

TÜRKİYE'DE 20. DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
6-7-8 KASIM 1996 İSTANBUL

4. TÜRKİYE ŞEHİRCİLİK KONGRESİ

KENT, KÜLTÜR VE TOPLUMSAL UYUM
ve
HABİTAT II SONUÇLARININ
DEĞERLENDİRMESİ

Editör: Prof.Dr.Mehmet Çubuk

ŞEHİRCİLİK GÜNÜ VE KONGRELER HAKKINDA BİLGİ

MSÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü içinde yer alan

1. Kentsel Planlama Disiplin Grubu
2. Kentsel Tasarım Disiplin Grubu
3. Kentsel Koruma ve Yenileme Disiplin Grubu tarafından her yıl belirlenen tarihlerde bilimsel kolokyum ve tartışma ortamları yaratılmaktadır. Kolokyum ve sempozyum düzeni içinde yapılan bu faaliyetlerin sonuç ürünleri ilgili çevrelere iletilmektedir.

Kentsel Planlama Disiplin Grubu, 22 yıldır Dünya Şehircilik Günü Kolokyumlarını, Kentsel Tasarım Disiplin Grubu 9 yıldır Kentsel Tasarım Sempozyumlarını, Kentsel Koruma ve Yenileme Disiplin Grubu da 6 yıldır Kentsel Koruma , Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumlarını düzenlemiştir.

1996 yılında düzenlenen 20. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu'nun konusu "Kent, Kültür ve Toplumsal Uyum ve Habitat II Sonuçlarının Değerlendirilmesi" olarak belirlenmiştir.

- Bu kitaptan kaynak göstermeksizin kısmi ya da tümüyle alıntı yapılamaz
- Bildirilerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Kongre çerçevesinde yer alan sunuş bildirisi ve sonuç metni, Türkçe ve İngilizce ayrı basım olarak yapılmıştır.

Bu kitabın bilgisayar yazımı Ar.Gör. Hürriyet Ögdül tarafından yapılmıştır.
Kapak tasarımı Ar.Gör. Erdem Erbaş'a aittir

İÇİNDEKİLER

KOLOKYUM PROGRAMI	7
ÖNSÖZ	9
AÇILIŞ KONUŞMALARİ	11
Prof. Kemal Ahmet Aru (DŞGTD Komitesi 1. Başkanı)	13
Senihi Kitapçı (TMMOB Şehir Plancıları Odası Başkanı)	15
Haluk Alatan (ISoCaRP Başkanı)	16
Prof.Esad Süher (MSÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı)	19
Prof.Tamer Başoğlu (MSÜ Rektörü)	20
SUNUŞ BİLDİRİSİ	23
Prof. Dr. Mehmet Çubuk (DŞGTD Komitesi 2. Başkanı)	
TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI BİLDİRİSİ	31
Erhan Demirdizen (Genel Sekreter)	
Toplumsal Dinamikler ve Kent Kültürü	
1. BÖLÜM İSTANBUL VE TOPLUMSAL UYUM	35
Prof.Dr.Safa Erkün (MSÜ)	
Güzelliğine Doyum Olmayan, Toplumunda Uyum Olmayan Dünya Kenti: İstanbul	37
Prof.Dr.Vedia Dökmeci- Sevda Konuk(İTÜ)	
İstanbul'a Gelen Göçün Değerlendirilmesi ve Sosyal Uyum	49
Prof. Dr. Vedia Dökmeci - A.Uyar - U.Kılıçkaya (İTÜ)	
İstanbul, Ankara ve İzmir'de Yaşam Kalitesinin Sosyal Uyuma Göre Değerlendirilmesi	55
2. BÖLÜM KENT, KÜLTÜR VE DEMOKRASİ	61
Prof.Dr. S.Çelikhan, T.Esin, A.Durukan (Gebze YTE)	63
Yapılaşmaya Toplumun Kültürel Etkisi	
Dr.Ertürk Işıkpınar (İller Bankası, İstanbul)	
Kent, Kültür ve Demokrasi: İnsan Dayanışması	79
Okan Dede-Tahir Calgüner (GÜ)	
Bilgi Toplumunda Kent Modeli ve Bilgi Toplumuna Geçişte Kent Kültürünün Uyum Sorunları	89

Biltin Toker (Kent Dinamikleri Enstitüsü, İstanbul)
Kentsel Kültür Dinamikleri Bağlamında Katılımcı Demokrasi
ve Antidemokratik Engelleri Aşmanın Kent Bilimsel Yöntemleri 111

Ayşe Tekel - Mustafa Ayten (GÜ)
Kültürel ve Demokratik Yapılanmanın Kent Planlama Politikalarının
Oluşturulmasındaki Belirleyiciliğinin Küreselleşme
(Yeni Dünya Düzeni) Çerçevesinde Değerlendirilmesi 117

3. BÖLÜM KENTSEL SORUNLAR VE ARAYIŞLAR 129

Dr. Feramuz Aydoğan (Cumhuriyet Üniversitesi)
Kent Saçaklarına Yerleşen Ailelerde Yaşamın Toplumsal Alana
Yöneliminin Sosyolojik Çözümleri 131

Prof.Dr. E. Yaşlıca - G.Güneş - E.Tanrıvermiş (GÜ)
Kültür ve Kent Bahçeleri 147

Pelin Çamkerten - İclal Kaya - Levent Yarar (MSÜ)
Hukuki ve Ekonomik Yaşantının Değişimi ile Kentsel Mekanda
Ortaya Çıkan Sosyo-Kültürel Sorunlar 169

Doç.Dr. Yaşar Bahri Ergen (Erciyes Üniversitesi)
Kentleşme Sürecinde Kültürel Yapının Kentsel Mekana Yansıması ve
Yozgat Kentsel Yerleşmesinde Oluşturduğu Sorunlar 175

4. BÖLÜM TOPLUMSAL UYUM İÇİN SOSYAL ARAYIŞLAR (PANEL) 191

Moderatör: Prof.Dr. Ayşe Öncü (BÜ)
Raportör: Nuran Yavuz (MSÜ)

Panelistler

Dr. Asu Aksoy (Araştırmacı-Sosyolog)
Ruşen Çakır (Araştırmacı-Gazeteci)
Prof.Dr. Ünsal Oskay (MÜ)
Dr. Stella Ovadia (Psikolog-Yazar)
Dr. Meral Özbek (MSÜ)

5. BÖLÜM TOPLUMSAL UYUM İÇİN KÜLTÜREL ARAYIŞLAR (BİLDİRİ ve PANEL) 221

Bildiri : Prof. Manuel da Costa Lobo (I' Instituto Superior Técnico)
Moderatör: Prof.Dr. Doğan Kuban (İTÜ)
Raportör: Sibel Demirtaş (MSÜ)

Panelistler :

Feride Çiçekoğlu (Yazar-İstanbul Dergisi Gn.Yay. Yön.)

Aykut Köksal (MSÜ)

Prof.Dr. Hande Süher (İTÜ)

Hilmi Yavuz (MSÜ)

6. BÖLÜM TOPLUMSAL UYUM (ÖĞRENCİ PANELİ)

175

Moderatör: Prof.Dr. Sümer Gürel (MSÜ)

Raportör: Dr. Turgay Gökçen (MSÜ)

Panelistler:

Ayşegül Özbakır (ODTÜ)

Özgürol Öztürk (İTÜ)

Aynur Yasemin Çakır (YTÜ)

Ersoy Pehlivan (MSÜ)

Nida Özpolat (DEÜ)

Ceyda Tarhan (MSÜ- Sosyoloji Böl.)

7. BÖLÜM KENT VE DEMOKRASİ ARAYIŞLARI (PANEL)

289

Moderatör: Cengiz Bektaş (Serbest Mimar/ Yazar)

Raportör: İştar Gözaydın (MSÜ)

Panelistler:

İshak Alaton (Sanayici)

İhsan Bilgin (YTÜ)

Fırat Aykut (Çatalca Belediye Başkanı)

Niyazi Öktem (Galatasaray Üniversitesi)

8. BÖLÜM HABİTAT II DEĞERLENDİRMESİ (BİLDİRİLER ve PANEL)

337

Bildiriler:

Biltin Toker (Kent Dinamikleri Enstitüsü)

Habitat II İlkelerinin İçerdiği Küreselleşme Stratejilerinin Kent ve Bölge Planlamasına Etkileri Açısından Bir Genel Değerlendirme

Dr. Polat Sökmen (MSÜ)

Ulusal Eylem Planının Uygulanabilirliği Üzerine

MSÜ,MF, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Habitat II Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme

Panelistler:

Doç.Dr. İhsan Bilgin (YTÜ)

Evza Evrengil (TOKİ)

Yiğit Gülöksüz (TOKİ Başkanı)

Prof. Dr. Şule Özüekren (İTÜ)

Prof. Dr. Ali Türel (ODTÜ)

Dr. Gürel Tüzün (Habitat II-STK Genel Koordinatörü)

9. BÖLÜM KENT, KÜLTÜR, TOPLUMSAL UYUM VE
DEMOKRASİ PANEL SONUÇLARININ
DEĞERLENDİRMESİ

405

Toplumsal Uyum İçin Sosyal Arayışlar

Toplumsal Uyum İçin Kültürel Arayışlar

Kent ve Demokrasi Arayışları

SEMPOZYUM GENEL DEĞERLENDİRMESİ

417

20. DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ Çerçevesinde
4. TÜRKİYE ŞEHİRCİLİK KONGRESİ
KENT, KÜLTÜR ve TOPLUMSAL UYUM VE
HABİTAT II SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
6, 7, 8 KASIM 1996, MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ

PROGRAM

6 KASIM 1996 ÇARŞAMBA - 1. GÜN / SABAH

Yer: MSÜ Oditoryumu

09.00 - 10.00 **KAYIT**

10.00 - 11.00 *Oturum Divanı:*

Prof. K. Ahmet ARU - DŞGTD Komitesi 1. Başkanı

Prof. Dr. Mehmet ÇUBUK - DŞGTD Komitesi 2. Başkanı

Haluk ALATAN - ISOCaRP Başkanı

Senihi KİTAPÇI - TMMOB Şehir Plancıları Odası Başkanı

AÇILIŞ KONUŞMALARI

- Prof. K. Ahmet ARU

- Senihi KİTAPÇI

- Haluk ALATAN

- Prof. Esad SÜHER - MSÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı

- Prof. Tamer BAŞOĞLU - MSÜ Rektörü

11.00 - 11.15 **SUNUŞ BİLDİRİSİ**

Prof. Dr. Mehmet ÇUBUK

11.15 - 11.30 **TMMOB Şehir Plancıları Odası BİLDİRİSİ**

Erhan DEMİRDİZEN, Genel Sekreter

"Toplumsal Dinamikler ve Kent Kültürü"

11.30 - 11.45 **ÇAY ARASI**

11.45 - 12.30 **1. OTURUM: İSTANBUL ve TOPLUMSAL UYUM**

Oturum Başkanı: Prof. Hande SÜHER

11.45 - 12.00 *Prof. Dr. Safa ERKÖN (MSÜ)*

"Güzelliğine Doyum Olmayan, Toplumunda Uyum

Olmayan Dünya Kenti: İstanbul"

12.00 - 12.15 *Prof. Dr. Vedia DÖKMECİ - Sevda KONUK (İTÜ)*

"İstanbul'a Gelen Göçün Değerlendirilmesi ve Sosyal Uyum"

12.15 - 12.30 *Prof. Dr. Vedia DÖKMECİ - A. UYAR - U. KILIÇKAYA (İTÜ)*

"İstanbul, Ankara ve İzmir'de Yaşam Kalitesinin Sosyal

Uyuma Göre Değerlendirilmesi"

12.30 - 13.30 **YEMEK ARASI**

---

6 KASIM 1996 ÇARŞAMBA - 1. GÜN / ÖĞLEDEN SONRA

13.30 - 14.45 **2. OTURUM: KENT, KÜLTÜR ve DEMOKRASI**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Safa ERKÜN

Yer: *MSÜ Oditoryumu*

13.30 - 13.45 Prof. Dr. S. ÇELIKKAN, T. ESİN, A. DURUKAN (Gebze YTE)
"Yapılaşmaya Toplumun Kültürel Etkisi"

13.45 - 14.00 Dr. Ertürk İŞIKPINAR (İller Bankası, İstanbul)
"Kent, Kültür ve Demokrasi: İnsan Dayanışması"

14.00 - 14.15 Okan DEDE - Tahir CALGÜNER (Gazi Üniversitesi, Ankara)
"Bilgi Toplumunda Kent Modeli ve Bilgi Toplumuna Geçişte
Kent Kültürünün Uyum Sorunları"

14.15-14.30 Biltin TOKER (Kent Dinamikleri Enstitüsü, İstanbul)
"Kentsel Kültür Dinamikleri Bağlamında Katılımcı Demokrasi ve
Antidemokratik Engelleri Aşmanın Kent Bilimsel Yöntemleri"

14.30 - 14.45 Ayşe TEKEL - Mustafa AYTEN (GÜ)
"Kültürel ve Demokratik Yapılanmanın Kent Planlama
Politikalarının Oluşturulmasındaki Belirleyiciliğinin Küreselleşme
(Yeni Dünya Düzeni) Çerçevesinde Değerlendirilmesi"

PARALEL OTURUM

13.30 - 14.45 **3. OTURUM: KENTSEL SORUNLAR ve ARAYIŞLAR**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aykut KARAMAN

Yer: *Şehircilik Atölyesi*

13.30 - 13.45 Dr. Feramuz AYDOĞAN (Cumhuriyet Üniversitesi)
"Kent Saçaklarına Yerleşen Ailelerde Yaşamın Toplumsal Alana
Yöneliminin Sosyolojik Çözümleri"

13.45 - 14.00 Prof. Dr. E. YAŞLICA - G. GÜNEŞ - E. TANRIVERMİŞ (GÜ)
"Kültür ve Kent Bahçeleri"

14.00 - 14.15 Esra AYSUN (Kent Dinamikleri Enstitüsü)
"Parçalanmış Kentsel Dokuların Onarımında Eski-Yeni Kentli
Diyaloğu - Kent Dinamikleri Enstitüsü'nün 'Kardeş Aileler' Projesi"

14.15 - 14.30 Pelin ÇAMKERTEN - İclal KAYA - Levent YARAR (MSÜ)
"Hukuki ve Ekonomik Yaşamın Değişimi ile Kentsel Mekanda
Ortaya Çıkan Sosyo-Kültürel Sorunlar"

14.30 - 14.45 Doç. Dr. Yaşar Bahri ERGEN (Erciyes Üniversitesi)
"Kentleşme Sürecinde Kültürel Yapının Kentsel Mekana Yansıması
ve Yozgat Kentsel Yerleşmesinde Oluşturduğu Sorunlar"

14.45 - 15.00 ÇAY ARASI

KENT, KÜLTÜR ve TOPLUMSAL UYUM ÜZERİNE
PANEL I-II-III ve Öğrenci Paneli - Yer: MSÜ Oditoryumu

6 KASIM 1996 ÇARŞAMBA - 1. GÜN / ÖĞLEDEN SONRA

15.00 - 18.00 PANEL I. TOPLUMSAL UYUM İÇİN SOSYAL ARAYIŞLAR

Moderatör: Prof. Dr. Ayşe ÖNCÜ (Boğaziçi Üniversitesi)

Raporör: Nuran YAVUZ (MSÜ)

Panelistler (*):

Dr. Asu AKSOY (Araştırmacı-Sosyolog)

Ruşen ÇAKIR (Araştırmacı Gazeteci)

Prof. Dr. Ünsal OSKAY (MÜ)

Dr. Stella OVADIA (Psikolog-Yazar)

Dr. Meral ÖZBEK (MSÜ)

18.00 - 18.30 . Karikatür Sergisi Açılışı / TMMOB ŞPO - İstanbul Şubesi

. 7. Şehirçilik Öğrencileri Araştırma Yarışması Sonuçları İlanı

18.30

KOKTEYL

7 KASIM 1996 PERŞEMBE - 2. GÜN / SABAH

09.30 - 13.00 PANEL II TOPLUMSAL UYUM İÇİN KÜLTÜREL ARAYIŞLAR

Moderatör: Prof. Dr. Doğan KUBAN (İTÜ)

Raporör: Sibel DEMİRTAŞ (MSÜ)

09.30 - 09.45 Prof. Manuel da COSTA LOBO'nun Sunuşu

(I'Instituto Superior Técnico, Lizbon)

09.45 - 13.00 *Panelistler:*

Feride ÇİÇEKOĞLU (Yazar-Istanbul Dergisi Gn.Yayın Yönetmeni)

Aykut KÖKSAL (MSÜ)

Prof. Dr. Hande SÜHER (İTÜ)

Hilmi YAVUZ (MSÜ)

13.00 - 14.00 YEMEK ARASI

7 KASIM 1996 PERŞEMBE - 2. GÜN / ÖĞLEDEN SONRA

14.00 - 15.00 ÖĞRENCİ PANELİ - TOPLUMSAL UYUM

Moderatör: Prof. Dr. Sümer GÜREL

Raporör: Dr. Turgay GÖKÇEN

15.00 - 15.15 ÇAY ARASI

15.15 - 18.00 PANEL III. KENT ve DEMOKRASI ARAYIŞLARI

Moderatör: Cengiz BEKTAŞ (Serbest Mimar / Yazar)

Raporör: Dr. İftar GÖZAYDIN (MSÜ)

Panelistler:

İshak ALATON (Sanayici)

İhsan Bilgin (YTÜ)

Fırat AYKUT (Çatalca Belediye Başkanı)

Niyazi ÖKTEM (Galatasaray Üniversitesi)

8 KASIM 1996 CUMA - 3. GÜN / SABAH

Yer: MSÜ Oditoryumu

09.00 - 13.00	OTURUM: HABITAT II DEĞERLENDİRMESİ Oturum Başkanı: Yiğit GÜLÖKSÜZ (TOKİ Başkanı)
09.00 - 09.15	Bilgin TOKER "HABITAT II ilkelereinin içerdığı Küreselleşme Stratejilerinin Kent ve Bölge Planlamasına Etkileri Açısından Bir Genel Değerlendirme"
09.15 - 09.30	Dr. Polat SÖKMEN "Ulusal Eylem Planının Uygulanabilirliği Üzerine"
09.30 - 09.45	MSÜ - MF, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü "HABITAT II Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme"
09.45 - 11.45	PANEL: HABITAT II SONUÇLARININ DEĞERLENDİRMESİ <i>Katılanlar (Alfabetik Sırayla):</i> Doç. Dr. İhsan BILGIN (YTÜ) Evsa EVRENGİL (TOKİ) Yiğit GÜLÖKSÜZ (TOKİ Başkanı) Prof. Dr. Şule ÖZÜEKREN (İTÜ) Prof. Dr. Ali TÜREL (ODTÜ) Dr. Gürel TÜZÜN (HABITAT II -STK Genel Koordinatörü)
11.45 - 12.00	ÇAY ARASI
12.00 - 13.00	TARTIŞMA: HABITAT II SONUÇLARININ DEĞERLENDİRMESİ HABITAT II Konferansı Diğer Aktörlerin -Temsilcilerin- Katılımıyla.
13.00 - 14.00	YEMEK ARASI
8 KASIM 1996 CUMA - 3. GÜN / ÖĞLEDEN SONRA	
14.00 - 14.30	KENT, KÜLTÜR, TOPLUMSAL UYUM ve DEMOKRASİ PANEL SONUÇLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ . Toplumsal Uyum İçin Sosyal Arayışlar . Toplumsal Uyum İçin Kültürel Arayışlar . Kent ve Demokrasi Arayışları
14.30 - 15.00	SEMPOZYUM GENEL DEĞERLENDİRMESİ Prof. Dr. Mehmet ÇUBUK
15.00 - 15.15	ÇAY ARASI
15.15 - 16.00	Dünya Şehircilik Günü Sekreteryaz Hizmetlerinin TMMOB Şehir Plancıları Odası Bünyesine Geçiş Töreni
16.00 - 17.00	Türkiye Şehircilik Kongreleri Dönemlerinde Emeği Geçenlere Hizmet Plaket ve Belgelerinin Dağıtımı
17.00	KAPANIŞ KOKTEYLİ

ÖNSÖZ

Dünya Şehircilik Günü ilk kez bundan 48 yıl önce Arjantinli profesör Carlos Della Paolera'nın yaktığı bir meşale oldu. Yaklaşık 15 yıl öncesine kadar birçok dünya ülkesinde (55 ülkede) 8 Kasım günü her ülkenin kendi sınırları içinde bu gün kutlandı. Gün boyunca yönetici, politikacı, eğitici vs. gibi şehircilikle doğrudan ilgili kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından ciddi bir durum değerlendirmesi yapma geleneği doğdu. Ancak bu kutlamalar giderek yavaşladı, bırakıldı. En hararetli kutlama ve tartışmaların yapıldığı Fransa'da, İngiltere'de de tavsadı. Şehirciliğin daha çok tartışılmaya başladığı zamanda bu "idrak günü" nün değeri kayboldu. Bu nedenledir ki Dünya Şehircilik Birliği'nin (Isocarp) gündeminde de yerini aldı, tartışıldı ve bu güne yeniden sahip çıkılması için girişimler başlatıldı. Bu günün Birleşmiş Milletler'de resmi gün olarak kabulü için uğraş başlatıldı. Ama yine de yeterince güç oluşmadı.

Oysa Türkiye'de aralıksız yirmi yıldır belli bir ciddiyetle Dünya Şehircilik Günü kutlandı ve Kasım ayının ilk haftası Türkiye'de Şehircilikle ilgilenenlerin buluşma platformu oldu. Yirminin üzerinde yayına dönüştü. Her defasında ülkemizde öncü durumda çok önemli bir ulusal konuyu gündeme getirdi.

İşte 20. kez toplandığında ve 4. Türkiye Şehircilik Kongresinin bitimiyle birlikte, Mimar Sinan Üniversitesi Rektörlüğü himayesinde Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün sekreteryaya görevini sürdürdüğü Dünya Şehircilik Günü sekreteryasının bir protokolle TMMOB Şehir Plancıları Odası'na taşınmasına karar verildi ve bu gerçekleşti. Artık bu faaliyet TMMOB Şehir Plancıları Odası bünyesinde yapılacaktır.

Daha iyi olanaklarla sürdürülmesi hedeflendi. Dünya Şehircilik Günü Türkiye Daimi Komitesi son kez 20. toplantıyı (4. Kongre'yi) tamamladı. Bu yayının tüm katkılarla ve komitenin son yayını olarak gerçekleşti.

Çok verimli Kongre dönemi ve ürünlerinin şehircilik dünyamızın ilgililerine yararlı olmasını diliyorum. Bu sayıyı "Dünya Şehircilik Günü'nü bugünlere taşımamızda destek olanlara, katkıda bulunanlara ve beni yirmi yıldır yüreklendiren güzel insanlara ithaf ediyorum.

Prof.Dr.Mehmet Çubuk

Açılış Konuşmaları

Oturum Divanı:

Prof. Kemal Ahmet Aru (DŞGTD Komitesi 1. Başkanı)
Prof.Dr. Mehmet Çubuk (DŞGTD Komitesi 2. Başkanı)
Haluk Alatan (ISoCaRP Başkanı)
Senihi Kitapçı (TMMOB Şehir Plancıları Odası
Başkanı)

Konuşmacılar:

Prof. Kemal Ahmet Aru (DŞGTD Komitesi 1. Başkanı)
Senihi Kitapçı (TMMOB Şehir Plancıları Odası
Başkanı)
Haluk Alatan (ISoCaRP Başkanı)
Prof. Esad Süher (MSÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı)
Prof. Tamer Başoğlu (MSÜ Rektörü)

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ TÜRKİYE DAİMİ KOMİTESİ 1.BAŞKANI PROF. KEMAL AHMET ARU'NUN KONUŞMASI

Sayın Rektör, sevgili hocalar, öğrenciler ve gelen bütün konuklara “hoş geldiniz” der, saygıyla selamlarım.

Dünya Şehircilik Günü kutlama toplantılarından yirmincisi Türkiye’de meslek kuruluşları ve bütün ilgili diğer resmî ve gayri resmî kuruluşların buraya gelmesiyle oluşmaktadır. Her beş yılda bir ara zamanlarda yapılan Türkiye’nin planlama sorunlarını konu alan ve bir kongre niteliğindeki bu toplantı 4. Kongreyi oluşturmaktadır.

Bugüne kadar yapılan bu yirmi toplantıda Bakanlıklar, üniversiteler, Belediyeler, meslek odaları, şehirciler ve mimarların, idarecilerin bugüne kadar büyük bir ilgiyle katıldıklarını mutluluk duyarak ifade etmek istiyorum.

Bu Dünya Şehircilik Günü etkinliklerine geriye doğru baktığımızda, 47 yıllık bir geçmiş olduğunu görüyoruz. Bundan 30 yıl evvel de Teknik Üniversite bünyesinde Daimi Komite’yi yaklaşık 7 yıl süreyle daha ziyade bütün dünya şehircilerine, dünya idarecilerine, dünyaya bir çağrı niteliğinde yürüttük. Arjantinli Prof. Carlos Della Poelara’nın dünyaya bir çağrısıyla meydana gelmiş bir büyük gün olarak bütün dünya üzerinde kutlanmaktadır.

Bu toplantıların Türkiye’de yirmincisini bugün yaparken, geriye doğru baktığımızda bir hayli çalışma yapıldığını ve bu 1977’den itibaren 9 defa -bu 10 uncu oluyor- İstanbul’da, iki defa Ankara’da, iki defa İzmir’de, birer defa olarak da Trabzon, Adana, Eskişehir, Edirne, Bursa ve Alanya’da bilimsel nitelikte kolokyum, panel ve kongre toplantıları gerçekleştirildiğini görüyorum. Üniversitelerin de büyük destek ve katkılarıyla ilgi gören kolokyum, kongre veya panel niteliğinde toplantılarda çok özet olarak ifade etmek istersem, ülke, bölge ve şehir planlama sorunları, kentleşme ve kırsal sorunlar, yerleşme ve konut sorunları, sanayide yer seçimi sorunları, ülke kıyılarının korunması sorunları, eski Türk kentleri üzerinde araştırmalar, turizm sorunları, şehircilik ve planlama eğitimi sorunları, planlamaya halkın katılım ve buna benzer Türkiye’nin en önemli konuları gündeme getirilmiş, ulusal ve objektif sonuçlar, görüşler çıkarılmasına çalışılarak her toplantının bir değerlendirme kitabı yayınlanmıştır. Bu toplantıların aynı zamanda Türkiye üniversiteleri arasında tanışma, yakınlaşma ve iletişim olanakları bakımından da yardımcı olduğunu memnuniyetle ifade etmek isterim.

Efendim, bu 20 kez yapılan Dünya Şehircilik Günü toplantılarındaki konulara ve çalışmalara bir göz atacak olursak, bugüne kadar basılan kitap sayılarını şöyle bir gözden geçirdik, 20’den fazla kitap ve aşağı yukarı 6 200 sayfa yayın yapılmış. 520’ye yakın bildiri verilmiş. Panellere katılan, bildiriler veren kişilerin sayısı -genel katılanlar değil- 20 toplantıda 640’a yükselmiş. Bugüne kadar bu davetlere katılan 20’den fazla Bakan ve Devlet Bakanı -müsteşar, genel müdür seviyesinde- ve 20’den fazla da dünya üzerinde

pek çok ülkelerden yabancı uzmanlar katılmıştır. Böylesine geniş çaplı çalışmalar yapıldığını ifade edebilirim.

Diğer taraftan Dünya Şehircilik Günü Daimi Komitesi, bu toplantılarında, çevresindeki geniş meslekler topluluğunun büyük ilgisinden de cesaret alarak ulusal jüriler teşkil etmiş,

Türkiye’de ülke şehirciliğinin oluşumuna, gelişimine olumlu katkıda bulunan yönetim ve eğitim kurumları mensupları için jürilerin seçeceği isimler şeref listeler hazırlamak ve her beş yılda bir kongrelerde onur ödülleri, plaketer vermek gibi kuramsal bir geleneğin de yaratılmasında rol almış, yardımcı olmuştur.

Ayrıca 8 yıldır üniversitelerimizin şehircilik dalı öğrencileri arasında şehircilikte güncel sorunlar temaları üzerinde öğrencileri teşvik edici ödüller verilmiştir.

Bu toplantılara yakın ilgi duyan sevgili meslektaşlarımıza, Dünya Şehircilik Gününü sürdürmek için ne türlü çabalar verildiğini, bugünü yaşatmak için ne kadar çok özveri sarf edildiğine bu toplantımızda değinmeyi düşündüm.

Bazen bu üç günlük kutlamanın hazırlıkları belki 4-5 ay önceden başlayarak sürdüğünü biliyoruz. Resmî bütçeli bir kuruluşu olmadığı için o kadar çok sorunlar çıkıyor ki, tasavvur edemezsiniz. Sayın Mehmet Çubuk’un Odasında bu sorunları çözmek için nasıl bir titizlikle çaba sarf edildiğini her yıl görmekteyim. Bu tür gönül işleri büyük özveri istiyor.

Bu arada size, bu topluluğa şunları ifade etmeyi, yerine getirmem gereken bir büyük görev olarak kabul ediyorum. Meslektaşım sevgili Prof. Dr. Mehmet Çubuk’u yaklaşık 35 yıldır tanırım. Her zaman disiplinli çalışan, sevk ve idare yeteneği olan, büyük sorumluluklar duygusu taşıyan, geniş görüş ve yaratma kabiliyeti olan, sorunların üzerine giden ve daha sayabileceğim pek çok öznel nitelikleri olan çok değer verdiğim bir arkadaşımıdır. Bu sözlerime bir anlam vermenizi ve objektif konuştuğum için bana lütfen inanmanızı sizlerden rica ediyorum. İnsan 80 yaşına gelince artık tamamen taraf tutmadan, objektif konuşabiliyor.

Bunlar yirmi yıldır yaptığım gözlemlere dayanan bir analiz ve değerlendirmedir. Yukarıda ifade ettiğim hususlarda Prof. Dr. Mehmet Çubuk’un takdir sözlerine de ihtiyacı olmadığını biliyorum; ama ben, bu takdiri sizlerin önünde, onun yirmi yıldır başardıklarını gördükten sonra bir vicdan borcu olarak gönülden yapıyorum.

Yukarıda sayılarla açıkladığım yirmi yıllık çalışmalar, 500’e yakın tebliğ, 6 000 sayfa yayın, hiçbir resmî tahsisatı olmadan, büyük özverili gayretlerle yardımlarla sessiz sedasız başarılmıştır. Bugün sevgili dostumuz Mehmet Çubuk’a, sizlerin huzurunuzda büyük bir teşekkür borcumuz olduğunu ifade etmek isterim.

Bu arada bu yılın, bu toplantının bir başka özelliği daha var. Ben, o özelliğe çok kısa değinmekle yetineceğim. Bu dönemden sonraki toplantıların sevk ve idaresini daha ziyade resmî bir kuruluş olan Şehir Planlamaları Odasına devretmeyi planladık, hazırladık. Bu toplantılar içerisinde o prosedür de yerine getirilecektir. Ben, şimdiden Oda mensuplarına, bütün bu çalışmalarda her zaman yanlarında ve yardımcı olacağımızı ifade eder ve büyük başarılar dilerim. Bütün dostlarıma, arkadaşlarıma teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim.

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI BAŞKANI SENİHİ KİTAPÇI'NIN KONUŞMASI

Değerli konuklar, değerli meslektaşlarım, Dünya Şehircilik günleri, bizim meslek yaşamımızın son yirmi yılına damgasını vurmuş, burada yaptığımız kolokyumlar, Dünya Şehircilik Günü ismiyle birlikte anılan bir gelenek olmuş durumda.

Biz, Şehir Plancıları Odası olarak bu geleneği, bugüne kadar çizgisine ve buna katkıda bulunmuş insanların emeklerine layık bir şekilde sürdürme, geliştirme, daha etkin, daha ileri noktalara ulaştırmanın gayreti içerisinde olacağımızı ve bundan sonra da bunları sürdüreceğimizi ifade etmek istiyorum.

Bu gün vesilesiyle planlama alanına ilişkin ve kolokyumun konusu olan 4. Türkiye Şehircilik Kongresinin temel konusu üzerinde birkaç görüşü iletmeye çalışacağım.

Dünya çapında planlama anlayışının, planlama yaklaşımının genel krizi, bunun özelde kent planlama alanına yansıyan krizi, ulusal boyutta da çeşitli yankılarıyla sürüyor, çeşitli problemleriyle bunu yaşıyoruz. Uluslararası düzeyde planlamanın içinde bulunduğu kriz, son yıllarda globalizm ideolojisinin de etkisiyle onun, antiplancı yaklaşımları ve tutumlarıyla gittikçe planlamanın niçin gerekli olduğu konusunda neredeyse bütün dünya kamuoyunun da planlama kuramının yeni baştan ve en gerekli şekilde kurulmasını ikna edecek boyutlara varmış durumda.

Dünya çapındaki sorunlar, krizler özelde kent planlama açısından gittikçe katmerlenerek sürüyor. Bu durum, planlama anlayışının, yaklaşımının her boyutta yeni baştan kurulması ve daha etkin bir şekilde yapılması gereğine dikkat çekiyor. Bu noktada ulusal boyutta da planlama açısından, plan yaklaşımının genel konumu açısından ciddi sorunlarımız var. Bugün öyle bir ülkede yaşıyoruz ki, (planlama geleceği görmektir, geleceğe bakmaktır, geleceğe yön vermektir) kentlerimiz ve ülkemiz için baktığımızda geleceği görebilecek yaklaşımlara ve verilere sahip olamıyoruz. Planlamanın ülkemiz açısından ciddi sıkıntıları budur. Ülkemizin, kentlerimizin 5-10 yıl sonrasına ilişkin yaptığımız projeksiyonlar birçok kestirilemeyen, kestirilmesi mümkün olmayan verilere dayandığı için özellikle ülkemizde ve benzeri ülkelerde plan yapmanın, kentleri planlı geliştirmenin sorunları var.

Ülkemiz, rahatları teslim olmuş bir kentleşme yaklaşımıyla karşı karşıya. Rant yaklaşımı artık öyle bir noktaya geldi ki, kamunun kentsel arsa stoklarının da sadece rant için bütçe açıkları kapatmak gibi gerekçelerle yok edilmesine; yani kentlerin geleceğinin elden çıkarılmasına yönelik girişimlere sahne oluyor. Bunlar ülkenin adeta ulusal politikaları haline getirilmeye çalışılıyor.

Böyle bir ortamda ulusal olmak, ülkenin kendi kültürüne, kendi gerçeklerine dayanarak bir planlama yaklaşımı oluşturabilmek gittikçe bir kriz ve sorun haline geliyor ülkemizde.

Kentlerimizin temel sorunlarından bir tanesi de, kent kültürümüze, hem kentlerimize egemen olan ikili yapının getirdiği sorunlar. Toplumumuz, ülkemiz ve kentlerimiz en genelde ikiye bölünmüş durumda; yani her alanda bir şizofrenik bir toplum olma yoluna gidiyoruz. Kentin içerisinde var olan kültürün hangisinin egemen kültür olduğu, kent kültürünü oluşturan unsurların hangi mekansal ölçütlerle, hangi toplumsal ölçütlerle, hangi toplumsal katmanlardan oluştuğuna ilişkin tutarlı veriler,

tutarlı tercihle yapmak ciddi sorun haline gelmiş durumda. Dışlanan, yadsınan kentli olmayan dediğimiz kültür, bugün kentleri kuşatmış, ele geçirmiş durumda. Kültürel çatışmanın boyutu, toplumsal bir uyum sağlanamadığı için artık toplumu çok ciddi sosyal problemlere, sosyal patlamalara yol açacak ölçülere kadar varmış durumda.

Ülkemiz demokrasi kültüründen de nasibini almamış bir genel bir toplumsal çoğunluğa dayandığı için de bu sorunlarımız da giderek katmerlenmekte ve planlama açısından, kentlerimiz açısından da plancılardan içerisinden çıkmakta zorlanacağı yeni yaklaşımlar geliştirmedikleri sürece üstesinden gelemeyecekleri birçok probleme gebe görülüyor.

Tabii ülkemizin en büyük sorunlarından bir tanesi de, bütün bu süre içerisinde kentlerimizi tehdit eden en temel sorunlarından bir tanesi de, ülkemizin tercih ettiği sosyoekonomik politikalar nedeniyle gittikçe bozulan gelir dağılımındaki dengesizliklerdir. Planlı kentleşmenin önündeki en büyük engellerden bir tanesi olan gecekondulaşma, ülkenin kaderi haline getirilmeye çalışılıyor. O tür sorunlarla karşı karşıyayız ki, herkesin karşı olduğu gecekondular ülkenin ve toplumun kaderi haline getiriliyor. Geçmişte gecekondular yapabilen, yani barınma sorununu çözebilen bir toplumsal yapımız, artık gecekondular da yapamayan, sadece gecekondulara kiracı olabileceği konumunda olan geniş halk yığınlarına dönüştürüldü. Gecekondulardaki kiracı oranları gecekonduların gerçeğinin bir başka boyutu haline getiriliyor. Artık toplumsal dinamik, gittikçe gücünü, etkisini kaybeder noktalara geldi.

Bütün bunlar planlama açısından bizlerin önüne ciddi sorunlar koyuyor. Kent adına ele alacağımız, tartışacağımız her sorun, mutlaka bir sosyal boyutuyla, bir kültürel boyutuyla da karşımıza çıkacaktır. Bir kültürel yaklaşımı, varlığı bir sorun olarak görmeden olgu olarak ele aldığımız takdirde bunlara daha doğru yaklaşımlar getirerek planlama açısından bazı açılımlar yapma şansımız var. Dünya çapındaki planlamanın ve özellikle de kent planlamanın içinde bulunduğu krizden ülkemiz adına birtakım çözüm yolları bulup ulusal birtakım çözümler ürettiğimiz nokta da, kentlerimizi, geleceğimizi ve mesleğimizi saygın bir noktaya getirmemiz mümkün olacaktır kanaatindeyim.

ISOCARP SEÇİLMİŞ BAŞKANI HALUK ALATAN'IN KONGRE'YE GÖNDERDİĞİ KONUŞMA METNİ*

Dünya Şehircilik Günü hepinize kutlu olsun. Bu önemli toplantıya katılamadığım ve sizlere bu şekilde ulaşabildiğim için beni başışlayın.

Bildiğim kadarıyla Dünya Şehircilik Günü'nü yirmi yıldır kesintisiz olarak ve dolu dolu programlarla kutlayan bir ülke yok. Bu durumu, katıldığımız uluslararası toplantılarda ülkemiz ve ülkemiz şehir plancıları adına olumlu bir gelişme olarak vurguluyorum. Bu nedenle yirmi yıldır çaba sarf eden, toplantıların organizasyonlarında çalışan, kongrelerin başarılı geçmesinde katkıda bulunan herkese şükran borçluyuz.

---

*Sn Alatan rahatsızlığı nedeniyle Kongre'ye katılamamış, konuşma metnini bir mesaj olarak göndermiştir.

Son dönemde dünya siyasal, ekonomik, sosyal ve idarî alanlarda çok önemli değişim ve oluşumlar geçirmektedir. Teknoloji büyük bir hızla gelişirken bu alanda ve diğerlerinde ülkeler olarak büyük bir ekonomik savaş vermektedir. Üstünlüğü kaptırmamak, ele geçirmek için devler birbiriyle soğuk hatta sıcak savaş içerisindeyler. Bu ortamda gelişmekte olan ülkeler ise, kendi iç sorunları yetmezmiş gibi, bu savaşın bedelini de ödemektedirler. 21. Asra 4 kala Türkiye de bu tabloda yerini ve ondan nasibini almaktadır.

Teknoloji ve teknolojik gelişmeler, ne yazık ki, insanlığın göz yaşlarını dindiremiyor. Savaşlar, açlık, işsizlik, sefalet, kirlenme, dünyanın hemen her yanında devam ediyor. Globalleşme akımının bu tabloya olumsuz katkılarını birlikte göreceğiz. Plancıların bu görüntüyü iyileştirmede insanların, bölgeler, ülkeler arasındaki büyük dengesizlikleri en aza indirmede sorumlulukları olduğuna inanıyorum.

Uluslararası alanda tek meslekî örgütümüz olan Uluslararası Şehir ve Bölge Plancılar Birliği, kısa adıyla ISOCARP, bu sorumluluğun bilincinde olarak çalışmaktadır. 1965 yılında kurulan ve 50 ülkeden üyeleri olan birlik, bir sivil toplum kuruluşudur. Birleşmiş Milletler, UNESCO ve Avrupa Birliği tarafından tanınan ve bu kuruluşlarda temsil edilen ISOCARP, her yıl bir ülkede yaptığı yıllık kongre ve toplantılarının sonuncusunu geçtiğimiz Ekim ayında Kudüs'te yapmış göç ve global ekonomi konusunu üç Workshop'ta, değişik üç yönüyle -ekonomik, sosyal ve kültürel- yönleriyle incelemiştir.

Ayrıca, son beş yıldır uyguladığı kongre süresince paralel olarak yapılan Genç Plancılar Toplantısı, çalışmasını bu yıl tarihi Kudüs Kentinin ve surlarının hemen yakınında gerçekleşen bir mahallenin incelenip eleştirilmesiyle gerçekleştirmiştir. Ünlü Mimar Moşe Safdin'in planladığı bu mahallede genç plancılar, dört grup halinde çalışmışlardır. Toplantıya Türkiye'den gelen genç plancı arkadaşlarımızın kendi gruplarında çok başarılı çalışmalar yaptıklarını büyük bir mutlulukla belirtmek isterim. Dünyanın dört bir yanından gelen genç meslektaşlarıyla bu önemli projeyi her yönüyle incelediler ve yeni öneriler geliştirdiler.

Diğer yandan ISOCARP, son dört yıldır Dünya Şehircilik Gününe gündeminde yer vermiş ve genel kurulunda tartışmalar açmıştır. UNESCO, 1995'i "Hoşgörü Yılı" olarak ilan etmiş, ilk kez kendi üyeleri arasında ulusal delegasyonlar çerçevesinde bir yazışma yapmış ve ortak program sunmuştur. Dünya Şehircilik Gününün, Birleşmiş Milletler nezdinde resmî bir gün olması için başvuru kararı alınmıştır ve tarafımızdan bir mesaj hazırlanması önerilmiştir.

ISOCARP Türkiye Ulusal Delegasyonu, çok sayıda ulusal delegasyona gönderilmek üzere bir esenleşme mesajı hazırlamış ve ISOCARP'ın La hey'deki merkezine gönderilmiştir.

Bir nöbet değişimi olarak yorumladığım Birliğin Başkanlığına 3 yıl için seçilmiş bulunuyorum. Önümüzdeki üç yıllık dönemde ise, dünyada şehir plancıları arasındaki iletişim, deneyim, alışveriş, dayanışma ve mesleğin gelişmesine katkı yolundaki gayretlerden başka Avrupa ağırlıklı, Birliğin dünya üzerinde, diğer kıtalarda da örgütlenerek yapılmasına ve bölgelerde mevcut sorunlar ve olanakların tanımlanmasına

çalışacağız. Bu çerçevede gelecek yılki kongremiz Japonya'da risk değerlendirmesi konusunda yapılacaktır.

Bana büyük bir sorumluluk yükleyen görevimde destek ve eleştirilerinizi bekliyorum. Dünya Şehircilik Günü hepimize kutlu olsun diyorum. Sizlere sağlık ve başarılar diliyor, saygılar sunuyorum. Ulusal Delegasyonumuzun hazırlayarak tüm ülkelere iletilmesi amacıyla gönderdiği mesajı hepimizin paylaşması amacıyla sunuyorum.

Dünya Şehircilik Günü Esenleşme Mesajı:

Ülkelerin kendi bünyelerinde idrak edilen yıl içinde şehircilik ile ilgili yaptıklarını sorgulamak ve şehirciliği halk arasında yaygınlaştırmak ve tanınmasını sağlamak amacıyla Brezilya'da Profesör Carlos Della Poelara'nın kırkyedi yıl önce önerdiği 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü, bugün de, belki daha da büyüyen ölçüde kitlelerin, yöneticilerin, sorumluların ve bireylerin şehircilik olayını düşünmeleri, değerlendirmeleri, kritik etmeleri ve yeni arayışlara yol açacak önermelerde bulunmaları için hâlâ çok önemli bir platform oluşturmaktadır.

Çoğu ülkede unutulmaya yüz tutmuş, terk edilmiş olan Dünya Şehircilik Günü ile ilgili olarak son yirmi yıldır kesintisiz bir biçimde Türkiye Daimi Komitesi kutlama yapmakta ve eylemde bulunmaktadır. Son birkaç yıldır ISOCARP bünyesinde bu konuda duyarlı yaklaşım çerçevesinde bu yıl ISOCARP'ın ulusal delegasyonlarına gönderilmek üzere Türkiye Daimi Komitesi, aynı zamanda bir gelenek yaratmak amacıyla bu esenleşme mesajını oluşturarak göndermek ve paylaşmak istemiştir.

Dünyamızdaki gelişmeler çerçevesinde yeniden çizilen bir dünya jeopolitikası önünde sürdürülebilirlik etrafında kristalleşen yeni kavramlar, iddialar ve hedefler karşısında ve küreselleşmenin etkisindeki beşeri yerleşmelerde insanlar, gelişmenin kötü sonuçlarıyla karşı karşıya kalmakta, insan ve çevresi arasındaki ilişkiler gittikçe sıklaşmakta, bozulmakta ve sosyal bağlar kopmaktadır. Dünya nüfusunun yarısı giderek kentlerde yaşama noktasına gelirken kent olgusu daha da önem kazanmaktadır. Habitat II Konferansı Kentler Zirvesi bunu göstermiştir. Dolayısıyla Dünya Şehircilik Günü'nün ortaya koyduğu hedef içinde, tüm beşeri yerleşmelerde 21. Yüzyıla girerken, kentlerin yeni rollerinin neler olacağını araştırmak, sürdürülebilir gelişmenin kentlere gerçek olarak aktarılma yollarını bulmak, beşeri dengenin, kent insanların refahını, tüm gelişme boyutlarıyla bütünleştirmek, insan ve çevresi arasında yeni ilişkiler yaratmak, özellikle plancılara düşen çok önemli görevler olarak belirlemektedir.

Şehircilik mesleğinin temel konuları ve uğraşları olan bu araştırmaların sonuçları kuşkusuz paylaşılmış bir geleceği yaratacaktır. O halde tüm şehirciler paylaşılmış geleceğin koşullarını yaratmak için elele verelim.

MİMARLIK FAKÜLTESİ DEKANI PROF. ESAT SÜHER'İN KONUŞMASI

Dünya Şehircilik Türkiye Daimi Komitesi ve Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü tarafından düzenlenen 4. Türkiye Şehircilik Kongresine katılarak onur verdiniz; sizlere Fakültem ve şahsım adına teşekkür ediyorum.

Her yıl olduğu gibi bugün de Türkiye'de yirminci kez Dünya Şehircilik Günü etkinlikleri düzenlenirken yeni bir dönem de başlatılmış olmaktadır. Geçen yıl Dünya Şehircilik Günü Daimi Komitesinin vermiş olduğu karara göre artık Dünya Şehircilik Günü sekreteryaya devamlı olarak Türkiye Mühendis Mimarlar Odaları Birliği Şehir Plancıları Odası bünyesinde bulunacaktır.

Kongre faaliyetlerinin Şehir Plancıları Odasıyla Birlikte düzenleneceği hususu, Daimi Komitenin 6 Mayıs 1996 günlü sayılı kararıyla Şehir Plancıları Odasına iletilmiş, Oda yöneticileri de işbirliğini kabul etmişlerdir. Şehir Plancıları Odasına, bundan sonraki yapacak oldukları çalışmalarda başarılar dilerim.

Türkiye'de 20 inci Şehircilik günü kapsamında 4. Türkiye Şehircilik Kongresinin ana temalarının değerlendirileceği bir toplantıda, konferansın konusu ve sonuçlarının analiz edilmesi uygun olacaktır.

Kongrede ilk kez ele alınacak olan şehir, kültür ve toplumsal dayanışma konusunun; kentlinin, kentle bütünleşmesinde, göç nüfusunun kente uyumunda, kentle bütünleşmesinde mimarlık ve şehir planlama çalışmaları, kentsel mekân organizasyonları aracılığıyla amaçlarına ulaşılmasına yardımcı olunacaktır.

İstanbul'un metropoliten kent planlamasına yardımcı olacak böylesine çalışmaların, fakültemizin mimarlık ve şehircilik proje çalışmalarında yerel inceleme ve araştırmalarına dayanılarak geliştirilmesinin son derece yararlı olacağı düşüncesinde olduğumu belirtmek isterim.

Kentsel yaşam, kentsel kültür ve kentsel uyuma katkıda bulunacak olan araştırmaların yine üniversitemizde Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitüsünde tez çalışmalarıyla geliştirilmesi de, yine bu konuların işlenmesine yarar sağlayacaktır.

Bu çalışmalara, İstanbul'daki bütün yerel yönetimlerin yanında olacaklarına ve destekleyeceklerine inanıyorum.

Bugüne kadar büyük bir başarıyla bu programı gerçekleştirmiş olan Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü, çalışmalarından ötürü kutlar, başarılarının sürekliliğini diler, bu toplantıya katkıda bulunan bütün katılımcılara başarı dileklerimi ve saygılarımı sunarım.

MİMAR SINAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ PROF.TAMER BAŞOĞLU'NUN KONUŞMASI

Sayın Başkan, sayın bildiri verecek öğretim elemanları, sayın konuklar, sevgili öğrenciler, hoş geldiniz. Siz öğrenciler bu konunun galiba gerçek sahibisiniz. Bundan önceki toplantılara Devlet ricalinden, Bakanlardan, müsteşarlardan konuklarımız gelirlerdi, biliyorum; ama defa onları göremiyorum, herhalde davetiyeler ellerine ulaşmadı.

Aslında konunun esas sahibi olarak, uygulayıcı olarak onların burada bizim aramızda olması gerekirdi. Burada çıkacak değerli fikirlerden yararlanmak için olmaları gerekirdi. Şimdiye kadar bu mütevazı çatı altında ve mütevazı olanaklarla başta Sayın Kemal Aru hocamızın ve Mehmet Çubuk hocamızın yirmi senedir bu yükü, büyük özveriyle yürütmektedirler. Bu yükü bütün ekibiyle, genç elemanlarıyla birlikte çektiler bir gerçektir. Huzurunuzda ben de onlara şükranlarımı, teşekkürlerimi sunuyorum.

Değerli konuklarımız, Türkiye genelinde olaya baktığımızda özellikle İstanbul'da fiziksel ve sosyal yapının uyumsuzluğunu görüyoruz. Çok yakın bir geçmişte Avrupa'da Roma ve Prag kentlerini gördüm. Bundan 20 yıl önce gördüğüm Roma'nın en küçük bir taşı, en küçük kaldırımını hala değişmiş değildi. Prag, sanki Ortaçağ'dan kaldığı gibi halen aynı durumda, aynı konumda, hiçbir değişiklik yok gibi.

İstanbul'a bakınca, yaşadığımız manzara hoş değil. Osmanlı mimarisinin, camilerin yapıldığı o çok değerli malzemeler üzerinde bugün havaalanları, köyler -Sefaköy, Bakırköy, Yeşilköy gibi- bulunuyor.

Sarıyer maden bölgesi altın madeninin çıktığı bir semt ve vaktiyle tuğla ocaklarının bulunduğu bir yer. Kırmızı kiremit ve tuğla orada yapılırdı. Ama şimdi onların üzeri de maalesef örtülmüş durumda birtakım köy ve kentlerle.

TEM yolunda bakıyorum, dikkat ediyorum üstü açık kamyonlar var. Eskiden yorganını yatağını sırtlanan vatandaşlarımız trenlerle Haydarpaşa Garına gelirlerdi. Şimdi açık yük kamyonlarıyla şehre geliyorlar. Yatak yorganların arasında birtakım insanların taşındığını görüyoruz. Bakıyoruz 19 (Çorum) plakalı bir kamyon, üzerinde kırmızı tuğla ya da kiremit taşıyor İstanbul'a. Su tankerleri İstanbul'a çeşitli adlar altında içme suyu getiriyorlar.

Samandıra gibi, yine Ferah evler gibi İstanbul'u çevreleyen birtakım bölgelerde farklı giysi, dil ve farklı davranış biçimlerini, yani ört ve adet dediğimiz, birtakım unuttuğumuz olayları da artık tamamen farklı bir şekilde algılıyoruz.

Belki konumuz bunlar değil. Ama burada üretilen birçok fikir, birçok güzel şeyler yirmi yıldan beri sürmekte, bilindiği gibi çok değerli yayınlar halinde bilim adamlarımıza, bürokratlarımıza ve uygulayıcılara, üniversitelere gönderilmekte. Ben, bu çalışmaların devamını, daha yürekli çalışılmasını diliyorum. Şimdiye kadar yapılmış tüm çalışmalarını tekrar huzurlarınızda şükranla ve teşekkürle karşılıyorum, bu kolokyumun gerçekten diğerleri gibi başarılı ve yararlı olmasını, ama bir yerlere ulaşmasını diliyorum

Sunuş bildirileri

Prof.Dr.Mehmet ubuk) (DŞGTD Komitesi 2. Başkanı)
Erhan Demirdizen (TMMOB- Şehir Plancıları Odası)

TÜRKİYE 4. ŞEHİRCİLİK KONGRESİ

SUNUŞ BİLDİRİSİ*

KENT, KÜLTÜR, TOPLUMSAL UYUM İÇİN NASIL BİR ŞEHİRCİLİK

1. KENTSEL GELİŞME VE TOPLUMSAL BOZULMA

Bugün içinde bulunduğumuz koşullar bizi toplumsal bozulma olgusu ile karşı karşıya getirmiştir. Ortaya çıkan yeni olaylar sosyal varlık olarak toplum üzerinde çeşitli endişe ve düşünceler doğurmuştur. Dolayısıyla bugün her zamankinden daha çarpıcı biçimde beşeri ve sosyal varlığın yaşam koşullarını (ona kabuk oluşturan fizik çevrede) yaratma, yönlendirme, (bazen oluşturma) ve iyileştirme gibi eylemler büyük önem kazanmış, toplumsal yön içerik açısından öne çıkmıştır. Diğer yandan genellikle büyük kentlerimizde insan hareketleri toprak üzerinde düzensiz ve plansız yayılmaktadır. Seyirci kalınan bu oluşum geriden takip edilmektedir. Bunun sonucu olarak kaçak ve plansız kentler ortaya çıkmaktadır. Göçlere dayalı olarak kent çevrelerinde görülen bu informel ya da spontane yerleşim örnekleri siyasi kadrolarca da kabul görmektedir. Marjinal olmaktan çıkan bu yerleşimler öylesine boyut kazanmış ve güç haline gelmiştir ki bu kesimin seçilmişleri kent yönetimini koşullandırmaya başlamış ve ciddi bir oy potansiyeli yaratmışlardır. Aynı zamanda, kendiliğinden, yasadışı ve plansız olarak gelişen bu yerleşmeler kendi kültürleriyle de bir yaşam çevresi oluşturmuşlardır. Bunlar kendi kendini yaratan kentlerdir. Oluşum biçimleri ve yapılarıyla, politik krizlere, sivil çatışmalara zemin hazırlamışlardır. Böylece hızlı bir anarşik büyüme ve sayıca artmayla bize özgü marjinalize ve spontane bir şehircilik sektörü oluşturmuşlardır. Ne mülkiyet, ne de yapılaşma tarzları bakımından gecekondularla ilişkisi bulunmayan bu kesim, ülkede ortak hukuk kaideleri ve geçerli imar prosedürleri dışında inşa edilmişlerdir. Bu durum inanılmaz olarak Türkiye insanını, kendi kendine ev yapma olayından (gecekondular) kendi kendine kent yapma noktasına getirmiştir. Bu marjinalize ve spontane yerleşmeler sanki sağlıklı bir kentsel gelişmenin yayılma biçimi gibi, "banliyöler" oluşturmuşlardır. Ama ne yazık ki bu yerleşmeler kentle bütünleşmemiş, bir anlamda sığınmışların mahalleleri olmuştur. Oluşum, yerel yönetimlere çok ciddi sorunlar yüklemiştir. Bu gidişe karşı durulamamış, yerel politikalar, uygulama araçları ve mekanizmaları yaratılamamıştır. Dolayısıyla da sorunların üstesinden gelinememiştir. Bugünkü politikalar ve araçlarla da bu olası görülmemektedir.

Ancak nasıl bakılırsa bakılsın bu marjinalize ve spontane şehircilik sektörü yeni fizik ve politik denge içinde bir kimlik arayışını gerekli kılmakta, uyumlaşma ve bütünleşme için yeni arayışlar beklemektedirler. Kanımızca da ülkenin büyük kentlerinde (öncelikle ve

* PROF. DR. MEHMET ÇUBUK - Dünya Şehircilik Günü Daimi Komitesi 2. Başkanı

özellikle İstanbul metropolünde) bu sorunların çözümü için gerçek bir sehircilik seferberliğinin ilan edilmesi gerekmektedir. Kentsel yerleşmenin yüzde yetmişler civarındaki bu hastalıklı bölümünün tedavisi ve bütünü kurtarmadaki tek yol, bir “seferberlik” olarak gözükmektedir. Bunun için de teknik elemanlarımızın, politikacılarımızın, şehircilerimizin, plancılarımızın ve tüm uzmanlarımızın kente bakış açılarını değiştirmeleri ve kenti farklı okumaları gerekmektedir. Çözüm üretebilmek için ortam ve olanakların yaratılmasında ise politikacıların, politik sorumluların acil bir görev üstlenmeleri zorunlu olmaktadır. “Hadi gelin köyümüze geri dönelim, Fadime’nin düğününde halay çekelim” nakaratlarından fıskıran sosyolojik olgunun arkasında yatan sorunlar deşifre edilmeli, bir an önce çözüme kavuşturulmalıdır. Temelinde göç bulunan bu sorunun ortaya koyduğu sonuçlar açısından çözümlenmesinde, bu oluşumların iyileştirilmesinde, kazanılmasında yeni fizik denge arayışları kadar, sosyal denge de aranmalıdır. Zira sorunun temelinde yatan kentsel gelişmeye uyumdur. Uyumun sağlanabilmesi, bu sektördeki yaşam çevresinin islahına bağlıdır. Kent kapısında gruplananlara, geldiği ortamın mekansal organizasyonu ve köken ortamının politik organizasyonu içinde, yeniden üretim mekanizması sayesinde, kültürel ve sosyal uygulamalara zemin yaratılması gerekmektedir. Büyük kent varoşlarındaki bu çevrelerin islahında ele alış olarak, tamamen kendiliğinden oluşan doku haliyle, köken ortamına prim veren yeni kavramlar geliştirilmesi gerekmektedir. Örneğin kentsel köy kavramı gibi.

Gelişmiş veya gelişmekte olan bir çok ülkenin büyük kentlerinde gözleendiği gibi; ülkemizde de metropoller, dengeli ve sürdürülebilir nitelikli sosyal ve ekonomik bir yapı göstermezler. Bu koşullar metropolleri, tahammülsüzlük, kentleşmeme, toplumsal dışlanma ve patlama noktasına getirirler. İşsizlik, konut sorunu, yoksullaşma bu kentlerde ortak sorun olarak belirir. İşte bu durum; sosyal ve ekonomik uyumun sağlanmasını ve güçlendirilmesini zorunlu kılar. Ancak böylece sosyo-ekonomik boyutlu ve süreliği olan süreçte, toplumsal uyumun esasları bulunabilir. Bunun gerçekleşmemesi ise, sosyal kriz yaratır, gelişmenin ürünleri dengesiz dağılır. Kentsel toprakların kullanımı ve toplumsal olaylar arasında “bütünleşme” ve “uyum” getiren bir ilişki olmaz. Özellikle de plansız gelişme bölgelerinde sorunlu grupların yığılması ile yoksullaşma, ekonomik araçlar ve çevre kalitesi arasındaki bağlantı başka türlü ortaya çıkar. Mevcut ilişkiler aileleri giderek yoksullaştırır, yaşam olanaklarından uzaklaştırır. Sınırlı olan eğitim, öğretim, sağlık ve kültür hizmetlerini giderek yetersizleştirir, konut sorununu çözümsüzleştirir ve kitlelerin sosyal güvence sisteminden de yoksun, ya da uzak kalmaları sonucunu doğurur.

Aslında bu saptamalar bir tür toplumsal dışlanma olgusunu gündeme sokar. Bu olay çok boyutlu karakterde hemen hemen her metropolde ortaya çıkar. Bu sorunu aşmada esas olarak “parçalanmışlığın” ve patlamaya hazırlayıcı koşulların ortadan kaldırılması gerekir. Bu olay belirgin şekilde 1960’lı yıllarda Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmış ve kavramsal olarak gelişmiştir. Ama yeterince çözüm bulunamamış ve sorun daha da belirsizleşmiştir¹. Topluma ait bir paradigma olarak gösterilmiş ve sosyal düzende bir tanım ifadesi olmuştur. Bu çerçevede iş pazarının çözülmesi, sosyal bağların zayıflaması ve nüfusun majinalleşmesi riskleri ortaya çıkmıştır. Ülkemiz büyük kentlerinde de benzeri durum izlenebilir. Özellikle nüfusu on milyonu bulan İstanbul metropolünde bu olgu ülke koşullarına özgü biçimde yaşanmakta ve görülmektedir. Nüfusunun büyük kısmının

¹ - Urbanisme - Hors Serie - No : 6, 1996

yaşadığı böyle bir yerleşmede bütünleşme içinde sosyal uyum sağlanamayışının ardında da hemen hemen aynı sorunlar yatmaktadır. Toplumun giderek büyük bir yabancılaşma sürecine girdiği, her türlü spekülasyona açık kaldığı ve bölünme noktasına geldiği kesitte bu gün, büyük kentlerimizde toplumsal bağların çözümlüştüğünün ifadesi, toplumsal ve bireysel eylem düzeyinde kendini göstermektedir.

Gelişen politik ve ekonomik koşullar (zaten hiç kurulamamış) sosyal bağların oluşturulmasında son derece olumsuz rol oynamaktadır. Toplumumuzda, toplumsal ölçekteki sıkıntıların bireylere yansıyan kötü sonuçları ibret veren bir durum sergilenmektedir. Kentlerimizde toplumsal uyum getirecek ciddi kentsel politikalar henüz üretilmemiştir. Hızla gelişen kentlerde, kaçak, plansız gelişme örneği yerleşmelerin (Başka deyişle informel ya da spontane) kente bütünleştirilmesini sağlayacak ne yasal ve hukuki, ne de mali araçlar bulunamamıştır.

Oysa kentin dayanışma, demokrasi, sosyal uyum ya da bütünleşme getiren kültürel sosyal ve ekonomik gelişme mekanı olması kaçınılmazdır. Kendiliğinden oluşan bu çevreler, buralarda oturan nüfus ve onun içinde yer aldığı yerleşmeler, kendi kimliğiyle adeta bir dışlanma bölgesini oluşturmaktadırlar. Bu yerleşmeler insanları ve yapılarıyla umutsuzlukları ve sıkıntılarıyla, bir başka toplum ortaya koymakta ve bu toplum yaşar kalma savaşı vermektedir. Dolayısıyla doğru çözüm hedefinde bir toplumsal uyum, kuşkusuz sosyal dinamiklerin, toprağa ait dinamiklerin ve yönetimlere ait dinamiklerin çok iyi tanımlanmasını gerektirmektedir. Ama ne var ki, bütün açıklamaların ortaya koyduğu şekilde planlama açısından da önemli bir husus olarak "toplumsal uyum ve dışlanma"yı tartışırken belki herşeyden önce konunun ülkesel kentleşme çerçevesinde de alınması gerekmektedir. Acaba geçmişten miras olan çekirdeksel gelişen kent mi? Yoksa metropolitan alan paradigması doğuran modern banliyölerin yan yana geldiği radyokonsantrik kent mi? Ya da tam aksine, kent ifadesinin yetmediği bir ağ, bir şebeke olarak organize olmuş çok merkezli, yayılmış bir kent mi? Çözüm arayışı böyle bir sisteme ilişkin ele alış içinde yapılmalıdır.²

Özellikle İstanbul örneğinde bunun yanıtı çok önemlidir. Portekizli Prof. M. Portas'ın söylediği gibi, özellikle ülkesel ölçekte bir şehirciliği oluşum tarzı, gelişmekte olan ülkelerde önem taşımaktadır.

2. KENT DİNAMİZMİ VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Kent ve kültür ilişkisine gelince; şehircilik, toplumsal uyum kadar kültürel boyutla da ilgilidir. Bu yanı bütünün bir parçası olma, aynı bütüne ait olma ile çok yakından ilgilidir. Kültürel boyut, kentlileri birbirine bağlayan, paylaştıkları değerler arasından birbirini tanımaya yardımcı olan bir iştir. Ama esas olan kültürü iletebilme koşullarıdır ve bu çok önemlidir. Kent, kültür ve şehircilik arasındaki ilişkiler bu koşullara bağlı kalmaktadır. Kentler, sosyal ilişkilerin üretildiği ve ifade edildiği mekanlar olarak "kültürel" bir rol oynarlar. Kent sadece bayram ve kutlama ilişkilerinin geçtiği "yer" değildir. Günlük yaşamın içerisinde bu ilişkilerin üretildiği ve ifade edildiği bir "mekan"dır ve de bir kentte kültürel uygulamalar ancak donatılarla olasıdır. Dolayısıyla bunu

² -Vers la ville de la solidarite et la citoyennete - UNESCO - HABÝTAT II,1996

yönlendirecek bir kültürel gelişme planına gerek vardır. Kentsel gelişme ve kültürel ilişki, zıtlık içinde de olsa böyle bir plan, bir eylem mantığı ve öneriler bütünü içermelidir.

Bugün kentlerde oluşmuş klasik kültür kurumları çoğu kez kültürü kesime yöneliktir. Bu yöneliş değiştirilmedikçe ve diğer kültürlerin, dışlanmadan nasıl zenginleştirileceği, kültürel kodlara nasıl sahip olunacağı ve bu kültür donatılarının nasıl sunulacağı araştırılmadıkça kent kültürünü oluşturmak olası değildir. Ne yazık ki, kültürün profesyonelleri “şehircilik” ve “sosyal uyum” arasında ilişki yaratacak araçlara bile sahip değildirler. Buna karşılık elbette şehircilik uzmanlarının da kültür bağlamında eksiklikleri vardır. Sanatın bir başvuru unsuru olduğu gibi, kültürün de toplumsal tedavi aracı gibi kullanılması henüz etkin hale getirilememiştir. Oysa bu bir gereklilik olarak belirmektedir. Esas olarak, sanat ve kültürün bir kentsel dinamik içinde, halk için kullanılması önemlidir³. Elbette sorun, kentsel düzenlemeye ilişkin bütünleşmede, kendiliğinden plansız olarak gelişen informel çevredeki kültürlerin nasıl değerlendirileceğinde yatmaktadır. Bir varoş kültürü oluşmasına fısat vermeden, kentte kültür mozağının oluşturulması gerçekten araştırılmalıdır. Kent bütününde, zengin-fakir kültürü oluşumundan uzak, kaliteye önem veren, toplumun kültürel ifadesi özendirilmelidir. Bu nasıl gerçekleşecektir? Bunun için ülkesel ölçekte bir kültürel düzenleme yapılması ve ülke bütününde bir dengenin araştırılması gerekmiyor mu? Ayrıca bu bir ölçek sorunu olarak da belirmektedir. Çünkü, eylemlerin gerçekleşmesinde ölçek değişmektedir. Örneğin mahalle kültürünün, üretim koşullarının ve yerlerinin belirlenmesinde mahalle ölçeğindeki yerleşmenin önemli rolünün olması gibi.⁴ Yani mahalle yerleşmelerinde tüm kamu alanlarının, okulun, tiyatroun, kütüphanenin, meydanların, çocuk oyun yerlerinin, dinlenme parklarının önemi tartışılmazdır. Kültürel ve sosyal ilişki yaratan bu mekânların, yapıların ortaya koyduğu donatılar en azından halkın gereksinimi olan yol, kanalizasyon kadar önemlidir. Kuşkusuz teknik altyapı, sosyal, kültürel altyapı arasındaki ilişkilerin sağlanması da gerekmektedir. Çok amaçlı mekânlarla yaşam ortamı yaratılması ve bu yerlere saygı duyulmasının sağlanması çok önemlidir. İşte araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlara göre mahalle yerleşmesi böyle algılanmalı ve bu ölçekten başlayan bir kültürel düzenlemeye gidilmelidir. Bu aynı zamanda toplumsal uyum sağlayabilecek, dışlanmayı da ortadan kaldıracaktır. Bu yaratmada kuşkusuz mimari ve artistik müdahalenin esas veri olarak kabul edilmesi, yerel özelliğin (geni local) devreye sokulması zorunludur. Görülmektedir ki, toplumsal uyum ve kültür ilişkisi, kültür ögesinin devreye konmasını önemsetmektedir. Yani kültürün varlığı kadar, verilmiş tarzı da önemlidir. Dolayısıyla, topluma dayatma kültür verilmesi doğru değildir. Zira kültürün varlığı bir kimlik ifadesidir. Sorunun çözümü, kuşkusuz ve dışlanmasız başka kültürlerin, geleneklerin paylaşılmasında yatmaktadır.

3. KENTE AİT POLİTİK PROJE : DEMOKRATİKLEŞME

Toplumsal uyumun varlığı elbette kent ve demokrasi ile ilgilidir. Demokrasinin geleceği, özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin ortak projelerini paylaşan vatandaşlar arasında tartışmaların, sulhu şekilde düzenlenmesine bağlıdır. Bu haliyle kentlerde yer alan demokrasinin değerleri, mekânla ilgili ve uyumlu iradi bir politika üzerine kurulan sosyal uyumdaki kişinin, kentin yaşamına aktif katılımıyla artacaktır. Bu uyumdur ki, bize kentte

³ -Jacques Bonniel - “Pratiques Culturelles et Developpement Urbain” - Urbanisme - 1994 - Hors Serie-5, s:34

⁴ -“Ville - Culture - Democratie”, Urbanisme - 1994 - Hors Serie-5, s : 61

demokrasiyi sağlayabilecek ve demokratik kente uzanmaya yol açacaktır. Bilinmektedir ki, demokrasi gün be gün oluşan, gençlikten yaşlılığa doğru bir tutumdur. Demokrasinin eğitimi, sulhun eğitimidir. Burada müdahale edenler; eğitimciler, okullar, ebeveynler, dostlar, medya, kamu iktidarları ve özellikle yerel yönetimlerdir. Toplumun cinnet geçirmesi; toplumsal düzeni gereği gibi denetleyememekten ve keza sunmak ve paylaşmak arasındaki büyük mesafeden, işsizlikten ve ayrıca son yirmi yıldır ülkeyi bunaltan bölücülükten, terörden kaynaklanmaktadır. Bunu önlemek için toplumumuzda “sulh”un eğitiminin ne olduğunun, bir seferberlik çerçevesinde, acil ve etkili biçimde ele alınması gerekmektedir.

Ulu önder Atatürk’ün “yurtta sulh, cihanda sulh” ifadesindeki derinliğe ulaşarak, demokrat ülke ve demokrat kentlere ulaşmanın yolları mutlak araştırılmalıdır. Ancak demokrasinin var olduğu kent, demokratik bir kenttir. Kentin politik projesi ise, herkesin yararına eşitlik, özgürlük ve kardeşliğin tanınmasıdır. Buna karşılık bireylerin de, demokratik toplumu oluşturmaya ilişkin koşullara uyma ve kendisine düşen rolü iyi oynama zorunluluğu vardır.

Böylece demokrasi ve kent bağlamında kentin gelecekteki demokrasisinin kentin beşerileştirilmesinden gelmekte olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bu yıl Uneco’nun kabul ettiği slogan da bunu ifade etmektedir; “KENTLERİ BEŞERİLEŞTİRMEK”. Bu yaklaşım ancak bir kesim insana hizmet eden demokrasinin reddedilmesi anlamına gelmektedir⁵.

Demokratik bir kent için sosyal anlaşma ortamının yaratılması zorunludur. En önemli husus yurttaşların hepsine aynı şansı üretmektir. Hiçbir ayırım yapmaksızın yurttaşların hepsinin aynı haklara sahip olması demektir. Demokrasiyi derinleştirmek yurttaşların tümüyle kültürel, ekonomik, sosyal, sivil ve politik haklarını hepsinin kabulü demektir⁶.

Kent ve demokrasi bağlamında kent bugün daha çok özgürlük istemektedir. Bu özgürlük verilmelidir. İnsanlara daha çok olanak ve mekan verilmelidir. Strausbourg Belediye Başkanı Catherin Trautmann’ın belirttiği gibi⁷ kentin içinde yaşadığı modernliği yakalayabilmek önemlidir. Kentin halka sunduğu ile halkın onu paylaşabilmesi belli bir düzeyde olmalıdır. Bugün, bilgi toplumu düzeyine henüz ulaşamamış da olsa, gelişmiş ülkelerdeki gelişmelerde gözlenen ve yakınılan, “sunma” ve “paylaşma” arasındaki mesafeyi dikkatle izlemeliyiz. Eşit olarak paylaşılmamış yönleriyle hizmetlerin kamu alanlarında ve kültürel planda sunulması ile sunulan hizmetin halk tarafından paylaşılma olgusu, ülkemize özgü örneklerde, dramatik gerçekleri ortaya koymaktadır.

Elbette esas sorun demokratik kent yaratma arayışlarındadır. Dünya bu arayışların peşindedir. Uluslararası girişimler giderek zenginleşmektedir. Böyle bir arayış 1991 yılında Caracas’da ve daha sonra 1993 yılında Salvador’da yapılmıştır. Çalışmalar altı ilkeden oluşan bir deklarasyona da dönüşmüş ve Brezilya Hükümeti tarafından Salvador

⁵ - “Humaniser La Ville” - UNESCO - HABÝTAT II, 1996

⁶ - “Ville - Culture - Democratie”, Urbanisme - 1994 - Hors Serie-5, s : 61

⁷ - “Pratiques Culturelles et Developpement Urbain”, Urbanisme - 1994 - Hors Serie-5, s : 34

Deklarasyonu olarak resmen açıklanmıştır. Burada hedef; bozulmuş kentsel bölgelerin rehabilitasyonudur. Bu deklarasyondaki ilkeler ise şunlardır⁸;

1. Mahallelerin dinamiklerinin tanınması, güçlendirme ve uyarmanın öğrenilmesi,
2. Kentlerde oturanlara oturma hakkının tanınması,
3. Kent halkının sesinin duyulmasının sağlanması, karar verenlerle vatandaşlar arasında başka ilişki modellerinin uygulanması,
4. Kamu tutumunda bir reformun yapılması,
5. İdari ve politik davranışlarla sosyal davranışların ritmine uyum sağlanması,
6. Varılması arzu edilen hedeflere uygunluk sağlayacak finansman düzeninin kurulması

Bugüne kadar bir çok uluslararası platformda çok ciddi, uyarıcı ve yol gösterici politikalar, stratejiler, hedefler ve hatta yaptırımlar ortaya konmasına karşın uluslar, bunları kabul etmemiş ya da uygulamada başarılı olamamıştır. Akitlere imza konmasına karşın, ulusal yaptırımlar getirilememiştir. Dolayısıyla sorun, devletlerin inandırıcılığında ve güçlerinin kullanılmasında yatmaktadır.

4. GÖREYLER

Sonuç yerine;

Görülmektedir ki; dünyanın çeşitli bölgelerinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde milyonlarca insan fakirlik tanımı içine girmektedir. Milyonlarca işsiz ve barınaksız insan bulunmaktadır. Giderek artan bu rakamlar toplumsal uyumun temel esaslarını tehlikeye sokmaktadır. Dolayısıyla toplumsal uyum bugün, birçok ülkenin önemli bir sorununu oluşturmaktadır.

Yine görülmektedir ki; kent-kültür ve demokrasi bağlamında yeni arayışlar ve yönelişler peşinde koşulmaktadır. Değişen dünya koşulları kentlerde yaşananların doğru bir süzgeçten geçirilmesini gerektirmektedir. Yenilenen g^r,şlerle ilgili olarak da, yeni ve çağdaş yaşam koşulları yaratmada, insanı ve onun toplumla ilişkilerinde insanı merkez alan bir yöneliş içine girilmiş olduğu da görülmektedir.

Bugün, yeni çizilen dünya jeopolitiği önünde ve sürdürülebilirlik etrafında kristalleşen yeni kavramlarla ve küreselleşmenin etkisinde kent olgusu giderek daha da önem kazanmaktadır.

İnsan ve çevresi arasında yeni ilişkiler ve bağlar kurmak ve paylaşılmış bir gelecek yaratmak için, akılcı pratiklerin oluşturulması ve yaptırım getiren güçlü eylemler bütünlüğünün sağlanması gerekmektedir. Soruna ülkesel ölçekten yaklaşılarak, iyi analiz ederek, toplumsal dışlanmayı kendi mekansal boyutu içinde ele alarak çözüme gitmek gerekmektedir.

Kent yönetiminde bu değişime uyumlu hizmetlerin yeniden organizasyonu ve sosyo-ekonomik uyum gerektiren müdahale politikalarının yaratılması gerekmektedir. Ülkelerin,

⁸ - "Daha İnsancıl Semtlere Doğru : Kamu Davranış ve Halkın İnisyatif"-Sonbahar Deklarasyonu,Mayıs 1996

hükümetlerin kentsel ve sosyal kontekslerini yeniden ele alarak sorgulamak ve kentsel, toplumsal gelişmeyi yönlendirecek yaklaşımlar ortaya koymak gerekmektedir. Bunun için kentin zemin katına inmeli ve daha da altta labirentleri aşmalı, geçmelidir. Bu, devlete düşen bir görevdir.

Plancıları ilgilendiren yönü ise; ülkesel düzenlemeye yardımcı, akıllı politikalarla, ülkesel uyumun sağlanmasıdır. Ama devletin mutlak görevi;

- cumhuriyeti kuran değerlerin sonucuna saygıyı garanti etmesi,
- ortak mirasımız olan ulusal topraklar üzerinde yaşayan insanların, yaşam koşullarının gelişmesini sağlamak ve gözlemek;
- Kültürel, ekonomik toplumsal boyutlarıyla bütünlük içinde düzenlemeleri yönlendirmek ve önermek, bu hususlara ilişkin olarak kentlerin toplumsal birliğini ve uyumunu sağlayacak kent politikaları üretebilme koşullarını yaratmak ve gerçekleştirmektir.

Ancak böylece huzurlu, sulhcü bir toplum yapısına ve ona dayalı gelişmiş müreffeh bir ülke olma hedefine varabiliriz.

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI BİLDİRİSİ

TOPLUMSAL DİNAMİKLER VE KENT KÜLTÜRÜ

Erhan Demirdizen

Genel Sekreter

4. Şehircilik Kongresinin ana teması “kent, kültür ve toplumsal uyum”... Şehir Plancıları Odası adına sunduğum bu bildiri, uzun yıllardır kentlerimizde yaşanan hayati sorunları sözkonusu tema etrafında ele alarak akademik olma sınavından uzak, birkaç noktada içinde bulunduğumuz duruma ilişkin sorular sorma, plancılar için yeni eylem alanlarının ipuçlarını verme ve bu Kongrede sunulacak bildiri ve yapılacak tartışmalara yapabildiği kadar açılım yapma amacını taşımaktadır.

Türkiye’de, Kongrenin ana teması içinde yer alan 3 terimin özgül bir bileşimi yaşıyor. Kentlerimiz kaotik bir parçalanmışlık halini yaşıyorlar. Kentsel mekan, farklı toplumsal dinamiklerin ve kültürel tarzların çatışmasına sahne oluyor ve bu derin bir kentsel krizin koşullarını yaratıyor. İşte böyle bir ortamda, kriz kendisini sürekli bir toplumsal uyumsuzluk ekseninde var ediyor. Bu toplumsal uyumsuzluk ve kentsel karmaşadan çıkış yolu olarak tartışabileceğimiz toplumsal dayanışma mekanizmaları da ahlak açısından “iyi” planlama alanında olanaklı görünüyor. Başka bir biçimde ifade edecek olursak, ahlak alanından bakarak “iyi plan”ın ne olduğu konusunda kentsel toplumsal bir sözleşmenin hayata geçirilmesi giderek kaçınılmaz bir hal alıyor. İşte farklı kentli gruplarının uzlaşmasını olanaklı hale getirecek bu “iyi plan” yahut “iyi kentleşme tarzı” zemininde filizlenecek toplumsal dayanışma, sanıyorum bu Kongre’nin ana temasını belirleyenlerin “toplumsal uyum” ile kastettiklerinin başka bir ifadesi olacaktır.

Bu bağlamda, bu sözleşmenin neden hayata geçmiyor oluşunu birkaç yönden gözden geçirmek gerekmektedir. Bunun için seçilebilecek en anlamlı kavramlardan birisi olan “kent kültürü” bu Kongrenin ana teması içine anlamlı biçimde yerleştirilmiştir.. O nedenle, kent kültürü konusundan işe başlamak, konunun tamamını sorunsallaştırmak için elverişli bir ortam yaratmaktadır.

Kent kültürü, ne olduğu tam da tarif edilememekle birlikte, kentin imarlı kesiminin ürettiği kültür olarak algılanıyor. Bu konuda, kelimenin tam anlamıyla ideolojik bir hegemonya on yıllardır sürdürülüyor. Hegemonyanın ideolojik olmasından dolayıdır ki, kentin imarlı kesiminden olmayan kullanıcıları da kendilerini “kentli” olarak görmüyorlar. Kentlilik adına dışarıdan tarif edilmiş bilince sahip olmadıklarını düşünüyorlar ve dolayısıyla kent mekanı üzerinde yeterince talepkar değildir. Sadece şaşkın ve işkilliler. Hatta öyle ki, kendilerine yapılan varoş, getto ve benzeri nitelemelere bile tepkisel değiller. Eski Fas’ta “millah” adı verilen gettolarda yaşayan Yahudilerin dışlanmışlığını andıran izolasyon girişimlerinin örneklerini farklı biçimlerde sıklıkla yaşıyoruz. Ankara’da, Habitat II Kongresi sırasıyla fazlasıyla gözden kaçırılarak , yabancı zevat havaalanından kent merkezine girerken görmesin diye gecekondu mahalleleri duvarlarla kapatılmak istendi. Buna yalnız biz tepki gösterdik. Peki bu görünüşte tepkisizlik neden kaynaklanıyor. Bu soruya verilecek muhtelif cevapları sıraladığımızda; işkillilik halinin de bu cevaplar arasında olacağını söylemek yanlış olmasa gerek. Bu işkillilik halini motive

eden kentin imarlı kesimlerinin ideolojik kültür dayatmaları, aramaya çalıştığımız toplumsal dayanışma zemininde kentsel mekan üzerinde tüm grupların talepkar hale gelmesinin önünü tıkayan süreçleri başlatıyor.

Mekan üzerinde taleplerini üretemeyen yahut dillendiremeyen bu gruplar, barınma ve çalışma olanaklarını enformel zeminde aramaya yöneliyorlar. Asgari ücretin barınma ihtiyacını gözardı ederek belirlendiği bu ülkede barınma ve çalışma ihtiyacı, kaçınılmaz olarak “enformel” yoldan karşılanıyor. Yakın zamana kadar bu “enformalite”ye karşı, hiç olmazsa aydınların bir kısmı olumlu bakıyordu. Kentsel mekanın ekonomi politikasından bakarak oluşturulan bu tavır, kentsel toplumsal dinamikler üzerinde kanımızca sağlıklı bir taraf oluşun mekanizmasını yaratma potansiyelini sağlamıştı. Aydınlar içindeki bu taraf olma olanağı, tüm ağırlığıyla işleyin ideolojik hegemonyanın çarklarına takıldı ve paramparça edildi. Aydınların, kentsel mekanın ve kültürün biçimleniş karşısında takındıkları bu yeni tutum, şehir plancılarının da, mesleği icra ederken takındıkları tutuma kaynaklık etti. Hiç olmazsa tavırsız kaldılar. Yani, şehir plancıları, sözkonusu enformaliteye yönelik kendi projelerini geliştirmediler.

Sorunsallaştırma tam da bu enformalitenin ahlak alanında nasıl nitelendirileceği noktasında düğümlenmektedir. Bizce bu enformalite kimi sorunlar taşımaktadır, ama bizi varoluşundan ötürü sorunlu değildir. Kentsel mekanda kaynakların eşitsiz dağıtılmasının dolaysız bir sonucu olarak gecekondular mahallelerinde yaşam, kolayca uzlaşılabilir asgari standartların çok altında kalmıştır. Kentin diğer enformel alanlarına da, örneğin bir kentsel çalışma biçimi olan işportacılığa da aynı biçimde bakmak bazı sorunlar taşımaktadır. eza kentsel kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi kapsamında ele aldığımız paratransit ulaşım biçimlerine de başka değişkenlerle bakmakta yarar bulunmaktadır. Çünkü burada enformel işgücünün örgütsüzlüğünden kaynaklanan başka bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Biz, Şehir Plancıları Odası olarak, enformel barınma yollarının a priori “çarpık” olmadığını söylerken, bunu birkaç farklı düzlemde geliştirilebilecek veya geliştirilmiş olan varsayımlara dayandırıyoruz. Bunlardan bir tanesi, ülke ekonomisinin rasyonelleri. Kaynakların üretken alanlara yönlendirilmesinin ciddi bir sorun olduğu bir ülkede, kendi konutunu ucuz yöntemlerle kendinin yapabildiği bir toplumun teşvik edilmesi gerekliliğinin altını çiziyoruz. İkinci olarak, ahlak düzleminin görecelilik ihtiva eden ve kaçınılmaz olarak ideolojikleşen ortamında benimsediğimiz öncüllerle ulaşılan sonuçlar da yukarıdaki yargımızı besliyor. Yani, örneğin diyoruz ki, “iyi kent, kullanıcılarının oturduğu yere bağlılık duyduğu, ona anlam yükleyebildiği, kimliği olan kenttir”. İşte bu noktada, enformel barınmanın a priori kötü olmadığı sonucuna bir başka düzlemde daha ulaşabiliyoruz. Bu hukuk düzlemi. 1992 yılında Avrupa Konseyinin kabul ettiği Avrupa Kentsel Şartı, benzer koşulları “insan hakları” ekseninden bakarak tanımlama yoluna gidiyor. Yani, her bir “kötü kent” örneğini kentli hakkının ihlali olarak görüyor. Örneğin, Avrupa Kentsel Şartı, “kentte yaşayanların yeterli çeşitlilikte mal ve hizmetlere erişebilme olanağına sahip olmamayı” hak ihlali olarak tanımlıyor. Ya da benzer şekilde “kentte yaşayanların ödeme koşullarına uygun olarak yeterli çeşitlilikte konutun üretilmekte olduğu bir sistemin sağladığı konut stoku içinden, konut edinebilme ya da kiralayabilme olanağının sağlanmamasını da”... Yine “kültürel farklılıkları dolayısı ile

insanların iş yaşamında ve toplumsal yaşamda dışlanması, ikincil konumlara itilmesi, çok kültürlü bir bütünleşmesi olan bir kentte yaşayamamasını” da kentli hakları ihlali olarak tanımlayıp kentli hukuku alanına dahil ediyor.¹

Şehir Plancıları Odası olarak, enformel barınma yönteminin, kısaca açıklanan bu nedenlerle, dışlanmaması gerektiğini; bu yöntemlerle konut edinenlerin “yasadışı mekanın insanları” konumuna itilmemeleri gerektiğini ısrarla dile getiriyoruz. Bunu söylerken, şehir planlama mesleğinin uygulama alanının dışına çıkmıyoruz. Ülke ekonomisi, ahlak ve hukuk düzlemlerinde ileri sürdüğümüz argümanların şehir planlama pratiği içinde kandine yer bulması gerektiğini ifade ediyoruz. Planların da “ekonomik, iyi ve kentli haklarını gözetir” konumda olmasının mekanizmasının kurulmasının meslektaşlarımızın da mesleki bir sorunu olduğunu düşünüyoruz. Aşağıda vereceğim alıntı, plancıların neden kentsel enformaliteye yönelik kendi projelerini geliştirmeleri gerektiğini çarpıcı biçimde dillendiriyor:

“İzmir’in gecekondulu semtlerine her şiddetli yağmur sonrası gelen ‘sel’in yaptığı ile, her sabah ‘polis’in Etap Oteli çamaşırhanesinin kaldırımlara bakan ızgaraları önünde ısınan çocuklara yaptığı arasında bir benzerlik var. (...) Ne sokak çocukları bitiyor, ne de gecekondular. (...) Nedir bu uyumsuzlukların nedeni, nereden çıkıyor bu sokak çocukları ve gecekondular? Bunlar ne planda varlar, ne de programda. Ne kentin göbeğine gecekondulu önerildi, ne de Alsancak kaldırımlarında sokak çocuklarının boy göstermesi istendi. Körfezin birinci kordonuna nazır Gümüşpala da, Gümüşpala’nın sakinleri de, henüz sakin olamamış evsizleri de istenmemiştir ki”.²

Eğer yaptığımız planlar, sokak çocuklarını ve gecekondularını ihtiva etmemeye devam ederse, korkarız kentli elit ve egemen kültür ya ‘sel’ ve ‘polis’ aracılığıyla ya da başka birçok yolla diğer kültürleri asimile etmeyi sürdürecektir. İşte bu durumda, şu çok vahim olarak nitelenen, hazine arazileri üzerine yapılmış, kiralık oranının çok küçük yüzdelere ifade edildiği gecekonduların varlığından çok daha vahim sonuçlar ortaya çıkacaktır.³ Çıkmaktadır da .

Şehir Plancıları Odası kentlerimizin kapısını çoktan çalmış olan bu derin kentsel krizi teşhis etmiş ve Ankara’da küçük bir gecekondulu bölgesinde kültürel ve mekansal asimilasyondan başka da yolların olduğunu göstermeye girişmiştir. “Gecekondulu bu toplumun gündelik yaşam pratiklerinden damıtarak geliştirdiği özgün bir konut üretme bilgisine tekabül etmektedir. Kaynakları bu kadar kısıtlı olan bir ülkenin böyle bir bilgiden yararlanmama gibi bir lüksü olamaz. Bu konut üretme biçimi ve yaşama tarzı yani bu kültür kaçınılmaz olarak “çarpık kentleşme” damgasını yemek zorunda değildir. Kentsel kaynakların dağıtımını açıktan eşitsizlikçi bir siyaset üzerine oturtulmadığı sürece kentsel servislerden bu bölgeler de yararlanabildiği ölçüde gecekondulu pekala örnek bir yaşama

¹ İstanbul Wald Akademisi’nin İnsan Hakları Serisi kapsamında yayımladığı “Kentsel Haklar: Karşılaştırmalı Bir Çerçeve Türkiye” kitabının 25-32. sayfalarında Prof.Dr. İlhan Tekeli’nin Avrupa Kentsel Şartı’nı özetlediği yazısından yararlanılmıştır.

² Sezai Göksu, Birikim 86/87, 1996, s.112-113

³ Yaptığımız planların enformaliteye karşı tavırsızlığına ilişkin çok ilginç bir örnek olarak 1990 tarihli Ankara Nazım Planına bakılabilir. Plan lejandında mevcut durum sütununda yer alan “düzensiz konut”un öneri sütununda bir karşılığı yoktur.

çevresi haline dönüştürülebilir.” Şehir Plancıları Odası bu projeyi “gecekdududan öğrenecek çok şey var” sloganıyla başlatmıştır.⁴

Biz bu Kongreye bildiri ve tartışmalarıyla katılacak değerli araştırmacı ve akademisyenlerin de gecekdududan öğreneceği şeyler olduğu kanısındayız.

Teşekkür ederiz. Kongreye başarılar dileriz

---

⁴ Burada anılan proje Odamızın Yenimahalle Belediyesi, Toplu Konut İdaresi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile işbirliği halinde yürüttüğü Yenimahalle Şentepe Kentsel Tasarım Rehabilitasyon Projesidir (YEŞKEP)

I.Bölüm

İstanbul ve Toplumsal Uyum

Oturum Başkanı: Prof. Hande Süher

BAŞKAN (Prof. Hande Süher)- Hepinize “hoş geldiniz” diyorum.

Çalışmalara başlayabileceğiz. Bir küçük açıklama yapmak istiyorum. Bu Kongrenin, aslında bu yıl üç ayrı atölyede karşılıklı tartışmalar yapılması şeklinde düşünüldüğünü, fakat o atölyelerin her birisi için de çok önceden atölyeleri yönlendirecek, hazırlık yapacak kişileri belirlediğimizi, ancak onun gerçekleşemediğini, her birinin kendine göre önemli nedenleri olduğu için işi o anlamda gerçekleştiremediğimizi belirtmek istiyorum.

Dolayısıyla geri kalan süre içerisinde çok kısa sürede önemli bir değişiklik yapmak suretiyle ve bir de neredeyse sayısı 70’leri aşan belki de 100’e yaklaşan bildiri sunma isteklerini de dikkate alarak sabahtan izlediğimiz kısmı ile burada sunulabilecek nitelikte hemen hazır metin halinde gelmiş olan bildirimleri sunmayı, ötekileri kitapta yayınlamayı kararlaştırdık ve kendilerine öyle haber gönderdik ve de geri kalan üç panelin yarın sabahleyin “Sosyal Arayışlar, Kültürel Arayışlar” ve kent ve demokrasiyle ilgili tartışmaların olacağı üçüncü paneli, üçer saatlik bir süre içinde sahnede davet ettiğimiz sayın konuşmacıların sayısı kadar kişiler artı, onların Sayın Başkanın yapacağı bir düzenleme içinde konuşmalarının dışında salondan entervansiyonlar alacağımızı, katkı alacağımızı söylemek istiyorum.

Onun için Sayın Başkan, sizin oturumumuzun içinde bu konuşmalarda salonda Ankara ve İzmir’den birçok yerden, elinde çantası ve böyle bir atölye çalışmasına katılmak üzere dokümanlarıyla gelmiş arkadaşlarımız var; mutlak katkılarını almamız gerekiyor. Tam bir atölye çalışması şekilde yapamayacak olsak dahi, salon katkısını sağlamanızı istirham ediyorum. 3 saatiniz var. Bu 3 saati biraz geçebilir, siz değerlendireceksiniz.

Özellikle siz konuşmacılara, davete icabet ettiğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Güzelliğine Doyum Olmayan Toplumunda Uyum Olmayan Dünya Kenti : İSTANBUL

Prof.Dr.Safa ERKUN^x

XX.Yüzyılın sonlarına rastlayan XX DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ'nde *kent, kültür ve toplumsal uyum* sorunlarını ana konu olarak seçen IV. Türkiye Şehircilik Kongresine iyimser bir bildiri sunabilmeyi ne kadar isterdim. Yazık ki ülkenin, bölgenin ve dünyanın günümüzdeki görüntüleri buna olanak vermiyor. Kongreye çağrı yazısındaki ek açıklamada belirtildiği üzere, tebligde konunun özünü verecek olan ana çizgilerle yetinmeye çalışacağım. Bu amaçla, hem *gözlemleri*, hem de çözüm olarak önerilen *önlemleri*, kısa kesitler biçiminde ve yazınsal söyleşi türünde sunmayı yeğliyorum.

Kent sosyolojisi literatüründeki şehir tiplerinde, gerek yapısal gerekse işlevsel bakımdan bir ayrım gözetilerek; *megapol* (büyük kent), *metropol* (ana kent-odak kent) kavramlarının yanısıra bir de "*cosmo-pol*" (dünya kenti-evrensel kent) kavramına yer verilir. (Halkı çeşitli kökenden gelme) anlamını çağrıştıran kozmopolit deyimini de bundan kaynaklanmaktadır.

Bildirinin başlığında İstanbul'u bir "dünya kenti" olarak niteledim. Oysa bir "Avrasya metropolü" de diyebilirdim. Ne var ki, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesinin yarattığı travma karşısında batı dünyasında bir görüş değişikliği doğmuştur. İslamiyetin-insan suretini resmetmeyi kesinlikle yasaklayan - dogmatik ve fanatik buyruğuna uyar yüreklilikle karşı koyan Fatih'in, Centile Bellini'ye portresini yaptırmasını anımsayalım. Böylece, gerek Türk gerekse batılı bilginlerce desteklenen Fatih "dünya egemenliği" fikrini benimseyerek "*Autocrator-Hünkar*" sanını kullanıyordu. Dünyada bir tek imparatorluk, bir tek inanç, bir tek hükümdarlık geçerli olacağı kanısındaydı¹ Hatta bu amaçla, İstanbul'u alışının hemen ertesinde, ilk İstanbul Patriği *Gennadios tan* Hristiyanlığın ilkelerini ve İncil' i özetleyen "itikadnameyi" alıp incelemiştir. Zamanın bilginlerinden *Georgios Trapezuntios*, Hristiyanlık ile Müslümanlık arasında köklü bir fark

---

^x Prof.Dr. Mimar Sinan Üniversitesi

¹ *Safa ERKUN*"Saplantsız Bir Sanat Eğitiminin Doruğu: Hoşgörü" (DGSA İstanbul II. Sanat Bayramı - Türkiye' de Sanat Eğitimi sempozyumu - 1979) içinde, yayını: 1981.

olmadığını belirterek, Fatih' in bu iki dini bağdaştırabileceğini ileri sürmüştür.² İşte o günden beri İstanbul Roma, Paris, Londra, New York, Tokyo. gibi bir "dünya kenti" sayılmaktadır.³

I. - İSTANBUL' UN TARTIŞILMAZ GÜZELLİĞİ

Önce konunun tartışmasız yönünden söze başlayalım. İstanbul'un doğal güzelliğine ve tarihsel anıtlarına doyum olmadığı hususunda en yetkili görgü tanıkları-daha doğrusu bilirkişiler-kuşku yok ki şairler, ressamlar, tarihçiler, gezginler ve şehircilerdir. Ben diğerlerinin yorumunu erbabına bırakarak, sadece şairlere kulak kabartıyorum.

Önce *Nedim*, Divanında:

*"Bu şehri-i İstanbul' ki, bi misl-i bahadır;
Bir sengine yekpare Acem mülkü fedadır"*

diyor. Avrupanın bir çok güzel başkentinde büyükelçilik yapmış, dünyayı gezip görmüş şairimiz *Yahya Kemal* ise, aynı değer yarısını çağımıza kadar getiriyor. Önce:

*"Serefli kubbeler iklimi Marmarayla Boğaz
Üzerlerinde bulutsuz ve bitmeyen bir yaz "*

diye İstanbul'un eşsiz silüetini-empersyonist bir ressam gibi-dizelere döşedikten sonra; yeditepeyi dolaşiyor:

*"Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiç bir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer."*

diyor ve *Münir Nurettin*'in sesi ve bestesiyle:

"İstanbul'u sevmeyse gönül, aşkı ne anlar" diye sesleniyor. Daha sonra da hemen şunu ekliyor:

*"Talih bana dönse nazikane
Bir yıldızı verse malikane
Bigane kalır bu iltifata,
İstanbul 'a dönmek isterim ben"* diye sözü bitiriyor.

Ben de *Henri Prost*'un vaktiyle korumaya çalıştığı İstanbul 'un ünlü silüetinin, günümüzde küreselleşme denilen o olmaz olası ha-yı huy eğiliminin etkisiyle birden boy atan gökdelenler yüzünden nasıl bozulmakta olduğunu, kısa bir dörtlük ile-ensantane bir fotoğraf gibi-şöyle betimlemiştim:

² İleten ; *Şehabettin TEKİNDAG* "İstanbul' un Fatih i Dünyayı Nasıl Görüyordu"29.5.1979 tarihli MİLLİYET. s.2

³ *Prof.Dr.Enis KORTAN*"İstanbul, Bir Dünya Kenti" (Boğaziçi ve Mimar Sinan Üniversitelerince yayınlanan:İstanbul ve Göç" Konferans Bildirileri, İst.1995 adlı kitap, sayfa:97 ve müt.Keza *Dr.Polat SÖKMEN*"İstanbul'un Dünya Kenti Olmasının Önkoşulları" aynı kitap içinde s.100-107.

*"Denk bütçe firar eyledi fonlar geldi,
Tartıldı kağıttan para, tonlar geldi,
İstanbul'u fethetti hayali baba'lar
Kubbeyle saçak gitti, betonlar geldi!"*

Ama yine de, İstanbul'a en yakışan tanımı, kenti 1923'de emperyalizmin işgalinden kurtaran Gazi Mustafa Kemal Paşa yapmıştır, şu sözleriyle: "İki büyük cihanın mültekasında, türk vatanının ziyneti, Türk tarihinin serveti , Türk Milletinin gözbebeği İstanbul, bütün vatandaşların kalbinde yeri olan şehirdir".

II.-AZMAN METROPOLDEN SAYISAL GÖSTERGELER

Günümüzde İstanbul'a göç öylesine hızlandı ki, bu devleşmiş "kent-köy" şimdilerde, gelmeyi sürdüren yeni sakinlerini artık barındıramıyor. Emip eritemiyor. Bu yüzden onlar da, İstanbul 'u özümsemiyorlar. Böylece , varoşlarda melez - arabesk bir kültür yerleşiyor. Yabancılaşma daha doğrusu - toplumsal dışlanma ve çevreyi boşlama- diyebileceğimiz bilateral olgu da aslında bu etkileşimden kaynaklanıyor.

Aşağıdaki çok tipik sayısal verileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığının yayınladığı "Grafiklerle 1990' larda İstanbul" başlığını taşıyan kitaptan aktarıyorum.⁵

Günümüzde artık yitirilen bir "İstanbul efendisi" tipini anımsayarak, arada sırada kendimize "bu kentte yaşayanların acaba yüzde kaçını İstanbul' da doğmuştur, ya da kaç kuşaktan beri İstanbullu'dur?" diye sormuşuzdur. Gerçekte çoğunluk göçmen değilse bile, göçmen çocuğudur. İstatistiklere göre kent nüfusunun sadece %37' si İstanbulludur. Dışardan gelenler arasında en büyük grubu %4. 3 ile Sivaslılar oluşturuyor. Onları sırasıyla Kastamonu, Kars, Giresun, Trabzon, Ordu, Erzincan, Malatya, Sinop, Tokat, Rize ve öbür kentlerimiz mensupları izlemektedir. Bulgaristan ve Yugoslavya' dan gelenler ise % 2 oranındadır. Bu bağlamda İstanbul, diğer illerimizle değil, belki kimi Avrupa ülkeleriyle kıyaslanabilir. İstanbul toplam nüfus bakımından - yaklaşık olarak - Yunanistan, Bulgaristan, İsveç ve Macaristan'a eşit görünüyor.

Öte yandan nüfusun *yaş ortalaması* bakımından, İstanbul'un giderek gençleştiği görülmektedir. Son 60 yıllık dönemde bir karşılaştırma yapıldığında ortalama yaşın 1935'te (27.3) olmasına karşı 1975'te (23) ün altına düştüğü, 1990'lara doğru yeniden yükselmeğe başladığı anlaşılmaktadır.

Devletin vazgeçilmez görevlerinden biri olan *adalet mekanizması* İstanbul 'da ağır işlemektedir. 1991' de Ülkemizin sulh ceza mahkemelerinde görülen davaların % 17 ' si, keza asliye ceza mahkemelerinde görülen davaların da % 24'ü İstanbul'da gerçekleşmiştir. Ağır ceza davaları ülke genelinde mahkeme başına ortalama (407) iken, bu sayı İstanbul ' da (1306) ya yükselmektedir. Ülkemizde toplam avukatların %35'i İstanbul 'da olup, kentte 600 kişiye 1 polis düşmektedir.

⁴ *Safa ERKUN*: Baharı Getiren Kar-Rubailer "İstanbul, 1995,s.79.

⁵ *Mustafa SÖNMEZ*" Grafiklerle 1990'larda İstanbul" ileten: *İpek ÇALIŞLAR*" Çılgın Kentten Sayılar" CUMHURİYET-DERGI,Sayı:431, İst.26/6/1994,s.2-3

İstanbul , Meksika Brezilya ve Arjantin gibi, gelişme trendleri Türkiye' ye benzeyen ülkelerin megapollerinin özelliklerini taşımaktadır. O Ülkelerde büyük bir megapol çevresinde, ondan daha az gelişmiş iller yer almaktadır. Böylece *bölgeler arası dengesizlikler* bu ülkelerin ayırıcı bir göstergesidir.

Serbest piyasa ekonomisi bu dengesizliği kamçulamakta ve sözügeçen megapolleri giderek nüfusu daha fazla artan yerleşim ve çekim merkezleri haline dönüştürmektedir. Devlet az gelişmiş bölgelere "kalkınmada öncelikli yöreler" statüsü tanıyarak onlara yatırım yapmaya çabalasa da, bu destek kalkınca, tekrar göç başlamaktadır.

Ortalama gelir dağılımı bakımından İstanbul zengin bir kent görüntüsü verse bile, en zenginle en fakir arasında uçurumlar vardır. Bu açıdan bakıldığında, 1990' lı yıllar itibariyle, ülkemizin bütçe gelirlerinin % 40' ının İstanbul' dan karşılanmasına mukabil, ona genel bütçeden sadece % 7' lik bir dilim düşmektedir. İstanbul, hızla büyümesine karşın, devletin yatırım harcamalarından aldığı pay bakımından iller arasında ancak 19. sırada bulunuyor. İstanbul, artan nüfusunun gerektirdiği yatırım harcamalarını alamadığından, kamu hizmetleri yeterince sağlanamamakta ve bu yüzden yer yer köyümsü bir kent görüntüsü vermektedir.

1984' te (1471) cami bulunan İstanbul' da bu sayı 1987 ' de (1505)' e 1994 ' te ise (1956) ya çıkmıştır. Müftülükçe personeline kadrolu atama yapılmayan (400) cami de eklenince bu sayı (2356) yı bulmaktadır. *Kozmopolit* niteliğinden ötürü yüzyıllardan beri *dinlerin mozayığı* olan kentte, halen (142) kilise ve sinagog kalmıştır. Camilere Fatih, Uskudar, Gaziosmanpaşa, Eminönü ve Umraniye gibi semtlerde daha fazla rastlanmaktadır.

İstanbul Ticaret Odası için *Berksoy ve Kongar* tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, İstanbul' da evlerin önemli bir kısmı *dayanıklı tüketim eşyalarına* sahiptir. Buzdolabı, renkli TV, elektrik süpürgesi, normal çamaşır makinası gibi eşyaların çoğu evlerde bulunmasına karşılık, otomatik çamaşır makinası, bulaşık makinası, müzik seti, video ve bilgisayar ise, bir çok ev için henüz ulaşılamayan bir lüks aracıdır.

İstanbul Türkiye nüfusunun % 13' ünü barındıran bir megapol haline gelirken, *gecekondu sayısı* toplam binalar sayısının (1/5) ine ulaşmaktadır. Kenti baştan başa kuşatan gecekondulaşma sürecinin ellinci yılı yaşanırken, gecekondu sayısı 500.000 ' i aşmıştır.⁶

İstanbul ' un en *zengin ilçeleri* Beşiktaş, Kadıköy ve Sarıyer' dir. İstanbul nüfusunun % 49 ' u Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlıdır. Her (5) kişiden (4) ü sosyal güvenlik şemsiyesi altındadır. Kentte her gün 110 kişi ölmekte , ülkedeki ölümlerin dörtte biri İstanbul ' da görülmektedir. İstanbul ' da her yıl ortalama 50.000. çift evlenmekte, 4.500 kadarı da boşanmaktadır.

Ülkemizde *kişi başına milli gelirin* en yüksek olduğu il Kocaeli' nden sonra İstanbul' dur. Gelirin en adaletsiz dağıldığı il ise gene İstanbul' dur. Şöyle ki; en varlıklı kesimi oluşturan % 20, tüm gelirlerin % 57.6 sını elde etmektedir.

İstanbul' da yaşayanların % 44' ü kiracı durumundadır. Gecekonduların ise % 75' i kiraya verilmiştir. (Bu da gecekonduyun sığınma zorunluluğu gibi masum bir gerekçeden değil, ranttan pay kapma

⁶ *Erkan YIGİT* "Gecekonduyun 50. Yılı" 24.9.1996 tarihli MİLLİYET, s.26.

güdüünden kaynaklandığını göstermektedir). Arsasını mafya' dan, tapusunu devletten alan gecekonducuların sayısının artışıdaki etken bu noktada bulunmaktadır. Uzmanlara göre gecekondu yağması mafyanın kasasına yılda asgari 550.000.000. dolar bırakmaktadır. İstanbul'da hergün ortalama 250 gecekondu yapılmakta, gecekondu oturan nüfus kent toplamının % 34'üne ulaşmaktadır. Nüfusun % 60'ı imar plansız yörelerde ve gecekondu bölgelerinde yaşamaktadır. Kullanılabilir arazinin sadece % 60'ı imar planına sahiptir. Kentteki ruhsatsız binaların 750.000 kadarı imar affı yoluyla güya yasallaştırılmıştır.⁷

Ülkemizdeki büyük sanayi firmalarının yarısı, sanayi işçilerinin ise % 30'u İstanbul' da bulunmaktadır. Ülkemizdeki motörlü araçların yaklaşık dörtte birine sahip olan İstanbul' da trafik kazaları da aynı orandadır. (Uçağa çarpan otobüs veya taksiye çarpan uçak gibi garabetler de bu sayıya dahildir). Kentte hergün 250 uçak inip kalkmaktadır. Bunlardan % 32'si yabancı firmalara aittir.

1992 yılında İstanbul' da günde 640.000 metre küp su kullanıldığı hesaplanmıştır. Bu tüketimin yarısı evlere düşmektedir.

Ülkede hastahanelerin % 7'si, doktorların üçte biri, hemşirelerin ise %15'i İstanbul' da bulunmaktadır.

Son günlerde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan " kentimizdeki gecekondu sayısının bir milyonu aştığını, sakinlerinin sokağa atılamayacağını ve bu yüzden binaların yıkılamayacağını " söylemiştir.

III.-HENRİ PROST' UN YANILDIĞI NOKTA

1874 yılında İstanbul' da gelen İtalyan gezgini Edmondo de Amicis, Galata köprüsünün korkuluklarına dayanarak, kentin bir kaç asır sonraki geleceğini düşlerken, tıpkı bir kahin gibi "ne yazık ki güzellik medeniyete kurban gitmiş olacak" diye düşünüyordu. Aynı yıl Paris'te Henri Prost adında bir çocuk dünyaya geliyor ve 30 yıl sonra 1904' de genç bir mimar olarak İstanbul'u ziyaret ediyor, 1936'da Atatürk' ün çağrısı üzerine - bu kez ünlü bir kent tasarımcısı sıfatıyla - İstanbul' un planlaması sorumluluğunu üstleniyordu. 1936-1951 Yılları arasında (yani Atatürk'ün son yıllarından Demokrat Parti iktidarına kadar olan dönemde)bu konuda çalışan ve İstanbul' un ilk nazım planını düzenleyen Prost, kurumumuzda da Şehircilik dersleri vermiştir. Prost, İstanbul'un kendisi için önemini şu sözleriyle açıklıyordu: "İstanbul'un modernleşmesini çok hassas bir ameliyata benzetebiliriz. Yapılan iş, bakir bir alanda yeni bir kent yaratmak değildi. Tam anlamıyla bir toplumsal dönüşümün yaşandığı eski bir başkenti, zenginliğin gelişim süreçleri ve belki de düzeylerinin farklılaşması sonucunda, yaşam koşullarının da değişeceği bir geleceğe doğru yönlendirmektir"

Murat Ural'ın haklı olarak vurguladığı gibi: "İstanbul' un *fiziksel biçimlenmesinde ve hukuksal alt yapısının oluşturulmasında*"ki bu hukuksal yorumları "İmar Hukuku Prensipleri "kitabımda ayrıntılarıyla açıklamıştım⁸ Prost'un İstanbul'dan ayrılışından sonra bile süregelen etkileri, uygulamada belirleyici olmuştur. (İmar irtifakları kavramını ülkemizde uygulamaya geçiren o' dur.). Ne var ki, kent nüfusunun en fazla 800.000' e ulaşacağı varsayımı ile, 1950' lerden sonraki göç

⁷ Erkan YIGİT: a.g.e.

dalgasıyla başlayacak ve kırsal hinterlandları açacak olan gelişmelerin öngörülmemesi, dolayısıyla önceden önlemlerinin alınmaması; hem Prost' un hem de İstanbul' un en büyük talihsizliği olmuştur. Yine de, Prost' un İstanbul için önemini ve anlamını, kendisinden sonraki yozlaşmalar kanıtlamış bulunmaktadır. "Çünü koskoca tarihsel kent, aradan geçen sürede, birinin yapığını ötekinin bozduğu istikrarsız komisyonlara, bilgisizlik ve ilgisizliğe, projeksiyon yoksunluğuna, politik çıkarıcılığa, göç salgınına, rant cazibesine, rüşvete ve mafyaya göz göre göre teslim edilmiş" oluyordu.⁹

IV.-DEHŞET GUNCELERİ

Bu ara başlık, ikinci dünya savaşında Nazi'lerin zulmüne ışık tutan bir belge olan, dünyaca ünlü Anne Frank' ın hatıra defterini çağırıyor. Burada bizim Anne Frank' ımıza, ikinci dünya savaşının facialarını değil, fakat günümüz İstanbul' unun Gültepe gecekondu mahallesindeki Hekimbaşı çöplüğü yığınlarının patlaması şokunu yaşayan Nalan Türkeli' nin 1996 başlarında yayınlanan "Varoşa Kadın Olmak" adlı kitabına geçiyorum.¹⁰

Uskudar-Umraniye ' de balık-ekmek, köfte-pilav satarak, pazar yerlerinden kağıt, naylon, çöpler arasından hırdavat toplayarak, kimi zaman konfeksiyon işçiliğiyle yaşam çarkını çevirmeğe çalışan Nalan Türkeli, o kesimin insanında ender görülen - tıpkı Anne Frank' a benzeyen - yazma hastalığına kapılıyor. Anılarını "Varoş-Çöp Günlüğü" biçimine sokarak karşımıza çıkıyor. Röportajlar, televizyon programları, imza günleri vb.nin kahramanı olarak medyanın dikkatini çekiyor.

Yedi yılını içinde geçirdiği ve günlüğünü tuttuğu Kazım Karabekir mahallesinden Gültepe ' ye göçmüş kitabının yayınlanmasından sonra...Rahat edememiş. Şimdilerde patlamanın merkezine, çöpkondu' ya , Hekimbaşı' na geri dönmüş. Orası ötedenberi bildiği yer... 7 nisan 1993' teki büyük patlamayı şöyle betimliyor: "Göklere fırlayıp yere yağan ev-eşya ve çöp birikintisi 10-12 metre yüksekliğe ulaşmıştı" diyor.

" O göçüğün altında kalan birçok insan, dozer kepçelerinin günlerce çalışmasıyla çıkarılmış yerin dibinden. Göçükten çıkarılamayanlar da var.. Ya altta kalanlar? "Biraz sonra bir patlama daha olacak, hepimiz öleceğiz diye düşündük" diyor Türkeli. Sadece Hekimbaşı' lılar değil, yöredeki öteki kondulular da aynı korkuyu yaşamışlar. Olay bölgesindeki tanıdıklarını da merak ediyorlar doğal olarak: "Toplanıp hepimiz gittik " diyor. Bir tanıdığının evindeki gözlemi şöyle : "Evin için, her yanı çöp. Duvarlarda lahana , sogan parçaları vardı. Bazı oyuklardan filizlenmiş soğanlar, patatesler görünüyordu."

Patlamadan bir yıl sonra, yine oradaki tanıdıklarına gidişi, günlükte şöyle yer alıyor : " Ne olmuş bunlara böyle? Birkaç yıl öncesi çok yoksullardı. Ama bunca pis değillerdi. Bayram abi inşaat işçiliğini bırakıp, karısı ve çocuklarıyla hurdacılık (çöp toplayıcılığı) yapıyormuş. Bugün anlattıklarıyla içimde derin üzüntüler yarattı. Çöp altında kalanların çöp yüzüne vuran ev ve giyim eşyalarını kendilerinin de yağmaladıklarını anlattılar (24 Nisan 1994). " Aynı günün notlarında şunlar da var: " Ölçtüler, biçtiler. İstanbul sevdasına kapılıp köylerden akın akın göçedenlerin birkaçına parselledikleri çöpleri, sonunda onlara mezar ettiler: Yıllardır çöplerin üstüne dökülen

⁹ Murat URAL:Silüeti Koruyan Adam " CUMHURİYET-DERĞİ, Sayı:540 İst.28.7.1996, Sayfa 18-19.

¹⁰ İleten Zeki COŞKUN:"Çöpten Çıkan Günlük"25.8.1996 tarihli CUMHURİYET, s.14.

topraklarla molozlara yüklendi bütün suç. Havasızlıktan sıkışıp metan gazına dönüşerek infilak eden çöptü suçlu! Kısacası, suç yine suçun kabahati oldu. Verilen can bile, İstanbul'un toprağında, amerikan bezinden bir kefene sarılarak, insanca çürümeye yetmiyormuş meğer. Kimbilir, bizler nasıl yok olarak gömüleceğiz?"

Son günlerin gecekondu yıkımlarında ise daha trajik sahneler sergileniyor: Etiler' deki Karanfilköy' de Büyük Şehir Belediye Başkanlığı ekiplerinin gerçekleştirdiği gecekondu yıkımı sırasında, elindeki gaz bidonuyla kendisini yakarak intihar etmek isteyen bir kişinin etkisiz hale getirildiğine, keza dama çıkan bir kadının ise, küçük çocuğunu sürükleyerek damdan atmaya kalkıştığına ve zorla önlenebildiğine tanık oluyoruz. Televizyon ekranlarında bu dehşet sahneleri gösteriliyor.¹¹

İşte size gecekondu insanının ortaklaşa geçim durumunu, ortaklaşa hayat davranışını, ortaklaşa dünya görüşünü, yine bir tür ortak paydada sınıf bilincine indirgeyen, görgüye dayalı belgeler ve en son dehşet günceleri ... Bir kent sosyoloğu için, konuyu araştırmaya yöneldiğinde, bundan daha gerçekçi malzeme sanırım ki bulunamazdı.

V. - SON ONBEŞ YILDA ÜLKEMİZDEKİ ÇARPIK KENTLEŞMEYİ HIZLANDIRAN POLİTİK İLİŞKİ VE ÇELİŞKİLER

Şimdi sosyal patolojik vak'amızın en ağırlı ve sızılı noktasına parmak basıyorum .

Geçen yıl Boğaziçi Üniversitesiyle Üniversitemizin birlikte düzenledikleri " İstanbul ve Göç - Bir Şehrin Karakter Değişimi " konulu konferansta sunduğum bildiride savunduğum bir tezi burada vurgulamak istiyorum:

İkinci dünya savaşı sonrasında 1945-1970 yıllarındaki ilk çeyrek asırlık dönem ile, 1970-1995 yıllarındaki ikinci çeyrek asırlık dönem arasında, Ülkemizde oluşan geçekondulaşma sürecinde, iki apayrı aşama - başka deyişle belirgin bir farklılık - gözlenmektedir. Şöyle ki: bu dönemlerden ilkinde gecekondu, barınma gereksinimini doğrudan karşılayan bir "malın üretimi" iken, ikinci dönemde, yapıp satmak veya kiraya vermek suretiyle gereksinimleri dolaylı olarak karşılamaya yönelik bir "meta üretimi" olarak algılanmıştır. Yani ilk dönemde bu kaçak yapılaşma, kırsal alandan kentsel alana göçeden köylünün zorunlu ve - bir anlamda - masum girişimiyle ürettiği tek katlı basit konutlardan ibaret iken , ikinci dönemde sözügeçen gereksinimi kar amacıyla sömüren arazi mafyası tarafından, kentsel alan varoşlarında üretilip piyasaya arzolan spekülative amaçlı ve rant sağlamaya yönelik - çok katlı apartmanlar, işyerleri, oteller, hanlar gibi - ticari yapılar şeklinde ortaya çıkmıştır. İşte bu yüzden ki ilk dönemde bazı akademisyenler gecekondu yapımını genellikle iyimser yorumlarla karşılamışlardır. O dönemde gecekondu olgusu, kimsenin malı olmayan bayır, tepe gibi yüksek yerlere geçim zorunluluğu yüzünden yapılmış derme - çatma barınaklardır. Burada öz savunuya benzer bir *mazeret durumu* söz konusudur: (Prof.Dr.Nurullah Kunter). Keza Ord.Prof. Dr. Gerhard Kessler de, sosyal devletin savsakladığı görevi kendisi üstlenen yurttaşın bu enerjisini iyi niyete bağlayarak, onun şehir meclisine üye seçilmesini öneriyordu.¹²

¹¹ 12.9.1996 tarihli MİLLİYET."Yıkım Direnişi"

¹² Prof.Dr.Safa ERKUN:"İstanbul'un Korunması için Düşünülen Yasal Önlemler Üzerine" (İstanbul ve Göç- Bir Şehrin Karakter Değişimi) konferans Bildirileri , Bogaziçi Üniversitesi yayını, İst.1995, sayfa:129-140. özellikle s.131-132.

Böylece ikinci dönemde, gecekondulaşma sürecinin niteliğinin değişmesiyle birlikte bu değişikliğe paralel olarak -yapıların ağırlaştırılması ve önlemlerin organize edilmesi- gündeme gelmiş; bir yandan ruhsatsız yapılar her seferinde son kez olmak umuduyla dönemsel aflarla giderilmeye çalışılırken, öte yandan gecekondulaşma bölgeleri oluşturulmasına ve toplu konut üretimine yönelik mevzuat ta yürürlüğe konulmuş bulunmaktadır.¹³

Son onbeş yıllık yakın dönemde nüfusun çok hızlı artışı sonucunda, ülkemizde çarpık ve başıbozuk kentleşmeyi hızlandıran politik ilişki ve çelişkiler, aşağıdaki gerçek perspektifine oturtularak irdelenebilir: Kırsal alanda çiftçilerin ürünlerine yeterli taban fiyatını esirgeyen, kentsel alanda ise toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde işçilerin ücret zammı taleplerini kabule yanaşmayan iktidardaki partiler tarafından uygulanagelen politikalara rağmen, dar gelirli halk yığınlarından oy derlenebilmesinin nedenleri araştırıldığında, "gecekondulaşmanın kentsel rant paylaşılması sürecine ulaşmasını ve buna alışmasını sağlayan" bir yörünge izlendiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Sürekli ve dönemsel imar afları, bol keseden vaatlerde ve göz yummada bulunan bir popülizm politikası vasıtasıyla, kırsal ve kentsel belediyelerin bu dönemde fethedildiğine tanık olduk. 1983-1987 yılları arasında yandaşlara rastgele tahsis belgesi dağıtılması, yapı ruhsatı verme yetkiyle donatılan "yeminli serbest mühendislik ve mimarlık büroları" tarafından elçabukluğuyla yapılan keyfi uygulamalar, imar planlamasında belediyelere tanınan yetkilerin gerekli görülen yerlerde " ada ve parsel bazına kadar" bakanlığa devredilebilmesi gibi - yetkiyi kötüye kullanmaya yatkın - öneriler, "meşruyet" " yasa önünde eşitlik" dediğimiz temel ilkeleri hayli zedeledikten ve rüşvet ya da oy kazanma uğrunda kötüye kullanıldıktan sonra, Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarıyla kısmen ortadan kaldırılabilmektedir. Böylece talan ve yağma olanaklarının tükenmesi üzerine, il merkezlerindeki belediye başkanlıkları seçiminin o dönemin iktidar partisince yitirilmesi ve 1989 yılındaki yerel seçimler hezimetli, ilginç bir tepki olarak gözlenmiştir. Kimi partilerin gerek genelde, gerekse parti içinde "demokratik davranış erdeminden nasipsizliği", ile *kentsel hukuk normlarına karşı ilkesel saygısızlık*, kaçak yapılaşma ve çarpık kentleşme eğilimini süregen hale getiren faktörler olmuştur.¹⁴

Bu karışık ve umarsız tablo karşısında, ister istemez şu soru akla geliyor: Acaba tümüyle çaresiz miyiz? Bu konuda son zamanlarda duyarlı çevrelerce gündeme getirilen aşağıdaki önerilere değinmekle yetiniyoruz :

A) Yeni bir imar affına karşı çıkılması,

B) Devletçe alınacak ekonomik ve sosyal kararların fiziksel mekana yansımaları şekillendirecek bir "Ülke ve Bölge Planlama İdaresi" nin kurulması ,

C) Kentin fiziksel ve sosyal yapısına olumsuz müdahalelerin "kente karşı suç" sayılması ve bu eylemleri yargılamak üzere özel bir kent mahkemesinin kurulması.

Kuşkusuz ilgili meslek odaları, anayasal kamu kurumu sıfatıyla bu konudaki görüşlerini bu kongrede açıklayacak ve savunacaklardır. Bunlara ilaveten Anayasanın 56.maddesinde yer alan temel ilkeye

¹³ Prof.Dr.Safa Erkün : "Konut Politikası Bakımından Türkiye' de Yasal Gelişmenin Ana Çizgileri " İzmir,1982.(6.Dünya Şehircilik Günü Münasebetiyle düzenlenen Türkiye'de' de Yerleşmeler ve Konut Sorunları Kollokyumu)s.26-32.

¹⁴ Korkut BORATAV:"Özal Efsanesi Canlanırken" 4.9.1996 tarihli CUMHURİYET.

dayalı olarak , ÇEVRE HAKKI ' nın *kollektif ve dayanışmalı bir insan hakkı* sıfatıyla -katılım , haber alma ve başvuru hakkı gibi tüm güvenceleriyle birlikte - engellenmeksizin, Türk Hukuk sisteminde kökleşmiş içtihadlar doğrultusunda en geniş bir yorumla uygulanmasını da, konumuzun başlıca temel direklerinden biri addetmekteyiz.

Anayasa Mahkememizin İdari Yargılama Usulü Kanunundaki dava açma koşulunu "davacının şahsi hakkının ihlal edilmiş bulunması " kaydıyla kısıtladığı sanısını uyandıran ve fakat gerçekte böyle olmayan son iptal kararından doğan tereddüt ve yasa boşluğu, ancak böylesine *geniş yorumlu* evvelki içtihadın sürdürülmesi ile karşılanarak bertaraf edilebilir.

x
x   x

Elbette bu konferans da daha öncekiler gibi -basılı izlencesine göre göre- başlayıp bitecek, sonunda herkes dağılacak, evli evine köylü köyüne gidecek, kısır döngüler yine dönmeye devam edecek.. Peki ama , yaşamımız nerede ve hangi ortamda sürecek?

(Sözüme ozanlarla başlamıştım, yine ozanlarla bitireyim) Acaba bu eşsiz Avrasya Metropolünde mi, yani birbiriyle kesişen oto yollarında trafik canavarının kol gezdiği ve yol kestiği güzelim İstanbul' da mı? Yoksa ozan Enis Batur' un düşlediği gibi (GORDİYOM- kördüğüm) kentinde mi?..

İSTANBUL'A GELEN GÖÇÜN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SOSYAL UYUM

Vedia DÖKMECİ*
Seda KUNDAK**

GİRİŞ

1950'den sonra İstanbul'un kırsal göç nedeniyle hızla şehirleşmesi, altyapı, sosyal tesis, konut ve trafik sıkıntısı yaratmıştır ve şehrin kontrolden yoksun olarak biçimlenmesine ve çevre kirliliğinin artmasına neden olmuştur. Bu durum, İstanbul'daki yaşam kalitesini etkilemiş ve yapılan araştırmalar, Ankara ve İzmir'e göre İstanbul'da yaşam kalitesinin halk tarafından değerlendirilmesinde bir azalma olduğunu ortaya koymuştur (Dökmeçi, Christensen, Uyar ve Kılıçkaya (1995)).

İstanbul, Türkiye'nin en önemli ekonomik ve kültürel merkezi olması bakımından ülke çapında büyük bir çekim noktası oluşturmaktadır. Ayrıca, eğitim ve sağlık tesislerinin de ağırlıklı olarak burada bulunması bu çekimi arttırmaktadır. Bunlara ilaveten İstanbul'un tabii güzellikleri, tarihi zenginliği ve ılıman iklimi gerek ülke ve gerekse dünya çapında kendine üstünlük kazandırmaktadır. Bütün bu özelliklerin sonucu olarak, her yıl İstanbul, daha iyi bir iş imkanı bulmak, sosyal ve kültürel tesislerden faydalanmak, daha güzel bir ortam ve iklim şartında yaşamak isteyen binlerce kişiyi kendine çekmektedir. Kısa zamanda, bu kadar insanın düzenli bir şekilde yerleştirilmesi mevcut teknolojik imkanlar çerçevesinde mümkün olmadığı için ve politikacılar tarafından verilen tavizler nedeniyle, şehir plansız olarak ve rastgele büyümektedir. Ayrıca, dış göçün belli semtlerde yoğunlaşması, mevcut sosyal yaşamı etkilemekte ve şehir içinde büyük bir hareketlilik yaratmaktadır. Bu şehir içindeki hareketlilik, dış göçün 6 katıdır. Yapılan araştırmalar halkın %70,8'inin yer değiştirmek istediğini ortaya koymaktadır (Dökmeçi, Yürekli, Çağdaş, Berköz, Levent (1994)).

Bu hareketlilik, bir zamanlar çok tercih edilen bazı semtlerin çekiciliğinin kısa zamanda azalmasına ve buna karşın diğer semtlerde tercihlerin yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Bu durum sonucunda tercih edilen semtlerde arazi ve konut değerlerinin artması, şehir ve hatta ülke çapında spekülasyon yatırımları buraya çekmektedir. Diğer taraftan çekiciliklerini kaybeden semtler sosyal ve yapısal bozulmaya uğramakta,

---

* Prof.Dr. İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

** Yüksek Lisans Öğrencisi İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

bu insanların yeniden ekonomik ve sosyal olarak canlandırılabilmesi büyük yatırımlar gerektirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, İstanbul'a gelen nüfus akımını illere ve bölgelere göre ve bir zaman süreci boyunca incelemektir. İstanbul'daki yaşam kalitesini bugünkü haliyle devam ettirebilmek için bile İstanbul'un daha fazla büyümeye tahammülü yoktur. Ülke çapında yatırımların desantralizasyonu bu göçü ve dolayısıyla kontrolsüz büyümeyi dolaylı olarak kontrol edecektir. Dolayısıyla bu çalışma, yatırımların ülke çapında desantralizasyonu için ön bilgi sağlamaktadır.

1.İSTANBUL'A GELEN GÖÇÜN BÖLGELERE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ (1980-1985)

İstanbul'a en çok göç veren bölgeler arasında Karadeniz bölgesi en başta gelmektedir ve ülke çapında bu bölgeden gelenlerin oranı 1980'de %31.6'dan 1985'te %33.0'e yükselmiştir (Tablo-1). Bölgenin dağlık olması ve denizle dağlar arasında yerleşime müsait alanların dar olması bu bölge dışına göçü teşvik etmektedir. İstanbul'a ikinci ve üçüncü olarak göç veren diğer bölgeler İç Anadolu ve Doğu Anadolu'dur. Ancak İç Anadolu'nun bütün göç içindeki yeri %22.0'den %20.4'e ve Doğu Anadolu'nun payı %21.0'den %19.0'a düşmüştür. Bu bölgelerin fazla göç vermesinin nedeni tarımda gereğinden fazla çalışanın olması ve diğer çalışma imkanlarının sınırlı olmasıdır. Bunlardan sonra İstanbul'a en fazla göç veren bölge Marmara Bölgesi'dir ve bunda İstanbul'a yakınlık en önemli rolü oynamaktadır. Bütün göç miktarı içinde Marmara'nın oranı 1980'de %12.0'den 1985'te %13.1'e çıkmıştır. Marmara Bölgesi içinde gerek imalat ve gerekse serviste çalışanların oranı ülke içinde en yüksek orana sahip olmakla beraber, İstanbul'un kendisinin daha yüksek imkanlara sahip olması çekiciliğini sağlamaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki son yatırımlar, İstanbul'a göçün %5.0'ten %4.7'ye düşmesine sebep olmuştur ve bu oran yatırımların etkisinin artması sonucu gittikçe azalacaktır. Ege ve Akdeniz bölgeleri İstanbul'a en az göç veren bölgeler arasındadır. Bunun nedeni, bu bölgelerin, bütün sektörler açısından zengin olması ve dolayısıyla adam başına gelirin yüksek olmasıdır.

TABLO 1- İSTANBUL'A GELEN NÜFUSUN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI

	1980	1985
MARMARA	%12	%13.1
KARADENİZ	%31.6	%33
EGE	%4.3	%5.4
İÇ ANADOLU	%22	%20.4
DOĞU ANADOLU	%21	%19
G.DOĞU ANADOLU	%5	%4.7

2.İSTANBUL'A GELEN GÖCÜN İLLERE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

En fazla göç Ankara, Sivas ve Kars'tan gelmektedir. İllerden İstanbul'a gelen göçün herbir bölge içindeki değerlendirilmesi ayrıca incelenmiştir.

1980 yılında, Karadeniz Bölgesi'nden İstanbul'a en fazla göç Kastamonu'dan gelmiştir. Bunun nedeni, Kastamonu'ya yapılan yatırımların çok sınırlı olmasıdır. Kendi ilinde yeterince çalışma imkanı bulamayan insanlar daha iyi bir yaşam seviyesi sağlayabilmek umudu ile İstanbul'a göç etmektedirler. 1985 yılında Kastamonu'dan göç edenler artmakla birlikte, Giresun'dan gelenler daha büyük bir artış göstermişler ve Giresun birinci sırayı almıştır.

İç Anadolu Bölgesi'nden İstanbul'a en fazla Ankara ve Sivas göç vermektedir ve göç miktarı her iki ilde 1980'den 1985'e azalmıştır. Ankara, yetişmiş insanının fazla olması ve bunların ihtiyaç çerçevesinde yeterli iş yerinin bulamayışı ve Sivas ise her bakımdan çalışma imkanlarının çok sınırlı olması nedeniyle İstanbul'a göç vermektedirler.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise Kars İstanbul'a en fazla göç vermektedir. Sınır ili olması nedeniyle bir zamanlar yeterli yatırım yapılmamış olması, ekonomik alt yapının yeterince gelişmesine engel olmuştur ve hala yatırımların çekilmesinde zorluk yaşanmaktadır.

Marmara Bölgesi'nden, İstanbul'a en fazla göçü İzmit vermektedir, Bursa'den sonra en fazla sanayileşmiş olan bu il, Anadolu'dan kendi kapasitesinin üstünde çok sayıda işsiz kendine çekmektedir. İzmit'te iş bulamayan işsizler ise daha sonra iş bulmak arzusuyla İstanbul'a göç etmektedirler ve bunların sayısı 1980'den 1985'e artmıştır.

1980'de Güneydoğu Bölgesi'nden İstanbul'a en fazla göç veren il Diyarbakır'dı . Bu miktar 1980'den 1985'e artmakla birlikte, Gaziantep İstanbul'a göç göndermekte Diyarbakır'ı geçmiştir.

Adana Akdeniz Bölgesi'nden ve İzmir Ege Bölgesi'nden İstanbul'a en fazla göç gönderen illerin başında gelmektedir. Bilhassa, İzmir'den İstanbul'a göç edenlerin sayısı 1980'den 1985'e artmıştır. Gerek İzmir ve gerekse Adana, kapasitelerinin ötesinde işsiz kendilerine cezbetmektedir fakat daha sonra bunlar arasında iş bulamayanlar İstanbul'a göç etmektedir.

3.İSTANBUL'UN İLÇELERİ ARASINDAKİ GÖCÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

İstanbul'da, konut, hizmetler ve altyapının şehrin hızlı büyümesine ayak uyduramaması şehrin değişik bölgeleri arasındaki yaşam kalitesi farkını arttırmıştır. Bazı modern mahalleler göreceli üstünlük kazanırken, tarihi mahalleler, binalarının köhnemesi ve sosyal çevrelerinin bozulması nedeniyle nüfus kaybetmeye başladılar. İstanbul'un mahalleleri bu yüzden devamlı olarak, ekonomik ve yapısal transformasyona uğramaktadır. Belli bölgeleri avantajlı veya dezavantajlı yapan bu özellikler arsa

piyasasına yansımakta ve bu da şehir içi göçü giderek daha fazla tercih etmektedir (Dökmeci, Berköz, Yürekli, Çağdaş ve Levent (1995)).

Çok merkezli bir şekilde, işyerlerinin sınırlı olmayışı da konut değiştirmede etkili olmaktadır (Ogawa ve Fujita (1980)). Ayrıca, İstanbul'un ekonomik olarak çok dinamik bir yapıya sahip olması ve yaşam şeklinin değişmesi, insanların konut değiştirmesine neden olmaktadır.

Dökmeci, Berköz, Yürekli, Çağdaş ve Levent (1995) tarafından yapılan araştırmaya göre İstanbul'da yer değiştirmek isteyen insanların en çok tercih ettikleri semt Bakırköy, ikinci olarak Kadıköy ve üçüncü olarak Sarıyer'dir. Gelir düzeyine göre semtlerin tercihine bakıldığında ise zengin grubun en fazla tercih ettiği semt Kadıköy'dür (%25), ikinci olarak Sarıyer (%20.8) ve üçüncü olarak Bakırköy'dür (%12.5). Yukarı orta gelirliilerin %22.2'si Bakırköy'ü, %17.5'u Kadıköy'ü, %14.3'ü Sarıyer'i ve %7.9'u Kartal'ı istemektedir. Konut değiştirmek isteyen orta tabakanın %32.5'u Bakırköy'ü, %17.1'i Kadıköy'ü tercih etmekte ve geri kalanlar ilçeler arasında çok daha küçük oranlarda dağılmaktadır. Evini değiştirmek isteyen az gelirliilerin %23.9'u Bakırköy'ü, %10.9'u Kadıköy'ü ve %9.8'i Üsküdar'a yerleşmeyi istemektedir, geri kalanlar çok daha küçük oranlarda diğer ilçelere dağılmaktadır.

Şehir içinde yer değiştirmekte ne gibi faktörlerin rol aldığı araştırıldığında, akrabalarına yakınlık, temiz ve sakin bir çevre ve dengeli bir sosyal çevre gibi özelliklerin bütün sosyal gruplarda ortak olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, akraba ilişkilerinin yer değiştirmede birinci sırada yer alması, en az %40'ı göçmen olan nüfusun kendilerini yabancı hissettikleri bir sosyal ortamda yakınlarının desteklerine duydukları ihtiyacın tabii bir sonucudur.

4.SONUÇ

1950'lerden sonra Türkiye'de yaşanan hızlı şehirleşme olayının en başta İstanbul olmak üzere, büyük şehirlerin yaşam kalitesinde çok etkili olmuştur. Bu çalışmada, bölgeler arası göçten başlayarak bunun etkileri İstanbul'da ilçeler arası hareketliliğe kadar geniş kapsamlı olarak incelenmiştir. Gelişmekte olan bir ülke sanayileşmek ve dolayısıyla şehirleşmek zorundadır ve göç bunun tabii bir sonucudur. Ancak, göç hareketinin bir kaç büyük şehirde yoğunlaşması, büyük şehirlerin idarelerini altından kalkamayacakları büyük altyapı masrafları ile karşı karşıya bırakmıştır. Bundan sonra, Güneydoğu'daki yatırımların yeni çekim noktaları yaratarak büyük şehirlerin aldığı yükü paylaşması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

Dökmeci V., Yürekli H., Çağdaş G., Berköz L. ve Levent H. (1994) "Dünyada Mekan", İstanbul, s.10, 77-82.

Dökmeci V., Berköz L., Yürekli H., Çağdaş G., Levent H. (1995) "Spatial Analysis of Residential preferences in İstanbul", Habitat International'da yayınlanacak.

Dökmeci V., Christensen G., Uyar A., Kılıçkaya U. (1995) "İstanbul, Ankara ve İzmir'de yaşam kalitesinin karşılaştırılması" İstanbul 2020 Sempozyumunda sunulacaktır.

Ogawa H. ve Fujita M. (1980) "Equilibrium of land use patterns in a non-monocentric city", Journal of Regional Science, 30, 455-475.

İSTANBUL, ANKARA VE İZMİR' DE YAŞAM KALİTESİNİN SOSYAL UYUMA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Vedia DÖKMECİ * ,
Ahmet UYAR** ,Ulaş KILIÇKAYA***

1. GİRİŞ

Yaşam kalitesini değerlendiren çalışmalar ilk olarak 1940'tan sonra yapılmaya başlanmıştır (Evans (1994)). Yaşam kalitesi 1950'den itibaren ABD'de ve 1960'tan sonra ise Avrupa'da politikanın bir boyutu olarak ele alınmıştır.1970'ten sonra bu konu bilimsel olarak incelenmeye başlanmış ve bu alanda yapılan araştırmaların sayısı hızla artmıştır.ABD'de, Avrupa'da ve Avustralya' da yaşam kalitesinin değerlendirilmesi üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır (Andrews (1991) ;Davis and Fine-Davis (1991)).Bu çalışmaların sonucu olarak, son 20 yıl süresince yaşam kalitesinin anlaşılmasında ilerlemeler kaydedilmiştir.Ancak bu alanda gerçekten etkin programların geliştirilebilmesi için yaşam kalitesinin daha iyi anlaşılmasına ihtiyaç vardır.

Türkiye' de bu alanda yapılan çalışmalar çok yenidir (Dökmeci, Bardo ve Aktaş (1993)) ve etkin planlama yapabilmek için geniş çapta araştırma yapmaya gerek vardır.1950' den sonra, büyük şehirlerde kırsal göç nedeniyle yaşanan hızlı şehirleşme, yaşam kalitesini çeşitli açılardan etkilemiştir.Büyüyen şehirlerin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için konutlar, altyapı ve servisler artırılmış, fakat hiçbir zaman nüfus artış hızına yetişilememiştir.Tarihi şehir merkezinde oturan pek çok kişi; şehir çevresinde yeni gelişen konut alanlarına taşınmışlar ve bu eğilim bazı semtlerin orta ve zengin tabaka tarafından terk edilmesine sebep olmuştur.Halkın çoğu, tarihi mahalleler yerine şehir çevresindeki modern sitelerde oturmayı tercih etmektedir.Böylece, yeni bir yaşam şekli doğmuştur ve dokusu buna uyum sağlayacak biçimde değişmektedir.Dolayısıyla, insanların yaşam şekli ve şehir dokusu karşılıklı etkileşim halindedir.Konut alanlarının tercihinde kaliteli sosyal çevre en önemli rolü oynamaktadır (Dökmeci, Bardo ve Aktaş (1993)).

Ayrıca, fiziksel çevre ve yeşil alanlar bazı semtlerin tercih edilmesinde önemli faktör olmasına karşın, çevre kirliliği ve suçluluk oranının yüksek olması bazı semtlerin terk edilmesine sebep olmaktadır.Bu hareketlilik şehrin devamlı surette yapısının değişmesinde rol oynamaktadır.

2. ŞEHİR YAŞAM KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şehirdeki yaşam kalitesi çok çeşitli faktörlere bağlıdır.Bu faktörler arasında önemli bir grubu, psikolojik, sosyal ve fiziksel-çevresel faktörler oluşturur (Allen (1991).Stokol

---

* Prof.Dr, İTÜ Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul.

** Şehir Plancısı

*** Araştırma Görevlisi,İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü,
Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

(1992), yaşam kalitesini etkileyen çok sayıda sosyo-fiziksel faktörü incelemiştir. Çevre sağlığı faktörünün yaşam kalitesi üzerindeki etkisi Cocking (1992) ve Epp (1986) tarafından araştırılmıştır. Bu tür projelerin genel karakteri ya küreseldir (hava kalitesinin iyileştirilmesi gibi) veya belli çevrelere yönelmiştir, örneğin, ev veya çalışma ortamı gibi. Ayrıca, eğitim ve sağlık tesislerinin seviyesi de yaşam kalitesini etkileyen faktörler olarak ele alınmaktadır. Daha iyi eğitilen kişilerin daha iyi bir yaşam seviyesi elde etmeleri yaşam kalitesini etkilemektedir. Sağlık tesislerinin kalitesi halkın sağlığını etkilemekte ve insan sağlığı yaşam kalitesini belirleyen en önemli elemanlardan biri olarak belirmektedir (Cowen (1991)).

Ekonomik durum ve konut ihtiyacı yaşam kalitesini etkileyen diğer önemli faktörler olarak incelenmektedir. Altyapı tesisleri ve şehir hizmetleri de yaşam kalitesini etkileyen faktörler olarak ele alınmaktadır. Bu faktörler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yeterince gelişmemiş olduğu için yaşam kalitesini etkilemekte çok büyük rol oynamaktadır.

3. İSTANBUL, ANKARA VE İZMİR'DE YAŞAM KALİTESİNİN SOSYAL UYUMA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmada, İstanbul, Ankara ve İzmir' de yaşam kalitesinin kullanıcı tarafından değerlendirilmesi bir anket aracılığı ile araştırılmıştır. Bu ankette, şehirdeki nüfus artışı, şehir içinde yer değiştirme, şehirler arası göç, gelir dağılımı, iş imkanı, kamu masrafları, konut ihtiyacı, sağlık durumu ve sağlık tesislerinin kalitesi, eğitim imkanı ve eğitim tesislerinin kalitesi, ulaşım, su, elektrik, kanalizasyon ve çöp toplamanın değerlendirilmesi, şehrin yenilenmesi, hava kirliliği, eğlence tesislerinin kalitesi ve şehrin genel olarak değerlendirilmesiyle ilgili sorular sorulmuştur.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, her üç şehirde de halk nüfus artışından şikayetçi olup, bu artışı pek çok şehir probleminin sebebi olarak göstermektedir. Gene, her üç şehirde de halk gelir dağılımının eşit olmadığı ve bu eşitsizliğin gittikçe arttığı kanısındadır. Yaş dağılımına gelince, bizim şehirlerimizin Avrupa şehirlerine göre daha genç bir nüfusa sahip olduğu görüşündelerdir. Bu genç nüfus nedeniyle, yeni bir kültür ve yaşam şekli şehirlerimizi etkileyecektir.

Mevcut sanayi yapısının değerlendirilmesi açısından, İzmirliilerin % 72' si, İstanbulluların % 64'ü ve Ankaralıların % 62'si mevcut sanayi yapısının geçerli olduğu görüşündedir. Ayrıca, İzmirliilerin % 35'i, Ankaralıların % 50'si ve İstanbulluların %55'i bu şehirlerde ülke ortalamasından daha fazla işsizlik olduğuna inanmaktadırlar. Bu düşüncenin sebebi, ülke çapında işsizlerin bu büyük şehirlere göç etmesi ve kısa zamanda hepsinin iş bulamamasıdır.

İstanbul' da anket yapılanların % 85'i, İzmir' de % 96'sı ve Ankara' da % 62'si sağlık konusunda yapılan kamu harcamalarının yetersiz olduğunu belirtmektedir. Bu görüş, Ankara' nın başkent olması nedeniyle sağlık alanında yapılan kamu yatırımlarının diğer büyük şehirlere nazaran kullanıcıyı daha çok memnun edici derece yapılmasından kaynaklanabilir.

Eğitim alanında yapılan kamu harcamalarını İstanbul' da anket yapılanların % 85'i, İzmir'de % 75' i ve Ankara'da ise % 48'i yetersiz bulmaktadırlar. Bu alanda da Ankara'dakilerin daha memnun olması yukarıdakine benzer şekilde açıklanabilir.

Şehir temizliği için yapılan kamu harcamalarını İstanbul'dakilerin % 75'i, İzmir'de % 69'u ve Ankara' da % 48'i yetersiz bulmaktadır. Bu değerlendirme de yukarıdaki şekilde açıklanabilir.

Konut sorunu ile ilgili sorulan sorulardan alınan cevaplara bakıldığında, İstanbul'da %75'i, Ankara'da %62' si, İzmir' de ise %55' i evsizliği çok ciddi bir sorun olarak ileri sürmektedir. Burada ise şehir büyüklüğüne göre görece bir değerlendirme yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Halkın sağlık durumunun son 5 senedeki değerlendirilmesine göre, İzmir' de % 68' i, İstanbul' da %50' si, Ankara' da ise % 24' ü daha kötüleştiğini belirtmişlerdir.

Sağlık tesislerinin kalitesini İstanbul' da % 40'ı, İzmir' de % 51'i ve Ankara' da % 70' i kabul edilebilir seviyede olduğunu belirtmektedir. Ankara' da ülke çapında isim yapmış hastanelerin toplanmış olması bu değerlendirmede etkin olmaktadır.

Üniversiteye gitme imkanını Ankara'da anket yapılan grubun % 62'si, İzmir' de % 55'i, İstanbul' da ise % 29'u iyi olduğunu belirtmektedir. Liseye gitme imkanını ise Ankara' da % 62'si, İzmir' de % 55'i, İstanbul' da ise % 45'i iyi olarak değerlendirmektedir.

Eğitim tesislerinin kalitelerinin değerlendirilmesinde ise, Ankara'daki örneklemin % 44'ü, İzmir' de % 34'ü, İstanbul'da ise % 30' u üniversite kalitesinin iyi olduğunu belirtmektedir. Liselerin değerlendirilmesi sorulduğunda ise, Ankara'da % 46' sı, İstanbul' da % 43' ü, İzmir' de ise % 38' i kalitenin iyi olduğu kanısındadır. İlkokulların değerlendirilmesinde ise Ankara' daki örnekleme % 46'sı, İstanbul' da % 39' u ve İzmir' de % 44' ü iyi olduğu kanısındadır.

Avrupa' ya göre bizim büyük şehirlerimizdeki suçluluk oranının değerlendirilmesi sorulduğunda İstanbul' da % 75, Ankara' da % 100 ve İzmir' de ise % 81 oranında suçluluğun orta ve daha az derecede olduğu, fakat yükselmekte olduğu belirtilmiştir.

Sabah-akşam trafiğinin değerlendirilmesinde İstanbul' da % 85'i Ankara' da % 79'u, İzmir' de ise % 76'sı çok ciddi bir sorun olarak değerlendirmektedir. Genel trafik tıkanıklığını ise İstanbul'da % 45'i, İzmir'de % 38'i ve Ankara' da % 33'ü çok ciddi bir sorun olarak görmektedir.

Su kalitesini İstanbul' da % 70'i kötü olarak değerlendirirken, Ankara' da % 70'i ve İzmir'de % 50'si orta olarak değerlendirmektedir. Su miktarını ise, İzmir' de % 46'sı, Ankara' da % 40'ı ve İstanbul' da % 29'u yeterli bulmaktadır. Elektrik ise İzmir'de % 100, Ankara'da % 84 ve İstanbul'da % 78 oranında yeterli olarak değerlendirilmiştir.

Kanalizasyon sistemini ise İstanbul' da % 74'ü yetersiz olduğunu bildirmesine karşın, İzmir' de % 70'i ve Ankara' da % 61'i yeterli olduğu kanısındadır. Sokak temizliğini ise İstanbul'da % 66'sı, İzmir' de % 59'u ve Ankara' da ise % 55'i yetersiz bulmaktadır.

Hava kirliliğinin değerlendirilmesinde İstanbul'da % 51'i ciddi şekilde bir kirlilik olduğunu beyan ederken, İzmir' de % 75'i orta derecede olduğunu ve Ankara'da ise hava kirliliğinin az olduğu bildirilmektedir. Genel olarak bu kirliliğin şehir içi ve şehir dışındaki sanayiden, ısıtma ve egzoz gazlarından olduğu kanısı hakimdir.

Eğlence tesislerinin değerlendirilmesine gelince anket yapılan kişilerin % 70' i Ankara' daki tiyatro ve sinemaları iyi ve mükemmel, İzmir' de % 53'ü ve İstanbul' da da % 51'i iyi veya mükemmel olarak değerlendirmişlerdir.

Lokantalar ise, İzmir' de % 94' ü, İstanbul' da ise % 87' si ve Ankara' da ise % 83' ü tarafından iyi ve mükemmel olarak değerlendirilmektedir.

Yeşil alanların değerlendirilmesi konusunda, İstanbul' da anket yapılanların % 67' si İzmir' de % 61' i ve Ankara' da % 20' si yetersiz olarak bulmaktadır. Burada Ankara' nın planlı bir şehir olması yeşil alanlar açısından memnun olanların sayısını arttırmaktadır.

Büyük şehirlerin en önemli probleminin ne olduğu sorulduğunda, İstanbul ve İzmir' de trafik ve hava kirliliği, Ankara' da ise trafik diğer sorunların çok önünde yer almaktadır.

Büyük şehirlerin en büyük avantajlarının ne olduğu sorulduğunda, Ankara' nın başkent olması, İzmir' in limanının olması ve İstanbul' un ise ekonomisi, eğitim ve kültürel tesisleri, doğal güzellikleri ve tarihi özelliklerinin çok üstünde belirtilmektedir.

Büyük şehirlerimizdeki yaşam kalitesi genel olarak değerlendirildiğinde (6 geçerli not olmak üzere, 1-10 arasında bir not verilmesi istenmiştir), son 5 sene içerisinde Ankara' nın ortalama notu 5,57' den 6,32' ye yükselmiştir. İstanbul' unki 6,50' den 5,62' ye ve İzmir' inki 6,81' den 6,37' ye gerilemiştir. Bu değişikliklere en önemli sebep olarak Ankara' da havanın temizlenmesi, ulaşım ve şehir merkezinin güzelleştirilmesine yönelik yapılan yatırımlar gösterilmektedir.

Avrupa' da yer alan gelişmiş ülkelerde, kullanıcılar tarafından karşılaştırmalı avantajlara baktığımızda büyük kentlerdeki bu avantajların azaldığını, hatta yok olduğunu düşündükleri görülmüştür. Bu kentler daha çok yurt dışından göçer almaktadır. Dışardan gelen bu göç nüfusunun ekonomik sorunlar değil, ama ayrımcılık, bir anlamda ırkçılık sorunları getirdiğini görmekteyiz. Olumsuz bir değer gibi görünen bu olgu, ne var ki kullanıcılar tarafından yaşam kalitesini olumsuz yönde etkiliyor şeklinde değerlendirilmemiştir.

Danimarka' da, bizim şehirlerimize göre şehir hizmetlerinin kalitesi arasında çok büyük farklılıklar olmasına rağmen, orada da halkın bizim şehirlerimize çok yakın derecede memnuniyetsiz olduğu görülmüştür. Buradan, şehir hizmetleri ne olursa olsun, halkın sahip olduğu kriterlerin yaşam kalitesini değerlendirmede büyük rol oynadığı anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ

Şehirlerdeki yaşam kalitesinin kullanıcılar tarafından değerlendirilmesi gerek politikacılar ve gerekse plancılar için büyük önem taşımaktadır. Şehirlerdeki yaşam kalitesi çok çeşitli faktörlere bağlıdır. Bu çalışmada, İstanbul, Ankara ve İzmir' deki yaşam kalitesi, gelir dağılımı, göç, kamu yatırımları, konut sorunu, sağlık ve eğitim tesislerinin kalitesi, altyapı, hava kirliliği, eğlence tesisleri hakkında kullanıcıların görüşleri alınarak değerlendirilmiştir.

Burada önemli ölçüde kullanıcıların neyle, ne kadar mutlu oldukları sorgulanmıştır. Böylece bir anlamda kullanıcıların kendilerine sunulanlarla ne derece mutlu olabildikleri ve aynı zamanda sunulanların ne ölçüde yeterli bulunduğu sorgulanmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, İstanbul ve İzmir' de yaşam kalitesinin seviyesi son beş sene zarfında düşerken, Ankara' da yükselmiştir. Çevre kirliliği için alınan önlemler Ankara' da başarılı olurken, İstanbul' un plansız büyümesi sonucu oluşan trafik sorunu, çarpık kentleşme ve çevre kirliliği yaşam kalitesinin düşmesine neden olmuştur. Bu durumda, ülke çapında yeni çekim merkezleri yaratarak, İstanbul' un daha fazla büyümesini dolaylı olarak önlemek kaçınılmaz olmaktadır.

KAYNAKLAR:

1. Allen, L. R. (1991) " Benefits of leisure services to community satisfaction ", B. L. Driver, P. J. Brown ve G. L. Peterson(ed.), Benefits of Leisure (Venture, State Colege, PA).

2. Andrews, F. M. (1991) " Stability and Change in levels and structure of subjective well-being: USA 1972 and 1988 ", Social Indicators Research, 25, 1-30.
3. Cocking, R. R. (1992) " Implications of environmental variables for the quality of life ", Journal of Applied Development Psychology, 13, 119120.
4. Cowan, E. L. (1991) "In pursuit of wellness ", American Psychologist, 46, 404-408.
5. Davis, E. E. ve M. Fine-Davis (1991) " Social indicators of living conditions in Ireland with European comparisons ", Social Indicators Research, 25, 340-365.
6. Dökmeci, v., J. W. Bardo ve F. Aktaş (1983) "İstanbul' da Modern ve Tarihi Mahallelerde Kullanıcı Memnuniyeti ", YAPI, 134 Ocak, 53-59.
7. Epp, J. (1989 " Achieving health for all : A framework for health promotion (Minister of Supplies and Services Canada, Ottawa).
8. Evans, D. R. (1994) " Enhancing quality of life in the population at large " Social Indicators Research, 33, 47-88.
9. Stokols, D. (1992) " Establishidng and maintaining health environments: Toward a social ecology of health promotion ", American Psychologist, 47, 6-22.

2.Bölüm

Kent Kültür ve Demokrasi

Oturum Başkanı: Prof.Dr.Sefa Erkün

1944

1944

1944

YAPILAŞMAYA TOPLUMUN KÜLTÜR ETKİSİ

Prof.Dr.Seniha ÇELİKHAN
Y.Doç.Dr. Tülay ESİN
Araş.Gör.Yaşasın ERYILMAZ
Araş.Gör.Öncü ATASAYAN
Alpaslan DURUKAN

ÖZET

Hızla gelişen yapı malzemesi ve tekniğiyle birlikte, değişen sosyal ve ekonomik bünye içinde geleneksel yapı kültürü ve konutlanma biçimi de, bireysel ve toplumsal değer yargılarına bağlı olarak, değişime uğrayabilmektedir. Kırdan kente göçle birlikte gelişen kentlerde oluşan fiziksel çevre, içinde yaşayan insanların kültürel yapısını yansıtmaktadır. Gecekondu alanları, gelişigüzel gelişen şehir bölgeleri ve toplu konut alanlarında bu çeşitlilik gözlenebilir.

Bu çalışmanın amacı toplumun kültür yapısının konut yapılanmasına etkisini tartışmaktır. Bunu örneklemek için, İstanbul'un Anadolu girişinde bir tampon yerleşme olan Gebze' de yukarıda bahsedilen farklı konutlanma alanlarında bulunan yapıların, özellikleri itibarıyla içinde yaşayan halkın geldiği yörenin geleneksel yapı tarzını ne ölçüde yansıttığını belirlemektir. Bunun için Türkiye' nin yöresel mimarisi bölgelere göre tanımlanacak, örnek alanlarda yapılacak anket sonuçlarıyla birlikte değerlendirilecektir.

GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu günden beri, ihtiyacı olan fiziksel çevreyi gerçekleştirme çabası içinde olmuştur. Bu çaba, geçmişten günümüze kadar çeşitli etkenler nedeniyle değişerek devam etmektedir.

Hızla gelişen yapı malzemesi ve teknolojisiyle birlikte, değişen bireysel ve toplumsal değerler de insanın yaşam biçimine ve içinde yaşadığı fiziksel çevrenin görüntüsüne yansımaktadır. Hızlı bir kültürlenme süreci içindeki toplumun geçirdiği kültürel değişimler, yaşama biçimi ile birlikte yaşanan mekanları ve kentlerin görüntüsünü de değiştirmiştir.

Yeni oluşan değerler, bazı toplum kesimindeki geleneksel yaşam biçimi anlayışını değişim sürecine sokmuştur. Bugünkü yaşam biçimini sürdürmek, eski geleneksel yapılandırmalara daha kolay olacağı düşünülerek eskileri terkedilmiş, böylece kentlerde eski-yeni mahalleler olgusu ortaya çıkmıştır. Bu süreç, köy ve kasabalara göre kentlerde daha hızlı gelişmektedir. İletişim ve ulaşımın daha sınırlı olduğu kapalı çevrelerde ise, geleneksel yaşam ve buna bağlı olarak fiziksel çevre de daha iyi korunmuştur.

Bu çalışmanın amacı, toplumun kültür yapısının konut yapılaşmasına etkisini tartışmaktır. Kırdan kente göçle birlikte gelişen kentlerde oluşan fiziksel çevre, içinde yaşayan insanların kültürel yapısını yansıtmaktadır. Gecekondu alanları, gelişigüzel gelişen şehir bölgeleri ve toplu konut alanlarında bu çeşitlilik gözlenebilir. Bunu örneklemek için, İstanbul' un Anadolu girişinde bir tampon yerleşme olan Gebze' de, yukarıda bahsedilen farklı konutlanma alanlarında bulunan yapıların özellikleri itibarıyla, içinde yaşayan halkın geldiği bölgenin mimarisi, bölgelere göre tanımlanacak, örnek alanlarda yapılacak anket sonuçlarıyla birlikte değerlendirilecektir. Böylece, Türk evini geleneksel değerlerinin günümüz evlerinde, çağdaş yaşamın getirdiği veriler çerçevesinde ne kadar korunduğu, nasıl yorumlandığı ve bu duruma toplumun kültürel etkisi ortaya konacaktır.

Konut sadece insanın biyolojik, ekonomik, siyasal varlığını sürdürdüğü bir barınak değildir. Dünyadaki zengin konut tipolojileri bize, toplumun zaman içinde değişen dünya görüşlerini ortaya koyar. Bir yandan kendi ait olduğu kültürün özelliklerini, yaşam biçimini, davranış kurallarını, bir yandan da kendi bireysel kişilik ve ayrıcalığını yansıtır.

KOCAELİ VE GEBZE' NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Bir yerleşmenin mekanları, orada yaşayan toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına göre şekillenir. Kocaeli ilinin ve Gebze ilçesinin sosyal ve ekonomik göstergeleri aşağıdaki gibidir(1);

Kocaeli il nüfusu 1927'den 1950'ye kadar 299093 den yılda ortalama %1.6 oranında artarak 474644 olmuştur. 1950-1955 arası, yılda % 1.87 oranında bir azalma göstererek 253174'e inmiştir. 1955-1970 arası yılda ortalama %1.87 oranında, 1970-1985 arası yılda ortalama %2.91 oranında artarak 385408'den 742245'e yükselmiştir.

Kocaeli ilinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı 1935 yılında %72,95 iken, giderek azalarak, 1985 yılında bu oran % 13,89 olmuştur. 1985 yılında Kocaeli' ndeki altı ve daha yukarı yaştaki okur-yazar nüfusun % 22,17' si bir öğrenim kurumundan mezun olmamış, % 56,24' ü ilköğretim mezunu, % 9,4' ü ortaokul mezunu, % 9,6' sı lise ve dengi okul mezunu, % 2,54' ü üniversite mezunudur.

Kocaeli ilinde 1985 yılında yaşayan nüfusun % 53,0' ü son hafta içinde iktisaden faaldir. Yaş bağımlılık oranı 1985 yılında 0-14 yaş grubunda %57,9, 65 + yaş grubunda % 6,09, toplam bağımlılık oranı %63,992'dir.

1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre Gebze ilçesinin toplam nüfusu, 167272 dir. 92592 olan şehir nüfusu toplam nüfusun % 55,35' ini teşkil etmektedir. Gebze'nin yüz ölçümü 732 km²' dir. Şehir merkezi ile Darıca (33551 N), Hereke (11061 N) ve Akören (655 N) bucakları dışında ortalama köy nüfusu 514' dür. (Min. 135, maks.1596). 5'inin nüfusu 2000' nin üstünde 28 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Ortalama olarak yerleşme merkezleri arasındaki mesafe; 2,70 km' dir. Gebze ilçesinde 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 14,02' si okuma-yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilen nüfusun % 77,13' ü bir okul bitirmiştir. Bir okul bitiren nüfusun % 77,42' si ilköğretim % 2,21' i yüksek okul mezunudur.

Gebze ilçesinde 6-19 yaş grubu nüfus, toplam nüfusun % 37,73' nü, 20-64 yaş grubu % 57,1' ni, 65+ yaş grubu % 2,51'ni teşkil etmektedir. İlçede 12 ve daha yukarı nüfusun% 42,12' si son hafta içinde iktisaden faaldir ve bir işle meşguldür. Bu nüfusun % 90,97' si erkek nüfustur. Ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,81' dir. Toplam hanehalkı sayısının % 6,60' bir kişilik, % 7,93' ü iki kişilik, % 13,02' si üç kişilik, % 21,08' si dört kişilik, % 19,93' ü beş kişilik, % 12,74'ü altı kişilik, % 8,04' ü yedi kişilik, % 3,89' u sekiz kişilik, % 2,82' si dokuz kişilik, % 3,89' u 10+ kişilik ailedir.

GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDE BÖLGESEL FARKLILAŞMA

Yerleşme mekanlarını oluşturan en önemli öge konutlardır. Konutların iç mekan özellikleri, iç ve dış mekan ilişkisi, çevre ve doğaya uyumu, toplumun ve toplumun çekirdeğini teşkil eden aile yapısının geçmişten bu güne taşıdığı değerlerin, yaşadığı ortamla bütünleşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

İklim, yerel malzeme olanakları yerleşme alanının topoğrafik yapısı, çevredeki tarımsal alanlar gibi etkenler mimari oluşumda önemli rol oynamaktadır. Ancak mimarinin, özellikle de konutun biçimlenişini yönlendiren ana etken sosyo-kültürel, ve sosyo-ekonomik yapıdır. Toplumun sahip olduğu ve sosyo-ekonomik yapıyla dialektik bir ilişki içinde bulunan sosyo-kültürel değerler sistemi barınma sorununda temel ilkeleri belirleyecektir. Sosyo-kültürel değerler geçmişin pek çok kültürel kalıntısını da içerirler. Anadolu Türk konutu da bir sentez sonucu oluşmuş sayılabilir. Bunun sonucu olarak Türk evinin bazı özellikleriyle bu kültür bileşimini yansıtmaya doğaldır. Kazmaoğlu, M., Tanyeli, U., Osmanlı dönemi Anadolu'sunu sosyo-kültürel farklılıklar açısından, özgün Anadolu sentezine varılan bölge ve geçiş bölgesi olmak üzere iki ana bölgeye ayırmıştır (2).

Özgün Anadolu sentezine varılan bölgenin Anadolu-Türk konutu denilen olguyu tüm özellikleriyle yansıttığı varsayılmaktadır. Bu bölgeler kabaca, Batı-Kuzeybatı Bölgesi, Doğu Karadeniz Bölgesi, Konya Bölgesi ve İstanbul olarak gösterilebilir (2).

Batı-Kuzeybatı Bölgesi

Bu bölgenin temel özelliği, kerpiç ya da tuğla dolgulu hımsı yapı teknolojinin egemen oluşudur. Türk evinin temel özelliklerinden biri olan iç ve dışta zengin mekansal yaşantı en etkin biçimde bu bölgede görülmektedir. Renk kullanımında da en çeşitli çözümlere bu bölgede rastlanır. Batı-Kuzeybatı bölgesi içinde, Ege bölgesi farklı özellikler gösterir. Burada açık sofalı çözümler ağırlık taşımakta ve renklendirmede beyaz tercih edilmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi

Bu bölgede de Batı-Kuzeybatı bölgesinde olduğu gibi hımsı teknolojinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak ayrıntıda bazı farklılıklar, örneğin; dolgu boyutlarının küçüldüğü ve dolgu olarak taş-çakıl kullanıldığı görülmektedir. Bu bölgede biçimlenme açısından, iklim etkisiyle kare ve dikdörtgen formlara gidilmiştir.

Evler, depo ve ahır olarak kullanılan, arazi eğimine uyumlu birinci kat ve günlük hayatın geçtiği yaşama bölümleri olmak üzere iki katlı olarak düzenlenmektedir. Birinci kat sadece taş yığma şeklinde ve batı ve güney batıya kapalı olarak inşa edilirken, ikinci katta taş yığma ve ahşap iskelet birlikte kullanılmıştır (3).

Yöresel malzeme, iklim, topoğrafik düzen gibi etkenlerin ortaya çıkardığı tipik Karadeniz evi, çoğu zaman içinde mısır, lahana, çay gibi bitkilerin yetiştirildiği, kendi özel bahçesi içinde rahat bir şekilde düzenlenmiştir.

İstanbul Bölgesi

İstanbul temel özellikleriyle apayrı ve kendi gelişmesini kendi içinde tamamlamış bir bölge olarak nitelendirilebilir. İstanbul' u diğer bölgelerden ayıran en önemli özellik tümüyle ahşap konstrüksiyon kullanımınıdır. Kargir olarak sadece saray ve kasırlar yapılmıştır. Bu yapılar da mümkün olduğu kadar hafif ve çok pencereyi inşa edilmişlerdir. Ahşap binaların bakımlarının zor olmaları ve yangın dolayısıyla ömürlerinin uzun olmamasına karşı yine de tercih edilmelerinin nedeni belki de, Türklerin inançları gereğidir. Evin geçici ve ölümlü bir mekan olarak anlaşılması ve bu evi yaptıran kişiye bağlı sayılması düşüncesiyle çok dayanıklı olması istenmeyebilir. Ayrıca yıkılıp zamanın modasına göre yeniden inşa edilmesi ve eski malzemenin yeniden kullanılabilirliği, bu yapıım tekniğinde daha kolaydı(4).

Genellikle, kapalı sofalı plan tiplerinin (karniyarık) egemen olduğu İstanbul' da evler çoğunlukla, bir zemin katı, bir ara kat veya asma katı olmak üzere bir veya iki kattan meydana gelmiştir. Sofanın çevresinde sıralanan odaların adları da farklıdır. Evin büyüklüğüne göre oda sayısı çoğaltılabilir. Bu odalar içinde köşeye gelen ve diğerlerine göre daha büyük olan odaya " Baş Oda" adı verilir. Genellikle konukların ağırlandığı bu odaya selamlık adı da verilmektedir. Türk ailesinde geleneklere göre aile reisi erkektir ve o da baş odada oturur.

Konya Bölgesi

Sert-soğuk bir iklimin hüküm sürdüğü bu bölgedeki evler, iklimin ve yöresel malzemenin etkisiyle biçimlenmiştir. Bölgede ormanların azlığı, buna karşılık kerpiç malzemenin elde edilmesinin kolaylığı, 50-60 cm kalınlığındaki duvarların yazın serin kışın sıcak bir ortam sağlayan yalıtım özelliği ve ekonomi gibi nedenler bu malzemenin bolca kullanılmasına ve dolayısıyla diğer bölgelerden ayrırcı bir özelliğe neden olmuştur.

Toprak malzeme ile birlikte, bodrum ve zemin kat duvarlarında taş malzeme de kullanılmıştır. Taşıyıcı dikme olarak, taş ve kerpiç duvar içinde bağlayıcı hatıl olarak, çıkmalarda, doğramalarda, zemin ve tavan kaplamalarında, yerli dolap gibi yerlerde ahşap malzeme kerpiğin yanında yer almıştır. Yığma kerpiç yapılar yanında ahşap karkas sistemler de bu bölgede yaygındır.

Geleneksel Orta Anadolu evlerinde cephe kaplaması olarak toprak sıva kullanılmaktadır. Çatı, kökeni Hititlere kadar uzanan düz toprak dam şeklinde olup, kirpi ve saz saçaklara sahiptir. Daha sonra eğimli şekle dönüşen çatılar kiremitle örtülmüş, saçaklar silme tahta ile kaplanmıştır. Genellikle müstakil evler şeklinde planlanan evler, küçükte olsa bir avluya sahip olup, sofalı plan şemasında düzenlenmişlerdir. Evlerde kat sayısını artmasıyla yaşama mekanları üst katta, samanlık-ahır gibi mekanlar ise zemin katta düşünölmeye başlanmıştır. Odaların içinde, gusülhaneyi de içinde barındıran yüklöklöer, zeminden yükseltilmiş sedir, çeşitli amaçlarla kullanılan duvar içine gömülmüş dolaplar gibi sabit elemanlar yer alır.

Güney Doğu Anadolu Bölgesi

Kesme taş malzemeden yığma şeklinde inşa edilen bu bölgedeki evlerin diğöer bölgelerden ayrılan en önemli özelliği, avlulu yapısıdır. Bu bölgede hakim olan büyük ataerkil özelliğindeki aile yapısı, çekirdek akraba ailelerin bir ortak avlu çevresinde yaşadıkları bir düzen oluşturmuştur. Ayrıca dini inanç gereği mahremiyet, içte haremlik ve selamlık bölümleri ile, dışta ise evin yüksek duvarlar arasında kalarak sokağa ve yan komşulara kapatılmasıyla sağlanmıştır (5).

Geleneksel Güney Doğu Anadolu Evlerinin çatıları düz dam şeklinde yapılmaktadır. Buralar, sıcak iklim nedeniyle geceleri yatma eylemi için kullanılmaktadır. Yazları çok sıcak ve kurak, kışları soğuk geçen iklim nedeniyle ortada düzenlenen açık avlu ve eyvan, kuru yaz sıcağı ve soğuk kış rüzgarlarına karşı koruyucu bir görev yaparlar. Avlu çevresinde dizilen odalar, yazın ve kışın kullanılmalarına göre güneşe yönlendirilmektedir.

Sonuçta, sosyal ekonomik ve çevresel etkenler buradaki geleneksel evlerin biçimlenmesinde ve planlanmasında etkili olmuş, insan yaşantısı ve çevreyle uyumlu mekanlar ortaya çıkmıştır.

GEBZE VERİLERİ, ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Konut yapılarına halkın kültür etkisini belirleyebilmek için, anket, Gebze'de, geleneksel mimarinin ağırlıklı yer aldığı şehir merkezinde ve Türkiye'nin aynı yöresinden Gebze'ye göç edenlerin çoğunlukta olduğu gecekondu bölgesinde, 12 mahallede, 55 ı üzerinde yapılmıştır.Hanehalklarının %72,7'si gecekondu bölgesinde, %27,3'ü şehir merkezinde bulunmaktadır.(ŞEKİL1)

Bu alanlarda Karadeniz bölgesinden (Giresun %23,6, Gümüşhane %7,3, Samsun %5,5, Trabzon %3,6, Amasya %1,8) gelenler %41,8; Doğu Anadolu'dan (Kars %18,2, Ardahan %1,8) gelenler %19,0, Marmara Bölgesinden (İstanbul %16,4, Kocaeli %3,6, Kırklareli %1,8, Bilecik %1,8) gelenler %23,6; Bulgaristan'dan gelenler %5,5, Ege Bölgesinden (Muğla %1,8) gelenler %1,8 oranındadır. (ŞEKİL2)

Bunların Gebze'yi seçmelerinin nedeni %54,5 iş için, %13,6 ailesi Gebze'de olduğu içindir. (ŞEKİL3) Hanehalklarının %20,9 'u yakın akrabasının teşviki ile,53,6'sı bir aile ferdi geldikten sonra,%25,5'i ailesi ile birlikte gelmiştir. (ŞEKİL4) Buraya gelmesinde bir yakınının faydası olanların oranı %77,8 dir. (ŞEKİL5)

Anket yapılan nüfusun %14,5'i 1-5 yıldır, %40,0'ı 5-10 yıldır,%32,7'si 10-20 yıldır, %12,7'si ise 20 yıldan daha uzun süredir bu bölgede yaşamaktadır. (ŞEKİL6)

ı büyüklüğü gecekondu bölgesinde, 1-2 kişilik % 12,5; 3-4 kişilik %20; 5-6 kişilik % 52,5; 7 kişi ve üstü %13,0 şeklindedir. (ŞEKİL7)

Nüfusun yaş guruplarına göre dağılımına bakıldığında, 0-5 yaş gurubu %8,2; 6-12 yaş gurubu % 16,1; 13-25 yaş gurubu %29,8; 25-50 yaş gurubu %30,7; elli yaş üstü % 12,2 oranında olduğu göröölür. (ŞEKİL8) Bu dağılım eğitim, istihdam,konut ve yeşil alan ihtiyacı yüksek bir nüfus yapısı anlamına gelir.

Hanehalklarının eğitim düzeyi düşük olup eğitimsizlerin oranı %23,5; ilkokulu bitirenlerin oranı %44,3, ortaokulu bitirenlerin oranı %16,1, Liseyi bitirenlerin oranı %13,3, yüksek okulu bitirenlerin

oranı %2,7 dir (ŞEKİL9).Nüfusun meslek guruplarına göre dağılımından,çalışan nüfusun oranının %25,1(%2,4 memur,%14,2 işçi,%2,4 serbest meslek sahibi, %6,1'i esnaf), emekli oranının %4,5 olduğu, çalışmayanların oranının %67,9 (evde oturan %27,2, öğrenci %30,5,çocuk %9,8, asker %0,4) olduğu görülür. (ŞEKİL10) Ek iş yapanların oranı %1,8 dir. (ŞEKİL11) Bu dağılım ekonomik yapısı zayıf bir toplum yapısını göstermektedir.

KONUT ÖZELLİKLERİ

Anket alanında ev sahipliği oranı %80,0 olup, binaların %65,5 i gecekondudur.(ŞEKİL12) ve %66,7 si mülk sahibi tarafından yaptırılmıştır.Satın alınan konut oranı %8,9 iken, miras kalanların oranı %6,7 dir. (ŞEKİL13)

Ev sahibi olma şeklinin nüfusun ekonomik ve sosyal yapısı ile uyum gösterdiği söylenebilir. Binaların %18,2 si kargir, %78,2 si betonarmedir. (ŞEKİL14) Geleneksel yapı tarzı olan ahşap ve yarı kargir bina oranı ancak %3,6 dir. O da merkez bölgedeki eski binalardır. Binaların %46,5 'i 0-10 yıllık, %37,2 'si 10-20 yıllık %16,3 'ü yirmi yıldan daha eskidir. (ŞEKİL15)

Binaların %76,4'ü ayırık nizamdır. (ŞEKİL16) Gecekondu bölgesinde bitişik nizam evlerin %70,1'i doğu kökenli nüfusa aittir. Konutların %63,6 'sı tek aile evidir.Gecekondu bölgesindeki evlerin %90,9'u tek katlıdır. Tek katlı evlerin %93,3'ü tek aile evidir. Tek aile evlerinin %87,0 si gecekondu bölgesindedir. Binaların %40,0'ı iki ve daha fazla katlıdır. (ŞEKİL17)

Konutların %85,4'ü 3-4 odalıdır. (ŞEKİL18) Alanı 80 m2 nin altında ve 120 m2 nin üstünde konutların oranı ayrı ayrı %18,8 dir. 100-120 m2 büyüklüğündeki konutların %84,6 'sı gecekondu, %15,4'ü ise şehir merkezindedir. (ŞEKİL19) Bu konutların %76'sı mülk sahibi tarafından yaptırılmıştır.Binaların %52,7'sinin planı ev sahibi tarafından tasarlanmıştır. (ŞEKİL 20)

Konutların %96,4'ünde mutfak ve banyo-WC bulunmaktadır. WC 'si dışarda olan konutların oranı%1,8 dir. Konutların %43,4'ünde balkon vardır. Gecekondu bölgesindeki evlerin %89,2'sinde, şehir merkezindeki evlerin %10,8'inde yükük vardır. Kendi evini yapanların %67,6'sı yükük tasarlamıştır. Gecekondu bölgesindeki evlerin %7,5'inde, şehir merkezindeki evlerin %13,3'ünde kiler vardır. (ŞEKİL 21) Bunlar geleneksel konut mekanlarının halkın kültürüyle bugünkü konutlara yansması olarak değerlendirilebilir. Ancak bugün artık buzdolabının hemen hemen her evde olması ve yiyecek ihtiyaçlarının günlük ve haftalık olarak karşılanması ve de kentsel yaşam tarzı gereği kiler ihtiyacının azaldığı söylenebilir.

Binaların %43,6'sı beşik çatılıdır. Bilhassa gecekondu bölgesinde yapımı kolay olduğu için, ayrıca,anket alanında, eğimli arazide dar ve uzun yapılar planlandığı için daha fazla kullanıldığı düşünülebilir. Bölgede kırma çatı oranı %29,0 iken,kat çıkma beklentisi içinde olan binaların üzeri düz çatılıdır ve bunların oranı %27,3'tür. (ŞEKİL22)

Elektrikli ev aletlerinden Televizyon, konutların %96,4'ünde,elektrik süpürgesi %80,0'inde, çamaşır makinası %76,4'ünde, fırınlı ocak %60,0'ında bulunmaktadır.Konutların iç mekan düzenlemesi ve büyüklüğü üzerinde etkili olan bu prestij donatıları insanlar tarafından ilk fırsatta temin edilmektedir. .(ŞEKİL 23-24)

Konutların fiyatları konutun kalitesine,mevkiine ve teknik ve sosyal altyapısının durumuna bağlı olarak değişir. Anket alanındaki konutların %30,8'i 100 milyon- 1 milyar TL. arasında, %28,2'si 1-2 milyar TL.arasında, %41,0'ı 2 milyar TL.'sının üstünde bir değere sahiptir. (ŞEKİL25)

Anket yapılan şehir merkezindeki konutların %73,3'ünde, gecekondu bölgesindeki konutların %95,0'inde ısınmak için kömür sobası kullanılmaktadır.

ŞEHİRSEL DONATILAR VE ÇEVRE

Anket bölgesinde en çok ihtiyaç duyulan şehirselle donatılar : Semt Parkı (%41,8), Çocuk Parkı, Yol ve Sağlık Ocağı (%40,0),Kanalizasyon (%32,7),Su (%23,6), elektrik (%20,0)'dir. Kültür ve eğlence yapılarından, Kütüphane (%21,8),Tiyatro (%18,2),Sinema(%16,4), Taverna (%9,1),Müzikhol (%3,6)

dir. Eğitim yapılarından, İlk ve Orta Dereceli Okullar (%14,5) dir. Otobüs ve Minibüs Durağı(%12,7),Market (%20,0), Açık Pazar(%16,4), Bakkal (%7,3) tür. Kendiliğinden gelişen gecekonduların teknik ve sosyal altyapı eksikliği her zaman olmuştur. Ancak, Gebze'de Semt Parkı ihtiyacı şehir merkezinde %46,7 oranındadır. % 10'lar civarında da olsa Altyapı gereksinimi vardır. (ŞEKİL26-27-28-29) ları içme suyunu, musluktan(%60,0), satın alarak(%38,2) ve kaynaktan (%1,8) (ŞEKİL 30) temin ederken ;Kullanma suyunu ,kaynaktan (%1,8) , mahalle çeşmesinden (%1,8),kuyudan(%7,3) ve musluktan(%89,1) sağlamaktadır.

Anket alanında nüfusun %10,9'u bölgede rahatsız edici işyeri, %69,1'i rahatsız edici koku, toz, duman olduğunu, %25,5'i çevreden hoşnutsuz olduğunu, %30,9'u evinin şehir merkezinden uzak olduğunu belirtmiştir. (ŞEKİL31) Buna karşılık nüfusun %90,9'u açık alan azalmasından rahatsızlık duymadığını ifade etmiştir. Buradan ,plansız gelişmenin toplumda menfaat çatışmalarına ve ekonomik kayıplara neden olduğu ve kişisel çıkarları ön planda tutan bir toplum yapısının ortaya çıkmasına neden olduğu sonucu çıkarılabilir.

Bölgede yaşadığı yeri olumsuz bulanların oranı %41,8'dir. (ŞEKİL32) Hanehalklarının %40,1'i başka yere yerleşmeyi istemektedir. Tekrar memleketine dönmek isteyenlerin oranı %9,1'dir.Başka bir şehire yerleşmeyi isteyenlerin oranı ise %50'dir. Bu durum hem geri döndüğünde iş bulamama endişesinden, hem de toplum baskısından kaynaklanabilir.

Başka bir yere taşınmak isteyenlerin nedenleri, bölgeden şikayet(39,1),ev yüzünden(%34,8), daha iyi iş imkanı(%8,7), ile çocukların eğitimi(%4,3)'dir. (ŞEKİL33)Çalışan nüfusun %13,0'ü iş yerine 10 dakika içinde,%58,7'si 30 dakika içinde,%8,7'si 60 dakika içinde,%19,6'sı 60 dakikanın üzerinde bir sürede ulaşmaktadır. (ŞEKİL34) Bu durumda bu konutların iş ilişkisi yönünden etki alanı İstanbul yakasına kadar uzanmaktadır.Bu konu ulaşım planlamasında dikkate alınmalıdır. İş yerini değiştirmek isteyenlerin oranı %15,2'dir. (ŞEKİL35) Bunların %37,5'i daha yakın,%25,0'i ücreti daha yüksek, %25,0'i sürekli çalışacağı iş yerinde çalışmak istemektedir. (ŞEKİL36) İş yerinin konut alanlarıyla ilişkisi şehir ekonomisi açısından önem taşımaktadır.

Devlet başka bir yerde toprak verse gider misiniz sorusuna %50,9'u hayır cevabını vermiştir. (ŞEKİL37) Gecekondular bölgesindekilerin %60,0'i,şehir merkezindekilerin %20,0'si evet demiştir. Apartman da mı yoksa bahçeli evde mi yaşamak istersiniz sorusunu,%89,1'i bahçeli ev olarak yanıtlamıştır. (ŞEKİL38) Bunda tercih nedenleri ise gecekondular bölgesindekiler için, sessizlik(%60,0) ve daha rahat olması (%40,0) iken, şehir merkezindekiler için, sessizlik(%14,3), Yeşil alan isteği(%14,3) ve daha rahat olması(%71,4) dır. (ŞEKİL39)

Hanehalklarının %89,1'i bölgede komşuluk ilişkilerinin kopuk olduğunu belirtmiştir. Çevresinde aynı yerden göç eden yakınları bulunan hanehalkının oranı ise %52,7'dir. (ŞEKİL40) Hanehalklarının oturdukları yeri tercih nedenleri,%58,3 oranında rahat olması, %33,3 oranında sessizlik ve %8,3 oranında yeşil alan isteğidir.

Gebze'de neyin özlemini duyuyorsunuz sorusuna nüfusun %39,6'sı yeşil alan,%11,3'ü bahçe,%15,1'i aile, %28,3'ü sıla özlemi olarak cevap vermiştir. (ŞEKİL41)

Nüfusun %29,9 'u boş zamanını komşuya giderek,%11,5'i açık alan ve deniz kenarında,%15,6'sı bahçede,%6,3'ü kapalı eğlence yerlerinde%40,6'sı evde oturarak geçirmektedir. Hafta sonunu nasıl geçirirsiniz sorusunda bu oranlar sırası ile %23,2,%19,,0,%15,0,%8,4 ve%27,4 olarak değişirken ayrıca nüfusun %27,4'ü maça gitmektedir. (ŞEKİL42) Yaz aylarında hanehalklarının %53,7'si memleketine %5,6'sı yaylaya ,%14,8'i denize gittiğini söylerken, %38,9'u hiç bir yere gitmemektedir. (ŞEKİL43) Boş zamanı değerlendirmekle ilgili yukarıdaki değerler gecekondular ve şehir merkezinde büyük bir benzerlik göstermektedir.

DEĞERLENDİRME

Gebze'deki anket alanında bulunan konutların geleneksel konut mimarisıyla doğrudan benzerliği olmamakla beraber bazı ortak yanlarından söz edilebilir. Mesela bahçeli , 1-2 katlı tek aile evleri olmaları, konutlarda yüklük, kiler ve balkon olması ve aynı avludan olmasa bile akrabaların yakın çevrede oturma istekleri gibi . Ayrıca Gebze'de anket alanındaki konutların iç mekan dağılımı tespit edilmemekle beraber , konutların büyük çoğunluğunun kömür sobalı olması bunların planlarının ortada sofa ve etrafında odalar şeklinde olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır.

Yukarıdaki bilgilerden yerel yönetimlerin sosyal ve teknik altyapısı planlanmış, bahçeli, az yoğun, komşuluk ilişkilerinin kolayca geliştirilebileceği, insanların kaynaşmasına fırsat verecek, çalışma alanlarına yakın, ama onun kötü etkilerinden uzak, konut arsaları üretmesi; halkın çevreye sahip çıkmasına ve kendi konutlarını yapma imkanlarını kullanmaya yönelten bunun için gerekirse bünyesinde bedava danışmanlık hizmeti veren teknik elemanları istihdam etmesi, buraya göç ederek gelen nüfusun çevreyle bütünleşmesine ve yabancılaşma duygusuna kapılmadan ve kısa sürede kentli yaşama uyum göstermesini sağlayacak, başkalarının haklarına saygı gösterebileceği kentli ortamın hazırlanması gerektiği, böylece yerel mimariyi teşvik edebileceği sonucu çıkartılabilir. İnsanları özlediği hayata kavuşturmak yönetimlerin görevidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kültürel, antropoloji ve halk bilim öğelerinin bölgeler arasında farklılıklar göstermesi ortaya değişik yaşam biçimi ve anlayışlarını da çıkarmaktadır.

1950'lerden itibaren ülkemiz hızlanan bir kentleşme sürecine girmiştir. 1963 yılında D.P.T., 1969 yılında Arsa Ofis kurulmuş, kooperatif yasası da 1969'da yürürlüğe girmiştir(6). Bu arada büyük şehirlerde halkın kendi imkanlarına, kendinin olmayan arsa üzerinde kaçak olarak ve aceleyle, becerileri ve kültürüne dayanarak inşa ettiği gecekondular, konut mekanlarını şekillendirmeye başlamıştır.

Planlı yapılaşmada, artık halkın kendi geleneksel yapı kültürünü yansıtmaya imkanı ortadan kalkmış, onun yerini öğretili planlama biçimi ve yapım tekniği almıştır. Birileri başkaları için konut üretir duruma gelmiştir.

1954'de ABD'de, içinde 12 bin kişinin yaşadığı 11-12 katlı 45 adet apartmandan oluşan bir yerleşimde yapılan bir araştırma, bu çevrede saldırganlık, hırsızlık ve ailelerin çözülmesi gibi sosyal problemlerin arttığını göstermiştir. Yüksek katlı toplu konut çözümlerinde, az katlılara göre konut dışı aktiviteler daha az olmakta ve komşuluk ilişkileri azalmaktadır.

Konutlarda yapı içi ve dışı gürültülerinden etkilenme düzeyinin saptanması üzerine yapılan araştırmada(6) toplu konut sakinlerinin; Genellikle, yapı içi gürültülerinden (tesisat vb.) ne ölçüde rahatsız oluyorsunuz? sorusuna verilen cevaplar tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

Toplu Konut Adı	Rahatsız Etmiyor (%)	Az Rahatsız Ediyor (%)	Rahatsız Ediyor (%)
Soyak	15	28	57
İş Bankalılar	22	22	56
Ataköy	46	21	33
İlk Yardım	41	36	23

Sizce daireler arası duvarlar ses geçişini yeterince önüyor mu? sorusuna cevabı tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2

Toplu Konut Adı	Önüyor (%)	Kararsızım (%)	Önlemiyor (%)
Soyak	36	5	55
İş Bankalılar	26	9	57
Ataköy	61	12	24
İlk Yardım	32	4	45

Sizce Daireler arasındaki döşeme/ tavan ses geçişini yeterince önüyor mu? sorusuna cevabı t de verilmiştir.

Tablo 3

Toplu Konut Adı	Önüyor (%)	Kararsızım (%)	Önlemiyor (%)
Soyak	39	14	47
İş Bankalılar	26	22	52
Ataköy	52	15	33
İlk Yardım	25	20	55

Sonuçta; Türkiye'de yapılan toplu konutlarda gerek yerleşim gerekse yapı ölçeğinde ö: gürültünün denetlenmesine yönelik hiç bir önlem alınmadığı, konutlarda yaşayanların çoğunluğunun gürültüden olumsuz etkilendiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 4 deki tablo toplu konut projelerinde yıllık kullanım maliyet dağılımını 1985 fiyatları ile koymuştur.

Tablo 4

Seçilen Toplu Konut Projelerinde Yıllık Kullanım Maliyet Dağılımı (1985 fiyatları ile)

PROJE NO	KONUT SAYISI	KULLANIM GİDERLERİ (TL/YIL)	İŞLETME GİDERLERİ (%)	YÖNETİM GİDERLERİ (%)	BAKIM-ONARIM GİDERLERİ (%)	DAİRE BAŞINA YILLIK KULLANIM GİDERİ (TL/YIL)
1	117	19.603.951.-	94	1	5	167.555.-
2	86	7.294.250.-	89	2	9	84.816.-
3	96	8089.921.-	87	3	10	84.270.-
4	184	25.700.296.-	95	-	5	139.675.-
5	100	17.635.000.-	89	-	11	176.350.-
6	105	23.521.000.-	97.5	2.5	-	224.009.-
7	136	15.577.489	99	-	1	114.540.-
8	40	16.005.000	94	-	6	400.125.-
9	240	22.191.046	99	-	1	92.462.-
10	96	52.119.648	70	-	30	542.913.-
11	36	11.790.606	98	-	2	327.516.-
12	31	7.900.000.-	74	-	26	254.838.-
13	18	1.670.532.	100	-	-	92.797.-
14	40	31.049.948.-	97	-	3	776.248.-
15	70	8.684.583.-	69	-	31	124.065.-
16	163	52.160.000.	62	-	38	320.000.-
17	288	76.032.000	45	-	55	264.000.-
18	282	47.427.600	95	2.6	2.4	168.183.-
19	108	14.940.000	100	-	-	138.333.-
20	105	17.500.000.-	68	-	32	166.666.-
21	132	14.140.000	95	-	5	107.121.-
22	72	12.896.180.-	74	-	26	179.113.-
23	56	8.120.000.-	84	-	16	145.000.-
24	64	39.556.000.-	100	-	-	602.437.-
25	53	58.103.940.-	48	-	52	1.096.300.-
26	98	27.704.800.-	54	-	46	2882.702.-
27	96	22.400.000.-	100	-	-	233.333.-
28	365	51.790.000.-	69	-	31	141.890.-
29	98	18.544.000.-	100	-	-	189.224.-
ORT.	116	51.459.899.5	84.4	0.4	15.2	263.326.-

KAYNAK :Orhon, I.,Taş, E., " Toplu Konutlarda Kullanım Maliyeti Hesaplamasına ve Tahmine Yönelik Yaklaşımlar " Türkiye' de Son 10 yılda Toplu Konut Uygulamalar Sempozyumu, 13-14-15 Kasım 1991, Yıldız Üniversitesi, İstanbul.

Konutların fiziksel yönü değerlendirilirken oluşturulan yaşam çevresinin toplumsal ve kültürel boyutu ile kişilerin sosyo-psikolojik etkilenmesi, işletme ve yönetim alanında özgürlüğü, dış çevreyle ilişki kolaylığı dikkate alınmalıdır.

Türk toplumu, yatay bölmelere ayrılmış yaşam tarzının geleneksel olduğu, özellikle duvar ya da avlularla ayrılmış birimlerde yaşayan, GENİŞ AİLE TOPLULUKLARI KÜLTÜRÜNE SAHİP bir toplum olarak görülmektedir(6).

Yoğunluk arsa değerini artıran faktörlerden biridir.Yüksek binaların çevresinde daha çok açık alan gereksinimi duyacakları kabulünden hareket edilirse, bu durumda yüksekliğin yoğunlukla anlamdaş görülmesinin doğru olmadığı düşünülebilir.

Türk toplumunun bir özelliği de, gelir düzeyinin düşük olması ve evden dışarı çıkma fırsatının az olmasıdır. Geniş oranda büyük aileye veya ailenin uzantısı olarak sosyal ve arkadaşlık ilişkilerine dayalı yaşam modelli aile yapısına sahiptir. Yapılan araştırmalar, bu yaşam biçiminin yüksek yapılarla uyum sağlamadığını göstermiştir. Ankara'da yapılan bir anket sonucunda, yetişkinlerin çoğunun iki katlı konutu yeğlediği; tek katlı ev-çok katlı apartman şeklindeki konutlar arasında ortak görüş, ağaçlı konutlarda ve tek katlı evlerde yaşama isteği şeklindedir.

En az alan kullanımı için toplumumuzda yapılan bir araştırma 60 m² nin altındaki konutların bizim sosyo-kültürel yapımıza uygun olmadığını göstermiştir(6). Sonuç olarak şu önerileri getirebiliriz;

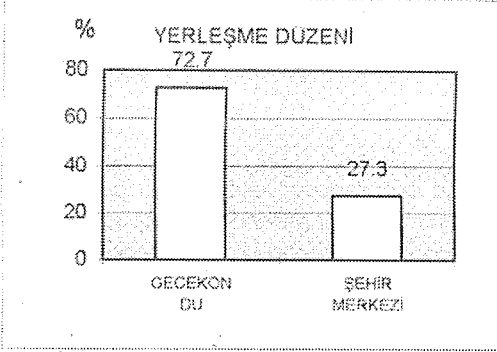
- 1- Eski Türk evleri hala özlenen yaşam biçimine sahiptir. Mekan oluşumunda buna önem verilmelidir.
- 2- Şehir ve Bölge plancıları interdisiplinli bir planlama ekibiyle hazırlayacakları imar planlarında imar nizamı verirken, toplumun sosyo-kültürel boyutu çok daha derin araştırılmalı ve dikkate alınmalıdır.
- 3- Toplu konut üreticileri toplumun sosyo-kültürel özelliklerine daha fazla önem vermelidir.
- 4- Şehir yönetimleri halkın kendi olanaklarını (madden, bedenen, manen) yapıya aktarmasına fırsat verecek düzenli yapılaşma imkanı sağlayan konut alanları üretmelidir.
- 5- Mimarlık eğitiminde, insan ve toplum bilimiyle ilgili konulara daha fazla yer verilmeli, buralarda yetişecek mimarlar bu konuda bilinçlendirilmelidir.
- 6- Sivil toplum örgütleri yerel mimarının geliştirilmesinde etkin rol almalıdır.

KAYNAKLAR

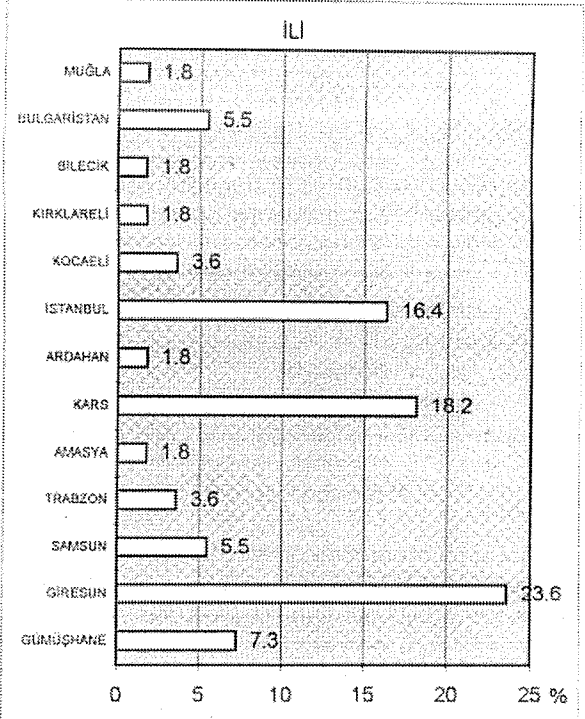
- 1- TC B.D.I.E. 1990 Kocaeli İli Nüfus Sayımı, Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.
- 2-Kazmaoğlu,Mine;"Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar"Yapı -1979, sayı 33, s.29
- 3-Şen,N., Rize'de Beş Ev İ.T.Ü. Teknik Okulu Kütüphanesi, İstanbul -1967, s.8
- 4- Eldem,S.H., Türk Evi III, Taç vakfı yayını, 1987, s.163.
- 5-Güneli,Z., Bekliyen,A., " Eski Diyarbakır Evi Kitleselel Bbiçimini Etkileyen Asal Etmenlerin Belirlenmesi" Yapı-1995, sayı 163, s.68-74.
- 6-Türkiye' de Son 10 yılda Toplu Konut Uygulamalar Sempozyumu, 13-14-15 Kasım 1991, Yıldız Üniversitesi, İstanbul.

ŞEKİLLER

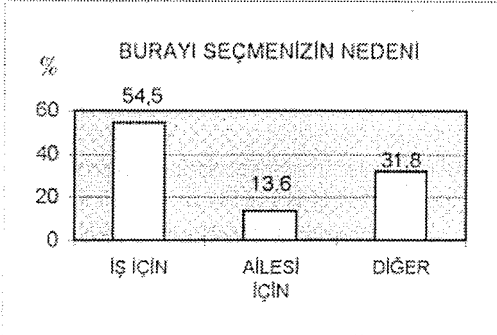
ŞEKİL 1

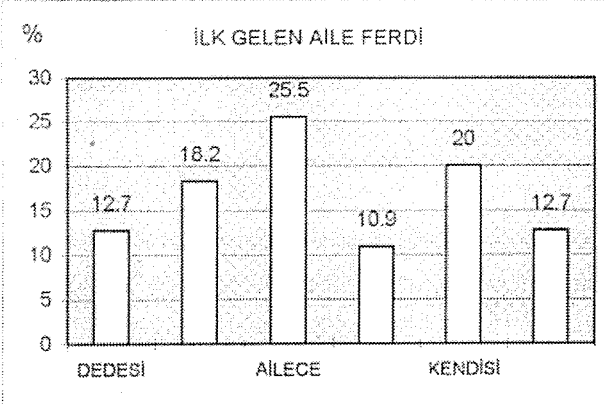
ŞEKİL 2

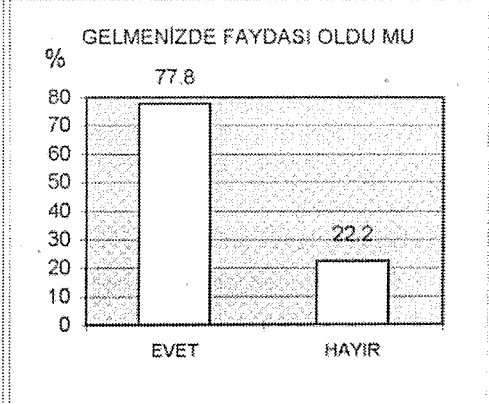
ŞEKİL 3

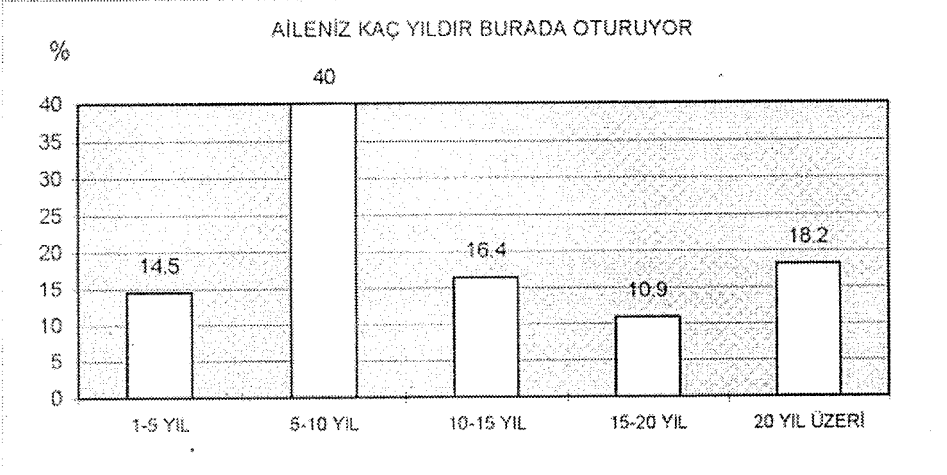
ŞEKİL 4

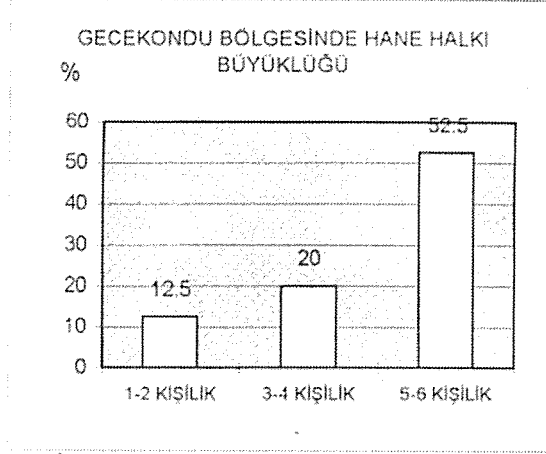
ŞEKİL 5

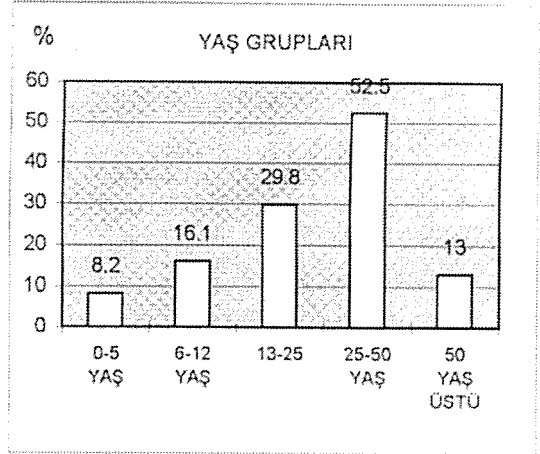
ŞEKİL 6

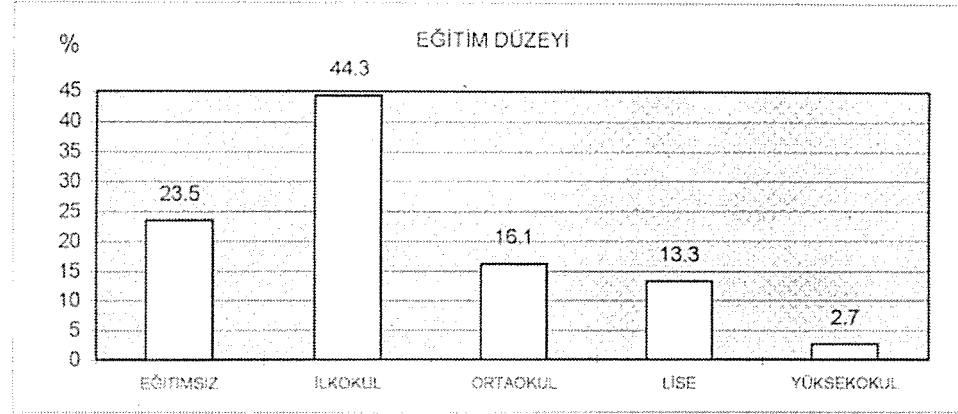
ŞEKİL 7

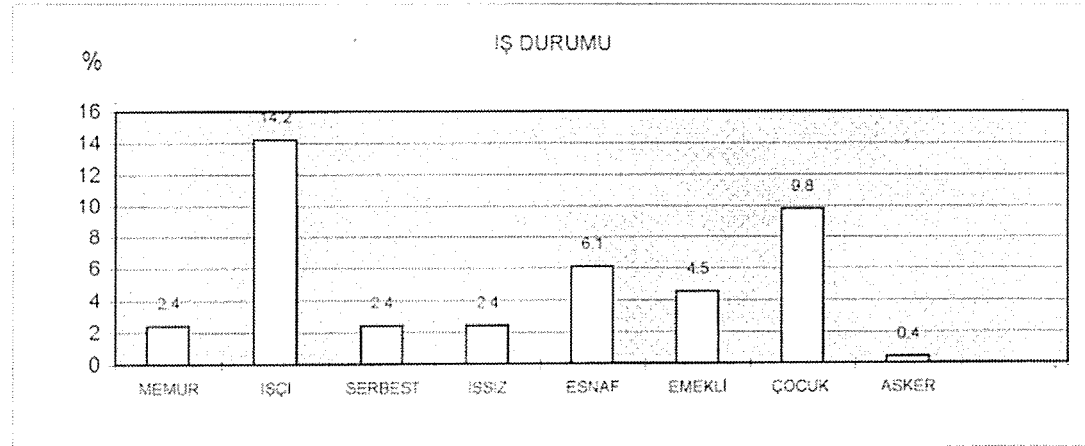
ŞEKİL 8

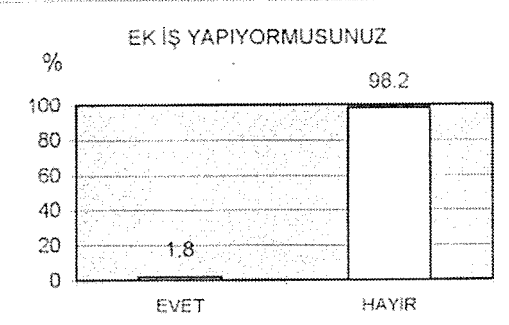
ŞEKİL 9

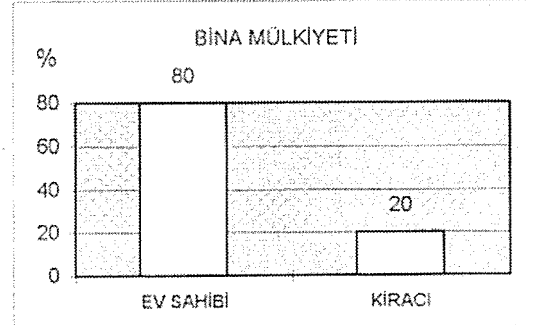
ŞEKİL 10

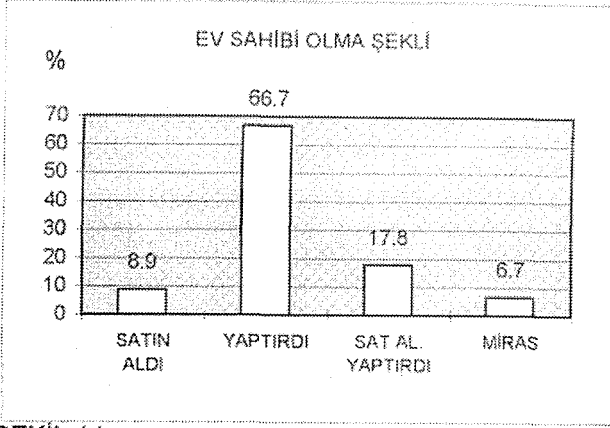
ŞEKİL 11

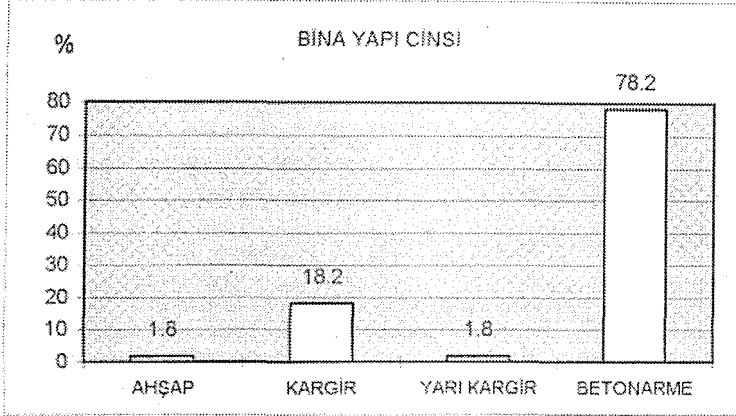
ŞEKİL 12

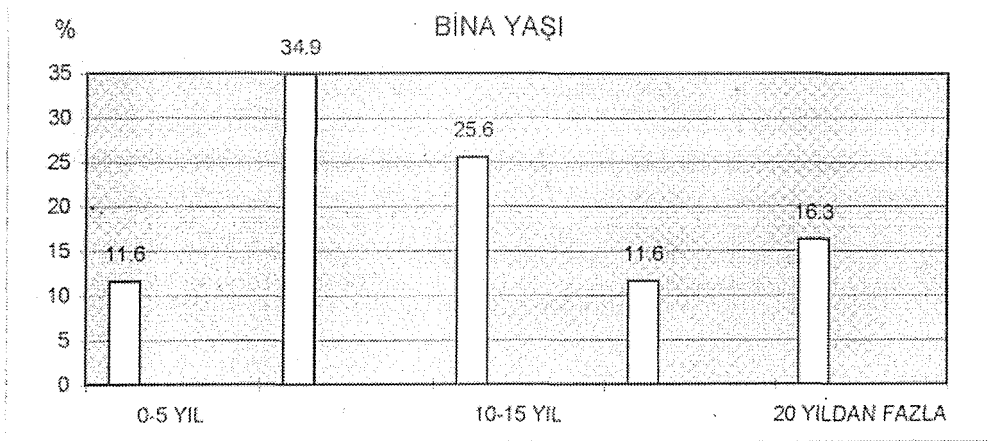
ŞEKİL 13

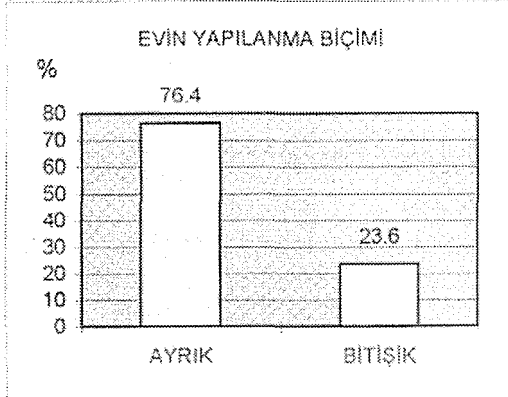
ŞEKİL 14

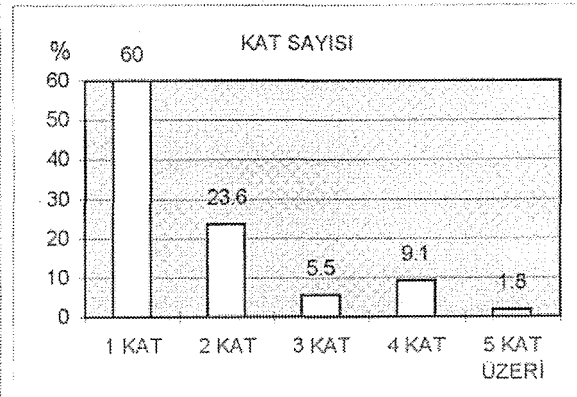
ŞEKİL 15

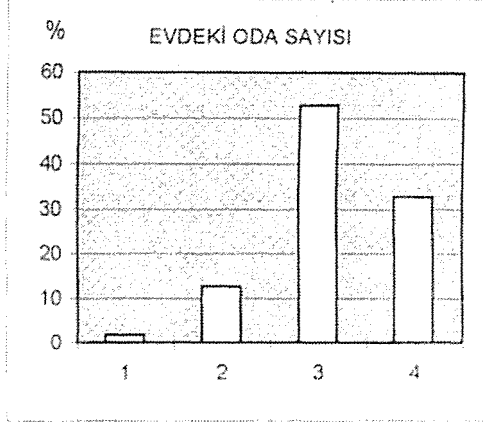
ŞEKİL 16

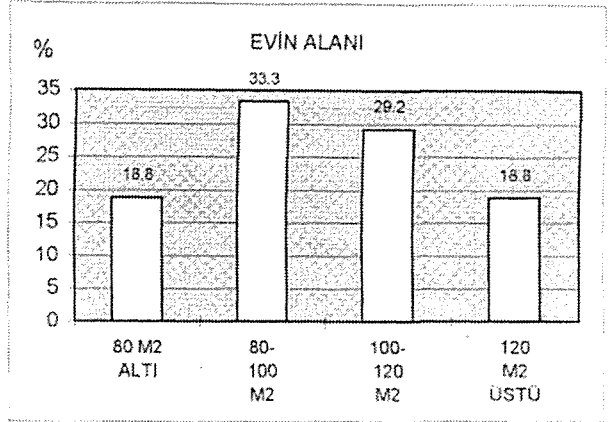
ŞEKİL 17

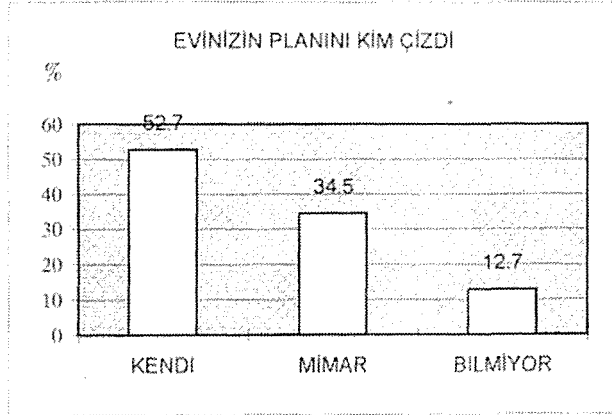
ŞEKİL 18

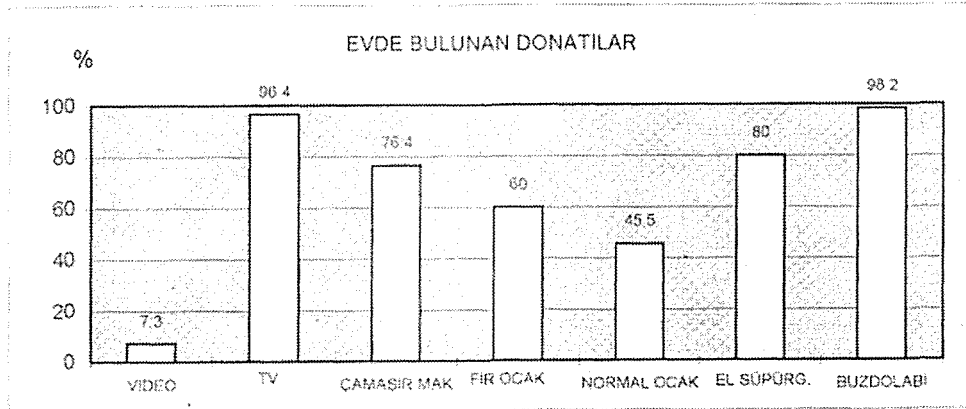
ŞEKİL 19

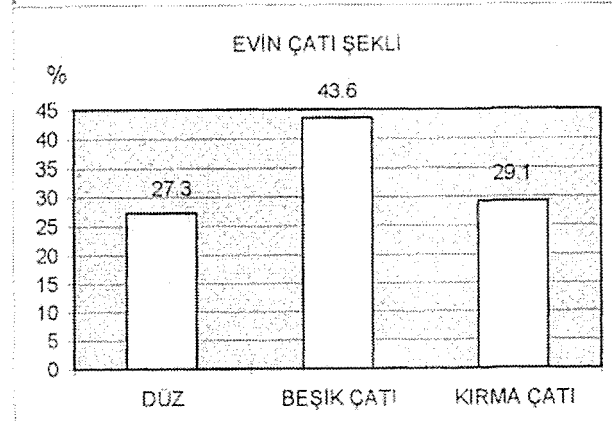
ŞEKİL 20

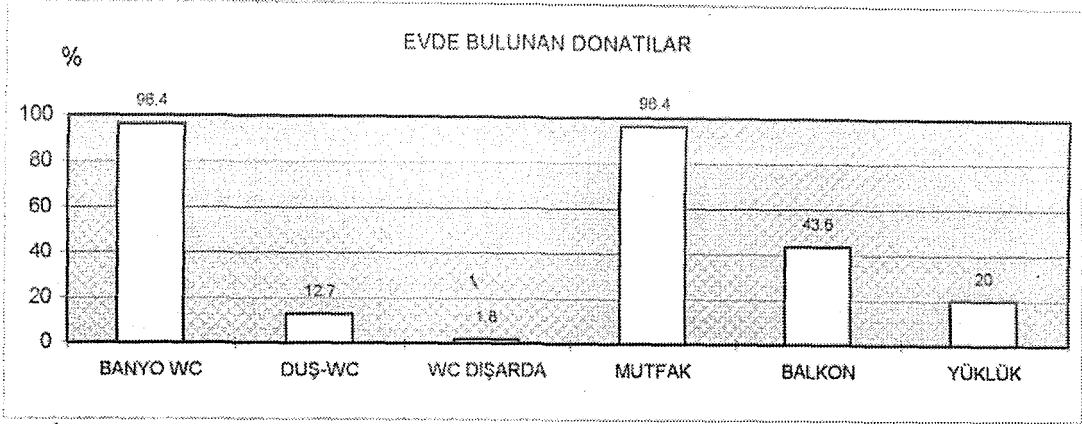
ŞEKİL 21

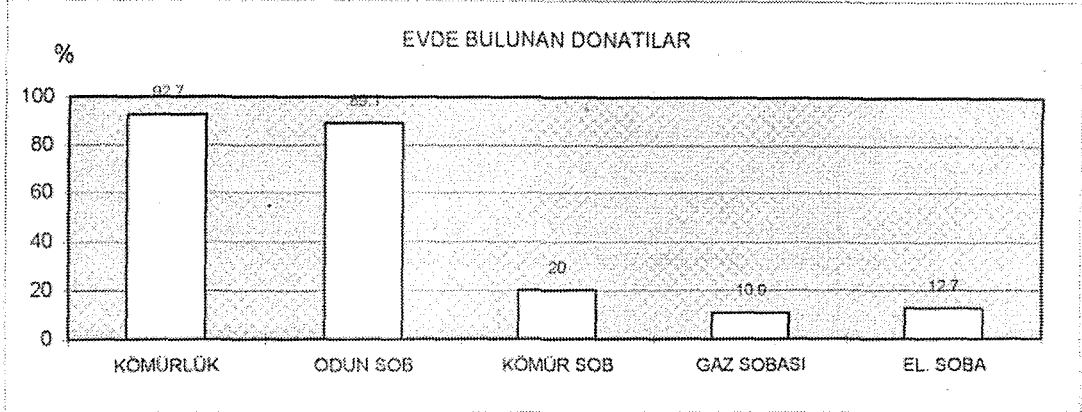
ŞEKİL 22

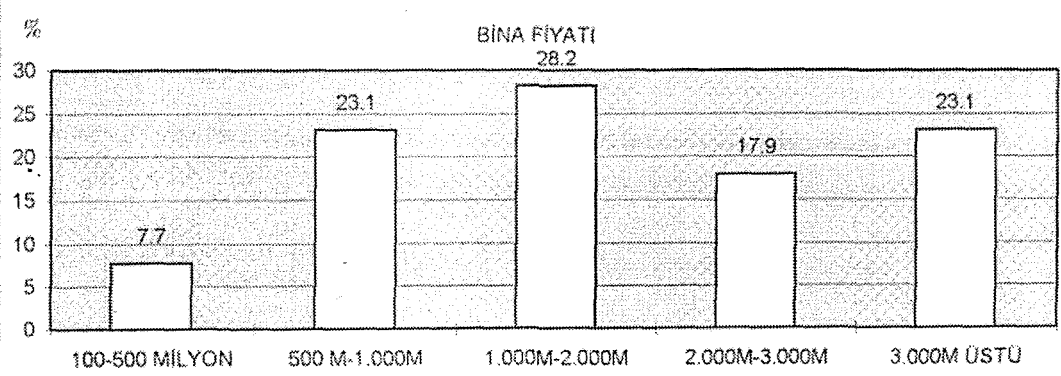
ŞEKİL 23

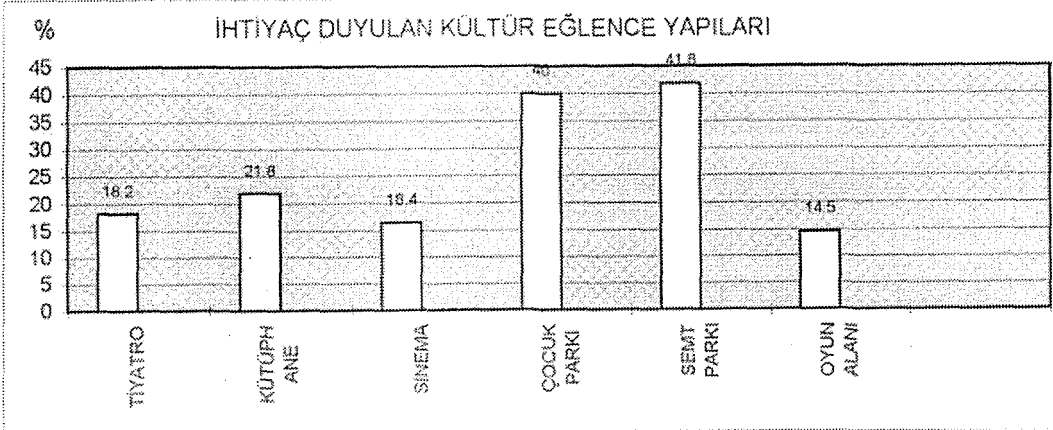
ŞEKİL 24

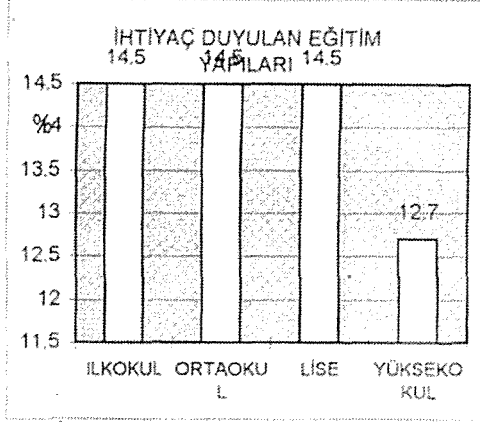
ŞEKİL 25

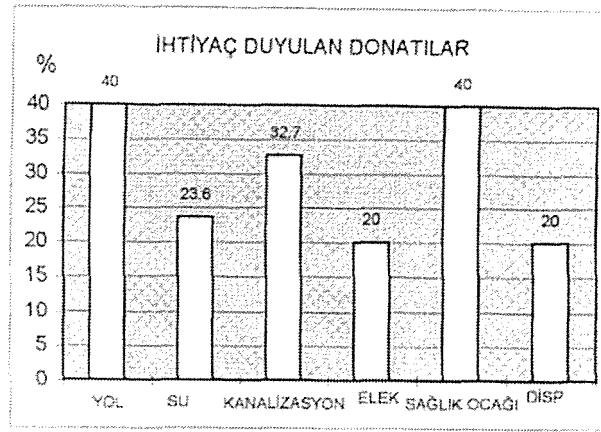
ŞEKİL 26

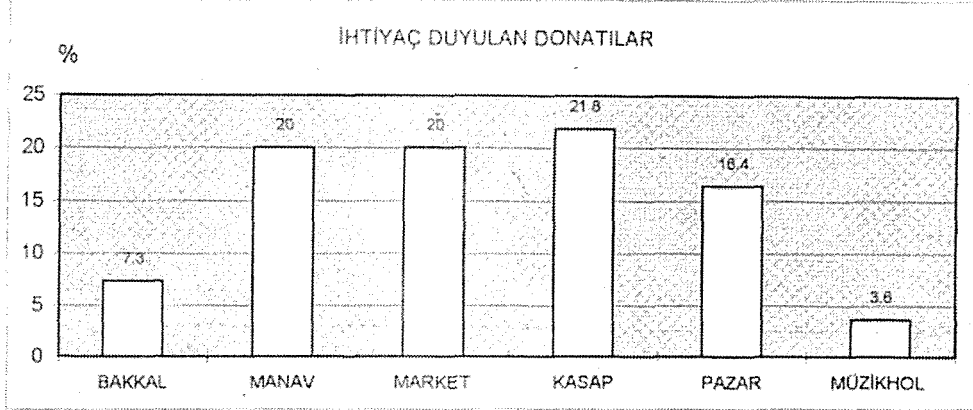
ŞEKİL 27

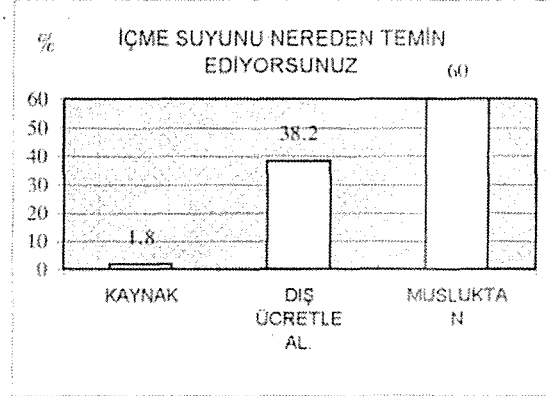
ŞEKİL 28

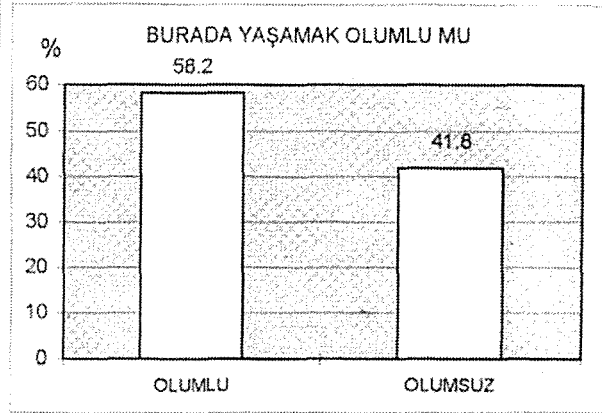
ŞEKİL 29

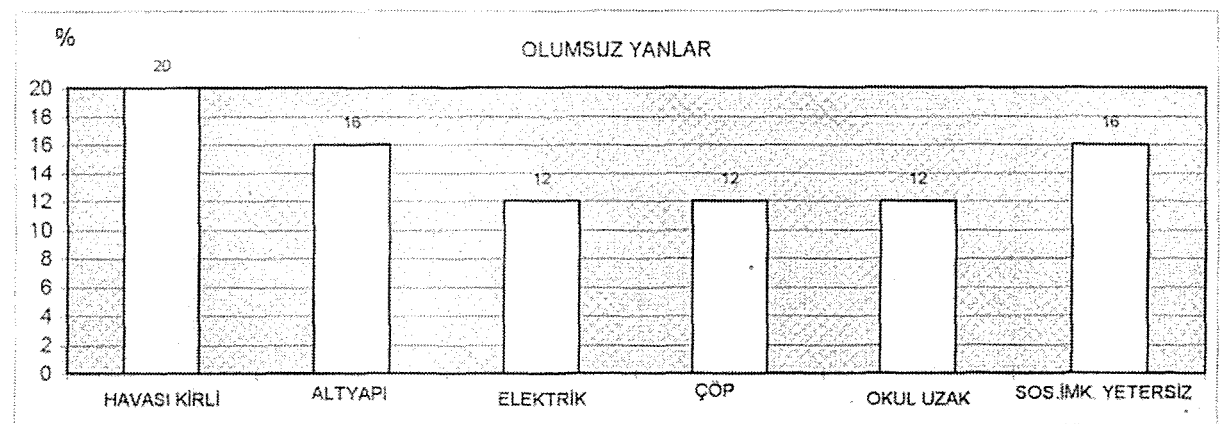
ŞEKİL 30

ŞEKİL 31

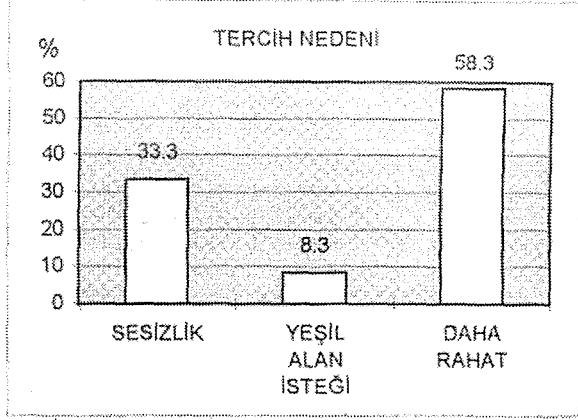

ŞEKİL 32

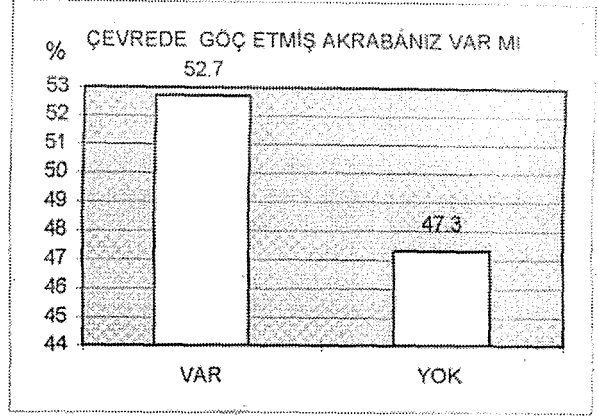

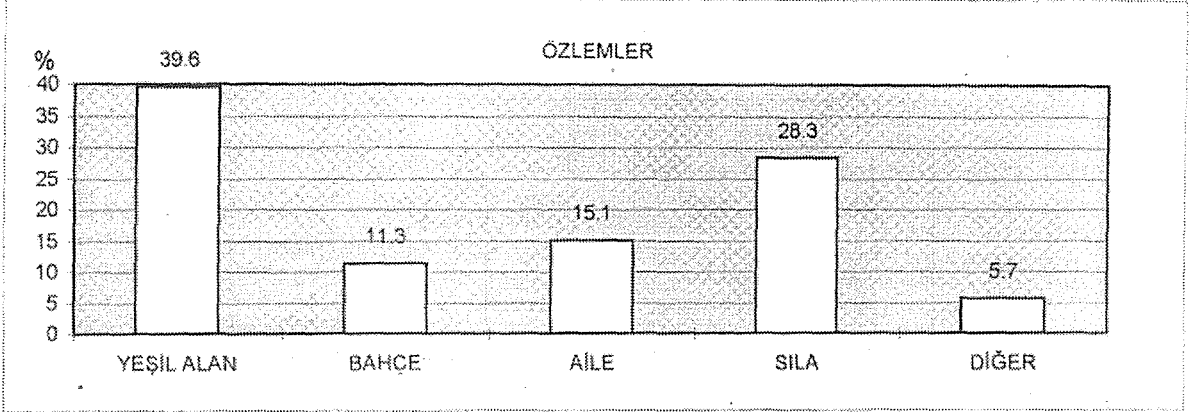
ŞEKİL 39

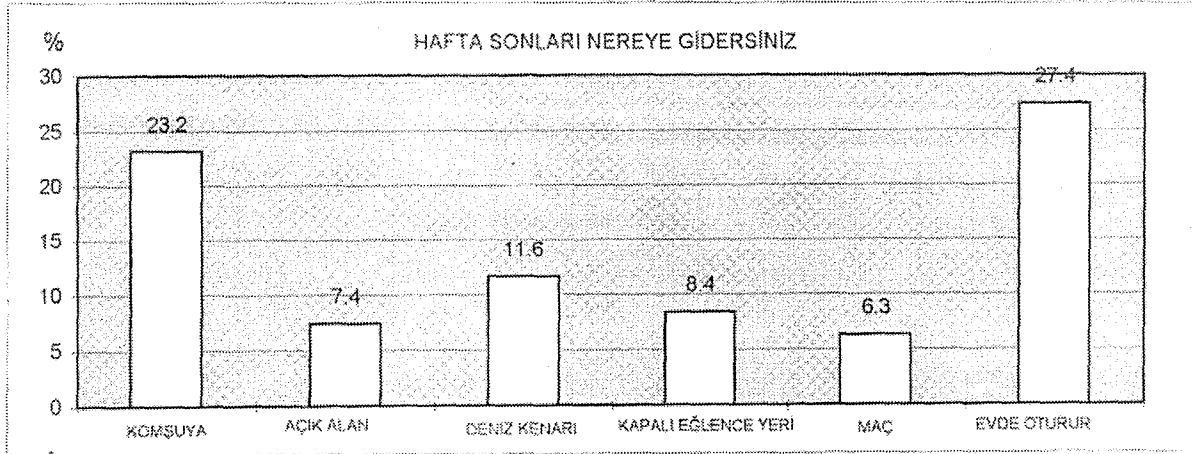
ŞEKİL 40

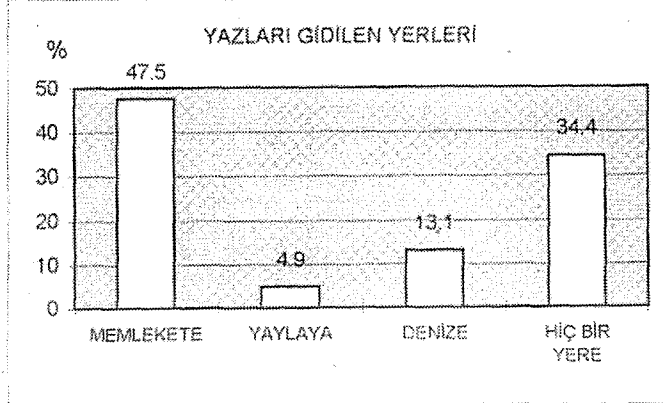
ŞEKİL 41

ŞEKİL 42

ŞEKİL 43

KENT, KÜLTÜR, DEMOKRASİ: İNSAN DAYANIŞMASI

Dr. ERTÜRK M. IŞIKPINAR,

GİRİŞ

Yüzyılımız'ın sonunda göçler ve kentlerde oluşan aşırı nüfus yoğunlukları sonucunda kültür, yaşam kalitesi, demokrasi kavramları 1990'lı yılların başlarından itibaren gündemdeki yerlerini alırken, düşünürlerin kentsel çevresel krizin çözümü ile ilgili olarak önerdikleri yaklaşımları, modernizme karşı postmodern felsefelerin öngörülmesi insan yaşamında sosyal yaşam tarzlarının önemini ortaya koymuştur. İnsan dayanışması tüm kavramlamaların ve fenomenlerin bir birleştiricisi olarak ortaya çıkmış ve gündemde önemli bir noktaya yerleşmiştir. Özellikle HABİTAT II çalışmaları sırasında irdelenen dayanışma kavramlaması, bir kısım çalışmalarda kentlilik ile birlikte kentlerle ilgili en temel kavram olarak belirlenirken (OBERLANDER, 1996), diğerlerinde kentlilik ile birlikte kentlerle ilgili iki temel kavramdan birisi olarak ortaya konmuş (MOST, 1996), veya kentleşme, kentlilik ile birlikte tartışmaya alınmıştır (UNCHS a, 1996).

Oberlander insan dayanışmasının "... toplumsal bağları ve sosyal güveni geliştiren paylaşılmış değerlere yashı olduğunu..." vurgulamıştır (OBERLANDER, 1996). Bir diğer düşünürü göre, dayanışma ve kentlilik, "... kentsel uygarlığın temel taşları, daha eşit bir yaşam tarzının anahtarları, ve üçüncü millenium'un yaşamsal hedefleridirler" (MOST, 1996). Dow ise, gerek kentliliğin ve gerekse insan dayanışmasının fakirlik ve eşitsizliğin getirdiği sorunlarla başetmede iki yeni kavram olduğunu vurgulamıştır (UNCHS a, 1996).

Oberlander, kavramsal ve kuramsal yaklaşımında, kentin insanlığın en çarpıcı ürünü olduğunu, ümitlerimizle, esinlerimizle, başarısızlıklarımızla değişik kişiliklerimizin ve güçlü coşkularımızın pekçoğunu yansıttığını vurgulamaktadır. Oberlander'e göre, eğer günümüz dünyasında gerçekten bir temel payda varsa, o da kentle kentliler arasında insan dayanışmasıdır (OBERLANDER, 1996).

Tarih, coğrafya ve sosyal değişim insan dayanışması için konteksti oluştururlar; kentleri rasyonel süreçler yapılandırır, fakat kentliler arasındaki inanç, sadakat, şeref ve güven hisleri komüniteleri oluşturacaktır.

Kişiler arasında dayanışma ortak sorumluluk ya da ilgilenenlerden, bir tutum ve değerler komünitesinden doğan işbirliği duygusudur. Sınıf, ırk ya da din farklılıklarına karşın kişilerin birlikte çalışmalarını sağlayan günlük gereksinimleridir. Ve bugün işbirlikçi ruha en fazla kentlerde gerek vardır. Kent yaşamı, sosyal, ekonomik, çevresel ve politik istemleri dengelemek için dayanışma ister. Bu bağlamda bireysel özgürlük ve yaratıcılığa şiddetli insan etkileşimi için bir sinerji saklayacaktır.

Kentsel yaşam, insan dayanışmasının en üst başarıların görüntülediği gibi onu tehdit de edebilmektedir. İnsanlık yaratıcı olduğu gibi mahvedici de olabilir. Hısmılık, varlıklardaki zorlamalar, konut, sağlık, beslenme, gibi donanımlar yokediciler olabilir, çevresel bozulma ile insanlara sıkıntı verdiği gibi zafer de getirebilir. Gene de kentler ünik bir insanlık başarısını temsil etmektedirler, 21 inci Yüzyıl'ın artifaktlarıdır. Kentsel yaşam ve tehdit ettiği dayanışma, daima değişkenlikten etkilenmiştir. Tarihte kentler değişkenliği absorbe edilebilirken, günümüzde çevresel kriz kentleri zorlamaktadır. Yeni adaptasyon yetenekleri bulunmalıdır. Dayanışma kişilerin paylaşılmış insanlık üzerine yashı bir şekilde aynı yöne

etkinleşmesini sağlar, Komüniteler genellikle parçacı ve dar biçimde motive edilmiş durumdadırlar, insan dayanışması ise kapsamsal ve iyileştiricidir. İnsan gereksinimleri üzerine odaklanmak kapsamlı bir komünitenin ortaya çıkmasını sağlar. Dayanışma dünyanın insan yerleşimlerinde ulaşılabilir, beslenebilir ya da yok edilebilir.

'Tuğla ve harç' ötesinde, kentler ve kasabalar bireysel ve ortak refah ve doyum için sivil bir topluma esas olacak sosyal sermayeye gerek duymaktadırlar.

İnsan dayanışması, sağlıklı insan yerleşimlerinin yuvası olan topluluk bağları ve sosyal güveni üreten ortak değerlere yastır.

- Bu değerler tanımlanabilir, ölçülebilir ve sayılarla ifade edilebilir nitelikte midir?
- Bu değerler, gelecek yüzyılda başarılı şehir planlaması süreciyle nasıl bütünleştirilebilir?
- İnsan dayanışması, insan gereksinimleri ile sürdürülebilir doğal çevre arasındaki uçurumu kapatabilir mi?
- İnsan dayanışması, insanların birarada, iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşamalarının koşullarını yaratabilir mi?
- Yerel, ulusal ve uluslararası çabaları bir araya getirerek, insan dayanışmasını sağlayabilir miyiz?
- Küresel çeşitliliği ve insan olmanın ortak özelliklerini kapsayacak bir davranış biçimi oluşturabilir miyiz? Bu davranış biçiminin önemli öğeleri neler olabilir?

DAYANIŞMA VE KENTLİLİK

Fransız Kent Plancısı ve kentlerin insancıl gelişmesi konusunda bir uzman olan Céline Sachs-Jeantet kentlerin birer dayanışma ve kentlilik kenti olabilmeleri için çeşitli uzmanların başedilmesi gereken dört sorundan söz ettiklerini belirtmektedir. (MOST, 1996):

Sachs-Jeantet, parçalanmış kentlerden söz etmekte, sosyal bütünleşememe ve kültürel açıdan asimile olamamanın kesişme noktasında getolaşmanın belirdiğini vurgulamaktadır. Bu durumu ise ırkçılık, aşırı sağ kanat hareketleri ve kentsel şiddet izlemektedir. Bu durumda bir kısım kentlerde eşitsizlik ve kamusal alanların parçalandığı görülmektedir. Burada yapılacak şey, kamusal yasaların değerlerine bağlılık, ve kamusal alanların organizasyonları için yerel politikaların iyileştirilmesidir.

Demokrasi ve insan haklarının temel bir değeri olarak dayanışmayı oluşturmak, ve kültürü yaratıcı çeşitliliğin temsilcisi olarak ortaya çıkarmak için dayanışma kentinin keşfi gerekmektedir, böyle bir kent bir kültürel erime potası olacaktır. İşte burada yeni kamusal-özel-kentlilik ortaklıkları konusu ortaya çıkmaktadır.

Barış kültürünün şiddet kültürünün yerini aldığı bir kentte insan hakları bütünde ve bölünmez bir biçimde hükümran olacaktır, burada herkese mütevazı de olsa bir konuta sahibolma ve kentin yaşamına tümüyle katılma olasılığı sağlanacaktır. Demokrasi krizi en kuvvetli ifadelenmesini aynı zamanda demokrasinin beşiği olan kentlerde bulmaktadır. Gelişmekte karşılıklı ve global bağımlılık ve ulusal devletin krizi, demokrasinin barışsal ayarlayıcı modudur. Kentliliğin deneyimlenmesinde yönetim olayın merkezinde bulunmaktadır.

Günümüze kadar kentlilik önde giden kentliler tarafından tümüyle deneyimlenmemiştir. Oysa şimdilerde kentlilik isteği global bir fenomendir. Kentlilik, ekonomik, sosyal ve kültürel kontektlere saygılı çoklu ifade modları bulmalı, fakat tek bir global kural benimsenmelidir: birey, yani kentli, seçimlerin ve kararların odağında olmalıdır. Bu dönüşüm olgunlaşma, ve sahiplenme süreci içerisinde yaşayanlara bırakılmalıdır. Bu ise kentlilerin kentin geleceği ile ilgili olarak ve etkin kentliler olarak kentlilerin katılımını sağlayacak kentlilik için eylem programının hazırlanmasına gerektirecektir. Sivil toplum yapılandırmak ve yerleştirmek, birlikte yaşamayı öğrenmek, diğerleri ile yaşamayı öğrenmektedir.

Demokrasi politik haklara saygıyı öngörürse de aynı zamanda sivil, sosyal, kültürel, ve ekonomik hakları da dikkate alır. Kendi kaderini kendi tayin eden bir toplumda (caring society), kamusal, özel, kentlilik tabanlı ortaklıklarda sabitlenmiş bir toplum olarak tüm bu hakları sağlamak temeldir. Böylece kentlilik için **eğitim** bir kimsenin haklarını ve görevlerini bilmek kadar, o kimsenin bu haklara saygısızlık etmesine ya da bozmasına da karşı önlemler alınmalıdır. Sosyal yarar olarak kentle ilgili sosyal bilimlerin bu bağlamda can alıcı önemi ortaya böylece çıkmaktadır.

Bu noktaya kadar parçacı kent, parçacı kentin bütünleştirilmesi için dayanışma kentinin kültür potası olarak oluşturulması, barış kültürünün gerçekleşmesi için kentliliğin geliştirilmesi, demokrasininin gerekliliği kentlilik eğitiminin önemi ortaya konmuştur. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için daha somut kavramlara inmek gerekmektedir.

Bir dayanışma ve kentlilik kentinin yapılandırılmasına giden yol kenti insanlaştırmak için **taahhütleri** içerir (MOST, 1996).

İnsanlığın bir taşıyıcı kolu olarak kentler, sosyal dönüşümlerin olduğu ve yönetildiği alanlardır: 21 inci Yüzyıl'a yönelik olarak buralardaki girişimler, kentsel yaşam kalitesi yoluyla, kentliliğin ve kültürlerin karışmasının iyileştirilmesine ve yaratılmasına dönük olmalıdır. Burada mantık kişilerin çoklu algılamalarına -hislerine, içlerini yansıtmalarına, ilhamlarına, duygulanmalarına- yararlı ve cana yakın alanların, görsel olarak algılanan mekansal ve mimari lisanın ve kentinin yaşamına ahenkli olanın sağlanmasıdır. "Global mekan"ın ölçeksel küçülmesi, modern Ütopya'nın sosyal bağları ve mekanın kalitesini gözardı edilmesine neden olmuştur. Burada 'bölge' kavramı ortaya çıkmaktadır ve bu kentliliğin bir bölgenin yapılandırılması olarak görülmesi anlamına gelmektedir. Bu ise kentin şekillenmesine katkıda bulunmak ile gerçekleşecektir ve kent böylece kendini ifade eden bir bütünlüğün yeri olarak belirlemektedir.

İnsancılaştırılacak kent ütopyik bir rüya değildir. Bir **mahalle, bir kenttir**, kentlilik ve dayanışmanın deneyimlenmesi için bir kamusal alan sunmaktadır. Bu kent ekonominin değil kişilerin hizmetindedir ve kollektif sorumluluğumuzdadır. Kent öncekinden çok daha fazla günümüzün çatışmalarını ve zıtlıklarını yansıtmakta ve büyümektedir. Burada soru, demokrasi, tolerans, dayanışma ve kentliliği yeniden doğuracak diyolaglara yeniden girmemizdedir.

Sachs-Jeantet'nin derlemesiyle, özgürlüğün ve insan haklarının temel bir değeri olarak dayanışmayı yeniden kazanmak için üç temel koşul söz konusudur. İlki, ekonomistik görüşten dayanışmacı görüşe kaymakla ilgilidir. Kent global ekonominin etkisinden çıkarılarak sakinlerine teslim edilmelidir. İkincisi, yerel inisiyatiflere kamu politiklarının

desteğinin sağlanarak bir dayanışma politikasının sağlanması ile ilgilidir. Üçüncü bir husus ise, düşük gelirliilerin konut ve kentsel yönetim konularındaki projelere katılımı ile ilgilidir. Bir karma ekonomi çerçevesinde kamusal sektörün, ticari özel sektörün ve ticari olmayan özel sektörün oluşturacağı ortaklıklar kurulmalıdır.

Kentlerin insancillaştırılması aynı zamanda kamusal alanın habitasyonunu gerektirmektedir. Kamusal mekan kentliliğın mekanıdır. 21 inci Yüzyıl'ın kentine doğru gidiş bizi onun keşfine zorlamaktadır. 21 inci Yüzyıl'ın kentleri kentsel yaşamın vereceğı hazzı yeniden keşfettirmeli, buralarda mimari mekanı "mutlu kılan" bir "kamusal sanat" olmalıdır. İkinci husus ise, kamusal alanın, katkına için ekonomik ve sosyal kaynakların kullanımında politik kararların uygulamadaki sonuçlarının belirgin olarak izlendiğı yer olması ile ilgilidir. Burada karar verme süreci kalkınma için üretilen sosyal, politik ve ekonomik problemlere ve anlaşmazlıklara çözüm bulunacak yerdir.

Kentin insancillaştırılması, demokrasinin az kişiyle sınırlandırılmasını reddedecek, çevrelerinin oluşturulmasında seçim ve yaratıcılıklarında herkese söz hakkı verecektir. Demokrasi, kenti diğer kentlilerle birlikte biçimlendirme şansı verecektir. Doğrudan demokrasi giderek artan biçimde gerekli olmuştur, çünkü amaç günlük yaşam, haz, yansıma, ve iş için kentlinin kendi çevresini ayrıntılı şekilde geliştirmek için gereklidir. Dönüşmekte olan kentin katlanılacak ya da reddedilecek birşey olmasını artık önlemek için, seçim, ya da ortak arzuların konusu olmalı, paralel kentlilik uğraşısı ve seçilmiş görevlilerin daha büyük biçimde kendilerini adanmaları sağlanmalıdır.

Demokrasinin yüreğinde yönetim sanatı yatar. Yerel politik sahnenin yeni yapılanması, desantrilizasyonla yakından ilintili olduğu gibi, Devlet, sivil toplum, ve market arasındaki gücün kullanımına yeni bir dağılım tarzı getirmiştir. Sosyal çatışmaların çözümüne ilintili olarak maliyetlerin ve yararların sonuçsal dağılımı bu grupların kentin kamusal alanında oluşturacakları koalisyona ve kurumların kapasitelerine dayanacaktır.

Burada demokrasi ve dayanışma kentlilik kenti için bir sosyal kontrat söz konusudur. İlk adım tüm kentlilere aynı fırsatların geri verilmesidir, bu ise hiçbir ayrıcalık tanınmaksızın kentsel haklara ulaşmalarının sağlanması demektir. Haklar yeniden formüle edilmelidir. Geleneksel hakların (droits-libertés) ve sorumlulukların (droits-créances) ötesinde, bir kimse bütünleşme hakkını (droits-d'intégration) aramalıdır, böylece bir kimsenin toplumda kendi yerini bulmak hakkı (droit a'linsertion) ana öge olarak belirlemektedir. Bu bağlamda bütünleşme nosyonu demokratik bir çağın gelişmesine (droit de l'âge démocratique)'ına katkıda bulunmaktadır.

Burada çeşitli otorite düzeylerinden, uluslararası, ulusal, bölgesel, ve yerel, çoklu aktörlerin, özel-kamusal-kentli ortaklıklarının kaynaştırılması gerekliliğı ortaya çıkmaktadır. Ortaklıklar yoluyla yenileştirme aşağıdaki dönüşümleri önermektedir.

- Koruyucu Devlet'ten teşvik edici devlete
- Tüketici kentliden aktör kentliye
- Sağlayıcı girişimlerden ortak girişimlere,

Devletin ulusal dayanışmanın bir hakemi ve garantörü olarak kalması söz konusudur. Böylesi bir oluşumun üç ana niteliğı şunlardır:

- Coğrafsal bölgeler arasında dayanışmanın sağlanması (Devlet sorunu olan bölgelerin izolasyonda kalmalarını önlemelidir)
- Nesiller arasında dayanışma (Devlet bir ulusal kent ve bölge planlaması politikasında güdücü güç olmalıdır)
- Kentliler arasında dayanışma (Devlet evsiz ve fakirlere konut sağlamada politikalar oluşturmadan sorumlu olmalıdır).

İnsan Dayanışması Forumu'nun son önemli söylemini sunan Oberlander dayanışmanın öğeleri arasında öncelikle aşağıdakileri önermiştir (UNCHS b, 1996):

- Etik üzerine kurulu kentsel liderlik
- Değişikliği umacak ve tepki verecek politik istem ve manevi değerler
- Sürdürülebilir kentleşmeyi salt menfaat ve tamahkarlık üzerinde görececek manevi cesaret
- Kişilerin değişik kültür ve geleneklerde ahenk içerisinde yaşamalarını sağlayacak sosyal güven.

21. Yüzyıl Kenti'nde Demokrasi ve Kentlilik Diyalogu son söyleminde ise aşağıdaki hususlar vurgulanmıştır (UNCHS b, 1996):

- Dayanışma demokrasi ve insan haklarının temel değeridir
- Burada üç taahhüt söz konusudur
  - o Demokrasiyi pekiştirmek
  - o Kentliliği yaşamak
  - o Yeni bir sosyal sözleşme oluşturmak

ÖNERİLER

Yukarıdaki söylemler uzmanların dayanışma, demokrasi ve kentlilik konularındaki görüşlerini detaylı ve kapsamlı bir şekilde dikkate sunmaktadır. Baştaki görüşler dayanışmanın kavramsal analizini, sonrakiler ise kurumsal sistematikte nasıl gelişebileceğini ileriye yönelik olarak ele almışlardır. Ancak, tüm bu kavramlamalarının implimantasyonunda baz alınacak yaklaşım ve tekniklerin mantıksal ve neden-sonuç ilişkilerine yaslı objektif analizleri, her ne kadar sübjektif etkileşmeleri sağlıklı şekillerde kestirmeye yönelikse de, kentlerde gelişmiş olan sübjektif, heterojen, değişken ve karmaşık toplumsal oluşumları irdelemede sosyal yaklaşımların desteğini yeterince almamaktadır.

Yukarıdaki söylemler, dayanışma kavramlanmasını insandan başlayarak ele almamaktadır, aksine insanı yönetsel ve hukuksal kurum yapılarının yönlendireceği ve şekillendireceği oluşumlar olarak kabul etmektedir ve dayanışmanın hangi kurumsal çerçevelenmeler sonucunda yaratılabileceğini tartışmaktadır. Tanımsal ve betimsel analizler neden-sonuç ilişkilerine göre ele alınmakta, davranışçı yaklaşımla insan dayanışmasını deterministik bir oluşum olarak benimsemektedir.

Günümüzde benimsenen önemli bir felsefi kabul, sosyal olayları her ne kadar 'tarihsel', diğer deyişle oluşarak geçmişte varolsa da, aynen tekrarlanmasının olası olmadığını ortaya koymaktadır (ERGÜN, 1993). Toplumsal olaylar doğa olayları gibi aynen ortaya çıkmamaktadırlar, bu nedenle de toplumsal olaylarda deneycilik geçerli olmamaktadır. Oysa, ilk baştaki ve sonraki söylemler deneyciliği benimseyen bir tavır sergilemektedir. Deterministik olarak belli koşulların belli kurumsal yapılarla sağlanması halinde, belli deneylerin yardımı ile dayanışmanın sağlanabileceği kanısı egemendir.

Oberlander'in ilk başta ortaya koyduğu ve dayanışmaya önemli etkenler olarak sıraladığı hususlar tümüyle genel kapsamında sosyal ve özellikle de psikolojik fenomenlerdir. Oberlander'in sözünü ettiği inanç, sadakat, şeref ve güven hisleri psikolojik yaklaşımla önceden benimsenmiş olan yapılanmalardır, oysa bunlar günümüzde adeta ihtiyaçlar piramidinin sanki ters yüz edilmiş haliyle belirsiz düzeylere sıçramışlar ve dağılmışlardır.

Gene aynı yaklaşımda sözü edilen ve dayanışmanın sağlayacağı ortak sorumluluk ve işbirliğinin çıkar guruplarının hakim olduğu kentlerde nasıl sağlanacağı ayrı bir konudur. Bu bağlamda Oberlander'in öngördüğü bireysel özgürlük ve yaratıcılığın insan etkileşimi için bir sinerji olarak sağlanması günümüzün karmaşık yapıdaki kentlerinde nasıl sağlanacaktır?

Oberlander'in önemle vurguladığı kentsel yaşamın ve tehdit edilen dayanışmanın sosyal değişkenlikten etkilenmesi, öncelikle bir psikolojik fenomenler dizesini çağrıştırmaktadır. Günümüzün toplumsal yapılarından mekan kavramı yerini soyut olmakla birlikte somuta dönük hislere, coşkulara gönderme yapan bir kavram olarak yer kavramına bırakmaktadır. Çevresel psikolojinin temel bir kavramlanması olan mahremiyet kavramı da yerini yer bağlılığı kavramına terketmektedir. Çevresel psikoloji bu dönüşen toplumsal yapıyı ileriye yönelik olarak irdeleme olanağı sağlayan yaklaşımlar sunmaktadır.

Ancak dikkati çeken önemli husus Oberlander'in bu söylemler sonucunda ele aldığı ileriye yönelik sorgulamaların somut şekillerde ifadelenecek olduklarıdır. İnsanın ortak değerlerini, bu değerlerin tanımlanabilir, ölçülebilir ve sayılarla ifadelendirebilir nitelikte olup olmadıklarını, bunların şehir planlaması süreciyle nasıl bütünleştirebileceği, insansal iyi komşuluk ilişkilerinin yaratılıp yaratılmayacağı gibi hususları tartışmaktadır. Çevresel psikoloji bu tür duygulara hitabeden olguları sayılarla ifade etmeyi sağlayan yöntemler getirmektedir. Tablo 1'de bu yöntemlerle çevresel kalabalıklık ve ferahlık duygularının sayılarla değerlendirilmesi izlenebilir.

Kısaca, tüm bu söylemler insan dayanışmasının bir insansal fenomen olduğunu, sosyal bilimler ağırlıklı olarak incelenmesi gerektiğini, ancak yararlanılacak yaklaşımların öncelikle değişkenlik ve heterojenliği dikkate alan yaklaşımlar olması gerekliliğini vurgulamaktadır. İnsanı, kentsel fiziksel ve sosyal çevresi ile davranışsal etkileşiminde irdeleyen bilim dalı ise Çevresel Psikoloji'dir.

İnsan dayanışmasının sağlanması konusunda MOST uzmanlarının görüşlerinin derlemesi ise Oberlander'in sorguladığı hususların implimantasyonu ile ilgili kurumsal ve insansal kurgulamalar önermektedir.

- Kentin, kişilerin çoklu algılamalarına hitabetmesi öngörüsü, doğrudan çevresel psikolojinin alanına girmektedir. Algılar, mimari lisan, yaşama ahenkli olanın sağlanması, kentliliğin bir bölgenin yapılandırılması olarak görülmesi insana dayalı oluşumlardır ve çevresel psikolojik baza yastıdırlar. Diğer deyimiiyle, şehirciler kentleri şekillendirirken kentlinin kendisini yansıtmasını sağlamalı, ancak kestirimi zor olan implimastasyon sonuçlarını çevresel psikoloji yaklaşımları ile sürekli sınımalıdırlar.
- Dayanışmanın sağlanması için kamusal alanın habitasyonunu önermesi, kentliyi mutlu kılacak kamusal sanat olarak ele alınması hususlar da öncelikle kentsel tasarım alanını ve çok alt ölçüklerde insan-çevre etkileşmesini önerdiğinden öncelikle çevresel psikoloji ağırlıklı yaklaşımlara gerek göstermektedir. Çevrelerin insanlara hitabeden affektif boyutlarını, beğeni ve tercihlerini saptayan yaklaşımlar çevresel psikolojide mevcuttur.
- Doğal ki demokrasinin temelinde yönetim sanatı yatmalıdır. Durkheim, toplumsal dayanışmanın gerçek bir ölçüye ve gözleme uygun olmayan manevi bir olgu niteliğini taşıdığını söyler. Bu nedenle dayanışmayı ölçmek için başka ölçüler kullanma gereğini duyarak hukuk kurallarının böyle bir gösterge niteliğini taşıdığını benimser. Bir toplumun üyeleri arasındaki dayanışma arttıkça, aralarındaki ilişkilerin farklılaşması da artar, ayrıca bu ilişkilerin miktarı onları düzenleyen hukuk kuralları ile orantılıdır (KONGAR, 1985). Bu kuralları düzenleyen yasaları ve uygulanmalarını ise başarılı bir yönetim sanatı sağlayacaktır.
- Yukarıdaki söylemlerin tümünün gerçekleşmesi bir "çevresel etik" konusudur. Burada gene Kant'ın Ahlak Felsefesi'ndeki ahlak yasası kavramlamasının başarısı, onun benimsediği iyi istenç ve özgürlük idesi kavramlamaları ile başarıya ulaşacaktır. Akarsu'nun anlatımı ile iyi istencin sağlanması özgürlük idesinin işlerliğinin sağlanabilmesine bağlıdır. Beşeri yerleşmelerde bu hususların sağlanması ise doğrudan demokrasinin gereklerinin yerine getirilebilmesine bağlıdır. Beşeri bir olgu olarak gerçek demokrasinin sağlanması, bireylerin kendi gerçeklerini tanımalarının gerçekleştirilmesine bağlıdır (AKARSU, 1987). Beşeri bir olgu olarak gerçek demokrasinin sağlanması, bireylerin kendi gerçeklerini tanımalarından geçtiğine göre, insanı çevresi ile etkileşmesinde zihinsel süreçlerini de dikkate alarak irdeleyen Çevresel Psikoloji yaklaşımları ile olanaklı olacaktır (IŞIKPINAR, 1996).

Son söylem ise **kültürel peyzaj** kavramlaması ile ilgilidir. Kent planlaması ve kentsel tasarımın dayanışmaya katkıları kültürel peyzajların gerçekleştirilmesi ile olasıdır. Rapoport'a göre, belli bir kültürel peyzaj belli bir bölgeye karakteristiktir. Bir kültürel peyzajı tanıtan ve böylece belli bir bölgenin karakteristiği haline getiren onun karakteri veya ambiansı olmaktadır. Bu husus, bir bölgesel ve kültürel peyzajı diğer peyzajlardan farklı kılan bir özelliktir. Yerel, çağdaş ve yüksek düzeyli peyzajlar ile daha kamuya açık peyzajlar arasındaki farklılıklar, öncekilerde değişkenlik hızının yavaş, sonrakilerde ise nisbeten daha hızlı olmasındadır. Diğer önemli bir husus ise, kültürel peyzajdaki ambiansa katkıda bulunabilmek için, çok sayıdaki kişilerin özgürce oluşturdukları tercihlerini i hallerindeki çevresel imajları paylaşacak şekilde üst üste eklemeleri gerektiği hususudur.

Böyle bir durum oluştuğu zaman, söz konusu peyzajla ilgili olarak belli ayrıştırıcı özellikler ortaya çıkabilir ve bunlar bir ayrıştırıcı özellikler profilinin dikkat çekici hale gelmesini sağlayabilir. Bu tür çoklu ayrıştırıcı özellikler planlama ve tasarıma daha fazla olasılıklar sağlayacaklardır. Ambians berrak olduğu zaman, ve bir grup tarafından benimsendiğinde, peyzaj kimlik iletebilecek ve böylece bir kültürel peyzaj oluşacaktır RAPOPORT, 1992). Kısacası kültürel peyzajların gelişmesi de insansal fenomenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve öncelikle çevresel psikolojinin alanına girmektedir.

NOT:

- (1) M.O.S.T. - Management of Social Transformations.
- (2) UNCHS (Habitat) - United Nations Centre For Human Settlements.
- (3) Tüm çeviriler DR. E.M. IŞIKPINAR tarafından yapılmıştır.

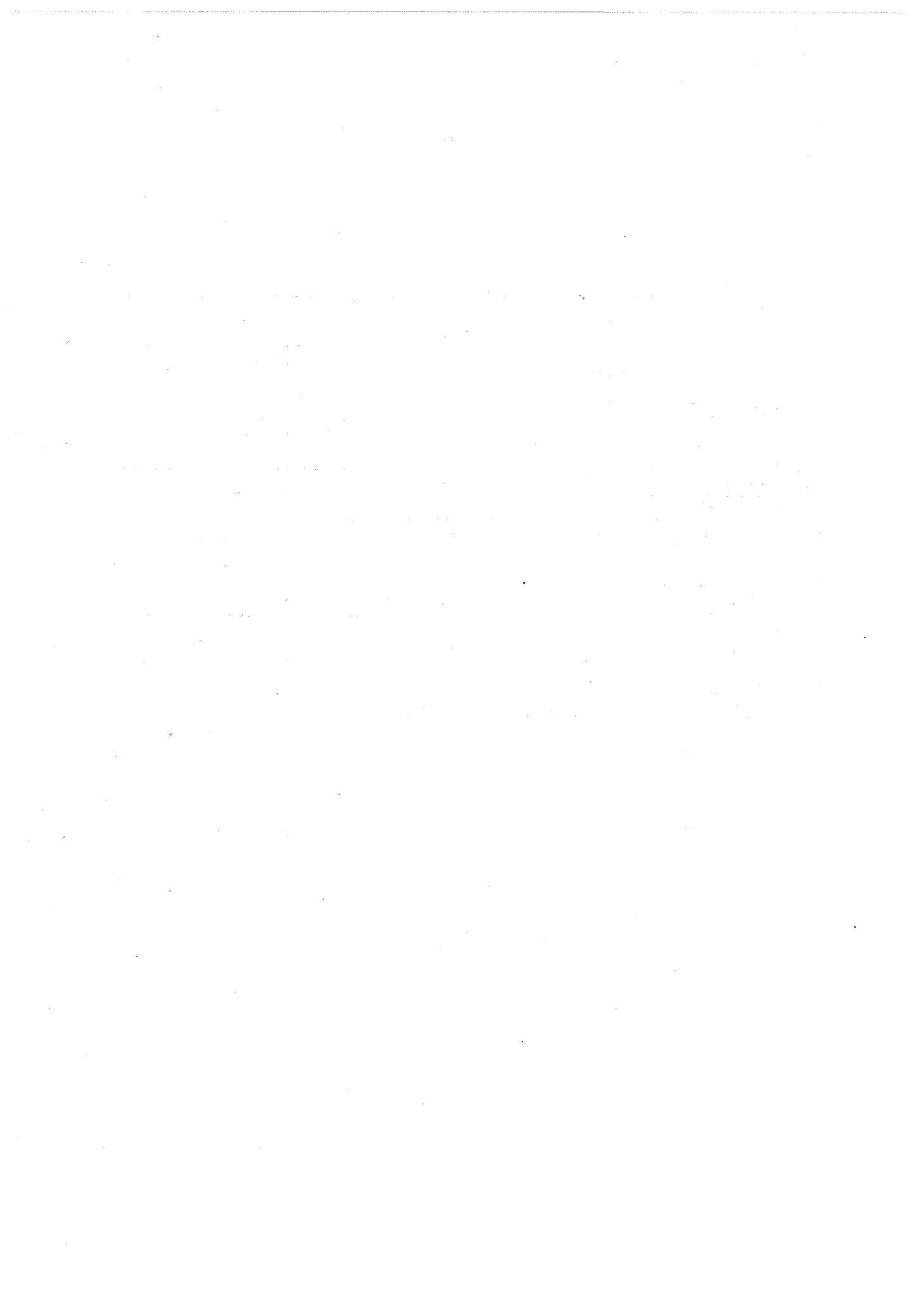
KAYNAKLAR:

- AKARSU, B. (1987) Çağdaş Felsefe, Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları, Genişletilmiş ve Yeniden Düzenlenmiş İkinci Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- ERGÜN, D. (1993) Yöntemi Bulmak (Türkiye'de Toplumsal Bilimlerin Bunalımı), birinci baskı: 1993, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- IŞIKPINAR, E.M. (1996) "Kentsel Ortaklıklarda Yönetişim ve Katılım Paradigmaları ve İnsan Boyutu", 6. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi, Ankara, 17-18 Ekim 1995 G.Ü.Müh.Mim.Fak., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- KONGAR, E. (1985) Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Geliştirilmiş ve Genişletilmiş Yeni Basım, Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilim Ödülü, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- MOST (1996) Toward the City of Solidarity and Citizenship, derl. Céline Sachs-Jeantet, UNESCO, HABITAT II, İstanbul, 3-14 June 1996, background paper for the Dialogue on "Democracy and Citizenship In the City of the 21st Century", 7 June 1996, İstanbul.
- OBERLANDER, H.P. "Human Solidarity, a Force that Builds Communities", A Spontaneous Conversation, Çırağan Palace, İstanbul, 8 June 1996, sunuş bildirisi.
- RAPOPORT, A. (1992) "On 'Ethnoscape' and Related Concepts", Socio-Environmental Metamorphoses: Builtscapes, Landscape, Ethnoscape, Euroscape, Proceedings; Volume II, Keynote Addresses, Builtscapes, ed. Mazis Aristides, Karaleutsou Cleopatra, 11-14 July 1992, Marmaras, Chalkidiki, Greece, basım Selanik, Yunanistan, ss.21-34.
- UNCHS b (1996) HABITAT II Press Release, İstanbul, June II 1996, UNCHS (Habitat) New York Office, UN, New York, N.Y.
- UNCHS a (1996) "Urbanization, Citizenship and Human Solidarity", HABITAT Day 1996, Information, Audio-Visual and Documentation Division, UNCHS (Habitat), Nairobi, Kenya.

Tablo 2: Ferahlık ve Kalabalıklık Değerleri

ÇEVRE ADI	FERAHLIK (%)	KALABALIKLI K (%)	DOYMA DEĞERİ (%)
1- MALKARA	-	-	-
2- BALABANCIK	76	70	1.09
3- MÜREFTE	90	48	1.88
4- BANARLI	62	67	0.93
5- SERGEN	-	-	-
6- KIYIKÖY	78	70	1.11
7- ÇATALCA	63	73	1.16
8- YEŞİLBAĞ	86	66	1.30
9- İSTANBUL	-	-	-
10- İHSANIYE	78	70	1.11
11- YENİKÖY	63	59	1.07
12- BAHÇECİK	-	-	-
13- DÖNGEL	-	-	-
14- KULLAR	-	-	-
15- UZUNÇIFTLİK	80	78	1.03
16- MAŞUKIYE	88	48	1.83
17- EŞME	-	-	-
18- ÇAYBAŞI	66	85	0.78
19- HANLI	69	71	0.97
20- YEŞİLYURT	75	85	0.88

* (IŞIKPINAR, 1996).

BİLGİ TOPLUMUNDA KENT MODELİ, BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞTE KENT KÜLTÜRÜNÜN UYUM SORUNLARI

**OKAN MURAT DEDE
TAHİR ÇALGÜNER**

Özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen politik-ekonomik değişme ve hızlı teknolojik ilerlemeler ile birlikte özellikle gelişmiş ülkelerde sanayi toplumundan farklı olarak bilgi toplumu kavramından söz edilmeye başlanmıştır.

Çok gelişmiş ülkelerde dahi sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreci devam etmekte olup, her iki toplum modelinin gerektirdiği özellikler eş zamanlı olarak devam etmektedir. Bu durumda da sanayi ve bilgi toplumu özelliklerinin en belirgin biçimde yaşandığı metropollerde ve kentlerde bu ikili yapının çakışmasından dolayı kültürün biçimlenmesinde birçok belirsizlikler yaşanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde durum böyle iken, henüz sanayileşmelerini tamamlayamadan global ölçekte belki zorunlu olarak da bilgi devrimini yaşamak zorunda kalan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde kültür ve uyum sorunları çok daha fazla ön plana çıkmaktadır.

GİRİŞ

Özellikle son 20 yılda, birçok düşünür, yazar ve akademisyenin başlıca araştırma konusu dünyanın geçirdiği dönüşüm ve değişim olmuştur. Sanayi devrimi gibi bir devrimin yani "bilgi devriminin" dünya gündemine girdiği

gözenmektedir. “Yeni dünya düzeni”, “küreselleşme”, “bilgi toplumu” gibi yeni kavramlar bu tartışmaların sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Dantel Bell’in (1973) “endüstri ötesi toplum”, yine Bell’in (1979) “hizmet toplumu”, Alvin Toffler’in (1980) “üçüncü dalga”. Masuda’nın (1990) “bilgi toplumu”, Peter F. Drucker’in (1992) “kapitalist ötesi toplum” söylemleri dünyanın içinde bulunduğu değişimi açıklamak isteyen belli başlı yaklaşımlar olmuştur.

Bu çalışmada özellikle bilgi toplumunun temel özellikleri, oluş sebepleri açıklanmaya çalışılacak, bilgi toplumunda kent ve değişen kentsel oluşumlar açıklanmaya çalışılacaktır.

BİLGİ TOPLUMU KAVRAMI

Yaklaşık 14 yıl önce, Dantel Bell yayınladığı “Endüstri Ötesi Toplum” çalışmasında bilgi toplumunun sanayi toplumunun yerini alacağını ilk işaretlerini açıklamaya çalışmıştı. Bell’in söylemi sadece içerisinde yaşadığı Birleşik Amerikan toplumu için geçerli olup, diğer toplumların nasıl bir süreç yaşayabileceğini belirtmemekteydi. Bundan sonraki yıllarda, öncelikle A.B.B. Japonya ve çok gelişmiş Avrupa ülkeleri için bilgi toplumuna geçiş sürecinden bahsedilmeye başlandı ve bu konudaki fikirler gerek sosyo-ekonomik, gerek politik, gerekse akademik platformlarda en önemli tartışma konusu haline geldi. Bir argumana göre, dünyada enformasyon ekonomisi mevcuttur, fakat tam anlamı ile enformasyon toplumu henüz mevcut değildir (Sasaki, 1990). Diğer bir argumana göre ise bütün toplumlar aslında enformasyon toplumdur, fakat bizim bunun farkına varmamız yeni bir olgudur, bunun sebebidir iletişim teknolojilerinin çok hızlı biçimde gelişmesidir (Ploman,

1985). Bir diğerk görüşe göre ise, bilgi toplumu endüstri toplumunun yerini almayacak, ancak değişiklik sayılarda olacaktır (Aytaç, 1992,). Bütün bunlardan da anlaşılabilceği gibi, bu konu ile uğraşanlar yeni toplumun parametreleri ve ayırdedici özellikleri konusunda tam bir anlaşma sağlayabilmiş değillerdir (Avcı, 1990). Fakat, zaman içerisinde yeni enformasyon toplumunun temel parametrelerini tam olarak görme şansımız artmaktadır. Buna rağmen, yine Avcı'ya göre; *"Masuda'nın esnek tarih hipotezine göre bilgi toplumunun nasıl bir gelişim izleyeceği sanayi toplumunun gelişim çizgisine bakılarak öngörülebilir. Fakat bu model gerçeğin kendisi olmayıp bir analogiden ibarettir."* (Avcı, 1990) Bir diğerk önemli görüşe göre ise, bilgi toplumu kapitalizmin yeniden yapılanması olarak adlandırılmaktadır. Manuel Castells'in (1991) görüşleri bu yöndedir.

Bilgi toplumu kavramı, 1980'li yılların başlarına kadar yalnız bir iddia iken özellikle bilgi teknolojilerinin (iletişim, bilgisayar, robot) çok hızlı gelişmesi, ucuzlaması ve toplumun tüm kesimlerine hızla yayılmaya başlaması ile birlikte bilgi toplumu kavramı da özellikle gelişmiş ülkeler için gerçek olmaya başlamıştır.

Hızla gelişen bilgi teknolojilerinin ve bilgi çağının toplumsal yapı üzerindeki en büyük değişme etkisi yeni bir bilgi toplumu oluşması sürecine girilmesidir. Bir görüşe göre, enformasyon toplumunun temeli, teknolojik yeniliklerdir (Weinberg, 1990). Bilgi toplumu bir tanıma göre, "enformasyon üretimi, işleme ve dağıtımı ile ilgili işlerin toplam istihdam içinde yoğunlukta olduğu ve bilgi teknolojisi denilen teknolojilerin toplum içinde en küçük birimlere kadar yayıldığı sosyo-ekonomik sistemleri tarif eder" (Katz, 1988). Buna paralel bir görüş ise bilgi toplumunu, "işgücünün büyük bir kısmının bilgi sektöründe istihdam edildiği, bilgi ve organizasyonların zenginliğin başlıca yaratıcısı olduğu toplum" olarak ifade eder (Oğuz, 1991). Fakat bilgi çağındaki

toplumun özellikleri sadece ekonomik bazda açıklanamaz, bunun yanısıra, enformasyon toplumunun başka boyutları da vardır; yatay kurumsal yapılanma, esnek öğretim sistemleri, kişilik haklarının öne çıkması (Salvaggio, 1983) bunlara birkaç örnektir. Fakat dünya enformasyon devriminin henüz başlarında olduğundan elimizdeki tek ölçüt noktası işgücü ve katma değerdir. Batı ülkelerine baktığımızda enformasyona dayalı işgücünün ve katma değer hızla geliştiğini görmekteyiz. (Enformasyona dayalı sektörlerin ayrıntılı açıklaması için bakınız ek) Örnek olarak ABD'de 1982-1995 arası en fazla gelişme öngörülen sektörler bilgisayar programcılığı, elektronik mühendisliği, iletişim uzmanlığı ile ilgili olan konulardır (Castells, 1991). Yapılan bir diğer araştırmaya göre ise 1985 yılında A.B.D ve Kanada GSYİH' sının %50'si enformasyona dayalı hizmetlere dayanmaktadır (Ansah, 1986).

İşgücü ve katma değer değişimi olayını genellersek, enformasyona dayalı hizmetlerin yanında, aslında tüm hizmet türlerinin geliştiğini görmekteyiz. Örnek A.B.D.'de 1975 - 1987 arasında iş servislerinin gelirleri yıllık % 50 artışla büyümüş, 3 milyar dolardan 130 milyar dolara yükselmiştir. (Mody. Dahlman, 1992). Yine A.B.D.'de hizmetlerde çalışanların oranı 1969-1990 arasında %45'den %70'e çıkmıştır. (Castells, 1991). A.B.D'de 1977 - 1987 arasında 20000000 kişilik hizmet işgücü yaratılmıştır. (Forester, 1987) Gelecekte de hizmetlerle, özellikle enformasyon teknolojisi ile ilgili işlerin büyük ölçüde yaygınlaşacağı tahmin edilmektedir. Mesela, 2000 yılında 60000000 işin yeni oluşan enformasyon teknolojilerine dayanacağı belirtilmektedir (Forester, 1987). Yine delfi metoduyla yapılan bir araştırmaya göre 2000 yılında İngiltere'deki işgücünün 1/4'ünün "tele-çalışan" (teleworker) olacağı söylenmektedir (Rush, Miles, 1989).

Bilgi toplumunun ölçülebilir bir parametresi olarak istihdam ve zenginlik yaratma yapılarındaki değişimden başka birçok özelliği ve toplum üzerinde oynadığı roller vardır. Bilgi toplumu kavramını ve kent kültürü üzerindeki etkilerini anlayabilmek için bunları kısaca özetlemekte fayda vardır.

BİLGİ TOPLUMUNU İLE BİRLİKTE GELEN TEMEL DEĞİŞİMLER

Ekonomik alanda istihdam yapısının değişmesinin yanısıra, bilgi toplumunda üretim sistemlerinde de köklü değişiklikler meydana gelmektedir. Üretim kitlelilikten uzaklaşmakta, daha esnek bir hal almaktadır. Bilgi direkt olarak üretimin içinde de kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanısıra bilginin ta kendisi bir meta durumuna gelmiştir. Bilgi veya enformasyonun elde edilmesinin ve yer değiştirmesinin artan önemiyle birlikte birçok ekonomik kural ve teorem geçerliliğini yitirmiştir, çünkü; bilgi çağının düşünce ve organizasyon yapısı dünyada bilinen diğer sosyo ekonomik sistemlerin yapılarından büyük farklılıklar göstermektedir. Örnek olarak; neo-klasik iktisatlarda sermaye yaratıldığında veya tüketici satın alma gücü biraz yükseltildiğinde istihdam yaratılabilirdi. Bugün ise durum biraz daha farklılaşmıştır. İşsizlik artık niceliksel değil, niteliksel bir duruma bürünmüştür (Toffler, 1991). Yerel üretim sistemler baştan rekabet edebilir duruma gelmekte, fakat bir yandanda ileri ekonomi, başka tür üretimleri küresel düzeye çıkarmaktadır. Enformasyon teknolojisi ile sağlıklı bir iletişim ve haber alma altyapısı ve buna bağlı olarak güçlü haberleşme ağları kurulunca ve buna ve mikroelektronikteki gelişmelere bağlı olarak esnek üretim sistemleri egemen olmaya başladıkça ulusaşırı üretim tüm dünyaya yayılmıştır. Bu durum sadece dev tekellerarası bir ilişki olmaktan çok, küçük ve dinamik firmaların bir çok sektörde birbirini tamamlayıcı ve karmaşık ilişkilerinden oluşmaktadır. Her bir tekel artık dünyaya yayılmış ve çoğunun merkezi belirsiz duruma gelmiştir. (Saner, 1993) İşte üretimin küreselleşmesi budur. Küreselleşme ile gelen bir kavramda uluslararasılaşmadır. Biraz önce belirttiğimiz ulusaşırı firmaların çoğalması ve yayılması buna bir örnektir.

Bilgi toplumunda değişen düşünce ve hareket yapısının yönetsel ve bürokratik mekanizmalar üzerindeki değiştirici etkileri yukarıda belirtilen zenginlik yaratmada önemli rol oynamaktadır. Artık ağır hareket eden bürokrasilerin yerine küçük birimler geçmekte, bunlar geçici veya "adhocratic" ekipler yada çok karmaşık iş ittifakları ve konsorsiyumlar olabilmektedir.

Fakat bu durum bürokrasilerin ortadan kalkacağı anlamına gelmez, fakat bürokrasilerin oluşmasına izin veren çevre koşulları hızla değişmektedir ve bürokrasiler tasarlandıkları görevi yerine getirememektedirler (Toffler, 1991). "Yerel etmenlerin baskısıyla daha esnek organizasyonlar kurulmakta, hiyerarşiler azalmakta, hızlı karar verme gereği yüzünden çok katı hiyerarşiler tasfiye edilmektedir. Bilginin bürokratik organizasyonu yerine, serbest akan enformasyon sistemleri geçmektedir (Toffler, 1991, ve Forsstrom, 1991). Buda yönetsel sınırları zorlamakta, fonksiyonlar ile birlikte doğan yeni organizasyon hiyerarşik yapılarını doğurmaktadır (Forsstrom, 1991). Bunun yanısıra yeni teknolojilerin pazar ve rekabet durumlarında oynadığı değiştirici rol nedeniyle organizasyonlarda değişimlere ayak uydurmak için yapılarını değiştirmektedirler. Piramidal yapıların yerine, daha yassılaştırılmış organizasyon yapısı doğmaktadır. Organizasyonlarda ağ tipi yapılar yaygınlaşmakta, yani teknolojiler sadece işlemlerin otomasyonu için kullanılmamakta, aynı zamanda daha stratejik işlevler almaktadırlar (Yurdakul, 1990). Ağ yapılarında yaratıcılık, kişisel inisiyatif gelişmektedir. Bu türden yeni yapılanmalar esnek sistemleri desteklemektedir. Bunun yanısıra artık tüm ekonomik, organizasyonel ve teknolojik fonksiyonlar (mühendislik, pazarlama) organizasyonel ve teknolojik fonksiyonlar (mühendislik, pazarlama) tek bir organizasyon altında birleşebilmektedirler. Bu durumda, esneklik ve çeşitlilik kaybedilmeden zamanında üretim, process tahmini, kalite ve verimlilik elde edilebilmektedir. Bu durum "economies of scope" kavramı ile dile getirilmektedir (Nijkamp, Salomon, 1988).

Bilgi toplumu tartışmalarında en çok tartışılan ve bir devrim yaratmaya aday olan düşünce organizasyonel birimin merkeziliğinden enformasyon ve kararların oluşturdukları ağlara doğru yaşanan kaymadır. Organizasyonlar yerine akımlar işgücü birimlerini oluşturmakta, karar verme mekanizmalarını yönetmekte ve çıktı kontrollerini düzenlemektedirler (Castells, 1991). Bütün ekonomik ve sosyal yapılanmalar akımların hegemonyasında yeniden yapılanmaktadır (Castells, 1991). Bu yeni anlayışla beraber bildiğimiz birçok değerde kaçınılmaz değişimin eşliğindedir. Dünyanın tüm yönetsel,

politik ve organizasyonel yapıları yavaş yavaş bu yeni çağa kendilerini adapte etmektedirler.

Toplum boyutunda görülen en önemli değişim kitlelilikten uzaklaşma olmaktadır. "Kitlelilik" kavramı anlamını yitirmektedir. Bireyselleşme ön plana çıkmaktadır. Bu anlayış içerisinde toplum boyutundan birey boyutuna indiğimizde bilgi toplumunun birey üzerinde de önemli değişiklikler yaptığını görmekteyiz. Yeni elektronik iletişim ve medya ortamları insanlar arasındaki hiyerarşiyi en iyi şekilde yumuşatan mekanizma olarak görülmektedir. Çünkü yeni ortam ortalama bir insana büyük bir avantaj sağlamaktadır. Ortalama bir insan daha önce kendisinin haberi bile olmadığı sosyal enformasyon ortamına kavuşunca kendisinin toplumun bir parçası olduğunun bilincine varmakta ve kendisinden bazı bakımlardan üstün kişilerinde kendisi gibi insan olduğunu anlamaktadır. Bu durumda katılımcı demokrasi bilincinin artmasına sebep olmaktadır (Meyrowitz, 1985). Yeni bilgi teknolojileri bireyin sosyal enformasyona ulaşmasında fiziksel engelleri ortadan kaldırmaktadır (Fathy, 1991). Bu avantajla birlikte yeni elektronik ve iletişim ortamları toplumların daha çok bireyselleşmesine yol açmaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı da çeşitli mekanların sosyal anlamları birey için sürekli olarak değişmektedir.

Bilgi toplumunun gereği olarak, teknolojik yenilenme karşısında ekonomik ve sosyal alanlardan sonra en az esnekliği gösteren, yani en yavaş değişen kültürel alandır (Erkan, 1993). Olayın içine sosyal ve kültürel boyutlarda girince bunların çıktılarını tahmin etmek zorlaşmaktadır. Bu boyutlar ve enformasyon teknolojilerine adaptasyon süreci arasında basit bir sebep sonuç ilişkisi ve enformasyon teknolojilerinden doğan yapısal sonuçları ölçecek direkt bir ölçütün olmaması da (Blackler, 1987) sosyal ve kültürel alanlardaki esnekliğin neden az olduğunu bize göstermektedir. Kabul edilen bir gerçek ise özellikle enformasyon akımlarının kültürel değişimler üzerinde oynadığı önemli roldür. Medyanın uluslararasılaşması, enformasyon servislerinin liberalize edilmesi ile birleşince, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kültürel kimlikler üzerinde uluslararası baskılar artmaktadır. Ulusal bütünlük

kavramları enformasyon teknolojilerine adaptasyon ile birlikte değişim geçirmektedir. Bu tür değişmeler özellikle etnik hareketleri uyandırırken bir yandanda uluslararasılaşmaya karşı tutucu kesimleride harekete geçirmektedir.

Birçok akademisyen ve yazarın görüşleri ışığında tüm bu değişimleri sanayi toplumu ve bilgi çağı toplumu olmak üzere ikiye ayırarak bir çizelgede toplayabiliriz:

Tablo: Sanayi toplumu - Bilgi Toplumu karşılaştırması

SANAYİ TOPLUMU	BİLGİ TOPLUMU
METODOLOJİ	
Deneye dayalı analizi	Modelleşme, simulasyon, sistem
SERMAYE KAYNAĞI:	
Maddi sermaye	Bilgi sermayesi
ÜRETİM SİSTEMİ	
Toplu üretim	Tam zamanında üretim
Kitlevi üretim	Tek tek üretim
Fabrikasyon tipi üretim	Tekrar değerlendirmeye dayalı üretim
TEMEL İŞGÜCÜ	
Fiziksel emek	Zihinsel emek
Yarı vasıflı işgücü, mühendisler	Profesyoneller, teknik bilim adamları
TEMEL HEDEF	
Ekonomik büyüme ve refah	Toplumsal tatmin
DÖNÜŞÜM KAYNAĞI	
	Veri iletişim sistemleri

Enerji sistemleri	
EN ÖNEMLİ NİHAİ ÜRÜN	Donanım, yazılım
İmalat sanayi ürünleri, donanım	Bilgi
Mallar	
TEMEL TEKNOLOJİ	Informatics teknolojisi
İmalat teknolojisi	
TEKNOLOJİK ODAK	Processing
Mekanikleşme ve standartlaşma	
EKONOMİK YAPI	Sinerjik üretim (Birleşik üretim kullanımında
Meta ekonomisi	palasım
Belirleyici arz talep dengesi	
Mübadele ekonomisi	Amaç araç ilkesi (bunun sinerjik bağlantısı ortak
Öncü endüstri imalat sanayii	amaçlarının başarılmaması şeklinde toplumsal
	düzenin korunmasıdır.
YÖNETİM YAPISI	
Halk demokrasileri	Sinerjik ekonomisi
	İletimsel bilgi ve bilimsel bilgi endüst.
POLİTİK SÜREÇ	
İdeoloji hakimiyeti var	Katılımcı demokrasiler
SOSYAL YAPI	
Sınıflı toplum	Örgütlü grupların ortak değerleri, katılımları
Bireysel Özgürlük düşünceleri	
Örgüt, hiyerarşi dünyası	Fonksiyonel toplum
	Oto kontrol ve insanların sosyal katkılarına dayalı
	değerler üzerine kurulmuş globalleşme ruhuyla
	birlikte uyum içinde yaşam
	Esneklik dünyası

ORGANİZASYONEL YAPI

Hiyerarşik toplumsal örgütlenme
Üstten alta doğru bir hiyerarşi

Yaygın ve yatay ilişkili toplumsal kümeler
Organizasyon yapısının yataylaşması

TEMEL TOPLUMSAL PRENSİP

İnsancılık için geçerli olan temel insan hakları
Öz disiplin-toplumsal katılım.

POLİTİKA ÖNCELİKLERİ

Öncelik ulusal politika sermaye mülkiyeti ve kontrolüne sahiplerce şekilleniyor.

Dünya standartları belirleyici

Global işbirliği sözkonusu

MÜLKİYET YAPISI

Özel mülkiyet

Paylaşım (ortak hizmetler, veri ağları)

EĞİTİM YAPISI

Genel eğitim

Eğitimin bireyselleşmesi ve sürekliliği paylaşım

DEĞERLER

Değer standartları olarak maddi değer önemli
önemli

Zaman değeri (Hedefe yönelik başarı

gereksinimlerinin tatmini)

TEMEL SORUNLAR

İşsizlik, faşizm, savaş

Gelecek şokları, terör, kişisel dokunulmazlığın kalkması

BAŞLICA ETKİLEŞİM KAYNAĞI

Ulaşım Ağları

Enformasyon, veri ağları

(Kaynaklar; Bell 1983, s: 40, Fathy 1991, Erkan 1993 (Bilişim dergisi, s: 72-75), Erkan 1993, s: 73 (from masuda 1990), Avcı 1990, Toffler 1991, Toffler 1984, Bell 1973, s: 117.

BİLGİ TOPLUMUNDA KENT MODELİ

Bilgi toplumu kavramı hakkında fikir birliğine varılan görüşlerden biriside bilgi toplumu ve yarattığı dinamiklerin kentsel, hatta metropollere ait bir olgu olduğudur (Moss, 1987, Nijkamp Salomon, 1988, Colombo, 1991). Ekonomik aktiviteler güvenilir ve günlük işleyen enformasyon sistemleridir ve bu enformasyon sistemlerine en kolay şekilde ağ noktalarında ulaşılır (Nijkamp, Salomon, 1988). Bu Ağlar üzerindeki anahtar noktalar ise şehirlerdir. Şehirlerin düzenli bir biçimde enformasyonun dağılımı gerçekleştirme görevi gittikçe önem kazanmaktadır (Strover, 1988). Bunun yanında yeni enformasyon teknolojileri ile birlikte bazı şehirlerin uluslararası alanlarda enformasyon başkentleri olarak adlandırıldığı yeni kentsel hiyerarşilerin yaratılmasında (Daniels, 1991) bilgi toplumunun anlamını bulduğu bilgi teknolojilerinin daha çok metropollere ait bir olgu olduğunu göstermektedir. Yine bir görüşe göre şehirler enformasyon ağırlıklı sosyal birlikler olarak değerlendirilmektedir. Şehir akımların düzenlendiği, aktivitelerin transfer edildiği ve dönüştürüldüğü bir kumanda merkezine benzetilmektedir (Strover, 1988).

Enformasyon teknolojilerinin çıkış yeri kentsel alanlar olmuştur, fakat, bir görüşe göre enformasyon teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte özellikle çevre mekanların direkt olarak birbirlerine bağlanması ile modern kentsel merkezin ulusal ve uluslararası alanlarda çeşitli ağların çekim noktası olarak önemi azalmaktadır (Calhoun, 1986). Bu tür tartışmalara rağmen kabul edilen gerçek ve bütün bu tartışmaların temel noktası enformasyonla ilgili aktivitelerin bugünün metropollerini yönlendirir hale gelmiş olmasıdır (Hepworth, 1987). Metropoller tüm sanayi ve hizmet organizasyonlarının global stratejileri için odak noktası haline gelmişlerdir (Daniels, 1991). Enformasyon teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte şehirler büyüyen global pazarda rekabet gücünü artırma olanağına kavuşmuşlar ve kendi yerel ekonomik sistemlerini yaratmada esneklik kazanmışlardır (Williams, 1991).

Yine, gelişen bilgi toplumu tartışmaları ile birlikte, yeni kentsel gelişme fazlalarıyla karşılaşmaktayız. Castells'in (1991) "informational city", Lipman (1988) ve Fathy (1991)'nin "telecity". Hepworth (1987)'un "information city" kavramları bunlara örnektir. Bunların yanısıra Friedmann (1986)'ın "world city" kavramı ise uluslararası akımların merkez noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel sistemler açısından olaya bakarsak, enformasyon şehirleri bilgisayar ağlarının global ölçekte oluşturduğu büyük bir ağda en yüksek kademeli noktalar olarak karşımıza çıkarmaktadır (Hepworth, 1987). Yeni oluşan şehir yapıları daha farklı oluşmakta, enformasyon ağlarının bağlantı yeri olması şehirlerin gelişmesi ve global düzeye entegre olması için gerekli hale gelmektedir. Ağlarla birbirine bağlanan şehirler ortaya çıkmaktadır. Şehirlerin teknik altyapısı olarak yerel veya metropoliten ölçekte karmaşık bilgisayar ağı yapıları önem kazanmakta, bu ağlar elektronik üretim ve denetim sistemlerinin entegre ögeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Hepworth, 1987). Burada asıl önemli olan nokta, birçok kent ekonomisinin varsayımları olan insan ve malların doğrusal akımları, kentsel mekanların kıtlığı ve üretim ve pazar üzerindeki politik gücün egemenliği gibi varsayımlar değişen enformasyon yapıları ve teknolojileri ile birlikte değişime uğramaktadırlar (Fathy 1991). Yeni enformasyon teknolojileri şehirlerdeki doğrusal hareketlerin yerine geçmemekte, sadece mekansal ilişkileri non lineer ağ boyutuna taşımaktadırlar Kentsel yapılar "virtual network" denilen hiyerarşik olmayan bir sistem içerisinde yerlerini almaktadırlar (Fathy, 1991).

Bilgi toplumu kavramının etkileri sadece kentsel sistemler ve kentsel yapının değişmesi ile ilgili değildir. daha lokal ölçekte düşünüldüğünde şehirsiz imajlarda büyük değişimlere uğramaktadırlar. Kentlerin temel fiziksel elemanları ele alındığında (Paths, edges, nodes, districts), bunların yeni bilgi teknolojileri ile birlikte değişmediğini, fakat bunlar bazı fiziksel detayların (uydualıcaları v.s.) oluştuğunu görmekteyiz. Ayrıca bu öğelere enformasyon

şehirlerinin belirleyicisi olan akıllı bina, (intelligent buildings) dediğimiz yapılar eklenmişlerdir. Bazı şehirlerde havaalanı benzeri, telekomünikasyon akımlarını yönlendiren “teleport” lar kurulmuştur.

Unutulmaması gereken nokta fiziksel değişimlerin kaynağının şehrsel fonksiyonların değişmesinden kaynaklanmasıdır (Fathy, 1991). Bu noktadan yola çıkarak şu söylenebilir: Asıl önemli olan ve enformasyon teknolojilerinin kentsel imaj üzerinde oynadığı rol erişilebilirlik ve kentsel kullanımlar üzerinde oynadığı rolden kaynaklanmaktadır. İşyerleri için mekan bağımlılığını ortadan kaldırdığı gibi, mevcut ulaşım ağları üzerinden erişilebilirliğin artmasını sağlamakta, şehrin sınırlarının yayılmasına neden olmaktadır. Tüm bu etkilerle birlikte enformasyon teknolojileri şehirlerin kollektif imajlarının temelden değişmesine sebep olmaktadır (Fathy, 1991). Bu değişimi özette kentsel aktivitelerin ve mekanlarının arasındaki ilişkilerin zayıflaması olarak (Fathy, 1991) tabir edebiliriz.

BİLGİ TOPLUMUNUN KENT KÜLTÜRÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİ

Bilgi toplumu kavramının dünyada süregelen tüm değişiklikleri kapsadığını söylemek yanlış olmaz. Bilgi toplumunda kent modelinin de kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Dünya üzerinde tam anlamı ile bilgi toplumu oluşmadığı daha doğrusu özellikle gelişmiş ülkelerde dahi sanayi toplumu ve bilgi toplumu olgularının beraber yaşandığı düşünülürse bilgi toplumunda oluşan kent kültürünün özelliklerinin incelenmesi ancak teorik düzeyde kalmaktadır. Bunun yanısıra, bilgi toplumu kavramının kent kültürünü etkileyebilecek parametreleri vardır. Bunlar arasında özellikle metropollerdeki işgücünün yapısındaki değişim, aile ve iş yapısındaki değişim, eğitim sektöründe yeniden yapılanma, bazı insan aktivitelerindeki mekan değişimleri önemli yer tutmaktadır. Bilgi toplumunda kent kültürünün nasıl yapılanacağını anlayabilmek için bu özellikleri iyi analiz etmek yararlı olacaktır.

İşgücü Yapısındaki Değişim:

Daha önce de belirtildiği üzere bilgi toplumunun en büyük ölçülebilir özelliklerinden biri de bilgi tabanlı işlerin çoğalmasdır. Bu tür işler, yüksek kültür ve bilgi yapısını gerektiren işler olduğu için bilgiye dayalı işgücü ve diğerleri arasındaki nitelik farkı gitgide büyümektedir. Keskinleşen bu fark, kentsel sosyoloji literatüründe önemli yer tutan ikili şehir (dual city) yapısını da güçlendirmektedir. Metropol bazda belirgin bir segregasyon oluşmakta, her iki grup arasındaki uçurumda sürekli olarak artmaktadır. Bu sorun bir başka boyutta ele alınırsa, sermaye sahipliğinin yarattığı ayırımı bir de bilgi sahipliğinin eklendiği görülmüştür. Sermaye sahipleri de bilgiye daha kolay ulaşabildiğinden özellikle metropoliten alanlarda varlıklı kesimlerle diğer kesimler arasındaki farklar gittikçe açılmaktadır. Tüm bu olumsuz durumlar dışında, bu tür toplumlarda iyi bir adım olarak”, bilgi işçileri özellikle gönüllü kuruluşlarda yer alarak anlamlı bir sosyal yaşam isteklerini yaşamaya başlamışlardır” (Drucker, 1992).

Aile ve İşin Değişen Yapısı:

Yeni teknolojilerle birlikte hanenin klasik düzenleyici rolü kaybolurken hane enfoteknoloji vasıtası ile sosyal yaşamda yeni bir düzenleyici yapıya kavuşmaktadır.

Hane ile ilgili şu hipotezler mevcuttur: Birincisi özellikle gelişmekte olan ülkelerde hane yapısında kısıtlı bir değişiklik olacağı ile ilgilidir. İkincisi ise bilgi toplumu olmaya daha yakın olan toplumlarda telematik hanenin kurulması sonucu hizmet ve gereksinimlerin özel'e ulaşmasını kapsamaktadır (Esin 1989).

Birinci sanayi devrimi aile ve iş hayatını parçalamıştı, bilgi toplumu ile birlikte gelen teknolojik devrimin ise aynı tarım toplumunda olduğu gibi, işi ve insanı

tekrar eve getirme potansiyeli bulunmaktadır. Alvin Toffler'in belirttiği "eve dönüş hareketi" gündemdedir (Toffler, 1984). İşlerin bazılarının teknoloji vasıtası ile eve taşınması iki türlü yoruma yol açmaktadır. Birincisi sosyal bir izolasyonun yaşanacağı söylemi, ikincisi ise; bu durumun aksine işler eve taşınacağından insanın zamanını daha esnek kullanacağı ve bununla birlikte sosyal ilişkilerin daha da artacağı söylemidir (Toffler, 1984).

Eğitim Kurumunun Yapısının Değişimi:

Bilgi toplumunda eğitim artık sadece okul tarafından verilebileceği düşüncesi değişmeye başlamıştır. Okul dışında birçok kurumunda (sivil toplum örgütleri, vakıflar gibi) okulun işlevini ileride üzerine alacağı beklenmektedir. Bunun yanısıra bilgi toplumunda okulun rolü, işlevi ve içeriği değişmektedir. Drucker'a göre okul artık sadece gençlerin değil, yetişkinlerin de kuruluşu haline gelmektedir. (Drucker, 1992). Okul sadece 5 - 11 senelik bir süreç içinde değil, tüm bir ömür süreci içerisinde düşünülmektedir. Bu durum bilgi çağının bir zorunluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Okulun amacı artık sosyal reform ve iyileştirme değil, bireyin birşeyler öğrenmesidir. Yine Drucker'a göre 1992 tarihi itibarı ile hiçbir ülkede bilgi toplumunun ihtiyaç duyulduğu bir eğitim sistemi kurulmamıştır. (Drucker, 1992).

insan Aktivitelerindeki Mekan Değişimleri:

Bilgi çağı teknolojilerinin kültürel alanda getirdiği en büyük değişimler, insanların bazı aktivitelerindeki mekan değişimleridir. Şimdilik pratikte kabul edilmese ve tam anlamıyla uygulanmasa bile bu teknolojiler "mesafe katsayısı"ını (friction of distance) azaltmanın yanısıra bu kavramı anlamsızlaştırmaktadır. Enformasyon çağının özelliği olan sembolik ekonomide mesafenin anlamı ortadan kalkmakta, 1 kilometrelik bir yer ile 1000 kilometrelik bir yere elektronik olarak ulaşmak aynı zamanda yapılmaktadır. (Toffler, 1991) Yine mekansal olarak ele alındığında artık ulaşım ve iletişim ağlarındaki noktalarda yer almanın öneminin azalmakta

olduğunu görmekteyiz. Bunun yanısıra, bu tür ağların dışında kalan birimlerin ise yeni teknolojinin getirdiği olanaklar ile birlikte dezavantajlarının azaldığı görülmektedir (Gillespie, Williams. 1988).

Tüm bu analizlerin sonunda, bilgi toplumu ve kent kültürü arasındaki bağı kurabilmek için bazı genellemeler yapılabilir:

* Dünyada henüz tam anlamı ile bir bilgi toplumu oluşmadığı için varsayılan kültürel etkiler paradokslar içinde karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak bilgi toplumundaki teknolojiler ortalama bir insanın kültürel seviyesini çok yükseltirken, toplumdaki kültürel farklılıklar ve bilgi farklılıkları bir uçurum halini almaktadır. Bir taraftan bireyselleşme ön plana çıkarken diğer taraftan çok daha değişik ve yeni sosyal etkileşimler ortaya çıkmaktadır.

* Fiziksel sınırlamalar kalkınca çeşitli mekanlara verilen sosyal anlamlarda değişmektedir (Fathy. 1991). Enformasyon teknolojilerinin tele alışveriş, tele iş, tele okul gibi ağ uygulamaları ile birlikte yüksek oranda ve oldukça esnek yapıda oluşan yeni bir üretim tüketim ve sosyal yeniden yapılanma patterni görülmektedir. Bu yapılanmalar klasik biçimde bildiğimiz ve kabul ettiğimiz sosyal ve ekonomik kabullerin hiçbirisine uymamaktadır. (Hepworth, 1990) Bunun yanısıra, diğertaraftan bir gerçekte bu tür uygulamaların deyim yerinde ise henüz emekleme devresinde olmaları ve çok yeni olmalarından dolayı insan hayatı ve kentsel mekanlar üzerindeki sistemli etkilerinin ve tam olarak fonksiyonlarının belirlenememesi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Hepworth, 1990). Bilgi toplumu ile ilgili yeterli düzenlemeler ve bilgi teknolojileri ile ilgili altyapılar sağlandığında tele-iş, tele - alışveriş gibi bilgi toplumunda görülmesi muhtemel aktivitelerde büyük bir artış olacaktır.

* Enfo- teknolojik hizmetler herkese ulaştığında kişisel farklılıklar azalırken kişinin sosyal ilişkilerini de zayıflatmaktadır. Bu hizmetlerin herkese ulaşması da sermaye sahipliğinin önemli rol oynaması dolayısıyla mümkün olmamaktadır.

BİLGİ TOPLUMU OLMA YOLUNDA TÜRKİYE

Dünyadaki tüm ülkeler gibi ülkemiz de dışsal bir veri olsa da bilgi çağının içindeki yerini almaya başlamıştır.

Bilgi toplumunun ölçülebilir parametresi olan enformasyon işgücünü ele aldığımızda bu oranın Türkiye'de 1990 yılında % 8.6 olduğunu görmekteyiz ki (Dede, 1994), A.B.D'de ve birçok gelişmiş ülkede bu oran % 50'leri aşmaktadır.

Özellikle 1982 yılından sonra Türk iletişim altyapısında bir hamle başlatılmış ve bu hamle 1990'lı yılların başına kadar sürmüştür. Bu hamle ile birlikte teknolojik açıdan Türkiye bilgi çağını yakalayacak potansiyele ulaşmıştır. Bunun yanısıra bilgi toplumu olma yolunda gerekli politik, organizasyonel yeniden yapılanmanın eksik kaldığı gözlemlenmiştir. Hüsnü Erkan 1992'deki çalışmasında Türkiye'de bilgi toplumunu yakalamaktaki kültürel gecikmesinden bahsetmiştir (Erkan, 1992).

BİLGİ TOPLUMUNUN TÜRKİYE'DE KENT KÜLTÜRÜNE OLASI ETKİLERİNE DAİR SENARYO

Türkiye özelinde, bilgi toplumuna geçiş sırasında, özellikle metropoliten alanlarda, gelir gruplarına ve işgücünün niteliğine dayalı segregasyon hatları keskinleşecek, sosyal yapıdaki yabancılaşma ile birlikte farklı sosyal gruplar mekanda tamamen birbirinden farklı alanlarda yerleşme eğilimine gireceklerdir. Son birkaç yıla bakıldığında, varlıklı kesimlerin kendi "gettolarını" kurmaya başlamış oldukları görülecektir. Bu durum ise kentte oluşan bu tür ayrılmış bölgelerde zaman içinde merkezi ya da yerel idarelere bağlı olmayan örgütlerin gelişmesini getirecek, ve bu örgütler bu ayrılmış bölgelerde kentsel ve kültürel altyapının gelişiminden, hatta bu bölgelerin

güvenliğinden sorumlu olacaklardır. Bu değişim ortak bir kent kültürünün oluşumu çabalarını engellemek anlamına da gelmektedir.

Türkiye'de yerel yönetimlerin malı ve yönetsel yetersizlikleri, kentten belirli parçaların sivil örgütleri ve bazı hizmetleri sağlayacak özel girişimcileri teşvik edecek, kentlilik bilinci de küçük bölgeler bazında kendini gösterecektir.

Türkiye'de bilgi teknolojilerinin kullanımı halk tabanına tamamen yayılmadığından ve teknoloji yetersizlikleri ve pahalılığı nedeniyle bazı bilgi toplumu hizmetlerinin (tele - iş, tele - alışveriş) Türkiye'de uygulamaları olmadığından bu bu hizmetlerin yarattığı mekansal değişimlerin Türkiye'de görülmesi orta vadede dahi zor görünmektedir.

SON SÖZ

Küresel bir adyattır da olsa bilgi toplumu tüm dünyanın olduğu gibi Türkiye ve Türkiye metropollerinin geleceğidir. Türkiye'de henüz bu yolun başındadır ve tedbirlerini de kendi özel şartlarına göre alma esnekliğine sahiptir.

KAYNAKLAR:

Ansah, P.A., "Uluslararası İletişimde Haklar ve Değerler Mücadelesi". Enformasyon Devrimi Efsanesi, editör Y.Kaplan, Rey Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Avcı Nabi., Enformatik Cehalet, Rehber Yayınları, Ankara, 1990.

Aytaç, K., "Endüstri Ötesi Topluma Hoşgeldiniz", Bilişim. No. 34, 1992.

Bell, Daniel., The Coming of Post Industrial Society, U.S.A, 1973.

Blackler, Frank., and Brown, Collin., "Management, Organizations and the New Technologies". Information Tecnology and People: Designing for Future, ed Blackler and Osborne, U.K., 1987.

Calhoun, Craig., "Computer Techology, Large Scale Social Integration and the Local Comunity", Urban Affairs Quarterly, Cilt 22, No. 2. 1987.

Castells, Manuel., and Blackwell, Basil., The Informational City, Oxford. U.K., 1987.

Colombo, U., "The Technological Revolution and Future of the Third World", IEEE Technology and Society Magazine, Cilt 10, No. 1, 1991.

Daniels, P.W., "A World of Services?", Geoforum, Cilt 22, No. 4, 1991.

Drucker, Peter. F., Kapitalist Ötesi Toplum, Çeviren: Belkıs Çorapçı Çeviren: Post-Capitalist Society. Inkilap Kitabevi, İstanbul, 1994.

Dede, Okan Murat, "Information Technologies, Their Effects and Position of Türkiye Towards These Technologies and Their Effects", Y. Lisans Tezi, ODTÜ, 1994.

Erkan, Hüsnü., *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993.

Erkan, Hüsnü., "Bilgi Toplununun Temel Özellikleri", *Bilişim*, No. 34, 1993.

Esin, Arif., "21. Yüzyıl Şehrinde Yeni Teknolojilerin Sosyal Yapı Üzerin Etkileri: Hane Ölçeği", 5. Türkiye Bilgisayar Kongresi Bildirileri, 1989.

Fathy, Tarik, A., *Telecity: Information Technology and Its Impact on City Form*, Preager, New York, 1991.

Forester, Tom., *High-Tech Society*, Cambridge, Masschutes, U.S.A., 1987.

Hepworth, Mark, E., "The Information City", *Cities*, Cilt 4. No. 3, 1987.

Hepworh, Mark, E., "Planning for the Information City: The Chellange and Response", *Urban Studies*, Cilt 27, No. 4. 1990.

Moss, M.L., "Telecommunications and the Economic Development of Cities". *Wired cities: Shaping the Future of Communications*, editör Dutton, Blumler and Kraemer, U.S.A., 1987.

Nijkamp, P., and Salomon, I., "Telecommunication and Tyranny of Space". *Information Technology; Social and Spatial Perspectives*, editör I. Orishimo, G.J.D. Hewings, P. Nijkamp, *Lecture Notes in Economic and Mathematical Systems*, Springer Verlag, 1988.

Oğuz, Sami., "IsDN", *Elektrik Mühendisliği Dergisi*. No. 383, 1991.

Ploman, E., "İletişim Devrimi Üzerine". In Enformatik Cehalet, N. Avcı, Rehber yayınları, Ankara, 1985.

Rush. H., and Miles, I., "Surveying the Social Implications of Information Technology". Futures, Cilt 21, No. 3. 1989.

Salvaggio. J., "Dimensions of Information Society". Telecommunication: Issues and Choices for Society, editör J.L., Salvaggio, New York, 1983.

Saner, Deniz, Can., Zenginler, Yoksullar ve Robotlar: Dünya Sistemi, Bağlılık ve Türkiye, Bireşim yayınları, İstanbul, 1993.

Sasaki, Komet., "Information Technology and Urban Spatial Structure", RSA 13th European European Congress, İstanbul, 1990.

Strover, S., "Urban Telecommunications Investment". Measuring the Information Society, editör F. Williams, Sage, U.S.A., 1988.

Toffler, Alvin., Dünyayı Nasıl bir Gelecek Bekliyor?, Çeviren Murat Çiftkaya, Çevrilen: 'Previews and Premises', İz Yayıncılık, İstanbul, 1984..

Toffler, Alvin., Yeni Güçler, Yeni Şoklar, Çeviren: Belkıs Çorapçı, Çevrilen: 'Powershift'. Altın kitaplar, İstanbul. 1992.

Weinberg, Natha., Computers in Information Society, Vestview Press, Oxford, U.K., 1990.

Williams, Fredrick., Infrastructure for Information Age: The New Telecommunications, New York, U.S.A., 1991.

EK: MARK HEPWORTH' ÜN ENFORMASYONA DAYALI İŞLER YARIMI-
1987

A- Enformasyon Üreticileri:

- A1 Bilimsel ve teknik işler (örnek: mühendisler, kimyagerler)
- A2 Pazar Araştırması ve koordinasyon (iletişim aletleri satıcıları)
- A3 Hukuk ve malî işler (hukukçular, muhasebeciler)
- A4 Sağlık Servisleri (doktor ve veterinerler)

B- Enformasyonu İşleyenler:

- B1 Devlet yönetimi ile ilgili işler
- B2 Şirket yönetimi ile ilgili işler
- B3 İşletmeciler
- B4 Müşavirlik- danışmanlık hizmetleri
- B5 Bürokrasi ile ilgili memurlar

C - Enformasyon Dağıtıcıları:

- C1 Öğretmenler, öğretim görevlileri
- C2 Kütüphaneciler
- C3 İletişim işçileri (gazete, televizyon çalışanları)

D- Enformasyon Altyapısı:

- D1 Basım, yayım işleri
- D2 Bilgisayar operatörleri
- D3 Posta ve telekomünikasyon hizmetlerindeki tüm görevliler.

**KENTSEL KÜLTÜR
DİNAMİKLERİ BAĞLAMINDA
KATILIMCI DEMOKRASİ VE
ANTİDEMOKRATİK ENGELLERİ
AŞMANIN KENT BİLİMSEL
YÖNTEMLERİ**

BİLTİN TOKER'İN

6 Kasım 1996 günü

“Türkiye’de 20. Dünya Şehircilik Günü 4. Türkiye Şehircilik
Kongresi”nde

“KENT KÜLTÜRÜ VE DEMOKRASİ” Atölyesi için
hazırlamış olduğu bildirinin metni

KENTSEL KÜLTÜR DİNAMİKLERİ BAĞLAMINDA KATILIMCI DEMOKRASİ VE ANTİDEMOKRATİK ENGELLERİ AŞMANIN KENT BİLİMSEL YÖNTEMLERİ

Sayın Başkan, Sevgili Öğrenciler, Sayın Öğretim Üyeleri, Sayın Konuklar,

Kentleşme genelde nüfus birikim alanlarında gerçekleşir. Ancak demografi, kentleşmenin belirleyici bir ögesi değildir. Kentselleşmemiş 5000 nüfuslu yönetsel açıdan bir "*kent*" de olabilir, kentleşmiş ama yönetsel açıdan aynı nüfuslu bir "*köy*" de.

Kentleşmenin temel belirleyicileri şunlardır:

1. Başlıca toplumsal kesim ve sınıfların, özellikle de egemen güçlerin karşılığı durumundakilerin, karşılıklı örgütlenebilmesi ve haklarını arayabilmeleri. Örneğin emeğin sermayeye karşı örgütlenmesi,
2. Kentsel işlevlerin kurumsallaşması,
3. Temsili demokrasinin az ölçüde de olsa kentlilerin isteğini yönetime yansıtacak bir düzeneğe, bir anlamda ilkel bir katılıma sahip olması, bunlardan eşit ölçüde yararlanma hakkı,
4. Teknolojik araç-gereçle donanmış, kentliyi yönlendiren değil, kentlinin yönlendirdiği teknolojinin denetlendiği bir fiziksel çevre içinde olunması,
5. Bilgi ve haber akış ağlarının tüm kentlilere ulaşacak düzeyde olması,
6. Üretim ve tüketim ilişkilerinde üreten ve tüketenlerin korunmuş olması,
7. Kentlilerin kentsel haklarının yasayla güvence altında olmasıdır.

Yukarıda sayılanların birçoğu gerçekleşmiş olabilir, ama sonuncu madde, "olmazsa olmaz" olan bir maddedir. Yani *kentli hakları güvence altında değilse, o kent kentleşmemiştir*.

Kentleşme fiziksel bir olgu değildir. Kentte yaşayan kentlilere yani insana ilişkin bir olgudur. Kentlileşen kentliler edindikleri kentlilik bilinciyle kentleşmeyi gerçekleştirebilirler. Yani *kentlileşme olmadan kentleşme olamaz*.

Kimi yorumcuların vurguladığı gibi, kentselleşmiş bir kentte, kentlileşmemiş insanlar olamaz. Ya o kent kentleşmemiştir, ya da kentlileşmemiş olduğu söylenenler kentlileşmiştir.

Çünkü kentleşme öyle bir süreçtir ki bir başladımı durdurulması olanaksız bir toplumsal çığ boyutunda büyüyerek yuvarlanır. Genelde kent dinamiklerini yönlendirenlerin yaptığı, bu süreçlere çeşitli müdahalelerle yolunu saptırmak, yani yönlendirmektir. Kentleşmiş bir kentsel alanın kendi iç dinamikleri, ne denli yabancılaştırıcı olursa olsun, kentte yaşayarı çok kısa sürede kentleştirir. Kentlerin, özellikle de çok kültürlü büyük kentlerin temeli budur.

Katılımcı Demokrasi ve Antidemokratik Engelleri Aşmanın Kentbilimsel Yöntemleri

Ulus-devlete olan saldırılar, devleti küçültme çabaları, yerinden yönetim aslında küreselleşmenin ve yeni dünya düzeninin boşuna benimsediğı bir proje değıl. Temel amaç ve sonuç demokrasi ve özgürlük olduğuna göre ve var olan sistem bunu sağlayamadığına göre bugünkünün tersi olan bir sistemi benimsemenin, olmayanları sağlayabileceğı düşünülebilir. Oysa durum, örneğın Türkiye'de özelleştirilebilmesi için "KİT"lerin zarara sokulması gibidir. Sistem bilinçli olarak çalıştırılmamıştır ve şimdi tasfiye edilerek yeni demokrasi ve özgürlüklerin gelişimi açısından ve daha da kısıtlayıcı bir sistemin getirilmesine, yani kentsel kültürün gelişmesine daha da az olanak verecek bir sistemin kurulmasına çalışılmaktadır.

Kentsel Kültür kentlinin bir kurumsal-örgütsel ve diğeri kentlilerle ilişkiler zinciri sonucunda doğal süreç içinde dokusal gelişimle gelişen bütüncül bir yaşam felsefesine dayalı bir yaşam biçimidir. Tabandan tavana ve yatay boyutludur. Her aşaması kentlilerin katılımı olmadan gerçekleşmeyeceğı için bireysel değıl toplumsal ve kolektiftir. **Kentsel Kültür** ile **Kültür** üretimi arasında temel farklılıklardan başlıcası, birincisinin kolektif, ikincisinin ise bireysel bir oluşum-üretim süreci sonucunda gerçekleşmesidir.

Kentsel Kültür, **Kentsel Bilincin** kurgulanarak düzenli bir biçimde yaşama geçirilmesidir. Oysa **Kültür**, **Kentsel Bilinç** olsun ya da olmasın her zaman her yerde bireysel bir yansıma olarak üretilebilir.

Küreselleşmecilerin iddia ettiğı gibi ne bilgi ne de iletişim toplumu süreci başladı. Tam tersine bilgi - çarpıtma ve iletişimsizlik çağı yaşanmakta. Buna karşılık çağımızın kentbilimsel açıdan en köktenci dönüşümü kent dinamiklerinin "yapay süreçler"le olağan noktasından saptırılarak yönlendirilmesi, "geriveri" düzenekleriyle doğal oluşumların çıkar odaklarının istemleri doğrultusunda biçimlendirilmesi olgusudur.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde III. Reich Almanyası'nda geliştirilen bu teknikler 1945'ten başlayarak kuramın mimarı Dr. Goebbels'in reçetelerini geliştirerek uyguladı. Bugün bütün gelişmiş ülke demokrasilerinin birer tekno-totaliter toplum olmalarına hizmet etti.

Bu uygulamaların toplumsal sonucu Şu oldu. Daha nce "*Kentlilik Bilinci*"nin oluşması ve "*Kentlileşme*" bireysel ölçekte bir değişim süreciydi. Kentleşme sürecinin bireye yansımasydı. Oysa kentleşmeyi sağlayan yeterli kurum ve kentsel uzam olmaması, Yenikentliler'in olan örgütlenmeden soyutlanması ve sermayenin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmesi yalnız Yenikentliler'in değil tüm kentlilerin kentleşme süreci dışında da, bireysel düzeyde de giriŐime uğratabilmekte.

O bakımdan kentlileşme ya da kentleşme yalnız Yenikentliler'in değil Eskikentliler'in de bir sorunu. Aslında kitle toplumunda böyle bir dönüşüm gerekli de değil. nemli olan kentlilik bilincinin olması. Ve bu bilincin *Kentsel Kültür*'e dönüştürecek kentsel ortamın yaratılması için gerekli kurumsallaŐma ve örgütlenmelerin gerçekleşmesi, yeni ve eski kentlerin bunların içinde yoğun biçimde yer almalarının sağlanması.

Kentlilik bilinci en yönlendirilmiş kentlilerde bile kısa bir sürede oluşur. Belirli bir ortamın içinde yaşamak, kentsel dinamiklerin etkileşimleri içinde biimlenmek ne denli tek yanlı ve yönlendirilmiş olursa olsun, bu bilince ulaşmak için yeterlidir. Kentbilimin görevi bu bilinci örgütlenmeye, kurumsallaŐmaya yöneltmek ve sonuçta kentsel bağlamda üretken bir konuma getirerek *Kentsel Kültür*' doğurtmaktır. Doğum sonrasında üretilenlerin sürekli evrimini sağlayacak düzeneğin kurulması *Kentsel Kültür*' canlı tutmaya, kendini sürekli yeniden üretmeye yeterli olacaktır. Bu canlı tutuŐ ve yeniden retiŐ ise özgürlük ve demokrasi yolunu açacak temel etken olacaktır.

Kentsel Kültür'n özü herşeyden önce bir ahlak anlayıŐıdır. Bu anlayış onu oluşum süreci içinde oluşturan kentlilerin benimsediği ve uyguladığı bir etiğin yansımasıdır. Kültür rnlerindeki etiğin yaratıcısının bireysel etiğini içermesine karşılık bir kentsel alanın kollektif etiğine dayalıdır. Bu sağlam temelden aldığı gle *Kentsel Kültür* sürekli devinim içindeki kent yaşamının deĐiŐkenliĐini yaşayan bir doğrulduda yansıtın canlı bir organizma niteliğini taŐır. Bu bakımdan *Kentsel Kültür*'den doğan demokrasi ve özgürlük de statik değil dinamik bir demokrasi ve özgürlüktür. Sürekli ağı yansıtın, çağın gereksinmelerini yanıtlayan özellikleri içerir.

Görüldüğü gibi *Kentsel Kültür* oluŐumunun önündeki engeller aslında anti-demokratik engellemeler niteliği taşımaktadır. Özgürleşme ve demokratikleşme süreçlerini tıkmak için tekno-totaliter ve küreselleŐmeci dinamiklerin yaşama geçirdiği bir olgudur.

Bunu aşmanın yolları:

- Genel yöntem olarak, **sistemin dışından**: hükümet dışı örgütler aracılığıyla sistemin boŐluklarında tanınan haklardan yararlanarak yeni örgütlenmeler yapıp bunu sistemle eklemlendirmek, (bunlar kurumsallaŐmalar, bilinçli kentsel uzamlar yaratmaktır).

- **Sistemin içinden ise:** Kent dinamiklerinin kurumsal ve fiziksel bağlamda ve kıtalararası kentsel sistem bağlamında bütünsel olarak ele alınmasının sağlanması,
- Seçilmiş politikacının ve seçilmiş plancıların demokratik düzenek içinde birlikte ve bütüncül planlama yapması,
- Katılımın arttırılması,
- Sistem dışı kent dinamikleri etkilerinin en aza indirgenmesini halktan yana düzeneklerin kurulması
- Yeni ve eski kentli diyalogunun en üst düzeye çıkarılması
- Tüm kentlilerin politize edilmesi
- Kentsel bilincin geçmişe ve gericiliğe değil, geleceğe ve ilericiliğe dönük doğrultuda gelişimini sağlayacak doğrudan ve dolaylı düzenekler kurulması
- Kitlelerin özellikle de yenikentlilerin kültürel üretime katkıda bulunmasının sağlanması,
- Parçalanmış kentsel dokuların hızla onarımı (ki iş ve ev arasında kopukluğun giderilmesi, yenikentli eskikentli yerleşimleri arasındaki kopukluğun giderilmesi bunun ilk adımlarıdır)
- Cins ve yaş grubu olarak belirli öncü kesimler belirlenmesi, (ki bunlar gençler ve kadınlardır) ve de tüm uygulamaların onlara yöneltilmesi,
- Yenikentli yerleşim bölgelerinde sivil toplum çalışmaları kapsamında fiziksel düzenlemeler yapılması,
- Sivil toplum örgütleri öncülüğüyle kentsel hizmetler ağı oluşturulması,
- Sivil toplum örgütleri aracılığıyla bilgi/haberleşme ağı oluşturulması.

Ancak bu etkinlikler, aslında hem Eski hem de Yenikentliler içindir. O nedenle salt Eskikentliler tarafından ya da salt Yenikentliler tarafından oluşturulmamalıdır. Eskikentlilerin girişimiyle başlamalı ancak ortak bir çalışmayla, iki yanın da eşit katılımıyla birlikte yaşama geçirilmelidir.

Bugüne dek yapılan birçok kurs ve benzeri uygulamanın mekanik bir yarar sağlamasının dışında toplumsal bir işlevinin olmamasının nedeni tüm düzenlemelerin Eskikentlilerce Yenikentliler için gerçekleştirilmiş tepeden inme düzenlemeler olmasıdır.

Temel politika kentleri yönlendiren kent dinamiklerine, karşı kent dinamikleri oluşturmak olmalıdır. Bunlar sistemin içinden ve dışından gerçekleştirilmelidir.

**KÜLTÜREL VE DEMOKRATİK YAPILANMANIN PLANLAMA
POLİTİKALARININ OLUŞTURULMASINDAKİ BELİRLEYİCİLİĞİNİN
KÜRESELLEŞME (YENİ DÜNYA DÜZENİ) ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Arş. Gör. Ayşe TEKEL*

Arş Gör. Asım Mustafa AYTEN**

GİRİŞ

1960'ların teorik ve politik çabaları tamamen devletçiliğin hakim olduğu bir bakış açısı üzerine kurulmuştur. 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerde planlama kavramı münferit özgürlükler ve serbest pazar ekonomisi açısından rahatsız edici bir kısıtlama haline gelmiştir. Merkezileşmenin verimliliği, planlamaya olan devlet müdahalesi tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur. Nitekim dünya ekonomisi teknolojik gelişmeler ve kapitalist üretim tarzındaki son gelişmeler doğrultusunda yeniden şekillenmektedir. Bu şekillenmelere paralel olarak ekonomilerin uluslararasılaşması ve teknolojik gelişmeler devletin bir çok alanda hakimiyetini kaybetmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler beraberinde bir çok soruyu da getirmiştir. Devletin planlamadaki rolü ne olacaktır? Global büyük şekillenmeler ve yeniden yapılanma politikaları ışığı altında yerel sorumluluklar ne olacaktır?

Küreselleşen yeni dünya sistemi içerisinde ortaya çıkan oluşumlar daha öncede bildiğimiz 'demokrasi, katılım, kültürel

---

* Y. Mimar Şehir Plancısı, G.Ü. Müh. Mim. Fak. ŞBP Böl.

** Y. Şehir Plancısı, E.Ü. Müh - Mim Fak. Mimarlık Böl.

çeşitlilik vb.' birtakım kavramların ön plana çıkması gerektiğini ve bu kavramların planlama politikalarının oluşturulup, uygulanmasında gözönüne alınması gereken en önemli husus olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Çalışmada bu amaca yönelik olarak gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenen planlama politikaları, yeni dünya düzeninin tanımladığı küreselleşme ve küreselleşme söylemiyle ağırlık kazanan kavramlar çerçevesinde tartışılacaktır.

**KÜRESELLEŞEN YENİ DÜNYA DÜZENİNDE KÜLTÜREL VE
DEMOKRATİK YAPILARIN GELİŞİMİNDE ROL OYNAYAN
ETMENLERİN, PLANLAMA POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE
TARTIŞILMASI**

Küreselleşme kavramı ile ifade edilen sürecin iki bileşeni olduğunu biliyoruz: Bunlar, sermaye hareketinin küresel ölçekte yeniden yapılanması ve teknolojik gelişmelerden doğan haberleşme, bilgi enformasyonun hızlanması şeklindedir. Bu durum küresel düzeyde farklı mekanlar üzerinde gerçekleşirken, sermayenin kendini değerlendirdiği mekansal sınırları tanımlayan devlet artık bu özelliğini yitirmiş ve yatırım kararlarını verirken tüm yerküreyi tek bir mekan, tek bir yer görmeye başlamıştır. Böylelikle eskiden devletler arasında gerçekleşen sermaye, mal hizmet ve bilgi akımlarının çoğu bugün artık kentler ve bölgeler arasında gerçekleşmekte, bu durum bazı kentler / bölgelerin dünya haritasındaki konumunu ve ağırlığını arttırırken bazılarının da hızlı bir düşüş süreci içerisine girmelerine neden olmuştur.

Diğer taraftan; sermayenin artan hareketliliği ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde olurken; "Sermaye tüm mekansal engelleri aşarak belirli mekanlar birbirinden ayıran farklara, yörelerin kendini özgü niteliklerine bağımlı hale gelmiştir. Bu da kapitalizmin yayılımını belirleyen temel etkilerden olmuştur."¹ Hiçkuşkusuz, Bu hali ile devletlerin başta ekonomi üzerindeki otoritesi olmak üzere diğer birbirini tamamlayan alanlarda da (planlama, konut, vb.) bu otoritenin yerine piyasanın otoritesinin geçmesine ve politik otoritenin, piyasanın mantığına tabi olması istenmektedir.

Bu hızlı süreç içinde, sermayenin kaynağına sahip olan merkez devletler ve çevre devletler arasındaki ilişki 19. yüzyıldaki sömürgecilik politikalarına benzer bir şekilde sürdürülmektedir. Çünkü, günümüzde uluslararası sermaye, imparator şirketlere dönüşebilmek için devletleri tasfiye sürecinde medya ile ilkel toplumu yansıtan kavmiyetçilik ve cemaatçiliği kullanmakta; Az gelişmiş ve gelişmekte olan çevre devletleri bu yapı içinde kalmalarını sağlayarak; demokrasi ve insan haklarının yoğun bir şekilde ihlal edildiği ya da olmadığı, dinin toplumsal yaşamı etkileyerek belirlediği ve politik iktidarla içiçe olduğu, otoriter yapının hakimiyetinin sürdüğü toplumlar biçiminde yerküre üzerinde yer almalarının istenmediği ve beklendiği gözlemlenmektedir.

---

1 IŞIK, Oğuz, "Küreselleşen Dünyada Yeni Uzaklıklar ve Siyaset" SDD Sosyal Demokrat Değişim Siyasi ve Kültürel Dergi, s. 56 Mart / Nisan 1996.

İki kutuplu dengenin tek kutuplu hale dönüşerek bozulması dana önceleri iki kutupluktan ileri gelen askeri politik kaygılardan oluşturulmuş ortamlara kendine yer bulan pek çok devletin bu dengenin bozulması ile dış kaynaklardan mahrum alması ülkelerin içinde sınıf dengelerine ve ekonomik dengelere yansımıştır. Bir de bu paralelde ortaya çıkan mikro milliyetçilik akımlarının hızlanarak etnik çatışmalara dönüşmesi; iki kutupluluğun doğurduğu savaş endüstrisinin kullanılmayan malzemelerinin bu çatışma alanlarında değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu süreçte halen devam etmekte olup; yoksulluk ve açlığın üstüne savaşlar, bir karanlık gibi çökmüştür adeta...

Yeni Dünya Düzeni adı verilen yapılanma tek çözümün serbest piyasa ekonomisi olduğuna dayalı olarak yoğun bir taraftar kazanmasına karşın, durgunlukla beraber görülen yoğun işsizlik bu tarz liberal bireyci ideolojinin yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Nitekim, Bu amaçla sermayede yoğun ve hızlı bir hareketlilik yaşanırken; diğer cephede yani emek cephesinde hakça ve adil gelir bölümüne dayalı kitlelere sağlanan eğitim ve sağlık gibi sosyal güvenlik hizmetleri ile iş güvencesi gibi sendikal ve demokratik hak ve özgürlüklere ulaşılmasının bir ürünü olan sosyal refah devletinden uzaklaşarak, geçen yüzyılın sonlarında kazanılmış olan haklar başta işçiler olmak üzere diğer emekçilerin ellerinden alınmaya çalışılmaktadır. Bunun en somut örneği, Özelleştirme uygulamalıdır. Halbuki üretim sürecindeki değişikliklerin; Fordist üretim örgütlenmesinin, esnek üretim sistemlerine doğru evrimlenmesini ortaya koyduğu yeni yapılanmaların içinde emek

- sermaye çelişkileri ve ilişkilerinin bağlamında; özelleştirmenin sendikal hareketleri yok ederek kamu elindeki bu türdeki kazanımları demokratik ve sosyal kullanmak yerine dar bir kesimin çıkarları için kullanmak doğru bir yaklaşım olmasa gerekir. Bu da, kamu mülkiyetini daha dar tabanlı bir mülkiyet yerine geniş tabanlı sermayenin kamuda yaratılması ile mümkündür.

Öte yandan, "İletişim ve bilgi enformasyondaki hızlı gelişme ve değişmelerin aslında küresel ticaret hacmindeki belli kalemlerin arasındaki ağırlıkların tersine dönmesine yol açtığı kesindir. Bu çerçevede, bir bölümü hizmetler sektörü içinde değerlendirilen bir bölümü de "dokunulabilir mallar" kategorisinde yer alan enformatik iletilmiş kalemi, dünyadaki en büyük ticaret pastasını oluşturmaktadır."² Bunun en çarpıcı göstergesi dünyada kamusal sorumlulukları yerine getiren yaygın kurumlarının, bire bire, büyük uluslararası sermayenin eline geçerek tekelleşmeye başlamasıdır. Özellikle, mal ve hizmet üreten ekonomi yerine spekülatif kararların artık kutsallaştırıldığı, tekelleşen medyanın bu doğrultuda iletişim kanallarını kullanarak, politik alandaki iktidarı yönlendirerek onunla örtüştüğü açıktır. Denilebilir ki, demokratik ve yargıdan sonra gelen en etkili güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Basın ve yayın organlarını ellerinde bulunduranların siyasal erke sahip olarak ülkeyi yönettiklerine şahit olmaktayız.

---

2 GERAY, Haluk "Tekeller Kamuoyuna Yönlendiriyor" Işık Kansu tarafından hazırlanan Emperyalizmin Yeni masalı Yazı Dizisi, Cumhuriyet Gazetesi, 29 Şubat 1996, s. 12.

3. GÜLER, Birgül Ayman "Yeni Sağ ve Devletin Değişimi" Işık Kansu tarafından hazırlanan Ankara Kulisi Köşesi, Cumhuriyet Gazetesi, 2 Kasım 1996, s. 13.

Demokrasi ve demokrasinin özünü oluşturan Temel İnsan ve Hak ve Özgürlükleri boyutunda yeni dünya düzeni savunucuları tarafından yeniden tanımlamalar getirilmektedir. Örneğin, Hayek'in, "bütün partilerin pazar ekonomisi üzerinde uzlaşmaları gerektiğini" belirtmesi demokrasinin en aza indirgenmesi anlamına gelmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, az gelişmiş ekonomilerin var olduğu, ve geleneksel yapıların hakim kılındığı ortamlarda otoriter yönetim yapılarını bulmak mümkündür. "Demokrasinin olmadığı bu türdeki yönetim yapılanmalarını gidermenin yolu modern dünyaya açılma ya da modern dünya ile bütünleşme olarak gösterilmiş; yeni toplum tasarımlarında devletten mümkün olduğu kadar uzaklaşarak "Sivil toplum", "yerelleşme", "yerel yönetim" "görüllü kuruluşlar" gibi kurum ve kavramlara sarılmaktadır. Böylece, büyük ideal olarak demokrasi talebi, tarafların birbirinden nerede ayrıldıklarını belirsizleştirmektedir."³

Küreselleşme ile birlikte kültürel düzlemde yoğunlaşan ve mekanda yer, zaman ve uzaklık kavramlarına bağlı olarak gelişen yeni toplumsal farklılaşma ve hareketlilik biçimlerinin toplumsal gruplar arasında yeni uzaklıklar yaratan eşitsizliklere neden olduğu öne sürülebilir. Geleneksel kent sosyolojisinin ortaya koyduğu kentlilik kentli olma bilincinin kentte yaşatılan değerlere sahip olmak, bu değerleri aynı zamanda koruyup gelecek kuşaklara aktarabilecek, en önemlisi de birlikte yaşamının gerektirdiği

---

4. IŞIK, Oğuz "Küreselleşen Dünyada Yeni Uzaklıklar ve Siyaset" SDD Sosyal Demokrat Değişim Siyasi ve Kültürel Dergisi Mart / Nisan 1996, s. 57.

davranışsal nitelikleri yani eğitim ve gelenekten kaynaklanan değerlerin ortak olması gerekmektedir. Örneğin, "İstanbul gibi bir metropol kentimizde, hızla dışarı açılma süreci yaşanırken, hızlı bir dışlanma süreci de yaşanmaktadır. Yani, Bazı toplumsal gruplar kentsel ilişkilere hızlı eklenilebilmekte ve eklenmenin getirdiği hayat tarzı ve tüketim normlarına güçlendirecek tepkiler geliştirmektedirler."⁴ Bunun en önemli şekli Cemaatleşme biçiminde olmakda ve içe kapanma gerçekleşmektedir. Bu ayrışmanın esas olarak etnik köken ya da mezhep gibi geleneksel diyebileceğimiz kimlikler çerçevesinde gerçekleştiği söylenebilir. Bunun da işkollarının piyasa içindeki dağılımı ve hareketliliğinde etnik köken ya da hemşerilik ilişkilerini esas olan bağlar boyunca olduğu unutulmamalıdır.

Hiçkuşkusuz, gettolaşma tanımını rahatlıkla kullanabileceğimiz sözkonusu mekandaki yabancılaşıma artan kutuplaşma ile birlikte yerel politik süreçler üzerindeki baskıları arttırmakta, gecekondu örneğinde olduğu gibi, gecekondu yapım süreçlerinin nitelik değiştirerek kentlileşmeyen ya da kentlileşme ve kentle bütünleşme sürecini henüz tamamlayamamış olan kesimlerin kentsel kamusal alanlara el koyarak spekülatif müdahalelerde bulunma isteğini doğurmaktadır. Bu durum, yerel ve merkezi düzeyde politika yapanları hızla "klientelist-populist" bir çizgiye çektiği gibi yeni dünya düzeninin öngördüğü devletin piyasadan çekilme sürecinin mekanda yaşanan en somut ve gerçekçi örneklerini meydana çıkartmaktadır. Bu bağlamda, Gecekondu alanlarının altyapısı olmadan ve herhangi bir kent

planlama kuramlarına dayanmayan oluşumlarının Hükümetlerce desteklenmesi ve kültürel ve doğal değerlerin yeni dünya düzeninin getirmiş olduğu ithal kavramlar çerçevesinde yok edilmesi gelişmelere örnek verilebilir. Bu paralelde, hızlı bir şekilde toplumun tüm bireylerini kuşatan rant elde etme, spekülasyon yapma arzusu, bireycilik gibi değerlerin etkisi de yadsınamaz bir gerçeği oluşurmaktadır.

Bu çerçevede neler yapılabileceğini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

a) 21. Yüzyılın demokrasisi, esas olarak yerelliği ön plana çıkarmalı ve organizasyon modelleri ile temsili demokrasinin kısıtlamalarını açmalıdır. Bu ise ancak, azınlıkların kendilerini ifade edebilecekleri katılımcı demokrasi ile sağlanabilir. Böylece, aynı toplum içerisinde farklı kültürlere sahip bireylerin gerek yönetimde gerekse politika oluşurmada ve uygulamada söz sahibi olmasının daha fazla kabul gördüğu siyaseti her düzeyde yeniden yapılandırma ile sağlanacaktır. Yaratılacak bu politikaların kent planlamaya yansımaları ve mevcut kent planlama kuramlarının yeniden gözden geçirilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

b) Bu temele bağlı olarak geliştirilecek çoğulculuğu ve her koşulda demokratik karar alma süreçlerinin yer aldığı yeni bir evrensellik anlayışı küresellik eleştirisi üzerine oturtulmalıdır.

c) Toplumun en dinamik unsurları ile bir arada olma istekliliği, toplumsal çıkarları korumayı hedefleyen eylem platformlarında yer alma bildirimini, kentsel çıkar grupları ile

savaşım içinde olma kararlılığının sonucunda, bireyi ideolojik özü ve varlığı zengin olan eylem alanlarına çekebilmek için gereken ortamlar sağlanmalıdır.

d) Sahiplenme, demokrasi, çoğulculuk, örgütlenme, katılımcılık, şeffaflık; kentlilik kavramlarının yaşamının her eylem alanında yer alması belirlenmelidir. Böylelikle, bu süreçte yaşama pratiğinin öteki karşıtlığı üzerine kurulmuş geleneksel kimlik, otoriter merkezîyetçi yapı ve yönetim tarzı ile yurttaşlığı, kenttaşlığı kabul etmeyen yapıları ortadan kaldıracak, kamu yararını toplumsal çıkarlara uygun bir şekilde oluşturmak ve gerçekleştirmek ile sağlanabilecektir.

e) Bireylerin savunacakları, sahip çıkacakları etik değerlerden yoksun kalmaları sonucunda; her an herşeyin geçerli olduğu, kalıcı hiçbir etik tavrın kök salmadığı bir zemini oluşturmaktadır. Otorite ve şiddetin gündelik yaşama girmesi ile üretim dışı bazı kavramların toplum yapısıyla etkileşmesinin bir sonucu olan bu durum karşısında, siyaseti bekleyen en ivedi görevlerden biri de bu etik tavrın yerleşmesine katkıda bulunmak olmalıdır.

f) Varolan kaynakları piyasanın kontrolüne bırakmak yerine, güçlü ve etkin bir planlama organizasyonu çerçevesinde ekonomik yarar ve değerlerin bütünlüğünü bozacak biçimde karşılaştırarak alternatiflerinin sunulması değerlendirilmesi ve tercihlerin yapılması zorunludur. Bu yapılırken, mevcut kaynaklar değişik sektörler arasında emek - sermaye ilişkilerinin dengelenmesi ve

rant ekonomisi yerine üretim ekonomisini geçerli kılan bir politik anlayış içerisinde, bölgesel planlamadan itibaren ve kent bütününde ele alan bütüncül ve katılımcı planlama oluşturulmalıdır.

g) Bazı yapay ve geçici temeller (etnik ve mezhebe dayalı ayrışmalar) yerine bireyin bilgi ve beceri birikimine dayalı küresel düzlemin farklı ölçeklerdeki eylem alanlarında kişi - kişi, kişi - çevre ilişkilerini düzenleyebilecek, denetleyebilecek şekilde katılımı öne çıkartan ağlar kurulmalıdır. Kısacası, mahalle bazından başlayan kent ölçeğinde çeşitli kategorilerde örgütlenme modelleri geliştirilmelidir.

Sonuçta; Bu yönü ile küreselleşmenin etkilerinin her boyutta (ideolojik, siyasi, ekonomik, kültürel olmak üzere) ağırlık kazandığı kent planlama kuramlarını doğrudan etkilediği günümüzde alternatif küreselleşme arayışlarına yukarıda belirtilen ana belirleyiciler ve etkilenme alanları ışığı altında değerlendirerek, eleştirel bir yaklaşım ile toplumu değiştirecek, dönüştürecek, bugünün pratiklerini düzenleyerek yeni alternatifler geliştirmemiz; Ancak gelişmesi şiddetle ihtiyaç duyulan yeni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

1. IŞIK, Oğuz (1996) "Küreselleşen Dünyada Yeni Uzaklıklar ve Siyaset" SDD Sosyal Demokrat Değişim Siyasi ve Kültürel Dergi Mart / Nisan 1996.
2. GERAY Haluk (1996) "Tekeller Kamuoyunu Yönlendiriyor" IŞık Kansu tarafından hazırlanan Emperyalizmin Yeni Masalı Dizi Yazısı, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Şubat 1996.
3. GÜLER, Birgöl Ayman (1996) "Yeni Sağ ve Devletin Değişimi" IŞık Kansu tarafından hazırlanan Ankara Kulisi Köşesi, Cumhuriyet Gazetesi, 2 Kasım 1996.

3. Bölüm

Kentsel Sorunlar ve Arayışlar

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aykut Karaman

KENT SAÇAKLARINA YERLEŞEN AİLELERDE YAŞAMIN TOPLUMSAL ALANINA YÖNELİMİN SOSYOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

YARD. DOÇ. DR. FERAMUZ AYDOĞAN*

GİRİŞ

Toplumun en küçük birimi olan aile, işlevlerinin örüntüleri bakımından bireyi, bir ağ gibi sarmaktadır. Aile bir taraftan yapısı ve üstlenmiş olduğu işlevleriyle bireylerin toplum içinde yerini almasını sağlarken; diğer yandan da içinde yaşanan yerleşim biriminde, toplumsal yapının gereği gibi işlemlerini sağlayan, temel dinamiklerin oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Bilindiği gibi ülkemizde yerleşim yerleri demografik özellikleri bakımından köy, kasaba ve kent olarak sınıflandırılmaktadır. Kentlerin genellikle saçaklarında yer alan, kentleşme özelliklerini tam olarak benimsememiş, kırla kent arası bir yaşam süren, çoğunlukla da daha az refahın bulunduğu bölgelere ise gecekondular denilmektedir.

1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Kent

Kent; idari yapısı, nüfus yoğunluğu, ekonomik etkinlikleri ve fiziki çevre bakımından, köy ve kasabalardan ayrılmaktadır. Kentin psiko-sosyal atmosferi de diğer yerleşim yerlerinden farklıdır. Kent, “insan ilişkileri açısından ancak belirli nüfusa sahip toplumlarda karşılanması mümkün olan fizyolojik ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların belirli düzeylerde karşılandığı” (İspir, 1991:8) bir yerdir. Hayatın mesleklere, işbölümüne, farklı kültür gruplarına göre organize edildiği, kurumlaşmanın yoğunluk kazandığı, karmaşık insan ilişkilerinin bütün bir günlük yaşayışı etkilediği yerleşmedir (Sezal, 1992:22).

---

* Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Tarihin ilk dönemlerinden bu yana “kent” kavramıyla “özgürlük” kavramı birlikte anılmıştır (Abrams,1970:12). Kent her türlü toplumsal katmandan, mesleki tabakalaşmadan ve farklı kültürlerden olan insanları içerisinde özgürce barındırmaktadır. Bu nedenle kentin ulaştığı boyutlar, toplumbilimle uğraşan herkesin dikkatini çekmekte ve yeni araştırmaların yapılmasını sağlamaktadır (Tuna, 1987:1).

1.2. Kentleşme

Kent kavramına boyut kazandıran bir diğer kavram da kentleşmedir. Kentleşme, dar anlamıyla, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, köy ve kasabalardan kente göç, kentleşmenin başlıca demografik nedenidir. Kentleşmeyi oluşturan bu demografik nedenin gerisinde ise ekonomik ve toplumsal değişmelere yol açan etkenler vardır (Keleş, 1972:6). Köyün iticiliğine karşılık, kentin çekici nedenlerinden dolayı kentleşme yoğun olarak yaşanmaktadır. Böylece kentleşme, “kentleri yaratan ve büyümelerini sağlayan nüfus hareketlerinin adı” (Yavuz,Keleş,Geray,1978:19) olmaktadır.

1.3. Kentlileşme

Hızlı kentleşme, kentlileşme ya da kentlileşememeyi de beraberinde getirmektedir. Kentlileşme, “kentleşme akımı sonucunda,toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tarihsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir”(Keleş, 1980:70). Kırsal alandan kente gelen insanlar zamanla kentlileşmektedirler. Kente uyum ne denli yüksek olursa kentlileşme sürecide o denli hızlanmaktadır. Köyün ve kentin “ekonomik ve sosyal mekanları”(Kartal, 1992:50) arasındaki geliş ve gidişleri, onların kentlileşme ya da kentlileşememe süreçlerini de ortaya koymaktadır.

1.4. Gecekondu

Köylerden ve kasabalardan gelerek, kentlerin çevresine yerleşen ve kentleşme sürecini yaşayan önde gelen toplumsal bir birim ve yerleşme yeri ise gecekonduudur. Kentlerin çoğunlukla saçaklarında yer alan ve sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik özellikleri bakımından, yerleşik kent yaşamından farklılıklar gösteren yerleşim yerlerine gecekondu denilmektedir. Gecekonduunun psiko-sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini barındırarak onu yaşayan insanlar da gecekondu toplumunu oluşturmaktadırlar. Dönmezer'e göre gecekondu kente uyum sürecinde, oturmuş olduğu gecekondu bölgelerinde bir çeşit "staj" yapmaktadır (Dönmezer, 1985:68). Gecekonduarda oturarak kentleşme sürecinde belirli bir yol alanlar ise bir yandan kentin daha kentli özellikler gösteren bölgelerine yerleşmekte ve diğer bir yandan da kentli toplumsal kimliğini kendinde barındıran çevrelere girmektedirler.

2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIĞI, YÖNTEM VE TEKNİKLER

Bildirimizde köy ve kasabalardan gelerek kent saçaklarına yerleşen ve gecekonduarda yaşayan ailelerin, yaşamın toplumsal alanına yönelimlerinin bir toplumbilimsel çözümlemesi yapılmaktadır. Bildirimize kaynaklık eden, uygulamalı toplumbilimsel araştırma; Van'da çoğunlukla kent saçaklarında oluşturulmuş olan gecekonduarda yaşayan aileler üzerine yapılmıştır. Araştırmamızın örneklemini gecekonduarda yaşayan ve basit tesadüfi örnekleme tekniğiyle belirlemiş olduğumuz aileler oluşturmaktadır. Bu ailelerin hane halkı reislerine anket uygulaması yapılmış alınan yanıtlarla birlikte, yerinde gözlem, örnek olay teknikleri de kullanılarak, derinliğine toplumbilimsel çözümleme yoluna gidilmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Ailelerin Kente Kaç Yıl Önce Yerleştiği

Kent saçaklarına yerleşen gecekondü ailelerinin kentte kaç yıldır yaşamakta olduklarını belirlemek amacıyla bir soru yöneltilmiştir. Bilindiği gibi, kırsal kesimden kente gelen ailelerin kentte kalış süreleri arttıkça, kentleşme süreçleri yoğunlaşmaktadır. Ankete verilen yanıtlarda, ailelerin %22.7'sinin 1-5 yıl öncesinden kente geldiklerini söyledikleri görülmüştür. 6-10 yıl önce kente gelenlerin oranı 24.2'dir. 10 ve daha fazla yıldır kentte yaşayanların oranı ise %60.1'dir. Bu rakamlar anketin uygulandığı kent saçaklarındaki ailelerin büyük oranda kentle tanışıklığını sağlayacak ve kentin sosya-kültürel ve ekonomik alanına girecek tecrübeyi elde edebilecek bir şekilde kentte oturma etkinliğine sahip olduklarını göstermektedir.

Kente göçten sonraki ilk yılların kentleşme/kentleşememe üzerindeki gücü fazladır. Kente gelinen ilk yıllarda, kentte tutunabilecek bir fiziksel ve toplumsal ortamın olması, ailenin kentte kalışında önemli bir etkidir. Göçün ilk yıllarında kentte kendine tutunabilecek bir ortam bulan aile bireyleri, daha sonra, kentin merkezlerine inerek, kent imkanlarından yararlanma yollarını bulmaya ve yeni bir toplumsal çevre edinmeye çalışmaktadır. Böylece kalış süresi arttıkça, yeni olanaklara ulaşmakta ve şehirselleşme davranışlar göstermeye başlamaktadır. Ancak göçün ilk yıllarında kent olanaklarına yeterince ulaşamayan ve yeni fırsatlar yakalayamayan aileler ya geri göçü denemektedirler, ya da yerleşmiş oldukları gecekondülarda kentten uzak ama sosyo-kültürel ve fiziki çevre bakımından köy olmayan, ancak kent de olmayan yeni bir dünya oluşturmaktadırlar. Bu da kentleşmeyen/ kentleşemeyen , büyük ölçüde de kentleşmeye sırtını dönmüş bireylerin oluşturduğu, gecekondü toplumsal yaşantısını oluşturmaktadır.

3.2. Ailelerin Bir İşte Çalışma Durumları

Kent saçaklarına yerleşen ailelere, bir işte çalışma durumlarının nasıl olduğu sorulduğunda; hane halkı reislerinden yalnızca %12.7'sinin kendisini "küçük esnaf" olarak tanımladığı görülmüştür. Şöförlük, marangozluk, tamircilik

yapanların oranı ise %7.8'dir. Her iki rakam birlikte değerlendirildiğinde, ankete katılan hanehalkı reislerinin %20.5'inin az çok bilgi, beceri ve ekonomik yatırım gerektiren işlerde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Hanehalkı reislerinin %6.6'sı devlet memurluğu yaptıklarını söylemişlerdir. Bunların da ayrıntısına inildiğinde devlet memurluğu içerisinde fazla bir öğrenim ve bilgi birikimi gerektirmeyen, düz masa başı memurluğu ve hademelik gibi işler yaptıkları anlaşılmıştır. Tarım işçiliği (%7.5), çiftçilik hayvancılık (%7.8), ormancılık (%2.0), sigortalı fabrika işçiliği (%7.8), seyyar satıcılık (%15.1), gündelik işçilik (%17.0). kırsal kesimden kente gelerek kent saçaklarına yerleşen ailelerin en çok yaptıkları işlerdir.

Bu rakamların tümü göz önünde bulundurulduğunda, gecekonduda ailelerinde uzmanlık gerektiren bir işte çalışmama eğilimi devam etmektedir. Elde edilen işler, toplumsal ve ekonomik statü bakımından ortanın altında yer alan insanların yaptıkları işlerdir.

3.3. Ailelerin Gelirlerini En Çok Ne İçin Ayırdıkları

Gecekonduda oturan ailelere, "gelirinizin en büyük kısmını neye ayırırsınız?" diye bir soru yöneltilmiştir. Alınan yanıtlarda gelirin en çok yiyeceğe-giyeceğe (%50.3) ayrıldığı görülmüştür. Bunu "ev eşyası ile ilgili harcamalara ayırım" diyenlerin oranı (%12.7) ve "kiraya ayırım" diyenlerin oranı (%10.5) izlemektedir. Görüldüğü gibi aileler gelirlerinin bir çoğunu yiyecek-yiyecek, ev kirası ve ev eşyası türünden zorunlu yerlere öncelikle ayırmaktadırlar. Nitekim alınan yanıtlarda, gelirini en çok eğitime ayırdığını söyleyenlerin oranı %8.6, sağlığa ayırdığını söyleyenlerin oranı ise %6.8'dir. Bu soruya verilen yanıtların en ilginç olanı, kültürel etkinliklere para ayırdığını söyleyenlerin oranının %0.7 gibi bir rakam çıkmasıdır. Bu oran gecekondularda yaşayan ailelerin büyük oranda kültür harcaması yapmadığını ve buna bir miktar para ayırmadığını göstermektedir. Bu durum, kırsal kesimden kente yeni gelen ve kente tutunmaya çalışan aileler bakımından normal gözükse de; daha önce de belirtildiği gibi, örnekleme giren ailelerin büyük çoğunluğu uzun yıllardır kentte yaşamaktadırlar. Kentleşmenin göstergelerinden biri olan kültürel harcamalara para ayıracak duyarlılığa ulaşmamış olması, ailelerin içerisinde buldukları durumu ortaya koymaktadır.

3.4. Ailelerin Kentteki Yakın Akrabalarıyla Ve Komşularıyla İlişkileri

Kentte oturan yakın akrabalarla ne tür bir ilişki geliştirdikleri, gecekondü ailesinin kentleşme sürecinde önemlidir. Ailelerin kentteki yakın akrabalarıyla en çok işlerine yardım etme konusunda (%44.4) bir iletişimde buldukları görülmüştür. Bunu borç para alışverişi (%27.0) izlemektedir. Her iki oran gecekondü ailesinin büyük oranda maddi problemlerin çözümünde yakın akrabalarıyla temas içinde olduğunu göstermektedir.

Yüz yüze görüşmelerde hane halkı reisleri, yakınlarının işlerine yardım etme konusunda, daha çok ev yapımında, kışlık erzakların hazırlanmasında, yakacak temininde aile yakınlarıyla dayanışma içerisinde olduklarını söylemişlerdir. Nitekim daha sonraki soruda komşularıyla ne tür bir yardımlaşma içerisinde oldukları sorulduğunda, “gerektiğinde işlerine yardım” konusunda dayanışma gösterdiklerini söyleyenlerin oranı (%21.1), aile yakınlarıyla böyle bir dayanışmada bulduklarını söyleyenlerin oranından (%44.4) çok düşük kalmaktadır. “İş bulma” konusunda yakın komşuların dayanışması (%9.3) yine aile yakınlarının bu konudaki dayanışma oranından düşük (%13.8) gözükmektedir. Ancak, borç para alış-verişi, ev eşyası değişimi söz konusu olduğunda komşularla bu alandaki ilişkilerin yakın akrabalarla geliştirilen ilişkiden daha yüksek olduğu görülmektedir. Komşularıyla yardımlaşmasını en çok “borç para alış-verişi” şeklinde tanımlayanların oranı %39.8 iken aynı ilişkilerin yakın akrabalarda %27.0 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Komşuların “gerektiğinde ev eşyası alış-verişi” şeklindeki dayanışmaları %23.7 iken aynı dayanışma yakın akrabalar arasında %8.5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar da göstermektedir ki, gecekondü bölgelerindeki aileler iş bulma ya da gerektiğinde işine yardım etme söz konusu olduğunda daha çok yakın akrabalarla temas kurmaktadır. Borç para yakın akrabalarından alınmakla birlikte, büyük oranda komşulardan sağlanmaktadır. Araç-gereç alış-verişi ise akrabalarından çok komşulardan yapılmaktadır.

3.5. Ailelerin Komşularıyla Sorunlarını Çözme Yöntemleri

Hane halkı reislerine komşularıyla aralarında, herhangi bir sorun çıktığında, bunu hangi yöntemlerle çözdükleri sorulduğunda, %50'si bir sorun

yaşandığında çevredeki sözü geçen kimselerin araya girerek sorunu halletme yolunu seçtiklerini söylemişlerdir. “Komşularla aramızda anlaşmazlık olmaz, olursa da kendimiz hallederiz” diyenlerin oranı ise %39.8’dir. Komşularıyla aralarında bir sorun çıktığında sorunun çözümü için “karakola gider yetkililere sorunumu iletirim” diyenlerin oranı yalnızca %5.1’dir. Bu oranlar göstermektedir ki, kentin saçaklarında uzun süredir yaşayan aileler, komşularıyla olan sorunlarını ya çevredeki sözü geçen kimselerin araya girmesiyle halletmektedirler ya da kendileri komşularıyla konuşup-görüşme yolunu seçerek, sorunu çözme gayreti gütmektedirler. Bu yöntemlerin büyük oranda kırsal kesimdeki komşularla çıkan bir anlaşmazlığın bitirilmesi sürecinde uygulanan yöntemler olduğu görülmektedir.

3.6. Ailelerin Oturdukları Yeri Seçme Biçimleri

Hane halkı reislerine oturdukları evi seçerken, akrabalarına yakın olmasına dikkat edip/etmedikleri, eğer buna dikkat ettiyseler bunun nedeninin ne olduğu sorulduğunda, anketi cevaplayanların %60’ının “evet evimin akrabalarımın yakın olmasına dikkat ettim” cevabını verdikleri görülmüştür. Kırsal kesimden kente göç sürecinde yakın akraba ve tanıdıklardan yardım görülmesi ve ileride çıkabilecek bir sorunda akrabalarından yardım istenebileceği düşüncesi, ailelerin akrabalarına yakın yerlerde ikamet etmelerinin başlıca nedenidir. Bundan ötürü, kent saçaklarında oturan aileler daha çok akrabalarına ya da hemşehrilerine yakın yerleri seçmektedirler. Bunun sonucu X kırsalından gelenlerin birbirine yakın mahalle ve sokaklarda oturdukları, hatta oturulan yerlerin o kırsaldan gelenlerin adıyla anıldığı görülmektedir.

Niçin yakın akrabaların oturduğu yerlerin seçildiği sorusuna hane halkı reislerinin %30’unun “akrabalık ilişkilerini sürdürebilmek için”, %26’sının “görüşebilecek yakın birilerinin olması için”, %25’inin ise “karşılıklı yardımlaşabilmek için” bunu tercih ettiklerini söyledikleri görülmüştür. Kırsal kesimden kente göç sürecinde aileler, akrabalık ilişkilerinin zayıflayacağı ve zayıflayan bu ilişki sonucu artık eskisi gibi bir sorunları olduğunda yanlarında akrabalarını bulamayacaklarını düşünmektedirler. Köy ortamında akrabaların görünenden öte bir gücü vardır. Köyde soy takip edilmekte ve aileler soylarının gücü oranında işlerini, ilişkilerini kolaylaştırabilmekte ve sorunlarını çözebilmektedirler. Aileler kentte de akrabalarının gücüne gereksinim olacağını düşündüklerinden, akrabalık ilişkilerini sürdürebilmek

için akrabalarının oturduğu bölgeye yerleşmektedirler. Kentte göçün gerçekleştiği ilk günlerde, konaklanılan yeni kent ortamında konuşulacak, yardım alınacak ve ilişki kurulacak birilerinin olması da önemlidir.

3.7. Ailelerin Alışkanlıkları

Hane halkı reislerine seçenekler sunularak “hangisini yapmaktasınız?” diye bir soru sorulmuş ve birden çok şıkkı işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Alınan cevaplarda ailelerin en çok %34.2’sinin “taksitli alışveriş” ettiklerini, ikinci olarak (%20.8) milli piyango bileti aldıklarını, spor toto-loto ve kart kazıma türünden şans oyunlarına para yatırdıklarını söyledikleri görülmüştür. Ekonomik bakımdan güçlük içerisinde olan dar gelirli ailelerin alışverişlerinde tercih ettikleri yöntem olan taksitle alış-verişe geçekonu ailelerinin büyük oranda yöneldikleri anlaşılmaktadır. Yine ekonomik sıkıntıda olan ve mucizelerle bu sıkıntılardan kurtulacağını düşünen bireylerin yönelmiş oldukları şans oyunlarına yönelmeleri de geçekonu ailelerinin ekonomik sıkıntılardan kurtulmayı önemli oranda mucize türünden oluşumlara bıraktıkları düşüncesini dile getirmektedir.

3.8. Ailelerin Boş Zamanlarını Değerlendiriş Biçimleri

Kent saçaklarında oturan ailelere, “zorunlu uyku, temizlik, beslenme ve çalışma saatleri dışında kalan boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?” diye bir soru yöneltilmiştir. Bu soruyu cevaplayanların çoğunlukla “televizyon izleyerek” (%38.5) ikinci olarak da (%27.8) “kahveye giderek” boş zamanlarını değerlendirdiklerini söyledikleri görülmüştür. Bunları “misafirlğe giderek” (%11.7) ve spor yaparak (%10.8) cevapları izlemektedir. Sinemaya, tiyatroya giderek boş zamanlarını değerlendirdiklerini söyleyenlerin oranı yalnızca %0.7 iken kitap okuyarak boş zamanlarını değerlendirdiklerini söyleyenlerin oranı ise %2.9’dur.

Bu oranlarda göstermektedir ki, gecekonduda oturan aileler büyük oranda televizyon izleyerek vakitlerini geçirmektedirler. Gecekondularda kahveye gidenlerin sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Bu oranı, gecekondularda, kent merkezlerine oranla kahvehanelerin sayısının daha yüksek olduğu gözlemi desteklemektedir. Gecekondu ailelerinde, sinemaya, tiyatroya gitme gibi alışkanlıkların yok denecek kadar az, kitap okumanın ise çok düşük olduğu görülmektedir.

3.9. Ailelerin Kentteki Kurumlarla İlişkileri

Ailelerin kentteki kurum ve kuruluşlarla ilişkilerini ölçmek amacıyla “son bir yıl içinde” aşağıda sıralanan kurum ve kuruluşlardan hangilerine işiniz düştü şeklinde sorulan soruya, hane halkı reislerinin %47.7’sinin “sağlık ocağı” ya da “hastaneye” işlerinin düştüğünü söyledikleri görülmüştür. Kötü beslenme ve uygun olmayan yaşam şartları, gecekonduda oturan ailelerin sağlık sorunlarını daha sık yaşamlarına zemin hazırlamaktadır. Sağlık ocağı gibi kurumların ayakta teşhis ve tedaviye yönelmesi ve gecekondu bölgelerindeki sağlık ocaklarında hem personel hem de teçhizat yetersizliği olması sonucu, aileler hastalıklarına köklü çözüm bulamadıklarından, daha sık bu tür kurumlara gitme ihtiyacı duymaktadırlar. Gecekondu ailelerinin son bir yıl içinde işlerinin düştüğü kurumlar içerisinde %18.8’le belediye ikinci sırada gelmektedir. Gecekondu bölgeleri belediye imkanlarından daha az ve daha geç yararlanan bölgelerdir. Altyapı ya da çevre problemlerinin çözümünde belediyeye defalarca gidildiği olmaktadır. Ankete verilen cevaplarda ilginç olanı gecekondu ailesinin üçüncü sırada PTT’ye işlerinin düşmesinin (%15.6) yer almasıdır. Bu oran da göstermektedir ki gecekondu ailesi PTT hizmetlerinden haberdardır ve PTT gecekondulara da hizmet götürmektedir. Bunda son on yılda ülkemizin genelinde görülen telefon hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının payı büyüktür.

Gecekondu ailelerinin bu kurumların dışındaki kurumlara önemli oranlarda işlerinin düşmediği anlaşılmaktadır. Son bir yılda bankaya işi düşenlerin oranı %8.0, vergi dairesi ve tapu dairesine işi düşenlerin oranı %5.8, karakola, mahkemeye işi düşenlerin oranı %2.2, notere %1.8, sigortaya %3.8’dir. Gecekondu ailesi, önemli oranda kent ailesinin başvurduğu kurumlara işi düşmediğinden başvurmamaktadır. Çünkü, bu kurumlardan bir çoğu ekonomik hareketlilik sonucu başvurulacak kurumlardır.

3.10. Ailelerin Kurumlardan Beklentileri

Gecekondu ailesinin kentte yaşarken, devletin yetkili kurumlarından ne gibi beklentileri olduğunu öğrenmek amacıyla, devletin ilgili kurumları mahallenize hizmet getirmeyi düşünse, siz bunların hangilerinin olmasını istersiniz? sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevapların dağılımına bakıldığında, ilk sırada okul isteğinin yer aldığı görülmektedir (%32.3) Kırsal kesimden kente gelen ve kent saçaklarında oturan aileler, çocuklarının eğitimini maddi bir yatırım olarak görmektedirler. Çocuğun okuyup büyük adam olacağı ve kendilerinin yazgısını değiştireceği düşüncesi yaygındır. Çocukların rahatça okuyabilmeleri için de bu imkanın verilmesini öncelikli olarak istemektedirler.

Okuldan sonra yetkili kurumlardan en çok istenen şey, mahallenin altyapısının ve asfaltının yapılmasıdır (%28.5). Bu oranın yüksek çıkmasının nedeni, anketin uygulandığı bölgelerin çoğunda alt yapının oldukça yetersiz olması ve asfaltlamaya hemen hemen hiç yer verilmemiş olmasıdır. Hane halkı reislerinden sağlık ocağı ya da hastane isteyenlerin oranı ise %15.6'dır. Bir önceki soruya verilen cevaplarda, bir yıl içinde ailelerin %47.7'sinin sağlık ocağı ya da hastaneye işi düştüğü göz önünde bulundurulursa, bu istemin düşük oranda temsil edildiği görülecektir. Ancak, anket uygulaması sırasında yapılan gözlemde, ailelerin buralara işi fazla düşmekle birlikte, bu isteklerine cevap verebilecek sağlık ocağı bulabildikleri izlenimi edinilmiştir. Sağlık ocağı yetersizliği belirgin olarak ortaya çıkmamaktadır.

Ankete katılanların %8.5'i futbol sahası, %8.4'ü çocuk bahçesi, %7'si ise kütüphane istemektedirler. Bu oranlar, gecekondu ailesinin boş zamanlarını değerlendirecek yerlere gereksinimleri olduğunu göstermektedir.

3.11. Ailelerin Geleceğe Yönelik Özlemleri

Kent saçaklarında oturan ailelerin geleceğe yönelik özlemlerine bakıldığında ise en çok (%39.8) "geliri ve sosyal güvencesi bakımından iyi olan bir işte çalışmak" olduğu görülmektedir. Gecekondu bölgelerinde daha önceki

verilerimizde görüldüğü gibi, aile bireyleri çoğunlukla herhangi bir sosyal güvenliği olmayan marjinal işlerde çalışmaktadırlar. Bundan ise tatmin olmamaktadırlar.

Gecekondu ailesinin ikinci sırada yer alan özlemi (%19.8) çocuklarının geleceğidir. Daha önce alınan cevaplarda görüldüğü gibi, devletin yetkili kurumlarından okul yapması isteği önde gelen isteklerdendi. Alınan bu cevaplarda okul isteğini teyit etmektedir. Gecekondu ailesi, çocuklarının geleceğini düşünürken, onu aynı zamanda kendisi içinde garanti olarak görmektedir.

Gecekondu ailelerinde “daha iyi akrabalık ilişkileri ve sıcak komşuluk, dostluk” isteyen hane halkı reislerinin oranı ise %16.4’dür. Köyden kente gelen aileler, akrabalık, komşuluk ve dostluk ilişkilerinde bir azalma olduğunu düşünmektedirler. Kentte kalma süresi arttıkça ve aile bireyleri kentin diğer bölgelerindeki farklı insanlarla tanıştıkça, ilişkileri eskisinden farklı bir düzleme oturmaktadır. Ailelerden ancak %2.8’i “daha fazla seyahat etmek” istediklerini, %1.3’ü ise “bir başka kente göç etmek” istediklerini belirtmişlerdir. Her iki oran da gecekondu ailesinin dışarı açılma konusunda fazla bir beklentisinin olmadığını göstermektedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kentlerin genellikle saçaklarında yer alan, kentlileşme bakımından kentin diğer kesimlerine oranla daha geri kalmış, kentlileşebilmek için de yeterli olanağı ve güdülemeyi elde edememiş, bu nedenle de kırla kent arası bir yaşam süren, bu yaşamı dolayısıyla beklentileri de pek belirgin olmayan, çoğunlukla daha az refahın ulaştığı yerler kent saçaklarındaki gecekondulardır.

Van’daki gecekondularda yapmış olduğumuz anket uygulamasının, bu bildiride yer alan sorularına verilen cevaplarda görüldüğü gibi, gecekondu ailesinin yaşamın toplumsal alanına yönelimde, bir kapalılık içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Kendi içerisinde ve yaşamış olduğu gecekonduyun toplumsal çevresinde geleceğini arama yoluna gitmektedir. Muhafazakar bir görüntü

vermektedir. Sorunlarının farkındadır, fakat bunların çözümünde yeterli gayreti göstermemekte ya da gösterememektedir.

Anketin uygulandığı gecekonduların büyük bir bölümü 6 yıldan daha fazla kentte oturmaktadırlar. Ancak bu uzun süreye rağmen kentin sosyal-kültürel çevresiyle ve ekonomik işlerliğiyle yeterince tanışmış gözükmemektedirler. Oysa kentte kalış süresi arttıkça, kentle ilişkiler gelişmeli ve kentsel davranışlar edinilmeye başlanmalıdır.

Gecekonduların bir işte çalışma durumuna bakıldığında, çoğunun herhangi bir mesleki tecrübe gerektirmeyen marjinal işlerde çalıştıkları görülmektedir. Az çok mesleki birikim ve yatırım gerektiren işlerde çalışan ve kendisini “küçük esnaf” olarak tanımlayanların oranı %12.7, “şoförlük”, “marangozluk”, “tamircilik” gibi işlerde çalışanların oranı ise %7.8’dir.

Ailelerin gelirlerini en çok neye harcadıklarına bakıldığında, yiyeceğin-giyeceğin ve kiranın dışında başka aktivitelere para ayırmadıkları/ayıramadıkları gözlenmektedir. Gecekonduların bireyleri genellikle düşük ücret getiren işlerde çalıştıkları için elde ettikleri paralar da düşük olmaktadır. Bunun sonucu olarak, elde edilen gelir öncelikle, yiyecek, giyecek gibi zorunlu giderlere harcanmaktadır.

Gecekonduların yakın akraba ve komşularıyla ilişkilerine bakıldığında, karşılıklı olarak işlere yardım ve iş bulma konusunda yakın akrabalarla ilişkinin yüksek olduğu, borç para alış-verişinde ve ev eşyası değişiminde ise komşularla ilişkilerin öne geçtiği görülmektedir.

Hane halkı reislerinin, komşularıyla herhangi bir sorunları olduğunda, büyük oranda çevredeki büyüklerin araya girerek, sorunu çözme yoluna gittikleri, ya da komşularıyla karşılıklı oturup-konuşarak sorunu çözdükleri ve bu tür durumlarda karakola çok az başvurdukları anlaşılmıştır. Bu davranışın kırsal kesimdeki sorun çözme davranışıyla paralellik taşıdığı görülmüştür.

Ailelerin oturdukları yeri seçerken, akrabalarına yakın olmayı istedikleri görülmektedir. Kent ortamında sosyo-kültürel ve ekonomik bakımdan

tutunabilmek için, en çok güvendikleri ve daha önceden tanıdıkları akrabalarına yakın yerleri tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Gecekondu ailesi dar gelirli aile olduğu için çoğunlukla taksitle alış-veriş yapmaktadır. Paranın bankaya konarak saklanmasına belirgin olarak rastlanılmamaktadır. Ancak, şans oyunlarına yönelimin fazla olduğu görülmektedir. Bu durum ailelerin ekonomik bir çöküntü halini yaşadıklarını ve bundan kurtulmak için de olağan üstü gelirlerin bir anda elde edilmesi gerektiğini düşündüklerini dile getirmektedir.

Hane halkı reislerinin zorunlu uyku, temizlik, beslenme ve çalışma saatleri dışında, çoğunlukla kahveye giderek, ya da televizyon izleyerek boş zamanlarını değerlendirdiklerini söyledikleri görülmüştür. Sinema ve tiyatroya giderek boş zamanlarını değerlendirenler yok denecek kadar azken, kitap okuyarak bu işi yapanların oranı da oldukça düşüktür. Spor yaparak boş zamanlarını değerlendirdiğini söyleyenler olmakla birlikte, bunun oranı yeterli düzeyde değildir.

Ailelerin kentteki kurum ve kuruluşlara son bir yıl içerisinde işlerinin düşme sıklığına bakıldığında, en çok sağlık ocağına ve hastaneye işlerinin düştüğü görülmektedir. Bu da gecekondu ailelerinde, altyapı imkanlarının yetersiz, çevre koşullarının sağlıksız ve kötü beslenmenin yaygın olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim ikinci sırada belediyeye işlerinin düştüğünü belirtmişlerdir. Ayrıca, asfalt yol ve altyapının tamamlanması isteği gecekondu ailelerinin ilgili kurumlarından istemiş oldukları önde gelen istekleri arasındadır.

Kent saçaklarına yerleşen aileler, geleceğe yönelik olarak öncelikle geliri ve sosyal güvencesi iyi olan bir iş bulmak özlemini çekmektedirler. Daha az ücret getirisi olan ve iş tatmini vermeyen işlerinden hoşnut olmadıklarını belirtmektedirler. Gecekondu ailelerinde, işsizlik çok büyük sorun olarak gözükmemektedir ancak yapılan işi beğenmeme, iş tatminsizliği, işle ilgili yılgınlık daha belirgin olarak gözükmektedir.

DİPNOT ve KAYNAKÇA

- ABRAMS, Charles Şehirleşen Dünya ve İnsanların Mesken Mücadelesi, Yarn Yayınları, Ankara, 1970
- DÖNMEZER, Sulhi Hızlı Şehirleşme ile Suç ve Ceza Adalet Sistemi İlişkileri, Sisav Yayınları, İstanbul, 1985
- İSBİR, Eyüp Şehirleşme ve Meseleleri, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1991
- KARTAL, S. Kemal Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Adım Yayıncılık, Ankara, 1992
- KELEŞ, Ruşen Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1972
-
- Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1980
- KONGAR, Emre Türkiye Üzerine Araştırmalar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986
- SEZAL, İhsan Şehirleşme, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992
- ŞENYAPILI, Tansı Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1978

TUNA,Korkut

**Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması
Üzerine Sosyolojik Bir Deneme, İ.Ü, Edebiyat
Fakültesi Yayınları, İstanbul ,1987**

YAVUZ,Fehmi,
KELEŞ,Ruşen,
GERAY,Cevat

**Şehircilik, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını,
Ankara,1978**

KÜLTÜR VE TARİHİ KENTSEL BAHÇELER

Erdoğan YAŞLICA^{*}

Ece(GÖKOK) TANRIVERMİŞ^{**}

GÜL GÜNEŞ^{**}

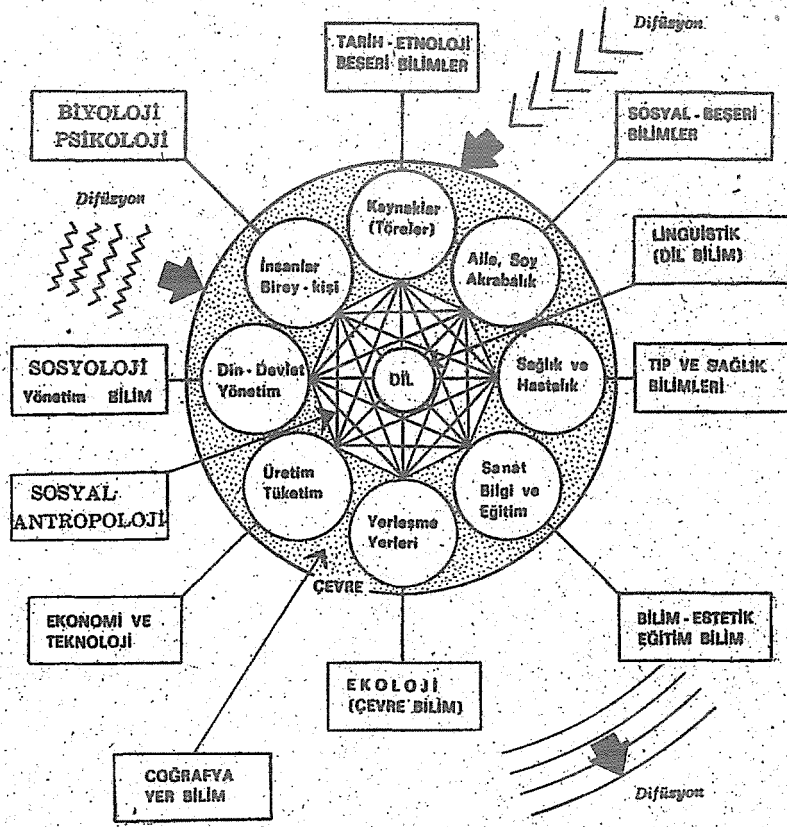
Doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı herşey kültür olarak adlandırılır. Kültür, bir grubun veya ulusun maddi, ideolojik olgularının bütünüdür. Aynı zamanda iki farklı ulusun bilgi aktarımı temeli ile bütünleşmesi esasına da dayanır. Burada bir etkileşim sözkonusudur. Zaman, gözardı edilmemesi gereken önemli bir faktördür.

Kültür değişen bir sistemdir. Her kültürel sistem var olabilmek için, kendi yaşama özelliklerine uygun bir doğal çevreye gereksinme duyar. Kültürel sisteme ait hemen herşey (insanlar, kaynaklar, din-devlet yönetimi, üretim-tüketim, yerleşim yerleri, sanat, bilgi ve eğitim vb.) bu çevrenin içindedir. (Şekil 1) (Güvenç 1991)

---

^{*} Doç.Dr. Gazi Üniversitesi, Müh. Mim. Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

^{**} Araştırma Gör., Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Şekil 1. Kültür kavramı ve ana öğeleri (Güvenç 1991).

Kültür, Latince "LA CULTURA" sözcüğü olarak geçmektedir ve ekip biçme anlamındadır. Osmanlıcaya sokulan karşılığı Arapça kökenli "HARS" sözcüğüdür. "HARS" Arapçada toprağı ekip biçmek, ekin, buğday anlamını taşımaktadır. Türk Dil Kurumu, "KÜLTÜR" sözcüğünü doğrudan tercüme ederek "EKİN" sözcüğünü üretmiştir (Yaşlıca 1996).

Kent, farklı bir yaşama düzenine bizi zorlayan, yeni ve kuvvetli bir organizmadır. Sokakları, caddeleri, parkları, heykelleri, kütüphaneleri, halkın bir arada bulunduğu mekanları, kentin mimarisi bir bütün olarak ele alınır. Mekan, zaman ve hareket bir kentin sınırlarını çizer (Çizgen 1994).

Kentsel büyümenin sağlıklı ve boğucu havasından bizi ancak kentin estetik köşeleri, tarihi yapıları ve yeşil alanları kurtarabilir. Özellikle insan-doğa ilişkilerinin kurulması bakımından önemi nedeniyle açık ve yeşil alanlara olan gereksinim, tarihin her döneminde hissedilmiştir. Açık ve yeşil alanlar, insanların yaşamlarını sürdürdükleri mekanın önemli bir parçasıdır. Bu alanlar tarih içinde, dinsel felsefe ve mitolojiye

dayanan ilk bahçe örneklerinden kent parklarına kadar geniş bir çeşitlilik göstermektedir (Çizgen 1994).

İngilizce bahçe anlamına gelen "garden" sözcüğü, İbranice'den gelmektedir. "Gan" ve "Eden" veya "Oden" sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Gan, etrafı duvarla çevrelenmiş, içe dönük mekanın ifadesidir. "Eden" veya "Oden" ise, cennet veya zevk alınan açık mekan demektir (Nuhoğlu 1994).

Yunancada ise "PARADİS" sözcüğü Cennet anlamında kullanılmaktadır ve İran dilinde park anlamına gelen "PARDES" sözcüğünden türetilmiştir. Türkçede "bahçe" sözcüğü, Farsça kökenli olup, "bağçe" sözcüğünden gelmektedir. Anlamı ise içinde ağaç, çiçek veya sebze yetiştirilen, etrafı çevrili toprak parçasıdır (Berral 1966).

Bu tanımlara göre bahçe, sınırları belli, içe dönük hoş vakit geçirmek için düzenlenmiş tanımlı alanlardır. Peyzaj Mimarlığı meslek disiplini açısından bahçeyi tanımlamak gerekirse, kontrol altına alınmış doğadır denilebilir. Aynı zamanda kişiliğin aynası, duygu birikimi ve deneyimlerin mekana aktarımıdır. Bahçeler tasarlanırken, kültür ve doğayı idealize etmek her zaman amaçlardan biri olmuştur (Nuhoğlu 1994).

Kültür tarihçileri, her büyük uygarlığın gözde bir bahçe tanımı gerçekleştirdiğini, her büyük uygarlığın sonsuzlukla boy ölçüşen bir incelik içinde bahçe siyasetleri geliştirdiğini göstermişlerdir (Batur 1995).

2. TARİH BOYUNCA KENT BAHÇELERİNİN GELİŞİMİ

Tarihin akışı içinde bahçe düzenlemesinde ülkeden ülkeye, kıtadan kıtaya büyük ve önemli etkileşimler olmuştur. Bu etkileşimi ortaya koymak amacıyla John & Ray Oldham (1980) tarafından geliştirilmiş akış şeması Çizelge 1'de yer almaktadır (Oldham 1980).

2.1. İLKÇAĞ'DA BAHÇE SANATI

2.1.1. Mısır Uygarlığında Bahçe

Bahçe kavramı, Mısır'da İ.Ö.3000-2500 yılları arasında oluşmuştur (Yaşlıca 1996).

Bu dönemde, orta sınıfa ait küçük kent bahçelerinin yanısıra, büyük tapınak bahçeleri ve krallığa ait bahçeler de bulunmaktaydı. Mısır'da bahçe sanatı, iklim şartları, jeolojik yapı ile birlikte dini inanışların kültür ile karışarak şekillenmesinden meydana gelmiş bir mekan düzenleme sanatıdır. Cenaze törenlerinin bahçede yapılması, yaşamın ebedi oluşu inancıyla öldükten sonra ruhlara sunulmak üzere

Çizelge 1. Peyzaj tasarımı ve bahçe sanatının gelişimi (Oldham 1980)

	AVRUPA VE AMERİKA	ORTA ASYA	ÇİN VE JAPONYA
3000			
2000			
1000	MISIR	ASUR	SH'ANG
AD	Mısır Bahçeleri	Asur Av Parkları	Sh'ang Av Parkları
BC	Makedonya Bahçeleri	Iran Bahçe ve Parkları	Informal İmparatorluk Parkları ve Peyzaj Şiirleri
100			
100	ROMA		HAN
100	Roma Bahçeleri ve Parkları	Budist Tapınak Bahçeleri	
200			
300			
400			
500			
600			
700			
800			
800		İSLAM	TANG
800		İslam Bahçeleri	Büyük Informal İmparatorluk Parkları, Bahçeler ve Şiirler
900	Manastır ve Kale Bahçeleri	ve Asya, Afrika, İspanya ve Kuzey Hindistan'daki Bahçe Avlular	İlk Peyzaj Resimleri
1000			
1100			
1200			
1200	İNGİLİZ RÖNESANS	MOĞOL-TİMUR	SUNG
1200	Ortaçağ-Bizans	Moğol Baskınları	Marco Polo Tarafından Görülen
1300	Marco Polo'nun Seyahatları	Timur Bahçeleri	Sung Bahçeleri
1300	İspanya İslam Bahçeleri	ve Minyatürler	Ming Restorasyonu
1400	İtalyan Rönesansı		Japon Peyzaj Bahçeleri
1500	Villa Bahçeleri		ve Ming bahçeleri
1600	Portekiz, İspanya ve Fransa		Japon Edo Bahçe Parkları
1700	İngiliz Peyzaj Bahçesi		ve Ching Bahçe Sarayları
1800	Amerika'da		
1900			
2000	Peyzaj Mimarlığı		
			MEIJI EDO ASHIKAGA HIEAN NARA

mezar çevrelerinde meyveliklere ve bahçelere yer verilmesi, bahçe sanatının şekillenmesinde dini etkileri göstermektedir. Mısır bahçesine ait tarihi resim ve planlardan, bahçelerin formal ve simetrik bir düzene sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bahçenin planı genel olarak dört köşedir. Korunma zorunluluğu ve iklim şartları nedeniyle etrafı yüksek duvarlarla çevrelenmiştir. Gözleri kamaştırıcı ışık ve bunaltıcı sıcaktan küçük bir kapıyla gölgeli, loş, serin bahçe mekanına geçiş düzenlemenin esasıdır. Çoğunlukla bahçenin ortasında ve bazen iki ucunda dikdörtgen veya "T" şeklinde bir havuz bulunur. Bu havuz hem sulama hem de banyo, kayık gezintisi, balık ve ördek yetiştirme gibi rekreasyonel faaliyetler için kullanılır (Berral 1966, Akdoğan 1974).

Mısır kentlerinde, kutsallaştırılmış havuzlar, kanallar iklimlendirmenin ve peyzaj mimarlığının ilk örneklerindedir (Yaşlıca 1996).

Bahçedeki bitkilendirme de formal bir düzendedir. Yetiştirilen bitkilerin çeşitliliği sadece estetik amaçlı değil aynı zamanda fonksiyonel amaçlar taşımaktadır. Gölge sağlayan ağaçların büyük bir çoğunluğu meyva ağaçlarıdır. İki tarafı ağaçlıklı yollara yer verilen bahçenin etrafı düzenli aralıklarla dikilmiş ağaçlarla çevrelenmiştir (Berral 1966).

Mısır bahçeleri, uzun dönemler boyunca kendine has özelliklerini korumuştur ve kültürlerin etkileşimiyle Yakındoğu ve Avrupa bahçelerinin prototiplerini oluşturmuşlardır (Berral 1966).

2.1.2. Eski İran'da Bahçe

Eski İran'da bahçe düzenleme, tarım faaliyetlerinin başladığı döneme kadar uzanır. O dönemden günümüze ulaşan belgelerde dünyayı dörde ayıran, birbirini kesen iki aksın oluşturduğu bir kalıp ve kalıpların ortalarında birer havuzun varlığı görülmektedir. Bu dörtlü kalıp İran'da bahçelerinin düzenlenmesinde temel plan olmuştur. Bu plan tipine İran dilinde "Chahar-bagh" yani "Dört bahçe" denilmektedir (Gültekin 1993, Daneshdoust 1993).

Bahçelerin düzeninin formal oluşu ve birbirini dik kesen iki aksın bulunması, ilkçağ İran bahçesinin en belirgin özelliğidir. İranlıların Asur ve Babil ile ilişkileri, bahçe düzenlemede gelişmelere neden olmuştur. Asur ve Babil'de parklara ve av rezervlerine hayran olan İranlılar, bunların benzerlerini tesis etmişlerdir. Mezarlıkların çevrelerinde gölge verici koruluklar oluşturmuşlar ve formal tarzda ağaçlandırmalar yapmışlardır (Akdoğan 1974).

İranlıların İ.Ö. 525'te Mısır'ı işgalinden sonra Mısır bahçelerinin yüksek duvarlı geometrik planını kendi bahçelerinde uygulamışlar ve böylece İran bahçesinin gizli, birbirinden duvar veya çitlerle ayrılmış avlu sistemini yaratmışlardır (Akdoğan 1974).

2.1.3. Mezopotamya'da Bahçe

Van Gölü'nden Basra Körfezine kadar uzanan, Dicle ve Fırat nehirlerini içine alan geniş topraklarda Sümer, Asur ve Babil Uygarlıkları yaşamışlardır. Dicle ve Fırat vadisindeki su taşkınlarını kontrol altına almak amacıyla bu iki nehir arasında geniş bir kanal sistemi kurulmuştur. Kontrollü olarak suyu kullanma, bahçe düzenlenmesinde etkili olmuştur.

Mezopotamya'nın kule tapınakları ziguratlar, yıldızları izleyebilmek ve tanrılardan haber alabilmek için, İ.Ö. 2500-500 yılları arasında yapılmaktaydı. Tuğla dolgulu, basamaklı, piramit formu bu tapınakların terasları, ağaç ve çalı türleri ile bitkilendirilip uzaktan yapay yeşil bir tepe izlenimi yaratılmaya çalışılırdı (Yaşlıca 1996).

Dünyanın yedi harikasından biri olan Babil'in Asma Bahçelerinin tasarımı da ziguratlarla teraslanmış bir dağ yamacının üzerinde yetişen bitkiler ile mimari bir eserin kombinasyonundan oluşmaktadır. Ziguratu oluşturan teraslar ağaç ve çalılar ile bitkilendirilmiş ve arkadaki kemerli promenadı gizler niteliktedir. Çatı üzerindeki bitkilendirme çalışmalarında, taş strüktürün su geçirmezliğini sağlamak için asfalt benzeri bir madde ile sıvanmış hasır kullanılmıştır. Büyük ağaçların yetişebileceği derinlikte toprak yığılan bu çatıları kaldırabilecek şekilde, yapılara bazı elemanlar ilave edilmiştir. İnşa edilen bir çok taşıyıcı tuğla sütunların içerisi, büyük ağaçların köklerinin gelişmesi için oyuk bırakılmıştır. Genellikle formal bir plan özelliği gösteren bu teras bahçelerinde eğlence için ayrılmış serin köşeler, hareketli suları ile fıskiyeli havuzlar, gölge veren ağaçlar ve dekoratif çiçekler bulunmaktadır. Babil'e ve nehre doğru harikulade görüğe sahip olan bu bahçeler, uzaktan yemyeşil bir tepiyi andırmaktadır. Arkeolojik deliller, muhtemelen dünyanın ilk kentsel çatı bahçesi olan Asma Bahçeleri'ndeki benzer sistemin, bazı Mezopotamya şehirlerinde daha küçük ölçekte kullanıldığını göstermektedir (Clifford 1962, Douglas et al 1987, Tunbiş 1989).

Tarihi belgeler, Asur Krallarına ait geniş doğal orman parklarından ve yapay olarak meydana getirilmiş park koruluklarından bahsetmektedir. Geniş av arazileri veya parklar içinde Asurlular, özellikle yapay küçük tepecikler üstünde küçük tapınaklar ve açık hava yaşantısı için pavyonlar inşa etmişlerdir. Parklarda yer alan küçük yapay tepecikler, daha sonra Ortaçağ Avrupası bahçelerinde de uygulanmıştır. Park

koruluklarının işlevlerinden birisi bayram şenliklerinin yapılmasıdır. Bu koruluklar siyasi törenler, ticari ve siyasi anlaşmaların yapıldığı yerler olarak da önem kazanmışlardır (Akdoğan 1974).

2.1.4. Ege ve Yunan Bahçe Sanatı

Yunan Uygarlığında bahçe sanatı dini etkilerle şekillenmiştir. İlk dönemlerde, dini törenler açık havada koruluklarda yapılırken, daha sonra tapınakların inşası ile iç mekanda yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, tapınakların çevresinde halkı çeken gymnasium, stadium, tiyatro, agora, akademi gibi sosyal ve kültürel tesisler ve bunları çevreleyen yeşil alanlar yer almaya başlamıştır. Bu mekanlarda toplanan halk, fikir alışverişinde bulunup çeşitli politik, ekonomik ve edebi konuları tartışırlardı. Bu toplantı alanları zamanla parklara dönüştürülmüştür. Filozoflar da bu parklarda öğrencileri ve taraftarlarıyla bir araya gelirlerdi (Akdoğan 1974).

Bu dönemin filozoflarından olan Aristophanes İ.Ö. 423 yılında yazdığı "Bulutlar-Nephelai" adlı eserinde, Heron Hakademikes (geçmişi İ.Ö. 6. yy'a kadar uzanan kutsal bir bahçe olan ve İ.Ö. 5. yy'da Cimon tarafından kamu parkı yapılan Akademia) 'in manzarasını şöyle tanımlamıştır (Wycherley 1967):

Fakat sen, Akademia'ya gidip,
zeytinler altında yarışacaksın;
Kamıştan bir çelenkle başında koşuyorsun
mükemmel bir rakip dostla.
Mis kokulu hanımeli ile huzur, mutluluk,
ve limon çiçekleri açmış yapraklar,
Güzel bir bahar mevsiminde, korulukta,
çınarın karaağaca aşkını fısıldadığı sırada
(İngilizce metinden çeviren E. Yaşlıca, 1996).

Yunanlılarda bahçe üç bölümden oluşmaktaydı. Birincisi, meyvalık, ikincisi bağ ve üçüncüsü ise budanmış bitkilerle çevrili olan çiçek yastıklarıdır. Bahçenin farklı fonksiyonlar için iki havuzu bulunmaktadır.

Yunan bahçe sanatında ev bahçeleri özellikle Doğu ile ilişkilerden sonra önem kazanmıştır. Dışa kapalı yüksek duvarlar içinde sütunlarla çevrelenmiş bir avlu sistemi (Atrium), sonraları Roma peristilini ortaya çıkarmıştır (Akdoğan 1974).

Özellikle İskender döneminde ülke sınırlarının genişlemesiyle, Ege, Mısır, Batı Asya ile kültür etkileşimi sonucu saray çevrelerinde halka açık bahçeler oluşturulmuştur (Erdoğan 1991).

Yunanistan'da Adonis için kısa ömürlü bitkileri saksılarda yetiştirmek ve bunları onun için düzenlenen törenlerde sunma geleneği, bu dönemde teras bahçelerinin de gelişmesine neden olmuştur (Akdoğan 1974).

2.1.5. Roma Bahçe Sanatı

İ.Ö. 200 'lerde batı dünyasına liderlik etmiş Roma uygarlığı, Yunan mirası üzerinde gelişmiştir. Bu nedenle bahçe düzenleme sanatı da Yunan bahçe sanatının bir devamı niteliğindedir. Roma'nın kolonadlı sokakları, yer yer açık alanlarla ve promenad niteliğindeki yeşil kuşaklarla desteklenmiş, hamam, gymnasium türü yapıların çevreleri yeşil alan olarak planlanmıştır (Erdoğan 1991).

Bu dönemde Roma aristokratlarının çoğu, kent duvarları dışında görkemli bahçelere sahip villalar yaptırmışlardır. Bu villa bahçelerinde ve sosyal yapılar çevresinde kütleli yeşillikler ve yoğun bitkilendirmeye sahip mimari karakterde ve formal düzende içe dönük bir planlama anlayışı gözlenmiştir. Daha büyük bahçeler ve açık alanlarda, ağaçlandırma düzeni saray ve avlulardaki yaklaşımın bütüncü niteliğinde olmuştur. Bahçelerde heykel, kolon ve benzeri elemanlar kullanılmış, su düz kanallarla dörtgen ya da yuvarlak formlu havuzlara akıtılmıştır. Yer yer çalılarla gizlenmiş açık çayır alanları, üzüm bağları, avlanma alanları oluşturulmuş, çok çeşitli bitki kullanımına gidilmiştir (Berral 1966, Erdoğan 1991).

İlk dönemlerde Mısır, Mezopotamya ve İran bahçelerinde yaygın olarak ürün veren ağaçlar ve faydalı otsu bitkilerin fonksiyonel amaçlı kullanımı, Roma Döneminde yerini daha estetik amaçlı bitki kullanımına bırakmıştır. Roma Bahçelerinde üretim amaçlı bahçe, çoğu zaman ayrı bir bölüm olarak planlanmıştır (Berral 1966).

Sonuç olarak Roma'nın ilkçağ bahçe sanatına olduğu kadar onu izleyen dönemlerdeki gelişmelere katkısı çok büyük olmuştur. Roma İmparatorluğu'ndan günümüze gelebilen sınırlı sayıdaki villa bahçeleri ile Pompei'deki küçük ev bahçelerine ait kalıntılar ve bilgiler, süs bitkileri yetiştiriciliğinin ilk defa bu dönemde ortaya çıktığını göstermektedir. Roma Bahçeleri kendine özgü bir planlama niteliği ve ölçü duygusu ile düzenlenmiş olmalarının yanısıra, bitki materyalinin kullanımında estetik duyguları ve süs bitkileri yetiştiriciliği hakkındaki bilgileri yansıtırlar (Akdoğan 1974).

2.2. ORTAÇAĞ'DA BAHÇE SANATI

2.2.1. Manastır ve Şato Bahçeleri

Karanlık çağ olarak bilinen Ortaçağ'da, kayda değer bahçe sanatı çalışmaları, başlıca manastır ve kiliselerle şatolarda kendine has bir özellik gösterir. Özellikle bu bahçelerde besin üretimi ve tıbbi bitki yetiştiriciliği önem kazanmıştır (Laurie 1986).

Genellikle her manastırın kilisenin güney tarafında ve ona bitişik, Roma klasik peristillerinden etkilenmiş bir avlusu bulunurdu. Bu avlu dört köşe biçiminde, birbirini dik kesen iki yolla dörde bölünmüş olurdu. Avlunun ortasında bir kuyu, havuz veya bir çeşme ve bitkilerin sulanması için bir depo vardı. Avluda aynı zamanda cuma yemeklerinde yenmek üzere balık yetiştirilen havuzun bulunması gelenek halinde idi. Avluyu bazı süs bitkileri, küçük boylu bazı meyva ağaçları veya palmiyeler süslerdi. Manastırın diğer kısımlarında ise, sebze ve tıbbi bitkilerin yetiştirildiği bahçe kısmı bulunuyordu.

İtalya'da Floransa'daki Certosa, İsviçre'deki St. Gallen (özellikle tıbbi bitkiler bahçesi) ve İngiltere'de Canterbury manastırları, büyüklükleri, planlarının mükemmelliği ve bahçe düzenlemeleri bakımından önemli örneklerdendir (Akdoğan 1974).

Şato bahçeleri, manastırların bahçe için ayırdıkları sahadan çok daha küçük bir alan içinde sıkışık kalmışlardı. Şato bahçelerinde, genellikle süs bahçeleri duvar içindeki kısımda kalmakta, sebze ve meyvelikler duvarların dışına taşmakta idi. Şato bahçelerinin planlarına, genellikle üzerinde inşa edildikleri Roma yıkıntı ve kalıntılarının dikdörtgen şeklindeki temel planları biçim vermiştir. Gerek korunma duvarları ve gerekse bunu destekleyen ve duvarların etrafını çevreleyen su kanalları, bahçe mekanını sınırlandırıcı etkenler olarak rol oynamıştır.

Ortaçağ bahçelerinde su, hiçbir zaman çağdaş İslam ve Bizans bahçelerindeki gibi önemli bir plan elemanı olmamıştır. Bunun nedeni, şatoların yerleşme durumları itibarıyla su temin imkanlarının sınırlı oluşudur. Su kale duvarları arasında fonksiyonel amaçlı kullanımının yanısıra, kuyular, küçük havuzlar, su çanakları şeklinde zevk amaçlı olarak kullanılmıştır. İslam dünyası ile olan ilişkilerinden sonra bahçede fiske kullanmak gelenek haline gelmiştir.

Şato bahçelerinin en tipik özelliklerinden biri, dama tahtası kalıbı içindeki çim ve çiçek parselleridir. Romalılar'dan kalan *Opus Topiorum*, yani bitkiye budanıp humanistik formlar verme sanatı, Ortaçağ bahçelerinde en çok kullanılan tarz olmuştur.

Özetle, Ortaçağ bahçeleri etrafı duvarlarla çevrelenmiş, kapalı bir mekan, bir barınak karakterindeydi. Bununla beraber, yavaş yavaş çevreye açılmanın ilk

tohumlarını atan ve Asurlular Döneminde de görülen yapay tepeler fikri, bu devirde gelişmeye başlamıştır. İlk önceleri Roma peristillerinin kalıntıları üzerinde, korunma için gözetleme ve kale duvarlarını sağlamlaştırma fikrine dayanılarak meydana getirilmiş olan bu yapay tepeler, zamanla çayırda kaplanarak rekreasyona hizmet etmişlerdir (Akdoğan 1974).

Sonuçta, koruma duvarlarının yıkılmasını gerektiren siyasi ve kültürel gelişme ile Ortaçağ sona ermiş ve fikirsel, bedensel zevklerin hakim olduğu bir dünya insanları kendine çekmeye başlamıştır.

2.2.2. Bizans Bahçe Sanatı

Bizans Uygarlığı, Doğu etkisi ile Roma Uygarlığının bir sentezini oluşturmuştur. Değişen din ve sosyal yapı nedeniyle açık mekanlarda gerçekleştirilen dini, sosyal, ekonomik ve rekreasyonel faaliyetler, şehir içinde kapalı mekanlara kaydırılmıştır. Bu değişim, bahçe düzenlemesini de etkilemiştir.

Bu dönemde kraliyet saray bahçeleri önem kazanmıştır. Bu bahçeler, genelde teraslar üzerine kurulmuş, birçok avlu ve yapı kompleksi şeklindedir. Doğu kültürünün bir özelliği olan su, kanallar sistemi ile havuzlara aktarılmıştır. Budama yolu ile bitkilere biçim verme anlamına gelen "Topiory" önem kazanmıştır (Erdoğan 1991).

Bizans bahçelerinde amaç, masalsi elemanlardan alınan tadın yanısıra, görme, duyma ve koklama duyuları yoluyla insanları büyülemektir. Bahçenin bir peri masalını andırması, özenle oluşturulmuş görkemi ile insanın düş gücünü etkilemesi ve sahibi hükümdarın gücüne tanıklık etmesi arzu edilirdi. Bahçede yapay her zaman doğanın önüne geçmiştir (Charageat 1995).

Özetle Bizans, bahçe sanatına "topiory" dışında çok yenilik getirememiş bir geçiş dönemi yansımasıdır.

2.3. İSLAM BAHÇE SANATI

İslam bahçeleri denilince başta Türkler, İranlılar, İspanyollar ve Arapların oluşturduğu dünyanın büyük bir bölümüne yayılmış milletlerin kendine özgü bahçeleri akla gelir. Bu bahçeler, sözü edilen her milletin gelenek, görenekleri ve sanat görüşüyle İslamiyetin kaynaştırılmasından ortaya çıkmıştır. Bir İspanyol İslam Bahçesi, Eski Roma Bahçe ve mekan anlayışı ile Arap İslam Bahçe anlayışının kaynaşması ile şekillenmiştir (Gültekin 1993).

2.3.1. Türk-İslam Bahçe Sanatı

Anadolu Selçukluları döneminde Türk İslam bahçe sanatının niteliği hakkındaki bilgiler oldukça yetersizdir. Bunda en büyük faktör İslamiyetteki resim yasağıdır. 13. yy'da Selçukluların Anadolu'da bir güç olmasından sonra Selçuklu sultanları, değişik bölgelerde geniş bahçe ve avlulara sahip saraylar yaptırmışlardır. Selçuklu döneminde, saray bahçelerinin yanısıra, Osmanlı dönemi külliyelerinin temelini oluşturan iç avlulu medreseler ve bu avlulardaki havuzlarda ve kanallarda su kullanımı ile açık mekan anlayışı da önemli bir dönem özelliğidir.

14.yy Anadolu Beylikler Dönemi, mimari, mekan ve açık mekan araştırmaları ile Osmanlı sanatının anıtsal üslubunu hazırlamıştır. En büyük gelişme, açık avlulu medreseler alanında olmuş, bu açık mekan kullanımı daha aktif hale gelmiştir. Bunun yanısıra, sosyal amaçlı av korulukları, ilk külliye açık mekan organizasyonları, iç avlulu ve bahçeli sivil mimari örnekleri de Selçuklunun devamı ancak, Osmanlı klasik dönem mekan anlayışının temeli niteliğindedir. Erken Osmanlı döneminde yapılan saraylar, büyük bahçeler, avlular, köşkler, pavyonlar ve avlanma mekanları içeren kompleksler niteliğindedir. Sivil mimari örneklerine bakıldığında ise, iklim koşulları ve ailelerin sosyal statüleri, ekonomik durumları doğrultusunda, içinde meyva ağacı, sebze, çiçek tarhi, çeşme, havuzu ve çevresinde saksıları olan, konutla bitişik bir avlu ya da değişik boyutlarda bahçe ve bağa sahip olduğu görülür. Avlu ya da bahçe, iç mekanın bir uzantısı sayılmış, özellikle yazın yaşamın büyük bir kısmı içinde geçtiği için yüksek duvarlarla çevrilerek, mahremiyeti korunmaya çalışılmıştır. Ağaçlar genellikle, bahçeyi çevreleyen duvarlar boyunca dikilmiştir ve bahçenin mahremiyetini sağlar. Bunun yanında, tek başına gölge amaçlı ağaçlar da dikilir. Bahçe, havuzdan çıkan su kanallarıyla sulanır.

Özetle, Türk-İslam bahçesi ölçek olarak abartısız, sade ancak mekansal olarak oldukça zengin, bazen bağ, av alanı ya da korulukla bitişik olarak tasarlanmış sürekli gölgelik bir yaşama, dinlenme mekanıdır (Erdoğan 1991).

2.3.2. İran'da İslam Bahçe Sanatı

İslam etkisiyle şekillenen İran Bahçesinde, birbirini dik kesen iki kanalın dört parçalı formal plan kalıbı, bahçenin esası olmuştur. Geleneksel İran İslam bahçelerinin tümünde ortak olan dört özellik bulunmaktadır. Bunlar; sulama fonksiyonunun yanısıra, dinlemek ve müzik için su; serinlemek için gölge; renk ve koku için çiçek; kulak ve ruh zevki için müziktir. Havuzlar, genellikle avlu veya bahçenin, en önemli ve esas aksı

üzerine yerleştirilmişlerdir. Havuzları çevreleyen oluk veya küçük kanalcıklar genellikle renkli seramiklerle kaplanmışlardır. Bu özellik, İslam bahçelerinin tipik bir özelliği olmuştur (Berral 1966, Akdoğan 1974).

İslam bahçelerindeki ortak bir özellik de zarif gölgeliklerin, kameriye veya pergolaların yer almış olmasıdır. Tüm İslam bahçelerinde çeşitli hayvanların bulundurulması yaygın bir adettir.

2.3.3. İspanya İslam Bahçeleri

İspanya İslam Bahçelerinin biçimlenmesinde, iklim faktörü, dini ve sosyal geleneklerin yanısıra üzerinde gelişmiş oldukları Roma Uygarlığı kalıntılarının planları da rol oynamıştır. Nitekim, İspanya İslam Bahçelerinin genellikle yüksek ve dışa kapalı sağır duvarlarla çevrelenmiş, birinden diğerine geçilen avlu kompleksleri tarzındaki gelişimi, Roma peristilinin etkisini açıkça göstermektedir. Gölge, serinlik, belirli ölçüde mahremiyet duygusu ve içe dönüklük bahçenin özelliklerini belirlemiştir (Akdoğan 1974).

Helenistik ve Roma Dönemlerinin özelliklerinden biri olan patio, İspanya bahçelerine belirgin özelliklerinden birini kazandıran mahrem ve kapalı yaşamın bir simgesidir. Bütün alan patio adı verilen, evlerin iç avlularına benzer bir dizi çitle çevrili küçük boyutta bölmelere ayrılmıştır. Bu dönemde her çeşit heykel yasaklanmış olduğundan, süsleme unsurları zemini mermer döşeli kanallar ve çini süslemeli süs havuzları ile sınırlı kalmıştır (Charageat 1995).

İslam bahçelerinin en ilgi çekici özelliklerinden birisi olan su, çoğu zaman hareketsiz denecek bir kompozisyonda bahçede yer alır. Hafif hafif akan, kayan ve ince ince şırıldayan su avluya ışık, aydınlık, canlılık ve parlaklık kazandırmış olur. Bu haliyle İslam bahçeleri, Ortaçağ bahçelerinden çok farklıdır.

İslam Bahçelerinin günümüze kadar gelen en belirgin örnekleri Alhambra ve yazlık sarayı Generalife ile Alcasar'dır.

Alcasar saray bahçelerinin tesisi, Sevil şehrinin Araplar tarafından işgalinden bir yüzyıl sonra başlar. Bahçe, avluları çeviren duvarları, yer seviyesinden pek az yükseltilmiş gezinti yolları, havuz ve fıskiyelerin zarif çanakları, sürprizli su oyunları ve renkli çinileriyle İslam etkisini belirgin şekilde ifade eder. Alcasar bahçelerinin diğer bir özelliği de budanarak veya bükülerek şekil verilmiş servi ağaçlarından meydana getirilmiş olan kameriyesidir (Akdoğan 1974).

Alhambra saray ve bahçesi ile İran bahçe anlayışı arasında yakınlıklar bulunmaktadır. Alhambra saray bahçesinde, çok sayıda açık ve kapalı kanallarla avlular, ilk dikkati çeken elemanlardır. Kanallardaki su, yer yer avlularda ayna havuzlara dönüşmektedir. Uzaktan bakılınca bir tepe üzerine oturmuş bir kartalı andıran kalın duvarlarla yapılmış Alhambra sarayı, çevresindeki iklimin aksine çok serindir. Suyun odalara girecek şekilde geçirilmesi, bu serinliği sağlayan en büyük etkidir (Gültekin 1993).

Granada şehri peyzajı içinde Alhambra sarayı ve bahçeleriyle daha yukarı kısımlarda yer alan ve teraslar halinde inen yazlık sarayı Generalife uyumlu bir bütünlük içindedir. Generalife’de, iki tarafı saray ve diğer iki tarafı peristillerle çevrili olan esas avlu, içi mermer kaplı bir kanal ile ikiye bölünmüştür. Su aynası, etrafı duvarla çevrilmiş olan avlu mekanına genişlik etkisi kazandırır. Bu bahçe, Rönesans devrinin en güzel örneklerinden Villa Medici ile benzer özellikler taşımaktadır (Akdoğan 1974).

2.4. İTALYAN RÖNESANS BAHÇELERİ

Rönesans İtalya’da, özellikle Floransa ve çevresinde merkezileşmiştir. Bu şehir, devrinin en zengin sanat, kültür ve ticaret merkeziydi. Bu nedenle, bütün sanat akımlarında ve dallarında Floransa güçlü sanatçı kadrosu ile öncülük yapmıştır. İlk Rönesans villaları başlangıçta şehrin hemen kale duvarları ötesindeki yakın çevresinde ve oldukça düz arazide inşa edilmişlerdir. Ancak, şehrin pis havasından, çeşitli kargaşalardan, salgın hastalıklardan, özellikle vebadan korunma kaygısı, villaları zamanla manzaraya hakim tepelere çekmiştir. Bahçe, geniş seyir terasları ile çevreye açılır. Bina, bahçe ile gerek ölçü, gerekse mimari yönden tam bir uyum içindedir. Bahçenin düzeni, tamamıyla formaldır. Bahçede heykellere oldukça fazla önem verilmiştir. Suyun kullanımında İspanya İslam bahçelerinin etkisi açıkça ortadadır. Genellikle geniş su aynaları görülmez. Topoğrafik özelliklerin ortaya koyduğu ve Eski Roma bahçelerinde ihmal edilen teras, duvar ve basamak gibi unsurlar, bahçe ve peyzaja ait yatay ve düşey düzlemleri birleştiren, önemli birer peyzaj elemanı olarak değer taşırlar.

Bitki materyalinin kullanılışı bakımından bütün Rönesans bahçelerinde benzerlik görülür. Bu bahçelerde, herdem yeşil bitkilerin budanması ile oluşturulan labirentlere fazlaca yer verilmiştir. Rönesans bahçelerinde genellikle koyu yeşil renkte bitkilerin kullanılışı, parlak ışıklı bahçe mekanında psikolojik olduğu kadar görsel

yönden de serinlik hissi vermek içindir. Hemen hemen tüm villa bahçelerinde büyük toprak ve bazen de taş vazolar içinde narenciye bitkilerinin yer aldığı limonluklar bulunmaktadır. İtalyan Rönesans bahçeleri, gelişmelerine ve özelliklerine göre üç dönemde ele alınabilir. Bu dönemler 1450-1503, 1503-1573, 1573-1775 yıllarını kapsamaktadır (Akdoğan 1974).

Rönesansta her alanda olduğu gibi, bahçe konusunda da bir diriliş görülür. İlk Rönesans villa bahçeleri günümüzde küçük değişikliklerle İtalya'da görülebilir. Bunlardan bazıları: Villa Castello, Villa Medici, Vatican Piazza Pitti, Villa Gamberaia ve Villa Orsini'dir.

2.5. FRANSIZ BAROK BAHÇELERİ

Bir Rönesans yeniliği olan barış ve refah Fransa'ya daha geç ulaşmıştır. Bunun en büyük nedeni, Fransızların 15. yüzyıl boyunca İngilizlerle olan Yüzyıl Savaşları'dır. Savaşın sona ermesiyle Fransız aristokratları, İtalya'daki sanat gelişimiyle ilgilenmeye başladılar. Fransa'dan İtalyan Rönesans hareketlerini görmeye giden sanatçılar, ülkelerine geri dönüşlerinde pek çok sanat hareketlerini uygulamaya geçirdiler. Ancak, İtalyan Rönesans bahçelerinin özelliklerini, Fransız şatolarında aynen uygulamak mümkün değildi. "Geçit Devri" olarak adlandırılan ilk şato bahçeleri, yavaş yavaş yeni bir akımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde başta devlet büyükleri olmak üzere, bütün ileri gelenler geniş arazilerde muhteşem saraylar, malikaneler inşa etmeye ve gösterişli bahçeler yaptırmaya başladılar. Bahçe mekanı, ilk defa Le Notre ile ifadesinde sonsuzluğa erişti ve yepyeni bir tarz ortaya çıkmış oldu (Akdoğan 1974, Gültekin 1993).

Andre Le Notre'nin Fransa'da yarattığı bu dönemin en önemli iki Büyük Stil Bahçe örneği Versailles ve Vaux-le-Vicomte'dir.

Vaux-le-Vicomte bahçesi, Le Notre'nin bahçe sanatının doruğuna çıktığı bir devreyi yansıtır. Bahçe mekanı, 1200x2400 m. ebadında dikdörtgen şeklindedir. Sarayı karşılayan merkezi aks, bahçeye hakimdir. Su, çok sayıdaki mermer havuzlarda bazen ayna etkisi ile durgun, bazen ses ve gösteri etkileriyle fıskiye ve kaskatlarda coşkun bir akış içinde kullanılmıştır. Heykeller, bu havuzların ayrılmayan parçalarıdır. Şimşir ve porsuk ağaçlarının çok değişik formlar içindeki topiary örnekleri, gürgenden yapılmış çit duvarları fon kabul edecek biçimde yetiştirilmişlerdir. Parter sanatı aksa ve geometriye bağlı geometrik şekiller içinde bakımlı ve renkli örneklerle sunulmuştur.

Kademeli teraslara geçişler belli belirsiz, kolay hareket sağlayan bir ustalıkla yapılmıştır (Gültekin 1993).

Le Notre, Vaux-le-Vicomte uygulamasından sonra, Kral XIV. Louis'in emriyle yeni ancak daha muhteşem bir bahçe (Versailles) uygulaması için görevlendirilmiştir. Versailles saray kompleksinin mimarı ise, Le Vau idi. Versailles sarayı, başlangıçta bir eğlence yeri olarak düşünülmüştü. Ancak bir yönetim merkezi görevini de üstlendi (Tapie 1992).

Versailles, küçük bir köyün bulunduğu kumlu ve kurak bir toprağa sahipti. Doğa koşullarını aşmak ve kendi sınırsız güçlerini göstermek yöneticilerin en önemli dürtüsüydü. Bu çorak ve kurak toprağın, muhteşem bir kent parkına dönüşmesi kralın sınırsız gücü ve ihtişamının mekansal bir göstergesi olmuştur (Gutkind 1970).

Kademeli teraslar üzerine oturtulmuş olan bahçe, büyük ölçüde dikdörtgen şeklindeydi. Versailles sarayının önünde yer alan meydanda üç ışınal bulvar birleşiyordu. Bahçede suyun etkisini ortaya koyan çevre çizgileri mermer ve tunç heykellerle süslenmiş fiskiyeli havuzların yanısıra, çim alanlar ve çiçek parterleri yer almaktaydı. Versay bahçelerine yer alan çeşmelere yetecek su bulunmamış, daha sonradan Marly'deki Seine ırmağından pompalamak suretiyle alana getirilmiştir. Genel olarak Le Notre'nin bahçelerinin çevresinde yapay çitle elde edilen düzgünlük, arazinin genel tasarımında yoktur. Bu olay, finans ve örgütlenmede ciddi bir eksikliği ortaya koyar (Kostof 1991, Benevolo 1995).

2.6. UZAKDOĞU'DA BAHÇE SANATI

2.6.1. Eski Çin'de Bahçe Sanatı

Çin'de belli başlı üç dinin kurucuları olan Konfüçyus, Lao-Çe ve Buda insanlara daima doğaya saygıyı ve onu tanıyıp anlamayı benimsetmişlerdir. Bu nedenle, doğaya ait ana elemanlar kayalar,dağlar, göller, nehirler Çin sanatının ve özellikle bahçe sanatının eserlerine dile getirdiği doğa varlıkları olmuşlardır. Bunlardan kayalar ve dağlar dünyanın iskeleti olarak kabul edilmiş, nehirler ise kan damarları şeklinde düşünülmüştür.

Çin imparatorluk saray bahçelerinin en çekici özelliği, ölçülerinin çok geniş tutulmuş olmasına rağmen gizliliğe önem verilmiş olmasıdır. Bu düzenleme özelliği diğer bütün büyük özel bahçelerde de görülür. Geniş bahçe mekanı, kayalıkları, tepeleri, gölleri ve akarsularıyla küçültülmüş bir doğa örneği olarak şekillenmiştir. Bahçe içinde dolaşan birisi için değişen manzaralar dizisi, peyzaj ressamlarının siyah

beyaz renkte, ipek üzerine yapmış oldukları bir seri resimden farksızdır. Japon sembolizmi kadar olamasa da Çin Bahçesindeki elemanların da dini ve felsefi bazı anlamları vardır. Büyük ölçülü Çin bahçelerinin en önemli düzenleme özelliklerinden birisi, farklı yerlerde farklı amaçlara hizmet için düzenlenmiş pavyonlardır (Akdoğan 1974).

Bahçeler için yaşam kaynağı olan su, Çin bahçelerinin oluşumunda da önemli bir role sahiptir. Burada suyun varlığı, herşeyden önce dinsel bir öğretinin ifadesidir. Su yatakları ve kanalları yön izlenimini verebilmek için taşlar ve kumlarla doldurulmuştur. Çin bahçelerinde yer alan taşların konumu da gelişigüzel belirlenmez. Örneğin, üç boyutlu olan ve çok sayıda kullanılan yatık taşlar, tümüyle dağlar, mağaralar ya da tüneller oluştururlar. Çiçekler ve ağaçlar, bahçelerin geçici öğeleri olarak değerlendirildiklerinden, ikinci sırada yer almaktadırlar. Yine de kimi oluşumlarda, özellikle de küçük bahçelerde, çiçekli bitkiler batıdakinden daha önemli bir role sahiptir. Çiçekli ağaçların çiçek açmaları, baharın vaktinden önce gelen müjdecisi ve yaşamın ilk uyanışının belirtisi olarak görülmektedir (Charageat 1995).

Özetle, Çin bahçe sanatı dini felsefeye uygun olarak sembollere dayalı bir bahçe sanatıdır.

2.6.2. Japon Bahçe Sanatı

Uzakdoğu'da bahçeler, milletlerin refahının sembolü olarak görülmüş ve bu nedenle de rahat ve bolluk devirleri, geniş ve oldukça güzel düzenlenmiş bahçelerin yaratılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Japonya'da bahçe hiçbir zaman yalnızca zenginlik ve lüks maddesi olarak düşünülmemiş, bundan çok Japon halkının öz karakterinde mevcut doğa sevgisi ve özleminin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu doğa sevgisinin, Japon güzel sanatlarının şekillenmesinde önemi büyüktür. Japonlar için bir evi bahçesiz düşünmek mümkün değildir. Ev ile bahçe, birbirini tamamlayan iki önemli unsurdur. Bu nedenle binanın mimarisi de, bahçeye mümkün olduğunca açık görüş imkanı sağlayacak tarzda planlanmıştır (Akdoğan 1974).

Japon bahçeleri, ana hatlarıyla Çin bahçeleriyle büyük benzerlikler gösterir. Japon peyzajında başlıca beş dönem bulunmaktadır. *Birinci dönemde*, önceleri Shinto ayinleri ve saraydaki seramoniler için ayrılan çakılla kaplanmış olan alanlar, zamanla (ufak tepeler, adalar ve köprüler ile bütünleşen taşlar, su, ağaçlar gibi doğal çevrenin başlıca elemanlarının tanınması ile) biçim değiştirmişlerdir. Bu dönemde, doğal materyallerin ve anıtsal elemanların kullanımı ile sembolizmi oluşturan Çin etkisi

oldukça önemli bir hale gelmiştir. *İkinci dönem* (M.S. 1185-1332) kargaşa ve çekişme dönemidir. Bu nedenle yaratılan bahçelerde saldırgan çevreden dine kaçış amaçlanmıştır. Bu dönemde kendilerini bahçe sanatına veren keşişler, bu sanata dinin ilkelerini dahil ettiler. *Üçüncü dönemde* (1333-1573), Zen Budizmi tapınak peyzajını ortaya çıkarmıştır. Kökeninde dışarıdan görülmek üzere yapılan bahçeler, evin içinden de yararlanılacak biçimde tasarlanmıştır. Bu dönemde düzenlemede, a) Çay seramonisi için ayrılmış pavyon (pavilion) b) Statik düşünce bahçeleri yaygındı. *Dördüncü dönemde* (1615-1868), dünyevi gezinti bahçeleri görülmektedir. Bu dönemde planlamada başlıca elemanların yanısıra, taş fenerler ve el yıkama leğenlerinin kullanımı görülmektedir. *Beşinci ve son dönemde* ise, dünyevi bahçe estetik ilkeler göz önünde bulundurularak geliştirilmiştir. Bitkilerle, taşlarda olduğu gibi grup halinde kullanımlar (üçlü, bir, bir-iki, beş-iki gibi) yapılmış, formlar verilmiştir (güzel bir şekilde form verilmiş çam ağacının hem erkeklik kudretinin hem de uzun ömürlülüğün sembolü olması gibi). Geleneklere önem veren minyatür bahçeler ve bu bahçeler içinde yaşayan bodur bitkiler planlamanın ana hatlarını ortaya çıkarmıştır (Jellicoe 1995).

2.7. İNGİLTERE'DE NATURALİSTİK BAHÇE SANATI

İngiliz romantik bahçe anlayışı, her şeyden önce Marco Polo'nun Çin'i ziyaret etmesi ve iyi bir incelemeyle gördüklerini Avrupa'ya tanıtmasıyla başlayan bir harekettir. İngiliz bahçelerinin ilk örneklerinde, geleneklere uygun olarak görüş noktalarında tapınaklara, köprülere ve anıtlara yer verilmiş, nerede bir teras görüldüyse bozulmuş, çiçek parterleri kaldırılıp yerine çimle kaplanmış alanlara grup ağaçlar ve anlamlı havuzlar konulmuştur. Buna klasik Fransız tipi bahçelerden romantik İngiliz tipi bahçelere dönüş hareketi denir. İngiliz bahçelerinin esasını manzara bahçeleri oluşturmaktadır. İngiliz peyzajı, yuvarlak tepeleri, çeşitli yerlere dağılmış ağaçları, geniş çim alanları ve rüzgarlı havasıyla Fransızların geometrik bahçeleriyle tam bir zıtlık oluşturur. İngiliz naturalistik bahçelerinin bir başka özelliği de bahçeleri ayıran çit engeller yerine görüşü kapatmamak için "ha ha" adı verilen hendeklerin yapılmasıdır (Gültekin 1993).

Naturalistik bahçede, arazinin orijinal çizgileri ve şekli düzenlemede büyük bir avantaj olarak kabul edilerek kullanılmıştır. Düzenlemede kitle ve boşluk arasındaki orana oldukça dikkat edilmiştir. Planın bütün kısımları arasında tam bir uyum ve ilişki vardır. Arazinin yeni tesviye eğrileri, doğal form ile uyum içindedir. Yapı, park ve kırsal

alan arasında güzel bir uyum ve birliktelik sağlanmıştır. Her tarafa doğru açık görüş imkanı yaratan yollar, arazinin tesviye eğrilerine uygun, tatlı kavisler yapacak şekilde planlanmıştır. Mimari elemanların bahçe içinde yerleştirilmeleri mükemmel bir ustalıkla yapılmıştır. Bunlardan bazılarında bitkiler fon oluşturur. Tapınakların çoğu hafifçe yükseltilmiş arazi kısımları üzerinde yerleştirilerek, bahçenin odak noktası olarak kuvvetli bir etki yaratması sağlanmıştır. Su, doğal formlar içinde kullanılmıştır. Bitkilendirme ise, arazinin form ve hareketlerine uyum sağlayacak şekilde yapılmıştır (Akdoğan 1974).

İngiltere'deki romantik bahçe düzenlemeleri 1760 yıllarından başlayarak bütün Avrupa, özellikle Almanya ve İsveç'e yayılmıştır. Bu harekette de şairler önemli rol oynamışlardır.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsanın uygarlaşması ile ortaya çıkan yerleşmeler ve buna bağlı olarak gelişen çevre olgusu küresel tehditler nedeniyle son yıllarda gündemde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Geçmişin deneyimleri, fiziksel çevre ile canlı yaşamı arasındaki organik bağın sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik bilinçlenmenin temel nedenlerinden birisi olmuştur.

İnsanoğlu yerleşik düzene geçtiğinden beri, çevresindeki kaynakları en etkin bir biçimde değerlendirmesine yardımcı olacak yöntemler ve araçlar geliştirme çabasında olmuştur. Bugün sahip olduklarımız bizden önceki bütün uygarlıkların insanlık tarihine bir bütün olarak kattıkları değerlerdir. Bu zincirleme kültürel etkileşim ve evrim içinde önceki bütün uygarlıkların önemli katkıları olmuş, kendinden öncekileri en iyi yorumlayanlar ise, günümüze en değerli sanat hazinelerini bırakmışlardır. Bütün diğer kültürel etkilerde olduğu gibi, bahçe sanatı tasarım fikirleri de aynı yolu izlemişlerdir (Sözen 1988).

Bahçeler, yoğun biçimde kültürün aktarıldığı mekanlardır. Başka bir deyişle bahçe, kültürün mekan ve zamandaki göstergesidir. Tarihin her döneminde bahçeler, toplumun yaşam koşullarını, kültür ve refah düzeyini yansıtan, her ülkenin özelliklerini belirgin şekilde ortaya koyan mekanlar olmuşlardır (Akdoğan 1974).

Tarih boyunca çeşitli dönemlere ait bahçe düzenleme sanatı genel hatlarıyla dört ana grupta ele alınmıştır (Micoulina 1993):

1. Mimari kompozisyon kuralları ile peyzajın yaratılması,
2. Görsel oran prensibine göre peyzajın organizasyonu,

3. Peyzajın doğal özelliklerinden doğrudan reproduksiyon,
4. Gerçek ya da düşünsel olarak varolan peyzajın sunumu,

Birinci tipte bahçe düzenlemesi; mimari oran sistemindeki matematik kurallarına dayanmaktadır. Bahçe, öncelikle rekreasyon olmak üzere belli gerekli amaçlara hizmet etmek için düşünülmüştür. Bu tip bahçenin genel özellikleri:

- a. Kompozisyon bütününde mimari yapı ve elemanların baskın rolü;
- b. Peyzajın en mimari özelliği olarak seviyede değişimlere dikkat etmek, mimari düzenin etkisini artırmak için suyun dekoratif kullanımı;
- c. Bitkilerin doğal özelliklerini reddetmek, yapay, mimari şekillere uygun bitkiler kullanmak;
- d. Plan ve mekan kompozisyonlarında dış mekan için iç mekan ile aynı prensipleri kullanmak;
- e. Bahçenin kompozisyonunda ve görsel etki sisteminde üretim yapılmaması prensibinin öncelikli olmasıdır.

İkinci tip bahçe; insan emeği ve doğal güçlerin birlikte uyum içinde gerçekleştirdikleri işlenmiş alan için ideal bir örnektir. Genel özellikleri:

- a. Ölçü ve şekil olarak ekonomik veya tarımsal kaygılar göz önüne alınarak bölünmüş, ayrı alanlar içeren plan;
- b. Su faktörünün varlığı, sistemin kullanımı ve bahçenin planı, su sağlama ve drenaj sistemine dayanması;
- c. Bahçenin mekansal yapısının düzenlenmesinde ağaçları standart eleman olarak kullanma;
- d. Her bölümü diğerinden (bahçe içinde bahçe) ve tümüyle bahçeyi çevreden ayırma;
- e. Rekreasyonu yararlı fonksiyonlara göre ikincil konuma getirme (Örneğin bir asma veya meyve ağacının altına oturma elemanı yerleştirmek)dir.

Üçüncü tip bahçe; doğal bahçe tipi, doğanın korunmasına ya da doğal özelliklerin doğrudan taklit edilerek yaratılmasına dayanmaktadır. Bahçenin genel özellikleri:

- a. Bitkileri bahçenin görünümünü tanımlayan bir faktör olarak kullanma, doğada varolan şekliyle veya renk etkisine göre bitkileri gruplandırma;
- b. Doğal akarsu ve gölleri taklit eden yapay havuz ve kanalları merkez alan ve bitki yetiştirmek için uygun koşulları sağlayan kompozisyon;
- c. Doğadan farklı olmaması için bitkinin doğal özelliklerine gerekenden daha fazla önem verme;
- d. Bahçeyi olduğundan daha büyük göstermeye çalışma (Örneğin yoğun çit bitkileri kullanmak, doğal orman kenarındaki bitkilendirmeye benzer bitkilendirme yapmak);
- e. Dekoratif fonksiyonlara öncelik tanıma, zonlama da açıklık, bitkilendirme için yer seçimi ve çekici olmayan alanları gizleme çabalarıdır.

Dördüncü tip bahçe; bahçenin sanatın yaratıcı bir çalışması olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu tip bahçenin genel özellikleri ise:

- a. Yürüyüş yollarının planı veya mekanda bahçenin yerleştirilmesi ile belirlenen hareketin karmaşık şeması olan kompozisyonun varlığı;
- b. Park veya bahçenin uyumlu olarak planlandığını gösteren kesin bir görünümün olmaması;
- c. Tasarımda merkezi özelliğin bulunmaması, mimari elemanların doluluk (oturma elemanları, büyük ağaç kaplı alanlar) ve boşluk (su yüzeyleri, döşeli alanlar) arasındaki karşıtlığa dayanan mekansal yapının parçaları olarak algılanması;
- d. Bahçelerin park çitleri içinde yaratıcı karakterlerinin dışardaki gerçek peyzaj ile etkileşiminin olmaması için kapalı alanlarda düzenlenmesi;
- e. Görünümlerinde doğa ile dünya gerçekleri arasındaki zıtlığa rağmen doğanın ve gerçeğin idealize edilmiş edebi düşüncesine dayanan yapay bir karakterinin olmasıdır.

Tarihi bahçe örnekleri üzerinde yapılacak bir araştırma, yaratıcı peyzaj mimarlığının bu dört yaklaşımla geliştiğini gösterecektir. Herhangi bir ülkede egemen olan yaklaşım, o ülkenin tarihi gelişiminin koşullarının, doğal özelliklerinin, özel peyzajının ve kendine özgü ulusal kültürünün bir sonucudur (Micoulina 1993).

Dünya, peyzaj tasarımının önemli sanat dallarından biri olduğu yeni bir döneme girmiştir. İnsanların çeşitli faaliyetleri sonucu doğanın dengesinin bozulması, ekosistemlerin bozulan dengesi içinde insanın kendisi için tekrar yaşanabilir bir ortam yaratma çabaları ve insanın kendi düşünceleri doğrultusunda kendine özgü bir çevre yaratması, bu dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu nedenlere bağlı olarak, 1972 yılında "insan-çevre" konulu Stockholm Konferansı gerçekleştirilmiş ve bu konferansdan elde edilen sonuçlar "Yeşil Devrim"e yol açmıştır. Bunun yanı sıra, uzmanlar yoğun olarak ekolojik planlama ile ilgili çalışmalara yönelmişlerdir. Sonuçta peyzaj sanatı, bu döneme kadar düşünülmemiş ölçüde gelişme göstermiştir.

Peyzaj tasarımının günümüzdeki içeriği, bir sanat olarak ev bahçeleri ve parklarla sınırlandırılmıştır. Çünkü, içinde bulunduğumuz yüzyılda, bir sosyal gereksinim olarak toplayıcı peyzaj ortaya çıkmıştır. "Günümüzde evrensel peyzaj gereksinimi geçmişten bu kadar farklı olarak görülüyorsa geçmiş dönemlere ait bahçe örneklerini incelemek bize ne tür bir yarar sağlayacaktır?" sorusu akla gelebilir. Tarihi bahçeler, yapıldıkları dönemin çeşitli özelliklerini sergilemeleri ve günümüze kadar geçirdikleri süreçleri göstermeleri bakımından son derece önemlidir. Geçmiş ile gelecek arasındaki kültür köprüsünün temel taşlarından birisi olan bu bahçeler, gelecek kuşaklara aktarılması gereken bir kültür mirasıdır. Günümüzde yeni koşullar ne olursa olsun, geçmişini olmayan bir peyzaj tasarım çalışması yaratmak mümkün değildir. Tasarımların çoğu, geçmişin izlerinden ortaya çıkarlar.

KAYNAKLAR

- AĞAOĞULLARI, M.A., 1994.** "Kent Devletinden İmparatorluğa". Imge Yayınları, s. 363, Ankara.
- AKDOĞAN, G., 1974.** "Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi". A.Ü. Zir.Fak.Yayınları: 526, Ankara.
- BATUR, E., 1995.** "Bahçe Arkeolojisi". Bahçe Kültürü, Sanat Dünyamız- Üç Aylık Kültür Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, s.3, Altan Matbaacılık, İstanbul.
- BENEVOLO, L., 1995.** "Avrupa Tarihinde Kentler". (Çeviren: Nirven N.), AFA Yayıncılık A.Ş., s.175, İstanbul.
- BERRAL, J., 1966.** "The Garden". Thames and Hudson Ltd., London.
- CHARAGEAT, M., 1995.** "Bizans Bahçeleri". (Çeviren: S. Rifat), Bahçe Kültürü, Sanat Dünyamız - Üç Aylık Kültür Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, s.42-43, Altan Matbaacılık, İstanbul.
- CHARAGEAT, M., 1995.** "İslam Bahçeleri". (Çeviren: İ. Yerguz), Bahçe Kültürü, Sanat Dünyamız -Üç Aylık Kültür Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, s.45-50, Altan Matbaacılık, İstanbul.
- CLIFFORD, D., 1962.** "A History of Garden Design". Macroy Co Ltd., Great Britain.
- ÇİZGEN, N., 1994.** " Kent ve Kültür". Say Yayınları, s. 19-22, İstanbul.
- DANESHDOUST, 1993.** "Islamic Gardens in Iran". Historic Gardens and Sites, ICOMOS, p.44-52, Sri Lanka.
- DOUGLAS, W.L. et al, 1987.** "Garden Design". Simon & Schuster Inc., p.14, New York.
- ERDOĞAN, E., 1991.** "Anadolu Uygarlıklarında Bahçe". Ankara Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı ABD. Doktora Semineri, Ankara.
- ERDOĞAN, E., 1996.** "Anadolu Avlularının Özellik ve Düzenleme İlkeleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma". Ankara Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı ABD. Doktora Tezi, Cilt 1, s.1, Ankara.
- GÜLTEKİN, E., 1993.** "Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi". Çukurova Ü. Ziraat. Fak. Ders Kitabı No: 94, Adana.
- GUTKIND, E.A., 1970.** "Urban Development in Western Europe: France and Belgium". The Free Press, p. 113-115, , New York.
- GÜVENÇ, B., 1991.** "İnsan ve Kültür". Remzi Kitabevi, s. 95-113, İstanbul.
- JELLICOE, G. and S., 1995.** "The Landscape of Man". Thames and Hudson Ltd., London.
- KOSTOF, S., 1991.** "The City Shaped-Urban Patterns and Meaning Through History". Bulfinch Press, s. 235, Boston.
- LAURIE, M., 1986.** " An Introduction to Landscape Architecture". Elsevier.
- MICOULINA, E., 1993.** "The History of Gardens and The Evolution of The Environment". Historic Gardens and Sites, ICOMOS, p.71-79, Sri Lanka.
- NUHOĞLU, A., 1994.** "Kültürel Etkileşimde Bahçe". A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı ABD, Doktora Semineri, Ankara.
- OLDHAM, J. and R., 1980.** "Gardens In Time". Lansdowne Press, London, Sydney.
- TAPIE, V.C., 1992.** "Barok". Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, s. 62, İstanbul.
- TUNBİŞ, M., 1987.** "Çatı Bahçeleri". İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, Seri B, 37 (4), s.104-106, İstanbul.
- WYCHERLEY, R.E., 1967.** "How the Greeks Built Cities", Macmillan and Company Ltd., p. 143-145, London.
- YAŞLICA, E., 1996.** "Şehircilik Tarihi". Gazi Üniversitesi Müh.Mim.Fak. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Basılmamış Ders Notları, Ankara.

HUKUKİ ve EKONOMİK YAŞANTININ DEĞİŞİMİ İLE KENTSEL MEKANDA ORTAYA ÇIKAN SOSYO-KÜLTÜREL SORUNLAR.

Levent Yazar^x
İclal Kaya^{xx}
Pelin Gökğür^{xxx}

GENEL OLARAK

Tarihin derinliklerinden günümüze kadar süregelen zaman içerisinde, toplumlar ister ilkel ister gelişmiş olsun, sürekli bir değişim içerisindeyler. Bu değişim; toplumun her kesiminde ve bütün kurumlarında meydana gelmektedir. Meydana gelen değişimler, toplumun kurumlarını bir bütün olarak değişen etkilerde tesir altına almakta, yada bir toplumsal kurumda meydana gelen değişim, bir suya atılan taş gibi, halka halka büyüyerek diğer kurumlarında etkilemektedir.

Değişim; her toplumda yapısı itibariyle toplumun yapısına uygun olarak hızlı yada yavaş olmakta. yada toplumdaki unsurlar tarafından planlanarak, veyahut plansız olarak meydana gelir. Meydana gelen değişim toplumda bir başkalaşım meydana getirdiğinden bu başkalaşımın etkisi ya olumlu yada olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Değişim toplumun dinamizminden kaynaklandığından dolayı toplum için statik bir yapı düşünmek mümkün olmayacaktır. Konunun bu genel girişinde değişimin tarifini vermek yerinde olacaktır. Değişim:Önceki durum yada davranıştan farklılaşma olarak algılayabiliriz. Bir toplumda değişimle neler değişir? Toplumda değişim, toplumu oluşturan kurum ve öğelerin değişimi olarak yani kültürün değişimi şeklinde algılayabiliriz

Bu genel giriş içerisinde bir başka ana tema 'Kültür' kavramıdır. Kültür Değişken toplumun her kesimini etkileyen zaman ve mekanların, sosyal kesimlere göre değişimi gösteren davranışlar toplamı olarak görülebilir.

---

^x Ar.Gör.M.S.Ü Şehir ve Böl.Pl.Böl.

^{xx} Ar.Gör.M.S.Ü Şehir ve Böl.Pl.Böl.

^{xxx} Ar.Gör.M.S.Ü Şehir ve Böl.Pl.Böl.

Kültür kavramı kapsamı itibarıyla pek çok sosyal ekonomik sınıfsal v.b. davranış şekillerini içerdiğinden pek çok yazar tarafından farklı tanımların yapılmasına neden olmuştur. Bizler ise bu kavramı tanımlamaktan ziyade kavramı ortaya koymaya çalışacağız.ve bize ışık tutacağını ümit ettiğimiz bir kaç tanıma yer vermeye çalışacağız.

Öncelikle Düverger kültürü şöyle tanımlamakta; Kültür bir insan topluluğundan beklenen davranışları tayin eden, rolü oluşturan düzenlenmiş davranışlar düşünceler duyular bütünüdür. Şeklinde tarif etmektedir. Şerif Mardin ise Kültür kavramını tarif etmekten ziyade kültür kavramının ortaya çıkışını gözler önüne sermekte. Şerif Mardin, Kültür; toplum içerisinde bir ihtiyaçtan, heyecandan, ve istekten doğabilir. İhtiyaç, örgütlü insan davranışını anlamak için yalnızca ilk adımı oluşturmaktadır. Çevreye enaz bağımlı olan en basit Fizyolojik ihtiyacın dahi kültürden etkilenmemesi mümkün olmamaktadır. En basit içtepilerin doyurulması bir çeşit faaliyetin hizmetin yerine getirilmesi ve bunun sornucunda da bu hizmete yada faaliyete uygun yeni ve uygun mekanın yaratılması sözkonusu olacaktır. Kentsel alanlardaki mekan ile kırsal alnlardaki mekanların farklılığı yada yeni gelişen bir kültürel davranış için açılmaya yada yaratılmaya çalışılan mekanlar bu yönde çalışmaların ürünü diyebiliriz.

Sözkonusu faaliyetlerin ortaya konusu biçimi kültürün ortaya çıkışının başlangıcını oluşturur. Kültürün bir içtepi sonucunda tatmini için yaratılan faaliyet onun kullanılmaya başlanmasından dolayı ortaya çıkan davranış şeklinin toplumda kültür olarak bireyler arasında yayılması, ve kökleşmesi ise toplumu oluşturan bireyler tarafından maddi ve manevi açılardan kabul görmesi ve topluma mal olması, davranış şeklinde bir “değer yüklü” olarak algılanması gerekmektedir. Yani bir görüş bir etik hareket en büyük endüstüriyel buluş bir tek kişinin kafasında yaşadığı sürece kültürel bakımdan bir kıymet ifade etmez. Kültürel bir davranış irade yada gayrı iradi olarak taklit edilerekte toplum içerisinde oluşması sözkonusu olabilmektedir.

Kabul görmüş ve davranış şekli olarak algılanmış olan bir kültürel öge topluma yapacağı tesir ve kültürün derecesi “benimsenme derecesiyle” orantılıdır. Toplum içerisinde varolmasına ve devamına neden olan benimsenme derecesi ayrı toplum içerisinde farklılık yaratan bir unsurdur.Şöyleki;

- toplumda bireyler arasında farklı kültürler oluşur.
- kültür aktarılması safhasında değişiklik arz eder
- mevcut kültürle aktarılan kültür ilişkilidir ancak ayırırlar.

KÜLTÜREL DEĞİŞMENİN ŞEKİLLERİ.

Değişme çok farklı şekiller de sınıflamak mümkündür. Mesala toplumun ihtiyacı olan teknolojinin ithal kültür değişen gereksinimlerden veya dayatılan tüketim biçimlerinden dolayı zorla kabul ettirilen kültür mesela kapitalist düzenin gereği olarak israf etme kültürü, çalışma hayatının insanların yemek yeme

kültürünün değiştirilmesi veyahut dinlenme yada çalışma kültürünün değiştirilmesi gibi . Görülmektedir ki kültürel değişim kimi zaman yavaş kimi zaman hızlı kimi zaman zorlama yoluya kimi zaman planlı davranış şekliyle yada plansız olarak meydana gelmektedir. Kültürel değişimin şekillerinin sınıflamaya gidecek olursak şu iki ana gurpta toplayabiliriz.

- Kültürel temas etkileşim kültür aktarımı yollarıyla değişim.
- Mecburi ve empoze edilme yoluyla değişim.

İlk yolla meydana gelen değişimde farklı kültüre sahip toplulukların çeşitli münasebetleri sonucunda karşılıklı olarak kültürlerin etkilenmesi halidir. Burada bir baskı veya zorlamaya rastlamamaktayız. Temas halinde ki kültürlerin etkileşimi bazen aktarılma safhasında farklı bir kültürün oluşmasına neden olmaktadır.

Temas etkileşim ve aktarılma suretiyle değişimde bir serbestlik sözkonusudur. İkinci yöntemde ise ayrı kültürlerle sahip iki toplumsal grup ve cemiyetten biri kendi kültürünü yada muayyen bazı unsurlarını kabul ettirmek için çeşitli baskı yöntemlerini kullanır. Diğer kültür sahipleri bireyin ve toplumun iradesini göz önünde bulundurmaz değişme tamamen baskıdan kaynaklanmaktadır.

DEĞİŞEN KÜLTÜREL YAPININ İRDELENMESİ

Kültürel yapının değişmesinden dolayı toplumda bulunan bütün kurumlar etkilenir bu etkilenmeler yapısal bir etkilenme gibi makro bir etkilenme olabileceği gibi birey davranışları üzerinde tesir ederek mikro ölçekte bir etki gösterebilir.

Makro ölçekte etkilerden en önemlisi Hukuk alanındaki değişmelerdir; hukuk toplumsal değerler değiştikçe buna paralel olarak değişir ve uyum sağlar ancak bazı zaman olurki bu defa hukuk ya algılamada veyahut ona uymada yada kuralların değerinde bir azalma meydana gelir. İşte bu durumda hukuk zorlama yoluyla değişmeye başlar. Bunun sonucunda hukuk toplum içerisinde yerine getireceği güvenlik adaleti sağlamak eşiklik ve düzeni korumak işlevlerini yapamaz duruma düşecektir. Hukuku kullanan toplum içindeki organlara kısaca bir bakacak olursak ;

Yasama organı Hukuku, esas olarak, yaratmakla görevli organ .Ancak bu organ zaman içerisinde görevini yapamaz durumda kalırsa bunun sonucunda hukukun düzenlemediği alanlar sosyal yaşantı içerisinde ortaya çıkacaktır. Bu toplumda Güvenlik duygusunun ortadan kalkmasına neden olacaktır. Veyahutta yasama organı yaratmakta olduğu hukuk bir empoze hukuk kültürü olacaktır. Bu defada toplumun diğer sosyal yapılarında yeni değişimler doğuracaktır. Bir diğer organda Yürütmü Organıdır bu organ toplumu yönetirken hukuk kurallarını enfazla kullanır ve gücünü de hukuktan alır. Aynı zamanda yürütme organı hukukun uygulanmasını sağlamakta ve hukuk toplumun herkesimine

ve fiilen eksiksiz tam olarak uygulanmak ve yorumlamak esnasında hukukun bir bütün olduğuna dikkat edilmelidir. Ülkemizde merkezîyetçi yapıdan giderek mahalli yönetimlerin güçlendiği bir yönetim şekline gitmekteyiz. Böyle bir süreç diğer bazı unsurlarla desteklenmelidir. Mesela yönetime katılım artırılmalı sivil toplum örgütlerinin demokratik hayata katkısı artırılmalıdır. Güçlenen mahalli idareler personel araç gereç finans ve yetki açısından yeterli seviyeye getirilmelidir. Yargı organı ise denetimini yapabilmelidir. Aksi halde hukukun gerçekleşmesinin azalması hukuka olan güven azalacaktır. Buda toplumsal düzenden kaosa sürüklenmeye neden olabilir. Cezaların caydırıcılığı özelliğinin azalması, işlenmiş her suçta aynı ağırlıkta ceza verilmemesi muhakeme süresinin yavaşlığı hukuka olan güveni sarsmaktadır. Bunların sonucunda;

- Yürürlükteki yasalar hiçe sayma alışkanlığı
- Yasama organının koyduğu yasaya kendisinin uymama alışkanlığının doğması
- kendini yasa yapıcı görme yada kendisinin onun yerine koyma alışkanlığının doğması gibi durumları ortaya çıkmaktadır.

Toplumda bir değişim ortaya çıkarmaktadır. Meydana gelen değişimin etkisi bazen istenilen ve kabul gören ve toplumsal uyumu arttıran ve toplumun yararlarına olan durumlar yaratmakta bazen ise bunun tamamen tersine istenmeyen ve muzır neticeler doğurmaktadır. Mesela toplumsal üretim şekillerinde meydana gelen bir değişim sonucunda büyük kentlere göç başlamış ve gecekondular sorunu ortaya çıkmıştır. Hernekadar üretim şeklinin değişimi istenilen bir değişim iken ortaya çıkan gecekondular olgusu istenmeyen bir durumdur.

DEĞİŞEN KÜLTÜRÜN MAKRO ETKİLERİ.

Bir ülkede var olan sosyal toplumsal yapı Politik -Siyasal yapı Mekansal Yapı İdari Yapı, Hukuki Yapı ve benzeri yapıların oluşturduğu dinamikler ki bunlar Demografik İdeolojik kaynaklı güç etik değerler tüketim norm ve standartları yasal düzenlemeler idari örgütlenmeler ve benzeri dinamiklerin bizzat kendileri kadar karşılıklı etkileşimlerinin yansımaları makro ölçekte (ülke bölge ve metropol) olumlu veya olumsuz neticeleri görülür.

Bu etkilere genel bir bakış ile yaklaşırsak şu sonuçlara ulaşabiliriz.

- üretim ilişkisi ve biçimlerinden dolayı kalkınmışlık veya geri kalmışlık,
- ülke kaynaklarının rasyonel kullanımının neticesi verimlilik veya kaynakların yanlış kullanılması,
- işsizlik, enflasyon, gelir dağılımındaki, dengesizlik veya gayrı-ı safi milli hasıllardaki yükseklik,
- bölgeler arası dengesiz dağılım veyahut bölgesel yığılımlar,

Bu genel bakıŖtan sonra makro ölçekte ele alınımın ve kültürel yapılanmayı etkileyen sosyo ekonomik ve politik faktörlerin somutlaŖtıđı alanlar olarak kentsel mekanları görmekteyiz. Endüstri toplumları bugün yeni bir kültür anlayıŖına doğru giderken teknoloji ve enformatik araçları geliŖmekte olan ülkelerde hızlı ve sürekli olarak kültürel anlamda dönüŖtürmektedir. Bu kültürel dönüŖüm aynı kentsel mekanları paylaŖan bireylerin ürünlerine ve pratiklerine dolaylı ve dolaysız bir biçimde yansımakta; bunun neticesinde de kentsel mekanlarda her türlü olumsuz etki kendini açık bir biçimde göstermektedir.

Kentlerin ülkelerden daha çok önemli olduğu savıyla ortaya çıkan yeni dünya düzeni bölgesel dağılımından çok metropolleŖme düşüncesinden hareketle spekülasyon ve rantta dayalı bir giriŖimi desteklemektedir. Bu bağlamda yaŖadığımız kente baktığımızda ise gördüğümüz olumsuzluklar Ŗunlardır:

- Bir kültür mozaigi olan İstanbul' un geçmişine sahip çıkılmayarak evrensel bir zenginliğin ve kültür değerlerinin yağmalanması,
- YaŖam için birincil kaynak oluŖturan doğal kaynakların yok edilmesi (su hava deniz v.b.),
- Plansız olarak sanayileŖen ve büyüyen mekanlar (arazi kullanım kararları ayrıcalıklı imar hakkı),
- GecekondulaŖma kaçak yapılaŖma,
- Arsa konut spekülasyonu,
- Teknolojinin yanlış kullanımı,
- Kentsel mekanın gelir guruplarına göre düzensiz dağılımının,
- Alt kültürlerin kentsel mekanda oluŖturdukları kültürel çatıŖmalar,
- Kent kimliğinin kaybolması gibi daha bir çok olumsuzluklar göze çarpar.

SONUÇ

Kültürel yoğunlaŖmanın kentsel mekandaki olumsuz etkilerine bakıldığında nerdeyse kentlerin insanlar için uygun yerler olmadığı kanısına varılabilir. Kültürel deđiŖmeye etki eden ekonomik hukuksal v.b. araçlar rasyonel kullanılırsa dahi kültürel deđiŖmenin olumlu sonuçlarına salt bu araçlarla varmak her zaman mümkün olamayacaktır. Ancak kültürel bir orjine dayandığında gerçek anlamda bir kültürel süreçten sözedilebilir. Ve bu sürecin aktarımında insani değerlerin öne çıkarılması ile toplumsal kurumlar ve bireyler arasındaki iliŖkide saygın, karŖılıklı güvene dayalı olarak yaŖanabilir mekanlar oluŖturmak mümkün olacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar:

Prof.Dr.Mahmut Tezcan Toplumsal ve kültürel değişme ikinci basım Ankara
Ankara üniv.Eğitim Bilimler yayını 1990

Adem Calık Türkiyede Sosyal ve Kültürel değişme 1990

Prof.Dr.Özcan Köknel Kültür çatışması insanların davranış kalıplarını değiştiri.
1 11 1996 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

KENTLEŞME SÜRECİNDE KÜLTÜREL YAPININ KENTSEL MEKANA YANSIYIŞI VE YOZGAT KENTSEL YERLEŞMESİNDE OLUŞTURDUĞU SORUNLAR

Yaşar Bâhri ERGEN^(*)

ÖZET

Kentsel gelişme nüfus hareketi (göç) olarak günümüzde kentleşme olgusunun en önemli verisini oluşturmaktadır. Bu nüfus hareketi (göç) az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde planlı bir biçimde oluşturulamadığı için, öncelikle kırsal yerleşmelerden ekonomik nedenlerle kente olan göç kente uyum yönüyle sorun yarattığı bilinen bir gerçektir.

Günümüz kentlerinde kentleşme sürecinde kırdan kente göç olgusu, kültürel yapının kentsel mekana yansıma biçimi olarak kendini gösterir. Bu yansıma biçimi, ekonomik nedenlerle gelişmemiş kentlerimizin, ekonomik yönden gelişmekte olan kentlere göç ve kırsal alandaki göçün de bu kentlere doğru oluşması, 1950 yıllardan sonraki kentleşme kimliği olarak karşımıza çıkar. Günümüzdeki bu kentleşme olgusu göç alan kentler için kentsel alandaki yenilemede mekana yansımalarıyla;

- 1- Eski kent dokusunu oluşturan kent kültürü, göç ile değişime uğradığından kentsel yenilemede bozulmalarla kimlik değiştirdiği,
- 2- Kentleşme süreci içinde kentsel yenilemede, kentsel mekanda yapısal bozulmalar oluşturduğu,

---

(*) Y.Doç.Dr. Erciyes Üniversitesi, Yozgat Müh. Mim. Fak. Mim. Böl. Yozgat

3- Göç olgusunda geçiş güzergahı olan kentlerde sağlıklı kentleşme olgusu yaşandığı,

4-Kent yaşamına uyum sağlamada güçlük çeken nüfusunun gecekondulaşmada kendi yaşam kültürünü araması

gibi sorunların yanısıra, ekonomik nedenlerle göç olgusu içinde olan bu tür geçiş güzergahı kentlerimizde, mevcut kent kültürünü yansıtan kentsel mekanın korunamaması ve kentsel yenilemede eski doku ile yeni oluşumun bir uyum içinde yer alamamasıyla, kentlerimizin kültürel kimliklerinin bozulması ve bunun getirdiği sorunların Yozgat ili örneğinde irdelenmesi hedeflenmiştir.

1. GİRİŞ

Kentleşme, sanayi devrimi ile günümüze kadarki süreç içinde göç olgusu ile hız kazanmış olup, günümüzde kentsel yerleşmelerde sorun yaratır boyuta ulaşmıştır. Bu sorunlar, göç ile kente gelen bireylerin gerek kentsel mekan kullanım biçiminde veya gerekse kentsel mekandaki yapılaşma biçiminde olmaktadır. Çünkü kırsal alandan kente göç eden kesimin, yaşam tarzı ve kültürü kırsal alan özelliklerini içerir.

Kenti, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı kırsal ve kentsel tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın kontrol edildiği, belirli bir teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk farklılaşma ve bütünleşme düzeyine ulaşmış yerleşme türü (1) olarak tanımladığımızda, göç olgusunu oluşturan, kırsal alandan gelen bireylerin tamamen tarımsal uğraşı ve yaşam tarzı alışkanlığı, bir anda kent yaşamında yer alması dolayısıyla uyum sorunu oluşturduğu görülmektedir.

Çünkü bu kentlerde, toplumsal tabakalaşmanın önemli boyutlarından olan “ mekan-çevre-konut” unsuru, genellikle iktisadi güç ve ilişkilerdeki farklılaşmalara paralel olarak, insan topluluklarını, belirli çizgilerle birbirlerinden ayırtmaya imkan vermektedir (2). Bilindiği gibi bu farklılaşma öncelikle kente göç eden kesimin, kentsel mekanı kullanımında ve çevreye müdahalesinde kırsal alan türü yaşam kültürünü göç alan kente taşımaktadır. Bu sorun aynı zamanda kentsel mekanda yapılaşma biçimine yansıyor, gecekondulaşma ve kent dokusu içindeki yenilemelerde sağlıklı mekanların oluşmasını getirmektedir.

Kentleşme süreci yaşayan ülkemiz kentlerindeki göç ile gelen büyük kitlelerin, kır kültürü kitlesel boyutlarda kentsel mekanda yer alması ile, mevcut kent kimliğini oluşturan yaşam tarzı ve mekan kullanımı değişime uğramaktadır. Bu fiili durum, mevcut kentlerin bir anda aşırı nüfus artışı nedeniyle konut sorunu yaşaması ve bununla kentsel yenileme işleyişini hızlandırması dolayısıyla kentsel koruma gereksinimlerinin gözardı edilmesini getirdiği gibi, sağlıklı kent gelişmesi sürecini de başlatmıştır.

2.KENTLEŞME SÜRECİNDE, SOSYO-KÜLTÜREL YAPIDAKİ DEĞİŞİMİN OLUŞTURDUĞU KENT İÇİ MEKANSAL SORUNLARI

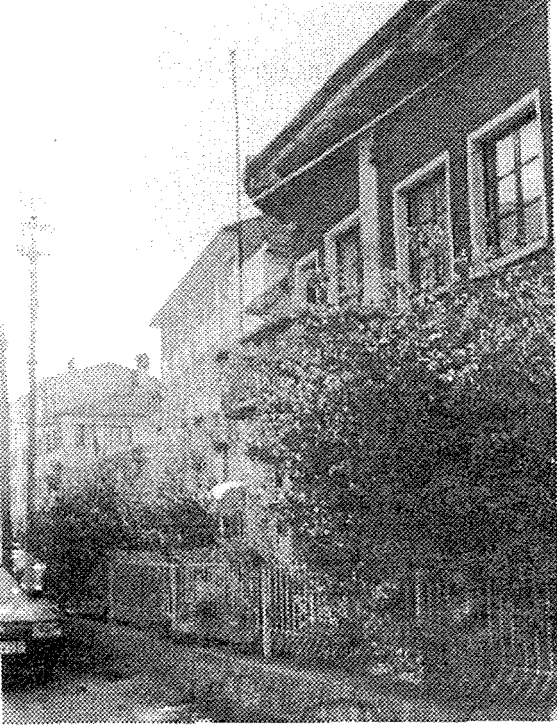
Kırsal alandan göç olgusu 1950 yılı sonrası periyodik bir şekilde artarak devam etmiş ve etmektedir. Göç ile oluşan kentleşme olayının temelinde, yüksek doğurganlık düzeyi ve kırsal nüfusun kırdan yaşamını sürdürmeyerek kente göç etmesi yatmaktadır (3). Dolayısı ile kentleşme sürecinde ekonomik nedenlerle kırdan kente göç eden bireylerin öncelikle mevcut kent yapısı içinde emildiği ve kapasite fazlası göçlerde ise kentin dışına doğru taşarak gecekondulaşmayı oluşturduğu bilinmektedir. Öncelikle mevcut kent yapısı içinde emilen nüfus, kent içinde sosyo-ekonomik yönden farklılıklar göstermektedir. Bu farklılık, öncelikle sosyo-ekonomik yapıda

mevcut kent dokusunda yer seçimi yönüyle yer alırken aynı zamanda da sosyo-kültürel özelliği doğrultusunda yaşam biçimi oluşturur. Dolayısı ile kente göç eden kitlenin nüfus oranı asimilize edilemeyecek boyutta oluşursa sosyo-kültürel yapıda mekansal sorunlar oluşturur, bunlar ise;

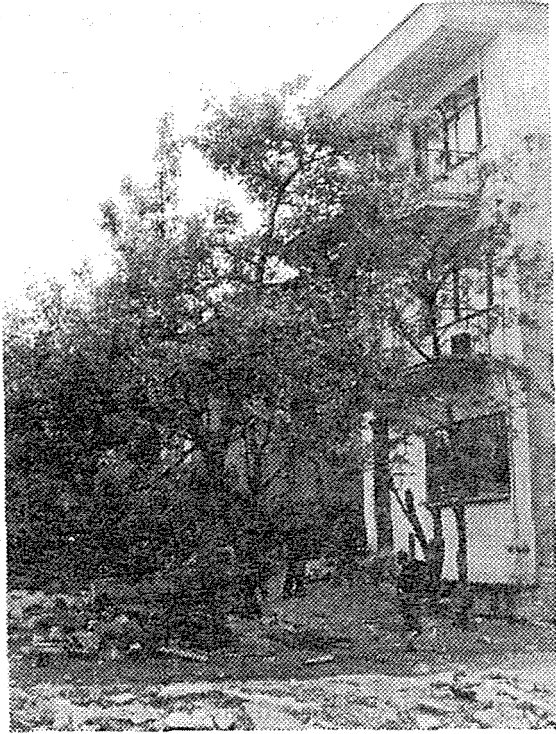
- 1- Kentsel alanda yer aldığı bölgede konut yapısı kullanımında kır yaşamı sergilemesi,
- 2- Konut yapısı yakın çevresinde ortak dış mekan kullanımında kentlilikle bağdaşmayacak mekan kullanımına yönelmesi,
- 3- Kentsel yenileme olgusundaki yapılaşma biçimini değiştirerek yenilemede rant değerleri etkilemesi,

olarak temelde üç yönden kentlerde sorun yaşanması olarak sıralanabilir. Böylece bir kent yapısında yer alan farklı sosyal tabakalar göç olgusu ile, kentlerin mekansal yapılarına da yansımıştır. En üst kademelerde yer alan sosyal gruplar merkezden dışa doğru yer alması gerekirken, ekonomik eylemlerdeki farklılaşma ile sosyal gruplar iç içe oluşmaya başlamışlardır ve böylece kent kültürü kimlik değiştirmeye başlamıştır.

Kentlerimizde nüfus hareketiyle 1950 yılı sonrası yaşanan göçler küçük kentlerde iki aşamalı oluşmuş ve oluşmaktadır. Öncelik kırdan küçük kente olan göç, küçük kentteki nüfusu hareketlendirmiş yapı ve arsalarda değer artışı getirerek bu kent yapısındaki bireylerin büyük kentlere göçünü gündeme getirmiştir. Bu süreç hızlanarak tüm kentlerde kentleşme sürecinde kültürel yapının değişimi ve bunun mekana yansımaları oluşmuştur.

Yerleşik Kent Kültürü Yapı ve
Mekan Oluşumu

Göç Olgusu Sonucu Kır Kültürünün
Yapı ve Mekan Oluşumuna Etkisi

Resim-1

Kentleşme Sürecinden Etkilenen (Tokat İli Merkezinde) Bir Mekan Oluşumu

Bu kent merkezindeki değişim yapı tarzı ve dış mekan kullanımına olumsuz yansırken, en büyük sorun kentteki yaşam kültürüne uyumda ortaya çıkmaktadır. Doğa ile iç içe yaşayan bireyin doğadan kopması ve apartman yaşamında yer alması ile;

- 1- Toplumsal yapıda psikolojik sorunların oluşması,
- 2- Doğa ile yaşam isteğinin apartman katından dışa yansımaları ile müşterek yaşam ve kurallara uyulamaması,
- 3- Ortak kullanım mekanının bireysel kullanıma yönelik değerlendirilmesi,
- 4- Kent içi mekanlarda toplum kültürünün dışında yapı ve mekan değişimleri,

oluşarak mekansal sorunlar bugün için ülkemizin tüm kentlerinde yaşanmaktadır. Bu olgu küçük kentlerde kent kültürünü tamamen kırsal alan kültürü ile iç içe kılmaktadır. Hızlı bir kentleşme süreci yaşayan Yozgat ili kent merkezinde bu sorunların tümü kısa süreç içinde yaşanmaktadır ve değişimlere neden olmaktadır. Bu değişim, Yozgat'ın aşırı göç vermesi ve bu göç olgusunda kırsal alandan Yozgat'a, Yozgat'tan büyük şehirlere doğru olması ile olmuştur (4). Genel olarak kentleşme sürecinde kültürel yapının kentsel mekana yansımaları yaşam biçimini etkilerken, kent içi yapılaşmanın ve değerlerin değişimini de getirmektedir.

3. ANADOLU KENTLERİNİN GÖÇ OLUŞUMU İLE GETİRDİĞİ KENTLEŞME SÜRECİNDE, KENTSEL KORUMA VE YENİLEME SORUNLARI

Kentleşme sürecinin Anadolu'da sanayi devrimi sonrası 1950'li yıllarda daha belirgin olarak yaşandığı bir gerçektir. Bu oluşum günümüze kadar yukarıda tanımlandığı gibi sorunlar yaratırken, kırdan küçük kente küçük kentten büyük kente olmak üzere iki aşamalı bir süreç çerçevesinde oluşum içinde kentsel mekanı etkilemektedir. Kentin nüfusunda herhangi bir artış olmadığına göre, kent bir yandan göç almakta, bir yandan göç vermekte ve sonuçta, mahallelerin etnik yapısı değişmektedir (5). Bu değişim ise kır kültürü ile kent kültürünün bir birini etkilemesiyle oluşan, yeni ve kimliksiz bir kültürün kentte yarattığı sorunlardan mekansal boyutta en önemlileri, kentsel koruma ve yenilemede yaşananlardır.

Küçük kentlerde bu göç oluşumu 1960'lı yıllarda hareketlenmiştir, bu hareketlilikte kent merkezlerinde başlangıçta Türkiye ortalamasının (120.8) üzerinde nüfus artışı oluşturmuştur. Örneğin 1960-1965 yılları arasında il merkezleri nüfus artışı Yozgat kent merkezinde 126.5, Konya kent merkezinde 131.6, Kayseri kent merkezinde 123.7, Ankara kent merkezinde 138.7 oranında (6) olduğu saptanmıştır.

Bu olgu 1970 'li yıllarda devam ederken kentsel ve kırsal nüfus artış oranı toplam nüfusta 1990'lı yıllarda da Yozgat ili için aynen devam etmiştir. Örneğin Yozgat ili 1970'li yıllarda kentsel nüfus 27047, kırsal nüfus 56094'dür, 1990'lı yıllarda ve günümüzde kentsel nüfus 50335, kırsal nüfus 43089 olduğu (7) saptanmıştır. Toplam nüfusa bakıldığında 1970 yılı merkez ilçe toplam nüfusu 83141 kişi 1990 yılı merkez ilçe toplam nüfusu 93424 kişi olmaktadır. Nüfus yapısındaki doğurganlık oranına karşın 20 yıllık süreçte yaklaşık 10.000 kişilik bir artış olması Yozgat ilinin dolup aynen boşaldığının kanıtıdır. Bu istatistiki nüfus bilgileri bize açıkça gösteriyor ki göç olgusunda bir geçiş güzergahı oluşturan Yozgat ilinden 1965 yılına kadar oluşan göç 407345 kişidir, günümüzde ise bu oranın milyon civarında olması ile kentsel alandaki kültürün değişimi açıkça görülmektedir.

Kentin sürekli değişmesi kentten bağımsız olduğu düşünülen genel tarih koşullarının zorladığı bir süreç olmaktan öteye kentin varlığının ve yaşamının zorladığı bir süreç olarak da düşünülmelidir (8). Bir başka deyişle kentsel alandaki nüfus yapısının sürekli değişmesi kent kültürünün değişimini getirdiği ve kentleşme sürecinde bu kültürün kentsel koruma ve yenilemede mekansal sorunlar yarattığı bilinen bir gerçektir. Bu sorunlar kırdan kente göç eden kesimin fazla olması ve bu nüfusun mevcut kent yapısı içinde emilememesi sonucu oluşturduğu kentsel yenileme zorlamasıdır.

Kentsel yenilemede ise kent içi yığılma talepleri aşırı olduğundan arz talep dengesi doğrultusunda, kentlerimizde kentsel mekanlarda yapısal bozulmaları Yozgat örneğinde olduğu gibi kent kimliğinin dışındaki yapılaşmalarla oluşur. Bu bağlamda kentsel alanda kentsel koruma yapılamadığı ve koruma bir kaç yapının korunması bazında kaldığından plansız kentleşmeyle kentlerimizde;

- Yapısal bozulmalar,
- İşlevsel dönüşümdeki dengesizlikler,
- Yerel kültür özelliğindeki bozulmalar,
- Çevresel bozulmalar,

söz konusu olduğu gibi, kentin mesken alanları tümünden yenilenerek (EK:1) kent kimliği ve kültürü kaybolmaktadır. Bu sorun, kentte devamlı olan ekonomik nedenli göç ile konut ihtiyacı oluşturduğu, bu sorun kentsel yenileme ile çözüldüğü halde ekonomik güçsüzlüğü olanlar tarafından da gecekondulaşma türü kentleşme oluşturduğu bir gerçektir.

4.KENTLEŞME SÜRECİNDE YOZGAT KENTSEL YERLEŞMESİ SORUNLARI

Anadolu kentlerine tipik bir örnek olan Yozgat kentsel yerleşmesi 15. y.y. Bozok sancağı olarak kurulmuş ve Yozgat ilinin şimdiki merkezini ise 18. y.y. da Bozok sancağının merkezi olarak görmekteyiz (9). Bu gelişim ülkemizdeki kentleşme olgusu ile, Yozgat ilindeki toplumsal yapının kültürü ve sosyal yapısında da değişimi getirmiştir. Ülkemizdeki 1950 yılı sonrası hızlı bir kentleşme sürecine giren kentlerimizden Yozgat ili, 1960-1965 yılı arasında hareketlenmiştir. Yozgat merkez

ilçe nüfus yapısında kentsel nüfus oranı artarken kırsal alan nüfusu azalmakta, fakat toplam nüfus oranı nüfus artış hızına rağmen artmamaktadır (Tablo-1).

Tablo-1

1994 Yılı Yozgat İli Revizyon ve İlave İmar Planı Açıklama Raporu

	1965			1970			1975		
	kentsel	kırsal	toplam	kentsel	kırsal	toplam	kentsel	kırsal	toplam
Yozgat(merkez)	23081	59859	82940	27047	56094	83141	32501	52856	85357

1980			1985			1990		
kentsel	kırsal	toplam	kentsel	kırsal	toplam	kentsel	kırsal	toplam
36349	50583	86932	43686	48422	92108	50335	43089	93424

Kentleşme oranı olarak ülke ortalamasının üzerinde seyreden Yozgat ili, son nüfus sayımı ile beş yıl öncesi arasında 1316 kişilik bir artışla merkezin nüfusu değişmemektedir. Bu da gösteriyorki kırsal alandan Yozgat kentsel alanına olan göç oranı karşılığında , Yozgat kentsel alanından büyük illere göç olmaktadır.

Kentleşme sürecinde bu göç olgusu, mevcut kent nüfusunun kırsal alan nüfusu ile yer değiştirmesi sonucu kır kültürünün kentsel mekana yansması ile mekan kullanımı sorunu oluşmuştur. Bu sorunlar son beş yılda yüksek kentleşme oranı ile 6449 kişilik bir kentsel alan nüfusu artmıştır. Bu ise, 1612 konut gereksinimi getirirken Osmanlı dönemi kentsel doku özelliğini bozucu talep ve kullanımları hızlandırarak;

- 1- Mevcut kent dokusunda emilen kırdan göçen nüfus, aşırı kat artışını kent içinde teşvik ederek kentsel korumayı ortadan kaldırdığı,
- 2- Bu bağlamda kentsel yenileme olgusu, kentin geçmiş kültürünün mekansal boyutta kaybolmasına neden olduğu,

- 3- Kırsal alan kültürü göç sonucu kente hakim olduğundan, kentsel mekan rant olgusu nedeniyle sağlıksızlaştığı,
- 4- Kentte yerini alan kırsal alan kültürü, bireysel ilişkilerde uyumsuzluk getirirken kır yaşam tarzını kente hakim kıldığı,

saptanmıştır. Yukarıda saptanan bu sorunlar kentsel alana yansıdığına eski yapılardan, tescilli eserlerin çoğu, çatısı açılarak, pencereleri kırılarak olumsuz çevre koşullarına terk edilmekte, kısa sürede kendi kendine yıkılması (10) sağlanarak 400 yıllık geçmişi olan kültür yok edilmiştir. Bu bağlamda 38 tescilli eser (EK:2) tek yapı ölçeğinde 1977 yılında tesbit edilebilmiş ve günümüzde yapı olarak yarısı kadar ayakta kalabilmiştir. Böylece bir kent kültürü yok olup arabesk bir kent kültürü Yozgat kentsel alanında yerini almıştır (EK:3).

5. SONUÇ

Sonuç olarak kentleşme sürecinde sosyo-kültürel yapı, kentsel koruma ve yenilemede kentsel mekana yansıdığından, mevcut kentlerimizin kent kimliğinin bozulmasına neden olduğu saptanmıştır. Bu sorunsal boyutta geçmişteki kentsel yerleşmelerimizin, yöresel kültür özelliğinin, kent yapısındaki bölgesel iklim özelliğinin kentsel yerleşmeye yansıtılmasının, yaşam tarzının, kent doku ve yapı özelliğinin Yozgat ilinde kaybolduğu ve diğer Anadolu kasabalarında da kaybolmakta olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda mevcut olan bu sorunsal, planlama ile önlenmez ise kentlerimizdeki kentsel yenileme olgusu yeniden yapım olarak kısa sürede tekrarlanmaya mahkumdur ve kentlerimiz bu işyeliş çerçevesinde bir şantiye görünümünden kurtulamayacaktır.

Sorunun çözümünde en önemli olgu olan planlama ile açıklanan sorunların yaşanmasının önlenmesi gereklidir. Bu çerçevede Yozgat kentsel yerleşmesinde 1994 yılına kadar devamlı kentsel yenileme ile kaybolan kent kimliği, 1994 yılında onanan

imar planı ile kentsel korumaya alınmıştır. Kentsel gelişme ise yeni imara açılan alanlara kaydırılarak sistem kontrol edilmesi hedeflenmiştir.

Böylece kentleşme süreci, değişen sosyo-kültürel yapının kentsel mekana olumsuz yansımada kentin gelişiminin planlı bir sistemde oluşturulması hedeflenerek, mevcut kentsel alandaki bozuklukların tedavisi öngörülebilir. Bu tedavi türleri;

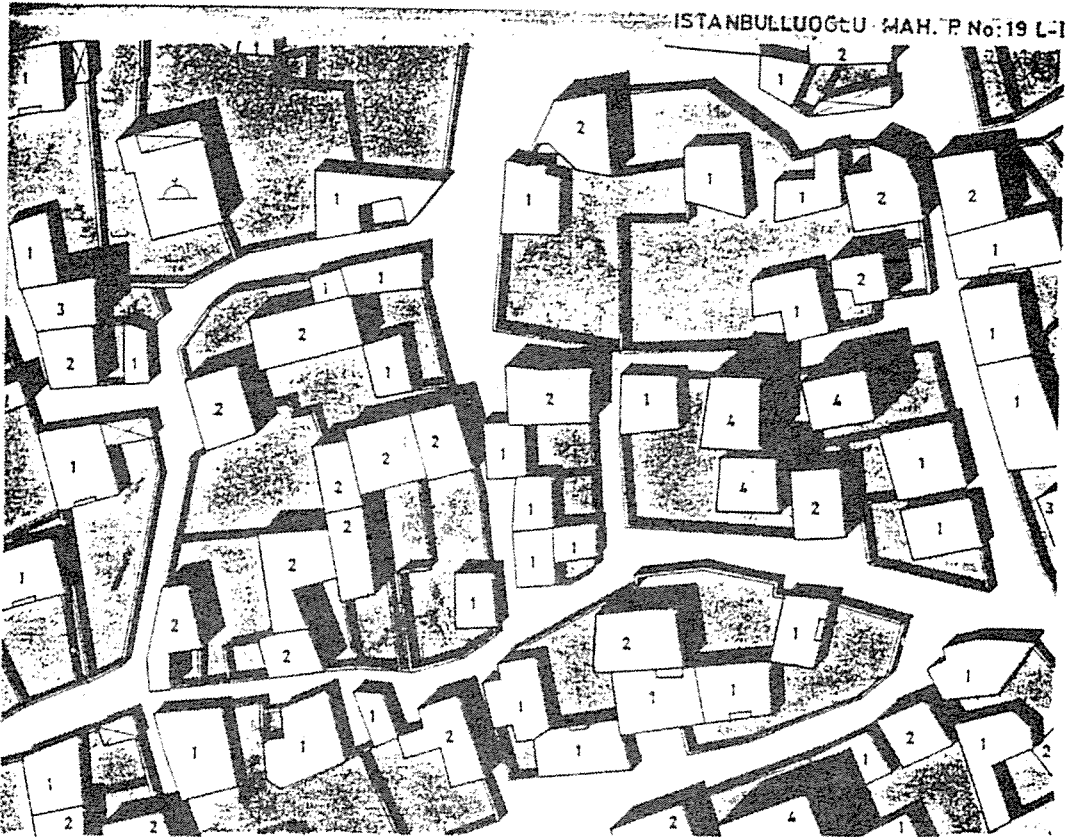
- 1- Mevcut kent dokusunun yeniden geliştirilmesi (Sağlıklaştırma),
- 2- Restorasyon (Onarma),
- 3- Rehabilitasyon (İyileştirme),
- 4- Koruma (Yapı ve Doku Muhafazası),
- 5- Konsolidasyon (Sağlamlaştırma),
- 6- Reprodüksiyon (Aynısını yapma),
- 7- Rekonstrüksiyon (Yeniden inşa etme),

olmak üzere gruplandırılmalıdır. Yani hasta kabul edilen bozulmuş bu kent doku ve yapıları, iyi bir tesbitle ele alınarak toplum yapısı ile uyumlu hale getirilir. Bu uygulama sürecinde olası nüfus artışına cevap verecek yeni planlı alan, mevcut kullanıcının ve yöresel kültürün doğrultusunda mekan oluşumu ile yapı tarzında ele alınacaktır.

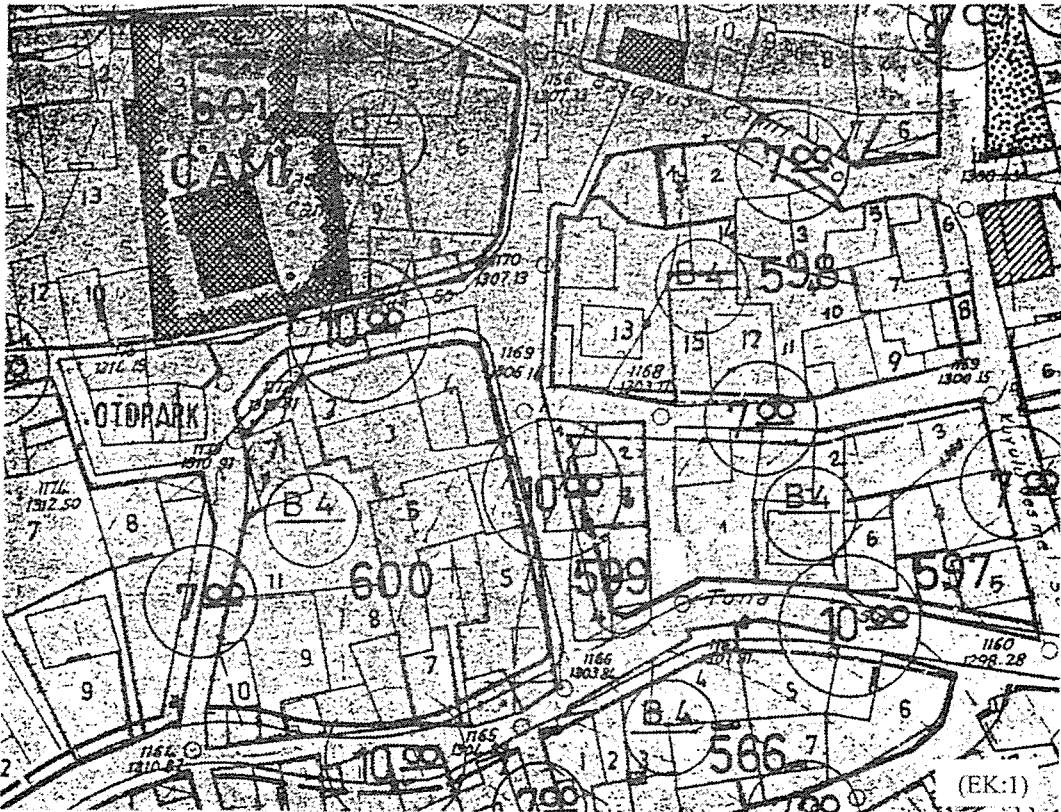
Bu araştırma, kentleşme sürecinde bozulan kent yapısının durdurulması ile onarılmasını hedeflediği ve Yozgat ili örneğinde irdelenerek test edilmesiyle denenmiştir. Çözümsel uygulama bir proje bazında ele alınıp olumsuzluklar çözümlenerek sağlıksız kentleşmeyi ortadan kaldıracağı gibi, özellikleri farklı yörelerde kentlerimize kimlik kazandırmasında yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Aktüre, s., “19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi”
O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara , 1987, Sa.1
2. Keleş, R., “İzmir Mahalleleri” Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: A-4, Ankara,
1972, Sa.1
3. Baransu, B., “Türkiye’de Şehirsel Yenileme Planlamasında Uygulanabilecek Bir
Yöntem Araştırması”, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi,
Doktora Tezi, İstanbul, 1987, Sa. 13
4. Ergen, Y.B., “Yozgat İlinde Kentleşme ve İmar Anlayışı (1) “, Kent Kimliği, İleri
Gazetesi, YOZGAT, 18 Mart 1996, Sa. 2
5. Aktüre, S., “Tarih İçinde Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemelerine İlişkin
Bazı Gözlem ve Öneriler”, Kent Tarihçiliği, Toplu Konut İdaresi /
Tarih Vakfı Yayını, Numune Matbaacılık, İstanbul, 1994, Sa. 48
6. Beyru, R., “İzmir Şehri Üzerine Bir İnceleme”, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi
Yayını, Ankara, 1969, Sa.6
7. Ergen. Y.B., “Yozgat İlave ve Revizyon İmar Planı Açıklama Plan Raporu”, 1994
8. Kuban, D., “Kent Tarihi Yazmak Üzerine”, Kent tarihçiliği, Toplu Konut İdaresi /
Tarih Vakfı Yayını, Numune Matbaacılık, İstanbul, 1944, S.44
- 9- Parlar, Y., “Yozgat İlave ve Revizyon İmar Planı Analitik Çalışma Raporu”, 1977
10. Zeren, N., “Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım Süreci İlkeler, Yöntemler”, Kültür
ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Kültür Bakanlığı Yayını,
Ankara, 1990, Sa. 37

KENT DOKUSUNDAN ÖRNEKLER

YOZGAT ÜLÇEK: 1/100000
TARİHİ YAPILAR

- 1 Mustafaoğlu mezarlığı
- 2 Sekerpinar çeşmesi
- 3 Muammer pınarı çeşmesi
- 4 Köprü
- 5 Başcavus camii, çeşmesi, haziresi
- 6 Mehmet koldemir'in evi
- 7 Köprü
- 8 Cevahir ali efendi camii, mezarı, haziresi çeşme
- 9 Sarıülü çeşmesi
- 10 Başcavuszade hamamı
- 11 Manacızade hacı mehmet konağı selamlığı
- 12 Alacaloğlu camii, haziresi
- 13 Musa camii haziresi
- 14 Camızlık çeşmesi
- 15 Sağır mustafa ağa camii haziresi
- 16 Yeni pınar çeşmesi
- 17 Yeni çeşme
- 18 Saat kulesi
- 19 Tunusoğlu hanı
- 20 Çarşı hamamı
- 21 Hamam büyük camii çapanoğulları türbesi
- 22 Ulu camii abdeslikleri, haziresi çeşmesi
- 23 Köprü
- 24 Cevheri ali efendi camii II, medresesi
- 25 Demircilik çeşmesi
- 26 Köprü
- 27 Abbas efendi camii, haziresi
- 28 Natıroğlu camii, haziresi
- 29 Taş köprü
- 30 Hacı eyüp efendi konağı kapısı
- 31 Köprü
- 32 Cevzili pınar çeşmesi
- 33 Namazgah camii
- 34 Tahta camii, haziresi
- 35 Mezarlık
- 36 Tekke (arap dede) camii, haziresi
- 37 Hacı ahmet camii, şeyh hacı ahmet türbesi, ca-
- 38 Tatar (develik) camii

(EK:2)

Yozgat Müzesi ve Yakın Çevresi

Yozgat Meydan ve Saat Kulesi Çevresi

(EK:3).

4. Bölüm

Toplumsal Uyum İçin Sosyal Arayışlar (Panel)

Moderatör: Prof.Dr.Ayşe Öncü

Raportör: Nuran Yavuz

Katılanlar:

Dr.Asu Aksoy

Ruşen Çakır

Prof.Dr.Ünsal Oskay

Dr. Stella Ovidia

Dr.Meral Özbek

Bu bölümdeki metinler panel ses kayıtlarının stenograf Enver Boyar tarafından yapılan çözümleri sonucu yazılmıştır.

BAŞKAN (Prof.Dr.Ayşe Öncü) - Efendim panelimizde yer alacak konuşmacıları tanıştırmadan evvel çok genelde panelin temasıyla ilgili bir iki cümle söylemek istiyorum.

Bildiğiniz gibi, günümüzde küresel eğilimlere bağlı olarak büyük kentlerin değişmesi, iki kilit kavram etrafında tartışılıyor. Bunlardan bir tanesi “kutuplaşma” kavramı, Habitat dökümanlarında polarizasyon kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanılıyor.

İkinci kelime de “parçalanma” kavramı, “fragmentasyon” ile eşanlamlı kullanılıyor. Bu iki farklı değişme eksenini etrafında ortaya çıkan olgular kümesini incelemeye çalışıyor sosyal bilimciler. Polarizasyon kavramı, kutuplaşma kavramı daha çok bildiğiniz gibi iktisadi düzlemde değişmelere değiniyor, giderek küreselleşen, globalleşen bir sektör ile yerleşen bir sektör arasında oluşan uçurumlardan söz ediyor. Bu bölünmeler her zaman var biliyorsunuz, her zaman kentler farklı dünya bakışları, farklı kültürlerin mozayigini içeriyor; ama günümüzde bu parçalanmanın keskinleştiği, giderek değişik parçaların bir arada buldukları mekanların azaldığı, zıtlıkların arttığı üzerine çok konuşuluyor. Panelimizdeki konuşmacılar, bu iki farklı düzlemde değişik yönlerde ilk bakışta birbirleriyle çelişkili gibi görünen dönüşümleri de ele alacaktır.

Başlarken Dr. Asu Aksoy, son zamanlarda İstanbul’da istihdam üzerindeki değişmelerle ilgili bir araştırmayı tamamlamış bulunuyor. Bu araştırma bağlamında sanıyorum kutuplaşma etrafında odaklaşan bir sunuş yapacak.

İkinci olarak, Dr. Stella Ovadia konuşacak. Kendisi psikolog yazar ve aynı zamanda biliyorsunuz Türkiye’deki kadın hareketi içinde çok önemli isimlerden bir tanesi. Kendisi kentte azınlıklar bağlamında konuşacak; yani kültürel bölünmeler, bunların günümüzdeki görünüşleri ve yaşanırları üstüne konuşacaklar.

Ondan sonra yazar, araştırmacı, gazeteci Ruşen Çakır söz alacak. Kendisi yine kültürel bölünmeler, bu bölünmelerin biçimleri üstüne konuşacak. Meral Özbek, kendisini tanıyoruz, Mimar Sinan Üniversitesindedir. Özellikle göç olgusu üzerinde duracak ve göçme kültürü, göçerlik kültürü üstünde konuşacak ve kent bağlamında bunu ele alacak.

Son olarak da Marmara Üniversitesinden Prof. Dr. Ünsal Oskay, bütün bu konuşmaları daha bir araya getiren, toplayıcı kent kültüründeki yeni oluşumları ele alan bir konuşma yapacak.

Bütün konuşmacılarımıza şimdiden teşekkür ediyorum. Her konuşmayı 15 dakika ile sınırlandıracağım ve böylece 1,5 saat içinde bitmiş olacak. Salondan konuşmaları ve katkıları alabileceğiz ve katkılar ışığından belki tekrardan 5’er dakika bile olsa panelistlerimize yeniden söz verme fırsatımız olacak.

İlk konuşmacımız Sayın Dr. Asu Aksoy’u davet ediyorum; buyurun.

Dr. ASU AKSOY (Araştırmacı-Sosyolog) - Teşekkür ederim .

Şimdi ben söylendiği gibi İstanbul’da kutuplaşma meselesini anlatmaya çalışacağım ve bunu yaparken de istihdam araştırmasından Frederick Ebert Vakfı için yürüttüğüm istihdam araştırmasından çıkan sonuçlardan kalkarak bir analiz yapmaya çalışacağım ve sanıyorum ki, benim burada anlatmaya çalıştığım, size aktaracağım sonuçlar, böyle bir işin iktisadî temelini ortaya dökmeye çalışacak.

Şimdi benim bu sunuşumun başlığı “Küreselleşme ve İstanbul’da Eşitsiz Gelişme” Bildiğiniz gibi hepimiz takip ediyorsunuz tabii, Türkiye’nin küreselleşmesi gerektiği konusunda özellikle 1980’li yıllardan bu yana bir fikir birliği söz konusu. Bu gerek politik çevrelerde, gerek bu konuda akademik çevrelerde, sendikal çevrelerde geniş bir mutabakat var bu konuda. Türkiye’nin küreselleşmesi, küresel güvenliklere entegre olması gerekiyor ve bu sağlanamadığı takdirde Türkiye’yi bekleyen sonuç marjinalleşme, dışarıda kalma, içine kapanma gibi çok vahim bir şey yaratılıyor. Ya gireceksiniz ya da tamamen kaybedeceksiniz gibisinden ve tabii Türkiye’nin küreselleşmesi stratejik arayışlarında İstanbul çok önemli bir role sahip, çünkü İstanbul, Türkiye’nin bir üretim, ticaret ve karar merkezi olagelmış bir metropoliten alanı, bir çekim merkezi olagelmış bir yer zaten ve bu bakımdan küreselleşme denildiği zaman İstanbul, bu stratejinin bir vitrini âdeta ve aynı zamanda da öncelikli tercih edilen bir alan. Dediğim gibi İstanbul’un kendi yapısından kaynaklanan bir seçim bu.

Şimdi İstanbul’daki kutuplaşma meselesini bu küreselleşme tartışmasından ayrı düşünmemiz artık söz konusu değil gerçekten. Bu küresel dinamiklere entegre olması suretiyle İstanbul’daki birtakım izleyegeldiğimiz süreçlerin derinleştiğini saptıyoruz. İstanbul’un küreselleşmesi denildiğinde ne deniliyor: İstanbul ya açılacak dış dinamiklere ya da kaybedecek ve sonunda sadece İstanbul’un kaybı değil burada söz konusu olan, İstanbul ile birlikte Türkiye’nin de kaybı söz konusu olacak. Çok dramatik bir tablo doğrusu ortaya çıkan.

Şimdi küreselleşme denilince ne kastediliyor ve çok kısacası küreselleşme ne demek? Sermayenin üretim organizasyonunu ve pazarlama erişimini, ulusal sınırların ötesine taşınması, faaliyetlerinin tümünü küresel düzlemde bütünleştirme. Şimdi buradaki sermayenin hareketlenmesi sürecini yaratan koşullar nedir? Rekabetin artması ve maliyetlerin hâlâ daha rekabetin belirleyici bir unsuru olması, gelişmiş ülke pazarlarındaki koruyucu eğilimlerin artmakta olması, buralarda işgücü maliyetlerinin yükselmekte olması, dolayısıyla sermayenin ucuz yer arayışının çok daha keskin bir hale gelmesi ve yeni organizasyon modelleriyle bütün küreyi kendi üretimi ve kararı için bir yer haline getirebilme şansını kazanması ve burada tabii çok önemli teknolojideki gelişmelerin yarattığı imkânlar, zaman ve mekân bariyerleri sınırların ötesinden gelmede çok önemli rol oynuyor. Artık biz bir yerde üretim yaparken bir yerde karar almak konusunda bir sıkıntı çekmiyorsunuz, iletişim hatlarıyla bağlantı kuruyorsunuz filan...

Yani sonuç olarak, küreselleşme denilince sermayenin yer seçiminde müthiş esnekleşmesini kastediyoruz. Sermayenin hareketinin bu kadar esnek, bu kadar hızlı bir hale gelmesi ne demek? Sermaye bir yerlerden çıkıyor, başka bir yerlere kayıyor, icabında orayı da bırakabiliyor, orayı da belli bir üs olarak kullanıyor, başka bir yerde başka bir iş yapıyor... Bu türden bütün dünyadaki alanları kendi lojisi çerçevesinde kullanabiliyor demek.

Şimdi sermayenin bıraktığı alanda tabii bir çoraklaşma söz konusu. Sermayenin çekilmesi demek istihdam temelinin ortadan kalkması demek ki, eski literatürden bildiğimiz sanayileşme kapsamında ele alınan bu süreç, bugün küreselleşmeyle birlikte artık hizmet faaliyetinin de icabında o bölgelerden çekilmesi anlamına gelebiliyor ve çoraklaşma çok daha vahim boyutlarda gerçekleşebiliyor ki, çoraklaşma bugün sadece gelişmekte olan değil, gelişmiş ülkelerin merkezi yerlerinde de gerçekleşebilen bir süreç.

Sermaye, geride bıraktığı yeri çoraklaştırırken gittiği yerdeki eşitlik gelişme dinamiklerini sonuna kadar kullanıyor. Çünkü sonunda burada söz konusu olan düşük ücretlerin, kendi uygun koşulların kullanılması. Sendikal hakların askıya alınması, ücretlerin bastırılması türünden gelen ilkedeki koşullar, eşitsiz koşullar kullanılıyor.

Bunun sonucunda olarak işgücü yapısına baktığımızda -ki, kutuplaşmadan bahsettiğimiz zaman sonunda insanların ne iş yaptıkları, hayatlarını nasıl kazandıklarından bahsediyoruz bir anlamda, gelir nasıl elde edildiğinden bahsediyoruz- bir tarafta giderek informal işlere itilen düşük ücretlere belki mahkûm kalan bir çoğunluk kitleden bahsetmeye başlıyoruz ve bir taraftan profesyonel, bütün dünyayı gezebilen, çok daha esnek bir hale gelmiş beyaz yakalı bir azınlıktan bahsetmeye başlıyoruz. Böylesine bir dünyadaki küreselleşmeyle birlikte yaşanan bir kutuplaşma zaten söz konusu, bu anlattığım size işin arka planı ve sonunda şu çok önemli tabii: Ulusal sınırlarla çevrili yerlerdeki çalışanların, insanların kaderleri, ister informal çoğunluğun parçası olsun, ister bu azınlığın parçası olsun, artık ulusal çerçevede iş yapan sermaye hareketleriyle ve politikalarıyla değil, küresel çapta hareket eden sermaye tarafından kaderleri belirlenmeye başlıyor.

Şimdi küreselleşmeyi bu şekilde anlattığımız zaman niye küreselleşme doğrultusunda bu kadar olumlu ve bu doğrultuda küreselleşim türünden politikaların bu kadar eleştirisiz bir şekilde kabul edildiğine getirilmek istenildiğini sorabilirsiniz. Türkiye’de de bu konuda eleştirel literatür yok açıkçası Neden? Çünkü çok basit, küreselleşme aslında ilerlemeci ideolojinin, gelişme, kalkınma ideolojinin yeni bir jargonu. Bugün kalkınmak istiyorsanız, bunun yolu küreselleşmeden geçiyor.

Şimdi peki küreselleşmeyi kabul ettik diyelim, en azından şöyle şeyler yapılabilir? Neyi vereceğiz, neyi alacağız? Neyi koruyacağız, neyi koruyamayacağız? Türkiye’de belki bu konuda İslamcı yazarlar arasında böyle bir tartışma var. Kendi geleneklerimizi korumak ama teknoloji vasıtasıyla dışarı açılmak yönünden bu tür arayışlar şimdilerde yavaş yavaş belirmeye başladı. Fakat genelde incelediğimiz zaman literatürü, Türkiye’nin alıcı konumunda düşünülmesi söz konusu; yani küreselleşme denilince aslında hep söylenen şey, yabancı sermayeyi İstanbul’a -şimdi tekrar İstanbul boyutuna iniyorum- cezbetmek... Yeterki İstanbul’a yabancı sermaye cezbedilsin, onlara akraktif, çekici bir hale getirilsin, İstanbul onlara satılsın.

Nitekim hepimizin bildiği gibi Özal ve onu takiben Dalan dönemiyle birlikte İstanbul’un bölgesinde bir merkez haline gelmesi, İstanbul’un bir finans ve karar merkezi olması ve İstanbul’un rakipleri olarak Londra New-York gibi yerlerin bir hedef olarak konulması stratejileri hüküm sürdü ve bu doğrultuda çok önemli altyapı yatırımları yapıldı. Kongre merkezleri türünden işler gerçekleştirildi. Buradaki küreselleşme perspektifi aslında çok tanımlı bir perspektif, yani burada bir tercih yapılıyor ve deniliyor ki, İstanbul bu küresel mantık içinde şöyle eklemlensin, bir karar merkezi olarak eklemlensin. Şimdi burada hemen sormamız gereken neden böyle bir tercih var, nedir bunun arkasındaki dinamikler? Bence bunun arkasında İstanbul’un küreselleşmesine damgasını vuran kuşkusuz İstanbul’un yerel dinamikleri. Çünkü küreselleşme sermaye hareketliliği derken soyut bir şeylerden bahsetmiyoruz. Yani sermaye böyle havada uçan bir tüy de, böyle istediği yere, istediği gibi iniyor türünden bir süreç söz konusu değil kuşkusuz. Yerel güç dengeleriyle, yerel sermayenin açtığı kapılarla bir şekilde çarpışarak, ortaklaşarak gelen bir şey küreselleşme dinamiği.

Şimdi İstanbul'un yerel dinamikleri dediğimiz zaman neleri kastediyoruz? İstanbul'un yerel dinamikleri, İstanbul'un yerelleşme sürecine damgasını vurmaktadır. Bu yerel dinamikler nedir? Şimdi burada ikili bir yapı söz konusu. Üretimde katma değer bir kısmını kontrol eden tekel ve rekabetten yoksun, teknelci bir yapı ile bu yapıyla organik ilişkiler içinde olan çok yaygın, katma değerden payı ancak düşük olan bir küçük üreticilik yapısı söz konusu. İstanbul'un ekonomisine baktığımız zaman, İstanbul'un yerel iktisadî dinamiği dediğimiz zaman önümüzdeki tablo bu. Bir taraftan bir teknelci yapı var ve bir taraftan da müthiş yaygın küçük üretici yapı var.

Burada İstanbul'un küreselleşmesindeki öznel ve hayata geçiş biçimi konusunda Ali Bayramoğlu'nun bir kavramı var, güzel özetliyor, "alaturka globalleşme" diyor. Burada nedir alaturka globalleşme, büyük sermayenin teknelci yapısı ve kapalı rant sistemini koruyarak dışarıya açılıyor. Yani mevcut yapısını koruyarak yabancı sermayeyi çekmeye çalışıyor.

İstanbul'un bir karar ve finans merkezi haline getirilmesi arayışlara baktığımızda dolayısıyla bu büyük teknelci yapıların bu tür bir seçimi olduğunu görüyoruz. Yani büyük tekeller bugün İstanbul'u uzun zamandan beri aslında bir üretim merkezi olarak değil, bir karar merkezi olarak, yani idarî işlerin yapıldığı, genel merkezlerin yer aldığı bir karar merkezi haline dönüştürme sürecindedir. Çünkü bunların da çeşitli nedenleri var.

Öbür taraftan da bu tekellerin diğer bir stratejisi de, burada İstanbul bünyesinde yaptıkları üretim faaliyetlerinde küçük üreticileri mümkün olduğu kadar kullanmaya çalışmak ve bir taraftan onları sıkıştırmak, yani daha ucuz işgücü sağlayarak, daha ucuza üretim yapmalarını sağlamak.

Şimdi İstanbul'un bu teknelci yapının gidişatı zaten üretimi dışarı atmak olunca, İstanbul'un istihdam tabanı da, üretime dayalı belirli çalışmadan kopmaya başlıyor ve zaten İstanbul'da kamu sektörüne dayalı hizmetlerde müthiş bir düşüş var. Bu da 1980 sonrasındaki özelleştirme politikaları çerçevesinde gündeme geldi. Şimdi size rakamlar veremiyorum, çok az bir süre var. Buradaki rapor sonuçlarını Panel Başkanına bırakacağım, ilgilenenler bu raporları alabilirler, Frederich Ebert Vakfından da bu raporları alabilirler.

Neyse, sonuç olarak İstanbul'a gelen yabancı sermayenin geliş biçimi, İstanbul'un ekonomisine hâkim teknelci yapılanmanın stratejileriyle örtüşüyor. Yani rakamlara baktığımız zaman yabancı sermaye hep ortaklıklar şeklinde geliyor ve bunlar üretimlerini İstanbul dışına taşıyorlar ve genel merkezlerini İstanbul'da bulunduyorlar.

Şimdi nedir bu? Bu bir sanayisizleşme sürecidir. Bunun da çeşitli nedenleri var; buna girmeyeceğim. Fakat burada hemen bir parantez, örneğin 1990 yılında İstanbul'da çalışanların mavi yakalı dediğimiz bedeni işlerde çalışıyordu ve bunların yüzde 85'i imalat sektöründeydi. Yani İstanbul'da çalışan kesim arasında bedeni işler, neredeyse yarısı kadar ve bunların ağırlığı imalat sektöründe. Şimdi İstanbul'un sanayisizleşme sürecisinin bu kesim üzerindeki etkilerini tahmin etmek zor değil.

Şöyle bir paralel süreç yaşanıyor: Sanayisizleşmeyle birlikte mavi yakalı işçiye ihtiyaç bir taraftan düşerken, öbür taraftan burada kalan küçük işletmelerde çalıştırılanlar arasında çocuk yaşta insanların, kadınların oranının büyük fırlamalar gösterdiğini görüyoruz. Çünkü daha önce de dediğim gibi büyük teknelci yapılar, küçük işletmeleri kullanıyorlar, sıkıştırıyorlar, kendi çıkarları çerçevesinde kullanmaya çalışıyorlar. Mesela İstanbul'da

mavi yakalı çalışanlar içinde kadınların payı 1980'de yüzde 8 iken 1990 yılında yüzde 12'ye fırlamış.

Şimdi bu alaturka globalleşmenin imalatla ilgili sanayisileşme süreci, öbür taraftan üretimden hizmetlere kayış süreci tabii ki söz konusu; fakat hizmetlere kayış derken ne kastediyoruz. İstanbul'un küreselleşmesinin diğer alaturka globalleşmenin bir diğer özelliği de, aslında İstanbul'a gelen yatırımların üretim ve bildik hizmetlerden daha çok spekülâtif alanlara kayması, yüksek rant getirici alanlara kayması. Gelen yabancı sermayenin neredeyse yüzde 25'i gibi bir kısmı banka, finans, otelcilik gibi alanlara gelmekte ve bu bankacılık finans, öne çıkartılan, abartılan alanlardaki, İstanbul'un geleceği diye lanse edilen alanlardaki istihdam artışı hızlarına da baktığımız zaman yine çok az olduğunu görüyoruz.

Şimdi şöyle ilginç bir yapı var İstanbul'un istihdamında: Artış olarak, hız olarak baktığımızda 1980-1990 arasındaki gayrimenkul hizmetlerinde perakende ticaret ve turizm sektörlerinde önemli bir gelişme olduğu görülüyor. Neden? Bu da çok anlaşılır bir gelişme; çünkü İstanbul küresel vizyonun merkezi bir çekim haline gelmesiyle yerli sermayenin de hızla aktığı bir alan, göç itibarıyla de çok önemli bir çekim merkezi, böyle olunca tabii gayrimenkul hizmetlerinde büyük bir patlama oluyor. Yani gayrimenkul nedir: İşte bildiğimiz küçük emlakçılar. Yüzde 220'ye varan bir patlama söz konusu istihdamda ve perakende ticaret, yani bakkallarda. Aslında İstanbul'da iş alanı diye baktığımızda çalışanların büyük bir çoğunluğu bakkalda çalışıyor, emlakçılık yapıyor, inşaatta çalışıyor, inşaatçılık yapıyor ve tabii buradaki hâkim yapı küçük işletme.

Fakat burada hemen şunu belirtmek lazım: Bu alanlara hızla küresel sermayenin girdiğini görüyoruz. İşte bu Carrefour, Continent gibi çok yoğunlaşmış sermayelerin bu alana girmesiyle birlikte müthiş bir işçi istihdamında değişim süreci söz konusu. Bu süreç daha yeni başlıyor.

Şimdiye kadar size çizdiğim, bu alaturka globalleşme dediğim sürecin aslında alıcı yönüyle ilgiliydi. Yani Türkiye'ye sermayeyi çekelim, ama böyle çekelim türünden. Yani sanayisizleşme, yüksek rant getirici alanlardaki olanları anlattım.

Bir de yalnız işin başka bir yönü var, bunu da gözden kaçırmamamız lazım. Bu da mesela tekstil sektöründe meydana gelen patlamayla ilgili. Bildiğiniz gibi İstanbul'da, Türkiye'de tekstil sektörü, son özellikle beş sene içinde ihracatında bir patlama gerçekleştirdi. Tekstil sektörü, diğer sektörler göre içe dönük bir küreselleşme mantığından çok dışa dönük, dışa açık küreselleşme mantığını güden bir sektör; çünkü burada temel dinamo dışa satış yapmaktan geçiyor. Tekstil sektörü İstanbul'da yoğunlaşmış bir sektör, imalat sanayiinin çok önemli bir bölümü. Burada da büyük sanayi hâkim, fakat burada inanılmaz taşeron işler yapan küçük atölye hâkim. Şimdi burada rekabetçi koşulların giderek bastırmasıyla bu taşeron ilişkilerinin, küçük atölye yapılarının sonuna kadar kullanılması söz konusu ve buradaki istihdam rakamlarına baktığımızda 12-14 yaş arasındaki çocuk yaştaki, eğitim yaşındaki çocukların payının arttığını, kadınların payının müthiş oranlarda arttığını görüyoruz. Nedir bu? İşte bu daha küçük ücretli, daha düşük çalışma koşullarında sırf rekabette öne geçebilmek için baskı oluyor demektir. Yani tekstil sektöründe İstanbul'da aslında küçük üreticinin üzerine basarak bir küreselleşme söz konusudur. Fakat hemen burada da bir parantez açmak gerekiyor, tekstil sektörü de, diğer imalat sektörlerinde olduğu gibi İstanbul'un dışına kaçmaya başladı artık. Büyük sermayeli kuruluşlar İstanbul

dışındaki teşvik edilen yerlerde kendi fabrikalarını kurmaya başladılar. Hata çoğunlukla taşeronluk alanlarını kendi bünyelerine çekmeye başladılar ve bu sadece tekstille sınırlı da değil, gıdada, ahşapta, mobilya gibi alanlarda da benzeri gelişmeleri görüyoruz.

Sonuca geliyorum, bütün bu söylediklerimden çıkarmışsınızdır, sonuçta iki İstanbul ortaya çıkıyor. Kutuplaşma diye başladık zaten. Bir tarafta bu alaturka küreselleşmenin içe dönük teknelci yapısı, yabancı sermayeyi de yanına alarak İstanbul'u sadece bir karar merkezine çeviriyor. Dışa dönük yüzü, rekabetçi baskılarla küçük işletmeleri sonuna kadar kullanmaya çalışıyor. Bunun sonucunda bir tarafta küçük bir adacık haline gelen beyaz yakalı profesyonel bir sınıfın ortaya çıktığını görüyoruz ki, burada da bir rekabet aslında hâkim. Bu sınıfa girebilmek için çok yüksek vasıflara sahip olmanız gerekiyor, yani rekabet etmeniz gerekiyor. Öbür tarafta ise, giderek düşen ücretlerle informal koşullarda çalışmaya razı olarak haklardan yoksun bir şekilde çalışan, kitlesel bir sınıf meydana gelmeye başlıyor ve üstelik bu dengesizlik, faal işgücüne katılım rakamları İstanbul'da artıyor. 1980-1990 arasında işgücüne katılım, göç nedeniyle müthiş bir artış içinde. Bu katılanların eğitim düzeyleri de çok düşük, hepimizin bildiği gibi çoğu ilkokul mezunu. Dolayısıyla böyle bir dengesizlik kamçılanma sürecinde.

Şimdi birinci İstanbul dediğim, bu kayıtdışının informal istihdamın yaşam biçimlerinin hâkim olduğu birinci İstanbul'da aslında bir içe kapanma süreci yaşandığını görüyoruz.

Profesyonellerden oluşan, ayakları yerden kesik kesim olan ikinci İstanbul'da ise, bir küresel dinamiğin parçası haline gelme süreci söz konusu, tamamen iki tane farklı mantığın böyle yan yana yaşamaya çalıştığı bir yer haline gelmiş durumda İstanbul.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz Asu.

Hemen Stella'ya söz veriyorum. Kendileri bundan sonraki birçok konuşmacının değineceği ve kültürel değişmelerle ilgili olarak ve azınlıklar meselesine girecek; buyurun.

Dr. STELLA OVADIA (Psikolog-Yazar)- Gönül isterdi ki, Asu'nun bıraktığı yerden konuşabileyim kadınlar hakkında; ama belki de biraz onun için çağırıldım, tam bilemiyorum. Fakat şimdi Asu'nun hiç değinmediği o İstanbul'un dışında bir iki tane ve artık hiç kalmamış, olmayan İstanbul'dan söz edeceğim. Bunun için de kendimi pek dinazor hissediyorum. Konuşma sıram panelin mantığı içinde iyi bir yer değil diye düşünüyorum; ama bu özellikle yapıldı; çünkü erken gitmek zorundayım. Benden sonra konuşacak olanlardan ve salondan özür dilerim.

Ayşe beni doktor diye tanıttı, benim sağlık çalışanı olmak dışında doktorlukla bir ilişkim yok. Doktor değilim, akademik kariyerde değilim ve bunları niye söylüyorum; çünkü benim psikoterapi ve psikanalizle ilgilenmem ve mesleğimin o olması, yöntemimi ve bundan sonra söyleyeceklerimi de belirleyen bir şey.

Kimliğimden konuşacağım. Kimliğimin bir yanı kadın olmak, İstanbul'da Yahudi bir kadın olmak. Bu kadın olmayı feministlik yaparak, politika yaparak son yıllarda yaşadım bir şekilde. Ben bunun üzerinde düşündüm, "Ben niye Yahudi halimle -çünkü Yahudiler pek politika yapmıyorlar- politikaya karıştım?" dedim. Bunun üzerinde düşünürken azınlık olmanın, azınlık psikolojisinin, yani 20 yaşına kadar evde gördüğüm, kokladığım havanın benim politikleşmemde çok büyük bir yerinin olduğunu anladım ve ondan sonra da biraz

daha bu azınlık olma üstünde düşünür hale geldim. Yöntem de hakikaten bir psikanalistin ipuçları, kendi hissettikleridir. Karşısındakinin hissettikleri değildir. Onu dinlerken kendisinde hissettikleridir. Aynı şekilde ben de İstanbul ve başka yerlerde şehirde var olurken hissettiklerimden hareketle birtakım şeyler sezdim ve onlardan bahsedeceğim. Soyla bilimcilik yapmadığım için de hiç analitik olmayacağım, ama daha politika alışkanlığıyla da biraz saptama yapıp en sonunda da taleplerle bitirmek istiyorum.

Şimdi mekânda bir şeyi eklemek gerekiyor bu İstanbul Yahudi meselesine, bir de yaş eklemek gerekiyor. Ben, İstanbul'un çok farklı bir nüfusa sahip olduğu senelerde doğdum ve büyüdüm. Ben 20 yaşında iken İstanbul'da sanıyorum nüfusun epeyi bir kısmı, bilmiyorum üçte biri midir nedir gayrimüslimdi. Dolayısıyla kendimi dinazor hissetmek için bir neden daha var.

Bütün bunlardan mekândan söz ediyoruz diye düşünüyorum. Yani bana şehircilik denildi, ama mekânda var olmanın birtakım kipler içerdiğini düşünüyorum. Bu kipler de, size anlatacağım birtakım deneyimlerini fiillerini oluşturacaklar. Bir mekânda gözükmek ya da bir mekânda saklanmak, bir şey göstermek ya da bir şeyi gizlemek gibi. Bunlarla ben nasıl tanıştım? 20 yaşlarımdayken New-York'ta Central Park'ta tamamen tesadüfen tanıştım. Çünkü açık hava sinemasında bir film oynatılacaktı, ben de oturdum ve birden bire karşıma bir Yahudi ailenin cumartesi gecesi pişirdiği tavuk çorbası gibi bir film çıktı. O zaman hissettiklerimi bu yaşına kadar unutmadım. Hakikaten çok şaşırdım, ama o şaşkınlığın ötesinde de çok sevdiğimi biliyorum.

Bunu başka arkadaşlarımla paylaştığımda onların belki suçluluk hissedeceklerini söyleyen bir tane arkadaşım oldu. Çünkü hakikaten kamu alanında insanın hep evinde ve gizli olarak var oluş biçimini kamu alanında görmesi bir Central Park'ın koskocaman dev ekranını düşünün, o dev sinema herkese açık, bunu belediye örgütlemiş ve ben o zaman bugünkü bilgilerime sahip değildim ve New-York'un, dünyanın ikinci Yahudi mekânı olduğunu da katiyen bilmiyordum. Bir şehirdeydim ve o şehirde birden bire Yahudiler ekrandaydı. Aynı şeyi Fransa'da da hissettim ve Fransa'da bir sokakta bir Yahudi şamdanı çıktı karşıma, yine aynı şaşkınlık ve merak. O da belediyenin Yahudi müzesindeki serginin ilanımı.

Belediye diye biraz vurguluyorum; çünkü kamu alanı söz konusu ve belediye söz konusu ve en çok şaşırtanda beni herhalde bu. Ben çocukluktan beri kapalı kapılar ardında Yahudi olmayı öğrendim ve susmayı öğrendim. Bu kadınlarla çok paylaştığım bir şey aslında. Bu sevincin korku içermemesinden geldiğini düşünüyorum, yani kamu alanında gözükmenin tehlikeli olmadığı an sevinç başladı diye düşünüyorum.

Bunu, böyle düşünmemi pekiştiren başka örnekler vereceğim. Onlar da mesela İstanbul'da kapalı kapılar, demir kapılar, videolar, kameralarla gizlenen dernekler var, yerler var. Bu yerler elçilik ya da mafya babalarının dükkânları falan değil. Bunlar, sivil örgüt dernekleri, bilmem ne dayanışma derneği, gençlik derneği, şu bu gibi Yahudi dernekleri. Bilmiyorum ben, emin değilim Ermeni ve Rumlar da bu kadar böyle kapanıyorlar mı. Bu sadece İsrail Filistin mi geliyor; ama bunun çok tatsız bir duygu olduğunu söylemek istiyorum. Tiyatro seyretmeye gidiyorsunuz, çıkarken, onar onar çıkın lütfen anonsları yapılıyor. Camlı kapılar var, aynalı kapılar var, bir on kişi çıkıyor, sonra bir on kişi daha çıkıyor. Aman sokakta uzatmayın, sokakta birikmeyin deniliyor, çünkü bunlar tehlikeli deniliyor. Yahudi olmanın tehlikeli olduğu bir kentte yaşamak çok keyifsiz bir şey. Saklanmak tabii yalnız dernekleri değil, başka yerleri de ilgilendiriyor. Türkiye'nin her yerinde var olan havralar,

mesela Çanakkale’de, İstanbul’da da, karşı tarafta Yeldeğirmeni’nde de dikenli teller vesaireyle korunuyor. Ya büyük duvarlar var, ya üstlerinde tel örgütler var vesaire. Bütün bunların bu şekilde olduğunu bilmeyen, bu şekilde olduğuna hazırlıklı yetişmemiş bir anlamda da. Çünkü ben galiba vatandaş olma fikrine inanmış biriyim, muhtemelen o yüzden politika yaptım, o yüzden de rahatsız oluyorum bu kadar bunlardan. Çok huzursuz edici şeyler diye düşünüyorum.

Bununla bitmiyor iş, yalnız gözükmek zevki, saklanmak ihtiyacı ve bunun bir alışkanlık olmasıyla bitmiyor, bir de gizlemek de var. Mesela taksim alanında koskocaman bir kilise var, onun yanında da koskocaman bir Rum okulu var. Şişli’den Taksim’e doğru geldiğimiz zaman birden bire onlar çıplak bir şekilde ortaya çıkıyorlar, ama ne zamandır çıkıyorlar? Son bir iki yıldır ortaya çıkıyorlar. Eskiden bunların önündeki birtakım koskocaman reklam tabelaları bunları yok ederdi, saklardı, gizlerdi. Yani o kadar da kolaydı Taksim’de bu kadar büyük bir ibadet yeri sahibi olmak. Şimdi nasıl oldu, ne oldu bilmiyorum, oradan tabelalar indi, birden bire ben onları gördüm ve çok şaşırdım, bunlar neredeydi yıllardır diye.

Aynı şekilde Pangaltı’da bir kilise kompleksi var, eski İnci sinemasının arkasında, o da katiyen gözükmüyor. Ancak iki katlı otobüsle geçerseniz görürsünüz. Çünkü önünde derme çatma bir sürü bina var ve o binaların tek işlevi kompleksi sokakta saklamak. Bunun gibi örnekler çok çoğaltılabilir.

Biraz da göstermekten söz etmek istiyorum. Bunlar gizlemek kipiyle ilgiliydi. Göstermenin çok çeşitli biçimleri var. Mesela Gelibolu’da çeşitli şehitlikler var. Bin tanesi İngiliz şehitliği. 1915’te, Birinci Dünya Harbinde ölmüş olan erleri için bir şehitlik yapmışlar İngilizler, her taşın üstüne o ölen erin inancının işaretini koymuşlar. Ya bir hilal, ya bir haç, ya bir Yahudi yıldızı var ya da bazen de hiçbir şey yok. Ondan sonra da her taşın üzerinde öznel yazılar var. Yani ne bileyim “Jimmy Boy seni bekledik, özledik” gibi son derece öznel. Demek ki, İngilizler bu erlerin ailelerini bulmuşlar ver “Siz ne istiyorsunuz, buraya ne yazalım?” diye sormuşlar. Biraz ileride de Fransız şehitliği var. Fransız şehitliğinde hiç böyle öznel şeyler yok, Fransa, çok monolitik bir kültür yapısı geliştirmek isteyen bir cumhuriyet ve oradaki şehitlikte herkes vatani için ölmüş. Zaten haçların üstünde koskocaman “Fransa için öldü” diye bir yazı var, altında şehit olan kişinin adı var, tarihi var. Bu ölen adam Hıristiyan mı, yoksa isimlerden anladığımız gibi Afrika’dan gelme ve dini nedir bilmediğimiz insanlar mı, hiç ilgilendirmemiş Fransa’yı sadece Fransa için öldüğü ilgilendirmiş.

Demokratik olarak İngilizlerin yaptığını -sadece bu örnek için söylüyorum, İngilizlerin bütün politikalarından söz etmiyorum- daha demokratik olduğunu düşünüyorum. Çünkü oraya gelen aileler, o erin mezar taşının başında durduklarında kendi oğullarıyla ilişkiye giriyorlar, sadece İngiliz imparatorluğu için ölmüş birinin başında durmuyorlar Fransız erlerinde olduğu gibi.

Almanya’da Ruhr Bölgesinde Essen Eyaleti var. Eskiden önemli bir Yahudi cemaatinin olduğu bir yermiş ve büyük bir havra yapmışlar. Büyük harpten sonra tek ayakta kalan bina olarak duruyor Essen’de. Bunun üzerine zaman geçiyor ve havrayı onarıyorlar, Essen’de Yahudi cemaati kalmıyor tabii, herkes yok olmuş. 1949’de, 1981’de ve 1988’de üç ayrı yazıt konuluyor bu havranın önünde tabut gibi duran bir taşın üzerine. Bu üç tane yazıtı izninizle okumak istiyorum. Birazcık da mantalitelere, düşünce biçimlerinin nasıl

değiştğini de gösteriyor. Harpten hemen sonra kaybedilenlerle ilgili ne söyleniliyor, 1988'de ne söyleniyor, 1981'de ne söyleniliyor: 1949'da "2 500'den çok Essen'li Yahudi 1933 ila 1945 arasında hayatını kaybetmek zorunda kaldı" Bunlar nasıl kaybetti, niye kaybetti, hiç belli değil.

1981'de bu değişiyor, şöyle oluyor: "1939-1945 yılları arasında Nazi rejimi tarafından katledilen 2 500'den çok Essen'li Yahudi'nin anısına..." Burada da Nazi rejiminin o şehirde işbirlikçileri var mıydı, yok muydu hiç belli değil.

1988 yılına geldiğinizde, çok daha uzun ve daha ayrıntılı bir levha konuluyor: "Bu sinagog 1913'te Yahudi cemaati tarafından hizmete açıldı ve 1938 Kasımı Pogrom gecesine kadar da 25 yıl boyunca cemaatin merkezi oldu. 1930'lu yıllarda Essen'li Yahudiler, kentin ekonomik ve toplumsal hayatından giderek dışlandılar ve sonunda toplama ve ölüm kamplarına gönderildiler. Bu, çoğunluğun ilgisizliği, kimilerinin onayıyla, kimilerinin de etkin desteği sayesinde ve herkesin de gözü önünde oldu. Bir zamanların önemli Yahudi cemaatinden yalnızca bu binayla mezar taşları kaldı. Soykırımdan kurtulanlardan yalnızca birkaç kişi 1945'ten sonra Essen'e döndü. Geri dönen ve katledilen Yahudilerin kaderi, bize birey olarak daha iyi koşullar düşünebileceğimiz, içinde korkusuzca farklı olabileceğimiz bir toplum için mücadele etme görevimizi hatırlatır."

Saniyorum içinde korkusuzca farklı olabileceğimiz bir toplum. Bu Adorno'nun bir sözü. Saniyorum benim, toplumsal uyumdan anladığım ve beklediğim bu.

Bazı şeyleri gösterirken başka şeyleri de gizleyebilirsiniz. Mesela, Türkiye'de geçenlerde İstanbul'da açılan Tarih Vakfının Göç Sergisi gibi. O göç sergisinde epeyi şey gizleniyordu; hem gösteriliyordu, hem gizleniyordu. Bütün o ayrıntılara girmek istemiyorum. Mesela, Edirne şehri çok eskiden herhalde 1930'lara kadar bugün Türkiye'de kalan Yahudi kadar Yahudi barındırıyordu sırf Edirne şehri ve çok da büyük bir havrası vardı. Bugün tamamen yok olmuş durumda ve hiçbir anı yok. Oraya gittiğinizde ya da Kültür Bakanlığının hazırladığı Edirne ile ilgili kitapların hiçbirinde bu bilgilere rastlamazsınız rastlayamazsınız. Yani o havra orada duruyordur, Edirne hakkında koskocaman kitaplar yazılıyordur, geziler yapılıyordur oraya ya da bir göç sergisi yapılıyordur, ama bunların hepsi de aynı şekilde gizleniyordur. Yani tarih ille de kendini ele vermiyor.

Benim derdim, herhalde anladınız, mekâna bu tarih boyutunun bir şekilde sokulması. Çünkü mekân, tek başına var olan bir şey değil, tarafsız bir şey değil, taşlardan oluşsa da bir zaman içeriyor. Bu zamanın da bir yerde işlenmesi gerekiyor; nasıl işleneceğini de bilmiyorum. Ben kendim İstanbul'da mesela bazı insanların kendini Efes'te hissettikleri gibi hissetmek istemiyorum. Efes'i gezdiğimiz zaman birtakım Yunanca laflar var, anlamıyoruz, okumuyoruz. Beyoğlu'nda da böyle laflar var, Fransızca laflar var, Rumca laflar var; binaların üstünde "arkitekton" filan yazıyor, ama bilmezseniz anlamazsınız. Ben Efes'i gezen bir insanın hissiyle İstanbul'da gezmek istemiyorum.

Bir "açık etmek" diye adlandırdığım bir kip var. Bununla ilgili de örnekleri saymak istiyorum izninizle. Berlin'de bir sanatçının yapmış olduğu bir iş bu. Şimon Addi, 1957 Los Angeles doğumlu bir fotoğraf sanatçısı ve Berlin'e gidiyor. Berlin'de garip bir hisse kapılıyor ve diyor ki, burada bir zamanlar var olan Yahudi cemaati nereye gitti, nasıl yok oldu, bu kültür ne oldu? Bunun üzerine arşivlere gidiyor ve 1920'lerden 1930'lardan

fotoğraflar buluyor. Bunlar hep şehir fotoğrafları, sokak fotoğrafları, insan fotoğrafları. Ama bu insanlar hep bir binanın önünde ya da bir alanda, sokakta. Bu fotoğrafların çekildi yerleri buluyor bugünkü Berlin'de. Eski çektiği fotoğraflardan saydamlar oluşturuyor. Bu saydamları, şehirde bulunduğu yerlerin üstüne yansıtıyor, bunu bir yıl boyunca her gece yapıyor ve her saydam, bir ya da iki kere gösteriliyor. Bilmiyorum biz mesela Tarlabası'nda veya Fırat veya Dicle kıyılarında ya da Beyoğlu'nda böyle bir şeye girişsek nasıl hissederdik kendimizi. Ben şahsen kendimi çok daha iyi hissederdim.

Vaktimi daha fazla uzatmak istemiyorum; ama kısaca Habitat sırasında geliştirdiğim birkaç tane talebin en azından başlığından söz etmek istiyorum. Bunların bir kısmı hayalet bir şehirde yaşamamakla ilgili, gerçekten binaların hayalet olmasının, boşalmasının ve köksüzleştirme hissini birlikte getirmesinin önüne geçmek gerektiğini düşünüyorum. Eğer azınlıkların -farklı olabilir, bunlar cinsel azınlık da olabilir aynı zamanda, bunu da söyleyeyim, yalnız dinsel ve etnik azınlıklardan söz etmiyorum bütün örneklerim oradan olsa da- vatandaş olmaları isteniliyorsa, önce korkmamaları sağlanmalı, ikincisi kendilerini ifade etmelerine de izin verilmeli ve geçmişleri de bir yerlerde gözükmeli. Bunun için de yapılacak bir sürü şey var; en azından yurt dışında yapılanlara girmeden yapılabilecek şeyler var. Toplumsal gayri resmî tarih müzeleri gibi ya da ırkçılığa karşı yasalar gibi ya da millî eğitimin değişmesi ve bir arada eğitimin bir yaşama ilkesi olup çeşitli kurumlara da girmesi gibi.

Teşekkür ederim.

BASKAN- Stella'ya çok teşekkür ediyoruz.

Ruşen Çakır'a söz veriyorum şimdi; buyurun.

RUŞEN ÇAKIR (Araştırmacı Gazeteci)- Şimdi benden evvel de birazcık İstanbul başta olmak üzere Türkiye'de laiklik tartışmaları ekseninde İslamcı yaşam biçimleri, daha doğrusu dindar İslamcı hareketlilik içinde tanımlanan kişilerin yaşam biçimleri ve bunların şehirle ilişkileri için bir şeyler söylemem isteniliyor herhalde ve tabii ki kutuplaşmalar üzerine.

Şimdi Türkiye'de 80'li yıllardan itibaren yaşanan bu İslamcılığın yükselişi olgusu bunun doğruluğu, yanlışlığı bir tarafa bırakılarak, Türkiye'de 80'li yılların sonlarından itibaren özellikle tüm ülke çapında ve kentlerde kutuplaşmanın olduğu izlenimi doğdu. Bu kutuplaşma değişik argümanlarla, özellikle medyanın sağladığı argümanlarla beslendi. Bir kutuplaşma var, ülke bölünüyor, yani toplumsal bir bölünme var, özellikle de laikliği savunanlar ve laikliği savunmayanlar şeklinde basitleştirildi ve bunun gündelik hayata da böyle yansıdığı iddia edildi. Bunun da menşei bulundu.

Ben, bunların kısmen doğruluk payı içermekle beraber bu değerlendirmenin çok ideolojik ve çok yanıltıcı olduğunu düşünüyorum. Türkiye'de gündelik hayatta, özellikle büyük şehirlerde aldatici bir şey var, insanların laikliğe bakışları üzerinden şehirlerde bir bölünme olduğu kanısı var. Ben bunun en azından şu anda olmadığını iddia ediyorum. Belki çok problematik, çok tartışmalı bir şey olacaktır ama yalnız 80'li yıllarda kendilerini İslamî olarak tanımlayan ve burada kavramlar karışacağı için şöyle söyleyeyim, gündelik

hayatlarını belirlemede temel referans olarak İslam dinini gördüklerini söyleyen vatandaşlar diyeyim, bu kesimlerin kendi içlerine kapanıp kendi köşelerinde, kendi aralarında oldukları söylenebilir. Bazıları bunu bir güç toplama olarak niteleyecektir, sonuçta bu işe yaracaktır, ama bu güç toplamadan çok karşısındaki insanlardan çekinmeden kaynaklanan bir şey. Çekinme dediğim, kendisini hazır hissetmemenin verdiği bir duyguydu; ama artık Türkiye 90'lı yıllarda bu aşamayı geçti, daha doğrusu geçmekte. Artık laikliğe bakıştan dolayı bir kutuplaşmadan ziyade mekân olarak şehre baktığımız zaman böyle bir kutuplaşmadan ziyade Asu'nun başta söylediği gibi globalleşmeyle ilgili olarak ekonomik ilişkiler üzerinden ve çok rahatlıkla benim çekinmeden söyleyebileceğim, sınıfsal kutuplaşmalar ve fragmantasyonlar var. Bu nasıl laikliği savunan bir emekçiyle laikliği savunan bir işveren aynı mekânı, aynı yaşantıyı paylaşmıyorsa, aynı şekilde de İslamcı olduğunu söyleyen sermayedarlarla, İslamcı olduklarını söyleyen işsizler ya da işçiler aynı mekânları paylaşmıyorlar. Çok meşhur bir örnek vardır, Erzurumlular Sitesi karşı tarafta Korkut Özal'ın ve kendisi gibi paralı İslamcılarının oturduğu sitedir. O sitede çok şık elbiseli bayanlar vardır, arabalar en aşağı Mercedes veya BMW'dir. Bu sitenin kapısından girmeyi ne bileyim yine Asu'nun bahsettiği trikotaj atölyesinde çalışan belki adı babası tarafından Hizbullah ya da Muhammet olan çocuğun hayalinin bile ötesindedir.

Şimdi sonuçta tüm toplum olarak yaşanan bir alaturka globalleşme, İslamî kesim olarak adlandırılan o kesimi de sarmış durumda. Zaten bu İslamcılığın tirmanışının en büyük nedeni de zaten bu globalleşme furyasıdır. İslamcılık bazılarının sandığı gibi sadece ve sadece büyük şehir varoşlarında, gecekonduarda ortaya çıkan bir hareket değildir. Çok somut olarak konuşursak ve Refah Partisinin aldığı oylar için söylüyorum, kitlesel tabanını bu veriyor olabilir, ama bu harekette esas olarak orta sınıfların middle class olarak adlandırılan küçük ve orta burjuvazinin sürüklediği, esas kadoralarını teşkil ettiği ve çok ciddi bir sermaye desteğine sahip olan hareketlerdir ve bu hareketlerin içerisinde çok geniş bir kitle vardır. Dolayısıyla örneğin İstanbul'u bir İslamcı gettolar, Alevî gettoları bilmem ne gettoları olarak ayırmak tamamen safdillik olacaktır. İbrahim Polat, çok tanınmış bir Alevî işadamdır, hiçbir zaman eminim o Alevî mahallelerine yıllardır uğramamıştır bile. Aynı şekilde Sultanbeyli'yi hayatında görmemiş olan İslamcı işadamları gibi. Buralardaki gettolar büyük ölçüde hâlâ hemşehrlik üzerinden yürümektedir. Alevî gettolaşması diye adlandırılan yerler de daha çok hemşehrlik üzerindedir. Sivas'ın Zaralıları bir yerde toplanmaktadır, Erzurumlular bir yerde yahut da Erzurumlular bir yerde toplanmaktadır veya köylerine göre toplanmaktadırlar. Tabii ki o köyler Alevî olunca da Alevî gettosu görünümü vermektedir. Aynı şekilde Sultanbeyli'yi vesaire gibi İslamcı getto olarak adlandırılan yerlerde de hemşehrlik ilişkileri çok daha belirleyicidir. Bir de unutmamak lazım ki, İslamcı kesim monolitik bir yapı değildir, değişik fraksiyonlar, cemaatler vesaireler vardır ve bu cemaatlerin hepsinin de kendi ayrı gettoları vardır, çok yaygın bir şeydir.

Şunu söylemek istiyorum, biraz sert mi oldu bilmiyorum, ama şunu söylemek istiyorum: İslamın çok fazla politize olduğu 80'li yılların ortalarında, bu politizasyonla beraber gündelik hayatta da çok ciddi kutuplaşmaların olacağı, olduğu varsayıldı. Ancak siyasî İslamın sistem içi bir güç olduğu ve hatta sistemin merkezine de yerleştiği iyice ortaya çıkmasıyla beraber bir yumuşama sürecine ister istemez girildi. Bu yumuşamayla beraber de, gündelik hayatlar planında, şehir planında yaşandığı varsayılan kutuplaşmaların aslında pek de öyle sanıldığı gibi olmadığı ortaya çıktı. Bunun en ciddi örneği "türban" diye

adlandırılan başörtüsüdür. Başörtüsü, 80'li yılların ortalarında ve daha çok sonlarına doğru üniversiteli İslamî eğilimli kız öğrencilerin insan hakları mücadelesi olarak, bir direniş sembolü olarak çıktı. Başörtüsü bir anlamda -bunu olumlu anlamda söylüyorum- militanlık simgesiydi. Kötü bir şey değildir, iyi bir simgeydi. Şimdi başörtüsü artık herkesin taktığı, hatta gecekondularda, kenar mahallelerde babaların, annelerin, ağabeylerin, kocaların belki de nişanlıların belki de zorlayarak taktığı bir şey olmaya başladı. Yani şunu söyleyeceğim, 80'lerdeki üniversiteli kızların kıyafeti bugün gecekondularda da giyiliyor ve hafta sonları, sayfiye yerlerinde, Boğazda vesaire yerlerde dolaşan herkes görüyor ki, bir zamanlar militanlığın simgesi olan başörtüsü kıyafeti -yani başörtüsü derken neyi kastettiğimi anlıyorsunuz herhalde- pardösülü vesaire şekilde 80'li yıllarda ortaya çıkan kıyafeti söylüyorum. Bu kıyafete bürünmüş, üniversiteli olmadıkları her hallerinden belli olan, sevgilileriyle elele kol kola dolaşan hâlâ vardır. Bu insanların sayısı hızla arttı, zamanla kıyafet birazcık gevşedi -herkes için değil tabii- ne oldu, pardösü çıktı, pardösü yerine uzun etekler giyildi, altına pantolon giyilmedi, vesaire falan gibi yumuşama oldu. Bu politizasyondan uzaklaşmakla beraber, yaşanan bir süreç oldu.

Şimdi bir de aynı şekilde bu yumuşamayla beraber gelen çok başka bir süreç var; o da şehrin kamusal mekânlarının ortak kullanılması, özellikle eğlence mekânlarının ortak kullanımı. 80'li yıllarda İslamî hareketin yükseldiği söylenildiği yıllarda bile şehrin geleneksel ortak mekânlarında İslamcılar görünmezdi. Yani nedir bunlar: Eğlence yerleri, tiyatrolar, sinemalar, stadyumlar vesaire... Şimdi bakıyoruz ki, şehrin bütün ortak mekânları herkes tarafından kullanılır oldu. Televizyonlarda maç seyredenler görürler, kameran ve resim seçici türbanlı kız gördü mü hemen züm yapar. Pop şarkıcı konserlerinde kendilerinden geçmiş türbanlı kızları görürüz. Müslüm Gürses'in konserlerinde de türbanlı kız vardır. Heavy metal konserlerde de türbanlı kız vardır. Yani şöyle söyleyeyim, yaratılmaya çalışılan İslamî eğlence alanı, İslamî tüketim alanı kısmen yürüdü, ama büyük ölçüde yürümedi. Özellikle eğlence sektöründe İslamî tiyatro, İslamî sinema, -Minyeli Abdullaha ile denenmişti- İslamî medya, televizyon gibi alanlar çok yürümedi. Çünkü bu alanlar çok kalitesiz ürünler ürettiler, sadece ve sadece içerikle bir şeyleri pazarlamaya çalıştılar ve politik dayatmadan kendini sıyıran İslamcılar diyelim, İslamî yaşantıyı seçmiş olan kişiler, zamanla bunlara mahkûm olmadıklarını gördüler ve artık bugün sinemalarda herkesin gittiği filmlere gidiyorlar. Yani en başka karşılıklı oluşturulan bir ideolojik korku duvarı vardı, o korku duvarı karşılıklı olarak tam olarak yıkılmadı, ama büyük bir hızla yıkılmaya doğru gidiyor ve iyi bir yere doğru gidiyor. Bir yandan iyi bir yana doğru giderken özünde çok kötü bir yerde. Çünkü bütün herkes aynı tüketim kalıpları tarafından hayatlarını belirliyorlar. Yani İslamcısıyla, laikiyle, Alevîsiyle, Sünnîsiyle Türkiye'de Erzincanlısından Tuncelilisine kadar, PKK yanlısına kadar herkes önünde sonunda benzer tüketim kalıplarıyla hayatlarını belirlemek zorunda hissetti kendisini.

Şununla bitirmek istiyorum: Şehirlerde insanlar sanıldığı gibi kutuplaşmanın taşıyıcısı değil. Kutuplaşmayı politika ve politikayı yapanlar sıklıkla taşıdılar. Özellikle medya bunu sıklıkla taşıdı kutuplaşmayı; ancak benim şahsen sadece İstanbul'da değil, Türkiye'nin dört bir yanında aynı şeyi görmek mümkün, Kayseri'de de vardır, Erzurum'da var mı bilmiyorum. Kayseri'de, Malatya'da, Elazığ'da benzer görüntüleri görebilirsiniz. Türkiye şehirlerinin bence 90'lı yıllardaki fotoğrafı -basit bir örneğini söyleyeyim, kol kola yürüyen birisi örtülü, birisi örtüsüz kız arkadaşlardır. Bu salonda da bunun örnekleri az da olsa var.

Türkiye artık bu fotoğrafların çoğaldığı ve insanların birbirlerine kıyafetinden ve dinsel veyahut da kültürel tercihleri nedeniyle birbirlerine üstünlük taslamadıkları noktaya politikacılar ve medya izin verirse gelebilir. Sağ olun şimdilik.

BAŞKAN- Çok teşekkür ederiz Ruşen'e.

Hemen Meral Özbek'e söz veriyoruz; buyurun.

Dr. MERAL ÖZBEK (MSÜ) - Teşekkürler.

Benim genel olarak göç ve kültür konusunda sunuş yapacağım tanıtıldı. Ben, genel olarak göçten değil, Kürt göçünden bahsedeceğim. Yani Asu Aksoy'un "iki İstanbul" dediğinde, ikinci İstanbul'un mekânlarını, belli bir nüfusla 1980'lerin ortalarından itibaren doldurmaya başlayan Kürt nüfusun göçüne ilişkin bir sunuş yapacağım ya da Stella'nın görünmeyen hayalet şehir ya da korku içinde yaşamak dediği olgunun öznelere olan Kürt göçmenlerden bahsedeceğim.

Fakat çok kapsayıcı ve konunun her boyutuna ilişkin konuşamayacağım, çünkü konuştuğum şeyler bizim Habitat'a yaptığımız bir projenin ürünü. Dolayısıyla ben bu projeden ve gösterdiklerinden bahsedeceğim.

Şimdi biz Habitat II'ye, Habitat'ın genel ilkeleri çerçevesinde, Kanada ve Rio konferansları çerçevesinde, onun ilkelerine uygun olarak Kürt göçmenlerin sorunlarını gündeme getirebilmeyi sağlayan bir proje yapmayı istedik. Yapmak istedik dediğim zaman, ben bir inisiyatiften bahsediyorum, dolayısıyla kolektif bir projeden bahsediyorum.

Bir kere Kürt göçü, gerek resmî Habitat içinde, gerekse de toplumda Kürt göçmenlerinin yaşam ve göç sorunları gündem dışı kalan bir konuydu, bir tür Habitat içinde dışlanmış bir gündemi oluşturuyordu ve bizim amacımız da, bu ulusal ve uluslararası Habitat ortamında bu sorunu kamusal kılmak, görünür kılmaya çalışmaktı; fakat biz değişik yerlerden gelmiş bireylerin oluşturduğu bir inisiyatiflik ve bizim içimizde Kürtler de vardı, Kürt olmayanlar da vardı ve biz, böyle bir sorunu Habitat II içine getirdiğimiz zaman bunu nasıl yapacaktık. Yani başkaları adına konuşmak, temsil etmek yerine biz dolayısıyla projeyi Kürt göçmenlerinin kendilerinin Habitat içine gelerek kendi göç ve yaşam sorunlarından bahsetmelerini sağlayacak bir foruma oturtmak istedik.

Dolayısıyla kendi sorunlarını ve taleplerini kendi dillerini kullanarak kamusal kılmalarını sağlayacak bir projeydi. Bu projenin kendisinden biraz bahsetmemin nedeni, üniversite ortamında olduğumuza göre hani bu boyutu da önemlidir diyerek getirdim; ama bunu kısa geçmeye çalışacağım.

Dolayısıyla bu proje, bir eylem araştırma projesiydi. Çünkü İstanbul'un belli yerlerinde yaşayan Kürt göçmenlere erişebilmek, onlarla projenin konusu itibarıyla konuşabilmek, onların toparlanabilmesi ve önünde sonunda Marmara Otelinde gerçekleştirilen bir forumda konuşabilmeleri gibi bir boyut içeriyordu.

İkinci boyutu ise, tek tek Kürt göçmenlerle, erişebildiğimiz göçmenlerle sözlü tarihe benzer bir yöntemle onların yaşam ve göç öykülerini video aracılığıyla toplamak ve burada da sözlü tarihe benzer diyorum, çünkü bir şekilde gerçekten bütün bu süreci tecrübe olarak nasıl yaşadıklarını anlatan bir öykü olması önemliydi; ama işin tabiatı itibarıyla tanıklık

boyutu da olduğundan kısmen sözlü tarihe uyduk, kısmen de uymadık, dolayısıyla bu forumda sözlü tarih yöntemiyle yapılmaya çalışılmış videodan oluşturulmuş bir film gösterdik. Bütün bir göç sürecini, yani güneydoğunun belli yörelerinden büyük kentlere göçün çeşitli veçhelerini görüntüleyen gazetelerden ya da değişik insanlardan toparlanan fotoğraflarla bir sergi ve gazete kupürlerinden oluşturulmuş bir sürece ilişkin bilgi demetiyle bir forum yaptık.

Şimdi ben, buradan bütün bu hani video görüşmeleri ve sonuçta oluşan forumdan çıkan sonuçlara ilişkin, nasıl bir göç olduğuna ilişkin bilgi vermek istiyorum. Bir de orada ne talepler çıktığı konusunda bilgi vermek istiyorum. Çünkü forumun amacı, kendi sorunlarını kendilerinin dile getirmeleri ve ondan sonra da taleplerini ortaya koymalarıydı.

1980 ortalarında yoğun olarak başlayan güneydoğuda sürmekte olan ve herkesin ister düşük yoğunluklu desin, ister demesin bir savaş olduğu şeklinde kabul ettiği olgunun sonucu olan Kürt göçü yani bir zorla göçten bahsediyoruz. Şimdi bu son zamanlarda Sema Erder'in Ümraniye üzerine araştırması yayınlandı, Ümraniye'yi incelerken bize göç türlerinden bahsediyor ve biz genellikle göç dediğimiz zaman sosyoekonomik göçten bahsederek köyden kente şeklinde. Onun için bireysel zincirleme ve kitlesel göç türlerinden bahsediyoruz. Bu tür sosyoekonomik göç diyebileceğimiz, bu tür aslında sosyoekonomik dayatma sonucu olsa dahi yine de zorla göçle karşılaştırılmayacak bir dayatma. Buna karşın, zorla göç dediğimiz zaman bir afet nedeniyle ya da güvenlik nedeniyle bir de kalkınma projeleri nedeniyle devlet tarafından bir nüfusun, bir yerden bir yere kaydırılmasına zorla yer değiştirilmesinden bahsediyoruz.

Öte taraftan yine zorla göç içinde bir ikinci kanat siyasî göçtür ki, Kürt göçmenlerinin göç etme tarzının bu itibarla kitlesel ve siyasî bir göç olduğunu söyleyebiliriz. Çeşitli kuruluşların yaptığı araştırmalara göre bunun nedeni: Güneydoğuda güvenlik nedeniyle ya da baskı sonucu 3 milyon kişi göç etmiş büyük kentlere ve boşaltılan köylerin ve mezraların sayısı da 3 bin civarında. Fakat hangi kente ne kadar nüfus geldi, nasıl yaşıyorlar konusunda herhangi bir veri yok ve siz İstanbul'da da kim nerede ve nasıl yaşıyor diye bir şey yapmaya kalktığımızda bu çok zor. Yani bulmanız, erişmeniz çok zor. Yani zaten bu zorluğun kendisi Kürt göçmenlerinin -Stella'nın dediği gibi- gerçekten bir sosyal korku içinde yaşadıklarının bir göstergesi. Nitekim biz, belli görüşmeler yaptık, mesela bir kaset bittikten sonra konuşan kişi bunu geri aldı, çünkü herhangi bir yerde görülmesinden korktuğu için.

Bu sosyal korku denilen şey aslında uluslararası bir boyuta ve hukukta kabul edilen bir kavram, çünkü Örneğin Türkiye'den güneydoğuyla ilgili sorunlar itibarıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurularda ülke içinde hukuk yollarının tüketilmesi aranmadan bu davalar kabul edilmeye başlandı; nedeni de sosyal korku.

Biz dolayısıyla kitlesel olarak zorla göç ettirilmiş nüfustan bahsediyoruz ve geldikleri yerlerde dışlanma, yoksullaşma ve korku içinde yaşayan bir nüfustan bahsediyoruz. En azından böyle yaşayan nüfus kesiminden bu proje içinde biz bahsediyoruz. Nitekim Sema Erder'in araştırmasında da yoksulluğun göç eden kesimlerde, Ümraniye'de yoksulluğun yerleşmesinin Kürt göçünde en belirgin ve görünür halde olduğunu Sema Erder de kendi araştırmasında yazıyor.

Bir kere nasıl bir göç türü olduğunu genel olarak söyledim. Göç ettirme yöntemi olarak irade dışı ve istek dışı bir göç olduğunu söyleyebilirim. Bir gecede aniden bir tür bir şok deneyimle göç etmek ve kitlesel olarak göç etmek ve göç yolculuğuna hiç hazırlıksız ve hiçbir şey almadan göç etmek özelliklerine sahip. Şok deneyim sadece bu aniden göç etmek zorunluluğunu kapsamıyor, buna neden olan köy boşaltma sırasında yapılan yakma ve bu yakmalar anlatımlara göre köy, hayvanlar, ormanlar, meralar ve ondan önce köyden dışarı çıkamama, sürekli baskı, yakınlarının kaybı vesaire gibi sürekli bir şok deneyimin sonucu bir göç olayı, zor yolculuk, hazırlıksız yakalanmak ve buna eklenen yeni yerleşim yerlerindeki zorluklar. Zor yolculuk diyorum çünkü yaya seyahat etmek zorundalar. Daha yoksul olanlar en yakın kente gidiyorlar, daha çok akrabaları olanlar daha uzak kentlere gidebiliyorlar.

Şimdi yeni yerleşim yerindeki zorluklar da eklendiğinde anlatılarda büyük bir kayıp hissi var. Yani evini, toprağını, geçmişini, kimliğini kaybetmek gibi bir şey. Tanıklardan birisi “evim de, kimliğim de yandı” diyordu. Onur kırıklığı aynı zamanda. Çünkü bu göç eden insanların birçoğu kendi yerlerinde şu ya da bu şekilde geçinebilen, bağı, bahçesi ve hayvanı çok olan, fakat kente göç ettikten sonra iyice yoksullaşan ve ucuz ekmek için kuyruğa girmek zorunda kalan, muhtaç olan, dolayısıyla tanıkların birinde “evimize gelen sayısız kişiyi misafir edebilirdik, bunu yapabiliirdik, şimdi bunu yapamadığımız gibi kuyruğa girmek zorundayız. Oysa kuyruğa filan girmeme...” Dolayısıyla bunlarla birlikte büyüyen yurt özlemi, köyün kıymete binmesi duyguları ve tek tek böyle hiçbir şey de alınmadan yola çıkıldığı için eşyayı özleme, havayı özleme, arkadaşlık özlemi gibi yani gerçekten bütün göç deneyimi denildiği zaman yaşanabilecek en derin tecrübe, en sarsıcı, parçalanmış tecrübe ifadeleri...

Şimdi kentte nasıl? Çok gelişigüzel dağılıyorlar. Kitlesel olarak gelmelerine rağmen ya böyle bir eve çok dolu oturuyorlar ya da bir arada ortak olarak yaşayamıyorlar. Çünkü genellikle hemşehrlik ilişkileri, köyden kente hemşehrlik ilişkileri gibi olmuyor. Çünkü Kürt oldukları için akrabalarıyla siyasî anlaşmazlıkları olabiliyor, akrabaları yardım etmiyor. Dolayısıyla hemşehrlik ilişkileri daha ziyade siyaseten birbirlerine yakın olanlar arasında kurulabiliyor.

İş ve konutu kullanmaları tabii ki çok sorunlu. Aynı şekilde sağlık ve eğitim konusu da böyle. Çocuk ve kadınların çoğunluğu Asu'nun bahsettiği tekstil atölyelerinde çalışıyorlar ve neredeyse hiç beklemediğimiz bir şekilde her gittiğimiz evde çocukların ve kadınların hepsi böyleydi ve kadınlar için başka bir projede şöyle bir kavram kullanmıştık: İstanbul'un varoşları gerçekten görünmez bir tekstil atölyesi gibi. Yani görünmüyor, emeği de görünmüyor. Dolayısıyla çocuk ve kadın emeğinin bu şekilde sömürüldüğü bir durumla karşı karşıyayız.

Çocuklar için etraftan baskı var. Kürt olduğu öğrenildiği zaman ev vermeme, evden çıkarma var. Çocuklar okula gittiği zaman kendi dillerini konuşmaktan korkuyorlar. Genellikle nereye yerleşmek zorunda kalmışlarsa oradan başka hiçbir yeri görmemişler İstanbul'da. Gençler çalışıyorsa, evle iş arasında gidip geliyor, İstanbul mekânında bu şekilde tecrit edilmiş olarak yaşıyorlar. Başlarına herhangi bir şey geldiği zaman kanun yollarını kullanmaları çok zor ve genel olarak da temel hak ve özgürlükleri konusunda sorunları var.

Taleplerle ilgili çok çok kısa olarak şunları söyleyeceğim. Forumda dile gelen talepler dolayısıyla bir kere geri dönmek istiyorlar yani köylerine ve topraklarına geri dönmek istiyorlar. Arada şöyle bir laf var: “Köyüme, topraklarıma ve ekmeğime geri dönmek istiyorum” diyor. Geri dönebilmek için savaşın bitmesini istiyorlar. Çünkü ancak savaş bittiği zaman geri dönüp orada doğru dürüst insan gibi yaşayabileceklerini düşünüyorlar. Canlı olan şeylere saygı istiyorlar, insana, ormana, hayvana. Kürt olmanın getirdiği hakları istiyorlar. Çünkü sadece Kürt olduklarından dolayı korku ve tehlike içinde yaşadıklarını düşünüyorlar. Dil, kimlik ve yasal haklarını istiyorlar. Yasal haklar denildiği zaman da uluslararası hukuk güvencesiyle bunu istiyorlar ve neden Habitat’a davet edilmedik diyerek Habitat’a çağrılmak taleplerini ortaya koyuyorlar. Devletten tazminat ediyorlar. Geldikleri yerde ve burada “evlat acısına son” diyorlar. “anneler ağlamasın” diyorlar, kayıplarının bulunmasını istiyorlar. Cezaevlerindeki yakınları için insani koşullar istiyorlar, açık görüş istiyorlar ve işte bildiğimiz sorunlar iç içe bu göçle birlikte. Gözaltında kayıplar, işkence, faili meçhul cinayetler ve yargısız infazların da sona ermesini istiyorlar. Dolayısıyla çözüm, talep dedikleri zaman siyasi bir çözüm istiyorlar. Siyasi bir çözüm isterken de, onu isteyebilmek için önce ortaya çıkabilmeyi, yani bu konunun özgürce tartışılmasını, ortaya çıktıkları zaman korkusuzca tartışılabilmesi istiyorlar, dolayısıyla kamusal olabilmelerini istiyorlar.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN- Çok teşekkür ederim Sayın Meral Özbek’e.

Son olarak Ünsal hoca söz alacak; buyurun.

Prof. Dr. ÜNSAL OSKAY (MÜ)-

Ben notlar aldım, buradaki konuşmalar çok ilginç. Herhalde çoğumuzun da şurasından burasından bildiğimiz, ilgilendiğimiz konular. Bu konuları sürekli olarak araştırırsak eğer, süre çok kısa olduğu için birçok şeyi anlatmaktansa, başvurulabilecek kitapları size en başta hatırlatmak istiyorum.

A. Poser diye bir adam var. Amerikalı. Bu adam Amerikan toplumundaki Çinlilerin üç ayrı periyot açısından tavırlarını incelemekle hayatını geçirmiş. Şöyle, daha önce Amerika’ya gelen ve hısımları ve akrabaları olan Çinliler iş bulmak, yeni bir hayat kurmak amacıyla Amerika’ya geldiklerinde üç tavır sergiliyorlar. 1. Şöyle bir bakayım, geri dönerim, hazırlık yapıp tekrar Amerika’ya giderim. 2. Yerleşmeye çalışırım diyor. Ama Annibal gibi bütünüyle gemilerini filan yakmış değiller. 3. Gelip hayat kurmaktan başka hiçbir seçeneğim yok. Yoksul ve Çin’de dışlanmış kesimler.

Önce bu insanların tavırlarına bakalım. Şöyle oluyor: Gelip tekrar Çin’e dönmeyi zaten yüzde 50-yüzde 50 düşünenler Amerikan toplumundaki çeşitli uyumsuzluklarla karşılaştıklarında kendilerini yargılayan Amerikalıların davranışlarını veya değerlendirmelerine büyük tepki göstermiyorlar ve daha fazla Çinli olmak, Amerikan toplumundan daha fazla farklılaşmak isteği içlerinde doğmuyor. Belli bir süre kalıp başarılı olursa yerleşmeyi, başarılı olamazsa dönmeyi düşünenlerde ise bu tutumlar değişmeye başlıyor. Amerikalılar aksanlarını İngilizcelere ötürü eleştiriye uğradığında tepki göstermeye başlıyor. Ama o kadar da değil; fakat Amerikan toplumuna entegre olmak

kararını almış ve çaresi kalmamış kesimler, birinci kuşakta çok büyük bir maliyet ödüyorlar, çünkü -sosyolojik anlamda söylüyorum- beyazlaşmış Amerikalılar bunları çok insafsız bir şekilde yargılıyor. Birinci kategoriye karşı büyük bir hoşgörüyü bakıyorlar, çünkü hayatlarını renklendiren insanlar, gelip geçici turist gibi insanlar.

İkinciler kalıcı insanlar, ama dönme ihtimalleri var.

Üçüncüleri kalıcı ve Amerikan hayatına bir renk katma, bir mozaik olma iddiasıyla girenler. Bunları sıradan Amerikalı tıpkı kendisi gibi eşit derecede ahmak, eşit derecede beyzbolcu, tıpkı kendisi gibi olmuştur.

Sürüleşme dediğimiz olgu, ilkel topluluklarda da olmakla birlikte orada yabancılaşma çok daha düşük, çok daha insani biçimlerde, daha çok tabiata karşı bir anlamda ağır basan bir yabancılaşma. Modern topluma doğru geldiğimiz vakit ise, daha çok tabiatla ilişkiler -zaten kopmuştur doğayla- insanın, insandan yabancılaşması, hem amansız bir husumet günün her saatinde yaşanıyor, hem de o husumeti telafi edici korkunç bir homojenleştirme hareketi. Bu da modern toplumlarda gitgide yoğunlaşan bir özellik.

Günümüzde bir yandan fragmanlaşma dediğimiz şeyler, -etnik, sosyal, ekonomik- her boyutuyla yaşanırken korkunç derecede bir homojenleştirme de yaşanıyor. Bir taraftan fanatik Fenerbahçelilik, bir taraftan ebleh gibi izleyicilik, öbür taraftan yurttaşlık bilgisi derslerinde bile pek inandırıcı olmayan, ama daha sonra hayat adam akıllı bizi inandırıyor, "Türk gibisi yok... Bir Türk dünyaya bedel..." falan filan gibi laflar yani.

Homojenleştirme modern toplumlarda nasıl oluyor? Ruşen arkadaşımız galiba büyük bir vurgulamayla önümüze koydu, tüketim ideolojisi, mutlulukların ertelenmesi, hiyerarşik ilişkilerin çok zengin ritüellerle çok birer ayrı inanca sistemine dönüştürülmesi filan gibi paşanın karısı da paşa, genel müdürün karısı da genel müdür. Mahallede böyle, bakkallar arasında böyle, her yerde böyle ve zihniyet ona göre oluşuyor. Bunlar şuraya kadar gidiyor: Hem sıradan o toplumundaki ideolojiyi kendi içinde kendileri arasında yeniden üretiminde hem de balolarla, kıyafetlerle, resmî geçitlerle şuradan buradan bütün kamusal alandaki daha geniş çaplı ritüellerle bize öğretilen şey -bu futbol karşılaşması olabilir, Millî Takımın oyunu olabilir- 29 Ekim veya Almanya'da mesela atıyorum kafadan 28 Nisan olabilir- kamusal alandaki ritüellerle ideolojinin işleyişinde korkunç bir homojenleştirme var.

Şimdi çok önemli bir noktaya geliyoruz. Aynı ayna bu homojenleştirmenin sindirilmesini kolaylaştırmak için de gitgide fragmanlaşmaya yönelik ya da yapay bir negativiteyi yaşatabilecek farklılaştırılmış alanlar. Bunların bir bölümü özel hayatta teşvik ediliyor gibi. San Fransisko'ya cuma geceleri giderseniz eşcinseller, uyuşturucu kullananlar, şunlar bunlar şehrin daha geniş bir yüzeyinde dolaşırlar. Hafta içinde giderseniz çok sınırlı ve dezenfekte edilmiş mekânlara kapatılırlar; bunun gibi.

Homojenleştirme özel hayatta neyle dengeleniyor? Demek ki bir alt kültürlerle çekilme özgürlüğü. Özgürlük değil, serbestliği. Özgürlüğün tanımına felsefi olarak bakacak olursak, yabancılaşmaya dayanan bir toplumdaki insanın o toplum tarafından ona ağırlıklı şekilde kazandırılan ve daha çok o kimlik içinde yaşamak zorunda olduğu kendi kişiliğiyle örtüşen benliğinden azat olma, (Emencipation for the self) yani burada tanınan, bu alt kültürle yaşamamıza izin verilen fragmanlaşma ya da homojenleşmenin dışında farklılıklar yaşayabilme alanlarındaki durumumuza bakılırsa, bu emencipation from the self değil

liberation for the self yani uyuşturucu kullanmadan yaşayamayacak kadar başarısız bir insansak, işsizsek, eğitim görmemişsek, gücümüz yüksek değilse, Amerikan toplumu 1950'lere gelene kadar bunları yasaklayıcı ya da açık obsesif yöntemlerle bastırmak istiyordu. Daha sonra bunlara serbesti tanıdı, serbesti yani liberation for self. Yani bunun anlamı şu: Cuma, cumartesi günleri ne halt edersen et, pazartesi günü aklını başına toplayıp tüketim ideolojisi açısından ve hiyerarşik ilişkiler içindeki genişletilmiş işbölümü mantığı içinde de neredeyse, sana toplumsal sistem hangi rolü veriyorsa -Simmel'in söylediği gibi- onu icra edecek ve onunla yetinecek bir kafayla gel. Hafta sonunda uyuşturucu kullanarak uçabilirsin, Fenerbahçe bilmem ne maçında genişleyen bütün bir Türk kimliğiyle yeri göğü inletebilirsin, ama haftanın beş gününde adam olmayı da bil diyor.

Özgürlük nedir? Özgürlük Fenerbahçe hastalığından da kurtulmak, işyerindeki aptallaştırıcı, fragmanlaşmış işteki çalışmadan da kurtulmak, televizyondan kurtulmak, bilmem nereden kurtulmak, sistemin kendisinden kurtulmak ve daha insanca, doğaya ve insanın kendi içinde insanlaşmış doğa dediğimiz şeye ya da insandaki doğayla barışık bir hayat kurabilmektir.

Şimdi tarihsel olarak baktığımızda modern toplumlarla bizim gibi elif be'de yer alan toplumlar arasında bir globalleşme var. Bu globalleşmenin yakında bizi yaşatacağı kurumlar var. En korkuncu bence şu: Metropol ülkelerdeki sistem çok rafine yöntemlerle işlemek zorunda, çünkü dünyanın Roma'sı bu ülkeler olacak. Dünyanın Yahudi ülkesi, Filistin'i, Suriye'si de bizim gibi ülkeler olacak Roma dünyasını düşünecek olursanız. Bu çok rafine yöntemlerle bizim gibi ülkelerde tıpkı eski Roma'da nasıl Ligya'lı prensler Roma'da oturabiliyorsa, ya da Ligya'lı bir prens esir düştükten sonra Roma'lı bir soylu tarafından manevî evlatlığa kabul ediliyor ve orada da yükselebiliyorsa, bizde de Çiller yükselebiliyor, bilmem kim yükselebiliyor; ama bize düşen şey kıyı köşenin Yahudisi olmaktır, başka bir şey değil. Böyle bir süreç başlatılacak. Bu eskiden de böyle oldu, şimdi de böyle oldu. Dolayısıyla Yahudilik modern toplumlarda sıradan insanın, ortalama insanını vazgeçilmez kimliği olma yolundadır.

Bunlarla ilgili olarak Frankfurt'da gerek Adorno, gerek Walter Benjamin filan Yahudilikten kurtulmanın, insanın genel kurtuluşuyla mümkün olabileceğini, özel bir alt şeyin olmayabileceğini ya da tehlikeli, sakıncalı olabileceğini söylüyor. Tabii özel yanlarını reddetmiyorum. Yani bir de Yahudi olmanın getirdiği özel acılar var. Ben, bayan Stella'nın bir yazısında okumuştum, benim çocukluğum üç şeyde geçiyordu; Tecrit edilme, yabancılaşma gibi. Demokrat Parti zamanında çocukken, "aman sesini çıkarma" bilmem ne diyorlardı. Daha sonra Marksist olduğum için ben de o çizgiden geliyorum dedi. Daha üstelik şimdi etnik anlamda sizin öyle bir güzel yazınız vardı. Kadın olarak, marjinal olarak değil ya da baskı altında kalan bir unsurum filan diyordu.

Şimdi nasıl olacak? Metropol ülkelerde belki eğitim, kültür şu bu bakımından daha yukarıda, daha rafine yöntemler kullanılacaktır. Rafine yöntemler de şundan ibaret olacaktır: Yine sıradan insanlar için televizyonlarda son derece ebleleştirici programlar olacaktır. Ama bizimkiler gibi olmayacaktır, şöyle olacaktır: Amerikan ortalama insanına, kadınına seslenen bir dizilerden birisinde çalışan veya çalışmayan, hizmet sektöründe başka işlere geçen kadınlara şu söylenecektir: "Eğer seni mutlu edecek bir adama rastlayacaksan, nikâh gibi geleneksel şeyleri beklemeden birlikteliği yaşayabilirsin". Zaten şimdi de söyleniliyor.

15-20 dakika sonra başlayan ikinci dizide “Ama sen yine de nikâhı falan beklesen ya da geleneksel yöntemleri beklesen daha iyi olacak” diyor. Benim dediğim 15 yıllık çalışmalar ve modern toplumlardaki ideolojinin o homojen kültürü yaratmak için çok şeytani biçimde büyük serbestiler sayesinde çelişkili bir yapının getirdiği homojenliği sağlayabildiğini söylüyor. Yani ileri toplumlarda, gelişmiş toplumlarda ideoloji son derece çelişkin öğelere dayanıyor. O öğelerle hayatın değişik alanlarında birbir renge girebiliyorsunuz. Evde kalmış kızlar arasında başka türlü, erkek düşmanı olanlar arasında başka türlü, solda olanlar arasında başka türlü, sağda olanlar arasında başka türlü renkten renge girebiliyorsunuz; ama değiştiremeyeceğiniz bir şey var: Kutsal saymanız gereken dört değer var: Pazar kurumu. Herkesin boyunun ölçüsünü aldığı yer pazardır. Pazarın arasına girerseniz Voltair ile Rousseau arasındaki kavgada olduğu gibi sadece Tanrının düşmanı değil, güzelin de düşmanı sayılıyorsunuz ve Cenevre’ye dönmek zorunda kalıyorsunuz.

Değişim değerine inanç ki, bundan asla vazgeçemezsiniz. Pazarda herkesin boyunun ölçüsünü almasında kullanılan şeye değişim diyelim. Paraya dönebilen şeyler değerlidir. Paraya dönmeyen şeyler okunmayan kitaptır, dinlenilmeyen müziktir vesaire vesaire...

Başka bir değer büyüklük. Neden? Büyüklük produktiftir. Dolayısıyla bolluktur. Bolluk aydınlanma felsefesinden beri halka aşılana bir şeydir.

Demin konuşmacı arkadaşlarımdan birisi söyledi İstanbul’a gelen Kürt, gelmeyen Kürt diye, 60 yıldan beri burada oturan şey diye ayırdı. Benim babaannemin kendisi de, dayıları da, ben de hepimiz Amerikan hayat tarzını benimsemiş gibiyiz, yani onu istiyoruz. Neden benimsemiş gibiyiz? Bu nasıldır? Amerikan bayrağı altında yaşamıyoruz, böyle bir şeye tepki gösterebiliriz, ama gündelik hayatımızın her tarafı “Amerikan living” dediğimiz şeyin rengini taşıyor artık. Niçin, 30 yıl önceki ortalama Türk insanı 3 pabuçla kış, 2 pabuçla yazı geçirdiği vakit kendini mutlu sayıyordu. Bugün 15 tane kışlık pabuç, 10 tane yazlık pabuç almak lazım, denizde giyilen, kumsalda giyilen, şurada burada, çayda giyilen, kız peşinde koşarken giyilen, imtihanda giyilen, bilmem nerede giyilen diye, tüketim ideolojisi böyle giriyor. Orta sınıf altındaki kesimlerde tüketim ideolojisi neyle paylaşılıyor? Ayakkabıyla. Orta sınıfın ortasındakilere hitaben otomobille, hanıma otomobil, kendine otomobil, taksitle otomobil, peşin otomobil, tombaladan otomobil, gazetelerden kuponla otomobil filan... Daha yukarıdakileri ise zannediyorum iyi otomobiller, yatlar filan... Böyle gidiyor bu şey. Ama hepimiz aynı ideolojiyi paylaşıyoruz. Paylaşma, bizim gibi insanlar için de o kadar üzücü ve utanç verici ki, çok düşük şeylerin karşısında paylaşılıyor.

Demin söylemiştim gecekondu semtinde oturan bir ailenin çocuğu Tahtakale’deki eskicilerden Adidas ayakkabı aldığı vakit bu ideolojiyi benimseyebiliyor, hayat bunu getiriyor. Öyleyse ideoloji, polis, açık baskıcı, kapalı baskıcı, saklı baskıcı yöntemler gibi bunların hepsini irdelerken işe gelişme en yüksek oranda nerede ise, dünyanın Roması nereleri ise oradaki hayat tarzı kendini kabul ettiriyor. Peki, bunun çaresi nedir? Bunun çaresi hayata yeniden değişik açıdan bakabilecek kadar kültür felsefesiyle yakınlık kurmak, eleştirel şeyleri gelişme anlayışının, refah anlayışının, özgürlük anlayışının çok daha önüne koyacak şekilde bir hayata yeniden bakma biçimi olabilir.

Burada benim önerebileceğim şeyler Çin tarihiyle ilgili şeyler var, Asur kolonizasyonu ile ilgili çalışmalar var çok değişik bir biçimde. Roma’yı iyi inceleyebilirsek görürüz. Osmanlı’yı -özellikle yeni kitaplar var, benim çantamda da var- Tarih Vakfının çıkarttığı,

Osmanlı Döneminde Arap Kentleri, 19. Yüzyılda Doğu Akdeniz Liman Kentleri filan diye çok güzel çalışmaları var, çok ilginç şeyler var.

Onun dışında da Frankfurt Okulunu ve Frankfurt okulundan beslenerek yeni atılımlara girişen Amerika'daki bazı adamlar bana çok ilginç geliyor. Amerika belki yaşadığımız problemlerin de en büyük boyutta yaşandığı bir yer, ama aynı bu özellikten ötürüdür ki, yaşadığımız problemlere karşı en büyük istekle, zorunlulukla, şevkle çözüm arayan, bilimsel çalışmalar da yapıyor; o açıdan bence çok önemli.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Çok teşekkür ederiz.

Efendim, izleyicilerden soru sormak isteyenlerin soruları alacağım. Konuşmacılarımızdan Asu Aksoy ve hemen arkasından da Stella gidecek. Asu'nun cevaplamasını arzu ettiğiniz, ona yönelteceğiniz sorular var mı?.. Buyurun.

SORU- Asu hanımın yorumlarına katkısı olur diye belli bir bilgimi iletmek istedim.

İstanbul'un yeni kimliğine kavuşturulması sırasında daha önce Özal ve Dalan zamanında şekillendirilen, öngörülen bazı kimliklerden söz etmişti ve "buna paralel pek çok uygulamalar oldu" demişti. Bu saydığı uygulamaların bazıları daha sonraki dönemlerle karışmış olsa bile, ben Dalan'dan sonraki dönemde dinlemiş olduğum, katılmış olduğum toplantıda İcen Börtüçene'nin, -yani Sözen'in zamanındaydı- İstanbul'un geleceğiyle ilgili Büyükşehir Belediye adına yapmış olduğu birtakım tanımlamaların Asu hanım tarafından bilinseydi daha iyi olacağını düşünüyorum.

Bu tanımlamalar finans merkezi olmanın ötesine de geçiyordu. Kültürel merkez vesarie; ama bunu bulduğu zaman Asu hanım bunu çok iyi değerlendirecektir. Buna paralel olarak yapılmış bir şeydi.

BAŞKAN- Teşekkürler.

Başka soru sormak isteyen ve katkıda bulunmak isteyen var mı? Buyurun.

ÜMİT ÖZCAN - Ben aslında tüm konuşmacılara tek tek gerçekten yürekten teşekkür etmek istiyorum. Sanıyorum benim duygularımı taşıyan pek çok arkadaşımın hislerine tercüman oldum.

Gerçekten burada çok hoş bir kentsel mozaiye ilişkin farklı görüşleri alma şansım oldu; ama benim geleceğe ilişkin birtakım kuşkuvarım var. Bu nedenle altının çizilmesini özellikle istediğim bir konuda açıklama yapmak istiyorum.

Hepimizin bildiği gibi 1984'te çıkarılan İmar Affıyla gecekondular affedilmedi, imar hakları tanındı. Bu olduğu zaman da hepimizin bildiği gibi kısmen ya da tamamen -artık onun tartışması bölgelere göre değişebilir- bu alanlarda gecekondular lüks apartmanlara dönüştü, bunun içindeki gecekondular kiracıları da dönüp aynı evlere kiracı dahi olamaz hale düştü. Hepimizin ortaya koyduğu ve arkadaşlarımızın gayet güzel değerlendirdiği konularda da gördüğümüz gibi, aslında göç olayı durmuş değil, devam ediyor ve edecek, bu görünen bir gerçek. Şu günkü koşullarda herhalde engellemek mümkün değil. Yalnız bizim bu arada kentsel alanlarda eskiden gecekonduda oturabilecek, en azından burada kiracı olabilecek insanın taleplerine cevap verebilen alanları hızla kaybetmekte olduğumuz ortada ve Türkiye 1990 yılına kadar son derece şanslıydı. Türkiye'nin her zaman

gecekondu alanlarında ya da yakın akrabalar yanında sığınılmasını sağlayacak bir aile yapısı ve sosyal çözümleri vardı. 1990'lardan bu yana hızla evsizleşme sorununun hızla Türkiye Cumhuriyetinin gündemine girdiğini görüyoruz ve yakın zamanda da karşımıza bu evsizler sorunu çıkacak. Dolayısıyla bizlerin her sorunu olduktan sonra kavramak yerine şimdiden evsizler sorunuyla karşılaştığımız zaman ne tür çözümler aramak zorunda kaldığımızı ya da kalacağımızı ya da bu sosyal sorunun, diğer sosyal sorunların yanında yanı başında ve belki de onlardan çok daha üst düzeyde bir başka sorunun, farklı toplumsal sorunların nedeni olabileceğine dikkat çekmek istiyorum.

BAŞKAN- Teşekkür ederim.

Asu Aksoy'a hepiniz adına teşekkür etmek istiyorum, kendileri ayrılmak mecburiyetinde.

Salondan katkıları ve soruları bekliyoruz efendim?... Buyurun.

SENİHİ KİTAPÇI (Şehir Plancıları Odası Başkanı)- Kent ve kültür kavramlarını virgülle kullanıyoruz, ama bir arada kullandığımızda konuşmacılardan bu konuda tanım isteyeceğim. Yani bunu tanımlayabiliyor muyuz? Bugün için İstanbul olabilir, ama kent kültürü dediğimiz zaman bunun konut açısından ya da yapı bilgisi, yapı alanı açısından neye denk düşüyor. Yollar açısından, yaya mekânları açısından neye denk düşüyor? Giyim ve moda açısından kent kültürü neye denk düşüyor. Müzik kültürü açısından kent kültürü dediğimiz şey nedir? Dili nedir kentin? Yani şu anlamda söylüyorum, geçmişte 50'li 60'lı yılların kent kültürü deyince İstanbul dili, ağız diye bir şeyler vardı, bu, birtakım kent kültürü denilen şeye denk düşürülürdü. Öyle olup olmadığı da ayrı bir sorun, yani o mudur? Bugün için böyle bir şeyi tanımlayabiliyor muyuz, kent ve kültür kavramlarını virgülle kullanıyoruz, ama bir arada kullanma şansı da var mı? Bunu kentin artık çok parçalı, çok kesimli bir şey olduğunu biliyoruz, ikili hatta, çoklu ikilerden oluşan bir yapısı olduğunu biliyoruz. Burada kent kültürü için birtakım değerler koyarken ölçüt ne olacak, yani ortalamaları mı alacağız; azınlık çoğunluk ilişkileri bazında mı bakacağız?

Bir de bütün sonunda kent kültürü diye bir kavram ortaya atmak olası mı, yoksa içi boş bir kavram mıdır? Bu konuda konuşmacılardan katkı istiyorum

Ruşen Çakır beyin bir de sınıf boyutu var. Yani kültür kente, kira denk düşen bir şey midir, yoksa sınıf temeli de var mıdır; yani belli sınıflar ve onların ideolojileri, onların tanımladığı birtakım kültürler var mıdır? Bu noktada bakarsak kent kültürü farklılaşabilir mi?

Bir konuda aramızda bir iletişim bulunmasından yararlanarak demek istiyorum ki, kentin mekânının da yarattığı kültürel birtakım olgular var. Bu dönüşümlerin de yorumlanmasını istiyorum. Kentlerimizdeki otobüslerin etraflarına ve ilan panolarına varıncaya kadar bir dönüşüm yaşıyoruz; yani kentin mekânı da bir medya haline gelmiş durumda, farklı bir dünya var. Artık bizim gözümüzü de satın alan ya da satan bir ortama işaret etmek istiyorum. Bunun kent kültürü açısından nereye denk düşüğünün değerlendirilmesini istiyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Çok teşekkür ederiz. Çok kapsamlı ve değerli bir soru sordunuz, bilmiyorum bu kadar kolay cevaplanabilecek bir soru mu. Ama diğer panelistlere tekrardan söz vermeden evvel isterseniz salondan başka soruları alalım.

Prof. Dr. SENİHA ÇELİKHAN (Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Öğretim Görevlisi)- Konuşma ortamında din konusu da işlendi. Bu ortamda sadece Seyit Kutup'un Kur'an-ı Kerim'in mealiyle ilgili 16 ciltlik eserinden okuduğum, hatırımda kalan, tam sayfalarıyla ve meal numaralarıyla maalesef veremeyeceğim, biçimiyle sizlere aktarmak istiyorum ve bu konuda insanları düşünmeye davet ediyorum.

Birincisi, din Allah'ındır.

İkincisi, "peygamber dahi olsa, insanların arkasından gitmeyin, inanmak için ben varım. İnanacağınız tek merci benim."

Üçüncüsü, "Peygamberlerim arasındaki fark sadece zaman farkıdır. Sana indirdiklerimi, senden öncekilere de indirdim."

Dördüncü, -zannedirim Hasreti Musa'ya söylüyor- "Kavmine git söyle, Allah'ın varlığını, birliğini, teklifini kabul etsinler, mümin olsunlar."

Burada bütün inananları düşünmeye davet ediyorum.
Teşekkür ederim, iyi günler.

BAŞKAN- Buyurun Sümer hocam.

Prof. Dr. SÜMER GÜREL- Benim Sayın Çakır'a bir sorum olacak.

Çok basite indirgeyerek sormak gerekirse, sözünü ettiğiniz İslamcı kesimdeki yumuşamanın, -bunu örneklerle de bağladınız- kimi kesimlerin aktif olduğunu, tıpkı Nazizmin ilk aşamalarında olduğu gibi tüm çabanın gerçekte uzun erimde erki ele geçirmenin bir taktik parçası olduğunu savunanlar var bugün; bunu mutlaka siz de biliyorsunuz. O konuda biraz açılım getirir misiniz?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkür ederim.

Buyurun.

MEHMET KARA- (Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğrencisi)- Önce Sayın Ruşen Çakır'a bir soru sormak istiyorum:

Eğlence sektörüne katılmayı İslamcı kesim üzerinden örnekleyerek tüketim ideolojisinin İslamcılarını da dönüştürdüğünü söyledi. Fakat bu okuma bu sorunu tamamen açar mı biliyorum.

Şöyle bir katkı yapmak mümkün müdür acaba? Kamusal alanın demokratikleştirilmesi ve kamusal alanda bir biçimde üretilen ve sunulan bir meta olarak sanatın da bu anlamda yeni katkılarla demokratikleştirilmesi biçiminde ya da zenginleştirilmesi biçiminde okunabilir mi?

Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsünden söz alan hocamıza ufak bir cevap vermek istiyorum. Sayın Hocamız "Seyit Kutup'un tefsirinden örnek" dedi. Sanıyorum "İslam dünyası" diye tarif edilen dünya çok monolitik bir dünya değil ve düşünce kodları da o kadar monolitik değil ve bu düşünme biçimlerimizi bu kadar belli şahıslara indirgersek, sanıyorum gerçekliği anlamamız bir hayli zorlaşacaktır.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN- Teşekkür ederim.

Lütfen karşılıklı konuşmalar yerine farklı ve şimdiye kadar konuşmamış olan izleyicilerden sorular varsa önce onları alayım. Zamanım kaldığı takdirde tekrar söz vereceğim konuşmacılara. Başka söz isteyen var mı?.. Buyurun.

SORU - Meral hanımın çalışmasıyla ilgili olarak konuşmalarını dinlerken aklımda kalan ve matematik olarak pek de inanmadığım bir bulgusunu kendisinden irdelemesini rica edeceğim, doğru mu duydum:

“1980 yılından sonra 3 milyon kişi, 3 bin köy ve mezradan göç etti” dediler. Bildiğimiz kadarıyla köy yerleşmelerinde Türkiye’deki köylerin nüfusları küçüktür. Batıdan doğuya gittikçe daha da küçülür. Mezrada ise bütün bütün küçüktür. Zaten köylerin nüfusuyla birlikte sayılır mezralar. Yani köyün nüfusunu bilince mezarası da içindedir; öyle bir yerleşme dolayısıyla ben bu 3 bin kişinin, bu kadar kısa bir süre içinde nasıl göç ettiğini bilemiyorum. Yani o kadar nüfus yoktur gibime geliyor; acaba doğru mu, istatistiki olarak arandı mı, ayrıca bu konuda tahliller yapıldı mı, irdelendi mi? Eğer 3 bin mezra tamamen boşaldıysa daha az göç oluşmuş gibidir diye düşünüyorum.

Kaldı ki, izlediğimiz kadarıyla bunların çok büyük bir bölümü Diyarbakır’da yerleşti. Halbuki çalışma alanı, sanıyorum İstanbul’la kısıtlı ve İstanbul’da yapılmış bir çalışmaydı. Dolayısıyla bu kadar büyük de bir rakam olmadığını sanıyorum. Bilgilenirsek daha iyi olur, çünkü 1990 yılından beri herhangi bir genel nüfus sayımı olmadığı için sadece tahminlerle iş görüyoruz. Mümkün olduğu kadar gerçeğe yakın tahminler varsa bilgilenmek istiyoruz.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkür ederim efendim.

Sait Kutup’la yeniden konuşmaya müsaade etmeyeceğim. Onun yerine soruların yönelmiş olduğu Ruşen Çakır’dan başlayacağım. İkili konuşmalar yerine açıklama yeterlidir.

Prof. Dr. SENİHA ÇELİKHAN (Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Öğretim Görevlisi)- Sadece bir açıklama yapacağım. Benim konuşmam tefsir değil, mealidir sadece, tercümesidir.

Bu açıklamayı yapmak istemiştım. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- O zaman oradan başlayayım müsaade ederseniz.

Prof. Dr. ÜNSAL OSKAY (MÜ)- Ben şunu belirteyim sadece. Bu kadar kısa sürede bu gibi konuların ele alınmasını çoktan beri düşünüyordum. Artık uygun görmüyorum ve bundan sonra hiçbir konuşmaya filan gitmeyeceğim; bu bir saygısızlık değil, ama bu kadar önemli konular, bu kadar dar zamanda konuşulmaz.

İkincisi de, zannediyorum artık bunun yararı da kalmadı, çünkü bu kadar üzücü şey söylemiyorum, ama konuyla sınırlı kalmayı da bilmiyoruz.

Bir de metodolojik bakımda bilmem kimin kitabı deniliyor, bunlarla bu sorunları nasıl anlayacağız, bunu da anlayamıyorum. Onun için ben izin alayım efendim.

Hepinize saygılar.

BAŞKAN- Evet, buyurun.

RUŞEN ÇAKIR (Araştırmacı Gazeteci)- Nazizm göndermeleri yapıyor, yapılmaya da devam edecek. Ben, açıkçası bu soruyu soran beyefendinin kendisinin bu görüşe katılıp katılmadığını çok merak ediyorum. Başkaları böyle söylüyor diye aktardınız, acaba siz de aynı görüşte misiniz? Yani bunu sadece evet diye bilirsem, çok daha rahat cevap vereceğim. Ben burada aşırı politizasyonun ideolojizasyonun görmemizi engellediği, gündelik hayatta özellikle şehir platformundaki bir şeyler bahsettim ve şunu söyledim ki, politizasyon yumuşadığı ölçüde, politik anlamda zıt gibi görülen kutupların birbirleriyle pekala ortaya çıktığı ölçüde -ki, hatırlatırım, Türkiye’de laikliğin bayraktarlığını yapan kişiler bugün koalisyon yaptılar- Türkiye’yi bu bir anlamda rahatlatmıştır bence ve ahlakî olarak iyi bir şey olmayabilir, ama rahatlatmıştır.

Şimdi benim burada anlatmaya çalıştığım başka bir şey var: Türkiye’de yaşanan olay, politik değil esas olarak. Türkiye’de yaşanan olay sosyal, kültürel... Gündelik hayatta yaşanan bir olay var, bu politizasyon, bunları bizim görmemizi engelliyor. Ben, bir tarafın yumuşamasından bahsettim, ortak bir yumuşamadan bahsettim, birbirinin koluna girmiş kızlardan bahsettim. Yani sizin sorunuz, bir tarafın yumuşuyormuş gibi hareket ettiği varsayımından hareket ettim. Ben, Türkiye’de toplumda genel olarak yaygın eğilimin, karşılıklı olarak insanların birbirlerini daha iyi anlamaya, ideolojizasyonlardan öteye daha fazla tanışmaya ve diyaloga girdiğini gözlüyorum; bunda yanılmış olabilirim. Dolayısıyla ben karşılıklı bir yakınlaşmadan bahsettiğim için sizin sorunuz zaten geçerli olmuyor. Politik olarak herkes yalan söylüyor. Ben Taksim Meydanında yapılan Atatürk’e sahip çıkma mitinglerini hatırlıyorum. O mitingde önüne geleni söyleyen insanlar bugün başka şeyler söylüyorlar; yalancılıksa, onlar da yalancı; yani politikada herkes yalan söylüyor. Bugün başka türlü gözükp, demokrat şeffaf karakol vaat ettiler, nasıl karakol aldığımızı biliyoruz. Yani birisinden samimiyet hesabı yapılacaksa, bu herkesten yapılmalı, Türkiye’de herkes kanunlar karşısında eşittir. Bütün politikacılara aynı şeyi yapalım; ama ben burada politik bir şeyden bahsetmedim. Politikadan sıyrıldığımız zaman bir şeyden bahsediyorum. Dolayısıyla ben Türkiye’de maziliğe özenmiş türbanlı kız kadar türbansız kız da olabilir. Bir yerden sonra Nazinin başını örtüp örtmediği hiç önemli değildir; ama İslam dininden hareketle bir nazizm olduğunu ve bunun çok kitlesel olduğunu ben şahsen kendi araştırmalarımda görüyorum.

Şimdi burada çok önemli bir şey var: Kent kültürü diye bir şey var mı? Ben şehir planlamacısı, sosyolog falan değilim, ama gördüğüm kadarıyla kültürler var galiba ve bu kültürleri tekleştirmeye yönelik özellikle nostalji gibi akımlarla gelişen bir zorlama bir şey var; ama sonuçta herkes kentte, kendi bildiği gibi yaşamaya çalışıyor ve buradan o arkadaşım sorusuna bağlayacağım. Zaten fazla şansı yok aslında insanların. Hocanın da bahsettiği homojen bir şey var, tüketim kalıplarının soktuğu bir şey var. Şimdi tüketim kalıplarının, global toplumların herkesi eşitlemesi demokratik olabilir, yani böyle bir demokrasi varsa eyvallah, ama esas olarak burada şöyle bir şey var: İnsanların hepsinin, Türkiye’de maalesef dincisi, laikçisi, Alevîsi vesairesi, gibi söylemeye çalıştığım oydu, insanların kimlikleri birer süs gibi durmaya başladı artık. Çünkü tüketim toplumu, hepsini eşitlemiş durumda. Türkiye’de kimlik politikaları büyük ölçüde miş gibi yapmanın politikaları olmaya doğru hızla gidiyor. Esas olarak Türkiye’de yaşanan bir tüketim kalıbı. Yani birisi Levis kot giyiyorsa, ötekisi yerli kot giyiyor, ama hepsinde kot giymek kalıbı var.

Refah Partili belediye başkanlarının, milletvekillerinin ya da başka şeylere baktığınız zaman kılık kıyafetlerden vesaireye kadar -sakalları vesaireyi saymazsanız- çok büyük fark göremezsiniz. Ben açıkçası, özellikle İstanbul'da belediyenin de Refah Partisi tarafından kazanılmasından sonra yaşanan süreçte şunu gördüm: Çok abartılı bulacaksınız, yeni polemiklere yol açmak istemiyorum, ama bunu söylemeden edemeyeceğim, bir tek ortada içki meselesi kaldı. Ben, içkisi dışında her şeyi meyhane gibi olan İslamcı olduğunu iddia eden restoranlar gördüm. Yani sadece ve sadece patlıcan salatası var ve bu kolayla yapılıyor, o kadar bir fark var; yani ortada muazzam bir benzeşme var ve bu benzeşme bir yerden sonra demokratik olabilir, bir yerden sonra çok zenginleştirici bir benzeşme değil.

Sağ olun.

BAŞKAN- Buyurun, uzun olmaması şartıyla.

SORU - Ben sözcüklerimi dikkatli seçtiğime eminim, hep öyle yapıyorum. Eğer Çakır dostumuz, deformasyon profesyonel denilen, daha açık bir deyimle gazetecilik hastalığına bir saptırma kaygısı içinde değilse o zaman naivite içindedir. Benim söylemek istediğim çok net, çok açık. Yani iyi niyetli yaklaşımların hepsi tamam, ama herhalde polise sopayla saldıran Aczmendileri falan göremeyiz. Ben "Nazizm geliyor" falan demedim, "aynı yöntem uygulanıyor" dedim, siz saptırıyorsunuz söylediklerimi. "Şu anda İslamcı kesim Nazizm yapıyor" filan demedim. O zaten fevkalade abes bir soru olurdu. Sadece "aynı yumuşak kisve, aynı yumuşak stratejiyi kullanarak adım adım ilerliyorlar, 35 senedir bunu yapıyorlar" dedim. Yani siz doğmadığınız zaman biz bunları izliyorduk. Şimdi iktidara geçtiler. Yani bu hedef çok net, sadece kutlamak lazım belki Sayın Erbakan'ın şahsında. Onun için ben, o nayibiteyi sadece uyarıyorum.

RUŞEN ÇAKIR - Ben sadece son bir önemli şey söyleyeceğim, polemik yapmak istemiyorum, ama bugün Aczmendiler ve Fethullah Gülen, nurculuk iddiasında iki ayrı şey. Bugün Aczmendilerin yaptığı gösterilere her türlü hakareti eden medya, -yani haklılar, haksızlar; bilmiyorum- aynı şekilde Fethullah Gülen cemaatinin yurt dışındaki okullarından büyük bir övgüyle bahsedip Fethullah Gülen'i, Türkiye'de laikliğin garantisi olarak göstermeye başladılar. Benim samimiyetimi sorgulayacağınıza gidin onları sorgulayın. Aczmendiler hakikaten sivildir, Fethullah Güven resmidir. Resmilerin peşinden giderek bu ülkede laiklik korunmaz. Aczmendi denilen insanların bu ülkede Saidi Nursi'ye gitme hakkı vardır. Polisle sopayla kavga eden sadece Aczmendiler değildir, bugün 1 Mayıs'ta da sol yapmıştır. Bundan dolayı sol üzerine genelleştiremez, yapanlar vardır, eyvallah vardır, ama bütün bunlar Aczmendilerin istedikleri gibi giyinme, istedikleri yere gitme özgürlüğünü şey yapamaz. Bugün büyükelçiler eliyle pazarlanan Fethullah Gülen'i kimse şey yapmayıp hoca efendi şeyi oluyor, kendi halindeki Elazığ'daki bir Müslüm Gündüz, oluyor size bir numaralı halk düşmanı. Yani burada bir samimiyetsizlik var. Yani burada şehir konuşuyorduk. Aslında bu şehir işte, şehir bu...

Fethullah Gülen, dünyanın başkentlerine Türkiye adına misyon üstleniyor, gidiyor ve insanlar bunu neredeyse Türkiye diplomasinin başarısı olarak sunuyorlar. Aczmendiler Elazığ'dan Ankara'ya mevlide gelemiyorlar; yani burada bir sorun var, sorun burada. Fethullah Gülen hoca efendiye, Müslüm Gündüz de hoca efendidir. Müslüm Gündüz, Müslüm Gündüz ise, Fethullah Gülen de, Fethullah Gülen'dir; böyle şey olmaz. Böyle cumhuriyetçilik olmaz. Cumhuriyet eşitliktir.

BAŞKAN - Efendim, buradan belki yavaş yavaş kent kültürü nedir meselesine de biraz yaklaşabiliyoruz. Kent kültürü tek tip bir kültür değilse nerelerde ortak alanlar olacak, nerelerde farklılık olacak, farklılıklar ne kadar birlikte olabilir, hangi tür farklılıklar birlikte olabilir gibi birtakım sorular karşımıza çıkıyor. Stella ve Meral ile devam ediyoruz.

STELLA OVADIA - Demin zaman baskısından talepleri okuyamadım, sonra düşündüm ki, sonraki beş dakikamı buna ayırıyorum.

Şimdi tartışmaların seyrinden gittikçe hissediyorum ki, bu taleplere bile yer yok. Gerçekten azınlıkların bu tartışmalara herhangi bir yerden girmesi çok zor diye düşünüyorum.

Meral Özbek'i dinlerken hakikaten çok etkilendim; çünkü o anlattığı göç, anlattığı köksüzleşme, anlattığı toprağından uzak kalma, özlemek, dilini konuşmak istemek ve bundan korkmak gibi şeyleri Türkiye'den gitmek zorunda kalan mesela Rumlar, mesela Ermeniler ve hatta Trakya'yı 1934'te boşaltmak zorunda kalan Yahudiler de yaşadılar. Ama bunlar, ne insan hakları toplantılarında ne şehircilik toplantılarında ne göç sergilerinde tam kapsamıyla ya da tam gerçeklere uygun şekilde hatırlanmazlar.

Asimilasyon mantığından "ya sev ya terk et" mantığından söz etmek istiyorum, onu da unuttum ilk konuşmamda. Geçen seneyi hatırlayanlar bilirler her tarafta bez afişler vardı "Ya sev ya terk et" diye. Bunları MHP asmıştı. Ya sev ya terk et kadar asimilasyonist ve bu kadar otoriter başka şey olamaz. Bir zamanlar da benim çocukluğumda "vatandaş Türkçe konuş" vardı. Şimdi bütün bunları homojenleştirmek olarak özetledi hoca. Ben gitmesine şahsen üzüldüm o yüzden ve bu homojenleştirme eğer ekonomik yollarla oluyorsa, yine çok acı verici olabilir, ama yine de Meral'in çok güzel vurguladığı gibi ekonomik nedenlerle bir göçle, ekonomik nedenlerle Coca Cola ve Blucin gibi bir homojen yere varmakla, bu işi devlet eliyle, devlet politikasıyla sürgün mantığıyla -ki, Osmanlıda böyle olmuş. Bilmiyorum derli toplu araştırmalar var mı ve bunun tarihi bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkmış mı?- bir sürgün geleneği var ve insanları sürmek, yürütmek, buradan buraya nakletmek ve oraya yerleştirmek...

Benim bahsettiğim göçler, ayrılmalar, uzaklaşmalar, böyle ekonomik nedenle olmuş şeyler değil, tamamen 6-7 Eylül gibi ya da 1934 Trakya olayları gibi çapulcularla ve birazcık da devletin yardımıyla, göz yummasıyla ya da 1960'dan sonra Rumların İstanbul'dan kovulmasıyla, devlet tamimleriyle ya da mübadele sırasında devlet ve üstelik de uluslararası onaylarla yapılmış şeyler ve bunlar çok farklı şeyler ve çok farklı yaşanan şeyler. Yani bir zorlu göçle, silah zoruyla ya da devlet kararnamesi zoruyla göçle globalleşmenin getireceği, ekonominin kapitalistleşmesinin getireceği -ve bu da hakikaten şiddet içeren bir süreç- bu süreçler arasında bir fark olduğunu bence hatırlamakta yarar var.

Teşekkür ederim.

Dr. MERAL ÖZBEK - Ben bu nüfus sorusuna önce bir cevap vermek istiyorum.

Biz kendimiz herhangi bir şey yapmadık, yapamazdık zaten. Dolayısıyla benim size verdiğim sayılar, yani köy-mezra dediğim zaman mezranın dahil olduğu köydür. 3 bin ve 1980 ortasından itibaren 1990'larda tempo artmak üzere 3 milyon kişi. Bu bulgu, sivil toplum kuruluşlarının raporlarından ve devletin açıkladığı güvenlik nedeniyle köy boşaltmaya ilişkin rakamların ortalaması. Üç aşağı beş yukarı köy sayısı 3 bin, nüfus sayısı da 3 milyon civarında benim baktığım raporlarda. Köy boşaltmasa bile göç eden korucular ya da baskı yoluyla göç edenler var.

Ben bu konuda gerçekten bir şey diyemeyeceğim, İnsan Hakları Derneğinin raporu, Mazlum-Der'in raporu, TMMOB'un raporu gibi birçok sivil toplum kuruluşunun yaptığı çalışmalara göre; çünkü başka sayı yok. İstanbul'da bile belediyelere sorduğumuz zaman kendi mevzilerinde yaşayan Kürt göçmenlerinin nüfusunu bilmiyorlar, ilişki bile kuramıyorlar. Dolayısıyla bu belki 2 500'dür, belki 3 100'dür; bunu söylemek dışında kesin bir bilgim yok.

Kent kültürü konusunda sizin sorularınız var. Bu konuda çok kısa şeyler söyleyeceğim, belki de çok bildik şeyler söyleyeceğim; ama hepimiz kent kültürü diye düşündüğümüz, kenti düşündüğümüz zaman Yunan polisini düşünüyoruz. Dolayısıyla Yunan polisinde olduğu gibi yurttaş katılımının mevcut olduğu, yani kentin, gerçekten onu oluşturan yurttaşların katılımıyla eğlencesinden yönetimine kadar var olduğu dolayısıyla kamusal bir yaşamı olan bir mekân olarak tahayyül ediyoruz. Dolayısıyla kent kültürü, bir şekilde bir kentin, kendi kamusal yaşamını ne ölçüde var edebildiği, yani ortak yaşamını.

Ortak yaşam dediğimiz zaman, içinde yaşadığımız toplumlarda kentleri oluşturan sınıflar, statüler, farklı kesimler bir olgu, dolayısıyla şimdilerde kenti bir kamusal yaşam alanı olarak düşünmek demek, bu farklı sınıfların, farklı kesimlerin birbiriyle kesişebildiği ortak mekânları, dolayısıyla meydanları, dolayısıyla dolaşabildikleri, birbirleriyle konuşabildikleri, kesişebildikleri yerleri tahayyül edin imar edebilmek, kentin kamusal yaşamını geliştirmek için bir yöntem. Bunu yaparken de bu farklı kesimlerin katılımını mümkün kılan yollarla. Dolayısıyla bir böyle bir şey söylemek istiyorum.

İkincisi, mesela Beyoğlu, tam manasıyla olmasa bile, bana bir şekilde İstanbul'un en farklı kesimlerini kesiştirebilen mekanlarından biri olarak geliyor. Yani İstanbul'da öyle yerler var ki, oralarda yaşayanlar bir başka yere gitme ve görme imkânı bile yoktur, hem yaşam tarzından dolayı. Ya bazıları isteyerek gettolaşıyorlar, uydu kentler vesaireler kuruluyor ya da mecburen yaşam tarzından dolayı tecrit oluyorlar. Ama ortak mekânlar denildiği zaman şimdi aklıma gelen kendiliğinden olmuş bir mekân olarak en azından farklı düşüncesi, kimliği, İstanbul'un farklı yerlerinde yaşayan insanlar orada gezinebiliyor. Her farklı küçük kimliğin orada bir kafesi var, buluşabileceği bir yer var, ortak bir alışveriş mekânı filan. Ama bunu sadece bir sokak olarak söylüyorum. Ama eski Yunan'da düşündüğümüz zaman bunu genişletebilirsiniz. En azından bunu tahayyül olarak söylüyorum.

Kent kültürü dediğiniz zaman benim aklıma başka sıfatlar geliyor. Bir kere kent, modern bir olgu, yani şimdiki kentler dolayısıyla endüstri, ticaret, tüketim vesaire her şeyiyle nüfusun yoğunlaştığı bir yer, ama sıfatlar olarak karmaşıklık, dinamiklik, katılımcılık, renklilik, canlılık, çatışma, çelişki, farklılık, çekicilik... Dolayısıyla farklılığın, çatışmanın olduğu bir yer. Bununla baş edilmesi gereken bir yer. Buna rağmen ortak yaşam tasarımının yapılması gerektiği bir yer diye düşünüyorum. Kent kültürü demek, dolayısıyla böyle bir yaşantıya ayak uydurabilmek, bunu sağlayabilmek diye düşünüyorum.

Peki, bu ortak bir kültür, ortak bir yaşam dışında kent ve kültür sınıf dizimiz konusuna belki kültüre bir yaşam tarzı diye bakmak, dolayısıyla kentteki farklı sınıfların, hangi mekanlarda, nasıl yaşadıkları ve birbirlerinden farklı nasıl yaşadıklarına bakarak sınıf kültürleri ya da farklı kesimlerin kültürleri oluşturulabilir. Çünkü kültür, içinde yolculuk kavramını, tecrübe kavramını içeren bir şey. Yani kültürün farklılığı mesafe, farkla olan bir şey. Benim kültürümün farklı olduğunu, ben ancak benden başka olanını gördüğüm zaman

fark ederim. Dolayısıyla o farklılıkların izini sürerek, bunu da yaşam tarzıyla ve yaşamayı nasıl gördüklerinde, değerlerinde, anlamlarında filan bakılabilir diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN- Çok teşekkür ederiz.

Panelimizin sonuna geldik. Elimizden geldiğince kenti iktisadî, kültürel ve sosyal düzlemlerdeki değişiklikler yumağını ele alamaya çalıştık. Daha geniş boyutla ele almak isterdik; ama bu kadar zamanda, bu kadar olabildi. Sonuna kadar bizimle birlikte olan tüm hocalarımıza, öğrencilerimize ve izleyicilerimize teşekkür ederiz efendim.

5.Bölüm

Toplumsal Uyum İçin Kültürel Arayışlar

Moderatör: Prof.Dr.Doğan Kuban

Raportör: Sibel Demirtaş

Bildiri:

Prof.Manuel Da Costa Lobo

Panel:

Katılanlar

Feride Çiçekoğlu

Aykut Köksal

Prof.Dr.Hande Süher

Hilmi Yavuz

Bu bölümdeki metinler panel ses kayıtlarının stenograf Enver Boyar tarafından yapılan çözümleri sonucu yazılmıştır.

BAŞKAN (Prof. Dr. Doğan Kuban) - Şimdi tebliğini sunmak üzere Sayın Prof. Manuel de Costa Lobo'yu davet ediyorum; buyurun.

Prof. MANUEL DA COSTA LOBO (L'Instituto Superior Técnico, Lizbon)- Bazen tüm aktörler bazen de arada boşluklar olur ve bunun planlama ekibi tarafından planlanması gerekir. Bu tür çatışmalar ve sürtüşmeler çıktığı zaman planlama ekibinin görevi bunları azaltmak olmalıdır.

Sağlam bir yapı yapmak için nasıl tuğlaların, taşların arasında harç doldurmak gerekiyorsa, planlamanın görevi de budur.

Bazen insanlar ve kenti bir araya getirmek için daha yenilikçi bir düşünceye ihtiyacımız vardır.

Bazen çelişkiler işe yarar. Burada küçük bir kent modeli çizdim. Buradaki küçük noktalar insanların bir araya geldikleri noktaları gösteriyor ve kent kültürü konusuna giriyoruz burada.

Gerçek bir kenti düşündüğümüzde kent kültürü homojen değil ve burada sorun, bu farklı kültürleri nasıl bir arada tutacağımız. Çelişecekler mi, yoksa birbirleriyle ilişki kurup başka bir kültür mü oluşturacaklar? Tıpkı biraz evvel söylediğim gibi (A) kültürü ve (B) kültürü bir araya gelip (C) kültürünü oluşturabilecekler mi?

Eğer herhangi bir kültür hiç değişmiyorsa öyle demektir. Değişmeyen bir kültür ölüme mahkûmdur. Farklı kültürlerin birbirleriyle ilişki kuracakları mekânlar yaratmalıyız ki, bu ilişki gerçekleşsin.

Bunun fiziksel bir mekân olması gerekiyor. Üniversite bir meydan fakat fiziksel bir karşılığı olması zorunlu.

Bazen bu küçük alt kültürler mekânda büyürler ve bir getto oluşturabilirler kentte. Özellikle göç alan kentlerde.

İnsanların geldiği yerle bıraktıkları yer arasında bir ilişki sürmelidir. Bölgesel ölçekte kalkış ve varış noktalarını gösteriyor (O) ve (D) harfleri.

Bir tanesinde kalkış noktasına yakın bir engel var diyebiliriz; diğerinde varış noktasına yakın olarak görüyoruz onu. Birincisindeki mavi çizgi insanları orada tutan faktörleri gösteriyor, bunlar iş olanakları olabilir, başka şeyler olabilir. İnsanların oradan hareketini engelleyen veya yavaşlatan bir şey.

Diğeri varış noktasına yakın bir şey, iş olanakları vesaire türü. Bu koşulların varlığı, nasıl gerçekleştiği ve mekanizmaları bilinmeli ki, bu konuda planlama araçları geliştirilebilsin.

Burada kentsel bütünleşme ya da uyumu engelleyen bazı problemlere değiniyorum. Birbirini tamamlaması gereken yerler ve gruplar arasındaki ilişkinin engellenmesi ya da zorluğu birinci problem. Bu ulaşım zorluğu olabilir, sosyal olarak gerçekleşen bir zorluk olabilir.

Bir diğeri iç göç, kente gelen küçük hücreler halinde, küçük gettolarda yaşayan gruplar. Bu kültürel uyum ya da bütünleşmeyi zorlaştıran nedenlerden bir tanesi de çıkar çatışması. Bu ekonomik çıkar çatışması olabilir, politik olabilir ve bu sorunu çözmek için planlamayı bir öneri olarak sunuyorum.

Planlamadan da planı ve idareyi anlıyorum. Planlamadan sadece planı anlarsak, bu anlamsız olur, hiçbir yararı olmaz. Her planın bir idaresi olması gerekir ve bu ikisinin yeni bir stratejiye sahip olması lazım. Ve stratejilerin başarısı da bunun izlenmesine bağlı. Zaman ilerledikçe şartlar değişiyor. Böyle olursa, zaman içinde stratejinin izlenmesi mümkün olursa olumlu bir yolda ilerler.

Burada sorun bunu kimin yapacağı, plancı mı yapacak, belediye başkanı mı yapacak, kim yapacak ve neden o kişi yapacak? Bu strateji oluştururken pek çok arada boşluklar olabilir, tehlikeler olabilir. Bunun için de ben, demokratik katılım egzersizini öneriyorum.

Burada önerdiğim de, çalışanların çıkarlarının birbirinden ayrılmasındansa, bir araya getirilmesidir. Bunun için önemli olan noktalardan bir tanesi idarî görüntü ve gücün hangi kademelerde dağıtıldığıdır. Bu güç daha doğrusu yetki dağılımı, lokal komiteden yukarı doğru bir bütün içindedir.

İkincisi, departmanları, ortaklıkları oluşturmak ve bunun oluşturulması için bir platform yaratmak.

Üçüncüsü de, araçlar sağlamak. Plancılar da belki bunu üstlenir ama daha çok aracıya ihtiyacımız olacak ve çok fazla sayıda araçla oynayabiliriz. İnsanları davet edebiliriz, onları destekleyebiliriz.

Happening dediğimiz çeşitli aktivitelerin anlık ve çeşitli yerlerde bir arada olması ve bu kültürel ortamı hareketlendirecektir. Gerek üniversiteler ve diğer yerlerdeki araştırma ve izleme faaliyetlerinin artırılması gerekecektir ve yine kültürel aktiviteyi artırmak amacıyla sanatçılar da çağrılmalı. Tüm bu araçlar bir strateji doğrultusunda bir araya getirilmeli ve kitle iletişim araçlarıyla da ilişkide bulunmak gerekiyor son noktada. İnsanlarla diyalogun çeşitli şekilleri ve plancıların insanlardan çok fazla uzakta yer almaması gerekiyor. Plancıların çeşitli kademelerde, yerele kadar inen kademelerde bulunmaları gerekiyor yerel bağlantıları güçlendirecek ve bağlantıları bir bütün içinde yukarı doğru iletecek şekilde.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN - Sayın Prof. Lobo, sonunda bazı önerilerde de bulundu. Bu öneriler üzerinde biz de konuşurken bir şeyler söyleyeceğiz.

Acaba soru sormak isteyen var mı? Buyurun.
(Soru banda yansımadiğından yazılamadı)

Prof. MANUEL DE COSTA LOBO (L'Instituto Superior Técnico, Lizbon)- Demokratik katılımdan anladığım insanın duygularını tam yansıtacak bir biçimdir. Portekiz örneğini ele alırsak, bir kent ölçeğinde seçilmiş bir belediye vardır ve bunun altında daha alt düzeyde seçilmiş yerel yönetimler vardır ki, bu aşama da demokratik katılıma imkân veriyor.

Genellikle belediyeler 4 yıl için seçiliyorlar ve fazla söz veriyorlar; fakat ara dönemde bazı insanlar var aracı diyebileceğimiz insanlar, halkın şikâyetlerini dinleyip belediyeye iletiyorlar; Portekiz'de böyle.

Bu insanlar politikacı değil, herhangi bir partiye kayıtlı değil, ama sevilen insanlar. Bunu da bir örnek olarak verdim; belki bunun daha halkın duygularına ve ihtiyaçlarına tercüman olacak başka bir örgütsel model geliştirilebilir buradan yola çıkılarak.

Bu sefer Portekiz'den olumsuz bir örnek vereceğim. Yasalar çok farklı bir dilde yazılmış ve anlaşılması zor. Dolayısıyla ortalama kültürdeki bir insan bunu anlamayabiliyor veya yanlış anlıyor. Bu planlamanın başarısızlığında çok büyük bir faktör oluyor. Yani resmî kültürle halk kültürü arasındaki bu boşluk olumsuz bir faktör.

Bu aradaki boşluk kapatılamıyor ve planlamada başarısız olunuyor.

SORU- Bir örnek verebilir mi acaba?

BAŞKAN- İşte söyledi, yani iyi örnek olarak halk arasında ilişki kuran ombutsman denilen insanlardan bahsetti.

SORU - Somut bir örnek verebilir mi?

BAŞKAN- İşte somut bu Lizbon örneği.

Prof. MANUEL DE COSTA LOBO (L'Instituto Superior Técnico, Lizbon)- Eğer ilgilenirseniz ombutsman denilen bu insanlar hakkında burada birkaç sayfalık özet var ve verebilirim.

BAŞKAN- Partili olmayan, seçme adamlar, halka iniyorlar.

Başka soru var mı? Yok. Teşekkür ederim.

Şimdi 4 tane konuşmacımız var. Birinci konuşmacımız biraz gecikmiş olabilir. 3 saat süre verdiler ama daha çabuk bitirebiliriz.

Ben örnek olmak için konuşmacı olarak baştan biraz da yönlendirmek veya tahrik etmek için demek daha doğru konuşacağım.

Kent kültürü üzerine bir tartışma neyin üzerine oturur, neyin üzerine oturmaz, yahut oturur mu? Aslında kent deyince herkesin aklında üç aşağı beş yukarı anlaşıldığı bir şey var. Ortak bir tanım da aslında şu anda hele bu kadar büyük boyutlara ulaşmış kentlerde yok gibi. Yani sanayi çağının getirdiği çok büyük değişimler ve insan yerleşmelerinin boyutları kalabalık, seçim kargaşası ve bir de -bilmiyorum sizce önemli mi, ama bence kent vizyonu açısından önemli- otomobil denilen kenti yutan bir budala alet var. Bunun getirdiği büyük değişiklikler gerçekten kenti tanımlamakta büyük zorluklar çıkarıyor. Tabii ben bunu sadece uzman ve aydınlar bağlamında söylüyorum; zaten halkın böyle bir derdi de yok.

Şimdi biz kent kültürü yahut kent dediğimiz zaman bir sürü imajlar ta Yunan kentinden, Ortaçağ kentinden, sanayi öncesi kentinden hele İstanbul'da olduğum zaman İslam kentinden bir Avrupa kentinden, bir sanayi öncesi kentinden arta kalan ne kadar konsept ne kadar biçim ne kadar ilişki varsa, onlar bizim söylemimizi, üst üste yığılmış bir vokabüler olarak bizim söylemimiz içine katılıyorlar şu -veya bu şekilde. Kimisi Vitruvius'ten kalmış, kimisi Rönesanstan kalmış, kimisi 10. Yüzyıldan kalmış gerçekten birçok sosyal konularla, estetik konularla ilgili şeyler yahut artık modası geçmiş, 20. Yüzyılın ikinci çeyreğinde sosyal teorilerde kalmış akıl almaz komplekslikte bir söylem yığıntısı var karşılıklı.

Bunlar üzerinde tartışmanın ortak bir çerçevesi olsa bile, kültürleri ve çevresel nitelikleri üzerinde ortak yargılar geliştirmek aşağı yukarı olanaksız gibi gözüküyor. Ne bileyim kent kültürü dediğimiz zaman Safranbolu da bir kent, Detroit de bir kent. Yüzbin nüfuslu bir kent de olabilir, 10 milyon nüfuslu bir kent de olabilir. Sahiden kent mi değil mi; o ayrı bir soru; fakat bunları yan yana hangi çerçevede tartışabiliriz?

Mesela, arabasız kentler de vardı vaktiyle, hatta hepsi öyleydi. Arabasız kent yine düşünülebilir postmodern bir kent olarak. Biz arabalı bir kentte yaşıyoruz ve bunların karşımıza çıkardığı sorunlar birbirinin aynı değil.

Bazı şeyleri bir araya getirmek o kadar zor ki, biz hâlâ grid sistemde yapı yapıyoruz. Şimdi Priene'de de grid sistemiyle yapılmış. Ege ikliminde grid sistemle yapılmış sokaklarda dolaşan bir adamla, grid sistemle yapılmış New-York'un 5 inci caddesinde dolaşan adam aynı mı? Ama biz, bunları üst üste yan yana grid sistemi diye bir kavram koyduğumuz zaman onun için de sanki aynı şeyleri konuşabiliyoruz. Yani kent söylemi içinde gerçekten bütün tarih boyunca yığılmış her kavram üst üste geliyor. Halbuki İstanbul gibi bir kenti düşündüğümüz zaman artık bunu aşağı yukarı hiçbir güç kontrol edemiyor. Hepimizin bildiği yasadışı yığılmalar, bir cangıl gibi, tropik ormanlar gibi büyüyorlar ve buna da biz kent diyoruz, İstanbul da bir kent. Tabii kendileriyle birlikte değişen sosyal boyutları, ekonomik, politik yapıları ve kentlerin fiziksel tanımını olduğu kadar kültürünü de değiştiriyor. Hatta kültürünü değiştiriyor ne demek; tanımsızlaştırıyor. Yani İstanbul aslında kendi bünyesinde o kadar çok kent ve köyü barındırıyor ki, bunların hangisinin kültüründen söz edelim diye düşünmek lazım, yahut konuşabilir miyiz diye de düşünmek lazım.

Mesela, Sultanbeyli diye bir kaza var. Tarihi yok; tarihi ormanmış. İçinde olmak isteyen, daha doğrusu kent üzerinde düşüncesi Osmaniye ile sınırlı ve ondan memnun -orada yaşadığına göre memnun' diyelim, yüzbinler var- şimdi bizim kültür tanımımız bunları içerecek mi, dışlayacak mı? Yoksa hangi çerçevede bir Sultanbeyliyle kent kültürünü birleştireceğiz? Bunlar arasında hep kompleks, karmaşık ilişkiler ve tanımlamasından zorluk çektiğimiz ve onun için de zaten tanımlayamadığımız şeyler var. Yani biz hangi kentin kültüründen ya da kent denilen olgunun hangi bölümünden söz edeceğiz? Gerçekten mi söz edeceğiz, istekten mi söz edeceğiz, yoksa bir imgeden mi söz edeceğiz?

Bazı kentler hakikaten bilinmezlikleriyle insanda korku salıyorlar. Mesela, İstanbul bunlardan bir tanesi, Kahire böyle bir kent, Karaçi böyle bir kent, Meksiko City böyle bir kent, New-York böyle bir kent. Ortası gökdelen, etrafı gecekondu, bu bir anokronizma, ama birlikte yaşıyorlar, hatta yan yana yaşıyorlar. Işıklı vitrinlerden mi bahsedeceğiz, kanalizasyonsuz sokaklardan mı bahsedeceğiz? Bunların hepsi kent kültürünün parçaları olarak karşımızda duruyorlar.

Bir de bahçeli kentler var, kargaşadan kaçan insanların yaşadığı yerler var. Ufak başlayıp sonra büyüyen. Bunların kültürü aynı mı, bahçeli evlerde yaşayan insanlar yahut da etrafını duvarlarla çevirerek oturan insanlarla, Sultanbeyli'de yahut da Ümraniye'de yaşayan insanlar, artık ortak bir kültürü tanımlayabiliyorlar mı, tanımlayamıyorlar mı? Aslında artık tanımlıyorlar desek, hepimiz bir araya kafa kafaya koysak, öyle bir kültürü tanımlayamayız.

Yoksa mesela, bütün bu fiziksel varlığı, tarihi varlığı bir kenara bırakıp birtakım ekonomik ve sosyal işlevselliklerin ilişkisi midir kent? Kent kültürü bunların sonucunda mı ortaya

çıkıyor? Yoksa kent plancılarının hep tartıştıkları gibi nazım planla yahut da bölge planıyla kontrol edilen bir fiziksel varlık olarak mı? İçinde ne olup biterse bitsin. Bunu söyleyecek bir şey değil, tabii kimse böyle demiyor, ama yani bir kuramsal kent kültüründen mi söz edeceğiz?

Bir de mimarların hayallerini süsleyen yahut da mimarların hayalleriyle süsledikleri mesela City Beautiful dan bahsedebiliriz, onun kültüründen de bahsedebiliriz veyahut onu yaratacak kültürden de söz edebiliriz. Tarihten kalan anıtlarıyla bir müze kentten de bahsedebiliriz. Aslında yabancılaşmış yığınlarıyla bir çeşit yozlaşmış insan deposu haline gelen kentler de vardır. O kentlerden de söz edebiliriz ki, aslında bugünkü sorunlarımız temelde, öyle kentlerimiz vardır ve giderek çoğalmasından ortaya çıkıyor. Giderek artan bir şiddetle insanlara işkence eden bir hapisane halinde olan kentler de vardır. Bir suç kenti vardır, üstelik de gizli kalmaya mahkûm suçlar kenti vardır. Üstelik bu da kültürel bir olaydır.

Ama öte yandan bütün bu hep negatif yahut da bilinmezlerin yanı sıra başka bir şeyler daha var. Mesela, bütün tarih boyunca horlanmış köylüler, umutlarla dolu olarak İstanbul'a veya büyük kentlere geliyorlar. Bir eşitlik diyemsek bile eşitleme ortamı olan bir fiziksel çevre kenti, başka bir yerde yok böyle bir şey, öyle değil mi? Asırlardır İstanbul büyük kente özgü hiçbir şey görmemiştir, ama insanlar buralara akıyorlar. Ve üstelik de bütün hastalıklara ve rahatsızlıklara karşı yine de biz sanatı, edebiyatı, mimariyi, düşünceyi sadece bu kentlerde üretebiliyoruz; ne kadar kötü...

Sadece o üretilen, yani kente özgü olduğunu düşündüğümüz, köyde olamayacağını düşündüğümüz kültürden de söz edebiliriz. Sonra başka bir şey daha var: Köylünün politizasyonu, kentlinin politizasyonu var. Kentlinin politizasyonu ortamı köyden çok farklı her şeye rağmen. O da başka bir kültürel örgütlenme demektir. Bundan da söz edebiliriz. Bütün bunlar böyle iç içe, yan yana, üst üste örtüşerek duruyorlar.

İşte kimi tarih boyunca yığılmış bütün bu öğelerin dışında bu bahsettiğim her şey, kenti ve kentlinin kültürünü oluşturuyor, insanın yaşamını yönlendiriyor ve biz bu konuşmaları 20. Yüzyılın sonunda yapıyoruz. Dünyanın bugünkü durumunu değerlendiren -son zamanlarda hepimiz okumuşsunuzdur kitap vesaire- bütün sosyal bilimciler, ekonomistler, tarihçiler, düşünürler için ekonomik bunalım, şiddet, terör, eşitsizlik, köktendincilik ve geçen yıldan kalmış ne kadar fanatizm ve önyargı varsa önümüze 21. Yüzyıl için tamamen karanlık yahut da hiç olmazsa, hiç bilinmez bir tablo çiziyor. Siz okudunuz mu bilmiyorum, ama ben şimdiye kadar olumlu bir 21. Yüzyıldan bahseden bir sosyal bilimci, kent tarihçisi, planacı görmedim. Yani 19. Yüzyıldaki o pembe hayaller, bugün teknoloji ve bilim çok daha ilerlemiş olmasına karşın bugün yoktur. Bugün giderek daha mutlu bir dünyadan değil, sürdürülebilir bir dünyadan bahsediyoruz. Sürdürülebilir demek, aman sürsün de nasıl sürerse sürsün demek.

Bunlar hepimizin bildiği şeyler gerçekten. Bazıları söylemeye bazen korkuyor. Bazen politik nedenlerle bunlardan bahsetmek istemiyor, ama bilmeyen kimse de yok. Hopson diye bir İngiliz tarihçisininin 1994'te çıkardığı "Ekstremler Dünyası" diye bir kitabı var. Onun bahsettiği enteresan şeylerden bir tanesi, bütün bu kargaşalıklara ve bilinmezliklere, karanlıklara, şiddete vesaireye rağmen insanlar temelde vurdumduymaz diyor, aldırış etmiyorlar. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yıkılmadan önce orada yapılan Sovyetlerin de katıldıkları araştırmalarda gayet merkezî beyin yıkayan rejimin içinde

insanların büyük bir çoğunluğunun hiçbir şeyle ilgilenmediklerini ertesi günden başka; onu anlatıyor.

Andy Lefebvre bir kitabının sonunda kent sorunlarının en önemli olanlarının birinin kullanıcının olağanüstü pasifitesi olduğunu söylüyor. Aslında biz de çevremizde aynı şeyleri izliyoruz. Hatta kendi kendimize soruyoruz, biz de tam manasıyla pasif mi yaşıyoruz diye.

Yani bu salonda plançıları, mimarları ve aydınları bir araya getiren sorunlar halkın hiç ilgisini çekmiyor. İnsanlara yeryüzünde bulut var diyen politikacılar, aynı zamanda çok da bağınaz ve irasyonel tavırları da aşıyorlar. Zaten zor olan koşulları, bir yandan umutları besleyip öte yandan akıl ve bilimi dışlayarak daha da zorlaştırıyorlar. Varılamayacak hedefler gösteriyorlar ve insanları umutsuzluğa sevk ediyorlar. Tabii bu vurdumduymazlık, temelde şiddeti de körükleyen bir şey. Kentlerde yığılmış olan büyük insan kitleleri, kentteki kültür sorunları dışında aslında güncel yaşam savaşı veriyorlar, hepimiz biliyoruz. Bu savaşın kültürel içeriği ise -onun da bir kültürel içeriği var- profesyonelleri, yani plançıları hiç etkilemiyor. Siz planlarımızda şiddeti engelleyecek herhangi bir boyut kattınız mı hiç şimdiye kadar, düşündünüz mü böyle bir şey? Tabii ki, düşünmediniz.

Biz soruna plançı olarak, profesyonel olarak insandan da başlamıyoruz. Bütün sorunlara, tümüyle insanı soyutlayarak yahut da onu sayıya indirgeyerek başlıyoruz. Mumford'un otobiyografisinde -en son yazdığı kitap galiba- bir soru var: "Neden giderek daha zengin olan bu kentlerde teknolojisi daha çok gelişmiş bu dünyada şiddet giderek daha artıyor. Ben çocukluğumda New-York Central Park'ta gezerken günün 24 saatinde benim kafama birisi vuracak, sövecek, benden para isteyecek, bıçaklayacak diye korkmadan dolaşıyordum. Halbuki şimdi akşam olduktan sonra Central Park'tan geçmek söz konusu değil. Ancak özel silahlı çete olmadıkça kabil değil" diyor.

Şimdi bu kargaşalık içinde acaba neden bu böyle oldu diye sorarsak, belki yanıtını veremeyiz; ama her gün daha sınırlı bir gözlemlerle önümüzde cereyan eden şeylere bakıyoruz. Dikkat ederseniz, televizyonlar, medya buraya bir şeyler aramaya, umut aramaya gelmiş olan insanlara güzel kırmızı elmalar gösteriyorlar; fakat ısırılmaları kabil değil o elmaları insanların büyük bir çoğunluğunun. Ta 1930'lardan bu yana sosyal bilimciler kentteki şiddetle ilgili bir sürü teoriler geliştirmişler. Hepsi de boş çıkmış sonunda. Bunlardan bir tanesi frustration, yani umutsuzlanma, durumundan hoşlanmama gibi bir şey, onun getirdiği bir kızgınlık. Bu sosyal teorilerden birisi ; yani ümit kesme, kızgınlık ve sonunda da şiddet.

Şimdi aslında etrafımıza bakarsak sosyologların anlattıkları bir düzen içinde olmasa bile, bu düzen içinde çeşitli nedenlerle de insanlar kızabilir ve agresif olabilir, fakat bu durum çoktan oluşmuş Türkiye'de. Şiddet şu veya bu nedenle, hangi şekilde izah ederseniz edin, toplumun karakteristik özelliklerinden bir tanesi olmuş.

Şimdi yarım yüzyıldan da fazla , yeni çözümler aranmaya başlandı; ama yarım yüzyıldan daha da fazla karamsar olarak bütün şehircilerin ve sosyologların, düşünürlerin dile getirdikleri bütün bunları, kendi boyutumuzda baktığımız zaman kanımca daha aydınlığa kavuşan bazı parametrelerle konuşabiliriz. Yani şöyle: Benim kanımca -burada daha spesifik bir şeye geçiyorum- dünyada genel background, üç temel olgu var. Aslında kent içindeki bütün şekillenmeleri, örgütlemeleri yahut örgütlememeleri ve kültür sorunlarının altında, temelinde yatıyor. Bunlardan biri, demokrasi adı altındaki çok partili

rejim. İkincisi kente göç, üçüncüsü de sanayileşme -ki, bunları ayağı yukarı hepimiz biliyorsunuz- Bunlar niteliksel ve niceliksel farklılıkları da olsa evrensel olgular, onun için hepimiz biliyoruz; ama Türkiye’de demokrasi denilen politik mekanizma ile olağanüstü boyutlarda kentlere göçün ortak etkisiyle hem kentlerde hem de onunla organik ilişkisi olan köylerde oya dayalı bir tür siyasal kültür egemenliği vardır. Asıl olay Türkiye’de kent kültürü dediğimiz zaman, politika dediğimiz zaman kentleşme yahut kentleşmeme dediğimiz zaman asıl sorun bu kırsal kültürün demokratik oy sürecine ve kente göçe dayalı güçleşmesi ve nihayet egemen hale gelmesidir, her şeye egemen, politikaya da egemen, kültüre de egemen...

Yani bugün Türkiye’de aydın, elit egemenliği diye bir şey yoktur. Oysa Cumhuriyetin başında bütün Osmanlı tarihi boyunca elit egemenliği vardı. Özel yetişmiş bir insan grubunun yüzde 90-95’i okuma yazma bilmeyen büyük kitleler üzerinde kesinlikle karar verme egemenliği vardı. Cumhuriyetin başında da öyleydi, çünkü onlar da zaten Osmanlı aydınlarıydı. Bu bitti, yani biz egemen değiliz, aydın, bu söylemleri yapan adamlar, topluma egemen değiller, toplum kültürünü yönlendirmiyorlar. Bu aslında tam bir köylü devrimidir, yani politik egemenlik, köyden gelen, kırdan gelen, taşradan gelenlerin elindedir. Türkiye’de onlar seçiyorlar. Türkiye’de politik demokrasi oy açısından yüzde 100 işliyor. Çünkü daha ne olabilir? Nedir politika netice itibarıyla, politik iktidar değil midir? Politik iktidar sizin elinizde mi? Değil. Belediye reislerine bakın, anlarsınız, öyle değil mi?

Dolayısıyla kentin kültür yaşamına, belediyelerin kültür programlarına bakın, Kültür Bakanlığının kültür programlarına bakın, bu bal gibi kırsal kültür egemenliğidir. Parlamento’ya bakın, konuşmalara bakın, her şeye, neye isterseniz bakın. Dolayısıyla bizde temel sorun, kent kültürü dediğimiz zaman bütün bu karmaşık ilişkiler içinde bir sorundur; yani politikanın temelde tamamen kırsal kültürün eline geçmiş olmasıdır. Bunun temsilcisi değiliz. Biz sözcüsü olabiliriz. Yani bir profesörü kırsal kültürün söylemini yapabilir -ki, öyle oluyor zaten- o kazanmanın tek yolu, kırsal kültürün egemen olduğu yerlerde onun söylemini sahiplenmektir. Dolayısıyla bir de bakıyorsunuz ki, Amerika’da doktora yapmış, bilmem nerede ne yapmış falan, fakat köylü gibi konuşuyor. Kendisi köylü gibi konuşmıyor, ama konuşuyor. Yani en azından onun anlamayacağı lafları söylemek zorundadır ve demokratik süreç çalışıyor.

Buna ek olarak bir de sanayileşme olgusu var. Sanayileşme hepimizin bildiği gibi yeni bir sınıflaşma, yeni bir ekonomik yapı, yeni bir fiziksel görüntü yarattı İstanbul’da böyle, Ankara’da da böyle ve yeni istekleri de ortaya çıkardı. Bütün köylerden, kırdan, taşradan buralara akın eden insanlarda. Şimdiye kadar yaşanmamış bir nüfus baskısı da var. Bu nüfus baskısı, demin söylediğim kırsal nüfus egemenliğine paralel olarak kent toprağını altın madenine çevirdi. Bu da şimdiye kadar hiçbir zaman olmamış bir yağma mekanizmasını beraberinde getirdi.

Bugün artık rant diye filan değil, yağmacı diyeceğimiz bir sınıf var ve bu sınıf küçük bir sınıf değil. Belki sosyologlar, politikacılar bunları kabul etmezler veya ederler ya da kendilerine göre isim takarlar ama, bence bu yeni sınıfın oluşturduğu bir şey. Bu yeni sınıfa ben yastık sınıfı diyorum; bu yastık sınıfı, bütün sınıflardan insanları içeren büyük bir sınıf. Çünkü, kent yağmasında köylüsünden, belediyesine, politik partisine, orta hallisine kadar herkes buna katılıyor. Bu, aslında belki de zorunlu bir şeydir; çünkü, bütün bu kırsal alan halkı

geldiği zaman, bunları sistemi yok edecek, bozacak, var olan çalışmayı zorlayacak olan baskısını bu yastık sınıf, rantı da paylaşarak karşılıyor. Bunun içinde köylü de var, holdingin başkanı da var, parti başkanı da var, belediye de var, herkes var, hatta belki biz de varız; çünkü, çok da sıkıntılı bir durumda görünmüyoruz biz. O yastık sınıfının içinde yaşıyoruz. O yastık sınıf, dolayısıyla baskıyı nötralize ediyor, absorbe ediyor birçok büyük rahatsızlıkları. Burada herkesle beraber ortağız; gecekonduda kaçak ev yapanla da ortağız, belediye ile de ortağız, devletle de ortağız. Bunun içinde mafya da var, her şey de var. Şimdi, şaşırıyoruz bazen gazetelerde karşımıza bir şeyler çıkıyor; şaşıracak bir şey yok. O yastık sınıfı çok yaygın; devletin içinde de var, dışında da var, biz de çaktırmadan dahiliz, konuşuruz, konuşuruz... Tabii, bu devlet, bu rant akıl almaz bir rant, bu rant Türkiye bütçelerinden çok yüksek bir rant. Yani, devletin dağıtabileceği paranın... Devlet para dağıtmak için vardır, menfaat dağıtmak için vardır, kontrol etmek için vardır. Bu, ondan çok büyüktür. Öyle olunca, bütün geleneksel ahlak normları sıfır, yok böyle bir şey, kalmadı! Çünkü, buna her kesimden toplum da katılıyor. Ahlak düşüklüğünün boyutlarını ve topluma egemen oluşunun vurdumduymazlığını, paranın her şeyi satın aldığını görmemek, kendisine bir parça saygısı olan için olanaksız. Bu kargaşalığa, galiba Fransız Filozofu diyor ki: Yani, bu artık kargaşanın kargaşası anlamına da gelebilir; tümüyle kargaşa. Yani, her kararı kırsal kültür temsilcisi politikacının verdiği bir toplumda o zaman sormamız lazım: Kent kültürü neyi temsil eder? Ya da kültürü ne temsil eder? Gerçekten bu, yanıtı verilemeyecek bir soru şu anda.

Tabii, karmaşıklaşma, çağdaş kaos kuramını da çağrıştırıyor ve bu kaos, insanın yasaların sırrına erişemediği bir karmaşıklaşmanın adı oluyor. Bu süreç içinde de planlama -plancılar kusura bakmasın ama- çok da önemini yitirmiş durumda. Peter Hall'ın "Geleceğin Kentleri" adlı bir kitabı biliyorsunuz, 1990'larda çıktı galiba, sonunda bir gözlemi var, diyor ki: "Planlama, 1950 yıllarında nihayet resmî, yasal bir statüye erişmişti" Ondan evvel de var tabii de "Gerçekten, artık planlama 1950'li, 1960'lı yıllardaki prestijini çoktan kaybetmiş durumda ve bunun nedeni gerçekten sadece planlamadan uzaklaşmış olması değil, ona egemen olunamaması" Ben de diyorum ki: Evet, bu böyledir; neden, çünkü kırsal kültür egemenliği var. Eskiden planlamanın muhatabı, yani karar mekanizmasının başında oturanlar, elit sınıfı idi. Ne kadar bozuk olursa olsun, sizin lafinızı anlayan bir sınıftı. Bugün öyle bir şey yok.

Şikago ekolünün o çalışmaları başarılı olamamış, o zaman popülist bir politikacı, bizde de çok popülist politikacı var, çıkmışlar ve demişler ki: "Görüyorsunuz, planlamanın hiçbir faydası yok" Halkı da kendi yanlarına kolaylıkla almışlar. Türkiye'de bu her dakika olan bir şey -biliyorsunuz gecekonduda bunun en karakteristik taraflarından bir tanesidir- geçenlerde belediye reisi dedi ki: "Kurullara ne ihtiyaç var! Bunlar bize karşı Boğazi korumak istiyorlar; bunlar bu vatani bizden daha mı çok seviyorlar? Biz de onlar kadar vatani seviyoruz. Kurullar olmasa da bu işi yaparız" Yani, demek ki, vatanını seven dışçı de olabilir, böbrek ameliyatı da yapabilir. Bu, tamamen kırsal kültür söylemidir. Yani, bilim ve aklın önemi yok; vatanını sev, eski eser kurtar, ameliyat yap, ne istersen yapabilirsin! Onun için, biz kentlerin dününü kırsal kültür temsilcileriyle konuşamıyoruz, çünkü onların dünden haberleri yok, tarih bilmiyorlar, belleklerinde dün diye bir şey yok. Yarını, bütün düşünürler gibi, tümüyle kestiremiyoruz, belirsiz. O zaman bugünden söz etmemiz lazım. Ama, bugünden nereden söz edeceğiz? Kent ve kültür dediğimiz zaman Safranbolu'dan mı bahsedeceğiz, Bodrum'dan mı, Osmaniye'den mi, İstanbul'dan mı?..

Tabii, bütün bu sorunlar, dünyanın genel sorunları içindedir, yanıtı da herhalde dünya ile birlikte gelecek yahut da gelmeyecek. Ama bize özgü parametreler var; bunları doğru tanımlamak ve bir an önce tanımlamak bizim sorunumuz, gene de elitin sorunu. Bu bize, sorunlara genel çözümler getirmek için değil, çünkü böyle çözümler olmadığını biliyoruz, ama karşılıklı çıkan durumlarda spontane çözümler bulmamızı gerektiren bir yol tavsiye ediyor. Tabii, bunları da insanı düşünerek tanımlamamız lazım. Tabii, bu kadar çok olumsuzluktan söz edip de keçi boynuzu gibi çözüm önermek, çok da doyurucu değil, insana dönük, spontan, küçük çözümler getirmek gibi bir şey. Ama, Türkiye'yi bu hale getiren kırsal kültürün gücü çok önemli. Bunu anlamazsak hiçbir şey anlayamayız. Hangi konuda tartışılırsa tartışılın, karşımıza nerede bir sıkıntı çıkarsa çıksın, bakın oraya, orada kırsal kültürün egemen olduğu bir karar mekanizması vardır. Eğer öyle olmasa, o zaman rasyonel bir şey tartışmak olanağı olabilir.

Belki de bizim için tek sorun, popülizmi bir yana bırakıp, köylünün geleceğini ne yönlendirme ne de idare etme gücü olmadığını seçerek kabul etmekten geliyor. Yani, 65 milyon, 70 milyon, isterse 5 milyon olsun, bir karmaşık mekanizmayı, karmaşıklaşmış bir ortak yaşamın mekanizmasını, köylünün kontrol etmesi olanağı yoktur, oraya çözüm getirmesi olanağı yoktur. O bir felaket getirebilir. Kendiliğinden bir şeyler olursa olur. Ama, kütlelerin bir de biyolojik enerjisi var, bir de pozitifleri koyalım, müthiş bir biyolojik enerji. Sonra, kütleler yeniyi istiyorlar, yeniyi reddettikleri filan yok. Çarşaf örtene de istiyor, örtmeyen de istiyor. Sonra, bütün herkes, buraya gelenler, çocuklarının kendilerinden daha iyi yaşamasını da istiyorlar. Bütün rahatsızlıklara ve tehlikelere karşın, kent dediğimiz olgu, kentliğini yitirmiş bile olsa, hâlâ bu potansiyelleri taşıyan tek yer, her şeye rağmen. Yani, biz bütün kuramları koyanların hepsi yanlış olabilir, değişebilir; ama, insan beyninin kapasitesi o kadar hızlı değişmez. Yeniyi yaşama isteği insanlarda var. Onun için, insana yatırım bence temel olgudur. Kent kültürünün tek çıkış noktası insana yatırım. Ne kadar zor da olsa, karışık da olsa, yine de insanlık intihar psikozuna girmedikçe, insan kendini kurtarabilir. İnsana yatırımda evvela büyük kent geliyor, İstanbul geliyor. Tabii, bütün kentler büyükleme, azmanlaşmaya doğru gidiyor.

AYKUT KÖKSAL(MSÜ)- Ben, biraz okumaya çalışalım diyorum, bir başka noktadan bakmaya çalışalım. İstanbul'da kendini üreten bir kültür var mı bugün? Kültürü, iyi, kötü, şöyle böyle diye tanımlayamayacağımıza göre, evet var. İstanbul'da şu anda kendini üreten bir kültür var. Şimdi, önce tarihe çok kısaca bir bakalım. Osmanlı dönemi, bir kent kültürü üretmiş; işte, İstanbul'da üretmiş, farklı ölçeklerde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde, Diyarbakır'da, şurada burada üretmiş ve bu sofistike bir kültür. Ha, evet, Batılı bakışla ya da Batıda gördüğümüz normları taşıyarak okuyamayacağımız bir kültür belki, farklı, müziğiyle farklı, yolunun döşemesi yok örneğin; evet, yok. Ama, içerdiği bütün öğelerin içerisindeki ilişkiler düzeniyle de onlara yüklediği anlam planında... Dedğim gibi, kentli, kentte yaşayan o anlamı üretiyor.

Peki, sonra ne oluyor; tabii ki yeni bir şey söylemiyorum, bilinen bir şey. Cumhuriyetle birlikte ciddi bir kopuş ortaya çıkıyor. Aslında, bu kopuşun ortaya çıktığı alan kırsal alan değil, kentsel alan, kentte ortaya çıkıyor kopuş. Yani, kopuş, sonunda kent kültüründe kendisini gösteriyor ve az önce sözünü ettiğimiz bütün o arkadaki anlam planını ortadan

kaldırıyor. Dışarıdan yeni normlar taşıyor, hatta öğelere yeni anlamlar taşıyor. Yani, bir anlamda şunu da söyleyebiliriz: Artık kent, kendi kültürünü üretmez duruma da geliyor.

Peki, bugün Doğan Beyin sözünü ettiği bir durumla karşı karşıyayız. Yani, Doğan Beyin kırsal kültürü temsil ettiğini söylediği bir yığınin kente gelmesi durumuyla karşı karşıyayız. İzin verirseniz, ben bunlara yeni kentli diyeceğim, onlara hâlâ kırsal kültürün temsilcileri diyemeyiz; çünkü, kırsal alanı terk etmişler, kırsal kültür bağlamını terk etmişler. O kültür bağlamını terk edip buraya geldikten sonra, o kültürü yeniden üretmeleri söz konusu olamaz. Demek ki, burada yeni bir şey üretiyor olmaları söz konusu olabilir ancak. Bir kere bunun altını çizelim. Bunlar, beğenelim beğenmeyelim, yeni kentli. Ha, şöyle bir tavırda olabilir miyiz; olabiliriz: Evet, bunlar yeni kentli ama, kentin ne olduğunu bilmezler. Zaten hiçbir kültürel formasyonları da yoktur, kırsal kültür.

Peki, o zaman ne yapalım; bizler kentsel korumayı çok iyi biliyoruz. Normları biz koyalım ve koyduğumuz normları yaşama geçirelim. Yani, biz bir küçük azınlık, bir küçük grup bildiğimiz için, yani biz uzmanlık sahibi olduğumuz için, çoğunluk adına kentsel kültürü üretelim. Olabilir mi böyle bir şey? Olamaz, olamıyor da zaten, olmasına da imkân yok. Biz istesek de, bunu doğru bulduğumuzu söylesek de bu gerçeklik düzleminde var olamaz, mümkün değil. O zaman, okumaya çalışmak -belki dediğim gibi, bize çok yanlış gelse delazım.

Ha, bu arada şunu da söyleyeyim; doğrusu, bu yeni kentli çoğunluğun kentin yönetimine geçmesiyle birlikte gerçekleştirdiği ve katılmadığımız değişimlerde o elit korumacı kurulların da yeri yok mu? Var. Şimdi, doğrudan doğruya Dalan dönemine bakalım, Dalan döneminde Dolmabahçe Sarayının arkasında Swiss Otel Koruma Kurullarından kaçırılarak mı yapıldı? Hayır. Koruma Kurullarının altında imzası var. İşte, yeni kentli, kentteki öğelerin ilişkiler düzeninde yeni bir anlam taşıyor, ben başka bir anlam taşıyorum. Benim taşıdığım anlam, ben ya da kentin tarihi, o tarihi benim okumam, Boğazdaki yalıyla deniz ilişkisini, yapı-deniz ilişkisine bir anlam veriyor. Yeni kentli için böyle bir anlam vermiyor, başka türlü anlamlandırıyor o. Aynı şekilde, benim Dolmabahçe Sarayı ile kentin ilişkisini de benim anlamlandırıdığım gibi anlamlandırmıyor. O yüzden de, yönetime geçirdiği kişi de başka türlü anlamlandırdığında, itiraz da olmuyor. Ha, Dalan yeniden seçilemiyorsa, emin olun siyasal ve etik nedenlerle yeniden seçilemiyor. Yoksa, kentte hoşla gitmeyen görünümünün mimarı olduğu için değil.

Bir kere şunu kabul etmemiz lazım; bir, bu yeni kentli var, bu yeni kentli bir kent kültürünü üretiyor ve istesek de istemesek de, hoşumuza gitse de gitmese de, bizim okumalarımızla ve bizim tanımlarımızla çakışsa da çakışmasa da, kenti yeniden anlamlandırıyor.

Şimdi, bazı şeyleri çok net yaftalıyoruz ve bir yana bırakıyoruz. Bunların tamamen siyasal düzlemdeki bir tartışmanın öznesi olduğunu söylüyoruz, bir yana bırakıyoruz. Bir örnek vermek istiyorum; Ayasofya'nın camiye çevrilmesi meselesi. Çok rahatlıkla denilebilir ki: Bu bir siyasal tartışma konusudur. Zaten siyasal kutuplaşmanın da hep bayrak konusu olmuştur. Bu denli kolay mı? Aslında, demin söylediğim, Cumhuriyet döneminde kentsel öğelerin dışarıdan yeniden tanımlanmasının çok belirgin bir örneğidir. Paris'teki Notre Dame 'da çok önemli tarihi bir yapı; ama, müze değil, içinde ibadet yapılıyor. Gotik döneminin en önemli yapılarından biri. Biz Cumhuriyet döneminde orası müze olacak demişiz. Yaşamın içinden koparmışız onu. Doğrusunu söylemek gerekirse, o yaşamın

içinden kopan Ayasofya sadece ve sadece gezginlerle yaşar hale gelmiş; bu da bir gerçektir.

Şimdi, eğer yeni kentli onu yeniden anlamlandırmak istiyorsa, buna karşı durmak doğru mu? Ben eminim yeniden anlamlandırmak istediğine. Bir başka örnek vereceğim: Topkapı Sarayı. Topkapı Sarayına benim çocukluk yıllarımda İstanbullular çok fazla gitmezdi, turistler giderdi. Şu sıralar Topkapı Sarayını inanılmaz derecede gezen İstanbullu var. Hangi nedenle geziyorlar: Kutsal emanetler olduğu için. Evet, ama bu şu demek, hoşumuza gitsin ya da gitmesin, ama Topkapı Sarayı yeniden anlamlanıyor ve kendini yeni kültürel bağlam içinde yeniden kendine bir yer oturtuyor. Topkapı Sarayı bir başka bağlam içinde var olmaya başlıyor. Bunun karşısında durmanın âlemi yok, duramayız da.

Şimdi, bunun sonuçlarının olumlu olduğundan söz etmek ya da bizim düşlediğimiz kentin geçmişten devraldığı ve bir kez ortadan kalktıktan sonra bir daha kurulamayacak olan bütün o tarihsel ilişkiler düzenini mekânın tarihten devraldığı belleği ortadan kaldıracabilecek olan bu sonucun karşısında sadece hayıflanarak durmak değil, belki bunun dinamiklerini anlayarak, ama o dinamikleri anlarken de, kırsal olan doğru bir şey üretmez, doğru bir şey üretmediği için de -onu tümüyle bir yana bırakalım- tabî ki onun çaresi de demin söylediğim gibi, çözümsüzlüktür. Ama, acaba bu dinamiği okuyabilir miyiz, bu dinamiğin nasıl anlamlandırmak istediğinin peşine düşebilir miyiz ve o zaman eğer uzmanlığın getirdiği bilgi birikimi varsa, evet, bizler bu kentin tarihini, bu kentin kültürel backgroundunu daha iyi okuyabiliyorsak, anlamlandırabiliyorsak, o anlamı yeni dinamiklerle birlikte nasıl buluşturabiliriz. Yani, yeni anlamların da bir anlamda üremesine, yeni anlamların kendini üretmesinde nasıl katılım söz konusu olabilir?

Kısaca söylemek istediklerim bunlar, teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Ben sadece şunu hatırlatayım, sonra tartışmada işe yarar. Ben, kentlerin büyümesini ve kültürünü tarih bağlamında filan hiç değinmedim bile ona, çok fazla önemli değil şu anda. Kırsal kültüre köylülerin kültürü demek değil; kırsal kültür, aslında Osmanlı toplumunun kültürüdür, tarımsal toplumun temelde rasyonele çok kolay erişemeyen kültürünün tümüdür. Yoksa, kırsal kültür köylülerin kültürü demek değil. Şehirliilerin de kültürü aslında kırsal kültürdür. Fakat, sayısal olarak şimdi egemen oldu. O zaman, belki çok küçük bir elit grubunun tarihi nedenlerle idare ettiği bir dünyadan başka bir dünyaya geçtik. Bu dünya tabî kendi kendini tanımlıyor, zaten tanımlıyor ve onun sonuçlarını da göreceğiz; ama, rasyonel olarak tanımlamıyor daha. Rasyonel, onun özelliği değil; ortaçağın özelliği rasyonalizm değil, pozitivism değil, bilim değil...

AYKUT KÖKSAL - Ama, günümüzün özellikleri de bunlar değil. Yani, günümüze baktığımız zaman, bu sizin sözünü ettiğiniz paradigmayı günümüz tartışıyor.

BAŞKAN - Tartışıyorlar tabî; ama, Avrupalılar kendi tarihleri perspektifinde tartışıyor, onun için biz bu tartışmayı şimdi yapmayalım, sonra yapalım.

Buyurun Feride Hanım.

FERİDE ÇİÇEKOĞLU - Nereden başlayayım diye düşünüyorum, birkaç nedenden ötürü. Birincisi, ben mimarlık eğitiminden gelmekle birlikte onu sürdürmedim veya sürdüremedim, başka alanlarda bana katkısı olmakla birlikte. Burada şu anda İstanbul

Dergisinin Yayın Yönetmeni kimliği ile sanıyorum bulunuyorum, o nedenle çağrıldım ve buraya geç gelip erken gitmem de İstanbul'un azizliği ile çok yakın bağlantılı olduğu için, biraz program dışı, bugünün serüvenine yönelik kısacak bir konuşma yapıp sonra özür dileyip izninizi alacağım. Ama yakalayabildiğim konuşmaları bir ucundan bağlamaya çalışacağım, çok zamanınızı çalmayacağımı umuyorum.

Kent dediğimiz rasyonel bir örgütlenmeyle bir arada yaşamayı gerektiriyorsa, benim bugünkü serüvenim, yani buranın belki niye o anlamda bir kent olmadığına da göstergesi, benim beceriksizliklerimin de ötesinde. Saat 8.00'de buraya gelmeye çalışarak başladım, ama işte bilinen neden, sis, vapurlar çalışmıyor, dolmuş kuyruğu bekleniyor ve yığınlar halinde başka hat dolmuşu olduğu halde, hayır o hattın dolmuşu beklediği için, insanların hepsi çok gecikti. Kuyruktaki kendimize baktım; şimdi bir kısım önce söylendi, sonra kaderine razı oldu. Tevekkül bizim toprağımızın biraz özelliği olduğundan biraz da son zamanlarda belki kısmen çaresizlik kısmen yeni yönelimler sonunda tevekkül daha değer kazandığı için, tevekkülün hakim olduğu kısmî söylemler ve kısmî baş eğme altında hepimiz geciktik; bu gecikmenin nedeni.

Erken ayrılmamın nedeni de, yine çok farklı bir zihniyetten kaynaklanmıyor. Bugün saat 12.00'de benim adıma TÜYAB'da bir konuşma konmuş ve bana haber vermeyi unutmuşlar. Birisi dedi ki: "Perşembe günü senin konuşman varmış" Ben de "Haberim yok" dedim ve gazeteyi açtım ki, evet, gerçekten Perşembe günü bana konuşma konulmuş. Şimdi, bu aradaki sıkışıklık, sanıyorum akılcı örgütlenmeyi beceremeyen, tam İstanbul! Onun ötesi, bence tam bizim toplumumuz. Yani, ne doğu ne batı; arada. Çok güzel, hani gazeteyle basılacak bir programlama yapılıyor ama, konuşacak insanlara haber verilmesi unutuluyor. İşte, siste vapur çalışmıyor; çünkü, başka türlü bir ulaşım... 12 milyonluk bir kentin hava şartlarına bağlı olarak damarlarının kesilebileceğine yönelik bir tasarım zaten yok. Tasarımın olabileceği noktalarda hep kesintiye uğramışız. Yani, hep böyle tartışmışız; acaba biz doğru yolda mıyız, Batıya yöneldik iyi mi ettik? Aslında bizim değerlerimiz doğuydu, niçin kentlerimizi bir Batılı gibi planlamaya çalışıyoruz?.. Mesela, metroyu tartışacağımıza Taksim'e bir cami yapalım mı, onu tartışmışız. Belki zamanında Taksim'de bir cami olmuş olabilirdi veya bugün hâlâ olabilir, oradaki kiliseyi kapatmak için mi olmalı, Taksim'in camiye mi ihtiyacı var, kültür merkezine mi ihtiyacı var?.. Bütün bunlar tartışılabilir ama, önce şehrin işlenmesi lazım, şehir işlemiyor. İşlemeyen bir şehirde biz galiba, hepimiz, böyle bunları tartışmak zorunda kalıyoruz. O açıdan, ben konuşmanın başını yakalamamış olmakla birlikte, sevgili Doğan Kuban'ın kırsal kültür konusundaki görüşlerine fevkalade katılıyorum. Yani, benim kendimi böyle rahat ve mutlu hissettiğim yegâne zamanlar, onları galiba o biçimiyle duyup, hiç değilse, bir açıklaması olduğunu ve bunun büsbütün bilinemez olmadığını hissedebildiğim zamanlar. Diğer zamanlarda büsbütün kendimi kaybolmuş hissediyorum. Düzelmelerden umudumuzu kestik mi diye düşünüyorum, kendi adıma pek... Yani, bu kentin daha iyi işlediğini görebileceğim zamanlara ait güçlü umutlar beslemiyor gibiyim. Bu durumun niye böyle olduğunu anlamak, işte gecikmeler karşısında sinir krizlerine tutulmamak, gelip buraya özür dileme yürekliliğini göstermek... Çünkü, açıkçası hani gelmeyip, bari doğrudan öbür tarafa yetişeyim diye düşündüğüm bir ara da oldu ve az önce eleştirdiğim, hep bunları tartışıyoruz, sözüne kendim de aynı şeyleri tekrarlayıp sizi büsbütün sıkarak uzatmamak için hoşgörünüzü dileyeceğim.

Söyleyeceklerim bundan ibaret.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Buyurun Hande Hanım.

HANDE SÜHER - Sayın Başkan, sayın izleyiciler; gerçekten dün den beri izlediğimiz kadarıyla son derecede güncel olaylara yönelik bir kongre topluluğu içerisinde olmanın heyecanını yaşıyorum. Çünkü, bu görüşülmekte olan konuları çok önemli buluyorum.

Efendim, planlamada sabah konuk konuşurken dediler ki: Planlamada üç öge önemlidir, bu plandır, stratejidir ve yöneticidir. Şimdi, ben diyorum ki, planlamada en önemli olan şey -bunlar arkadan gelir- önce amaçtır. Niçin yapıyoruz biz bu işi ve o amaca ulaşmak için de hangi hedefleri seçelim? Yanlış hedeflerle amacı saptıralım da oluyormuş gibi mi gösterelim, yoksa doğru ve sağlıklı araçlar seçerek hedeflerimizle amaca ulaşmaya mı çalışalım? Bu bakımdan, ben buradaki amacımı söyleyerek olaya girişmek istiyorum.

Nereden böyle bir düşünceye geliyoruz? Neden bu olayın üzerinde duruyoruz?.. Ben de Doğan Beyle tümüyle aynı düzeyde ve fikirde düşünmek üzere, kenti savunuyorum. Hep savundum, metropoliten kenti de savundum; ama, bir kentin olanaklarını, koşullarını tümüyle beraber görerek kent demek gerekli. Çünkü, ben kenti, aydınlanmayı getirecek yer olarak görüyorum. Rönesans kırdan mı doğdu Doğan Beyciğim, köylerden mi çıktı Rönesans hareketi?..Bir aydınlanma... Evet, bizimki başka türlü... Ben galiba ona da biraz karşı duracağım. Aydınlanmayı getiren ve demokratikleşmeye ivme kazandıran, düşey hareketliliğe olanak veren bir ortam olarak gördüğüm için kenti savunuyorum. Eğer biz demokratikleşme sürecine gireceksek, bunu destekleyecek olan yer kenttir, köy değildir. Çünkü, köy kapalıdır. Her ne kadar köylerimiz eskisi gibi değildir, her türlü donatılarla açıldı ise de, yine de her türlü hareket ve özgürce fikirlerini düşünebilme olayını, cesaretini gösterilecek yer yine kenttir; ben de onun için kentin yanındayım ve kentte de şu olayı yıllardır yaptığımız çalışmaların sonucunda size sunmak istiyorum.

1980'lerin içerisinde kentleşme ayrı, kentlileşme ayrıdır diye savunduğum görüşümde, düzeltmem, kentlileşmelerin hepsini yanlış yazılmış kentleşme diye düzeltmişim. Yani, kentlileşme deyimi yabancı idi. Bugün için kullanıyoruz.

İkincisi, biraz evvel Aykut Bey yeni kentli dedi. Eğer biraz başka konulara da yönelmiş olsalardı, bunun 1989'da bizim tarafımızdan uluslararası toplulukta tescil edilmiş bir deyim olduğunu görürlerdi. Önemli bir şey değil ama, bunu kullandık gerçekten, yeni kentliyi kullandık uluslararası toplantıda ve kentlileşmeyi kullandık. Doğrusu, o kelimenin tam da İngilizcesini bulamadık; ama, kentlileşmeyi ve yeni kentliyi gündeme getirdik.

Bu yeni kentliyi de savunuyorum, kentlileşmeyi de savunuyorum, kenti de savunuyorum ve bu pencereden bakan da bir söylemi sizlere sunmak istiyorum. Nedir bu söylem; kentimizde gerçekten yeni kentli var, göçle gelmiş olan nüfus. Ancak, göçle gelen nüfusu incelediğimiz vakit, bugün için artık ikinci hatta üçüncü kuşağın kentte olduğunu ve İstanbul doğumluların giderek arttığını görüyoruz. Dün burada Sayın Hocamız İstanbul doğumlular yüzde 36 falan dedi, İstanbul doğumlular çok daha fazla; fakat, ayrıca doğdukları yer metropoliten kent. Yani, Ankara veya ilçelerinden İzmir veya ilçelerinden, Denizli veya ilçelerinden, Trabzon veya ilçelerinden gelenler de çoğunlukta. Yani, kent kökenli geliyor; fakat, bir başka olay da, önümüze çıkıyor. Bu, bizim İstanbul'da bir veriler var, bir de hedefler var, İstanbul'un verilerinde gerçekten İstanbul 50 yıl önce daha iyi bir kültür ortamı mı veriyordu? Yoksa, bugün izlenimlerimizi veya hedefi veri gibi mi

alıyoruz? Burada çok önemli bir durum var. Hepimiz burada doğup büyüdük, İstanbul'un o dönemini de biliyoruz, bugün bir gazetenin sütunlarına sığmıyor İstanbul'daki kültürel etkinlikler, sanat etkinlikleri. O zaman, işte çocuktuk, hepimiz biliyoruz, bir tek şehir tiyatroları olmak üzere, komedi ve dram Tepebaşı'nda iki bina olarak vardı. Bunun yanı sıra da, birkaç özel tiyatro güçlkle ayakta durmaya çalışırdı. İstanbul'da durabilmeleri için de bir sezon İstanbul için 11 ay Anadolu turnesi yaparlardı. Çünkü, o zaman da Zonguldak'ta yetiştiğimden, bir Zati Sungur gelince memnuniyetle onu görmeye, Muammer Karaca geldi, ona gidelim görelim ve biz bu şekilde bir etkinliğin olduğu yerde şu anda İstanbul'da kaç konferans, kaç kültürel etkinlik, kaç toplantı, kaç söylem ve bunların hepsi de halka açık; hiçbirisi de ücretli değil. Ücretli olmayan nice etkinliklerin olduğunu görüyoruz. O bakımdan, ben yeni kentlide de, kentlide de biraz daha iyimser görüşlerle olaya yanaşmaya çalışıyorum. Bu bakımdan, ardışık senelerle yıllarla izlemiş olduğumuz bir durum var ve bunu ulusal ve uluslararası toplantılara sunduk. Bu yeni kentlerin kimliğiyle ilgilendik, yeni kentlinin geldiği zaman umdukları, buldukları ve beklentileriyle ilgilendik.

En önemli olay, benim hiç kullanmak istemediğim olay ki, bugün onu yabancı konuk da söyledi, dışlanmışlık. Ben hep onu bütünleşme olarak söylüyorum. Dışlanmışlık olayını kullanmak istemiyorum. Kimsenin kimseyi dışlayacak antidemokratik bir gücü yok çünkü. Eğer biz bir demokratik toplumsak ve demokratik olarak kalmak istiyorsak, bu antidemokratik baskıların da üstesinden gelmeye çalışmalıyız. Çünkü, asıl olan olay, bu antidemokratik baskılardır. Kendi düşünce yapımıza göre olmasını istediğimiz toplumun profilini çizip, o profilin dışındakileri de dışlanmış addetmek gücüne hiçbirimiz, esasında, sahip değiliz. Onun için, bu olayı demokratik bir olay olarak görmenin yanında olduğumu da hep savundum.

Kimdi yeni kentli? Efendim, yeni kentlinin gelişi, Doğan Bey için bu biraz can sıkıcı olacak, çünkü bunun için özel toplantı yaptık ama, yine de müsaadenizle bunu da arz etmek istiyorum. 1991'in bulguları da 1996'nın bulguları da aynı; fakat, biraz daha eğilim artıyor olumlu olmak üzere. Beklentilerini soruyoruz: Niye geldiniz, ne bulmak istiyordunuz? Daima birinci sırayı: "Daha iyi iş" aldı. Hiç değişmeyerek, ikinci sırayı: "Daha iyi gelir" aldı. Üçüncü sırayı neyin aldığını bu durumda düşünebiliriz; "Daha iyi eğitim vermek üzere geliş" aldı. Şimdi bakınız, sadece iş bulmak için değil, mevcut olduğunu düşündüğü donatılardan daha iyi eğitimden, bu altyapı donatılarından yararlanmak üzere gelişinde etken olan bir değer durum da var: "Daha iyi sağlık" Eğer ardışık gidecek olursak, "Daha iyi sosyal çevre", "Daha iyi insan ilişkileri" Bir de, gerçekten hepimizi karamsar kılacak olan bir diğer hane: "Hiçbir şey beklemeden geldim" diyor. "Zaten hiçbir şey de bulamadım" diyor. Bu da, aşağı yukarı dörtte bire yakın bir topluluğu bize gösteriyor. Bu, karamsar bir olay.

Ancak, daha iyi iş bulduğunu söylüyor, beklentisi de bunlardan daha yüksek. Yani, diyor ki İstanbul'da daha da iyi iş bulacağım. Demek ki gelmesinin birinci itkisini olumlu olarak yerine getirmiş. İkincisi, bu çok ilginç, diyor ki: "Daha iyi gelir bulamadım" Bu beyan hiç değişmiyor. Daha iyi işi buluyor ama daha iyi geliri bulamıyor. Daha iyi geliri bulamadığı vakit, onun ekonomik profilini de inceliyoruz. Ekonomik profil şöyle: Gecekondu demiyoruz; çünkü, gecekondu alanı çok az kaldı artık İstanbul'da. Yasallaştırma yasallaştırma gecekondu diye bir olay kalmadı. Belediyeler kuruldu, belde belediyeleri kuruldu, belediye sınırları içine girdi, imar planları yaptı, toprak olaylarını yasallaştırdı, biz bunlara diyoruz

ki: "Genelde plan dışı alanlar" Bu plan dışı alanlarda, durumlarını incelediğimiz vakit, yüzde 100'ünün aydınlanma, evde temiz su ve akarsu bulunduğunu görüyoruz. Bundan evvelkilerde hep akarsularda kesintiler vardı ama, bu İstanbul'un her tarafında söz konusu idi. Bildiğiniz gibi, kesinti kuraklığa bağlı bir teknik olaydı, akarsuyu var hepsinin evinde. Yüzde 97,25 oranında kanalizasyon, 1,75 oranında da fosseptik var. Yüzde 100'ünün evinde bu gibi donatılar var.

Kendisine ilişkin donatılara gelince de; hiç ihmal edilmeyerek yüzde 100 evlerde buzdolabı var, telefon var, yüzde 100 evde çamaşır makinesi var. Sosyo-ekonomik bakımdan daha düşük düzeyde olanlarda da yüzde 97,5'e kadar iniyor bu oran. Kapıda otomobil olanların oranı yüzde 16-17. Evinin soruyoruz; evi rant binası haline gelmiş, çünkü yüzde 47 oranında kiracı var. Bir konut yapmış, içine girmiş, konutu yükseltmiş, kiracı almış, kapıda özel araba, içeride donatı; fakat, daha iyi geliri olmadığını söylüyor. Bu, tabii İstanbul'un koşullarından doğan, bütün bu yatırımların hepsine yöneldikten sonraki çektiği hepimizin günlük maddi sıkıntısının ifadesi olan bir durum.

Ancak, birçok olaya kavuşuyor; bunların içerisinde en önemli üzerinde duracağımız olay, bir anlamda sosyal güvenceye kavuşmuş olmasıdır. Bizim saptamalarımız bir önceki yıl yüzde 75, bu yıl yüzde 80 -dün de Hocam İstanbul Belediyesinin rakamlarını verdi, o da yüzde 80- ya SSK ya Bağ-Kur ya da Emekli Sandığı kapsamındalar.

Sağlık tesislerine de derhal gidiyorlar; çocukları hemen ilk rahatsızlık hissettiği anda gidiyorlar.

Demek ki, bazı olaylarda yeni kentli, kentin kendisine sunduğu olanakların farkında; fakat, bazı olaylarda ise hiç farkında değil. Evinin içerisine kapanmış, sadece akrabalarıyla görüşen, başka hiçbir olay için kentin kültürel, spor hiçbir etkinliğine katılamayan ve bunun da nedenleri olarak, evde ya küçük çocuğun varlığını ya da yaşlının varlığını gösteriyorlar. Bu yıl ilk defa olarak evdeki yaşlının varlığı faktör olarak ortadan kalktı; demek ki yaşlılar merhum oldu. Çünkü, her zaman bir yaşlı ve hasta evden çıkmamak için bir nedendi. Bu yıl bir tek yanıt almadık buna. Bu da, giderek daha kendi içine kapalı, ana-baba ve çocuklardan oluşan, bir yeni sanayi tipi ailenin ortaya çıktığını gösteriyor.

Anne ve babanın spor yapması konusundaki yanıt son derece ilginç. Diyorlar ki: "Yürüyüş yapıyoruz" Nerede yürüdüklerini soruyoruz: Ya sokak ya ev; başka türlü yapabildikleri hiçbir olanak yok.

Çocukların gidecekleri hiçbir donatı yok kendilerine sunulmuş olan. Ne çocuk bahçesi var, ne yaşlılar, özellikle emekliler için park var... Hayret ediyorum, İstanbul'da bu gazete yönetimlerinin bu kadar basit bir olayı nasıl yapmadığını... Her mahallede yap bir okuma salonu, birer tane de gazete yolla. Onca emekli gelsin, okusun. Bu, son derece görkemli, Ortaköy'deki gençlerimizin kullanımının hemen sol tarafına doğru geçiniz, orada Esmâ Sultanın yalıının bahçe duvarının yanında 4 tane bank vardır bedava, orada oturur yaşlılarımız. Gidiniz bakınız orada, Sümerbanktan emekli var, ilkökul müdürü başöğretmen var, ilkökul öğretmeni var, orada nice bizi bugüne kadar getirmiş emeğini vermiş olan bir kuşak var; fakat, bu kuşak için gidecek hiçbir yer yok. Biz de vermiyoruz. Nasıl olur da kent yönetimi bunları hedeflemez kentlileştirmek için! Nasıl bu tarafa yönelmiyor, bu da doğrusu çok düşünülecek bir olay. Tabii, hepsi için demiyorum ama, genelde kent yönetimlerinin hedefinde bu olay yok.

Bizim bütün bu olayımız birbirinden farklı, gelmiş, yerleşmiş bu insanlarımıza yönelmek... Eski gibi değil, göçte tercih ederek oturduğu yerde temel neden eskiden hep hemşehrilikti şimdi yavaş yavaş bunun içerisine akılcı nedenler giriyor: İşyerine yakınlık gibi. Önemli bir etken bulabiliyoruz içerisinde. Bütün bunların hepsini daha olumlu yönde yorumlayacak ve ona yaşayabilecek olan bir yönetim gerekli. Buradaki olayda, Doğan Beyin sonunda ben son derecede karamsar bulmadım; çünkü, başka bir toplantıda Gollaks kuramını söyleyerek, hepimizi daha ne yapacağımızı şaşırdığımız bir bezginliğe doğru götürüyordu. Bugün hiç Gollaks'tan da söz etmedi, çok teşekkür ederim, yaşlandıkça daha olumlu oluyoruz, bence hatta daha aydınlık bakıyoruz. Giderek daha karamsar olmuyoruz; çünkü, gençlerimize verebileceğimiz tek şey bu umut. Eğer bu umudu da veremeyecek olursak, büsbütün karamsar bir duruma düşürmüş olacağız. Onun için, kusura bakmayınız, ben hep bunun çığırkanlığını yapıyorum. Fakat, burada çok önemli bir olay var. Sayın arkadaşımız Aykut Bey konuşurken bir şey söyledi, ikimize de dokundu ama, Doğan Bey yönetici olarak yanıtını vermedi: "Cumhuriyetle kopuş", benim içimden hiçbir şey kopmadı cumhuriyetle. Cumhuriyette hiçbir şey kopmadı, herkes yorumunda serbest, demokratik, kopuş diyebilir; ama, o cumhuriyetle o Ankara tozlu kasabadan bir başkent yaratılmış ise, dağda kaybolmuş bir tek istasyon yeri olan ve köyü bile olmayan Karabük'ten bir sanayi kenti yaratılmışsa, bugün karamsar olmaya gerek yoktur. Mesela, biz Denizli Kentine gittiğimiz zaman, eşimle beraber ilk yaptığımız iş, koşa koşa gidip belediye başkanını kutlamak oldu, sanayi tesislerini gördüğümüz vakit, temizliğini gördüğümüz vakit. Bu yıl da aynı işi Burdur'da ve Isparta'da... Bunlar Orta Anadolu'nun kentleri; fakat, o kentlerine olan bakımları, o sanayi tesislerinin olduğu yerlerin nasıl yeşillendirildiği, yolların nasıl ağaçlandırıldığı ve buna nasıl özen gösterildiği görülecek olursa, hatta oradaki insanların bu sürecin içerisinde çok daha etkilendiği, İstanbul'da çok daha olumsuz ürünlere yönelindiği kolayca görülebilir.

Burada bir olay var, özellikle İstanbul'da, belki işin sonu oluyor ama, söylemezsem "Hep analiz yaptı hoca, önerisi nerede?" denilir. Analiz gerekli; ama, olayın da bir sentezini yapmak gerekli. Bu planlama anlayışında kaybedilen en önemli olay, kamu yararadır. Kamu yararı ölçütü kaybedilmiştir. Kamu yararı ölçütü öyle kaybedilmiştir ki, İstanbul gibi bir kentte kamu yararını rahatça izleyebileceğimiz öğelerde antidemokratik bir durum ortaya çıkmaktadır ki, orası belediyenin, insanın, halkın, kentlinin yeridir. Nereleri buralar; kıyılar... İstanbul'da kıyılarda halka açılma var mı, birkaç yer dışında? İsterse sanayi tesisi olsun, isterse beş yıldızlı otel olsun, girebiliyor muyuz? İkisine de giremiyoruz, ikisi de bize sınırlama getiriyor.

İkincisi, kıyıların dışında en önemli yerler, parklar. Bu parklardan ne kadar yararlanıyoruz? Bu kamu yararı yerleri nasıl bir kullanım için yorum getirildiğinin bilincinde miyiz? Gerçekten kamu yararı mı orası, yoksa oraya gitmeyi engelleyecek birtakım, bizim için kentsel kültüre aykırı davranış bozukluklarından ötürü mü acaba gitmiyoruz? Düşünmek gerekli.

Yollar, yollar kimin egemenliği altında? Doğan Bey söyledi, araçların egemenliği altında. Yollarda yayalara bir olanak var mı? Bu bir antidemokratik baskı değil mi? Niçin araçlar bizim üzerimizde baskılı olsun; araçlar bizim emrimizde araçlar; ama, araçlar hiçbir şey dinlemiyor, yolda hız denetimini yapmıyor, kaldırımların üzerine çıkıyor... Belediye kaldırımlara araç çıkmasını diye bizim onu çıkamayacağımız yüksekliğe çıkarıyor efendim.

Bu doğru mu? Bu halkın üzerindeki baskı doğru mu? Bunun hangisi kentleşmeye yardımcı?

Meydanlarda nasıl bir demokratik baskı var? Meydanlar bizim malımız, hiçbir para vermeden kapısını açıp evimize nasıl giriyorsak, meydanlara da öyle giriyoruz. Hiçbir ödemesi yok meydanların, parkların. Bunlar kamu yararı yerler. Peki meydanlarda sizin istediğiniz gibi böylesine bir olayı demokratik bir olayı gerçekleştiremeyecek nice antidemokratik baskılar var. Aynı düşünce biçiminde olmayı savunan insanlar, meydanları ele geçiriyor. Neden? Ben böyle düşünürüm, siz de öyle düşünürsünüz. Biz birdenbire meydanın, bizim bir malımız olduğunu unutuyoruz ve meydanlardan çekilmeye başlıyoruz. Bu çekilmeye de, dün de söylendiği gibi, hep bir başka işlev gelip orayı dolduruyor. Ve böylece, yolları dolduruyor araçlar, yollar insanların elinden gidiyor. Kaldırımları dolduruyor, kaldırımlar elinden gidiyor. Parklara geliyor bu güçler, parklar terk ediliyor. Meydanlara geliyor bu güçler, meydanlar terk ediliyor. Bizim istediğimiz bütünleşmek mi yoksa ayırt edilerek, taraf tutularak bir tarafa bırakılmak mı, dışlanmak mı?.. Hayır, biz bütünleşmek istiyoruz; o zaman da bütün bu olayların temelinde kamu yararı var. Eğer gene aynı şiddetle korursak, biz bunları gündeme getirebiliriz. Aksi takdirde, hep bireylerin kendi evlerinde oturduğu toplumsal olmayan bir kent yapısına doğru gitmemiz en büyük tehlike olur.

Bence, kent kültüründe üzerinde en çok durulması gerekli olan konunun bu olduğunu düşünüyorum ve bunun yeni kentliye de, kentliye de iletilmesinde büyük yarar görüyorum. Ummayınız ki, yeni kentli ile kentli arasında İstanbul Kentindeki etkinlikler yönünden bir davranış farklılığı var. Bizim kentlimiz de evinde oturuyor, yeni kentlimiz de evinde oturuyor ve çoğu kez hafta sonu gittikleri vakit, yiyip içmek için bir yere gidiyorlar. Kültürel etkinlikler yok değil; ancak, baskın gelen bu etkinlikler oluyor. Bu bakımdan, ben, plancılarının da, sosyal bilimcilerin de, mimarların da, şehir plancılarının da, bu konunun olumlu yöne yönelmesinde çok büyük etkileri olduğu inancını vurgulayarak, sözlerimi tamamlıyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Bir şehirci-mimar yahut mimar-şehirci olarak, sonunda gerekli mekânların bütünleşme için yaratılmasını gene bizlere önererek konuşmasını bitirdi Hande Hanım; teşekkür ederiz.

Şimdi, son konuşmayı yapmak üzere Hilmi Beyi kürsüye davet ediyorum.

HİLMİ YAVUZ - Teşekkür ederim hocam.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Ben, burada bir şehir plancısı, bir mimar ya da bir mimarlık tarihçisi kimliğimle bulunmuyorum, böyle bir kimliğim yok çünkü. Bir mütevazı okuryazar olarak burada bulunuyorum. Önce, durumu bu açıdan açıklığa kavuşturmakta yarar var. Benden bir kent plancısının ya da bir şehircinin ya da bir mimarlık tarihçisinin söylevini bekleme gibi bir beklentiniz varsa, böyle bir beklentiniz varsa, daha başlangıçta bunun böyle olmayacağını belirtmek istiyorum.

Dediğim gibi, mütevazı bir okuryazar olarak meseleye bakmak istiyorum ve bu panelin bize verilmiş çerçevesi içerisinde bazı küçük gözlemlerimi ve düşüncelerimi aktarmak istiyorum. Önce, bize verilmiş olan çerçeve: Toplumsal uyum için kültürel arayışlar. Ben, toplumsal uyumdan ve kültürel arayışlardan ne anlamamız gerektiğini -elbette kendime göre- çok kısa size arz etmek istiyorum.

Şimdi, bir kere, her şeyden önce, toplumsal uyum için biraz belki çelişkili ya da paradoksal gibi görünecek ama, birbirinden farklı iki teorik kavramı öne sürerek problemi ortaya koymaya çalışıyorum.

Ben, toplumsal uyum için farklılaşmanın ve özerkleşmenin önemini vurgulamak istiyorum. Paradoksal gibi görünebilir dedim, doğrudur; çünkü, bir uyumun yani bir bütünlüğün söz konusu edildiği ya da edilmek durumunda olduğu bir söylemde, farklılığın vurgulanması belki bir kontradiksiyon, karşılıklı bir çelişki gibi görünebilir. Ama, ben bunun böyle olmadığını düşünüyorum. İnsanların da, kentlerin de, dilin de, çoğuldaki tekil üzerine temellendiğini -Latince deyimle söylemek gerekirse unitas multipleks- olduğunu söylemek istiyorum. Burada işin içine dili katmam, beni biraz yapısalcı gibi gösterebilir. Ne yapalım, böyle bir tehlike varsayıp, yapısalcılık gibi bir tehlike varsa onu da göze alarak şunu söylemek istiyorum ki: Nasıl diller bizim farklı sözcükleri farklı farklı anlamamız üzerine kuruluyorsa... Örneğin, bir sözcüğün öteki sözcükten farkını kavrayabiliyorsak, kentler de böyle birtakım farklılıklar, insan da böyle birtakım farklılıklar üzerine temellidir. Bir tür unitas multiplekstir, yani çoğuldaki tekildir diyoruz.

Nedir bu farklılıklar, hangi bağlamda ortaya çıkarlar, hangi ölçütlerden yola çıkarak biz bu farklılıkları öne sürmek durumundayız? Ben, burada yine iki alt kavramı öne sürmek istiyorum. Aidiyetler ve kimlikler meselesi. Farklılaşma, ancak aidiyetlerin ve kimliklerin düzleminde ortaya çıkabilir ve bu aidiyetler ve kimlikler, özerkleştikçe, aidiyetlerde ve kimliklerde böyle bir özerklik sağlanınca, toplumsal uyum ya da amaçladığımız bütünlük ya da o unitas sağlanabilir diye düşünüyorum.

Şüphesiz, burada aidiyetin ve kimliğin ortaya çıkardığı farklılığın, aynı zamanda eylemde ve sözde karşılıklı anlaşmayı da içermek zorunda olduğunu belirtmek istiyorum. Başka türlü toplumsal bütünlükten ya da bir toplumsal uyumdan söz etmek olanağımız yoktur. Bir başka deyişle, aidiyet ve kimlik, bize farklılaşmayı getiriyor, bu farklılaşma -dikkat ederseniz kopma demiyorum- aynı zamanda sözde ve eylemde bir karşılıklı anlaşmayı da zorunlu olarak içermek durumundadır diyoruz. Eğer bir toplumsal uyumdan söz edeceksek.

Yani, bir kez daha söyleyeyim, toplumsal uyum, çoğuldaki tekilin ardına düşmektir. Peki, böyle olunca, yani farklılaşma bize eylem ve sözde bir karşılıklı anlaşmayı getirecekse eğer, bu toplumsal uyum ne olacaktır? Toplumsal uyum, ortak ve anlaşılabilir bir yaşam dünyası olacaktır. Yani, bu aidiyetler ve kimliklerin bir arada olduğu ve birbirleriyle iletişim içinde olduğu, bir iletişim içinde olduğu bir toplumsal bütünlük, bir toplumsal uyum. Bu problemin, yani, farklılaşma, özerkleşme, aidiyet, kimlik ve toplumsal uyum kavramlarını birbirine eklemeyerek, şimdi size sunmaya çalıştığım bu projenin bir modern proje olduğunu da söylemeye izin vermenizi istiyorum. Bu, meseleyi bir modern-geleneksel problemiği içinde görmemiz gerekiyor. Yani, aidiyetler ve kimliklerin farklılaşması ve özerkleşmesi, ancak modern toplumlarda görülen bir şeydir. Geleneksel toplumlarda bu tür aidiyet ve kimlik farklılaşmalarına ve bu aidiyet ve kimlik farklılaşmalarının son kertede

eylem ve sözde karşılıklı anlaşmayla anlaşılabilir bir ortak yaşam dünyası kurmaya yeltenmediklerini görüyoruz. Geleneksel toplumlarda böyle bir olguyla karşı karşıya bulunmuyoruz. Zaten modernleşme projesi üzerinde düşünen başta sosyologların -başta Marks Weber ve Jurgen Habermas olmak üzere- çok ağırlıklı olarak modernleşmeyi bir tür farklılaşma süreci bir diferansiyasyon prosesi olarak tanımladığını da bu arada belirtmek istiyorum.

Niçin geleneksel toplumlarda kimlikler ve aidiyetler farklılaşmıyor? Nasıl oluyor da biz böyle bir farklılaşmadan söz edemiyoruz? Bu örneği, sevgili Doğan Hocanın bundan yıllar önce çok büyük bir istifadeyle izlediğim bir konuşmasından aldığım bir örnekle ortaya koymak istiyorum. Doğan Bey o konuşmasında şöyle bir örnek vermişti: Artuklu Emiri Necmettin Alpiye kendisi bir Süryani olan Mihran İbn-i Mansur adında biri, **Edios Grudes'in "De Materia Medica"** adlı kitabını Süryaniceden Arapçaya çevirip sunmuştur. Kitabın adı, çeviri tabii, Kitab'ül Haşayiş'tir.

Şimdi, Doğan Hoca orada sormuştu, acaba bu yapıt, Kitab'ül Haşayiş'i hangi ulusal kültüre -o ait dememişti, şimdi ben ait diyorum- aidiyet bağıntısı içinde görebiliriz? Edios Grudes bir antik çağ yazarı, o zaman bu antik kültürün temerrüt edeceği, ona aidiyet atfedilebileceği bir yapıt mıdır? Peki, Süryaniceden Arapçaya çevrilmiş, acaba bir Arap kültürünün ürünü müdür? Peki, bir Türk prensine sunulmuş, o zaman, acaba bir Türk kültürü aidiyeti mi burada söz konusu? Böyle bir şey söyleyemiyoruz; çünkü, aidiyetlerin ve kimliklerin farklılaşmadığı, dolayısıyla ulusal bir bütünlükten -en azından- söz edilemeyeceği bir geleneksel toplum modeliyle karşı karşıyayız da ondan. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda bu yok. Bir kez daha belirteyim; farklılaşma ve kimlikleşme, kimlik aidiyeti meselesi, bir modern olgudur.

Şimdi, denilecek ki, birtakım başka olgular da var, birtakım başka aidiyetler de var. Ki, benim anomali aidiyetleri diye adlandırdığım aidiyetlerdir ve bizim toplumumuzun modernleşme sürecindeki farklılaşmaya, doğrusu, bir anlamda engel olan, bu farklılaşmanın gerçekleşmesine büyük ölçüde engel olan iki anomali farklılaşmadan söz etmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi -burada sözü edildi- göç olgusunun çıkardığı anomalidir; yani, köy-kent farklılaşmasıdır. İkincisi de, batılılaşmanın getirdiği bir anomalidir; o da doğulu-batılı farklılaşmasıdır.

Şimdi, bizim zihin dünyamızı, bana öyle geliyor ki, kuşatan, bu iki anomalidir. Yani, biz, göç bağlamında, köy-kent ayrımının, köy-kent farklılaşmasının dayattığı veya batılılaşmanın getirdiği doğu-batı ayrımının dayattığı bir farklılaşmayı öne çıkardık. Yani, bizim zihinsel olarak öne çıkardığımız bu tür problematiklerdir; doğu-batı sorunsalıdır, doğu-batı problematiğidir ya da köy-kent problematiğidir. Hep sordüğümüz, soru şu: Biz köylü müyüz, kentli miyiz? Ne köylüyüz, ne kentliyiz. Doğulu muyuz, batılı mıyız? Ne doğuluyuz ne batılıyız. Oysa, aidiyetleri ve farklılıkları bu düzlemlerde değil, yani doğulu-batılı ya da köylü-kentli düzleminde değil, çok daha farklı düzlemlerde ele almamız gerektiği kanısındayım. Eğer böyle yaparsak, o zaman bizim gerçek anlamda kimliğimizi temellendirmek gibi bir sorunumuz varsa eğer, böyle bir sorunu çok daha doğru mekânlarda aramış oluruz diye düşünüyorum.

Şimdi, elbette bütün bunların temelinde, yani ortak ve anlaşılabilir bir yaşam dünyası kurulmasında aidiyetlerin ve kimliklerin farklılaşmış olmasına rağmen, bunların bir arada bulunduğu bir anlaşılabilir ortak yaşam dünyası, hiç şüphesiz belli bir rasyonalite üzerinde

temellenmek zorundadır. Habermas, buna "Komünikatif rasyonalite" diyor ki, çok önemli bir kavramdır. Gerçekten, böyle bir rasyonalite üzerinde inşa edilmelidir. Ama, bu rasyonaliteyi, bana sorarsanız pozitivistten ayırmak gerekiyor. Habermas'ın komünikatif rasyonalite dediği şey, pozitivistin rasyonalitesi değildir; çünkü, pozitivism, bilimle rasyonalite arasında birebir ilişki kurar. Ne ki bilimseldir, rasyonel olan odur. Ya da, ne ki rasyoneldir, bilimsel olan odur. Oysa, komünikatif rasyonalite, bilimsel ya da pozitivist bir rasyonalite değil. Eğer biz bu toplumsal birlikteliği pozitivist rasyonalite üzerine inşa edeceksek, hiçbir yere varamayız; çünkü, bu aidiyetler içerisinde, bu aidiyetleri birleştirici, onları birbiriyle ilişkilendirici bir rasyonalite bilimsel rasyonalite olmaz. Örneğin, dini bütünleri ve kendi aidiyetleri dini bütünlükte temellendiren insanları biz böylesine bir pozitivist rasyonalite içinde toplumsal uyuma katamayız. Komünikatif rasyonalite, çok daha başka birtakım, bilimle birebir ilişki içerisinde olmayan birtakım rasyonaliteleri içermek durumundadır.

Dolayısıyla rasyonalite meselesi, kuşkusuz çok önemli; ama, eğer biz pozitivist bir rasyonaliteyi dayatırsak, her söylemin ya da her aidiyetin kendi içinde bir rasyonalite olduğu, deyiş yerindeyse, bir tür mikro rasyonalite olduğu gerçeğini göz ardı etmiş oluruz. Peki, şimdi adam büyü yapıyor; büyü'nün de kendi içinde bir rasyonalitesi olduğunu bize antropologlar söylüyorlar, ben söylemiyorum. Ben, bu işlere meraklı bir okur yazarım, onun da kendisine göre bir rasyonalitesi olduğunu söylüyorlar. Bilim rasyonalitesinden farklı bir rasyonalitesi olduğunu söylüyorlar. Kuşkusuz, dinin de kendine göre bir rasyonalitesi var. Dolayısıyla biz bilimsel rasyonaliteyi ya da pozitivistliği -en azından- bir kılavuz, bir yol gösterici ya da toplumsal uyumun temellendiricisi, temel koyucu kavramı olarak alırsak, bana öyle geliyor ki, bir yere varmamız mümkün değil. Onun için, daha geniş bir planda, işte dediğim gibi, insanların, en azından birbirlerini anlayabildikleri, birbirlerine düşüncelerini iletebildikleri bir iletişimsel, komünikatif bir rasyonalite belki, bizim bu yaşam dünyamızı kurmamıza neden olabilir. Bu yaşam dünyasının kurulacağı yer de, hiç kuşkusuz, burada yüzde yüz Doğan Hocaya katılıyorum, kentler; başka yerde olabilmesi mümkün değil. Çünkü, bu farklılıkların, yani aidiyet ve kimlik farklılıklarının gerçekleşebileceği mekânlar, ancak kentler olabilir. Ancak, kentlerde böyle bir ortak yaşam dünyasını bulabilmemiz ve temellendirebilmemiz mümkündür diye düşünüyorum.

Kabaca söylemek istediklerim bunlardı. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

BAŞKAN - Çok teşekkür ederiz.

Ben çok kısa bir özet yapmak istiyorum. Ben, çok evrensel gözlemler yaptım; yani, burada da söylediğim gibi, benim gördüklerim sadece bize ait de değil, dünyaya ilişkin, büyük kentlere ilişkin büyük yığılışımlara ve onların ortaya çıkardıkları sorunlara ilişkin gözlemler. Onun için de Feride, yaşamsal gözlemler yaptı diyebiliriz; hemen direkt olarak bugün başından geçenleri anlattı, rasyonele ulaşamamış bir davranışın sonunda, işte onu bir buçuk saat oraya geç, iki saat bu yakaya geç, yaşamının yarısını yolda geçirme şeklinde sonucunu anlattı. Ondandan sonra, kentsel analiz, yani daha bilimsel diyebileceğim bir tavırla, kent olgusunu ve ondan beklediklerini anlattı ve gayet veciz bir şekilde anlattı Hande Hanım.

Toplumsal uyum parametreleri, kimlik, aidiyet gibi sorunları şimdi dinledik ve burada bunun içinde belki de tartışmayı daha komplike hale getiren Aykut'un sözleri vardı. Yani, burada bir söylem ve anlam sorunu var. Yani, yeni kentlinin yaşadığı yere getirdiği yeni

söylemler ve o söylemler, onu anlamak, daha doğrusu yeni anlamlar, hem yaşamına hem çevresine getirdiği hem de dolayısıyla kullanıma getirdiği...

Burada belki de iki şeyi açıklamak istiyorum; çünkü, ben çok duruyorum, onun bir çeşit kuramın temeli gibi yapmaya çalışıyorum; kırsal kültür sorunu. Kırsal kültür lafı, bir tepki değil... Yani, köylüler buraya aktılar, işte başımıza bunlar geldi filan, kesinlikle bunu söylemek istemiyorum, bu bir gözlem. Biz üniversitede iken nüfusu 1 milyon bile olmayan şehir bugün 10 milyon olmuş. Bu 10 milyonu oluşturan öğeler, kırdan geldiler. Kır dediğim yer köy de olabilir, taşra da olabilir. İstanbul'un içinde de aslında çok yerler kır gibiydi, kültür yapısı itibarıyla.

Şimdi, dolayısıyla kırsal kültür dediğim şey, tarımsal toplumun bilimsel ve rasyonel düşünceye -pozitivizm anlamında falan da değil- varamamış tavırlarıyla idare edilebilen bir şey demek. Onun da kendi içinde rasyoneli var, köylünün de rasyoneli var, ekin ekmenin de rasyoneli var, dinin de rasyoneli var, büyüünün de rasyoneli var; ondan şüphe yok. Yani, aslında akılla erişilebilen her çeşit ilişki rasyoneldir. Dolayısıyla en saçma sapan şeyler bile kendi içinde besbelli bir rasyoneli olması lazım. Zaten bu da en önemli şey muhtemelen. Anlaşmanın yolu da bu. Yani, önyargıyla, duyguyla filan değil de, akılla erişilebilen ortak birtakım değerler; rasyonalite, bence o demek. Hakikaten bilim her zaman rasyonel olmayabilir. Sayısız bilimsel kuramlar, üç gün sonra fos çıkar. Aynı şekilde teknolojinin gelişmesinin toplumlara getirdiği baskılar ve zorlamaların genel bir insan yaşamı tarihi içinde çok rasyonel olduğu söylenemez. Otomobil denilen nesnenin kente egemen oluşu rasyonel mi? Ben, 1 metre kare bile işgal etmezken otomobil 20 metre kare işgal ediyor, herkese 1 otomobil verseniz kentin 20 misli büyük olması lazım. Bu darlığa rasyonel denilebilir mi, denilemez tabii. Dolayısıyla aslında teknoloji ve bilim muhakkak rasyonalite getirmiyor; ama, rasyonel düşüncenin egemen olması yine de önemli ve kırdan yahut köyden gelen yahut kenti dolduran insanların tavrı... Biz mesela, bilim dediğimiz zaman, ille bilim değil, bilimsel tavır daha önemli. Yani, bir şeyi akılla çözmeye çalışmak daha önemli. Yoksa, onu ille bilimsel düzeyde, en sistematik bilimsel düzeyde olması da gerekmiyor; ama, akla verilen değer çok önemli. Dolayısıyla bence rasyoneli o manada anlarsak -kırsal kültürü de bizim tarımsal yapımızın, Osmanlı İmparatorluğu da dahil, eğitim varlığı falan çok önemli değil, egemen olan tavır olarak düşünürsek- bugün kente egemen olan kırsal kültür dediğim şey, henüz kent boyutundaki sorunlara akılla yanıt verecek olan toplumsal konsensüsün oluşamadığı, oluşturacak olan toplumun henüz o düzeye gelmediği anlamına gelir. Yoksa, Aykut Beyin söylediği de doğru. Tabii, şimdi biz "Ayasofya cami değil de bir müze olsun" dediğimiz zaman, pozitivist dünyanın bütün -Batılılaşmak dediğimiz anlamda- toplumlarının kabul ettiği bir yargı sistemi içinde "müze olsun" demiştik. Aslında, o bir bakıma çok güzel bir tavır; çünkü, dünyanın malı olan bir şey olduğu için güzel bir tavır; cami olması, kilise olmasının ötesinde müze olmasının da ötesinde, herkesin malı olan bir şeyi ortak olarak koruma gibi bir şey. Ben onu hâlâ uygun buluyorum da... Ama, başka insanlar: Yahu, bu cami idi, bu kadar sene yaşattık, niye gene cami olmasın! Demeleri de yanlış demiyorum. O da bir tavidir. Sonunda zaten kim politik ağırlığı bulursa o da ağırlığını koyup yapacak, yani orada bir problem yok. Mesela, biz akılcı olarak yahut da plancı olarak "Taksim'e cami yapılmasın" ne kadar dersek diyelim, neticede politik güç nerede karar kılırsa oraya cami de yapılır. Fakat, iyi mi olur, kötü mü olur, onu akılla düşünme imkânı da politika çizgisi içinde kabil değil.

Bence, birçok güzel şeyler söylendi. Şimdi, onlarla ilgili olarak sayın dinleyicilerin soruları varsa onları alalım...

Buyurun Sayın Gürel.

SÜMER GÜREL - Ben Sayın Yavuz'dan bir şeyi bir adım daha öteye açıklamasını rica edeceğim.

Şimdi, iki anomali farklılaşmasından söz ettiler; köy-kent farklılaşması ve doğulu-batılı farklılaşması ve aidiyet ve kimliği bu düzlemlerde değil de, bu düzlemde ele almamalı, başka yerlerde aramalıyız dedi. Acaba, nerelerde aramalıyız? O konuda biraz açıklık getirir misiniz?

HİLMİ YAVUZ - Teşekkür ederim.

Doğrusu onu açık bıraktığımı sonradan düşündüm, aklıma geldi ve böyle bir sorunun geleceğini de tahmin etmişim.

Şimdi, benim söylemek istediğim şuydu; yani, belki bir yeni parametre getirebilmek, sivilleşme parametresini getirebilmek. Yani, kent olgusunun, kentin özerkleşmesinin Batıdaki tarihine baktığımız zaman, bu özerkleşmenin özerk kent yönetimleri düzleminde gerçekleştiğini görüyoruz. Küçük tüccar oligarşileridir, bildiğiniz gibi, kent yönetimlerine el koyan ve onu asıl politik topluma karşı, yani devlete karşı onun özerkliğini koruyan.

Şimdi, mesela kent yönetimlerinin ve hemşehrilik bilincinin -isterseniz daha ayrıntılı bir şekilde söyleyeyim- ve bu bağlamda bir sivilleşmenin, örneğin bir farklılaşma olduğunu düşünüyorum. İstanbul'da bu düzlemde bir farklılaşmaya tanık olduğumuzu söyleyebilmek çok mümkün değil. İstanbul'da küçük ve lokal birtakım, tamamen göç sorununa bağlı aidiyetlerden, lokal birtakım hemşehriliklerden söz edilebiliyor, çok ilginç. Yani, İstanbul hemşehriliklerinden değil, ama işte Sivaslılıktan, Tokatlılıktan, Malatyalılıktan ve böylesine küçük lokal hemşehriliklerden söz edilebiliyor. Yani, bu göç olgusunun getirdiği bir anomalidir diyorum. Örneğin, bunun aşılabilmesi, İstanbul'da kent yönetiminin sivilleşmesiyle mümkün olabilir diyorum. Yani, kısaca sivil toplum örgütleridir, akla gelebilecek her düzlemde sivil toplum örgütleridir ki, bu kimlik ve aidiyet farklılıklarını ortaya koyarlar diye düşünüyorum.

BAŞKAN - Buyurun Seniha Hanım.

SENIHA ÇELİKHAN- Efendim, ben de sorumu Sayın Hilmi Yavuz'a yöneltmek istiyorum. Aidiyet ve kimlik; anlamdaş olarak mı kullanıyorsunuz? Ve bugün kültürel bütünleşme içerisinde aidiyetin -doğrusu çok önemli iki ifade- hangisinin yenilmesi lazım? Yani, bu farklılaşmanın ortadan kaldırılabilmesi için, bir kültürel bütünleşme içerisine girilebilmesi için, bunlar çok önemli iki faktör. Ne yapacağız bu noktada?

Teşekkür ederim.

HİLMİ YAVUZ - Teşekkür ederim.

Şimdi, benim söylemek istediğim şuydu: Yani, farklılıktaki bütünlük. Bir tipik örnek vermek istiyorum -bir psikoloğun insanı anlatmak için verdiği bir geometrik modeldir bu, ne kertede işimize yarar bilmiyorum ama, en azından operasyonel olarak bir anlamı taşıyor diye düşünüyorum- bir silindir düşünün, bu silindirin iki tür kesiti olabilir; bir yatay kesiti olabilir, bir dikey kesiti olabilir. Yatay kesitte bakıldığı zaman silindir bir dairedir. Dikey

kesitse bir dikdörtgendir. Ama, bir dikdörtgen ve bir daire birbirinden farklı, birbirine karşıt -deyim yerinde ise- iki geometrik formdur. Ama, o iki geometrik form, silindir dediğimiz bir bütün formda birleşiyor. Dolayısıyla “Unitas multipleks” sözünü burada bir kez daha hatırlıyoruz. Ben bunun kentleri de, dili de temellendiren bir şey olduğunu düşünüyorum. Onun için, konuşmamda, “işin içine dili soktuğum için belki biraz yapısalıcı gibi görüneceğim” demem de bundan dolayıdır. Yani çoğuldaki tekili yakalamak. İsterseniz buna kültürel mozaik deyiniz, isterseniz çeşitli adlar verilebilir, ama ben daha temelli birtakım kavramları kullanmak istemişim, yani aidiyet gibi, kimlik gibi ve bunlar o büyük yapının içerisinde, o büyük uyumun içerisinde birer mozaik gibi, küçük birer parça gibi bulunsunlar, kendi bütünlüklerini korusunlar, kendi aidiyetlerini korusunlar... Ama, bir üst düzeyde, toplumsal uyum düzeyinde de kendilerini gerçekleştirilebilir olanağı bulsunlar.

Söylemek istediğim buydu.

BAŞKAN - Hande Hanım da bu konuda bir şey söylemek istiyor galiba.

HANDE SÜHER- Seniha Hanımın sorusu üzerine, ben bir teknik dille, belki Seniha Hanıma biraz daha açıklayabilirim... Yani, o soruya bir yanıt olmak üzere söylüyorum: Efendim, kentin kimliğini oluşturan çevresel etkiler ve bu çevreler arası etkileşim. Bu özgün bir durum çıkarıyor ortaya. Yani, doğal çevre, insan ve toplum çevresi ve insan eliyle yapılaşmış olan, üç ayrı çevrenin ayrı ayrı etkileri ve karşılıklı etkileşimi sonucunda bir kimlik doğuyor. Özellikle bu İstanbul’da da tarihsel gelişme sürecinde kazanılmış bir çok kimlik öğeleriyle de kendisini gösteriyor. Bu kimlik öğelerinin en önemli iki büyük temel bağılılığı, aidiyet ve süreklilik. Eğer biz bunları koruyarak ileriye doğru götürürsek, kentin kimliğini koruyabiliyoruz. Bu, en son Habitat II’de sunduğumuz İstanbul workshoplarının önemli bir bölümüdür bu kent kimliği konusundaki, yine Doğan Beyin dediği gibi, daha bilimselinin nasıl olduğunu biliyorum ama, gene o da böyle bir bilimsel çalışmayla, büyük soruşturmalara geliştirilmiş bir olaydı, çok ilginç: İstanbul’un 7 tepesi, bizim kuşağımız için önemli bir kimlik öğesi iken, bugünkü soruşturmalarımızın sonucunda bu 7 tepeye ilişkin hiçbir bilgi, İstanbul’un Beşiktaş ve eski Bakırköy -ki bugün 5 ilçedir- bunun sınırları içerisinde son derece doğru bir şekilde yapılmış soruşturmalara karşın, bu yanıtları alamadık. Alamadık, çünkü kentin bu 7 tepelik kimlik öğesi, örtüldü, 7 tepeden 77 tepeye çıktı İstanbul. böyle olunca da artık o 7 tepe görünemez oldu.

En önemli kimlik öğesi olarak tanımlanan öğe de, ortada olduğu yönüyle Boğaziçi Köprüsü. Çok büyük ve yüksek oranda İstanbul’da oturanlar tarafından, İstanbul deyince ilk akla gelen öğe denildiği vakit, İstanbul Boğaziçi Köprüsü -Fatih değil- geldi. Bunu da, bu çoklu kültürümüzün bir yansıması olarak müsaadenizle söyleyeyim ama, esasında aidiyet ve süreklilik yapısal olarak bizim şehirlerimizde nasıl açıklanır, onu söylemek istedim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Sağ olun.

Başka söz isteyen var mı efendim?

Buyurun

İsmi belirlenemeyen bir katılımcı - Efendim, konuşmacıların varmış oldukları sonuçlara katılmamak imkânsız; yalnız, bütün bunları ben sonuç olarak kabul ediyorum. Yaşamış olduğumuz bir olayın analizi mahiyetinde görüyorum. Esasında, sebeplerle sonuçlar

arasındaki ilişkiyi kurmakta devamlı olarak zorluk çekiyoruz ve âdeta bundan kaçınıyoruz. Gerçekten ele almak istersek, yalnız İstanbul'un sorunlarını değil, bugün içinde yaşadığımız toplumsal sorunları da ele almak istersek, aslında, demokrasiyle yasalarımız bizi yönlendirmek arzusunda. Buna mukabil, teokratik bir sistem içinde de uygulamaları yaşıyoruz. Ve bu iki sistem, hiçbir şekilde uyum halinde olamayacağına göre, biz bu teokratik sistemden demokratik sisteme geçmediğimiz sürece bütün bu konuştuğumuz konular, biraz evvelki yabancı konuşmacı hocamızın da söylediği gibi, gerçekten demokratik bir katılım olmadığı sürece -bugün de bunun en ufak bir örneğini de görmüyoruz- toplumların sorunlarını halletmek ve planlamak olgusuna ulaşmak hemen hemen imkânsız görüyorum.

Burada Sayın Başkana da ufak bir sualim var. Eğer planlama, toplumların mutluluğunun bir aracı değilse, acaba -ki ben öyle anladım, yani, gerek İstanbul ölçüsünde olsun gerek ülke ölçüsünde olsun, planlamanın insanların sorunlarına ve şiddeti azaltacak bir unsur olmadığını anladım, belki yanlış anlamış olabilirim- elimizde başka ne araç var?.. Bu bakımdan, planlamanın koşullarını gerçekleştirmediğimiz müddetçe, zannedersen kentlerde mutlu bir yaşamı sağlamamız mümkün olmayacaktır. Bu konularda Sayın Başkanın görüşünü tekrar rica ediyorum.

BAŞKAN - Aslında, plan bir araçtır; ama, evvela bir irade lazım. Yani, o irade politik iradedir. Dolayısıyla soruya çözüm getirecek olan plan değil, evvela politik iradenin doğru yönde oluşmasıdır. Dolayısıyla siz ne kadar iyi plan yaparsanız yapın -bu plan, en azından siz kendi yaşamınızda da gördünüz, ben de gördüm- herhangi bir planın Türkiye'de uygulandığını görmedim. Yapılan iyi planlar da olsa, hiçbir plan uygulanmadı. Malum, İstanbul Nazım Planı hikayeleri vardır... Her şehirdeki plan hikayeleri gibi... Çünkü, politik irade onun arkasında teşekkül etmedi. Bu, sadece bizde böyle değil, dünyanın her yerinde aynı. Bu sabah anlattı, zaten dünyada öyle bir şey de yok. Yani, insanların rasyonel olarak kendi çevrelerinin gelişmesine yönelik, insanın biyolojik yapısından, psikolojik yapısından yahut da sosyal örgütlenmesinden kaynaklanan karşıtları çözümlenerek kesin yanıt getirmesi diye bir şey dünyada hiçbir zaman mevcut olmamış zaten, öyle bir şey yok. Öyle bir şey olacağını unutmamalı belki de, demin söylenen sorun çok daha iyi belki de bizim bütün konuşmamızın esası da orada toplanıyor. Yani, karşıtlıklar var, olmaması imkânsız. Belki bunlar azalıyor zaman zaman, bazen yeniden çoğalıyor, bilmiyorum; ama, mesela köy-kent dedik. Şimdi, köy ve kent olgusu, hepimizin aşağı yukarı anladığı ve tanımlayabildiği bir şey. Şimdi, bu köy-kent; ama, bugün aynı şekilde karşıt değil, başka bir şekilde. Bugün köylünün yarısı şehirde oturuyor, bir kuyruğu da köyde kalmış, onların arasındaki ilişkiler eskisinden çok daha fazla. Hâlâ buradaki ekonomisini köyden getirdiği yiyeceklerle sağlayan insanlar var. Dolayısıyla artık köy-kent ikilemi eskisi gibi zaten yok. Onun dışında, geçmiş-gelecek ikilemi. O da yok bence, varsa bile, birlikte yaşamaya devam ettikleri sürece, ne bileyim, onu başka yerlerde de söylüyorum, Süleymaniye ile yanında yapılan apartman beraber yaşadığı sürece Süleymaniye Apartmanına eş zaman, aynı zamanda yaşıyordu, Süleymaniye'yi de kullanıyoruz, apartmanı da kullanıyoruz. Hatta Süleymaniye'yi daha çok belki benimsiyoruz da, apartmanı benimsemiyoruz. Dolayısıyla eskinin yeninin birbirleriyle göreceli olarak üstünlüğü falan da yok aslında. Aynı şekilde, doğu-batı olayı. Şimdi, burada tamamen kendisini "Niye doğulu olmuyoruz?" diyen adam, bakıyoruz Mercedes arabadan aşağı inmiyor. Ve Batının önerdiği her şeyi uygulamaya hazır, yeter ki başörtü örtsün. Aslında, doğu-batı diye bir şey de yok. Bütün bunlar, hele bugünkü iletişim

ortamında kesinlikle o sıradaki politik ortamın, kültürel ortamın ortaya çıkardığı kutuplaşmalara yarayan birtakım gözlemler. Gerçekte bu dünyada tam yok, onu yerine, bütünleşme olgusu, anlaşma olgusu var. Bu da kimlikleri yok etmeden olacak. Bence bütün sorun budur: Kimlikleri yok etmemek. Çünkü, kimlikleri yok etmek zaten olanaksız da. Nitekim, işte cumhuriyet dönemi budur, süreklilik de var, sürekliliklerin yok edilmiş hali de var, hepsi birlikte yaşıyorlar.

Dolayısıyla, aslında kimlikleri yok etmeyelim, zaten kimlikleri yok edemiyoruz, istesenez de edemiyorsunuz. Demek ki, bütünleşme esastır. Bunları antipotlar olarak görmek doğru değil artık, bunlar erimiştir ve birbirine karışmıştır. Onun için, kimlikleri yok etmeden bütünleşmeyi sağlamak. Bunun da tabii başlangıcı, sahip olmaktan geçer. Yani, eskiye de sahip olmak, yeniye de sahip olmak. Politik bir söylemin, o dışarı, onu dışarı atan tavrıyla değil, rasyonelin, yani insan aklının ve belki de tarihin bize kazandırdığı bir tecrübeyle, bunların hepsini benimseyerek işe başladığınız anda, bu bir başlangıç. Fakat, bu başlangıç, sonunda birbirimizi eğitmemiz demek. Bu, formel de olabilir, informal de olabilir; sivil toplum yahut devlet vesaire... Bütün bunlar, bu değişik kimlikleri benimseyip kabul etmek ve bütünleştirmek amacına dönük olduğu anda demokrasidir o, anlatılan demokrasi de o. Demokrasi dediğiniz şey, oy değil, demokrasi dediğiniz şey, küçük küçük parçaların tümüne hak veren bir ortam demektir. Gayet basit. Aslında, zannediyorum bunların üzerinde kimse anlaşmazlık yapamaz, herkes anlaşılabilir de; fakat, iş rant, yağma vesaire gibi şeylerle yönlendirildiği anda, bütün bu anlaşma olanakları ortadan kalkıyor, kültürleşme vesaire... Bu sefer, antipotlar oluşuyor, bu antipotlar günlük şeylere yarıyorlar, birtakım adamların, birtakım grupların menfaatlerine yarıyorlar. Bu da toplumun zararına oluyor.

Buyurun Aykut Bey.

AYKUT KÖKSAL - Aslında, ben özellikle planlama söz konusu olduğunda bir iki şey söylemek istiyordum. Doğu-batı eksenindeki tartışmalara girmek istemiyorum. Aslında, o kulvarda, o kanalda söylemimi sürdürmek istemiyorum da, birkaç kez daha yine hep üzerinde durmuştum ama, şu planlama meselesinin kente ilişkisini bir kez daha irdelemek gerektiğini düşünüyorum.

Şimdi, az önce Hilmi Yavuz, "Yapısalcı bir söylem gibi olacak" dedi. Niye çekindi yapısalcı olmaktan bilmiyorum, benim söyleyeceğim tamamen kente bir yapısalcı yaklaşım. Böyle olduğunu söylemekten de çekinmiyordum. Yani, dilsel yapıyla kentin arasındaki özdeşliği sorgulayan ve oradan yola çıkarak, hem modernizmin kente yaklaşmasını hem modernizmin kente ilişkisine hem planlama ile kentsel yapı ilişkisine bir parça bakmak lazım. Bunun yararlı olduğunu düşünüyorum.

Kent bir strüktürün özelliklerini gösteriyor; yani, dilde gördüğümüz, yapısalcıların da dilden yola çıkarak tanımladıkları strüktürün yapının özelliklerini gösteriyor. Bu başta gelen özelliklerden biri ise, bu yapının dışarıdan müdahale ile değiştirilemezliği. Bu çok temel bir şey. Planlama, çok doğal olarak, bu yapıyı dışarıdan değiştirme -dışarıdan taşıdığı normlarla kendi taşıdığı normlarla- savında. Ve tabii, sonuç umutsuz bir sonuç. Yani, modernizmin çöküşüyle birlikte ya da modernizmin ardından şehircilik disiplininin kendisine yeni paradigmalara arayışına girmesi...

Bu doğrultuda ancak kentin kimliğinin tanımlanabileceğini belirtti; fakat...

HİLMİ YAVUZ - Bu doğrultuda kentin kimliğinin tanımlanabileceğini söylemedim, sadece...

AYKUT KÖKSAL - Bu doğrultuda sadece kentin kültürünün belirlenebileceğini veya kent üzerine bir çalışma yapılacaksa, bu bağlamdan yola çıkılması, mevcut yeni göstergelerin, yeni oluşan anlam bütünlerinin tespit edilmesi gerektiğinden bahsettiniz; çünkü, bu inanılmaz dinamik yapı içinde her dakika yeni anlam bütünleri, yeni kavramlar oluşuyor ve biz de bunu, işte bazen yeni kentlinin kültürü bazen göçebe kültürü, kentleşememiş kentli gibi, böyle bilimum kelimeler üreterek de tanımlamaya çalışıyoruz. Fakat, İstanbul üzerinde konuşmaya kalktığımızda, bu inanılmaz dinamik kentsel yapı daha da inanılmaz hale geldiğinde, her yıl bir Oslo kadar büyüyen İstanbul göz önünde bulundurulduğunda, yeni göstergelerin tanımlaması nasıl mümkün olabiliyor? Çünkü, bu soru şuraya da bağlanıyor: Göstergelerin toplumsal süreç içerisinde, yine toplum tarafından belli bir periyod içerisinde tanımlanması gerektiği belirli. Fakat, bu dinamik yapı içerisinde bu periyod o kadar küçük bir zaman birimine düşmüş oluyor ki, bunun toplumsal bir gösterge olması mümkün mü; bu büyük yapı içinde nasıl toplumsallıktan bahsedebileceğiz? Bu gösterge hâlâ toplumsal bir gösterge mi? Şimdi, ben yapısalcıya, **Piaget**' ye gönderme yapmak istiyorum. Piaget, dönüşüm dizgilerinden söz eder ve eğer bir dizgeyi kavramak istiyorsak, dönüşüm dizgilerini kavramamız gerektiğini belirtir.

Barthes' ın kent üzerine son derece önemli bir yazısı vardır: "Gösterge Bilimi ve Şehircilik" diye. Daha sonra çok gönderme yapılan yazılarından biridir. Orada, o da bir anlamda bu dönüşüm dizgilerinden söz eder ve süreç içinde göstergelerin, gösteren gösterilerin ilişkilerinin, gösterenin ve gösterilenin nasıl değişime uğrayabileceğini anlatır. Yani, gösteren gösterilerine dönüşebilir, hatta anlam tümüyle değişebilir. Şimdi, benim söylediğim, yeni göstergeler inşa etmesi değil kentin ya da yeni kentlinin. Mevcut gösterge dizgesi içindeki anlamları dönüşüme uğratması. Ben bundan söz etmek istedim aslında. O dönüşüme, onu okuyabilmemiz gerektiğini düşünüyorum. Ancak o şekilde kentin ürettiği kültürü okuyabiliriz, kentin ürettiği kültürü, sadece ve sadece -sizin de az önce söylediğiniz gibi- belirli ön tanımlarla yapmak yerine, onu okumak, bunun yolunu söylemeye çalıştım.

BAŞKAN - Şimdi burada birazcık daha aydınlığa kavuştu. Zaten bizim işimiz, galiba bu kültürün bütün boyutlarını, ister köyden gelenlerin ister kentte kalanların, ister ortak olarak bir şeyler paylaşanların nasıl anladıklarını anlamak, bizim ilk sorunumuz oradan başlıyor.

Başka söz almak isteyen var mı efendim? Galiba yok.

Katkılarınız için teşekkür ediyor, toplantımızı burada kapatıyorum.

5. Bölüm

Öğrenci Paneli

Moderatör: Prof.Dr.Sümer Gürel

Raportör: Dr. Turgay Gökçen

Katılanlar:

Ayşegül Özbakır (ODTÜ)

Özgürol Öztürk (İTÜ)

Aynur Yasemin Çakır (YTÜ)

Ersoy Pehlivan (MSÜ)

Nida Özpolat (DEÜ)

Ceyda Tarhan (MSÜ-Sosyoloji)

BAŞKAN (Prof.Dr.Sümer Gürel - Değerli arkadaşlar, önce hepinize hoş geldiniz diyorum.

Panelimizin konusu, esasen Kongrenin konusu; yani “Kent, Kültür, Toplumsal Uyum” başlığı altında cereyan edecek.

Öğrencilerimiz, kent planlama bölümlerinden ve bu yıl ayrıcalık olarak bir de sosyoloji bölümünden -konunun sosyal ağırlıklı olması nedeniyle- öğrencilerden seçilmiş temsilcilerdir.

Ben, kendim dahil, demokratik bir biçimde, birinci turda her birimize 10’ar dakikalık konuşma süresi tanıyorum. 10 dakikalık bir giriş yaptıktan sonra, sözü, kendi sahamdan başlayarak vermeye başlayacağım.

Aslında, benim gözlediğim, çok ilginç de bulduğum bir husus var bu Kongrenin özel yapısında; o da, Kongrenin konusuna baktığımızda, bu kongrenin giderek bir kent planlama kongresi olmadığı çıkıyor ortaya. Bu, belki tahrik edici, çarpıcı bir söylem gibi geliyor, kelime oyunu da yapmıyorum. Bu bir kent bilim kongresidir diye düşünüyorum ben. Böylesi bir ikili söylemin içine bir süredir şahsen girdim; ama, görüyorum ki, mutlulukla izliyorum ki, yayılıyor süratle, dün maalesef gıyabında bildirisi sunulan rahmetli dostumuz Biltin Toker, bildirisinde iki üç yerde fevkalade doğru bir bağlam içinde kentbilim sözcüğü kullanmıştı, kent planlama sözcüğünden çok. Bu sözcük değil, sözcüğün arkasındaki kavramı vurgulamaya çalışıyorum. Kent planlama bir şeydir, kentbilim başka bir şeydir. Aralarında çok organik ilişkiler vardır, bizim üniversitede yapmamız gereken de galiba kentbilimdir. O konuyu açmıyorum, bu çok uzun bir tartışma konusu; ama, benim yazılı bir çalışmam var. Bütün okulların bölüm başkanlıklarına gönderilmiştir, ilgi duyan gençler ve de benim gibi yaşlılar alıp okuyabilirler.

Şimdi, ben kent-kültür-toplumsal uyum bağlamındaki ilişkilerde dilin önemine öz töresel bir bakış getirmeye çalışacağım. Şimdi, iki tane şey var; biri dil öbürü de öz töre. Bunun kültürle alakası, giderek kent kültürüyle alakası, toplumsal uyumda rolü nedir? Zaten pek değinilmedi de. Bu da, benim oldum olası meraklı olduğum bir konu. Yani, dil, gençlik yıllarımdan beri çok meraklı olduğum bir konu, kendi dilimi çok iyi bildiğimi iddia ediyorum. Bildiğim yabancı diller babında hava basmadan; çünkü, Türkçeyi bilmeyen çok insan var, burada konuşanlar arasında da görüyoruz zaman zaman. Dolayısıyla Türkçeyi konuşmak, Türkçeyi bilmek anlamına gelmiyor. Örneğin, “Söylem” sözcüğünü 100 üzerinden 80 kişi “Söylemek”, “Demek” fiili biçiminde kullanıyor; hiç alakası yok. Frenkçesinde de yok, Türkçesinde de yok. Buna pek çok örnek getirebilirim de, sarkastik olmamaya çalışıyorum.

Şimdi, gelin başlayalım: Niçin dil? Dil, pek çok kültür uzmanının belirttiği gibi, aslında kültürün özeği, odağı, çıkış noktası. İnsanoğlunun gelişim tarihine bakın, ilk ürünü -eğer kültürün tanımından yola çıkacaksak- yani kültür, insanın ürettiği maddi manevi her şey ise -”şey” burada felsefi anlamda kullanılmıştır- o zaman dil bu işin çıkış noktası; bunun tartışacak tarafı yok. Çünkü, hayvanlardan ilk ayıran şey. Böyle olunca da, dilin, örneğin yabancılaşma gibi bir olguyla ne kadar yakından ilişkisi olduğu, hemen bunun **sonulgusu** olarak ortaya çıkıyor. Yani, bir başka deyişle, biz bir yabancıdan bahsederken, “yabancı dil kullanıyor” diyoruz. Yani, dili de yabancı kendisi de yabancı o nedenle zaten. Türkçe konuşsa niye yabancı diyelim ki! Çok basit bir örnek bu. O halde, yabancılaşmanın kökeninde dil yatıyor; birinci derecede, ilk çıkış noktasında. Ha, bu bağlamda Türkçemizin özel ve de özgün bir de yeri var üstelik. Yani, buradan kalkarak, tahmin edeceğimiz gibi, Türkçedeki yozlaşmaya gelmek istiyorum. Bir iki kişi geldi, özellikle Stella Ovidia, gıyabında dün konuşan ve Yahudi azınlığı hakkında olağanüstü çarpıcı bir mesaj veren hanım arkadaşımız, hatırlarsanız, “İstanbul sokaklarına çıkıyorum, İstanbul yok ki ortada” dedi; bütün levhalar İngilizce, bütün işaretler İngilizce.

Şimdi, Türkçenin özel ve özgün konumu ne? Özel ve özgün konumu, Türkçe bir dil ailesi, bizim dilimiz bir aile. Yani, bir aileye yapışmış bir dil değil bizimki. Yani, Endo Avrupa dilleri dediğiniz zaman, Hindistan’dan başlıyor, Almanya’ya kadar uzuyor.

Bizimki öyle değil, Altay-Ural dediğiniz zaman, bir dil ailesi oluşturuyoruz değil mi, Altaylardan kopup gelmiş.

Şimdi, niçin Osmanlıcadan Öztürkçeye bir dil devrimine ihtiyaç görüldü? Bunu, kesinlikle ne bağınaz ulusalcılık, milliyetçilik, hele hele asla ve kat'a Türk-İslam Sentezciliği içinde bakmıyorum. İkisi de bilimsel bakış değil çünkü, tamamen hissî. Peki, nedir o zaman bakış; bakış, bir dilin sadeleştirilmesi olayıdır. Yani, bizim bir dilimiz var idiyse, bunun üzerine 600 senelik bir sömürü, bir sömürge oturtulduysa, bu sömürgeyi ortadan kaldırmanın yollarını aramak lazım. Ne demek o? İslamcı yazarlar, örneğin İngilizcenin şu andaki egemenliği konusunda çok tutarlı yazılar yazıyor. Bunu ben söylemiyorum, iki gün evvelki bir makaleden atıf yapıyorum size, Sayın Yakup Kepenek. 4 Ekim Pazartesi günkü yazısında “Bilim Dili Olarak Türkçe” başlıklı yazısında aynen bu atfı veriyor. Sayın Kepenek orada şöyle diyor: “İslamcı yazarlar, yahu bu İngilizceden , Fransızcadan , bu yabancı dillerden kurtulalım; ama, aynı şeyi Farsçaya ve Arapçaya geldiğinde söylemiyorlar. Ve onu söylemeye kalktığımızda da: “Canım, o bizim 600 yıllık kavrulmuş, yoğrulmuş dilimiz, niye vazgeçelim Osmanlıca’dan”. Ha, o zaman o nasıl olmuş ona bakmak lazım, o da şöyle olmuş: Dersaadet eşittir İstanbul; Anadolu'ya zaten o biçimde bakmış. Bir başka deyişle, Sultan Sarayından Anadolu'daki aynı ata soylarından gelen kendi tebasına: “Etraki bi-idrak” demiş, gençlerin anladığı dile çevirirsek: “Akılsız Türkler” demek. Söyleyenin de kökeni Türk, Osmanlı Sultanı! Sarayın dışındakilerin hepsi, Anadolu,etraki bi-idrak, idraksiz, akılsız Türkler. Bu çok manidar. Gayet tabii ben de geçmişimle, tarihimle övünüyorum; ama, işte o onursal bağınazlığın dışına çıkıp, çok objektif, çok bilimsel bakıp kendi kendimizi eleştirmemiz lazım. Ben de onu yapmaya çalışıyorum. Bu, işin öz töre tarafı, ahlak tarafı.

Öyle olunca da, Türkçenin niye güme gittiği anlaşılıyor. Yani, 600 yıl zaten İstanbul Anadolu ile anlaşamamış ki, aynı dili konuşmuyor ki. Anadolu X derken, İstanbul'daki Zet diyor. Daha doğrusu İstanbul'daki söylemi bir Anadolu'dakine söylesen hiçbir şey anlamıyor ki. Yani, “Ahzu kabza binaen...” falan diye başladınız mı bugün kim anlar canım, o gün de anlamıyordu.

Şimdi, dolayısıyla yabancılaşımanın kökünü ta oralarda aramak bana olası gibi geliyor. Tabii, oradan kalkarak da, İstanbul'un giderek batılılaşma süreci içinde, bir de bir -ben ona monşer Türkçesi diyorum- o dönem var. Levantenler, kısmen azınlıkların katkılarıyla bir monşer Türkçesi. Yani, kelimelerin içine arada bir, çaktırmadan Fransızca sokuvermek. Bu da İstanbul'un kalburüstü büyük küçük burjuvasının Türkçeye getirdikleri.

Şimdi, tekrar ediyorum, Stella Ovidia'nın gözlemi çok çarpıcı idi hakikaten; çünkü, o tepki artmaya da başladı. Yani, birtakım çevreler bunu kullanıyorlar, demin de söylediğim gibi, ama gelin biz Atatürkçü Kemalist çevreler bu işe çok daha objektif, çok daha bilimsel bakalım, bağınazca değil.

Şimdi, anlaşarak, yani uyum için konuşmak gerek. Konuşmak için de dil gerek, onu zaten söyledim. Q halde, iki insan aynı dili konuşmuyorlar ise, o iki insanın birbirine yabancılaştırmadan daha doğal bir şey olamaz. Bu bizim için geçerli. Yani, bir başka deyişle, biz gecekondudaki vatandaşa, biz derken meslek erbabı olarak, öğrencisiyle hocasıyla, bu işin uygulamasını yapan meslektaşlarımıza eğer derdimizi anlatamıyor isek, burada bir şey yatıyor demektir. İşin hoş tarafı, politikacı bu işi çok iyi yapıyor; çünkü, sabah da söylendiği gibi, politikacı da onların içinden çıktı; yani, kırsal kesimden gelenlerin içinden çıkmaya başladı da onun için çok iyi yapıyor.

Peki, buradan nereye gelmeye çalışıyorum; buradan, İstanbul özelindeki yaşım gereği, bazı gözlemlerime gelmeye çalışıyorum. O da şöyle, bunu Habitat II'deki bildirimde çok ayrıntılı bir biçimde işlemeye çalıştım, bu bütünleşme sorunsalı içinde; yani, gecekondü kesimi ile kentin bütünleşmesi bağlamında sosyolojik perspektifle bakarak, o da şu: 50 yıldır ben bu işi yaşıyorum, yaşım gereği, gözlüyorum. Yani, gençlik yıllarımdan 13-15 yaşlarımdan başlayarak bugüne kadar 50 yıllık perspektifteki gelişmeye bakıyorum, ilk birinci kuşağı, benim babalarımın ve ağabeylerimin taktığı bir etiket var, bir nitem var: Çebiş. Kırdan gelenler çebiş. Allah'ın çebışı hem de bir de, sanki kendisi Allah'ın kulu değilmiş gibi.

İkinci kuşak ortaya çıkıyor, eğitiliyor; fakat, o arada 1970'lerdeyiz, 20 sene önce, güneydoğu ağırlıklı akın fazlalaşmaya başlıyor. Yani, ortaya daha açık koyalım, Kürt kökenli, dolayısıyla konuşmasında, telaffuzlarında gırtlak sesleri kullanan dil yapısına sahip vatandaşlarımız çoğalıyor. Bir etiket de onlara, ikinci kuşak; hıro veya kiro . Seçin seçin alın. Ya H' ile ya K ile başlıyor.

Sonra, onların çocukları artık iyice gelişmiş, yani her anlamda kentlileşmiş, hali vakti, dede kuşağından iyi, babadan da iyi olmaya çalışıyor. Zaten gecekonduya oturmamaya çalışıyor; ne yapıp yapıp orta gelir mahallelere filan kayıyor, gecekondu etiketinden gocunduğu için. Bu da başka bir hazin boyut. Altına bir de araba aldı mı o genç, aman yarabbi! Yollarda ölüm tehlikesiyle karşı karşıyasınız. Bir etiket de ona, sizin yaptığınız etiket, gençlerin: Maganda. Şimdi, bu etiketler yapılandırılmış insanlarla niye bütünleşemiyoruz diye dertleniyoruz biz kent soylular? Bana bu çok önemli bir boyut gibi geliyor ve giderek de tabii çok ciddi öz töresel bir temele de dayanıyor. Yani, dile sahip olmanın ahlakla ne ilişkisi var diyeceksiniz; dilin kullanım biçimine bakarsanız, fevkalade ilişkisi var. Bakın, size bir küçük anekdotla toparlayayım bu işi.

Benim gençliğimde, yani 50 sene evveline gidersek, 1940'ların sonlarında filan, sayıları çok az olan taksi şoförleri, fevkalade nefis, zarif, kravatlı, tıraşlı mükemmel tiplerdi. Mahmutpaşa'da -o zamanlar oralara giriliyordu- biri iniyor, bir köylü vatandaş yolun ortasında bir kaplumbağa ağırlığıyla gidiyor, bir iki filan, bu hafif kornaya bastı filan, en sonunda eğildi: "Yahu, seni cacığa doğrasam yoğurda yazık olur" ve çekti gitti. Şimdi, bugünkü versiyonda bu: "Lan hıyar çekilsene" olacaktı galiba. İşte, dildeki yozlaşmanın, belki ilginç bulacağımız bir başka boyutu.

Teşekkür ederim.

Şimdi, hemen birinci konuşmacıya sözü veriyorum. Bu doğrultuda, böyle kısa ve öz mesajlar verirlerse, çok makbule geçer.

Ayşegül Özbakır, buyurun.

AYŞEGÜL ÖZBAKIR (ODTÜ Lisans 3 üncü Sınıf Öğrencisi) - Teşekkürler.

Kent, kültür ve sosyal bütünleşme olgularına planlama öğrencileri olarak nasıl bir yaklaşım getirdiğinizi, bugüne kadar yapılagelmiş popüler tanımlamaları ve analiz yöntemlerini irdelleyerek açıklayacak ve bu arada alternatif tanımlama ve analizin formülasyonunu yapmaya çalışacağız.

Bu kapsamda yapılagelen analizleri üç ana başlıkta inceleyebiliriz. Bunlardan birincisi, yapısal ekonomik yaklaşım. İkincisi, kültürel yaklaşım. Üçüncüsü ise sistem yaklaşımı. Yapısal ekonomik yaklaşım yönteminde kent toplumu, derinlemesine bir iş bölümüne dayanan, geliştirdiği işlevsel tabakalaşma ve farklılaşma gibi özellikleri ile her türlü kültürel yeniliğin ve her türlü ilerlemeye yönelik atılımın beşiği olarak tanımlanmaktadır. Modern Türkiye'de kentleşmenin büyük bir sorun ve olumsuz bir çağrışım olarak algılanmasının nedenini, az gelişmiş ülkelerdeki kentleşme süreciyle gelişmiş ülkelerdeki kentleşme süreci arasındaki farkta aramak gerektiğini savunur. Bu yaklaşımda, batıdaki kentleşme sürecinin 15 inci Yüzyıldan itibaren başlaması nedeniyle, sorunların zamana yaygın bir şekilde ortaya çıktığı, dolayısıyla kentteki teknolojik ve yapısal değişmeye toplumun ve kurumlarının sağlıklı bir evrimle ayak uydurabildiği açıklanır. Bu nedenle bütünleşememe problemi, az gelişmiş ülkelerin kentlerindeki boyuta ulaşmamıştır.

Bu kapsamda, az gelişmiş ülkelerin kentlerinde, kent toplumu tipolojisine uyan iş bölümü, işlevsel katmanlaşma ve farklılaşmalar gözlenmemektedir. Yapısal ekonomik yaklaşımın yapıla gelmiş çözüm önerileri hakkındaki yaklaşımı, kentleşmenin önlenmesiyle sorunların çözümüne yönelik çabaların anlamsız olduğu yönündedir.

Ben, burada yaklaşımları kısaca açıklamak istiyorum. O yüzden kısa geçeceğim. Kültürel yaklaşım ise, Türkiye kentlerindeki bütünleşme olgusunu incelerken, kentlerdeki ikili kültürel yapıdan yola çıkmaktadır. Dolayısıyla yaklaşım, problemi veya olguyu, ekonomik koşullar ya da gelir düzeyinde aramamaktadır. Ayrıca, bu tanımlamada, bütünleşememe problemi, fiziksel mekândaki ayrışma olarak da algılanmamaktadır.

Kısacası, modern ve geleneksel olarak tanımlanan iki ayrı kesim, mekânda bile net olarak ayrılmamasına rağmen, birbirleriyle çok az etkileşim içerisindedir. Bu yaklaşımın bütünleşme problemini ortadan kaldırma amacı ise, yaratıcılık, dinamizm ve verimliliğin sağlanması olarak anlaşılmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için, gerekli kurumlar olarak, eğitim ve kentsel hizmetler gibi sosyo-kültürel kurumlar gerekli görülmektedir.

Üçüncü yaklaşımımız ise, sistem yaklaşımı. Bu yöntemle bütünleşmenin, kenti oluşturan kişi, grup veya kesimlerin, toplumunun refahını en çoğa çıkararak bir ilişki kurma biçimi olduğu tanımından hareket edilmektedir. Bu tanım, toplumdaki çeşitli birimlerin ve bunların çeşitli ilişki kurma biçimlerinin sistem kuramına uygun olarak incelenmesinde bir çerçeve olarak benimsenmektedir. Böylece, bütünleşme sürecinin ve bunu gerçekleştirmek için gösterilecek çabaların incelenmesinde ve değerlendirilmesinde, bunların kentte yaşayan çeşitli kişi ve gruplara ne kazandırdığı ve ne kazandıracığı konusundaki yargılar, hem bir hareket noktası hem de temel ilke olmaktadır.

Bu kapsamda kuram, bütünleşmenin bir topluluk içindeki kişilerin özelliklerine göre tanımlanamayacağını, ancak topluluktaki ilişkiler biçimine göre açıklanabileceğini savunmaktadır.

Kentte bütünleşmeme problemini fiziksel mekânda bütünleşmemenin ötesinde, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler açısından bakan ve yukarıdaki anlatılan kuramların bir sentezi niteliğindeki bakış açısıyla yaklaşmak gerekmektedir. Bu yaklaşımda;

1- Ülkedeki makro ölçekli ekonomik kararların kentlerdeki mekânsal organizatörü yönündeki kent plancılarının bütünleşmeme problemine ekonomik ve kültürel açıdan bakmalarına rağmen, çözümleri salt fiziksel mekânda aramaları ve bunun belirli bir zaman kesitine kadar iddialı olabilmesi. Yani, burada kastettiğimiz şey, örneğin 5 yıllık plan yapılması ve bunların sadece bu süre içerisinde iddialı olabilmesi.

2- Günümüz dünyasında toplumu salt üretim kalıpları içerisinde değerlendirmeyen, bunun ötesinde tüketim kalıpları ve ilişkileri içerisinde değerlendiren bakış açılarının

belirli bir zaman kesitinden sonra iddialı olabilmesi, planlamanın kentsel bütünleşme olgusundaki rolünü yeniden gündeme getirmektedir.

Bu kapsamda, fiziksel çevrenin üretilmesinin ne tür kazanımlar sağlayacağı incelendiğinde ise;

1- Bütünleşmemiş grupların yaratılacak fiziksel mekânlar aracılığıyla kısmen bütünleşeceği, daha doğru bir tanımlamayla etkileşim içinde olacağı ve bunun uzun bir sürecin adımı olacağı varsayılabilir.

2- Bütünleşmemiş grupların mesafelerinin korunması varsayılarak, gerekli koşullarda ve belirli zamanlarda bir araya gelmesi sağlanabilir ve bu sayede kentin üretkenlik, verimlilik, dinamizm gibi hedeflerine ulaşması sağlanabilir.

Günümüzde her iki varsayım da kullanılmaktadır ; ne derece başarılı olduğu ise, bu oturumun konusu dışındadır. Ancak, burada varılması gereken sonuç, bu iki varsayıma alternatif varsayımların üretilip üretilmeyeceğidir ;ki, kanımızca bugünlerin amacı da bu olmalıdır.

Ülkenin makro ölçekli kararlarını fiziksel mekâna aktaran kesim olarak şehir plancılarının, bu kararların verilmesi veya yönlendirilmesi sürecinde rol alması gerekliliği bizce çözümün aranabileceği noktadır.

Son 10 yıl öncesine kadar bir piramit ve üç ekonomik grup olarak karşımıza çıkan toplum, günümüzde bu piramidin dikine ve üç ayrı kategoride ele alınması gereken ve 9 farklı kesimden oluşan ve bunların ilişkisinden oluşan bir yapıya dönüşmüştür. Yani, üst, orta, alt gelir grubuna ayırdığımız toplum, yine modern, modernleşmekte olan ve geleneksel olarak ayrılan 3 dikey katmana, bunun yanında, tüketim sınıflarının üretim sınıflarından kısmen de olsa ayrıştığı yapıya dönüşmüştür.

Ben, bunu biraz uzun cümle olduğu için açıklamak gereği duyuyorum. Bundan bizim kastettiğimiz şey, piramit dediğimiz olayda, piramidin en üstünde, üst tabakanın; ortada orta gelir tabakasının; en altta da taban olarak alt gelir tabakasının bulunduğu... Bu bir

yatay bir strüktür oluşturuyor; fakat, bizce bunun dikey olarak da dikey olarak da 3 dikey katmana ayrıştırılması gerektiğini; yani, üst gelirden olmasına rağmen, geleneksel olarak... Yani, bizim söylediğimiz köyden yeni gelmiş olan kesimde sayılabilecek olan kişiler bulunabilir. Dolayısıyla her 3 grupta da, yani üst, orta ve alt gelir gruplarında da modern olabilir, modernleşmekte olan veya geleneksel olan kesimler olabilir. Bu nedenle, Türkiye kentlerinde toplumsal uyum, toplumsal katmanları gösteren piramit içinde yalnızca dikey olarak kullanabilecek bir konumda değildir. Böylesi bir durumda planlama, kentsel bütünleşmezlik ve uyum sorununun karşısında, sistemin salt mekân uygulayıcısı olarak başarısız olmaktadır.

Dikey kentsel bütünleşmezliğin yanlış tespitine uygulanan tek müdahale şekli olan mekân planlama, şehir planlamayı başarısız ve çözüm bulamaz kılmaktadır. Açıkça şehir planlama, eleştirel olmayan, sisteme ve karar vericilere müdahale edemeyen yapısıyla kentsel uyum, bütünleşme gibi pek çok kent sorununa çözüm getirememekte ve meşruiyetini kazanamamaktadır. Bu nedendir ki, planlama disiplini, bir yandan kentin en küçük birimlerine yönelik spesifik ve esnek bir yapıya dönüşürken, diğer yandan makro ölçekte bütüne yönelik karar verme mekanizmasını şekillendirecek bir ayrışma ihtiyacı duymaktadır.

Diğer bir deyişle, kent plancısı, bir yandan teknisyenleşirken; yani, sadece şehir ölçeğindeki imar planlarını yaparken, diğer yandan politika üretmelidir.

Planlama disiplini, karar vericilerin politikalarının mekânsal uygulamaya geçirilmesinin ötesinde, kararlara alternatifler getirebilen ve karar vericilerin karşısında baskı kurabilen bir yapıda olmalıdır. Burada da yine bir örnekle açıklamak istiyorum. Örneğin, plancı ne tip kararlar üretebilir, ne tip alternatifler üretebilir; örnek olarak; kent içi ulaşım sorununu ele alırsak, özel araç sahipliğindeki artışı göz önünde bulundurarak, daha fazla yol kademelerinin artırılması mı, yoksa buna zıt olarak toplu taşıma hedeflerinin ve politikalarının üretilmesi mi?.. Plancıların önüne iki alternatif gelebilir ve bunları bu şekilde politika üretme amacı doğrultusunda kullanabilir. Dolayısıyla hem bir yandan teknisyen olabilir hem öte yandan da politika üreten bir konuma girebilir.

Kentsel bütünleşme ve uyum gibi, salt mekânsal çözümlerin üzerindeki sorunlar karşısında, plancılar, sistemin mekân uygulayıcısı konumunun üzerine çıkmalı, sistemin planlama gereğinin eleştirilerini yapabilmeli ve alternatifler üretebilmelidir. Plancıların alternatiflerini uygulamaya koyabilmesi açısından bir baskı grubu oluşturulması ve bu amaç için bir kurumsal birliktelik sağlanması gerekmektedir. ŞPO bu birlikteliğin uygulanışı amacıyla etkinliğini artırmalı, işlevselliğini gözden geçirmelidir. Ayrıca, meşruiyetini sağlama ve kurulma aşamasında olan Planlama Öğrencileri Birliği ise, bu çerçevede dahilinde önemli ilk adımdır.

Teşekkürler.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Buyurun Özgürol Öztürk .

ÖZGÜROL ÖZTÜRK (İTÜ. Lisans 3) - Bildirim başlığı, oturum başlığı ile aynı: Kent Kültürü ve Toplumsal Uyum.

Bu sunuş da üç tane soru etrafında şekillendiriliyor. Birincisi, kültürü üretebilme koşulları nelerdir? İkincisi, kent ve şehircilik ilişkisi. Üçüncüsü, kent ve kültür bağlamında şehirciliğin görevi nedir, ne olmalıdır? Bu sorular, bu kolokyumun hazırlanması sırasında Mehmet Çubuk Beyin gönderdiği duyuru broşüründe vardı, biz oradan seçtik ve bunun uygun olduğunu düşündük.

Önce kültürü tanımlamak gerekiyor. Kültür, birçok şekilde tanımlanmış, ama bizim burada aldığımız, insanın doğaya karşı ürettiği her şey. Bunu böyle aldığımız zaman da, kültürün her koşulda var olduğu ve var olacağı ortaya çıkıyor. Bu bağlamda, kültüre bakışımızda bir derecelendirme vardır. Bu derecelendirme, iyi, kötü, ileri, geri kalmış ve benzeri şekilde olabilir ve oldukça geniş bir tartışma alanına işaret eder. Fakat, bizi ilgilendiren bölümü, özgünlüğün korunabilmesidir. Aranan, saldırılara dirençli bir ortamdır. Direnç, ancak toplumun iç dinamikleriyle oluşur. Bunu da, şehircilikte kimlik ve onu yaratıp koruyabilme kavramları altında inceleyebiliriz.

Küreselleşme baskısı altında ezilen kentlerin ise, böylesi bir tartışmayı kaldırır yanı yoktur. Buna en iyi örnek de, Moskova'da Mc Donalds kuyruğu bekleyen insanlardır. Bu kuyrukta bekleyen insanlar, tartışmanın salt kimlik ve kültür sorunu olmaktan çıkmış olduğunu bize gösteriyor.

Zaman ve insan kültürün en önemli kaynaklarıdır; fakat, ortaya çıkan ürün öylesine zayıf bir yöne sahiptir ki, belli noktalarda muhafazakârlık eleştirilerine uğramak pahasına korumaya muhtaçtır bu kültür. Buna Sümer Hoca da güzel bir örnek verdi; mesela, "Dili korumalıyız" dedi. Fransızların yaptığı gibi, adamlar 50 senedir dillerini koruyorlar ve bunu da bir muhafazakârlık çerçevesi içinde yapabiliyorlar. Zaman içinde insan emeğiyle süzülüp gelen bu değerler bütünü, daha güçlüye öykünme eğilimindedir sürekli olarak. Bu öykünme, yer yer işgal denilebilecek durumlara yol açmakla beraber, durum tamamen maddenin doğası gereğidir. Bu durumda tek çıkar yol, özgün yaratılara yol verme ve ön açma yönünde müdahaledir.

Mekân, kültürün kendini ifade ettiği en somut alandır. Asıl tartışmamız mekân üzerine olduğundan, tarih içinde mekâna, kültüre ve dolayısıyla toplumun yönetimine bir göz atmakta fayda var.

Tarih içinde toplumlar, mutlak iradenin tek bir kişide olduğu zamanlardan, yönetimin ve hakimiyetin topluma yayılmaya çalıştığı günümüze dek gelmişlerdir. Bu noktada, yönetsel iradenin mekândaki belirleyiciliği esasını kabul edersek, kültürün üretiminin ve kendini ifade etmesinin, zaman içinde bireylerin de toplum içinde öne çıkmalarıyla topluma daha çok mal olduğunu söyleyebiliriz. Gücü ifade eden piramitler ve yapan işçilerin evleri, durumu buna güzel bir örnektir. Kuramsal olarak ise, toplumların kendi kendilerini yönetmeleri ve bu anlamda üretimlerini öne çıkarmaları, varılan en ileri noktayı oluşturur. Bu bağlamda, farklı yönetim biçimleri oluşmuş, kuram tartışmaları bir şekilde yönetim biçimini belirlemiştir. Ve toplumlar dünya üzerinde konumlanırken, diğer yandan çağlar ötesinin güçlü otoritesi, yani uluslararası sermaye adı altında ortaya çıkan bu güç, bir kara ... edasıyla her şeyi yutmaktadır. Bu aşamada, en güçlü karşı koyuşlar bile bir çeşit öykünmeden başka bir şey olamamıştır.

Basitçe açıklamaya çalıştığım bu tarihsel süreçten sonra, kültür-kent ve şehircilik ilişkisini açıklamaya çalışacağım. Mekânın olduğu gibi, şehircilik de kültürün bir ürünüdür. Fakat, zaman içinde her biri birbirini etkilemeye, yeniden tanımlama olanağına kavuşmuştur. Bütün bunlar, toplumlar ve yönetim biçimleri anlamında farklı sonuçlarla karşımıza çıkar. Siyasî otorite, kendini genellikle mekânda yaptığı uygulamayla ifade eder. Örneğin, Hausman, plancı kimliği altında siyasetin aynasını Paris caddelerine tutmuştur. Ne ilginç ki, benzer bir uygulama, yıllar sonra İstanbul'da da görülmüştür. Böylesi kısır görülen bu döngünün belirleyici olan yanı, toplum içinde ortaya çıkan güçtür. Bu güç, ne yönde ise döngü ters yönde zayıflar.

Planlama, topluma dair ne varsa belirleme eğilimindedir. Eğer toplum da aynı istek ve güçle buna katılmazsa, sonuç geniş kitlelerin aleyhine olacaktır. Farklılıkların bir arada yaşayabilmesini hedefleyen siyasî hareketler güç kazanırken, krallık, padişahlık gibi yapılar zeminlerini kaybetmişlerdir.

Peki, kent ve kültür bağlamında şehirciliğin konumu ne olmaktadır? Ya da ne olabilir? Bu soru, bazı çelişkileri ifade eder. Toplum ile birey arasında olan çelişki, plancı ile toplum arasında da vardır. Bireyleri güçlendirip katılımı gerçekleştirmek, burada gerilimi azaltabilir görünmektedir. Yönetimsel anlamda yerel ve merkezi güçler çelişirken, ulusal ve küresel boyutta da önemli bir mücadele yaşanmaktadır. Bu çok boyutlu soru içinde, birey yaşadığı ortama tüm bileşenleri kapsar şekilde yabancılaşmaktadır. Bu da, mekân ile toplum arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkarmaktadır. Öz güvenini yitirmiş bireyler, birer siyasî araç olarak giderek ekonomik bir araca dönüşmektedir.

Çelişki böylesine kuvvetli iken, plancı da kendisini tanımlayamamakta, üzerinde hissettiği baskı sağlıklı üretimini engellemektedir. Sonuçta, o da bir araca dönüşmekte ve yok olup gitmektedir. Bu noktada da basit bir modelleme ile sonuç vaat etmek oldukça güçtür; ancak, toplumun üretimini kontrol edebildiği yönetim biçimleri, katılımın önünü açmakta ve plancı üzerindeki baskıyı kaldırmaktadır. Böylelikle ortaya çıkan kültürel yapı kendini mekâna yansıtılabilmekte ve toplum mekânı üretebilme şansına sahip olabilmektedir.

Bildiri burada bitiyor; ama, hem bildirim destekleyici hem de artık buradaki laf salatasını biraz da bırakıp, bunun uygulamada nasıl olduğunu gösterici bir şeyler söylemek istiyorum. Dün, bildiğiniz gibi, burada deniliyor ya, toplum kendisi plan yaparsa, bunu daha iyi benimser, daha kolay olur. YÖK'ün yaptığı planları protesto etmek için arkadaşlarımız Beyazıt'ta toplantılar ve 500'ü bugün gözaltında. Bu, benim bildirim yerel ölçekte ispatlanması oluyor; yani, planı, halkın katılımıyla değil, halkı plan yapacak düzeye getirmediğiniz sürece planlarınız uygulanırsa bile bir işe yaramayacaktır. Ben dün orada yapılan polis şiddetini de buradan nefretle kınamak istiyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN - Veciz, halkı plan yapıcı düzeye getirmek; bütün bildiriği özetliyor mükemmel bir şekilde. Teşekkür ederim.

Aynur Yasemin Çakır, buyurun.

AYNUR YASEMİN ÇAKIR (Yıldız Teknik Üniversitesi 3 üncü Sınıf Öğrencisi) -

Biz böyle bir çalışmaya başlarken, ilk önce konunun kapsamında kalan kavramları tanımlamaya çalıştık; ancak, konumuz, kent ve kültür, toplumsal uyum olduğu zaman, kavramları tanımlamak çok güç oldu. Kent kültürü dediğimiz, kentli dediğimiz kavramlar hep karşımıza ikilemler yumağı şeklinde çıktı.

Kent kültürü dediğimiz şey acaba homojen bir şey mi olmalı? Homojen bir kültür mü yaratmalıyız? Yoksa, kent kültürünü oluşturan şey, zaten onun içinde barındırdığı çeşitlilik mi? O halde, kentli kim? Kentsel mekânı kullanan herkes kentli mi oluyor? Yoksa, bu heterojen kültür içerisinde standart bir kentli tanımlaması yapabiliyor muyuz? Kentlerimizde, özellikle İstanbul'da, bu heterojenlik, mekâna da farklı şekillerde yansıyor. Görece homojen hücreler oluşmaya başlıyor mekânda. Ve bu hücreler, kendi içerisinde kapalı ya da -altını çizerek söylüyorum- bunlar kasıtlı olarak kapatılmış hücreler şeklinde yaşamlarını sürdürüyorlar. Bu ayrışmayı birey ölçeğine kadar da indirebiliyoruz. Artık insanlar da bireyselleşmeye başlıyorlar ve bu hücrelerin yerini, artık kişisel kütle yer alıyor, kişiyle ev arasında oluşturulan bir kütleleşme bu.

İnsanlar arası ilişkiler, yalnızca, sıkışık otobüslerde, üst üste ilişkiler sistemi kuruluyor burada. Onun ötesinde bir toplumsal birliktelik yok. İnsanlar, kendilerine ve diğer insanlara aşırı şekilde yabancılaşmaya başlıyorlar. Mekâna da yabancılaşmaya başlıyorlar dolayısıyla ve mekânda bir boş vermişlik ortaya çıkıyor. Yani, mekâna ait olmama duygusu, bir boş vermişlik duygusunu da beraberinde getiriyor. Ne bindiğimiz otobüse benim diyebiliyoruz, ne yürüdüğümüz kaldırıma benim diyebiliyoruz; dolayısıyla da bir önemsemezlik oluyor. Toplumdaki ahlaki çöküş de, kentlerde özellikle, şiddetlice kendini gösteriyor. Mekân da dahil olmak üzere, her şeyi bir tüketim aracı haline getiriyoruz. Mekânı tüketiyoruz, değerleri de tüketiyoruz, saygıyı da, her şey bir meta.

İnsanların kendini bir şeye ait hissedebilmesi için, o şeyi üretmesi, orada katılımcı olması, onu paylaşabilmesi gerekir. Burada, üretim dediğimiz şey ise, kültür üretimi, mekân üretimi, değer üretimi, teknoloji üretimi, insan üretimini kastediyoruz.

O halde yapılması gereken, bu hücreleri, hatta bireyselleştiği zaman bu tüpleri bir araya getirmek, insanları birbirleriyle etkileştirebilmek, farklı kültürleri barıştırmak, hücreleri bir yerde kesiştirmemiz gerekiyor. Ve bunun için de, buluşma mekânları oluşturmamız gerekiyor. Bu buluşma mekânlarının yanında, eğitim sistemine daha farklı bir anlayış getirmemiz gerekiyor. Bu eğitim sistemi ise, doğumla başlayan ve okulda da ahlakî değerleri, matematik ve coğrafyadan daha üstün gören bir eğitim anlayışıyla mümkün.

Bu çözüm yollarına nasıl ulaşacağız? Birincisi, daha demokratik bir yapıyla; ikincisi, demokrasinin yerelleşmesiyle; üçüncüsü ise, bu amaçlar doğrultusunda oluşturulacak projelerle. Daha demokratik bir yapı, yeni bir siyasal örgütlenmeyi gerektiriyor ve yeni bir siyasal örgütlenmeyi de kontrol edebilecek yeni mekanizmalar. Bu mekanizmalar, aslında şu anda toplumumuzda var, sivil toplum örgütleri; ancak, bu örgütlerin denetleyici mekanizmalarının çok daha kuvvetlendirilmesi lazım.

Demokrasinin yerelleşmesi ise, mahalle ölçeğinden başlayarak, üst ölçeklere kadar ulaşan daha katılımcı bir demokrasi.

Bu amaçlar doğrultusunda üretilecek projeler ise, devletin kaynak dağıtım mekanizmalarını yeniden gözden geçirerek, kaynak dağıtım kriterlerini birazcık daha farklılaştırması, projeler bazında kaynak dağıtım anlamına geliyor ve bu tür projelerin üretilmesinde de plancılara büyük görevler düşüyor.

BAŞKAN - Çok teşekkür ederim.

Ersoy Pehlivan, buyurun.

ERSOY PEHLİVAN (Mimar Sinan Ü. Lisans 4. Sınıf Öğrencisi) - Çok teşekkürler.

Dün akşam metne son halini verirken, çalışma etüdündeki öğrenci arkadaşlara bir soru yönelttik, soru şuydu: Şu anda Türkiye'de yaşadığımız veya yaşadığımız kültüre bir sıfat verebilir misiniz? Bir çok cevap aldık, ben hemen bunları size sıralayayım.

Popüler, seçkin, dejenere, alaturka, tüketim, kozmopolit, futbol, yoz, dengesiz, belirsiz, ikili, çok sesli, kültürsüzlük, arayış içinde, ezilmiş, altüst, çatlak, pop, taklit, kavgacı. Bu cevabı verenlerin her biri üniversite öğrencisi; şimdi bunlar bir kenarda dursun.

İsterseniz, kültüre ve uyuma ait bazı tanımlamalara bakalım. Biz sosyal uyumdan daha çok kültürel uyumu biz burada işledik. Çünkü, bakılan her pencere bütünde fikrimize bir katkı sağlayacaktır. Kültür, tarihsel bir fenomendir. Toplumsal ve ekonomik oluşumların birbirini izlemesiyle belirlenir. Demek ki, her kültürün bir temeli var. Kültür, maddi kültür ve manevi kültür olmak üzere iki kısımlıdır. Kültür, tarihsel süreçlerin içeriği değil, bir örgüsüdür. Manevi kültür, maddi kültürün otomatik bir sonucu değildir. Bunlar, felsefe sözlüğünden Aziz Çalışlar'ın sözleri.

Uyum: Uygunluk, birlik, düzgünlük. Diyalektikte, birbirinden özünden farklı ve çelişkin belirlenimlerle ilişkiler arasında, gerek içeriksel gerek biçimsel anlamda belirli bir ilintiyi dile getirir. Bunu yaparken de, nitelikçe farklı olanı bir karşıtlık ve çelişki gibi değil, tam tersine, birbiriyle uygunluk gösteren bir birlik -Hegel'in söylediği gibi- içinde ortaya koyar. Sanatta uyum, ölçü, orantı ve renk ilişkilerine dayanan yasallık. Toplumca gerçekçi sanatta ise, toplumsal uzlaşmazlıklar aşılarak, bireysel yararlar ile toplumsal

yararların uygunluk içine sokulması savunulmuştur ve aynı zamanda şöyle deniyor: Uzlaşmaz karşıtlıklar arasında uyum olmaz. Bunda bir doğruluk ölçüsü yoktur. Bu da, kültür sözlüğünden.

Hilmi Ziya Ülken'in sosyoloji sözlüğünde ise şöyle deniyor: Birinin eksikliği ötekileri etkiler.

Biyoloji bakışıyla uyumsuzluk hakkında ise, ortam değişirse canlı varlık da az veya çok uyumsuzluk gösterecektir. Bu takdirde, ya ortadan kalkacak -böyle bir olumsuzluk var-veya kendi imkanlarıyla yaşamını sürdürecektir.

Amerikan davranışçı okulu: Kültürel farklılıklar, fiziksel çevre farklılıklarıyla bunların insanlara sunduğu farklı beslenme ve yaşama olanaklarından kaynaklanır görüşüyle, kültür-çevre farklılığına bir ilinti oluşturmuş.

Son olarak Levi Strauss, 1977'de "Mit ve Anlam" kitabında, insanlığın ayrı ayrı bölümleri arasında kültürel farklılıklar vardır; ama, antropolojik araştırmaların sonuçlarından biri de, insan zihninin her yerde bir olduğu ve aynı yetilere sahip olduğudur.

Şimdi, buradan bazı mesajlara geçmek istiyoruz. Kültür, toplumsal ve ekonomik oluşumların birbirini izlemesiyle oluştuğuna göre, her bir kültür oluşum süreci, uzun veya kısa olsun, araştırılmaya değerdir. Ve her bir kültür, diğerlerinin yanında eşit olarak yer alma hakkına sahiptir.

Kültür, yalnızca insanda bulunan bir yetenek olduğuna göre, her birey kültürünü yaşama hakkına sahiptir. Kentliler, insanları tek yaşayış biçimine zorlayan değil, insanların ayrı kültürlerle beraber uyumlu yaşayabilecekleri şekilde tasarlanmalıdır. Her kültür, kendini oluşturan maddi ve manevi kültürlerin ayrı oranlarda bir araya gelmiş şeklidir. Ancak, son zamanlarda dengenin manevi kısmı hep azalmış, maddi kültür kısmı artmıştır. Bu da, hangi tip kültür olursa olsun, insaniyetsiz bir kültürü doğuracak bir süreçtir.

Her kültür bir değerler orantısı olduğuna göre, evrenseldir. Güzele gidişe engel yoktur, insan mutlaka iyiyi seçecektir. Aklın bizi götüreceği yer güzellik olduğuna göre, hepimiz buna el vermeliyiz. Bu, şehir plancılığıyla ilgili değil, bir üniversiteli olmakla bir aydın olmakla ilgilidir.

Peki, bizim elimiz neye yatkın? Plancılığa yatkınsa ve toplum içerisinde bir yere sahipsek, bunu plancılığımızla yapmalıyız. Kültür için, kültürün yaşanabilmesi için, yaşanabilir minimum yaşama kentlerine sahip, işleyen bir kente sahip olmalıyız.

Ayrıca, biraz önceki bir konuşmaya değinmek istiyorum. Şehir plancısı olarak baskı olmamız için, akıllı, kaliteli olmak zorunluluktur. Neden politik olmayalım? İkna edici olmalıyız.

Çok teşekkürler.

BAŞKAN - Ben de teşekkür ediyorum.

Nida Özpolat, buyurun.

NIDA ÖZPOLAT (Dokuz Eylül Üniversitesi. Lisans 2. Sınıf Öğrencisi) - Panelimizin genel konusu, hepinizin de bildiği gibi, toplumsal uyum.

Tutunmak, insan ögesinin ciddi ciddi en ilginç özelliklerinden birisi şüphesiz. Yaşamın birçok yerinde tutunmak bir zorunluluk olarak dayatılsa bile, çoğu zaman insan, neye, niçin tutunacağını kendisi belirler aslında. Bu yüzden de tutunmak, öznel bir eylemdir. Yaşamın neresinde durduğun ve neye tutunduğun ise, belki de şu hayatı anlamadaki temel başlıca sorudur.

Somut anlamıyla bir tutunmak değil burada kastedilen tabii ki. Tutunmayı, belki sorunları çözerken, hayatı anlamlandırırken kurulan dayanaklar diye tanımlamak daha doğru olacaktır. Fakat, işin dehşet verici tarafı da işte burada ortaya çıkmaktadır. Bizim tutamıklarımız, nedense hep elimizin ulaşabileceği uzaklıktadır, yani onun ötesine

gitmez. Ve gene tutamaklar hep ayağımızın altındaki toprağı yargılamıştır. İşte burada, bu tutunmak değil, sadece içgüdüsel bir refleks olabilir.

Bu girişten sonra, kent-kültür ve toplumsal uyuma gelirse; işte bu tutamakların çok iyi belirlenmesi gereken bir konu bizce. Örneğin, çünkü konuşmada gene tutamakların çok yakın mesafede, çok kolay yerlerden seçildiğini düşündük ve biz kendi tutamaklarımızı biraz elimizin ötesine almaya çalıştık. Biraz açayım. Kent olgusunun klasik yerleşim olgusundan nasıl ayrıldığına şöyle bir bakarsak: Kent ve kırsal net olarak ayrılması, hiç şüphesiz aydınlanma çağına dayanır. Fakat, bunun çok faydalı olgular getirdiğini iddia etmek zordur. Zira, insanın bu kadar reel bir üretim tarzından, yani tarımdan uzaklaşması, kısa sürede sorunları oluşturmuş ve tuhaf bir şekilde bugüne kadar taşımıştır. Nedir bu sorunlar? Bu, önemli bir soru ve bu sorunun temelindeki sözcük, bizce çatışmadır.

Kent, bu ayrımı, yani kır-kent ayrımını yaşadıkdan sonra, net ve belirgin bir çatışma sürecinin içine girmiştir. Öncelikle mevcut üretim ilişkileri değişmiştir. Bu da, belirgin bir yaşam kaygısı, yani ticarî çatışmayı yaratmıştır. Bu sürecin hemen ardından, ki sanayi devriminin de etkisiyle, sınıf ayrımının netleştiği gözlenir. Değişen üretim ilişkileri ve ticaret, sınıfları daha belirgin bir şekilde ayırmış, bu da kentin iç dinamizmine yansımıştır.

Farklı yaşam koşullarındaki konut alanlarının buradan çıktığını söylemek, burada çok uç bir iddia olmayacaktır sanırım. İşte, tutamakların değiştirilmesi gereken bir konu.

Bir şekliyle evleri yakılan ya da yıkılan insanları göz ardı etmemek gerekir. Bunun ötesinde, olaya bakışımızda genel anlamda değiştirilmesi gereken bir şeyler de vardır. Bugün gecekondulara rant kaygısıyla oluşmuş yerleşimlere benzetmek, istatistikî oranlara bağlı çözümler bulmaya çalışmak fevkalade yanlıştır bizce. Unutulmamalıdır ki, ucuz rant merakı ve bu tip ekonomik ayak oyunları, Türkiye Cumhuriyetinin 1980 sonrası ekonomik gelişiminin bir sonucudur. Fırsat eşitliği, kalkınma gibi söylemler, bu çarpık zihniyeti bugün fazlasıyla yaşantımıza sokmuştur. Ülkenin en önemli sermayedarlarının bile ucuz rant peşinde koştuğu bir dönemde, gecekondudaki rant hesapları, bize hiç ilginç gelmemektedir. Bir alt sınıfın üst sınıfı taklit etmesi ise, toplumun genel bir karakteristiğidir.

Burada da yapılacak herhalde en tehlikeli şey, bu iki sınıf arasına konulacak çifte standarttır. Bir dönem alevlenen ve hepimizin çokça bildiği ve ilgilendiği varoş düşmanlığı, bugün belki bu tabanda, bu yaklaşımda çok daha farklı bir boyutta yeniden gündeme gelebilir diye düşünüyoruz. Unutmayalım ki, İzmir’de yaşanan son yıkım olaylarında meydana gelen trajediler, hepimizin gözünün önünde şekillenmiştir.

Kentin iç çatışması bununla da bitmeyecektir. Kent içinde belirgin bir kültür çatışması da oluşacaktır. Farklı kültürlerin bir arada yaşaması, fazlasıyla zorluk çıkarmaktadır bugün. Biraz önce de belirtildi. Bu kültürel yapıya uyum sağlanması için de tutamakların değişme zamanı gelmiştir. Bunlar bir yana, oluşan kültürel yapı, toplumun bir grubunu diğer bir grubuna zorunlu kılmaktadır. Bu, bizce ilginç bir mesaj. Bugün, çevremize baktığımızda, yaşaması ya da ölmesi, sevinmesi ya da gülmesi, başka insanlara bağlı olan koca bir toplum oluşmuştur. Bu dehşet bir durum. Bu noktada kültürlerin benzeşmesi gibi bir teori de, sanırım olasılığını yitiren bir ütopyaya dönüşmektedir.

Kültür sorununun paralelinde, bireysel anlamda kimlik sorunu ve düşünsel bozukluklar gelir diyebiliriz. Bugün sahip olduğu kimlik yüzünden insanların öldüğü bir ülkede, kimliğin bir süs olduğunu iddia etmek de gerçekten çok komik olur herhalde.

Tüketim toplumu teorileri, globalleşme teorileri ve benzeri birçok kuram da, bir çatışmanın hatta savaşımın habercileridir denebilir.

Bu kapsamın tamamında görüldüğü üzere, kent, bir çatışma alanıdır; yani, heterojen bir yapısı vardır, biraz önce arkadaşımız söyledi. Bugün varoşlardan en güzide semtlere kadar fizikî ve sosyal doku da bunu çok net bir biçimde göstermektedir. Homojenleşme iddialarını ortaya atmak için de, önce kentin gözümüzün önünde öldürdüğü ya da yoksul düşürdüğü insanları kurtarmak, kucaklamak gerekmektedir.

Buraya kadar ortaya çıkan tablo, Jean Jacques Rousseau’yu bir yerde haklı çıkarmakta gibi. Hatırlarsanız, Rousseau, kent için “Bireysel çürümenin ve toplumsal yozlaşmanın başladığı yerdir” demektedir.

Bir şehirci adayının burada bunları söylemesi, kenti direkt bir çatışma alanı, heterojen bir yapı olarak ele alması ve hatta Rousseau'nun bireysel yozlaşmanın toplumsal yozlaşmanın temeli olduğunu iddia etmesi savını biraz olsun haklı kılmaya hepimize tuhaf şeyler düşündürdü; bunu biliyoruz. Fakat, giriş bölümündeki tutunmakla ilgili bölümde, burada devreye girmekte. Biz, artık uyumu ararken, uykumuza kapılmayalım ve tutamaklarımızı iyi seçelim diyoruz.

Teşekkürler.

BAŞKAN - Buyurun Sayın Tarhan.

CEYDA TARHAN (Mimar Sinan Üniversitesi. Sosyoloji Bölümü) - Ben burada size, kültür boyutundan ziyade, olayın kent ve kente uyum tarafından bahsetmek istiyorum. Çünkü, ben sosyoloji bölümünde okuyorum ve bizim sıkça derslerimizde kullandığımız bir tanım da, kentli olmak, yeni kentli olmak ve kentlileşmek. Buradan size birtakım bilgiler vermek istiyorum.

Bildiğimiz gibi, Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşının bitiminden sonra ve özellikle 1960'lı yıllardan sonra kırsal alandan kentsel alanlara doğru hızlı bir göç başlamıştı ve bu göçle birlikte var olan kentler büyüdü ve kent sayıları da hızla arttı. Şimdi, burada kentleşme ve kentlileşmeye bakacak olursak, ikisi çok farklı tanımlar. Günümüzde, genellikle terminolojide kentlileşmeyle ilgili konularda hep kentleşme diye geçiyor; ama, bu yanlış, çünkü, kentleşmeden ziyade bizim için önemli olan sanırım kentlileşmek. Acaba, kentlileşebiliyor muyuz; bir yaşam biçimi olarak kentlileşebiliyor muyuz?

Şimdi, öncelikle kentleşme ne, ondan size bahsetmek istiyorum. Kentleşme, demografik yönden kent olarak tanımlanan yerlerin sayısının artımı ve kentlerin nüfusça büyümesi sonucu mekâna yansıyan nüfus birikimi süreci. Yani, demografik yönden insanların kente gelmesi, çoğalması. Ve burada bir de kentin birtakım karakteristik özellikleri var, bunları saymak istiyorum. Köyü kentten ayıran en önemli karakteristik özellikler, nüfus büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, yerel örgütlenme, sosyal tabakalaşma, üretimde farklılaşma ve uzmanlaşma. Özellikle yüksek ölçekte uzmanlaşma.

Şimdi, kentleşmeyi böyle tanımladıktan sonra, o zaman kentleşme ne, bir de bu boyuta bakalım. Kentleşme, kentleşme süreci sonunda toplumsal değişimin insan davranış ve ilişkilerinde, değer yargılarında ve yaşam biçimlerinde değişiklik yaratması süreci. Ben, kentleşmeyi iki yönden size anlatmak istiyorum. Birincisi, sosyal yönden, diğeri ekonomik yönden. Sosyal açıdan kentleşme, kır kökenli bireyin kente özgü davranış biçimlerini ve değer yargılarını benimsemesi, kendini kentli görebilmesi. Ama günümüz Türkiyesinde, sanırım kentleşme boyutunda kırdan kente göç eden kişiler kendilerini yeni kentli olarak tanımlayan kişiler, kendilerini kente adapte edemiyorlar. Hâlâ, kır kökenlerini bir şekilde taşıyorlar. İkinci açıdan bakacak olursak, bu da biraz önce söylediğim gibi, ekonomik açıdan. Bu da, kişinin geçimini tamamen kente ve kente özgü işlerden elde ediyor durumuna gelmesi.

Burada hemen küçük bir parantez açalım, kentleşme, acaba kalkınmanın göstergesi mi - bunu sürekli biz derslerimizde de tartışıyoruz, gelişmeyle kalkınma aynı şey mi, kentleşme kalkınmanın göstergesi mi değil mi- bize göre, kentte yaşamının toplumsal maliyeti ekonomi için eğer yük haline geliyorsa, kentleşme kalkınmanın göstergesi değil. Neden? Klasik bir deyim vardır, pastayı büyütmedir; ama, kalkınma, pastadan eşit şekilde herkesin adilane bir biçimde pay alması. Şimdi bakarsak, kırdan kente gelen kişiler acaba bu pastadan eşit olarak pay alıyorlar mı? Hayır. Neden? Bir sürü problemler yaşıyorlar. En başında barınma, sağlık, eğitim ve ulaşım olanaklarından hiçbirinden yararlanamıyorlar. O zaman, uyumları ne oluyor, kente uyumları burada nedir? Uyum sağlayabiliyorlar mı?.. Çok çarpıcı bir örneğimiz var, bir saha araştırmamızda gecekondulu mahallesi olarak nitelendirilen Ümraniye’de bir araştırmada, ailelerle görüşürken, “Kendinizi kentli olarak görebiliyor musunuz?” diye genel bir sorumuz vardı; ama, bu anketlere işlenmiyordu, karşılıklı konuşuluyordu. Orada benim yaşındaki kişilerin söylediği, “Ne kadar kentte yaşasam da, kentteki şeylerden yararlansam da kendimi kentli olarak görmüyorum” idi. Ama, bunun yanında, ailesi “Ben kendimi kentli olarak görüyorum” diyor. Neden? Çünkü, o birinci kuşak; kırdan kente geldiğinde olanakları kırdan daha iyi; ama, ikinci, üçüncü kuşaklar kendilerini kentli olarak görmüyorlar. Çünkü, aynı şeyleri yaşamıyorlar, aynı olanaklardan yararlanamıyorlar. En çarpıcı örneği,

7 yaşında bir kız vardı, “Sen okula gidiyor musun?” diye sorduk, “Hayır gidemiyorum; çünkü, 4 yaşındaki kardeşime bakmak zorundayım” dedi. Çünkü, anne çalışıyor, bir yerde temizliğe gidiyor. Bunlar çok çarpıcı örnekler.

Son olarak, o zaman buradan yabancılaşma konusuna girmek istiyorum. O zaman bu insanlar bize toplumda yabancılaşıyorlar mı? Bizim bir deyimimiz vardır, insanlar yabancılaşır ve ondan sonra da anomi. Yani, kendiyile grup arasında bir mesafe hisseder, yabancılaşmaya başlar ve anomide de tamamen değer yargılarını yitirir ve bir belirsizlik ortaya çıkar. Günümüzde bu kişiler bunları yaşamaktadır. Anomiye ve yabancılaşmaya neden olan en önemli faktörler de, bilindiği gibi, toplumsal hareketlilik, toplumsal değişme, ekonomik zorluklardır.

Son olarak, kendimce size söylemek istediğim; acaba Türkiye’de büyük kentlerde yabancılaşma ve anomi duyguları yoğun bir biçimde yaşanıyor mu? Bana göre, çok yoğun olarak yaşanmıyor. Tek dayanak da burada aile; çünkü, batıya oranla bizim gibi toplulukçu toplumlarda kişiyi yalnız bırakma duygusu yok, en azından duygusal açıdan diye düşünüyorum.

BAŞKAN - Teşekkür ediyorum.

Şimdi, Ayça’nın anonsunu dinliyoruz.

AYÇA İNCE (MSÜ öğrencisi) - 19 Ekim günü Şehir Plancıları Odasında yapılan Planlama Öğrencileri Toplantısında alınan karara göre, belli ana başlıklar belirlenmiş. Bunlar, örneğin Karabük’te yapılan atölye çalışmaları, Habitat II üzerine yorumlar ya da İkinci Planlama Öğrencileri Buluşmasında Ne Yapılacak? Gelecek Öneriler şeklinde alt başlıklara sahip. Bunları konuşmak ve artı bu toplantıda yetmeyecek zamanımızı doya doya kullanmak üzere, sizi 15.30’da 2 nci kattaki Şehircilik Atölyesine bekliyorum.

BAŞKAN - Teşekkür ediyorum Ayça.

Şimdi, tartışmalara geçiyoruz.

Soru sormak isteyenler, işaret etsinler.

Buyurun Ayça Hanım.

AYÇA İNCE - Biz çömezler grubu olarak yarışmaya katıldık ve bir teşvik ödülü aldık; sağ olun, var olun. Buna dayanan, orada yazdığımız bir şeye dayanan bir sorum olacak. Genelde burada anlatılagelen kentli tanımı dışında bizim yaptığımız bir kentli tanımı daha vardı: Post-modern kentli tanımı. Yani, şöyle tanımlamıştık: Post-modern kentli, kentin sağladığı olanakların arasında seçim yapma özgürlüğünün yanı sıra, hiçbir şey seçmeme özgürlüğünü de kullanan, kültürel aktivitelere sürekli ve zorunlu katılım gerekliliği hissetmeyen, toplumsal yaşamını, akraba, komşu ilişkileri şeklinde kendince ayarlayan, kısaca evine girip kapısını kapattığında yalnız olmayı amaçlayan kişidir. Burada Yıldız Üniversitesi'nden gelen arkadaşımız, kapısını kapatmayı yabancılaşma olarak algıladı; ama, bizim gözlemimize göre, aslında bu post-modern kentli için en azından, bir yabancılaşmaktan çok bir seçim özgürlüğünü kullanmak yani kentlileşmeyi ya da onun algıladığı şekildeki kültürel faaliyetleri seçmemeyi ya da aralarından bazılarını seçmeyi tercih etme yönünde idi.

Şimdi, önemli olan, biz hepimiz duyarlılık bekliyoruz. Çeşitli sonuçlar öneriyoruz yabancılaşmayı engellemek üzere; ama, bu bizim gözlemlerimizi özellikle saptadığımız hani şu eskilerin, kaç kuşaktır İstanbul'da yaşayan esas elit İstanbulluların gitgide post-modernli kentli yönünde değişmeye başladıklarını fark ettik. Bu insanların bu gidişatı, açıkçası ben bu konuya karşıyım. İnsanların duyarlı olması gerekliliğine, bir araya gelmesi, hatta bunu grupça böyle düşünüyoruz, örgütlenmesi gerektiğini ve faal davranması gerektiğine inanıyoruz. Sizin bu post-modern kentliye karşı görüşlerinizi merak ediyorum?

BAŞKAN - Bu soruya kim cevap vermek istiyor?..

Buyurun Sayın Öztürk.

ÖZGÜROL ÖZTÜRK - Bu bir seçim özgürlüğü olarak görülebilir; fakat, tek başına evine kapanmak ve bunu böyle bırakmak çözüm değil. Bunu sen de söyledin.

Örgütlenmeyle bu çözülebilir; fakat, bildirimde de söylüyorum, yani bu bildiri demokrasiyi işaret ediyor, tek çözüm de bunu gösteriyor. Ama, 70 küsur sene önce Cumhuriyet kurulmuş ve o kadar senedir demokratik olan bu ülkede ben hâlâ demokrasi diyorum. Bu da şunu gösteriyor: Bu ülkede insanlar demokratik tepkilerini gösterebilecek örgütlere sahip değiller. Bu örgütleri kurma olanağına da sahip değiller.

Teşekkürler.

BAŞKAN - Hatırlıyorsanız, Hilmi Yavuz Hocamız bu konuda ilginç bir açılım getirmişti sabahleyin.

NİDA ÖZPOLAT - Genelde söylemlerimizde sürekli bireyi bir yerlere koyan insanlarız. Yani, kent içinde bireyin yitirilmemesinin gerekliliği üzerinde çok şey söyleriz. Ütopyaların birçoğunu bu noktada eleştiririz, örneğin. Fakat, bu kentli bireyin ötesine ittiğimizde, bireyin bir de kendi kendisinin sorunu vardır bence. Şimdi, o post-modern kentli tipine sormak gerek, kenti falan bırakıyorum, o post-modern yaşayan adama sormak gerek: Kendine karşı bir rahatsızlık hissetmiyorsa, evet böyle yaşayabilir bence. Ama, bu insanın, bence doğasına çok terstir. İnsan, ilk önce kendine bu yönde sorumludur.

BAŞKAN - Ben ikinizin arasında bir parantez açayım; uzlaşmanızı sağlamam lazım, konumuz o zaten, uyum sağlamaya çalışayım.

Şimdi, Hilmi Yavuz, bir özerk olma olayından bahsetti, bilmiyorum hepiniz izleyebildiniz mi, çok hoş bir konuşmaydı doğrusu. Onun dışında da iki anomi şeklindeki, anomi, bir anlamda anormal sözcüğünün daha değişik bağlamda kullanışı, farklılaşmadan bahsetti. Biri köy-kent farklılaşması, öbürü doğulu-batılı farklılaşması. “Bunun çözümünü, yani bu kimlik arama çözümlerini bence bunlar içinde aramak doğru değil, başka bir düzleme çekmek lazım” dedi. Hatta, farkındaysanız ben de soru yönelttim: “Nereye çekeceksiniz?” Onu söylemedi, unutmuş ve doğru düzleme çekti. Doğru düzlem dediğim şu: Dedi ki: “Sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi yolundaki gelişmeleri sağlamak ve o kanalla eğilmek; yani, varoş-kent bütünleşmesi hadisesine” Demek ki, oradan başlamak

lazım. Yani, sivil toplum örgütlerinin kentten varoşa değil, varoştan kente doğru gelişmelerini sağlamak. O da zaten demokratikleşmenin bir boyutu. Dolayısıyla orada olumlu bir uyum görüntüsü, bir uyum umudu çıkıyor ortaya.

Başka soru var mı?

Buyurun Sayın Pehlivan.

ERSOY PEHLİVAN - Ben, evine kapanan bir bireyin olmasına aslında hiçbirimizin içi elvermez; çünkü, bir beyni kaybetmiş oluyoruz. Orada yaşayan bir insan var, ama bize bir katkı yok. Biz buradan ona bir şeyler gönderiyoruz, ama hiç karşı cevap gelmiyor. Yani, fiziki olarak katılmamak, tamam, olabilir, vücut olarak gözükmeyebilir ama, akıl olarak mutlaka bize bir gönderimde bulunması lazım. Çünkü, sosyal bir varlık. Bundan ne kadar kaçarsa kaçsın, gelip belki burada konuşmaz, komşusuna söyler, başka birine söyler, kocasına söyler, kocası hanımına söyler... Mutlaka zaten bunları söylüyor. Onun için belki bir platform lazım.

BAŞKAN - Teşekkürler.

Aslında, o kapanmanın batı analogisinde, batı karşıtlığında çok olumsuz boyutlarda olduğu çıktı ortaya. Yani, batıda bireycilik ve de seçim adına adam evinde televizyonu ile baş başa, karısından, çocuğundan ayrı olarak yaşıyor. Onun için, Ersoy'un parmak attığı nokta çok önemli; ama, onlar galiba seçim şansı tanınmalı anlamında alıyor. Ben evimde otursam, evimde oturuyorum. Bu demek değildir ki hiç sokağa çıkmam. Zaten bölgesel anlamda hemşehrilik buluşmaları, hücreler var.

Buyurun Aynur Hanım.

AYNUR YASEMİN ÇAKIR - Benim bildirimde, özellikle üstünde durduğum şey, kendimi mekâna ait hissetmekti. İnsan kendini nasıl mekâna ait hissedebilir? Eğer ki o mekânı etkileyebiliyorsa, bir şey üretebiliyorsa, kültür üretebiliyorsa, insan üretebiliyorsa demiştim.

Tamam, bir insanın kendi seçimi olabilir, kendini eve kapatmak isteyebilir; ama, o insan hiç mi dışarı çıkmıyor, hiç mi kenti kullanmıyor, hiç mi bakkalına gitmiyor? Bu adamın işi yok mu; elbette var, elbette kenti bir şekilde kullanıyor. O halde, kendine sahip çıktığı kadar kentine de sahip çıkmalı.

BAŞKAN - Akın Hocamızın bir sorusu var galiba; buyurun.

AKIN ERYOLDAŞ - Benim sorum ve açıklamam şöyle olacak, demin Nida'nın cevabını beğendim. Ben, burada yabancılaşma, öbürkü de yabancılaşma gibi geldi bana. Yani, yabancılaşmada çünkü karşıdaki kültürü bilmiyorsun veya beğenmiyorsun, ondan ayrılıyorsun, ondan çekiniyorsun. Öbürü ise, yabancılaşma, insanlara küsmüşsün... "İnsanın doğasına aykırı" dedi Nida; mutlaka bir iletişim kurması lazım. "Herhalde onun başka bir sorunu var" dedi, acaba yanlış mı anladım, onun tekrar açıklığa kavuşturulmasını istiyorum.

BAŞKAN - O daha kibar olarak "yabanılaştırma" da deniliyor galiba; yani, yabancı kelimesi dört ayaklılara ait olduğu için, "yabanılaştırma" deniliyor bize dönük olduğunda. Yani, toplumsal hayvan için yabanılaştırma daha çok kullanılıyor.

Evet, başka soru var mı?

Soru (soruyu soranın adı kayıttan anlaşılamamıştır) - Ben de bu pasta meselesini merak ediyorum. Pastayı yaptığımız malzemeler hep aynı kalıyorsa, çoğalmıyorsa, bu pastayı yapanlar da hep aynı ise, peki bu fazladan gelenler bu pastadan nasıl pay alıyor? Tabii, hepsinin payı azalmış olacak.

BAŞKAN - Ceyda, galiba bu soru sana, buyur.

CEYDA TARHAN - Doğru söylüyorsunuz, gelişmede ve kalkınmada pasta meselesi doğru ama, sonuçta onlar da şöyle bir şey var: Göç ediyorlar, geliyorlar buraya ve birtakım işlerde çalışıyorlar. Karşılığında onlar bir şey alamıyorlar. Ben ondan bahsetmek

istedim. En azından, asgari bir yerde buluşulup, onların da bu pastadan pay almaları. Yoksa gittikçe yabancılaşacaklar diye düşünüyorum.

BAŞKAN - Bu noktada ben, buradaki paneldeki gençlerin ortakları var aranızda oturan. Ekleyecekleri, özgün buldukları bir şey varsa, izninizle onlara bir şans tanımak istiyorum; çünkü, birisi sabırsızlıkla bekliyor...

Dokuz Eylül Üniversitesi Öğrenci Temsilcisi - Şimdi, bildiriye hazırlarken, bizim mekanlarımız ve ötekilerin mekânları prodeterminist bir açıdan baktık olaya. Şu anda önümüzde olan en büyük bizimkiler şu andaki sistem. Ötekiler kim? Şu anda gecekondular, şu anda belki marjinaler; yani, Kürtler, Kürtler bizim için en önemli, ötekiler kavramı bu. Ama, öyle bir sistemi aştıktan sonra, yine o prodeterminist yaklaşım sürdürülecek; çünkü, sadece tek boyutlu ekonomik sistemden kaynaklanan değil, bunun bütün bilimsel dalları içeren bir boyutu da var. Olasılığı yok etmek, yani bilimde bugün bir karenin sadece kenarlarının çizilmesiyle değil, birçok alternatifi olduğunu görmek gerekiyor. Toplumda da buradan bakarak, bizim taraftan bakarak, bunların çözümünün imkânsız olduğunu görmesini istiyorum plancılarını. Çünkü, ötekilerin mantığını anlamak, ötekilerden bakmayı gerektiriyor.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Ecevit.

ECEVİT AKBAL (Mimar Sinan Üniversitesi 4. sınıf öğrencisi) - Benim Ersoy'a bir sorum olacak.

Ben olaya biraz daha ileri boyutta bakıyorum; yani, daha ileriki zamanlar için düşünüyorum. Gelişmiş bir ulaşım sistemi içerisinde ve iletişim sistemi içerisinde acaba kültür kavramı ne kadar değişecek? Buna kenti de ilave edebilirsiniz, kent nasıl değişecek? Ve bu gelişmeler olduğu zaman, acaba kente uyum sorusu ne kadar önemli olacak?

ERSOY PEHLİVAN - Burada aslında iki olasılık var. Bunların her biri, şu anda belki bizim göremediğimiz veya -soru bana yöneltildiğine göre- benim şu anda göremediğim iki yol var. Bir tanesi, kimine göre iyi kimine göre kötü. Birincisi, tüm bu teknoloji ağı içinde, insanlar belki bu kordonların arasında boğulup kalacaklar, kendi kültürleri yok olacak. İkincisi, hızlı teknolojiyle insanlar çalışmak, üretmekten başka -para için üretmekten bahsediyorum- belki fikirlerini, kültürlerini yayacakları, paylaşacakları başka ortamlar ortaya çıkacak. Onun için, daha fazla süreleri ortaya çıkacak. Şu anda iki olasılık var, hep beraber göreceğiz.

BAŞKAN - Buyurun Senihi Bey.

SENİHİ KİTAPÇI - Ben uyum kavrama noktasında sormak istiyorum. Sempozyumun içerisinde uyum sözcüğünün geçmesi nedeniyle. Sanki biz burada bir uyumu mutlaka istediğimizi ve uyumun nerede sağlanacağını da söylemek noktasına geldik. Eğer toplumda birden fazla bir kültür ögesi, kültürel varlık görebiliyorsak, uyumdan kastedilen şey, ortalama bir kültür noktası mı olabilecek? Ve de uyumsuzluk hakkı söz konusu olmayacak mı? Yani, herkes bir şeye uymak zorundaysa, bu uyulacak şey nedir, bunu tanımlama şansımız varsa bunu... Ama, uyumdan kastedilen şey, eğer bir toplumsal dayanışma noktası ise, belki uyum kavramını da irdelemek gerekir. Ben, konuşmacılardan, özellikle bu kavramı da irdelemelerini istiyorum. Yani, uyumdan kastedilen şey nedir, bir ortalama kültüre yönelmek mi? Tanımlanabilen bir kentli olmanın bir biçimi, bir formatı, bir şeyi varsa, herkes o orta noktaya doğru bir uyum mu gösterecek? Çünkü, sonuçta kültür, bir davranışlar ve bir yaşam biçimi ise, böyle bir şeye uyumlanacak şeyin bir standardı, bir ölçeği var mı? Eğer böyle bir şeyi amaçlamıyorsak, uyum kavramının yerine başka bir kavram geliştirebilir miyiz, kullanabilir miyiz? Planlama böyle bir şeye işaret edebilir mi?

BAŞKAN - Senihi Bey, benim iki gündür beklediğim soruyu sordu. Ben de, böyle bir tahriki bekliyordum. Kuşkusuz gençlerin söz hakkı baki; ancak, ben o parantezi, hatta uzaktan bile görebileceğiniz sarı bir çerçevenin içine aldım aynen bu konuyu. Yani, uyum bir pasifize edilme hadisesi ise -insanların birbirine uyumunu muhtelif şekillerde

sağlayabilirsiniz evvel Allah- şu veya bu yöntemle, illa polisiye devletten bahsetmiyorum. Bu, inanç yoluyla filan da olabilir. Mükemmel uyum halinde olan sistemler var, gruplar var. “Ölün” diyor, ölüyor herkes; dehşetli bir uyum değil mi! Mezhepler hadisesi çıktı dünya çapında. Toptan yandılar birkaç yerde. Ormanlarda 400 kişi müritler ve şeyhler beraber kendilerini zehirlediler Amerika’da falan. İşte, bu olağanüstü bir uyum. Fanatik manatik, o ayrı hikâye.

Şimdi, aslında bence çok önemli bir yere parmak basıldı. Yani, bütün kongrenin odak noktasını yakaladı bence Senihi. Dolayısıyla böyle algılamak lazım. Nasıl algılamak lazım; benim çok üzerinde durduğum, birçok kişinin de paylaştığı bir olay var, arıza yapan birey hadisesi var. Kimdir o arıza yapan birey hadisesi; bu da işte öteki kavramı gibi, yeni ortaya çıkan, yeni tartışılan bir kavram. Bu söylemi getirenler diyorlar ki: Niçin illa birey uyum içinde olsun? Çünkü, o zaman özerkliğinden, bireyliğinden belki de özveride bulunuyor istemediği halde, uyum yapacağım diye. Zaten Senihi’in yakalamak istediği de o, gençlerden açıklamasını bekliyoruz. Ben sadece kavramsal tarafını açıyorum, gençlere müdahale etmemeye çalışıyorum. Dolayısıyla arıza yapmak, eğer gerçek anlamda bir aydın kişi olma niteliği ise, arıza yapan insan nedir?.. İlla nifak çıkararak insan, çingâr çıkararak insan değildir, oradaki arıza sözcüğüne dikkat etmek lazım, felsefi boyutu öne almak lazım. Nedir; yani, sistemin daima dışında kalmaya çalışıp eleştiren kişidir. Sistem ne olursa olsun, bu sistem hani en katı komünizm bile olsa, onun da soluna geçebiliyor musunuz; o zaten eleştirel bakıştır. Yani, aşırı komünist olmak anlamında değildir. Böyle algılıyorum, çok da teşekkür ediyorum. Bunu tartışmamızda çok yarar var.

Buyurun Ersoy Pehlivan.

ERSOY PEHLİVAN - Biraz önce yazımızın içinde bence buna dair mesajlar vardı ama, biraz da zaman sorunundan dolayı çok fazla açamadık.

Şimdi, kenti bir çatışma alanı olarak tanımlarken, işin doğrusu belli bir sistemi de ortaya koyuyoruz; ki her organizma gibi, her sistem gibi, bu organizmadan memnun olanlar var, memnun olmayanlar var. Şimdi, bu niçin? Memnun olanlar bizleriz ve bireyler olarak çok ciddi sıkıntılar yaşayan bizleriz ya da bizimle birlikte büyük bir toplum. Ha, bunun dışında

bir de memnun olanlar var, onlar bizim çok uzağımızda bence, şu an için. İşte, bu memnun olanların, ben bu toplum üzerinde direkt yetkileri olduğunu düşünüyorum. Şimdi, bu yetki nasıl geliyor? Bu yetki, bu tip uyum, uyumsuzluk, karmaşa gibi kavramların kontrolü yönünde bile geliyor olabilir. Ha, bu şu noktada sadece bir tez. Yani, bir şekliyle, mevcut organizmadan, bizim uyumsuzluk dediğimiz şeyden, karmaşadan hoşnut olan insanların düşünsel bulanıklıklar yaratarak, çok net, kesin, ekonomik ayrımlar yaratarak, bunun devamını sağladıkları düşünülebilir öncelikle. Ha, bu bizi nereye götürür, uyum konusunda? İşte, bu, bence, mevcut organizmanın, oluşan organizmanın da aslında yapay bir süreçten geçtiği mesajını verir. Çünkü, bugün bu müdahaleyi yapan güç, bir dönem aynı şeyi yaptığı iddia edilebilir. O zaman bugün bizim geldiğimiz uyumsuzluk ve karmaşa dönemi, aslında belki de insanlığın kendi halinde, toplum içindeki bireylerin kendi güdümüne gelebileceği yer değildi. Ha, demek ki bizim uyumsuzluk dediğimiz şeyler de, aslında sonuçta yapay bir sürecin ürünüydüler. İşte, bizim tutamakları değiştirdiğimiz yerler falan da buraydı. Belki de, bizim o çatışmalar toplumu, o birbiriyle uyumsuz görünen toplum, aslında kendi içinde uyumluydu bile. Yani, aslında çatışma uyumdu. İlla aynı şeyleri söylemeleri gerekmiyordu bir şekilde, zaten bir uyumluluk vardı, çatışıyor olmalarıyla uyum sağlıyorlar aslında, dinamizm sağlıyordu. Ha, işte bunu bu hale getiren, bugünkü karmaşayı yaratan da, o yapay müdahaledir diye düşünüyorum.

Teşekkürler.

BAŞKAN - Başka katkıda bulunmak isteyen var mı?

Buyurun.

Soru (soruyu soranın adı kayıttan anlaşılamamıştır) - Ben, uyuma, sistem içerisinde, bu hangi sistem olursa olsun, uyum sağlayabilmek için ortak bir kültürün oluşturulması yerine, her kültürün kendi isteklerini, amaçlarını ve doğrultularını belirlemesi ve bu doğrultular sonucunda farklı kültürlerin bir araya gelerek bir uzlaşma sağlaması konusunda bir öneri atacağım. Dolayısıyla uyum kelimesinin yerine uzlaşma kelimesini almasını daha uygun buluyorum. Çünkü, bir uyum sağlamak, bütün kültürlerin

herhangi bir ortak bir kültüre uyma zorunluluğu olmamalıdır ve olamaz da zaten, yapamazlar. Bunun sorunlarını zaten biz Türkiye'de bu şekilde görüyoruz. Örnek olarak, Kürt dediğimiz toplum, zaten bu belirli İstanbul, Adana, Ankara gibi büyük şehirlerde oluşan ortak kültüre uyum sağlama çabasını göstermeye çalışıyorlar. Bir kesimi gösteremiyor, bunu farklı şekillerde protesto eylemlerine dönüştürüyor veya başka sorunlar yaşıyor. Bir kısmı uyum sağlıyorum çabasını gösteriyor, uyum sağlıyormuş gibi gözüküyor ama, tam tersine farklı sorunlar yaşıyor. Dolayısıyla onun yerine, kendi kültürlerini tabanda tam olarak oturtturmaları, kendi hedeflerini, amaçlarını bilmeleri, kendi hedeflerini kaybetmemeleri. Fakat, bunun yanında, diğer farklı olan kültürle aralarında bir uzlaşmaya gitmeleri konusunda ben görüş bildiriyorum. Yani, kendilerini tamamen farklı görme, soyutlama değil veya onlara tamamen uymak değil de, ikisi arasında bir uzlaşma, konsensüs dediğimiz bir olaya varmalarını daha uygun görüyorum.

BAŞKAN - Evet, bu bir bağlamda şöyle söylenebilir değil mi: İbrahim Tatlıses'in 10-15 yıllık bir dönemde otantik, özgün, Urfa türkülerinden arabeske kayması. Bu bir uyum galiba?!

Buyurun.....

Soru (soruyu soranın adı kayıttan anlaşılammıştır) - Yaratılmaya çalışılan tek kültür tezine ben de katılıyorum. Yani, müthiş bir tek kültür yaratılmaya çalışılıyor, bu empoze ediliyor topluma buna katılıyorum; ancak, bunun aslında, mesela diyalektiğe aykırı olduğunu düşünüyorum. Yani, beni tanımlayan aslında ötekidir ve diğer kültürlerin yok edilmesi halinde, hiçbir kültürün varlığını devam ettirmesi ve gelişmesi mümkün değildir; çünkü, bir kültür monoloji yoluyla gelişemez. Gelişmesinin gerekliliği bir diyalogdur, diyaloji ile gelişebilir bir kültür. Ve tek bir kültürün yaratılmış olması, o kültürün de sonudur zaten. Dokuz Eylül'den gelen arkadaşımın tezine de katıldığımı söylüyorum.

BAŞKAN - Buyurun Hürriyet Hanım.

HÜRRİYET ÖĞDÜL - Bu kongrenin konusunu tespit ederken, aslında biz biraz da zorluk çektik, özellikle “uyum” kelimesinin seçilişi konusunda. Bunun İngilizcesi “cohesion” ve biz bu kelimeyi Türkçeye çeviremedik, yani bunun Türkçe karşılığı bulamadık. Bütünleşme değildi, uyum değildi. Kohezyon aslında kimyasal bir terim ve kimyada, hatırladığım kadarıyla birbirinden farklı özellikleri olan elemanların birbirleriyle ilişki ya da...

BAŞKAN - Amalganlaşma.

HÜRRİYET ÖĞDÜL - Evet, başka bir kimyasal birleşim haline gelmesini anlatan bir şey. Sosyal kohezyon esasında bizim tartışmak istediğimiz; fakat belki Türkçenin sorunu, belki de bizim sorunumuz, bu uyum olarak çevrildi, Oysa burada söylenmek istenen uyum değildi. Senihi'nin bahsettiği bu uyum; halbuki kohezyonda çelişkiler ve farklılıklar da barınıyor. Bu, bizim başlığı vermekteki bir hatamız olabilir. Bu anlamda tartışılması belki daha doğru.

BAŞKAN - Şimdi, ben yanıtlayabilirim ama, ben o konuda ciddi bir kavram kargaşası içinde olduğumuz izleniminde değilim. Yani, uyumdan, bir iki ayrıcalıksa, kohezyon anlaşıldığı çıkıyor ortaya; yani, bütün tartışmaların özetini düşünerek konuşuyorum. Ama, olabilir, onu ayrıca tartışırız.

Buyurun Murat Bey.

MURAT (soyadı kayıttan alınamadı)- Şimdi, toplumsal uyumu önce niçin aradığımızı tam, doğru tespit etmek lazım. Toplumsal uyumu, ortak iyiyi, ortak doğruyu belirlemek için arıyoruz. Ortaktan kasıt burada, farklı kültürlerin bulunması. Farklı kültürler olmasaydı, iyiyi veya doğruyu arardık. Ortak bir şeyler arıyoruz biz, tek bir şey değil. Bütün kültürlerin ortak olarak kabul ettiği doğruyu, iyiyi arıyoruz. Bu, ancak zaten çatışmayla çıkacak bir süreç. Yani, o toplumsal çatışmayı yaşamadığınız sürece, kültürler arası çatışmayı yaşamadığınız sürece, ortak şeyleri bulamazsınız. Yani, bir nevi çatışma yaşanacak aramızda. Ben savaştan vesairenden bahsetmiyorum, aradaki o tatlı bir çatışma olmalı. Bu şekilde, ortak iyiyi ve doğruyu bulurken, bu süreç içerisinde kültürü, bizde

olan bir özellik -çok da iyi toparlayamadım, deminden beri düşünüyorum, aktarmakta belki güçlük çekiyorum- kültürümüzü biraz güç gösterisi haline dönüştürdüğümüz için belki de bu çatışma biraz sertleşiyor. Eğer güç gösterisi haline getirmeden, kendi içimizde kültürümüzü yaşatmaya çalışırsak, ortak iyiyi, doğruyu çok daha rahat bulabiliriz. Biz, kültürü hep bir propaganda aracı gibi kullanıyoruz. Halbuki, kültür biraz mekâna bağlı bir şey. Kültürü bir fanatiklik olarak almamak lazım. Biraz değil, bayağı coğrafya ile ilişkili bir şey. Yani, Türk kültürü Orta Asya'dan gelmiştir, Anadolu'da çok çok değişmiştir. İslamî kültür Arabistan'dan gelmiştir, Anadolu'da çok çok değişmiştir. Bunları göz ardı etmeden uyumu aramalıyız.

Ha, uyumu bulmak için plancının, işte o ortak iyiler ve doğrular dediğimiz verileri, planlamaya sokması ve diğer kültürlerin kendi iyi ve doğrularını da kendi içlerinde rahatça, özgürce yaşamalarını sağlaması -o tabii plancının işi değil- gerekiyor. Plancıya düşen görev, bu ortak iyi ve doğru paralelinde bir planlama gerçekleştirilmesi.

BAŞKAN - İzin verirseniz, ben bu noktada bir görevimi ifa etmek istiyorum. Ondan sonra biraz vaktimiz kalacak.

Ben, gençlerin konuşmalarında sadece 5 dakika içinde -hatta 5 dakikayı da bulmayacak, söz veriyorum; 1'er dakika olsa 5 dakika olur- en temel mesajları neydi? Bence değişik gelen çarpıcı mesajları, onları vereyim. Belki o ikinci turdaki soruları da bir anlamda tahrik edebilir.

Şimdi, Ayşegül'ün mesajında yakaladığım, önce doğrusu biraz fazla geleneksel plancı tanımında kalıyor gibi bir tedirginlik içine girdim ben. Yaşına başına uymayan bir yaklaşım! Diyor ki: "Biz plancılar, makro kararları fizik mekâna aktarıyoruz" Yok, öyle yapmıyoruz artık ya da sadece onu yapmıyoruz, onu yapmayalım zaten. Ama, sonuna doğru hemen bir eklemeye durumu biraz kurtardı, dedi ki: "Böylece, bir sürü şeyler yaparsak, işte o piramit olayları, üst orta filan -oradaki teşhisler çok güzeldi doğrusu- teknisyen artı, politika üreten yeni bir kişilik" Bu, biraz daha doğru, bir adım daha ileri. Hâlâ kent bilimcisinden söz etmiyoruz, etmeyebiliriz de aslında. Kent bilimcisi belki biraz fazla akademik, jargon içinde kalıyor, bu ilginç gibi geldi bana.

Özgürol Öztürk'ün mesajında, plancının birçok araca dönüyor, yani kişi, birey yabancılaştırılıyor -özellikle kırsal kesimden gelenden bahsediyor- ve giderek siyasî ve ekonomik anlamda araç olarak kullanılıyor; yani, oy sepeti, artı ucuz sömürülen işçi takımı, çok yerinde bir teşhis. “Bu arada, plancı da araca dönüştürülüyor” diyor; bu da çok çarpıcı, bunda yadsınacak taraf yok, hiç gocunacak taraf yok. Hakikaten araca dönüştürüyoruz. Sonunda “Bunu kurtarmanın yolu da, halkı plan yapıcı düzeye getirmek” diyor. Belki başka biçimde söylenebilir bu. O da zaten dümdüz anlamda vermiyor, halkın cetveli alıp da plan çizecek hali yok tabii de galiba halkı eğitip hazırlamak, tahrik ederek karar verme sürecine sokmak. Bu, silahlı, bilmem neyli çingar çıkarmak değil, o tahrik; eğitim süreci içinde evrimsel bir süreç biçiminde gelişecektir diye düşünüyorum ben.

Yasemin, tabii denetim, örgütlenme nasıl kotarılır; orada STK'ları da gündeme getirdi. Bu zaten artık Habitat'ın mührü haline geldi. Sivil toplum kuruluşları mutlaka çok önemli bir potansiyel. Burada, Sayın Hilmi Yavuz'a bir kere daha gönderme yapmak isterim. Devletin kaynak dağıtımında bunda da göz kulak etmesi. Hatta Habitat II yetkilileri şu yanıtı vermişlerdir -bilmeyenlere duyuru- “Biz bundan böyle hükümetlere -özellikle galiba Türk Hükümetini kastediyorlar- tahsis yaparken -Dünya Bankası yetkilisinin ağzından konuşuyorum, manşetten çıkma bir laf değil- bir, eğer sizin güçlü sivil toplum örgütleriniz varsa, onları bir şekilde, gayri resmî de olsa denetici olarak devrede düşüneceğiz, artı galiba bazı hallerde kaynak aktarımında onlara öncelik bile tanıyacağız” Bu, çok önemli bir mesaj çocuklar. Yani, sivil toplum kuruluşları, Hükümeti de aşan bir biçimde kaynaklara doğrudan erişecekler. Eğer politika yapmıyor idiyse bu üstat.

Nida, bir “tutamak” lafi çıkardı; Nida şairdir, edebiyata çok düşkündür. Benim geçen sene bir yıl Temel Tasarım dersinde öğrencim oldu, çok keyifli sohbetleri var. O tutamak lafi da çok güzel, o tutamağı da tabii soyutlamayı Temel Tasarım dersinde benden iyi öğrenmiş, belli. Ben de o tutamağı çok soyut aldım. Yoksa kapı tutamağı gibi almadım. Bir de, galiba hepimizin bildiği Hodiros'un lafına atıfta bulundu: “Birey, kente girdiğinde yozlaşmaya başlar” Tabii, o tarihsel perspektifi içinde söylüyor da, bizde tabii bu köylü vatandaş için korkarım geçerli.

Ceyda'nın araştırmasından bize aktardığı mesaj olağanüstü çarpıcı idi doğrusu. Birinci kuşağa soruyorlar: "Kendinizi kentli gibi hissediyor musunuz?" o da "Evet" diyor; çünkü, köyünde bulamadığı pek çok şeyi bulmuş, çok mutlu. İkinci kuşağa soruyor: "Hayır" diyor; niye, çünkü kentin sunduğu kaynaklardan yararlanamıyor. Zaten problem de orada yatıyor. İkinci ve üçüncü kuşağın huzursuzluğu, şu andaki tamamızın galiba temelini oluşturuyor. Uyum-uyumsuzluk bağlamında; Tanrı korusun bu giderek daha da tırmanabilir.

BAŞKAN - Bir soru daha var. Hürriyet'in sorusuyla ilgiliyse hemen verelim size. Mikrofonu uzatabilir miyiz?

SENİHİ KİTAPÇI- Ben kolokyumun ya da kongrenin ismindeki uyama karşı falan değilim; yani uyum kavramıyla buradaki tartışmaların illa bir uyum yaratacağız noktasında değil, uyumsuzluğun da burada konuşulması gerekliliği açısından söyledim; ama tartışmalara bir yönden de katkıda bulunmak istiyorum hazır mikrofon gelmişken.

Kültür ve uyum noktasına gelirken bir şeylerin, bir arada olmasından söz ederken meslekî alanda da bizim ve plancıların da bir şeyle uyum sağlaması gerekiyor. Zımmen gecekondudaki sosyal yaşamın uyum sorunu dedik ama gecekondunun mekânıyla da biz plancıların da uyum sağlaması gerekiyor. Yani biz, yıllar boyunca gecekondulara geçici bir durum olarak baktık. Yani bir gün gecekonduları yıkacağız -yıkım ekipleriyle değil-plancılarımızla yıkacağız, onun yerine başka bir şey yapacağız. Bizim bildiğimiz bir mekân anlayışını, mekân yaklaşımını götüreceğiz oraya diye baktık; ama gecekonduları da kabul etmeyi düşündük. Orada da çünkü bir plancının, bir meslek adamının katkısı olmaksızın insanlar, kendi yapı bilgileriyle, mekân bilgileriyle informel bir tarzda kendi mekânlarını kurdular, bir yaşam çevresi kurdular. Beğeniriz beğenmeyiz, eksikleri var, fazlaları var. Ama bu mekân çevresine de biz plancılar olarak ya da kentin imarlı kesimleri uyum sağlamadık. Şimdi gecekonduya hem zihnen, hem mekân olarak bir saldırı içerisindeyiz. Hepimiz onu geçici olarak görüyoruz, onun da bir kültür olduğunu, korunması, geliştirilmesi ya da kendi özgün dinamikleriyle de gelişecek bir mekân olarak görmedik, öyle de bir uyumsuzluk yaşıyoruz burada. Eğer uyum, öyle bir noktadaysa

bizim bunu da kabul etmemiz, oradan da dersler çıkararak imarlı alanlarda yaptığımız eksikliklere, yanlışlıklara da belki bazı çözümler bulabiliriz.

Bu anlamda bir başka kavramla da belki karşılaşabiliriz anlamında ben bir dayanışma gününün de bu çerçevede ele alınması gerektiğini düşünüyorum.

BAŞKAN- Tartışmalarda o da geçmişti. Hatta bir dördüncü kelime olarak hatırlıyorum ben, bir sosyal dayanışmayı da ekleyelim mi diye. Şimdi sanıyorum iyice açıklık kazandı.

Murat'ın, Ayşe hanımın sözü var, onlara da mikrofonu verelim.

MURAT (soyadı kayıttan alınmadı) - Plancılıkla ilgili, plancının bu uyuma bakışıyla ilgili Amerika'da savunmacı planlama çıktı, bu bir kuramdı, aslında draje bir ilaçtı bizim için. Yani Amerika'da bir yıllarda olmuş bir şey değil, aslında Türkiye'nin çok ihtiyacı var. Birilerinin gidip gecekondudakileri buraya getirmesi veya onların fikirlerini buraya getirmesi, onlar için savunması. Sonra bir Alevî kültürünün getirilip buraya savunulması, ondan sonra yeni gelmiş insanların taşıdıkları kültürün buraya getirilmesi... Tüm bunlar aslında lazım.

Ben, tartışmalardan iki soru ve iki öneri getirmek istiyorum:

Birincisi, özellikle gençlik bağlamında sivil toplum örgütlülüğünün -Özgürol'a atıfta bulunarak bir anlamda- bu toplumsal uyum, dayanışmadaki rolü, bunu bir anlamda hem kent bilim eğitimi gören -şehir planlama öğrenimi değil- öğrencilerin sorumluluğuyla da bağdaştırıyorum.

İkincisi de, yine bununla bağlantılı olarak eylem boyutunda kent bilim eğitimi ve öğrencilerin rolünü öğrenmek istiyorum.

Ayrıca, Ayça arkadaşımızın tanımlamasıyla ortaya çıkan post-modern kentin sunduğu seçenekleri kullanmama gibi Senihi Beyin belirttiği uyumsuzluk hakkının da ortaya konmuş olduğunu düşünüyorum. Kentin sunduğu seçenekler ya da dayattığı veya zorunladığı seçenekler nelerdir?

Çok kısa olarak önerilerime geçeyim: Bence tabii bilimsel platformlarda da tartışılarak bir kent tanımı yapılması gerektiği inancındayım. Bu klasik tarımsal üretimin, sanayinin entegrasyonun dışında bir kent tanımı.

İkincisi de, benim gönlüm istiyordu ki, bir sonraki Şehircilik Kongresi İzmir’de olsun 9 Eylül öğrencisi olduğum için. Ancak, buradaki konuşmalardan benim isteğim, bunun çatışmadan, savaşımdan bahsettik, doğu ya da güneydoğuda organize edilmesini ben genç kent bilimci adayı olarak öneriyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Ayşe hanım, sizin sorunuzu alalım, ondan sonra da gençlere söz verelim; çünkü yavaş yavaş istilaya uğramaya başladık. Ben hoşgörüyü suiistimal etmek istemiyorum.

AYŞE TEKEL - Soru anlamında değildi söyleyeceklerim, kısa kısa sorular şeklindeydi. Yani açık ufku bırakılacak sorulardı. Yani arkadaşlarımıza yöneltme biçiminde değil, bütün hepimize, kendimize yönelteceğimiz sorulardı.

Çok kısa şöyle söylemek istiyorum, parmak basmak istediğim, ilk başta sizin söylerken, sözünüze başlarken dil olayına tamamıyla katılmakla beraber madem ki dil diyoruz -biraz önce arkadaşımızın da söylediği gibi- bir kelimeyi bulamadık derken, biz şehir ve bölge plancısı olarak o zaman o kelimeyi oturalım, bulalım. Diğerleri diyoruz, diğerleri memnunlar, biz memnun değiliz; bunlar yaşamda acaba öyle mi? Diğerleri memnun mu? Gittik mi parklara veya mekân yerlerimiz var mı? Oturan, şehirlerde, kentlerde yaşayan ev kadınlarıyla veya herhangi bir satıcıyla konuştuk mu? Bununla ilgili mekânlarımız var mı? Mekanımız yok, “örgütleşme” diyoruz. Yarın kısa zamanda Habitat’tan sonra belki daha da çok örgütler çıkacaktır ortaya; fakat o örgütler ne derece beraber olmaya - beraber diyorum, ben kendimce kelime bulamadım, beraber yaşayalım anlamında bir kavram bulmaya çalışıyorum, bulmamız gerekiyor.

Ayrıca Senihi bey “uyum konusu” derken her seferinde bir rahatlama geçirdim; onu da belirtmek istiyorum. Bu uyum olayı değil, çatışma konusu diyorduk. Çatışma derken,

tabii ki birçok anlamda kullanılıyor; Eğitimde çatışma tanımı, -yine dile geliyoruz-tanımlanmaya çalışılıyor. Çatışma nedir, ne anlamda, hangi çatışmayı sürdüreceğiz? Davranış değiştirme anlamındaki çatışmayı sürdürmemiz gerekiyor.

BAŞKAN- Teşekkür ederim. Özgürol'un sözü var ve orada kesiyoruz; buyurun.

ÖZGÜROL ÖZTÜRK - Ben, Murat'ın sorusuyla birlikte Ersoy da konuşmasının sonunda politik değil," bilimsel olalım" dedi. Murat da sürekli "kent bilim" dedi. Arkadaşlar, ben burada bilimi tavana koymak istemiyorum. Bilim toplumun içinden çıkıp toplum yararına dönüştürülemiyorsa, o bilim işe yaramaz. Yani bomba yapan bilim istemiyoruz, savaş istemiyoruz. Kent bilimi eğitimi çerçevesinde öğrenci nerededir veya bu eylemler nasıl olmalıdır. Biz belki, kent bilimi, kent planlaması, şehircilik öğreniyoruz, ama bu ülkede yaşıyoruz, bu kültürü almışız ve bu toplumda olan olaylardan etkileniyoruz.

Kültür tanımlandı, Ecevit sordu, "Bu böyle devam ederse iletişim artarsa ne olacak?" bu mevcut kültürün ve gidişatın kabul edilmesi demek. Ben, mevcut kültürü reddediyorum. Ayça'nın söylediği gibi Bolu Dağına gidip kendime bir kulübe yapmak istiyorum ve orada bu toplumdaki kimse bana karışmasın istiyorum. Çünkü benim hakkım, belki de sırf bu olaylardan ötürü ve öğrenci olduğumdan ve bilim adamı olduğumdan dolayı yukarıya koyuluyorum, bunu istemiyorum. Topluma ve kültüre müdahale etmek istiyorum. Bu hak bana tanınmıyorsa, bu toplumdaki kimse bana karışmasın ve ben orada tek başıma yaşayabileyim istiyorum.

Daha çok bu sorular, benim bildiri dışındaki çünkü olaylara atfından dolayı geldi. Bunu da tekrarlayayım: O bildiri, İTÜ Kent ve Kentleşme Kulübünün bildirisiydi. Onun dışında söylediğim her şey sadece beni bağlıyor. Tartışmak isterseniz, 15.30'daki toplantıya herkesi bekliyoruz. Çok detaylı bir konu kent, kültür ve toplumsal uyum çok iddialı bir konu. O yüzden de detaylara girmek istemedik. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Evet, ben gençlerin gelecek konusunda umut verdiklerini düşünüyorum.

6. Bölüm

Kent ve Demokrasi Arayışları

Moderatör: Cengiz Bektaş

Raportör: Dr. İştar Gözaydın

Katılanlar:

İşhak Alaton

İhsan Bilgin

Fırat Aykut

Niyazi Öktem

Bu bölümdeki metinler panel ses kayıtlarının stenograf Enver Boyar tarafından yapılan çözümleri sonucu yazılmıştır.

BAŞKAN (Cengiz Bektaş)- Kendimi burada yuvamda duyumsuyorum, onun için de sözü baştan bana bıraktılar; teşekkür ederim.

Burada yer almış olan kişileri bir kere daha isimlerle resimleri birleştirmek için söylemekte yarar var:

Hemen sağında Sayın İshak Alaton, -kim olduğunu söylememe gerek yok herhalde- onun da sağında Çatalca Belediye Başkanı Sayın Fırat Aykut, yani işin, bu konuşulan konunun mutfağından geliyor doğrudan doğruya. Solumda ise böyle programlara hep beraber çıkar olduğumuz İhsan Bilgin, sonra da Sayın Niyazi Öktem hocam oturuyor.

Efendim, sabahki konuşma sırasında biraz erken geldim ve çok mutlu oldum geldiğime. Çünkü burada çok hoş bir tartışma ortamı doğdu. Bu tartışma esas herhalde bu türlü etkinliklerde. Çünkü o olmadığı zaman, buradakiler konuşup konuşup karşıdakiler de dinleyip hep birlikte burayı terk ettiğimizde pek bir kazanım oluyor mu, olmuyor mu diye hep düşünmüşümdür. Hatta son zamanlarda kendi kendime söz verdim, bir panel olduğu zaman önce salonu konuşurmak, ondan sonra panelistlerin söyleyecekleri bir şey kalıyor mu, neler söylüyorlar konu üzerinde gibi; yani o türlü bir uygulamaya doğru gidilmesini istiyorum.

Ama burada ne yazık ki, onu yapamayacağız, çünkü belki sabahki oturuma katılan arkadaşlar şu anda toplantıdalar; onu yapmak da zorundalar, sakın orayı aksatmasınlar. Dedğim gibi aslolan o tartışmalar; ama burada da, bu konuşmaların sonunda gene asıl dinleyici adı altında burada var olan arkadaşların katkılarını sağlamaya çalışmak amacım olacak; baştan söyleyeyim de.

Şimdi sabah geçen birkaç sözcük gerçekten bu konuşmalarımızın da gerekliliğini ortaya çıkardı. Kimi arkadaşlar, yani çatışmadan söz ettiler, uyumdan söz ettiler, sonuna doğru ben ne yazık ki çağrıldım, gitmek zorunda kaldım, özellikle kentte uyumu pek fazla anlayamamıştım. O yönde de bir soru geldi, ama sonunda tartışma nereye vardı, ne yazık ki kaçırdım. Sanıyorum burada da aynı tartışmaya gelinir. Yani birlikte tartışmayı istemek de bu nedenle önemliydi.

Konumuz, “Kent ve Demokrasi”

Aslında iki ayrı sözcük, ama temelde tek bir kavram gibi benim için. Ben, niye buraya çağrıldım diye de düşündüm demesem yalandır. Ben, galiba birazcık bunun uygulamasıyla, yani doğrudan diyorum, tamam demokrasi diyoruz ama bunun ne menemenem bir şey olduğunu; yani acaba biz gerçekten demokrat mıyız filan düşünmüş, birazcık hani o animatörler vardır tatil köylerinde, insanları kışkırtmak üzerine yaşamını filan değiştirmiş bir insanım, o yüzden bu konu bana çok uygun düşüyor. Hiç yadırgamadım, çağırdıkları için de teşekkür ediyorum; bir de özlem giderdim yuvamda tabii.

Şimdi insan -hepimiz için, biraz önce oldu işte- post-modern bir kentliden söz etti bir arkadaşımız. Yani gerçekten merak ediyorum bunu nasıl düşünüyor diye. Daha sonra da inşallah başka olasılıklar yaratılır, tartışılır. İnsanın baştan bu yana şöyle bir çizgiyle falan anlatmaya kalksak, işte buradan Sultan Ahmet’e kadar bir çizgi çizsek, insanın ilk günden bugüne kadar gidiş yolunun üzerinde bizim uygarlık dediğimiz olay, şöyle birkaç milimetrelik bir tepe ve bütün çabamız baştan beri yaşamımızı olanaklandırmak. Sevgili Nusret Hızır’ın deyişiyle yaşanılır duruma getirmek çevremizi ve elbette ki bu bir savaşım. Yoksa çevresiyle uyum içinde doğadaki herhangi bir başka varlık gibi uyum içinde kalmayı becerseydik, işte öyle de kalırdı dünya herhalde. Yani işin temeli çatışkı. Çatışkı deyince sevgili arkadaşımın söylediği gibi, dün üniversitede olan olaylar türünden bir çatışkı değil; yani bizim çok sevdiğimiz bir hocamız vardı, “Kızlara laf atmak ayıp mıdır?” diye sormuştuk, o da “Yani karşı cinse ilgi duymamak hastalıktır; ama bunu kelebek, kelebekçesine yapar; insan, insancasına yapar” Yani çatışkı deyince, taşlı, sopalı, silahlı, kendi insanına karşı, insan olmamaktan gelen bir davranış biçimini elbette konuşmuyoruz.

İnsan, yaşamasını olanaklandırmak macerasına atıldığı zaman işte bildiğiniz şeyler, sanıyorum ki, sevgili konuşmacılar, katılımcılar onun üzerinde duracaklar. Belli yollardan geçtiler, topladılar, alladılar, ürettiler, üretimin fazlasıyla kavgaya oturdular, ama bir yerde geldi kent. Biliyorsunuz antik çağda dahi söylenilmiş, kent insanı yarattı. Daha

doğrusu insan olabilmek için kent olmak zorunluluğu vardır, başka türlü insan olunamazdı ve dönem içinde de, yani bütün o süreç içinde de kentin tanımı bu yüzden durmadan değişti. Bugünkü kentin tanımını konuşmamız gerekiyor temelde, yahut da onu arkamızda bırakarak tartışmaya başlamamız gerekiyor, yani bir ufak anlaşmadan sonra; ama çağımızdaki kentin temel özellikleri dediğimiz zaman su getirmek, su götürmek, bilmem ne yapmak falan, bunlar değil elbette yalnızca. Özgürlük, çoğulculuk, mozaik, hoşgörü, bir arada var olabilme, sonunda yani ne kadar geciktirirsek geciktirelim lafi, demokrasi.

Demokrasi, ama nasıl bir demokrasi demek zorunda kalıyoruz Türkiye’de yaşayanlar. Bize de şimdi demokrasi diyorlar. Demokrat falan da diyoruz. Ben kendi kendime demokrat bir insanım diyorum mesela. Bir kere yöresel yahut da “Yöre Yönetimleri, Yerel Yönetimler veya Demokrasi” diye bir panele çağrıldım. Bayağı da önemli kişiler vardı, Kırşehir’de bir yerde yapıldı bu. Halkımız arkada ayakta, önde o bölgenin generali, valisi, kaymakamı, belediye başkanı, koltuklara oturmuşlar, önlerinde şerbetler ve kuru pastalar, biz onların üzerinden demokrasi atışı yapıyorduk. Yani Rusların bir tanımı vardır: “Kime aydın denir? Dedesi aydınsa -yani üniversite bitirmiş, kendi yorumunu yapmış insansa- babası aydınsa belki kendisi de bütün bu eğitimlerini yapmış bitirmişse, çocuğu aydın olabilir” derler. Demokratlık veya demokrasi de böyle bir şey, yani nasıl özümseyoruz, ne yapıyoruz ve onu nasıl bugün uygulayabiliyoruz, kullanabiliyoruz.

Ben çok uzatmak istemiyorum. Ben de burada sadece trafik memurluğu yapmak istemiyorum, kendi düşüncelerimi de söylemek istiyorum; ama çok uzatmadan sözü hemen izninizle Sayın Niyazi Öktem’e vermek istiyorum. Bu konu üzerinde, bu başlık üzerinde, kendisi neler düşündü, bizi nerelerde aydınlatmak ister, bizle neleri paylaşmak ister dile getirsin.

Sevgili Öktem, söz sizin.

NIYAZI ÖKTEM (Galatasaray Üniversitesi)- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Değerli konuklar; hepinizi sevgi ve saygıyla selamlarım.

Efendim, ben mimar değilim, kentleşmeyle de uğraşmadım, ama formasyonum itibariyle demokrasi kavramıyla, bunun felsefi temelleriyle, sosyal temelleriyle, tarihsel temelleriyle haşır neşir olduk; ama ana başlık “Kent ve Demokrasi” olduğu için, kent ve kentleşmeyle paralellik kurmak suretiyle demokrasinin temellerini açıklamaya çalışacağım.

Efendim, kentleşme, tabii ki uygarlığın bir göstergesi; kültür ve uygarlık da demokrasinin oluşum vasatıdır. Tabii, biz bunu böyle diyoruz, ama demokrasinin amacı nedir, uygarlığın amacı nedir? Daha mutlu, daha huzurlu bir yaşam olanağını insanlara sağlamak. Bunu böyle diyoruz, ama bazı filozoflar da diyor ki, -örneğin Rousseau, “Kentleşmeyle, sivilizasyonla, uygarlaşmayla insanlık değerlerini kaybetti ve mutsuz bir döneme girdi” diyor ve “Le bonne savage” dediği iyi vahşi kavramını geliştiriyor; kent dışında yaşayan, göçebe toplum içinde yaşayan bir insan kavramını geliştirir; bunlar istisna.

Genelde, uygarlık. Kültür, kentleşme içerisinde daha üst düzeyde oluyor: bu da demokrasiye bir vasat hazırlıyor.

Tarihe baktığınızda tarihteki kentleşme içinde olan, başka bir deyişle kentlerde yaşayan, göçebe olmayan toplumların daha ileri bir demokrasi düzeyi içerisinde olduklarını görüyoruz. Antik Yunan böyle, köleleri ve kadınları dışlamak suretiyle bir demokrasi kurulmuş.

Keza, Endülüs Emevi devletlerinde de -her ne kadar bir halifelik olsa da- yine çoksesliliğin olduğu, çağına göre demokratik bir ortam sayabileceğimiz bir devlet düzenine orada da rastlıyoruz ve tarihin göreceliliği içerisinde bu demokrasi kavramını ele almamız gerekiyor.

Abbasilerde de öyle. Özellikle Halife Memun ve Halife Harun Reşit zamanında da nispeten, elverdiği ölçüde demokratik bir yapıyla karşı karşıya kalıyoruz, görüyoruz, yani tarih bunu gözlemliyor.

Peki, neden acaba bu örnekler neden çok az, tarihte bu örnekler az. Kentleşme ve demokratikleşmeyi ağırlıklı bir şekilde Rönesans sonrası aydınlanma çağıyla gündeme

gelir; aydınlanma çağı, arkasından burjuva devrimleri ve bu burjuva devrimleriyle birlikte yükselen bir uygarlık ve kültür düzeyi ve buna da bağlı olarak yine demokratikleşme süreci daha ağırlıklı bir şekilde kendini hissettiriyor.

Bu işin belki ekonomik ve sosyal yanı, biraz daha derinine inip incelememizi sürdürdüğümüzde görürüz ki, bu saydığım dönemlerin hepsinde felsefe ön plandadır, düşünce ön plandadır. Antik Yunana bakın, bu dönemlerin hepsinde, büyük filozoflar, Sokratesler, Platonlar, Aristotelesler, Epikürler felsefenin temeli antik Yunanda veya İyonya'da da bu var, yani Anadolu'da da bu mevcut.

Bu düşünce tefekkür ortamı, insanların özgürleşmesine yol açıyor, insanların dünyayı, diğerlerini daha iyi tanınmasına yol açıyor, insan değerinin daha önem kazanmasına yol açıyor felsefe ve tefekkür. Antik Yunanda bu böyle; Abbasiler döneminden söz ettim, yine öyle. Halife Memun, Cuma günleri öğleden sonraları sarayına Müslümanı, Yahudisi, Hıristiyanı, Süryanisi ve Mazdeistini toplayıp, filozofları toplayıp cuma namazından sonra büyük bir felsefi tartışma ortamına olanak sağlarmış. Beyt-ül Hikmet dediğimiz ilk üniversitelerden biri o dönemde açılmış.

Endülüs Emevi Devletinde de aynı şeyi görüyoruz. Görkemli üniversiteler ve İbn-i Rüşd gibi büyük filozoflarla karşılaşyoruz. Rasyonalizmin devi İbn-i Rüşd gibi filozoflarla karşılaşyoruz.

Aydınlanma çağı, adı üstünde; yani insanlığın demokrasi sürecine geçişinin temel kültür dönemi olan Aydınlanma çağı ve Aydınlanma çağından sonra kurulan burjuva devletleri, burjuva devrimi, hepimiz bilmekteyiz ki, büyük filozoflar yetiştirmiştir. Erasmus'tan başlayan, Spinozalarla, rasyonalizmin önemli isimlerinden Descartes'ler, arkasından Jean Jack Reaussou'lar, Montesqieu'ler hep biliyorsunuz felsefeye dayanan bir kültür yükselişi. Felsefenin önemini tarih göstermiş.

Hal böyle iken, günümüze geldiğimizde bakıyoruz ki, felsefe dersleri liselerde ikinci plana atılıyor. Sizin burada nedir durum bilmiyorum, sosyoloji eğitimi verildiğini biliyorum, felsefe dersleri var mı, yok mu bilmiyorum, oysa mimarların, sanat adamlarının

çok iyi felsefe bilmeleri gerekir. Biz Galatasaray Üniversitesinde sosyal bilimlere başlayan öğrencilere bir hazırlık sınıfı yapıyoruz, orada 3 saat felsefe yahut sosyoloji, 3 saat tarih okutuyoruz ki, sağlam bir kültür bazı oluşturalım diye.

Felsefeyle bence uygarlık ve yüksek düzeydeki kültürün çok yakın ilişkisi var ve bu da demokrasi ortamına yol açıyor. Çünkü düşünen insan, felsefe yapan insan görüyor ki, insanlarda ortaklaşa,- insanları diğer mahluklardan ayırt eden özellik Aristoteles'in deyimidir bu- akıl ve aklın ifadesi olan dil gücüdür. Aklı da geliştiren en güçlü disiplin, bilimlerüstü bir disiplin olan felsefedir; sevgiyi de getirir arkasından felsefe, ahlak da getirir. Zaten felsefenin içindedir ahlak arayışları. Aksiyoloji dediğimiz bölümüdür felsefenin; bu, maalesef bizim toplumumuzda yok.

Bunun nedenini acaba göçebe toplum alışkanlıklarında mı bir parça görmemiz mümkün? Biliyorsunuz biz dört nala kalkıp uzak Asya'dan Akdeniz'e kadar gelmişiz. Akdeniz'e kadar gelirken de hep savaşmışız. Osmanlı da bu savaşçılığı sürdürmüş, hızını alamamış Viyana'ya kadar gitmiş. Savaşçı olma, ister istemez bir talancı ruhu getirir. Hele son dönemlerde Anglo-Sakson pragmatizmiyle de birleşince köşeyi dönmeyi erdem haline getirir. Savaşçı toplum yapısı içerisinde düşünceye pek fazla yer yoktur. Her ne kadar büyük kentlerimiz varsa da artık, Ankara, İstanbul, İzmir gibi Anadolu'da büyük kentler olsa da, hep bu göçebe alışkanlıklar, savaşçı alışkanlıklar erdemdir kılıcı çekip "hey! Türk korsanları erdemdir, Malkoçoğulları erdemdir" gibi savaş erdemdir diye çocuklara da bu verilmiş hâlâ. Şimdi bu insanların düşünmesi, ruhen kentleşmesi çok zordur; bu önemli bir olay.

Kentleşmeyle, göçebe toplumla, yerleşik toplumla ilgili çok güzel bir izahı ünlü İslam müfekkiri Kuzey Afrikalı İbn-i Haldun yapmıştır. Bu İbn-i Haldun'un tanımına ben kısaca gireceğim. İbn-i Haldun'a göre -bence sosyolojinin kurucusudur, August Comte' dan evvel de sosyoloji vardı- insanlar iki türlü yaşam içindedir: Göçebe toplum, yerleşik toplum. Göçebe toplumun insanları merttir, yüreklidir, dürüsttür, bir şefe bağlı olarak -burada dikkatinizi çekmek isterim- hareket eder, asabiye bağı denilen bir dayanışma bağı vardır. Bu bağla şefin mutlak otoritesi sağlanır. Bu göçebe toplumdaki bu ahlakî erdem

mevcuttur. Göçebe toplumlar, sürekli olarak yerleşik toplumlara hücum ederler, yerleşik siteleri, kentleri ele geçirirler ve buralara yerleşirler.

Yerleşik toplumun insanlarında ise, sanat edebiyat yüksek düzeydedir, mimari gelişmiştir; fakat bu insanlar yozdur, ahlaken pek yüksek ahlakî değerleri yoktur. Para kazanma hırsı vardır. Paralarını sanat ve edebiyata sarf ederler, ama kazanma hırsı, maddî olanakların getirdiği rahatlık, bugünkü deyimle sonradan görmelerin yapısı olan kıroluk, bu insanları ahlaken yozlaştırır. Yerleşik toplumu ele geçiren göçebeler, zamanla o yerleşik toplumun bu yoz yapısına girerler ve geçiş sürecinde yozlaşma daha bir dengesiz haldedir, çok daha dengesiz haldedir. İşte acaba Türkiye bunu mu yaşıyor diye zaman zaman soruyorum. Son Susurluk kazası örneği de, bir parça haklıym gibi düşündürdü beni. Görüyorsunuz, - belki doğrudur, muhakkak doğrudur- madem devletin düşmanları birtakım suikastler yapıyor -açıkça konuşayım yani. ASALA'yı sindirmek için birtakım adamlar kullanıyor, kullanacaktır; doğru. Ama bunu kullanırken -dikkatinizi çekerim, göçebe alışkanlıkları sürdüren bir devlet yapısı içinde olduğu için uyuşturucu ticaretiyle uğraşmış hiç mühim değil, efendim 7-8 tane genci Balgat'ta köşeye sıkıştırmış, işkence yapmış, öldürmüş, hiç mühim değil; maksat göçebe toplumun savaçılığı içerisinde kendi gücünü yürütmesi. Devletin kendi polis gücü yok mu, niye bizatihi polis sıfatını haiz kişiler veya gizli polis sıfatını haiz kişiler yapmıyor da, bir eski göçebe alışkanlıkların, savaçılığın alışkanlıkların getirdiği mafya mensuplarıyla yaptırıyor; eğer doğruysa bütün bunlar.

Bu da gösteriyor ki, devlet de, yerleşik toplum uygarlığına, yerleşik toplum uygarlığının bilincine pek ulaşamamış. Aynı şekilde genelde sonradan zengin olan işadamlarımız da büyük ölçüde öyle. İşte boyunlarına altın kolyelerini takıp, kıllı göğüslerini açıp, Mercedes arabalarına binip -Mercedes arabası olanı kınamıyorum- ama bir topuk bir topuk vın diye gidip, elde cep telefonu, bu da işte göçebe toplum alışkanlıklarının yerleşik topluma geçmiş olmamıza rağmen felsefi kültürle haşır neşir olmadığımız için, insani değerlerle haşır neşir olmadığımız için göçebe toplum alışkanlıklarının sürdürülmesi gibi geliyor bana.

Sabrınız için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN- Çok teşekkürler.

Bu konuyu biraz daha genişletelim sevgili İhsan; buyurun.

İHSAN BİLGİN (YTÜ)- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sayın Ökten, benden önceki konuşmasında daha ziyade kendine eşlik eden bir sofistike arka plandan söz etti. Belki doğrudan doğruya gözükmeyen ama bütün kentlerin arkasında duran felsefeler olduğunu, günlük hayata yansımayan bazı idealler olduğunu söyledi, bunları örnekleri. Ben, bunu tamamlamak için biraz tersten gitmek istiyorum; yani bu resmi daha somut olarak gözümüzde canlandırmak için öteki tarafına da bakmak istiyorum. Yani bir kente bu tür sofistikasyonlar açısından değil de, daha çıplak gözle bakıldığında ne göreceğimizin bir resmini çizmek istiyorum ve kentlerin yine aynı bağlamda nasıl bir çerçeve içinde yer aldıklarının bir küçük resmini çizmek, özetini yapmak istiyorum.

Şimdi bazı mitoslar vardır, sabahki konuşmaları da dinledim. Bazen açıkça söylenen, bazen söylenilmesi de varsayılan şeyler vardır burada. Bir tanesi ünlü Alman atasözü vardır, zannediyorum herkes duymuştur: “Kent havası özgür kılar” der. “Kent, demokrasinin beşiğidir” denilir. Bir belediye olgusu, bir yerel yönetim olgusu merkezi yönetime daha büyük bir insan toplumunu yöneten bir güce karşı bir demokrasi kalesi gibi görülür. Bunların hepsi de doğrudur; ama bunlara benim mitos dememin sebebi şu: Mitos iki şekilde oluşur, ya bilinmeye verilen bir ad nedeniyle mitos oluşur, bilmediğimiz şeyi içselleştirmek anlamak için ona doğruyla ilgisi olmayan bir ad veririz yahut da aslında arka planında içeriği olan bir şeyin tekrarlana tekrarlana bu içeriğini kaybederek tekrarı sırasında oluşan mitos vardır. Bana öyle geliyor ki, kentlerin demokrasinin beşiği olması meselesi de biraz böyle bir şey.

Şimdi benim koyacağım çerçeveye bakıldığında, bu yalnız çerçeveden bakıldığında bu resim daha net gözükecek gibi geliyor bana. Şimdi kentlerin tarihsel ve batı kökenli kentlerden bahsediyorum, çünkü bütün bu referansların hepsi batı kaynaklıdır ve varsayımı o coğrafya üzerine kurulmuştur. Bir tarihsel tipolojisini çıkaracak olursak,

basitçe şunu görüyoruz: -yani biraz daha eski oldukları için antik kentleri saymıyorum, biraz da Rönesanstan daha da geriye gitmek istiyorum- 11 ve 12. Yüzyıllar biliyorsunuz Avrupa'da kentlerin ticaret nedeniyle canlandığı bir dönem. Malum, tekrarlamaya gerek yok, ama bu manzaraya baktığımızda şunu görüyoruz: Aşağı yukarı çeşitli tahminler var, ama 50-60 milyon civarında bir nüfus var Avrupa'da, yani hemen Rönesansın eşiğinde olduğu bir sırada ve kentlerin olağanüstü bir şekilde yeniden canlandığı bir sırada. Nüfus patlaması yaşamış bir kent olan Paris'in 100 bin civarında bir nüfusu var tek başına. 4-5 tane 60 bin civarında şehir var, bunun dışında 60-70 tane 10 bin nüfuslu şehir var, birkaç yüz tane de 1 000 nüfuslu şehir var. Bunların nüfuslarını topladığımızda bütün Avrupa nüfusuna oranları yüzde 4-5'i geçmiyor; yani yüzde 4-5'ten fazla değil, yani bu demokrasiden, özgürlükten nasibini, payını almış nüfusun payı bundan daha fazla değil. Bunların geri kalanlarının bir kısmı manastırlarda falan yaşıyor, bir kısmı kırdaki feodal ilişkiler içinde yaşıyor; bu konuştuğumuz demokrasilerle filan herhangi bir alakası olmayan bir şekilde yaşıyor. Bu yüzde 4-5'in yaşantısına baktığımızda da şunu görüyoruz. Aslında nüfusları 1 000 ila 10 000 civarında seyrediyor bu 5-6 istisna şehri saymazsak, şimdi bunlar da tarih kitaplarında çok bilinenleri ama genelde bu tür konuşmalarda bazen atlanabilen, yani bu tür toplantılarda atlanabilen bir özelliği var: Bunların bağlandıkları daha büyük bir devlet sistemi yok, bir imparatorluk veya bir devlet sistemi yok. Olmadığı için bunlar sonradan şehir devleti tabir edilen bir isimle adlandırılıyorlar ve kendi yönetimlerini kuruyorlar. Belediye dediğimiz şey, bugün 100 sene filan öne çıkardığımız bu yerel yönetimin kaynağı aslında bu şehirlerin, başka onları yöneten bir şey olmadığı için kendi kendilerini yönetmelerinden ibaret olan bir şey.

Bu şehirlerin kompozisyonlarına ve güç ilişkilerine de baktığımızda gördüğümüz şey şu: Tabii ki bir dinî grup var gücü olan, ama bunun dışında belediye yönetiminde bir tüccar - sabahleyin Sayın Hilmi Yavuz'un değindiği şekilde- grubu var, bir de zanaatkarlar loncasının gücü var; yani böyle bir grup var. Bunların bir kısmı Floransa gibi bir şehirde Medici ailesi gibi dünya çapında zenginler de var, daha küçük ve gariban şehirlerde küçük çaplı tüccarların egemenliği var, ama sonuç olarak belediye de bunların yönettiği bir yer. Tabii ki, bir feodal kentin surlarının dışındaki, feodal sistem içindeki ilişkilerden

biraz daha farklı, biraz daha tartışmaya açık; ama sonuçta güç ilişkileri olan bir çerçeve var.

Şimdi bu çizdiğimiz manzarada bir büyük şehir olgusu yok. Yani Avrupa'da büyük şehir olgusu birkaç istisna dışında yok. Onların hepsinin de nedenleri var. Sonuç olarak 1 000 ila 10 000 yurttaşın bir araya, bir sorun içine kapanıp yollar üzerinde olmaktan gelen belli bir ticarî pazar avantajını kullanan, kendi kendilerini yönettikleri, yönetirken de kendi içindeki sonuna kadar güç ilişkilerini vesaire ilişkilerini kullandıkları bir ilişkiler sistemi var; bütün bu demokrasi kurgusunun hemen arkasında.

Bundan sonra gelen bir şehir tipi ise -tabii ki şematikleştiriyorum- bir Barok şehir zinciri var 17 ve 18. Yüzyıllarda kurulmuş olan. Bugün genellikle İngiltere dışında Avrupa, İtalya'nın Kuzeyi, Fransa'ya doğru kayan, Orta Avrupa'dan Viyana'ya, doğudan, batıya doğru kayan ciddi sayıda bir Barok şehir zinciri var. Barok şehir şu demek: Çok basit, güç kazanmış, ekonomik gücü olan bir feodal beyin, aristokrat kimliği de olan bir feodalın kendine biraz daha fazla hem ekonomik, hem politik güç sağlamak için kurduğu bir şehir. Sıfırdan kurduğu, işte o bildiğimiz Rönesans geometrileriyle kurulmuş olan şehirler. Rönesanstaki bunun referansı doğrudan doğruya tanrı mükemmeliyetiyken, bu insanların, bu geometriden umdukları doğrudan doğruya hiyerarşiyi mekânda yeniden üretmekten başka bir şey olmayan bir şey. Tabii ki, bu biraz daha geliyor, ama şehir içinde, ufak şehirlerde, Kalsruhe, Mannheim, Versailles vesaire gibi bunların içerisinde doğrudan doğruya herhangi bir demokrasiyle ilişkisi olmayan, o şehri kuran tarafından yönetilen, ama yönetirken daha modern ilişkilere başvurduğu danışmanları, savaş danışmanları, ekonomi danışmanları, yönetim danışmanlarının filan olduğu, kısmen insanlara fikirlerinin de sorulabildiği bir yönetim biçimi bu.

Peki büyük şehirler nasıl ortaya çıktı? Büyük şehirler, ne zaman ki, bir şehir daha büyük bir imparatorluğun veya ulus-devletin parçasıdır, onun uzantısıdır, o zaman 330 bin, 500 bin, 700 bin, 1 milyon nüfuslar ortaya çıkmaya başladı. Hemen bunun dağılımlarını çok kolay verebiliriz. Mesela, Avrupa'nın ilk büyük şehirleri 16. Yüzyıldan sonra 1 milyona yakın nüfuslarıyla Londra ve Paris'tir, ikisi de ulusal birliğe doğru adımlarını en erken

atmış ülkelerdir ya da coğrafyalardır diyelim, ülke kelimesi biraz çarpıtılmış olmaması için. Daha sonra İspanya Krallığının Madrid'i gelir, Amsterdam bir kuzey cumhuriyetinin sonucudur. Viyana, Avusturya-Macaristan İmparatorluğudur; Münih, Bavyera bölgesinin şehridir. Petersburg, yine Rusya'da kurulmuş olan bir kral şehridir, çar şehridir; yani sonuç olarak büyük şehirler, daha büyük güçlerin ifade olan yoğunlaştığı şehirlerdir. Buralarda doğrudan doğruya demokrasi kaynaklı bir arayış yoktur. Demokrasi, oradaki güç ilişkilerinin belki de çalışma temelli bazı güç ilişkilerinin içinden çıkmış bir ilişki sistemi olarak değerlendirilebilir.

Daha sonra malum sanayi devriminin getirdiği bu ulus-devletlerin kurulmasından sonra sanayi devrimi tarafından yaşanan nüfus patlaması, şehirlerde 10 senede 2-3-5'e katlanan, -tıpkı İstanbulumuz, İzmirimiz gibi- nüfuslar katlandıkça yönetimlerin daha giriftleşmesi, üstelik demokrasiye doğru değil, demokrasiden uzaklaşmaya doğru yönelen kent yönetimleri konusunda örnekleri muhtelifdir. Bir tane çarpıcı örneğini vereceğim: 10. Yüzyıl Berlin Belediye Meclisinin üçte ikisi gayrimenkul sahiplerinden oluşur. Yani üçte biri seçilir, üçte ikisi de mutlaka bir ev veya bir arsa sahibi olması gereken kişiler arasından seçilir. Bunlar çünkü kentin imarını yöneten kişilerdir ve bütün bunların üstüne 20. Yüzyılda aşırı bir nüfus patlaması sonucunda artık 1 000 veya 10 000 kişilik şehirlerden değil, 1 milyon, 2 milyon, 10 milyona varan şehirlerden bahsettiğimize göre, aynı demokrasi temelli, bundan 7-8 yüzyıl öncesindeki temellerle konuşamayacağımız bir ölçüye gelmiştir.

En sonunda gelmek istediğim şey, bir uygarlık olacaksa, mutlaka kentlerde olacak denildi; ama bunun tersine trendler de var. Uygarlık açısından değil, ama kentlerin ne olduğu açısından. Avrupa'da biliyorsunuz çok hızlı trenler işlemeye başladı artık, bir ağ kurulmaya başlandı ve bu ağlar nedeniyle ayrıca otoyollar ve arabaları da koymak lazım, insanların bu kentlerin dışına çıkıp ne köy ne kent olan yerlerde aralarında 300-400 kilometre mesafe olan iki büyük şehrin arasındaki amorf ve isimlendiremeyeceğimiz bölgelerde yoğun biçimde yaşamaya başladılar. Yoğun bir nüfus ve bunu İnternetin, bilgisayarın beslediğini biliyoruz ve demokrasi bunun neresinde durur, yönetim şekli nedir; hep yeni kavramlara, yeni ilişki biçimlerine ihtiyaç olan bazı gelişmeler de vardır.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz teşekkür ediyoruz.

Aslında daha önce yapılmış olan ve şimdi geçmişe dönük olarak yapılmış olan bütün bu kavramsal tartışmaların amacı tabii ki bugüne konuşmak; yani bütün bunlar, bugün, şu anda nasıl yapılabilir biçimde ve ne durumda gibi galiba bu konunun da en önemli bölümü, iş yaşamı içindeki bölümdür.

Bizim bildiğimiz, bize anlatılan veyahut da onun davranışlarından bildiğimiz özellikle sosyal demokrat kişiliği içinde olayı her yönüyle yaşamış bir insan olarak iş yaşamı içindeki sorunlardan veyahut da kendi düşüncelerinden bize söz etmesini bekliyoruz.

Buyurun Sayın İshak Alaton.

İSHAK ALATON (Sanayici) - Teşekkürler Sayın Başkan.

Bu kuvvetli ışıklar bizim üzerimize yönlendirilmeden önce tamamen karanlıkta kalıyorsunuz ve kapkara bir şey görüyorum önümde, ama bunlar bize verilmeden önce hatırlıyorum, büyük bir genç kitle var bu anda burada, öyle hatırlıyorum. Yani çoğunuz üniversiteyi bitirme yolunda insanlarsınız, onun için bir işadamı olarak sizlerin neler bekleyebileceğiniz hususunda bazı mesajlar vermek istiyorum; yani bazı pratik mesajları sizlere vermenin önemli olduğunu düşünüyorum. Özellikle bir Mimar Sinan Üniversitesi gibi köklü bir üniversitenin mimar ve mimariyle ilgili, teknikle ilgili kıymetli elemanlar yetiştirmek olduğunu da nazara dikkate alarak sizlere hitap etmek istiyorum.

Şimdi başlığımız bildiğiniz gibi “Kent ve Demokrasi Arayışı”. Demek ki, bir demokrasi arıyoruz. Demokrasinin üretimle doğrudan bir ilişkisi var, üretim dediğimiz bir olay var. Yani artı değer dediğimiz üretim, bu sanayi üretimi oluyor, hizmet üretimi, fikir ve bilgi üretimi oluyor. Siz özellikle bilgi üreteceksiniz. Bir de tabii dolaylı olarak mesken, yaşam üretimi, kentleşme... Bütün bunlar üretimle ilgili.

Şimdi üretimle demokrasi arasında doğrudan müthiş bir ilişki var. Dikkat ederseniz fert başına millî geliri 5 bin dolardan fazla olan ülkelerde, büyük bir ekseriyeti, büyük bir çoğunluğu, demokratik bir yönetime sahip ülkelerde demokrasi en azami noktasına kadar gelmiş sayılabilir. Özellikle İskandinav ve Kuzey ülkelerinde.

Fert başına millî geliri 2 bin dolardan az olan ülkelerde ise, demokrasiyi pek bulamıyorsunuz. Yani demokrasiyle 2 bin doların altında fert başına millî gelir bir arada yaşayamıyor ve bir de arada kalan ülkeler var; 2 bin dolarla 5 bin dolar arasında alan ülkeler ki, bunların arasında bizi en çok ilgilendiren ülkelerden biri de Türkiye'dir.

Türkiye, hep biliyorsunuz fert başına millî gelirin- 2-3 bin dolar arasında oynadı. Son 30 yıl hep öyle geçti. Halbuki savaşın bitiminde Türkiye, Avrupa'nın en zengin ülkelerinden biriydi, çünkü savaşı görmemişti ve herhalde İtalya ve İspanya'dan çok daha zengindi ve savaş görmüş Fransa'dan da daha zengindi. Geri kalmışlığının sebepleri üzerinde duramayız, vaktimiz müsait değil, ama yönetimin bunda çok büyük bir payı olduğunu kabullenmemiz lazım. Yani sözümona demokratik bir yönetimin gereken mesajları veremediği veya gereken platformları yapamadığını kabul etmemiz lazım.

Şimdi üretimin bu kadar kısıtlı olduğu bir ülke Türkiye; 2 bin küsur dolar. Norveç'le mukayese edelim mesela, Norveç'in 4 milyon kişisi, Türkiye'nin millî gelirinin aynını yaratıyor; yani 1 Norveçli'nin yarattığını 15 Türk yaratıyor. Tabii bunun dolaylı olarak size tesir eden bir yönü var. Pastadan pay kapma kavgası Türkiye'de daha şiddetli oluyor; çünkü üretim az. Yönetimde olan insanların bir kısmı da bu pay kapma kavgasında aktif rol alıyorlar. Yönetimdeki insanların saygısız olmaları da üretime de olumsuz yansıyor ve bu doğrudan ilgilendiriyor. Çünkü üniversiteyi bitirip yakında geçim kavgası arenasına atılacağınız zaman şanslarımız nispeten kısıtlanıyor. Yani başarı şansınız nedir herhalde çok merak ediyorsunuz. Üniversiteyi bitirince geçimimi nerede sağlayacağım, sağlıklı ve iyi bir platform verecek bir iş bulma şansım nedir diye herhalde düşüneceksiniz.

İsterseniz biraz son zamanlarda Türkiye'nin özel sektöründe neler oldu, biraz perde arkasını anlatayım size 3-5 dakika içerisinde. Sizleri sevindirecek kısa bilgiler vereyim. Kentleşme, yani şehirleşmede sağlıklı konut ve işyerleri üretiminde ihtisas sahibi olmuş

binlerce irili ufaklı Türk şirketi mevcuttur bugün. Bunlarda siz önemli imkânlar bulacaksınız. Özel sektör çok gelişti Türkiye’de. Bunların çoğu Türkiye’nin dışında ve dış ülkelerde çalışıyorlar. Örneğin, benim başında bulunduğum Alarko İnşaat Grubu, bugün Türkmenistan’ın başşehri Aşkabat’ta, Asya’nın en modern havaalanını teslim ediyor. Kazakistan’da hastane, Özbekistan’da tütün fabrikası, Moskova’da konutlar, işyerleri, onkoloji hastanesi, Sen Petersburg’da iş merkezleri teslim ettik ve etmeye devam ediyoruz.

Bir diğer çalıştığımız ülke de Almanya. Berlin ve Frankfurt’ta oteller ve iş merkezleri bitiriyoruz. Yakında Leipzig’te kendi satın aldığımız büyük arazide 1 200 adet konut ve işyerinin inşaatına ve satışına başlayacağız. Yani “land development” dedikleri bir olayı, Almanya’da bir Türk şirketi olarak yapıyoruz.

Türkiye’deki faaliyetimiz hakkında ne yazık ki aynı sevindirici haberi sizlere veremiyorum. İstanbul dışında pek işimiz kalmadı. Mevcut işler bitiyor ve teslim ediliyor. Büyükçekmece’de bir site inşaatımız devam ediyor. Neticede Alarko’nun inşaat faaliyetinin dörtte üçü yurt dışında ve sadece dörtte biri Türkiye içinde devam ediyor. Eskiden öyle değildi, 10 sene önce inşaat faaliyetimizin yüzde 100’ü Türkiye içindeydi ve bu 10 sene içinde yüzde 75’ini yurt dışına taşımaya mecbur bırakıldık, Türkiye’deki işler azaldığı için. Bunun Türkiye’nin çıkarları açısından üzüntü ve hatta endişe verici yönleri var. Eskiden Türkiye içindeki inşaat işlerimizde binlerce kişiye istihdam yaratıyorduk. Bugün ancak birkaç yüz kişiye iş verebiliyoruz. Dışarıda ise Ruslara ve Almanlara iş yaratıyoruz.

Şimdi bu demokrasi arayışımız bugünkü mevzu. Bu arayışta bir çarpıklığı da ortaya koymanın zamanı geldi. Çok açık olarak ortaya koymamız lazım. Türkiye’nin bugünkü bürokratik yapısı gecekondulaşmayı teşvik edici ve sağlıklı kentleşmeyi engelleyici bir yolda hızla yol alıyor. İmar durumu ve inşaat ruhsatı temini yolunda yerel ve merkezi yönetimin ve bürokrasinin biktırıcı mantık dışı engellemeleri sağlıklı kentleşmeyi önüyor ve çarpık kentleşmeyi teşvik ediyor.

Bunun yanında kural tanımayan gecekondulaşma, mafyanın öncülüğünde devlet arazilerini gasp ediyor ve çarpık kentleşmeyi sürdürüyor. Aynen Nasrettin Hoca'nın hikayesindeki gibi bilmiyorum gençler biliyor mu. Nasrettin Hoca, bir gün alaca karanlıkta bir yabancı köye giriyor, orada üzerine saldıran havlayan köpekleri kovmak için yerden bir taş almaya çalışıyor. Halbuki yerler parke taşı olduğu için yerinden söküyor ve bu "ne garip köy, taşları bağlamışlar, köpekleri salmışlar"

Türkiye'de bugünkü sağlıklı kentleşmeyi yapabilecek ciddi şirketlerin de elini kolunu bağlamışlar, gecekondulu mafyasını ise tam serbest bırakmışlar, Bu gecekondulu mafyası da hiçbir kural tanımadan çarpık kentleşmeyi sürdürüyor ve size ait olan, daha doğrusu Hazine ve dolayısıyla sizlerin arazilerinizi de gasp ediyor. Bunun üzerine inşaatı yapıp rant meydana getiriyor. Yani neticede biz gecekondulaşmayı kınama hakkına sahip değiliz diye düşünüyorum. Gecekondulaşma, bu şartlarda, bu şekilde devam ederse, gecekonducuları kınayamayız, kendimizi kınamamız lazım. Buna hakkımız yok; yani gecekonducuya kınayamazsınız, kendimizi kınayalım. Çünkü bu sistemi bizler yaptık.

Sağlıklı bir kentleşme arzu ediyorsak, saygın inşaat şirketlerinin önündeki bürokratik engelleri kaldırmalıyız. Onları iş yapmaya teşvik etmeliyiz. Aynen Leipzig veya Moskova Belediye Başkanlarının Alarko'nun çalışma şartlarını kolaylaştırdıkları ve teşvik ettikleri gibi. Mesela, Moskova'da bir şirket var, adı Mos Alarko. Moskova Belediyesi yüzde 50, Alarko özel şirketi yüzde 50 ortağız ve bu bangır bangır bağırılan bir olay; belediyeye ortak iş yapıyoruz. Belediye bize arazi yapıyor, biz üzerinde bina yapıyoruz, sonra yarı yarıya kârlılığı bölüşüyoruz. Düşünün Moskova, dünün komünist ülkesi, bugün Türkiye'nin üç adım önünde özelleştirmeyi, özel girişimciliği iyice hazmetmiş bir sisteme sahip ve Türkiye, hâlâ Küba'dan, Kuzey Kore'den sonra muhtemelen dünyanın tek komünizmde devam eden ülkelerinden biri. Üç tane komünist ülke var bugün dünyada: Kuzey Kore, Küba ve Türkiye... Biraz garip geliyor, ama sistem öyle. Yani komünist olduğunuzu 5 yıl öncesine kadar söyleyemiyordunuz, ama bugün artık kabul edin ki, sistem komünist sistemdir. Özel sektörü engelleyici bir sistemi olduğuna göre komünist sistemdir.

Türkiye'nin darboğazı bürokrasidir. Bürokrasi, gecekondulaşmayı teşvik ediyor ve sağlıklı kentleşmeyi engelliyor. Sizlerin geçiminizi sağlayacak işyeri bulmanız bürokrasinin küçülmesi ve şeffaflaşmasıyla mümkün. Zannediyorum ki, dördüncü konuşmacı olan Belediye Başkanımız bu mevzuda sizlere enteresan mesajlar verecek.

Ben kısa ve öz konuşmayı tercih ettim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- İshak Alaton'un sözüne başlarken özellikle demokrasiyle üretim arasındaki ilişkiden başlaması gerçekten pek çok deneyimin vardıği sonu; daha sonra bunun üzerinde konuşacağız, ama ben de önce sevgili Fırat Aykut'u dinleyelim diyorum; çünkü onun sanıyorum bu konuda bizlere söyleyeceği aynı konuda ilginç şeyler var; buyurun.

FIRAT AYKUT (Çatalca Belediye Başkanı)- Teşekkür ederim Sayın Başkan, değerli arkadaşlar; bana burada sizlere hitap etme şansını verdiği için Sayın Çubuk'a ve Sayın Bektaş'a ve Dünya Şehircilik Gününü organize eden, emeği geçen tüm insanlara teşekkür ediyorum., Ancak bu ışıklardan dolayı sizleri görmüyorum ve ben de flu ve arada bir beyaz gömlekleri gözükken insanlara konuşuyorum. Gözlerinizi görmediğim zaman konuşmanın ne kadar mekanik olacağını takdir ederseniz. Işığı düzenleyen insanlar biraz da konuşmacıya göre ayarlasınlar lütfen.

Değerli iki bilim adamı ve bir işadamını dinledik, iki bilim adamımız da bütün tarihi ve geçmişi ve gelişmeyi çok güzel özetlediler ve Türkiye'nin gerçekten onur duyduğu, kıvanç duyduğu çok önemli bir şirketin de bu sosyal ve kültürel aktivitelerde hep var olan patronunu aramızda görmek de ayrıca benim için bir kıvanç oldu; onu özellikle belirtmek istiyorum.

Belki Türkiye'de yatırım yok, ama Türkiye'nin yurt dışında propagandasını yapıyorsunuz, siz Türkiye'nin dışarıda yüzakımız, onun için de biz seviniyoruz.

Kent ve demokrasi... Sayın Bektaş'da bu iki sözcüğün tek kavram olduğunu ifade etti. Ben de acaba konuşmama nasıl başlayayım, ikisi de ayrı ayrı mefhumlar ve bunlar bir

arada olmazsa, ikisi de olmaz diye başlamak istiyordum. Düşünüyordum da, gerçekten öyle yani demokrasisi olmayan kentler yok mu? Var, ama oradaki yaşamın keyifli, huzurlu ve insan onuruna yakışır bir yaşam olmadığını düşünüyorum.

Kent ve demokrasi... Kentin yönetiminin demokratik kurallar içinde oluşması ve oluşan bu demokratik yönetimin kentte demokrasiyi yaşayanlarla beraber yaşatması gerekir. Peki, bu yönetim nasıl oluyor? Ben yaşadıklarımın öğrendiklerimizi sizlere aktarmak istiyorum. Sayın Bilgin, bu yönetimlerin nasıl olduğunu, oluştuğunu bir nebze bilimsel yönden anlattı; kimlerin daha çok yönetime geldiğini anlattı. Kent yönetimi siyasetçilerden oluşur, tabii bunların atadığı uzmanlar, memurlar ve işçiler de var, ama temel hükümleri uygulayan ve karar altına alanlar siyasetçiler.

Peki, siyasetçiler nasıl geliyorlar? Siyasî partiler vasıtasıyla geliyorlar. Peki, bu siyasî partiler nasıl oluşuyor ve kimlerden oluşuyor? İşte işin esası burada düğümleniyor gibi geliyor bana. 30 yıla yakından genelde siyaset yapan bir insan olarak en çok şikâyeti, siyaset yapma engeli olmayıp da, siyasetten kaçanlardan şikâyet ediyorum ben ve onları topluma şikâyet ediyorum.

Bir avuç siyaset yapma heveslisine geleceğini terk etmiş, bu kadar tepkisiz ve bu kadar bilgisiz toplumun 30 yılda 2 bin dolardan, 2 500 dolara nasıl geldiğini ve niye 5 bin dolara gelmediğinin esas göstergesi olarak da bunu görüyorum.

Yaşadıklarımın öğrendiğim, siyasetçiye toplum taşeron gözüyle bakıyor; benim yerime bütün bu işleri yapacak insan diye ve bu taşeronlar biliyorsunuz para kazanmak isteyen insanlardır, ya mal veya hizmet üretirler, bunun karşılığında da bir şeyler kazanırlar. Siyasetçiye toplum, taşeron gözüyle bakarsa, bugünkü siyasî yapılanma ve bugünkü siyasetçi imajı hiç de sürpriz değildir. Siyasete özellikle 1982 anayasasından sonra hiçbir kurum katkı sunamamaktadır. Siyaset, sendikalara, kooperatiflere, derneklere ve meslek kuruluşlarına yasaklanmıştır. Gençlerin üniversitede örgütlenmesi yasaklanmış, gençlerin siyasî partiye katılımı yasaklanmıştır. Özellikle toplum, 1982 Anayasası ve ona bağlı siyasî partiler yasaları ve seçim yasalarıyla âdeta gençlerden ve nüfusunun yüzde 60'dan fazlası genç olan bu ülkede gençlerden soyutlanmıştır. Gençlerin kendilerini ifade edebilecekleri,

genç, yeni düşünceleri, yeni filizleri taşıyabilecekleri ortam ortadan kaldırılmıştır. Dolayısıyla işte siyaset 68'li denilen orta yaştaki bizlerin omzuna ve bunda da bir avuç bu işe zaman ayırmasına kaldı, tabii Türkiye de bu noktaya geldi. Bunu yalnız kentlerde değil, bütün Türkiye'den sıkıntısını yaşıyoruz. Türkiye'de siyaset yapmak yasalarla yalnızca siyasetçilere bırakıldı, ülkeyi ve kentleri yönetmek yalnızca siyasetçilere bırakılacak kadar gayri ciddi ve kolay bir olay değildir. Üniversitelerin dışlandığı siyasete yeni düşünceyi ve fikri kim taşıyacaktır. Siyasetçi, günlük kendi seçimiyle ilgilenirken arada bir düşünceye zaman ayırır, ama diğer düşünce adamlarını da, onların düşüncelerini de işte 1982'den sonra vakıflar aracılığıyla siyasi platforma, düşünce platformuna taşımaya çalıştık.

Türkiye'de 14-15 yıldır siyaset serbest ve sonucunu görüyoruz ve TÜSİAD'a izin verilmiş, onun dışında ne sendikalar, ne kooperatifler, ne öğrenciler, ne öğretim üyeleri bundan uzaklaştırılmış. Böyle bir ortamda Türkiye'nin kalkınması, böyle bir ortamda Türkiye'nin daha demokratikleşmesi, böyle bir ortamda hukuk devletinin gerçekten yaşama geçirilmesini kim bekliyorsa, bu işi bilmiyor demektir. Bugün yaşadıklarımızın hiçbiri sürpriz değildir.

Peki, biz kentte ne yapıyoruz. Sen böyle anlatıyorsun, ama kendi kentinde ne yapıyorsun dersenez, kendi kentimde yaşayanlar tabii ki buna tanıktır. Ben, onların doğru bilgilenmeleriyle ilgili konferanslar veya toplantılar düzenliyorum. Sayın Çubuk'un da, Sayın Bektaş'ın da, diğer birçok öğretim üyesinin, bilim adamının, akademisyenin katıldığı toplantılar düzenliyoruz ve o toplantılarda benim başında bulunduğum belediyenin yanlışları ve eksikliklerinin de söylenilmesini ben yalnız hoşgörüyle değil, sevinçle karşılıyorum, hem de oralarda eksikliklerimi ve yanlışlıklarımı görüp bunları düzeltmeye çalışıyorum.

Peki, halkımızın bilgilenmek için acaba öyle bir merakı var mı? Maalesef yaşadığım kentte insanların, kendi kentinin geleceğiyle ilgili ikili üçlü konuşmaların dışında bunları öğrenmekle ilgili geleceğini belirleyecek olan en önemli unsur olan imar planıyla ilgili konferans ve sunuşlara katılmamak gibi bir noktadalar. Peki, biz onları katmak için neler yapıyoruz? Gerek yerel basın gerekse yerel duyuru araçlarımızla, gerekse nokta

ziyaretlerimizle biz onların bu sürece katılmalarını istiyoruz. Ancak, bu yalnız Çatalca'da olan bir sorun değil. Türkiye'de hiç kimse sorumluluk olmadığı için, hiçbir karar sürecine katılmıyor. Ya sonuçta bir kötülük olursa ve bu aldığımız karar sonunda kent veya ülke zarar görürse ben bunun hesabını nasıl veririm korkusu içinde veyahut da burada acaba aldığı bu kararda kendisini ne kadar düşündü diyecek olan bir ortamdan korkar durumdadır.

Tabii, sindirilmiş bir toplumuz, korkan bir toplumuz. Korkunun olduğu yerde demokrasi olmaz. Gerçek demokrasinin olduğu yerde insanlar birbirinden korkmaz. İnsanlar, yönetimin hoşuna gitmeyecekleri, yönetimin yüzüne söyleme alışkanlığından yoksun. Peki, tek tek konuşurlarsa kimse onları dinler mi? Olmaz, onlar örgütlü olmalı.

Kendi meslek kuruluşlarına sahip çıkmalı, kendi sendikalarında, kendi kooperatiflerinde, kendi derneklerinde örgütlenmeli. Son 8-10 yıldır dünyada ve Türkiye'de -hiç de yadırgamıyorum, çok da olumlu buluyorum- bu çevreyle ilgili noktalarda toplum son derece hassas. Bunlarla ilgili dernekler, vakıflar kuruluyor, ama o yerel dernek gelip de, açık demokratik platformda düşüncesini ifade etmiyor.

Buradan şuna gelmek istiyorum: Sindirilmiş ve iktidarlardan hep korkan bir yapı bu bütün vücudumuza, bütün beyin hücrelerimize işlemiş. 1982 Anayasası ve sonraki süreçte iyice bu kalıpları daraltmış. İnsanların cesareti kalmamış, biraz tepki gösterenler bir şekilde sindirilmiş. Devlet farklı ilişkilere girmiş, devletin organları farklı davranışlar içine girmiş, Korkulan ve ceberrut devlet yeniden hortlamış. Korkulan ve ceberrut devleti, kendi yerel yönetimlerimizdeki, belediyelerimizdeki demokrasi ve güler yüzle aşabiliriz umudundayım.

·Sürem doldu, tekrar konuşacak vaktimiz olacak zannedirim.

Demokrasi eğer, en küçük birimler olan yerel yönetimlerde işlemiyorsa ve demokratik kurallar oralarda çalışmıyor veya halk onu çalıştırmak için hiçbir risk altına girmiyorsa, zorla demokrasiyi tepeden inme çok zor getiririz diye korkuyorum, ama umudumu

yitirmiyorum. Siyasete devam ediyorum, etmek istiyorum; herkesi siyaset yapmayı davet ediyorum.,

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN- Ben izin verirseniz bir iki dakika bir şey eklemek istiyorum. Ondan sonra salona gelecek söz ve özellikle karşılıklı sor ve yanıtla biraz daha canlanırsınız diye umut ediyorum.

Katılım, deniliyor demokrasi içinde, o tartışmanın içinde durmadan; ama ben anımsıyorum. Bir yerde katılım olarak insanların eline kareli kâğıtlar verildi. Bunlarla evlerinizi düşünün bakalım diye katılımdan o anlaşıldı. Ben kendi adıma 1 000 konutluk bir tasarım sırasında bu adamlar acaba çevreleriyle ilgili kimi kararları nasıl oluşturacaklar diye düşündüğümde, Türkiye'deki bu konuyla ilgili olabilecek bütün arkadaşlarımı topladım. Sevgili Cevat Geray, Ruşen Keleş, Emre Kongar gibi bütün bir grup dediler ki, "Ben 5-10 tane ev yapmayı biliyorum; ama 1 000 tane ev nasıl yapılıyor bilmiyorum. Çünkü bu bana bağlı bir olay değil. Zaten pek çok kimse de şehircilik, mimarlık tekniklere bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir diyorlar biliyorsunuz ve de plançı falan yapmaz, insan yapar, halk yapar. Bu nasıl sağlanacak ve hep birlikte gerçekten bir sorunla karşı karşıya kaldık.

Yıllar sonra Cevat söylediği için söylüyorum açıklıkla; yani "o güne kadar hiç böyle bir şey düşünmemiştik" dedi. Bir mimar bizi topladı bir masanın çevresine "Biz 1 000 konutu nasıl yapacağız, yani bu insanlar herhangi bir konuda kararı nasıl oluşturacaklar. Çalışmalarımızın sonunda tasarımıımızı bu etkiledi: İnsanlar kararı nasıl oluşturacaklar" dedi. O sırada Bolonya örneğini biliyoruz, 3-5 kişi bir araya geliyor, oradan bir karar çıkıyor, öbürlerin temsilcileri bir araya geliyor, oradan bir karar çıkıyor ve ona göre birtakım şemalar oluşturmaya çalıştık. Yani dedik ki, sokak konseyi olsun, mahalle konseyi olsun -çok özet geçiyorum- sonunda kent konseyi olsun.

Geçenlerde Denizli'ye gitmişim. Çocukluk arkadaşımın kızı şehircilik uzmanı olmuş, dedi ki, "Kent konseyini kurduk" Bütün bu konseyi kursanız da insanlar demokratik

haklarının kullanmak gibi bir sorunla veyahut alışkanlıkla karşı karşıya değillerse, istek yoksa içlerinde bunların tabî hiçbir anlamı yok.

Benim biraz önce söylediğim, herkesin bildiği ve çok tekrarladığı, kendimin de bıktığım bir deneyimim var: Örneğin, insanlar çevreleriyle nasıl ilgilenirler? Sahip çıkmazlarsa ilgilenmiyorlar. Moskova'da insanlar otelde yaşıyor gibi yaşıyorlardı rejimin içinde. Bunu söylediğiniz zaman bizdeki arkadaşlarımız, bize darılıyorlardı. Çünkü oluşmasına kararlarıyla katılmayan bir insan, çevreyi korumakmış, çevre üzerinde karar üretmekmiş, bunları düşünmüyor. Çünkü kendisi aslında ciddiye alınmıyor gibi bir havanın içinde.

Dün Bergama Belediye Başkanı geldi buraya, aynı sorun, Sayın Çatalca Belediye Başkanının sorunu: İnsanlar katılmıyorlar, ne yapalım? Diyorlar. Benim Kuzguncuk'tan edindiğim, dendiğim ve sonuçta haklı çıktığımı gördüğüm bir şey var: **Saint Exepury?** öyle söylemiyor mu, yani sevgi bile emekle bağlantılı. İnsanlar bir şeyi birlikte üretirlerse o zaman demokratik haklar, şunlar bunlar, onların önemli gereksinimleri olarak ortaya çıkabiliyor, bir şeyi üreterek var olabiliyorlar ve bir şeyi üreterek her şeyi, sevgiyi de, planı da, her şeyi ancak öyle üretebiliyorlar.

Örneğin, Safa Taşkın'ın şöyle bir deneyimi oldu: -durmadan tartışılıyor- Çalışma konseyi kurdu. Bergama 50 bin nüfuslu bir yer, memurlardan, sendikalardan gelen insanlarla bir çalışma konseyi kurdu ve bunlardan istediği şey, "Haydi tartışın bakalım demokratikliği" demedi, "proje üretin" dedi. Şimdi sayısız proje çalışılma safhasında, uygulama safhasında. Mesela, trafik konusuyla ilgili olarak Belediye Meclisinin dışında ayrı bir halka var, bütün bu çalışanlardan, onların, oraya yolladığı insanlardan oluşan, -temsili demokrasi üzerinde belki dursaydık iyi olurdu- ama belki de açılır- yani hiçbir sıfatları olmayan proje grupları proje üretmeye başladılar. Çöp konusundan -tabî bunları kumda oynar gibi yapmıyorlar, yani hep beraberce bir müsamere de oluşturalım anlamında değil- örneğin sağlık kontrollerine birlikte gidiyorlar ve tavır alıyorlar, haklarını alıyorlar. Buradan umutlanabiliyorsunuz. Benim Kuzguncuk deneyimimde, günün birinde bir park alanına yapı yapmak isteyen insana karşı 500 Kuzguncuklunun bir araya gelip de beraber orada tango yapıp, dans edip sadece karşı olduklarını en sevgili yoldan bildirmeleri işte

böyle bir şeydi. Ama kimse işin bu taraflarından değil ve o üretimle, demokrasiyi öğrenmek yolunu bulamadığımız zaman da nereye varacağımızı da aslında bugünler çok güzel gösteriyor.

Üretimle hep birlikte bir şeyleri yaşayarak oluşturmak ayrı bir yaşama sevinci ve bir yaşama biçimi. Bu yaşama biçimini doğurmadığımız zaman demokrasiyi doğuramıyorsunuz. Kent hiç olmuyor; yani yaşama biçimi oluşmadıktan sonra onu, sizin yaşama biçiminizle -küsüp kenara oturmak değil- yaşamımı şöyle olanaklandırmak istiyorum gibi onu koymadan kentin oluşmasına olanak yoktur. Onun için halk yapıyor; yoksa popülist bir söylem değil söylediğimiz. Gerçekten halk yaparsa oluyor.

Ben şöyle bakıyorum, örneğin -kimse alınmasın- bu Toplu Konut İdaresinin yaptığı bu yerleşimlerden demokrasi doğabilir mi diye bakıyorum bütün blokların hepsine, birazcık içim kararıyor dersem beni yanlış anlamayın. Peki, bu insanlar nerede bir araya gelecekler, nasıl karar verecekler, insanlar bu çocuklar nasıl yetişsin, yapıları nasıl olsun, bunların üzerinde çok çalışmalar yapıldı biliyorsunuz. Yani insanların bunları tartışmaları sağlanmadan da o bloklar yapıldığı zaman sadece ve sadece sosyal psikologlara kaldı ve kentleri oluşturamadık. Yani zihinsel veya tinsel diyelim, asil kenti oluşturamadık.

Ben de on dakikacık söz hakkımı kullandım. Şimdi salondaki arkadaşlardan lütfen bundan önceki toplantıda olduğu gibi ister soru, ister bildiri durumuna dönüştürmeden, yani bir korsan bildiri durumuna dönüştürmeden katkılarınızla buyurun.

ÖZLEM ALTIN (MSÜ Şehir ve Bölge Planlama Böl. Öğrencisi)- Kenti plancı değil de halk yapıyor demiştiniz. Kenti gerçekten de halk yapıyor. Bunu halk yaptığı için belki bu karmaşa var. Çünkü gecekonduları halk yapıyor, artı bunu devlet destekliyor. Yeni yapılan İstanbul Nazım İmar Planında doğal SİT alanı olarak ilan edilmiş olan Kilyos-Rumeli Feneri sahil boyu, Büyükşehir Belediyesi tarafından medyadan tanıdığımız ünlü babalardan Nihat Akgün'e satıldı ve orası bir SİT alanı olarak inşaata açıldı.

Yine Sayın Fırat Aykut, "siyasete katılın" dediler. Nasıl siyasete katılacağız? Kime tepki, devlete mi, kime? Veya yerel yönetimlere mi?

Yine bir Koç Üniversitesi olayı var. Koç üniversitesi bir akademik kurum olarak kuruluyor. Bu akademik kurumda bir sürü profesörler, akademik kariyer yapmış insanlar, halkın gözünde belli bir yere gelmiş insanlar Koç Üniversitesinde eğitim verecek ve doğal SİT alanı içinde yapılacak olan bir ortamda bu çıkmazı açıklayamıyorum.

BAŞKAN- Söylediklerinizle benim söylediklerim arasına hiçbir çatışma yok. Çok fazla uyuyor, aynı şeyi söylemişiz bir anlamda....Çok teşekkür ederiz katkınıza.

Evet, buyurun.

HAYRİ GÜVEN (Şehir Plancısı)- Şimdi bazı küçük ayrıntılar var demokrasi dediğimizde. Hep o küçük ayrıntıları gözardı ediyoruz, düşünmüyoruz ve o küçük ayrıntılar zaman zaman da başımıza bela oluyor.

Çok küçük bir ayrıntıdan bahsedeceğim: Burada hepimiz yaşadık, bilmiyorum kaçımız gözlemledik. Medya mensubu arkadaş geldi, çekimini yaptı ama sadece Sayın Alaton'un konuşmasını aldı, sonra da gitti. Demokrasi diyoruz, demokrasiye sahip çıkmaya çalışıyoruz. Medya da demokrasinin bir parçası değil midir. Medya da demokrasinin bir parçası ve göze kulağa hitap eden bir unsurun burada diğer konuşmacıların konuşmalarını kaydetmemesi çok önemli bir olaydır. Buna biz sahip çıktık mı? Çıkmadık, hangimizin sesi çıktı, hangimiz ne dedik, ne yapabildik? Kapıdan çıkmasını engelleyebildik veya uyarabildik kendisini veya bir yazıyla biz bu medya mensubuna bunun demokratik bir davranış olmadığını söylememiz gerekirdi. Bu küçük, ama çok ciddi bir ayrıntıdır.

Biz, demokrasiye, eğer böyle küçük ayrıntılardan başlayarak müdahale edersek, o zaman yavaş yavaş ulaşacağız.

Hemen burada aklıma Sayın İlhan Tekeli'nin bir sözü geldi. Toplumdaki ikiyüzlülükten bahsediyordu. Biz demokrasiyi savunuyoruz, arıyoruz, söylüyoruz, ama öbür taraftan demokrasiye müdahale etmeye gelince sesimizi çıkartmıyoruz. Bu ikiyüzlülük hepimizde var, bundan kurtulmamız gerekiyor. Bu galiba kültürümüzün bir parçası oldu; birinci söylemek istediğim buydu.

İkinci söylemek istediğim de çok önemli bir konu; bunu Sayın Alaton'a yöneltiyorum. Kendisi alınmasın, belki onunla ilgili konuşuyorum gibi gelebilir, ama, yurt dışında faaliyetlerde bulunduğu bahsetti. Yurt dışında bulunan faaliyetlerin artı değerlerinin mutlaka Türkiye'ye gelmesi söz konusu. Bu artı değerlerin nasıl değerlendirileceği de çok önemli. Bunların da Türkiye'ye önemli katkılar getireceğini savunabiliriz.

Habitat toplantısında, işadamları forumunda önemli konulara değinildi, sanıyorum onları algılamışlardır. Onlar artık bazı ülkelerin işadamları kendilerini de biraz aşmışlar ve toplumsal sorumluluklardan bahsediyorlar. Ve bu toplumsal sorumlulukları yerine getirmekten bahsediyorlar. Artık ürün ve büyüme değil, toplumsal sorumluluklar noktasına getirmişler. Bu konuda kendilerinin de bazı projeleri var mı?

Çok teşekkür ediyorum.

BAŞKAN- Teşekkür ederim.

İSHAK ALATON - Sayın Başkanım, evvela yurt dışındaki faaliyetlerimizin neticelerinin yurt içine getirilmekte olduğu tartışılmaz bir olay, çünkü Alarko holdingin hisseleri halka açıktır ve bildiğiniz gibi halka açık bir şirketin muhasebe sistemi şeffaftır ve bir hususu da büyük bir mutlulukla vurgulamak istiyorum ki, Alarko'nun, Türkiye'nin içinde bulunduğu bütün güçlüklerle rağmen maddî imkânlarının ve maddî gelişiminin Türkiye'nin çizgisinin tamamen dışında ve üstünde pozitif artı değer yaratmakta oluşunda en büyük katkı dışarıdaki işlerimiz oluyor. Bu, Türkiye için de sevinilecek bir olay ve bizim tabii becamız, bizim kabul etmemiz gereken bir olay. Bir özel şirketin arkasında Hazine olmadığı için, kendi ayakları üzerinde durması için birinci hedefi kâra yönelik faaliyettir ve biz bu sebepten dolayı Alarko'da çalışan bütün insanlara medyunu şükranınız ve yurt dışındaki işlerimizin iyi gitmekte olduğu bizim için çok büyük bir mutluluk kaynağı.

İkinci sorunuza gelince, yani toplumsal olarak, şirket olarak kendi çapımızda bazı katkılarımız oluyor; fakat bunun dışında ben büyük bir mutluluk duyuyorum şahıs olarak. Şirketimizin dışında ve şirketle hiç ilişkisi olmayan birçok faaliyette yer alıyorum ve

bunları da, bu çalışmalarını da bir yerde toplumsal bir sorumluluk bilincine sahip olduğum için yapıyorum.

Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu birçok güçlüğün pratik olarak hepsinin kökenine indiğiniz zaman bir yere gelip dayanıyor bütün bu dert; o da yanlış kanalizasyon edilen, yanlış yönlendirilen harcamalardır. Yani Türkiye'nin ürettiği artı değer yanlış kullanılıyor, yönetim bunu tamamen verimsiz bir şekilde tabiri caizse -mazur görün- çarçur ediliyor, yanlış kullanılıyor. Bu yanlış kullanıma tabii biraz önce söylediğim gibi dünden kalma 1950'lerin Moskova zihniyetinden kalma devletçilik. Bir türlü bu devlet sahipliğinden, devletin elindeki sözümona üretim araçlarından -sözümona diyorum, çünkü artık hiçbir şey üretmez hale geldiler- bakın size iki önemli noktayı vurgulayarak sözlerimi bitireyim.

1. Birkaç yıl öncesine kadar, daha doğrusu 15 yıl öncesine kadar Türkiye'nin ekonomisinin yüzde 60'a yakını devletin ve yüzde 40'ı sadece özel sektöründü. Bankacılığın yüzde 75'i devletin, yüzde 25'i özel sektöründü. Son iki sene önce yapılan bir araştırmaya göre devlet elindeki üretim araçlarının hemen hemen hiçbirini satılmamış olmasına rağmen, kendi içinde çökmüş olmaları, yani üretimden ayrılmış olmaları dolayısıyla ve diğer taraftan da özel sektörün hızlı bir şekilde gelişmiş olması dolayısıyla bugünkü denge yüzde 84 özel, yüzde 16 devlet sektörü, yani artı değer yaratma bakımından bu hale gelindi. Yani yüzde 60 devletken, yüzde 16'ya düştü, yüzde 84'ü özel sektörün elinde.

2. 1950'de yapılan bir araştırmaya göre Türk toplumundaki en saygın unsurların birincisi ordu, ikincisi yargı, üçüncüsü Millet Meclisi, dördüncüsü polis, üniversite, bilim dünyası vesaire, onbirincisi işadımıydı; en son, en alt platformda işadımı vardı, en az saygın unsur işadımıydı 1950'de.

1993 yılında yapılan araştırmaya göre birinci yine ordu olmaya devam ediyor, ikincisi işadımı, yani sanayici işadımı. Bu konuda benim şahsî görüşüm, TÜSİAD gibi vakıf veya derneklerin çok önemli katkıları olduğu. TÜSİAD, TESEV ve benzeri kuruluşlar...

İşadamları şöyledir, böyledir diye onu methetme maksadıyla söylenilmiyor. Demek istediğim şudur: Türkiye, birçok devrimler yaşıyor; zihinsel devrim bunlardan biri. Fakat bunların içinde de iş dünyasının kendi içinde bir sorumluluk duygusu uyandı. Bütün işadamları muhakkak ki öyle değil, hâlâ günün karikatürü, ağzında purosusu olan, her türlü desiseyi, her türlü olumsuzlukları düşünebilen, hatta bunların yapan işadamları olsa gerek ve ne yazık ki, Türkiye'nin hukuksal sistemi bunların ifna edemiyor, bunları ayıramıyor, ama genelde kabul etmemiz gereken bir olay var. İş dünyası bugün Türkiye'nin kötü gidişinin sorumluluğunu herkesten belki daha fazla hisseden büyük bir kitle var ve yabancıların yaptığı etütte benim görebildiğim kadarıyla -yabancılar da bunu görebiliyorlar- bugünkü çok kötü şartlarda Türkiye'nin ekonomisi hâlâ çökmedi ise, bunun iki önemli faktörü var: Birincisi iş dünyasının kendi içindeki dinamizmi, ikincisi de -hiç mutlu olmadığım bir olaydır, ama bir vakiadır- gri ekonominin, yani vergilendirilmeyen ekonominin bu kadar büyük bir alan kaplamakta olduğu, yani Laleli valiz üretimi dediğimiz olguyu iyi analiz ederseniz, sebebi şöyle oluyor: Bugünkü sistem işlediği müddetçe, bunun üretime artı katkısı olmadığı için, çok farklı ve çok garip bir neticeyle karşı karşıya kalıyorsunuz. Gri ekonomi; yani, vergilendirilmeyen ekonomi, Türkiye'nin çıkarınadır gibi bir netice alıyorsunuz. Benim için bir zül, benim için bir ayıp; hepimiz için de bir ayıp; ama, bir olay, bir vaki. Niçin; çünkü, yönetimi demokratikleştiremiyoruz. Korkuyoruz, demokrasiyi bangır bangır bağırmaktan ve bunu istemekten, bunu yönetimden silkeleyerek istemekten korkuyoruz. Bilmiyorum, tatmin edebildim mi.

BAŞKAN - Başka soru?..

Buyurun.

SÜMER GÜREL - Soru değil; ama, korsan bildiri yapmamaya çalıtarak, bir görüşümü aktarmak isterim. Belki, bir anlamda, Sayın Alaton'a ilişkin olacak. Şanslı ve şanssız, kapitalin desteğini temsil ettiği için, sermayeyi temsil ettiği için onunla ilişkili olacak; ama, bu, doğrudan doğruya bir kasıtlı ilişki değil.

Şimdi, demokrasiyle kişi başına gelir arasında bir ilişki kurdunuz. Yüzeysel bakıldığında çok geçerli de o ilişki kuşkusuz -yüzeysel sözcüğünün altını çiziyorum; eski tabirle sathi- çünkü, New York, Tokyo ve Londra üçgeni içerisinde baktığımızda, söz konusu gelir düzeyi olağanüstü yüksek; demek ki, orada demokrasi var. O zaman, madalyonun tersine de bakıyoruz; acep var mı; yani, demokrasinin alt açınımindaki kişi özgürlüğü, emniyet, güvenlik vesaire; bu, bildiğimiz bir konu. Gazete haberi düzeyinde dahi biliyoruz ki, bu üç kent, dünyanın en güvensiz kentleri arasında; gece sokağa çıkamıyorsunuz; fuhuştan tutun, narkotiğe, alkol bağımlılığına, homoseksüaliteye uzanan, namütenai sosyal sorunları var. Acaba, burada, bir paradoks çıkıyor mu karşımıza demokrasi kavramına ilişkin olarak? Şöyle demeye çalışıyorum: İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, kalkış aşamasını tamamlayıp zirveye vardığında, sosyal refah toplumu, o zirveden sonra, aşağıya, kapitalist sistemin açmazları içine düştüğü oranda, acaba, demokrasilerinde, göreceli değil, giderek mutlağa varan yozlaşmalar olmaya başlamadı mı? Hele bu yeni döneme geldiğimizde; yani, 1980 sonrası döneme, yeni dünya düzenine, bırakınız kent toplumlarını, başka toplumlar üzerinde ahlaki bozan, değer yargılarını bozan etkileşimleri de var; yani, bunları çok karikatürize ederek, Mc Donald, blue jean, coca cola üçgeni içinde anlatıyor pek çok yazar; çok da veciz bir anlatım biçimi doğrusu. Ben, bu konudaki görüşünüzü duymak isterim; özelde küreselleşme kapsamındaki genelde demokrasilere getirdiği bir tahribat var; çünkü, refah toplumu çökme aşamasında, çok ciddi bir çöküşe geçti. Seçtiğiniz İskandinav Bölgesi dahi, bu etkiden kendisini kurtaramıyor; uzun yıllar yaşadığım bir yer olduğu için, çok yakından gözleme şansım oldu. Rölatif tesellileri var; ama, galiba, züğürt tesellisi düzeyinde Sayın Alaton.

BAŞKAN - Gördüğünüz gibi, sadece medya değil; yani, bizler de daha çok...

İSHAK ALATON - Katkınız için teşekkür ederim. Tabii, bu öyle bir mevzu ki, yine bir 15-20 dakikanızı alır; ben de, kendime bu hakkı tanıyamıyorum.

Tabii, New York'un da, Tokyo'nun da kendine göre problemleri var; fakat, ülkenin genelinin gelir düzeyinin yüksek oluşu, New York'un dışında, binlerce ve binlerce kentte yaşam standardının; daha doğrusu, kitlenin veya nüfusun büyük bir yüzdesini sağlıklı

şartlar içinde yaşatmakta olduğunu da gözardı etmememiz lazım. Bu, Japonya'da öyle. Üstelik de, Japonya'nın bir avantajı, geleneklerine daha bağlı bir ülke. Türkiye, bu yönden daha büyük şanslara sahip; çünkü, Türkiye'de biraz Japonya'ya benziyor geleneklere sahip olan bir ülke, geçmişi köklü bir ülke. Gönül ister ki, üretimde de, Japonya'ya biraz yaklaşabilelim. Yani, üretim derken, pastayı büyütelim ve pastayı, daha şeffaf, daha sağlıklı ve daha demokratik şartlarda paylaşabilelim. Bu paylaşmada, zannediyorum ki, hepimizin mutabık olabileceği bir nokta, pastanın haksız pay alanlar, galiba, Türkiye'de, demokratik bir Amerika'da veya demokratik bir Japonya'dakinden daha fazla; yani, Türkiye'de haksız gasp yolunda faaliyet gösteren insanlar veya unsurlar, daha demokratik ülkelere göre daha fazla veya nispet daha yüksek. Niçin; çünkü, Türkiye'de kabul etmemiz gereken bir olay var; hukuk sistemi, hiçbir zaman çok sağlıklı değildi; hele son zamanlarda, iyice yozlaşmaya ve zayıflamaya başladı; bu da ayrı bir derttir.

BAŞKAN - Samiyorum, bu, gerçekten ayrı bir tartışma konusu. Özellikle Japonya'da insan hakları yahut da işte başka konulardaki tartışmaya girdiğiniz zaman, biraz daha fazla da uzayabilir.

LEYLA TEKÜL - Değerli Başkanım, değerli panelistler, sevgili dostlar; demokrasi ve şehirleşme deyince, çok yakınlarda hasbelkader başkan adayı olduğum Bakırköy'deki gözlemlerimden bir serzenişte bulunmadan edemeyeceğim. Herkes elinde bir şehir planıyla, bütün adaylar, Bakırköy belediye başkan adayları, panellere çıkıldı ve binbir çeşit Bakırköy gündeme getirildi. Örneğin, bir başka partinin adayı, Zeytinlik Mahallesi zeytin ağaçları, Cevizlik Mahallesi ceviz ağaçları, Soğanlık Mahallesi soğan ağaçları diyeceğine dair, fevkalade creative bir projeden bile bahsediyordu.

Biz de, seçim gereği, çeşitli odaları ve sivil toplum örgütlerini -neye yarayacaksa, sonradan, başkan olunca- dolaşıyorduk. Bunlardan bir tanesi, elbette ki, Bakırköy Mimarlar Odası ve İnşaat Mühendisleri Odasıydı ve oraya gittiğimde, aday olarak bana ilk yöneltilen soru “örneğin, İncirli Caddesindeki trafik sorununu nasıl çözeceksiniz; bir aday olarak ne öneriyorsunuz” du. Beylere baktım -hepsi, ben, bu okulda hasbelkader bir

sene okumuşum, mimarının mürekkebinin yalamışım; onlar mezun- “beyler, ben, bunu size soracağım. Nasıl tekzip buyurursunuz? Ben, bu işten anlamam. Anlayan bir sivil toplum örgütü olarak, bu işi, size soracağım” dedim. Şeytan görmüş gibi oldular. Hayatlarında hiçbir aday, galiba, bırakın aday, bir belediye başkanı, Bakırköy İnşaat Mühendisleri Odasına, X proje için bir şey ya danışmış ya danışmamış. Neticede, birçok şeyin, sivil toplum örgütlerini dolaştıkça -Mimarlar Odası da dahil olmak üzere- ülkemizde, maalesef, tepeden inme, koltukta oturanlar nasıl tekzip buyururlarsa o şekilde yapıldığını gördüm.

Ha, bunda halkın suçu yok muydu; vardı elbette.; yani, seçmenin de, biz başımızdakileri nasıl “bizi siz yönetin de, bizim başımız ağrımasın da, beni sokmayan bin yaşasın hesabı” hazır çözümleri, yukarıdan, tepeden inme beklediğine, bizzat yakından tanık oldum bu seçim kampanyası esnasında. Bunların içerisinde, tabii ki, bugün, mafya, devlet ve Hükümet ilişkileri zaten gündemde; az önce, Amerikan Hastanesinde, yine, sanıyorum, iri başlardan birine bir şey olmuştu; etraf koruma kaynıyordu ben gelirken. Bunu da gözlemledim yakından; yani, Hazine arazisi sanılan arazilerin, Türkiye'nin Bakırköy gibi en medenî birimlerden birimlerinde, kendi içinde bir metropol olması gereken bir ilçede, hangi arazilerin dokunulmazlığının neden olduğunu, o zavallı halkın neden bir türlü sahile inemediğini de yakinen gözlemledim. Burada, size, ancak içimi açabiliyorum; çünkü, dışarıda böyle şeyleri söylediğim vakit kimse ilgilenmeyecek; burasını bir merci bildim, kusura bakmayın; bu, bir serzenişti; hazır, etkili, yetkili, bilim adamları, politikacılar, işadamları işbaşındayken, belki de yapılacak şey, gerçekten Sayın Aykut'un dediği gibi küsmek değil de, en azından, panellerle, örgütlenerek, sivil toplum örgütlerince bağırarak, medyayı kullanarak, İshak Bey'deyse kamera, İshak Bey bağırсын; Cengiz Bey'deyse kamera Cengiz Bey bağırсын; birileri bağırсын ve kamuoyunu, lütfen, birazcık daha, kentine; dolayısıyla, kendine sahip çıkmaya çağırсын. Yılmayalım diyorum. Ben yılmıyorum, sizden de, yılmayacağınıza dair umudum var bugün sizleri gördükçe.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Buyurun.

Soru (kasetten isim alınamadı) - Efendim, ben, İshak Bey, bütün devlet kurumlarının, daha doğrusu üretim araçlarının hepsinin özelleştirilmesini istedi; ama, tabii, bu, ideal bir talep olabilir; ancak, bugün, doğuda böyle bir holding kurmaya çalışıyor işadamları; bir türlü kurup da, oraya gidemiyorlar. Oraya devlet yatırım yapmazsa, yalnızca malî kâr değil, orada, sosyal kâr gütmek zorundadır; devlet, oraya gidecektir. Devletin, artık, İstanbul'da, İzmir'de, Ankara'da, Kütahya'da, Antalya'da yapacağı yoktur. Özel sektör, gerçekten, gerek insan kaynakları açısından gerekse bilgi ve teknolojiye hâkimiyeti açısından devletten daha ileri noktaya gelmiştir; ama, hiç kimse unutmasın ki, Türkiye'de, tekstil dünyanın en iyi noktasındaysa, bir Sümerbank vardır bunun temelinde; ama, artık, Sümerbank, tabii ki, özelleşsin; tabii ki -burada bir ideolojik çatışma yapmak istemiyorum; ama- Sayın Alaton, kendi anlatımı, kendi söylemi, yaşam tarzını bilemediğim için beni bağışlasınlar, konuşmanın eksenini de Sayın Alaton değil; ama "medya" dedi Sayın Tekül "örgütlenin, medyada anlatın" dedi. Bu medya, istediğini anlatır, istediğini anlatmaz. Sayın Alaton, bir sosyal demokrat; ama, gerçekten de, demokrat bir işadamı olarak, demokratların sesini duyuracak bir medyaya yatırım yapsın; biz, hepimiz, gençler, demokrat insanlar, çağdaşlar, laikler, aydınlar, yurtseverler, hepimiz ondan hisse alalım. Gerçekten, tuttuğu işi koparır ve başarır Alaton. Haydi Alaton, buyur...

İSHAK ALATON - Sanayici sanayiciliğini bilir, medyacı da medyacılığını. Eğer, sanayici medyacılığa soyunursa, başı belaya girer.

..... - Korkuyor... Korkuyor...

İSHAK ALATON - Hayır... Belki... Belki...

..... - Bu kadar güçlü bir işadamı korkuyor.

İSHAK ALATON - Bakın, hayır demiyorum; belki... Ama, bunun yanında, bakın, ben, televizyona çok sık davet ediliyorum ve hiçbirini reddetmiyorum; hiçbirini... Davet edildiğim konuda muhakkak gidiyorum ve bangır, bangır, orada, ekranda sizlere

sesleniyorum. Çoğunuz da, herhalde, biliyorsunuz. En çok davet edildiğim kanallar da - sizi şaşırtabilir- Samanyolu ile Kanal 7; en çok onlardan davet alıyorum ve hepsine de, büyük bir saygınlıkla karşılanıyorum, çok güzel programlara yapıyoruz.

Şimdi, gelelim, demek ki, belki korkuyorum; bunu reddetmiyorum; ama, korku da tabii bir olay; fakat, yine de şuna inanıyorum ki, sanayici sanayiciliğini bilmeli. Medya, başka bir olaydır; ben, medyaya karıştığım takdirde, biraz mesajlarımda eski saygınlığımı taşıyamayabilirim.

Şimdi, gelelim doğuya. Doğuda sizden ayrıldığım nokta; fakat, birleştiğim başka bir nokta var; o da şu: Doğuyu ben de biraz biliyorum; çünkü, 1984'ten, 1989'a kadar beş sene müddetle, fiilen orada çalıştık. Doğuya 300'ün üzerinde yatırım yaptı devlet; 300'ün üzerinde... 1970'li yıllarda, Ecevit'in heyecanlı zamanında, ben de, işte, bildiğiniz gibi sosyal demokrat olduğum için, 1970'lerde 300'ün üzerinde yatırım yapıldı. Ecevit, insan karakterine ters bir prensip getirdi; dedi ki: Doğuya yapılacak yatırımlarda devlet büyük destek verecek; fakat, hiç kimsenin yüzde 5'ten fazla hissesi olmayacak. Almanya'daki binlerce işçi Ecevit'e inandı, büyük paralar toplandı -hatırlayacaksınız; gençler hatırlamayabilir- ve 300'den fazla tesis yapıldı. Çoğu, yarım kaldı; birkaçı bitti; fakat, 1980'lerin ortalarında, bu 300 tesisten, hiçbiri, bir tanesi dahi faal durumda değildi; sebebi, psikolojik bir hatayı içinde taşıyordu. Vagonları yan yana koydu Ecevit; yüzde 5'in altında yüzlerce veya binlerce hissedarı yan yana koydu, vagonlar dizildi; fakat, lokomotif yoktu; hiçbir trende lokomotif yoktu; yani, o treni bir yerden bir yere götürecek lokomotifi gözardı etti. Lokomotif deyince, yüzde 51'i elinde tutan bir girişimci işadamı orada reddedildi "hayır, böyle çok hissesi olan adam istemiyorum dedi. Hissesi olmayan; yani, kendi işi gibi buna sarılan bir insan veya bir şirket olmadığı için, ispat edilmiştir ki, bunlar, bu sistem, devletin doğuya yatırımı yanlıştır; ancak, biz -size o misali de vereyim- Siirt'e gittik. Siirt'te, işte o yapılmış olan tesislerden birini, atıl bir tesisi ele aldık. Kenan Evren ısrar etti, onu aldık ve meyan kökü fabrikasını yeni baştan ayağa kaldırdık, çalıştırdık. Mükemmel bir tesis; hep, ihracata yönelikti ve birkaç milyon dolarlık üretim yapıp, oradaki yetişen meyan kökünden toz yapıp, Amerika'ya satıyorduk. 1989'da bunu kapatmaya mecbur olduk; biliyorsunuz, oraya adam

gönderemiyorsun, oraya adam gitmiyor; korkuyor -korku tabii bir olay- kapatmaya mecbur olduk; yani, kısaca, doğruya, yatırıma, ben çok inanıyorum; hem sosyal demokrat olarak hem işadamaı olarak hem de bir Türk insanı olarak doğruya bir an önce yatırım yapılmasının en hızlı savunucularından birisi benim; ama, devleti oraya iki şey için götüreceksiniz: Bir, barışı getirecek, devlet orada, emniyeti; yani, insanların hayatının bekasını garantileyecek. İkincisi, altyapıyı yapacak; yalnız yol ve iletişim yeter.

Bütün yatırımları özel sektörün yapması lazım. Tekstil olsun... Sümerbank'ın kıymeti tartışılmaz o zaman için -Atatürk zamanı- fakat, bugün, artık, özel sektörden başkasını oraya bırakmayacaktır. Özel sektör, doğruya, koşa koşa gider; yeter ki, gereken teşvikleri verin. Teşvik derken de, adama, kredi vermeyin, para vermeyin; yalnız, deyin ki: "Git doğruya, ne istersen yap ve senden vergi istemiyorum." En kısa şekliyle, vergi isteme "istediğin kadar para kazan, bana vergi verme..." Olmayan bir üretimin, bugünkü şartlarda, olmayan bir üretimin, olmayan bir artı değerın olmayan bir vergisi karşısında bir özel sektörün, oraya gidip de, istediği gibi para kazanıp, istediği işlerde hiç vergi vermemesi arasında Türkiye'nin hazinesi bakımından hiçbir fark yok. Onun için, gereken mantıklı teşvikleri, ucuz enerjiyi verebilirsiniz; yani, yeter ki, enerjiyi orada kullansın, orada sarf etsin; yani, üretime dönük bir faaliyeti bulsun, vergi de istemeyin adamdan, oraya, birçok şirket, hızlı bir şekilde gider; hiç merak etmeyin; ama, devleti getirmeyin; çünkü, devletin girdiği yerde, muhakkak, suiistimal vardır, muhakkak, hırsızlık vardır; yani, devletin her bir faaliyetinde -yani, hiç alınmayın- er veya geç, sizin bilmediğiniz, sizin kontrol edemediğiniz... Sayın Belediye Başkanım, sizin altınızda bir zabıta dahi, maaşıyla geçinemediği için, ufak ufak rüşvet alıyorsa, siz, buna göz kapamaya mecbursunuz; bunu da görün. Yani, Türkiye'nin sistemi içerisindeki hastalıkları, sağlıklı bir analizle, hiç şiddete gitmeden, hiç polisiye tedbirlere gitmeden ayağa kaldırmak mümkün; fakat, hepsinin kökeninde, bir olmazsa olmaz tedbir ve şart yatıyor. Barışı getirelim, barışı, Türkiye'ye barışı getirmeliyiz.

BAŞKAN - Çok teşekkür ederim.

Efendim, Sayın Öktem söz ister; buyurun.

NİYAZİ ÖKTEM - Yani, biraz konunun dışına çıktık; ama, tekrar konunun içine girebilir miyiz onu da bilemiyorum; çünkü, beni, konuşulan sözler biraz tahrik etti, biraz da konunun içine girelim.

Efendim, Sayın İhsan Bilgin'den ve Sayın İshak Alaton'un görüşlerinden, konuşmalarından hareketle, bazı hususların yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını duydum. Sayın Fırat Aykut'un da görüşlerine bir parça değineceğim.

Yanlış anlamadımsa, büyük kentlerle demokrasinin doğrudan alakası olmadığını söyledi Sayın İhsan Bilgin. Ben, aynı kaniyi taşımiyorum; işte, büyük kent olarak verilen örnekler, Paris, Amsterdam, Londra gibi örnekler, tarihe baktığımızda, tüm özgürleşme hareketleri, demokratikleşme hareketleri, hep, bu büyük kentlerde başlamıştır; yani, büyük Fransız Devrimi Paris'tedir. İngiltere'deki seri devrimler, hep, Londra'da olmuştur. Amsterdam, yükselen burjuvazinin kentidir. Burada da, büyük düşünürler ortaya çıkmıştır; hatta ve hatta, zulümden kaçan büyük düşünürler, kapağı Hollanda'ya atmışlardır, Amsterdam'a atmışlarıdır. Dolayısıyla, kentleşme, kültür ortamının gelişmesi açısından önemli bir faktör olduğundan, benim kanatime göre, demokratikleşmeye de yol açmıştır. Meseleye, ben, bu açıdan bakıyorum.

Tabii, bugün dünyada demokratikleşmede sadece kentleşme gibi bir unsura bağlayamayız; tarihte bu böyle. Kentleşme, büyük kentler görebiliriz. Evet, demokrasi, orada, Paris'te hâlâ ileri düzeydedir; ama, bugün, demokratikleşmede bir başka faktör daha var; o da, iletişim çağıdır. İletişimden söz ettik; iletişimin olumlu ve olumsuz yönlerine baktığımızda -birazdan, istenirse, olumsuz yönlerine de girerim; ama- bugün bir Sovyet Sosyalist İmparatorluğunun, komünist imparatorluğunun çökmesinde, iletişim çağının büyük etkisi vardır; yani, gelişmiş iletişim teknolojisiyle haber alma örgütünün çok yaygınlaşması, dışarıda olup bitenlerin, eski komünist, Sovyetler Birliğinde, uydu ülkelerindeki insanların daha iyi bir şekilde hissetmesi, görmesi, duyması da, bunlarda demokratikleşme bilincini geliştirmiştir; dolayısıyla, tabii ki, tek başına kentleşmeye ben bunu bağlamıyorum.

Ha, medyanın Türkiye'deki konumuna gelince; yani, çok ciddi bir şekilde, buradan da, belki "biz aslan sosyal demokratlar" diye özeleştiriye girmeliyiz. Şimdi, bakın, ben size söyleyeyim: Şu an, en iyi kültür programı yapan Kanal 7 ve Samanyolu yavaş yavaş. Sayın Alaton'la, biz, orada, bir sohbetle bir aradaydık; Rus klasiklerini koyuyorlar, çok güzel Amerikan filmlerini koyuyorlar. Tabii, mesajlarını verecekler, demokratikleşme içerisinde, bu, böyle.

Biz, aslan sosyal demokratlar ne yapıyoruz; Cumhuriyet Gazetesinin tiraj düşüşü, belki, bunun çok güzel göstergesidir, ben, size söyleyeyim; gayet güzel göstergesidir. Statik kalıplar içerisindeyiz, çok statik kalıplar içerisindeyiz. Gelişmeleri göremiyoruz; işte, devletçilik meselesine girdi; yani, Cumhuriyet gazetesi mesela; somut örnek vereyim size; bu geçtiğimiz haftalarda Atatürk Vakfının düzenlediği bir panel vardı Atatürk Kültür Merkezinde. Aslan Cumhuriyet Gazetesi, o panele yer vermiş; o panele yer verirken, sadece, işte, ilerici kimliğiyle tanınan kişilerin sözlerini koymuş; orada, büyük din alimleri var; demokrat, laiklikten yana. Ha, Müslüman mı, at bir kenara deyip, onların saflarına koymuyor. Benim de başıma geldi. Ben, bir toplantıda, dinin, bir sosyal olgu olarak öneminin görülmesi gerektiğini anlattım. Demin, tarikatlardan söz edildi; tekke ve zaviyelerden. Birer vakıa olarak mevcut bunlar; siyaseti yönlendiriyorlar; ama, anayasal suç. Canım, anayasal suç; ama, aradan, 1920'nin 1930'lar arasındaki uygulama, 1970'lerde de aynen uygulanamaz. Demek ki, eğer, sen bunları kapatamıyorsan, devlet zaaf içindedir. "Kapatamıyorsa da, bir vakıa olarak mevcutsa, yeniden bir düzenlemeye tabi tutulması gerekir" dedim; tek satır bu lafi koymamış; o vatan millet Sakarya edebiyatı içindeki cumhuriyetçileri, laikleri koymuş. Ha, bu, bizim aslan sosyal demokratların da olayı. Keza, devletçilik... Şimdi, devletçiliğin amacı neydi -altı oktan biri- sosyal adaleti gerçekleştirmek. O dönemde, tabii ki, Sümerbank'larla sosyal adalet gerçekleşecekti, devlet ağırlıklı bir ekonomiyle sosyal adaletin gerçekleşmesi gündemdeydi; ama, bugün, bakıyorsunuz, devletçilikle sosyal adalet gerçekleşmedi, olmadı.

Sonuna kadar, Sayın Başkanın mensubu olduğu parti diretti "devletçiyiz, devletçiyiz, devletçiyiz" diye; buna mukabil, DSP (Demokratik Sol Parti) piyasa ekonomisinden yana bir tavır ortaya koydu. Sonunda direten Cumhuriyet Halk Partisi, Sayın Çiller

Hanımefendiyle yapmış olduğu koalisyonda, her türlü özelleştirmeye açıktır. Niye direttin o zamana kadar? Olay böyle; çelişkiler içerisindeyiz; yani, bir gün sonra aslan sosyal demokratlar... Çağa göre, sosyal bilimlerde, zaman ve yer göreceliği vardır; bundan elli sene, yirmi sene, otuz sene önce olan yöntem ve ilkeler, bugün için geçerli olmayabilir. Öyleyse, sadık kalırız biz; yine, çalışandan yana oluruz, emekten yana oluruz; ama, yöntemimizi revizyona tabi tutmamız lazım.

İşte, bu konular; kentleşmeyle ilgili Sayın İshak Alaton'la da şey yapayım; yani, kuşkusuz bir göstergedir; hiçbir itirazım yok. Fert başına düşen millî geliri 2 bin doların altında olanlarda demokrasi yok, 2 ile 5 bin arasında yarı demokrasi, 5 binden sonra demokrasi. Peki, ya Körfez ülkelerine ve Libya'ya ne diyorsunuz? Bütün bunlar, kültürel yapı, felsefî yapının da, büyük, sırf meseleyi teknik ekonomiye bağlarsanız, çok katı kalırsınız. Bunun için, ben, hâlâ, felsefenin, kentleşmede, demokraside, özgürleşmede kültürün ve felsefenin öneminin üzerinde hiç kimse de durmadı; durulmasını, altını defalarca çizerek vurgulamak istiyorum.

Teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Ben, İhsan Bilgin'e de bir kısa söz veriyorum.

İHSAN BİLGİN - Teşekkür ederim.

Şimdi, modern toplumların bir özelliği var; belki gözümüzden çok kaçırdığımız bir özellik var; o özellik de şu: Bütün ayrıcalıkları ortadan kaldırıyor şekilsel olarak. Yani, diyor ki: Bütün hukuk sistemi bunun üzerine dayalıdır; siz eşitsiniz. Gerçekten de, herhangi bir merci karşısında insanlar eşittir. Bu, bir negasyon; yani, bu eşitlik, soyut anlamıyla ortaya çıkmış bir şey değil, bir negasyon. Neyin olumsuzlaması; şunun olumsuzlaması: Eskiden, belli bir aileden doğduğu için veya belli bir yörede olduğu için, baştan ayrıcalıklı olan kesimler var. "Hayır, hepiniz eşitsiniz" diyor. Şimdi, böyle bir şey var. Bu, insanlara ne getiriyor; kendini herkesle kıyaslama olanağı getiriyor; yani, ben, şunun gibi olabilir veya şundan daha üstün olabilirim. Yani, insan psikolojisi bunu her

zaman yapabilir; ama, psikolojik anlamda demiyorum. Buna zemin hazırlayan bir altyapı var; ama, sadece bundan ibaret değil, ikinci bir kısmı da var. Bu, soyut eşitlik ilkesinin yanı sıra, somut sınırlar ve imkânlar var. İnsan yaşarken görüyor ki, önünde hayatın koşullarının veya imkânlarının veya imkansızlıklarının getirdiği sınırlar var. İşte, bu çelişki, bu üstesinden gelinemeyecek bir modern toplum çelişkisidir. Öncesinden söz etmiyorum; ama modern kentler de bu çelişkinin yatağıdır doğrudan doğruya. En başından beri, büyük modern kent, doğrudan doğruya her türlü imkanın görüldüğü, yanına kadar geldiği; bunu, isterseniz, 19 uncu Yüzyıl Volter şiirinden veyahut da Balzac romanından görün, isterseniz bugünkü bir başka şeyden görün; ucuna kadar geldiği; ama, bir türü ona ulaşamadığı bir ortamdır modern kent. Şimdi, böyle bir tablo içinde bir kentleşme, tabii ki, demokrasi arayışı vardır; tabii ki, ucuna kadar gelmiş bir şeyi, insanlar, elde etmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. “Demokrasiyle alakası yoktur” demedim; hiçbir zaman, bir kent demokrasiyle yönetilmemiştire götürebilir ben; kendi tezimi sonuna kadar götürürüm. “Demokrasi fikri yeşermemiştir” demedim.

Şimdi, o zaman, böyle bir ortamda yaşıyorsa, hep, ona karşı bir direnç oluşturmaya çalıştım. Çelişkisiz bir dünya tablosu çizmemek lazım. Çelişkisiz bir dünya tablosu, bizi yanıltır; yani, şundan yana olmak veya bundan yana olmak anlamında söylemiyorum; çelişkili bir dünya tablosunu ve yapısı gereği çelişkili olmak soyut vaatleriyle somut imkânları birbiriyle hiçbir zaman örtüşemeyecek olan bir dünyanın içinde yaşayıp da, onu sadece çelişkisiz göstermek veya çelişkisini birkaç noktada odaklandırmak, olsa olsa, bizi, bilinçli veya bilinçsiz yanıltır. Örneklerimden biri, iyice sapmış bir konu içerisindeyiz; sanayileşme ve kalkınma panelinde hissettim ben demin kendimi burada; ama, bu tablonun içinde de ne gözüktüyordu; bütün çelişki şuna indirgendi: Devlet çekildiği zaman, her şey çözülecek. Dünyanın devletin bundan daha geniş çekildiği dönemlerde, acaba, çelişki olmamıştır ki, böyle bir şey deniliyor. Yani, ben, bu fikirlere karşı değilim; fakat, bazı şeylerin üstünün örtüldüğünü ve konuşma kanallarının tıkanmış olduğunu hissediyorum bu tür şeylerde; onu vurgulamak istedim.

BAŞKAN - Çok teşekkürler.

Buyurun.

ÜMİT ÖZCAN (Şehir Plancısı) - Öncelikle, hakikaten çok popüler geliyor bazı isimler bizlere herhalde; ama, bilimi ihmal ediyoruz. Bilim, popülaritesini kazanmadıkça da, sanıyorum, demokraside de pek fazla gelişmemiz mümkün değil.

Benim, hem bir katkı hem de aynı zamanda, iki bilim adamı olarak görülen -ki, tabii, herkesin kendi değer yargıları farklıdır- iki arkadaşımıza yönelik sorularım var. Birincisi şu: Biz, hep, demokrasiden söz ederken, onun özgürlük boyutunu çok abartıyoruz; ama, özgürlük boyutu kadar önemli, bir de dayanışma boyutu var ve bu dayanışma boyutu ihmal ediliyor; herhalde, bu son günlerde, özellikle ihmal ediliyor ve biz, sadece, salt özgürlükler dünyasını, aynı zamanda, demokrasi dünyası biçiminde algılıyoruz. Sınırsız özgürlükler, elbette ki, demokrasi değildir.

Sayın Öktem, felsefî akımlardaki gelişmeyle demokrasi arasında bir paralellik kurdu. Katıldığım bir paralellik; yalnız, herhalde, şu son zamanlardaki post-modernizmin demokrasi üzerindeki negatif etkilerinden de biraz söz etmek gerekir; çünkü, demokrasinin yaşayabilmesi için, o dayanışmanın, yardımlaşmanın sağlanabilmesi için, bizce -yani, ben, biz plancılar açısından olaya bakıyorum- biz plancılar için, en önemli ilkelerin başında kamu yararı dediğimiz ilke gelir; bu da, devlet yararı değil, toplum yararı biçiminde anlaşılır. Artı, toplumsal sorumlulukların provokasyonu gerekir. Bunların gerçekleşmesi; yani, toplumsal sorunları ve toplum yararını birlikte hazmedebilen bir plan, plandır; gerisi, birtakım fizikî ürünler haline dönüşebilir. Gerçi, bunu da üretebildiğimizi iddia etmiyorum.

Bu arada, şunu da söylemek lazım sanıyorum: Her şeyde bir marjinal verimlilik kullanımı var; yani, belli bir büyüklükte belli şeyler yapılabilir. Sayın Bektaş da değindi, proje bazında katılımcı demokrasiyi gerçekleştirebildiklerini söylediler. Aynı biçimde -ben, öyle algıladım- Sayın Bilgin, kentlerdeki demokrasinin, işte, o kentsel dağılım nedeniyle, belki sekteye uğrayabileceğinden ve demokrasiyi çok da geliştiren merkezler olmadığından söz ederken, bir şeye dikkat çekmek istedi; kentlerin dış çevresinde oluşmakta olan amorf oluşumlar ve sanki, Sayın Bektaş'ın sözünü ettiği o proje bazıyla, Sayın Bilgin'in amorf

oluşumlar arasında bir ilişki kurmak söz konusu olabilir. Sanıyorum, bu konuyu biraz daha açmanızda da yarar olabilir. O nedenle, ben, bir saptama yapmak istedim.

Bu arada da, Sayın Aykut'a çok kırdığımı belirtmek istiyorum; şundan dolayı: Siyaset yasakları, gerçekten, hepimizin, demokrasimizin ayıbı; ama, biz memurlar, hep unutuluyoruz. Anayasal olarak; yani, kurumlar sayılıyor -hakikaten öyledir- meslek odaları ve son derece ikili bir yapı içerisinde bu yasaklar söz konusu. Örneğin, TMMOB herhangi bir şey söylediği zaman, siyaset yasağına girer ve siyaset yapmış sayılır; ama, TİSK ya da İTO, kalkıp, bir kalkınma planı verebilir ve bu siyaset sayılmaz. Yani, bu ikili yapının içinde üniversite mensuplarımız da devlet memurudur; biz bürokratlar da -ben de, devlet memuruyum- devlet memuruyuz. Nedense, memura siyaset yasağına kaldırılmasından -ki, devletimiz, hükümetimiz de bunu böyle algılamak istiyor ve demokratik olduğunu göstermek açısından istiyor- devlet memuru olan üniversite mensuplarına siyaset yasağına kaldırılmasından herkes söz ediyor; ama, devlet memurlarının tamamından kaldırılmasına karşılar. Yani, bu konunun, bence hep birlikte tartışılması gerekiyor. Gerekçe de şu: Devlet siyasî kararlarıyla yönlendirilmiş olur, insanlar, siyasî bekasını, orada ortaya koymamalı. Peki, o halde, her hükümet değiştiğinde, neredeyse odacıya kadar kendi kadrolarını nasıl yerleştirebiliyorlar. Demek ki, devletin içinde, zaten, belli insanların siyasî tabanı var ve o taban mademki var, o, bırakınız yansısın ve eğer, biz devlet memurları bu siyaset yasağına aşabilirsek -ki, bu, demokrasimizin gerçek bir ayıbı- sanıyorum, devlet de, bizim konuşma yasaklarımızla bizi sınırlandırıp, herhalde, bugün yaptığı kadar rahatça, gizlilik altında birtakım işleri götüremez ve demokrasinin en önemli gereklerinden birisi olan açıklık prensibi de hayata geçmiş olur, herkes birbiri hakkında da bilgi toplamaya devam eder.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz teşekkür ediyoruz.

Buyurun.

Soru (kasetten isim çıkartılmadı) - Öncelikle, korsan bildiri sunmayacağım; çünkü, korsan değilim; ama, keşke, korsan olsam. Şehir planlama bölümünde okuyorum ve öğrenci olmaktan daha iyidir korsan olmak; ama, en azından, korsan kadar cesaretli konuşmaya çalışacağım.

Öncelikle, planıma göre, herkesin İshak Bey'e yönelmesinin nedenini biraz cesaretle irdelemeye çalışacağım; çünkü, bundan, işte şu planlama felsefesine göre yetişmiş insanlar, planlamacı insanlar; yani, kamu yararına düşünerek her şeye bakan, o gözle bakan insanlar. Özellikle, ben de, Hande Süher'den iki sene ders aldım. Hande Süher'de kamu yararını anlatırsanız, hiç ilgisi bile olmasa, 50 puanı garantilersiniz; öyle bir kişiliği vardır; o bakımdan, kamu yararı. Fakat, işte burada, İshak Bey'e yönelindi; çünkü, özel sektörü temsil ederek burada ve bu kamu yararı ve özel sektör, kamu ve özel sektör arasındaki çelişki, buradaki insanları, mutlaka çok rahatsız ediyordur; bunu, özellikle belirtmek istedim.

Medyanın da İshak Bey'e yönelip, diğer insanlara önem vermemesi konusunda da bir şey söylemek istiyorum. Çünkü, medyanın demokrasinin bir parçası olduğunu söyledi ön tarafta bir şehir plancısı ve bu demokrasinin becerisini belirlemek gerekiyor. Bugünkü demokrasi, gerçekten, burjuva demokrasisi; gerçekten halk demokrasisi olmuyor. Bu demokraside, herkes Sheraton'a gitme hakkına sahip, üniversite girme hakkına da sahip. Bunu göz önüne alarak, bu demokrasi yapısını da incelemek gerekiyor. Biraz korsan bildiri gibi oluyor; bazıları rahatsız oldu; ama, önemli değil; ben, o cesaretle konuşacağımı söyledim.

Toplumsal uyumla ilgili bazı şeyler söylemek istiyorum. Geçen seneki derslerimizde, özellikle donatı dersimizde, toplu konutları incelediğimizde, Alkent'i de inceledik -Sayın Alaton da bilir- ve Alkent'te, örneğin, bir araba sahipliği yüzde 100, iki araba sahipliğinde yüzde 67'lere ulaşan bir sınıf vardı orada ve bu Alkent'le Sultan Çiftliği arasında bir fark koyarsanız, bu, toplumsal uyumun bugünkü şartlarda ne kadar zor olduğunu ve neyin bu toplumsal uyumu engellediğini görmemek imkânsız gibi bir şey; bunu, herkes yaşıyor.

Son olarak, Sayın Alaton, yine, yanlış... Yanlış söyledi diyemeyeceğim, buradaki insanlar, çıkanlar, özellikle bazı şeyleri kaçırdılar. Türkiye son üçüncü komünist ülke değil; öyle olsa, dün öyle şeyler yaşanmazdı; çünkü, komünizmde, ücretli paralı eğitim yoktur; onun için, insanlar sokaklara çıkmazlar ve ben, bunun toplumsal uyumu sağlamanın tek şeyini söylüyorum; Taşkılla'dan çıktığımda, karşımda Hyatt Oteli, sağımda Hilton Oteli, solda da Sheraton Oteli görmediğim zaman, sizin yaptığınız Güre'deki antik tiyatrodaki, tiyatroyu, konserleri bedava izlediğim zaman, Akçay'daki evimden çıkıp, içinde huzurla, kendi evimin efendisi olduğumu anlayarak Sarıkız'a yürüdüğümde, toplumsal uyum zaten sağlanmış olacaktır; bunun yolu budur.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de teşekkür ediyoruz.

Aslında, yani, bütün konuşmalar, tabii, hep, yeni yeni başlıklar açıyor; bunun böyle olması da çok doğal. Bundan önceki toplantıda, kent ve kültür deyince, tabii ki, bu kültür demokrasisinden başlayarak buraya gelecektir ve kent ve demokrasi denildiği zaman, hiç olmazsa, bir on onbeş başlık açılması gerek. Ben, iki konuşmacı da söz istiyor; sanıyorum bir yanıt biçiminde olacak; onun için, onlara söz vereceğim. Sonra, galiba, toparlıyoruz. Çünkü, yani, biraz önce, yani ben de alındım gibilerden değil; yani, bir çevrenin, insancıl çevrenin oluşturulmasıdır söz konusu olan; demokrasi falan, hepsi, onlara giden yolda bir araçtır bir anlamda ele alırsak, daha da küçümserseniz bazı şeyleri. O insancıl çevrenin oluşturulması, tek disiplinle, şununla bununla olacak iş değil elbette. Hele sanatçının olmadığı bir çevrenin olanaksızlığı apaçık; ama, tabii, burada, o konu...

NİYAZİ ÖKTEM - Felsefe demedim; felsefenin arka plana itilmesinden olsa gerek.

BAŞKAN - Yani, hepsi içinde söz konusu; ama, dediğim gibi, o çoğunluk içinde, o varsızlık içinde çok kolay değil belli sürede bir şeyleri konuşabilmek.

Şimdi, önce Sayın Alaton yanıt için söz ister ve bir de Fırat Aykut. Onlara söz vereceğim; sonra da, çok kısa bir toparlama yapıp, bu akşamı sonlandıracağız.

Buyurun.

İSHAK ALATON - Ben, bana gelen sorulara cevap vererek epey vaktinizi aldım; onun için, daha fazla vaktinizi alma hakkını kendimde görmüyorum. Yalnız, son konuşmacı genç arkadaşıma hitap etmek istiyorum. Bir defa, Türkçeyi muhafaza etmemiz lazım diye düşünüyorum; Türkçe lisanını daha sağlıklı kullanmamız lazım. Bu, ufak bir detaydır; ama, ben, detaylara da çok dikkat ediyorum; yani, teferruata çok dikkat ediyorum. “Cesaretli” dediniz; cesaretli diye bir kelime yok Türkçe’de “cesur” var. Cesaretli değil, cesur.

Şimdi “kamu ve özel sektör çelişkisi” dediniz. Ben, katiyetle katılmıyorum. Kamu ile özel sektör arasında hiçbir çelişki yok; olmaması lazım. Kamudan ne anladığınıza bakıyorum. Eğer, kamu sektörü olarak özel sektörle rekabet eden sektörden bahsediyorsanız, ben, çok açık, çok belirgin, hiçbir tavize meydan vermeyecek şekilde felsefemi ortaya koyuyorum. Devletin, üretimde yeri yoktur; sureti katiyede, devletin, üretimde yeri yoktur. Devletin, üç yerde yeri olmalı:

1. Savunma. Savunmayı özel sektöre veremezsiniz.
2. Yargı. Yargıyı çok sağlıklı olarak ortaya koymanız lazım.
3. Eğitimde bir nebze görebilirsiniz.

Tabii, emniyet deyince; yani, savunma deyince, iç ve dış savunmayı bir görüyorum; yani, hem memleket içindeki emniyetinizi; yani, vatandaşların hayat hakkının muhafazası devletin güvencesinde olmalı hem de ülkeyi dışa karşı savunmada, devlet, muhakkak ki, sağlam, sağlıklı olmalı. Bir de, adalet sistemini ayakta tutmalı; yani, adalet sistemi, hukuk sistemi, hakkaniyet sistemi, hak sistemini çok sağlıklı olarak hayatta tutmalı ve üretimden tamamen devleti çıkarmamız lazım. Hatta, bilgi üretim dahi; yani, üniversitenin üretim... Ki, siz, tamamen ters düşünüyorsunuz; yani, bedelsiz olmalıdır diyorsunuz eğitim. Hayır, katiyetle; ben, katiyetle iştirak etmiyorum. Eğitim paralı olmalı; fakat, imkânları olmayan insanlara çok geniş imkânlar tanınmalı.

Bakın, biz, bir özel sektör şirketi olarak, hiçbir mecburiyetimiz olmamasına rağmen, sadece sosyal sorumluluklarımızın bilincinde olduğumuz için ve biz... Sadece biz değiliz, binlerce şirket var bugün Türkiye’de; burslar veriyorlar, az veya çok burs veriyorlar; bazıları da kendi üniversitelerini kuruyorlar. Niçin üniversite kuruyorlar; para kazanmak için değil; Türkiye’nin bilgi ve eğitim düzeyine katkıda bulunmak için onu yapıyorlar ve onlara alkışlamamız lazım; yani, özel üniversiteleri alkışlamamız lazım.

Bir de, dediniz ki: “Alkent’te araba sahipleri yüzde 100 bir araba, iki araba da yüzde 67.” İnşallah, birçok Alkent oluşur, siz de, bu Alkent’lerden birinde bir gün yaşarsınız; çünkü, bugün 20 yaşınızdasınız -öyle dediniz- kendinize güvenin, para kazanın ve özel sektörde kendiniz ispat edin. Her halükârda; çünkü, bakın, görün, özel sektörün yarattıkları yanında, daha geçen gün okuduğunuz bir olay var; Bris-Sa’nın dünyanın en kaliteli şirketi olarak seçilmiş olması ve Bris-Sa’da çalışanların işçilerin de hayat standardının da -bilmiyorum okudunuz mu; bir iki gazetede vardı- yüzde 100’e yakın kendi ev sahibi ve yüzde 80 küsur araba sahibi. Bris-Sa’nın en büyük problemlerinden birisi, bugün, işçilerin araba park edecek yeri olmayışı. İnşallah, Bris-Sa’lar çoğalsın. Özel sektöre güvenin. Özel sektörle kamu arasında hiçbir çelişki yok; hiç...

BAŞKAN - Buyurun.

FIRAT AYKUT - Teşekkür ediyorum.

Beni, bir arkadaşım -galiba, Ümit Özcan- niye kınadınız, ben anlamadım. Benim söylediklerimi söylediniz; aynı şeyleri söyledik. O zaman, birbirimizi yanlış anladık.

BAŞKAN - Yani, o türlü bir şey olmasın; ne olur...

FIRAT AYKUT - Hayır... Hayır... Yani, ben, niye kınandığımı anlamadım. Ben, memurların siyaset yapmasını istiyorum.

BAŞKAN - Kınama demedi, kırılma dedi.

FIRAT AYKUT - Kırıldım... Affedersiniz, ben de sizi yanlış anladım. Bugün, yanlış anlamalarla gidiyoruz; ama, şunu söylemek istiyorum: Bakın, belediye meclislerinin oluşumu, şimdi, yeni yasa tasarıları var; gerek 3030 gerekse 1580'de değiştirilecek. Örneğin, bir kentte yaşayan ve örgütlenmiş; işte, ticaret odaları, sanayi odalarının temsilcileri, öğretmenlerin temsilcisi veyahut da, işte, kooperatiflerin, yapı kooperatiflerinin, diğer kooperatiflerin, diğer meslek odalarının, Mühendisler Odasının, Mimarlar Odasının, üniversitenin temsilcileri ve uzmanlar niye olmasın bu organda. Bunu mutlaka düzenlemeliyiz. Niye bir öğretmen -ben, kendi beldemde söylüyorum- niye siz belediye meclisi üyesi olma hakkını elde etmek istemiyorsunuz? Var mı böyle bir düşünceniz; yok. Yani, istemiyorlar; açık söyleyeyim. Belediye başkanı olabilir bir memur; istifa eder, seçilirse olur, seçilmezse, geri döner. Peki, bu insan, bu devletin uzmanı, bu yetişmiş, okumuş insan, niye bu organdan dışlanmış; niye bu kadar büyük kapasite siyasetin, siyasî düşüncenin ve siyaset konuşmanın dışına itilmiş; siyasî proje veya diğer projelerin dışına niye itilmiş?

Ben, bir miktar da, bu itilmişlikten, memurların da mutlu olduğu kanaati bende hâkim. Kendi belediyemdeki insanları görüyorum; kaçma, karışma, çalışma. Yani, burada, belediye memurları veya diğer memurlar, İstanbul'da veya Ankara'da hak arıyorlar ve akşam, Çatalca'daki bizim memurumuz, annesiyle babasıyla beraber, o televizyonunu seyrederken, işte anarşist, işte terörist diye baktığı insanın açtığı yoldan, sonra, hak alıyor. Tembeliz, sorumluluk almak istemiyoruz, öncü olmak istemiyoruz. Hep başkasını eli yansın, hep taşın altına başkası elini soksun; benim elim yalnızca sıcak suda kalsın; taşın altına başkası soksun. Böyle beklersek, Türkiye, bugününü de arar. Onun için, ben, memur arkadaşlarımla ilgili de, özellikle çok önemli bir kesim olarak, düşünce platformundan ve siyasetten ve yönetimden niye uzaklaştırılmışlardır diye soru soran ve onların ilk önce yerel yönetimlerde mutlaka temsil edilmelerinin yollarının açılmasını isteyen bir düşünceye de sahibim. Siyasî partim böyle, ben böyle düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Efendim, elbette ki, bu çeşitlilik olacak. Zaten, sağlıklı bulduğumuz yahut da sağlıklı kente gidecek yolun bu olduğunu, bunu sağlıklı bulduğumuzu baştan söyleyerek giriştik ve önemli olan, bu türlü toplantılarının arkalarından yeni toplantı istekleri ve sorular doğurması.

Arkadaşımızın, Ümit Özcan'ın söylediği, aslında, mesela, çok önemli bir şey vardı; onu, gerçekten, bir kere daha tartışmak da çok iyi olabilirdi; çünkü, en genç kuşak; yani, burada öğrenci olan bir arkadaşımız, önceki toplantıda, post-modern insandan söz etti. Herhalde, ona birazcık şey oldu; yani, nasıl oluyor post-modern insan. O da, ona karşılık, post-moderni, şehir plancılığına yahut da şehre negatif etkisinden söz etti. Bunun üzerine tartışmak ne kadar hoş olabilirdi; ama -sakın yol gösterme filan anlamında elbette alınmasın- ben, bir kere daha şunu vurgulamak istiyorum: Sevgili Sefa Taşkın'ın bir yöntemiydi. Örneğin, İstanbul kentinde oluşmayacak birtakım şeylerin, burada, çekirdeklerini, Sevgili Mehmet Çubuk, her zaman, bu konuda araştırmacı davranıyor; bu kürsü, burası ve burada çok hoş bir toplantı bugünkü benim katılabildiğim; bundan öncekilerin de öyle olduğunu duydum. Örneğin, o Bergama'daki çalışma konseyi gibi; yani, kent üstünde kendilerinin de söyleyecek sözleri olan insanları bir araya getirip tartışmaya bir ucundan başlatmak nerelere kadar varır. Bu tartışmalarının, tabii, her birinin ayrı ayrı açıklanması gerekiyor; yani, biraz önce, Sevgili Altan "Japonya insanı, keşke ben de öyle olabilseydim" dediği zaman, ben, çok fena oldum; çünkü, ben, örneğin Japonya'da kadın olmak hiç istemiyorum. Yani, her yerde her şey olabilir; ama, Japonya'da kadın olmak istemiyorum. Japonya'da hayatı boyunca işten çıkamayan bir insan olmak istemiyorum; yani, bunu, bireyin mutsuzluğu üzerine kurulacak bir kent, hele bir tek sahibi olan bir kentin kent olduğuna hiç inanmıyorum. Tek düşüncenin hâkim olduğu Sivas gibi bir yerin kent olduğuna inanmıyorum. Bunların tartışmaları çok uzun; ama, galiba, şuralarda birleşiyoruz -başladığımız yerde birleştiğimiz için de çok fazla ayıplamayın- kent ve demokrasi birbirinden ayrılmaz iki kavram. Bunda, galiba, hiç kimsenin ayrı düşünme yöntemi yok yahut da isteği yok.

Ben bir şey daha eklemek istiyorum: O genç arkadaşımızın da söylemek istediğini, gerçekten, çok kimsenin anlayabildiğini sanmıyorum; ama, bugün, Türkiye'de öyle

yörelere var ki, artık, biraz önce söz ettiği yörede, bir insanın, değil yüksek öğrenime, üniversiteye, inanın ki, lise eğitime gidebilme şansı bile elinden alınmıştır. Bunun tek nedeni de, gerçekten, demokratik kavramlardan... Biz, bazı yerlerde, devletleştirme yoluyla demokrasiyi daha sağlam uyguladığımızı da biliyorum kendi deneylerimizle. Onun için, bu kavramlar birbirine bu kadar fazla karıştığında, tabii, bu kadar küçük bir toplantıda çözümlenemez; bunlar, ayrıca tartışılmalıdır.

Evet, tekrar, insancıl çevre asıl amaç. Tarihsel gelişim, bunun, muhakkak, kentteki savaşında elde edildiğini ve o savaşımın, tabii, bilmem 16 ncı Yüzyılın Paris'i dediğimiz zaman, yüksek topluluklar diye niye düşünüyoruz. Yani, bunların, birdenbire, tamam, bugünkü perspektiften bakıldığında demokrasi var, şu var; o değil; ama, düşünsel ortamın en azından o olduğunu biliyoruz. Orada kazanılacaktır her türlü şey ve orada da, insan, insanlığına kavuşacaktır.

Çok teşekkür ederiz. Birazcık da, uzun, geç bir öğleden sonrasıydı; çünkü, öğleden sonraki toplantılar da vardı; ama, burada kalanlara özellikle teşekkürler; sağ olun; bize bu imkânı veren kürsüye de.

8. Bölüm

Habitat II Değerlendirmesi

Oturum Başkanı: Yiğit Gülöksüz

Bildiriler:

Dr. Polat Sökmen

MSÜ, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü Bildirisi

Biltin Toker

Panele Katılanlar:

Doç.Dr. İhsan Bilgin

Evsal Evrengil

Yiğit Gülöksüz

Prof.Dr.Şule Özüekren

Prof.Dr.Ali Türel

Dr.Gürel Tüzün

PROF. DR. MEHMET ÇUBUK - Bugün, elinizdeki programa göre, bu sabah saat 9.00'da oturumu açmamız ve HABİTAT II'yle ilgili değerlendirmeyi yapmamız gerekiyordu. Arkadaşlarımızın bir kısmı, dışarıdan geldiler. Sis nedeniyle Yiğit Bey'in geleceği uçak gecikti, belki de şu anda alana indi, tam bir bilgimiz yok. 8.45'te alandan telefon ettiği zaman, hala beklediğini söylemişti. Sis dolayısıyla uçaklar kalkamadı. Karşıdan gelenler de vapurların çalışmaması sonucu motorla geçmişler. Ankara'dan trenle gelen Sayın Prof. Ali Türel de sabahleyin, buraya, aynı yolla, motorla ulaşmıştı. Dolayısıyla, bu bekleyiş bizi oturumu zamanında değil, gecikmiş olarak başlatma noktasına getirdi. Oturuma 11.00'de başlayabileceğimizi düşünmüştük; saati de biraz geçtik. Hava muhalefeti dolayısıyla ortaya çıkan bu gecikmeden ötürü, herkesten özür diliyorum. Isınmış bir salonda, katılan kişilerle, oturumun başlamasını arzu ediyorum konuşmacıları sahneye davet ediyorum.

Programda asıl panel tartışmasını yapacak ve onu değerlendirecek olanların dışında, ilan ettiğimiz şekilde, bununla ilgili müdahalede bulunmak isteyenlere de söz vermek istiyoruz. üç tane bildiri ya da konuşmayı bu programa alabildik. Panelistlerden, Biltin Toker arkadaşımız Kongre öncesi vefat etti; Allah rahmet eylesin; hatırasını burada anıyorum. Ancak onun, herkesten farklı düşünce ortaya koyan; neredeyse HABİTAT'a ve küreselleşmeye karşı içerikteki bildirisini buraya koymayı ve belki de, bu tartışmalarda bir başka şeyin ortaya çıkmasını arzu etmiştik. Ne yazık ki, kendisi, elbette olamayacak; ama, oğlunun bildiriye sunup sunamayacağı sorulmuştu ve sunmak istediğini iletmişti. Bu konudaki kararı, doğrusu, oturum başkanına bırakmıştım; çünkü, bildiriye okumaktan çok, onun tartışılması önemliydi diye düşünüyorum.

İkinci bildiri Dr. Polat Sökmen tarafından verilecekti. Ulusal eylem planının uygulanabilirliği üzerine bir bildiriydi ve bir üçüncü bildiri ya da konuşma da, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde, resmî bir sıfat olmadan HABİTAT II olayına katkıda bulunmak için çaba gösteren bir kadro ile hazırlanan bölüm adına sunulacak bildiri. Bu konuşmaların hemen ardından umarım Sayın Gülöksüz yetişir ve asıl önemli tartışmayı yönlendirir.

Programda, ayrıca, özellikle sivil toplum örgütlerinin son zamandaki faaliyetleri ve HABİTAT II çerçevesindeki gayretleri de dikkatimizi çekmişti ve onlarla temas kurmuştuk. Arzu ettik ki, bu tartışmalara onlar da katılsınlar. Geri kalan o bir saatlik süreyi de, onların, soru sorarak ya da yine bir katkıda bulunmaları şeklinde kullanmalarını planlamıştık. Bunu ne kadar gerçekleştireceğimizi bilemiyorum; ama, mutlak, salondan katkı alınacaktır.

Öğleden sonraki oturumda bir genel değerlendirme yapılacaktır. Bunun ardından da, programda gördüğümüz gibi, yirmincisini idrak ettiğimiz Dünya Şehircilik Günü toplantılarının içinde yer aldığı Dünya Şehircilik Günü Türkiye Daimi Komitesinin sekreteryaya görevi, üniversitenin çatısı altında çıkarak, TMMOB Şehir Plancıları Odasının bünyesine taşınması kararı üzerine bir seremoni yapılacak, bunun koşutunda da belli bir dönemdeki şehircilikle ilgili katkıları dolayısıyla, hizmet plaketleri verilecektir. Şimdi ilk konuşmayı yapmak üzere Sayın Dr. Polat Sökmen'i davet ediyorum.

DR. POLAT SÖKMEN - HABİTAT olayını tamamladık; şimdi, elimizde, bir ulusal eylem planı var ve dolayısıyla, bunun uygulanması söz konusu. O nedenle, ben, bu ulusal eylem planının uygulanmasıyla ilgili bazı irdelemelerde bulunmak istiyorum; çünkü, önemli bazı sorunlar içerdiğini düşünüyorum bu uygulamanın.

Bununla ilgili olarak söyleyeceklerimi, önce, bu eylem sözcüğünü bir parça açarak girmek istiyorum. Bu sözcük, bizim plancıların anladığı anlamda bir eylem içeriği taşıyor; yani, şu bakımdan: Bu plan, uygulama araçlarından, stratejilerinden filan yoksun, bunları içermiyor. Peki, ne içeriyor: Bu planın eylem planı olması, aslında, şuradan geliyor: Konferanslarında, işte, bilindiği gibi, başta bir amaçları, ilkeleri belirleyen bir deklarasyon var. Onun ardından, bu amaç ve ilkeleri açan, daha operasyonel biçimlerde ifade eden belgeler üretiliyor. Bu bağlamda; yani, deklarasyondaki genel amaç ve ilkeleri daha ayrıntılı biçimde ifade etme anlamında bir eylem planı bu. Tekrar ediyorum, amaçlar, araçlardan, satıcılardan filan yoksun.

Şimdi, böyle bir belgeyi nasıl betimleyebiliriz. Bu normatif bir yaklaşımla, bir iyi toplum ve onun iyi yerleşmesi nasıl olurdu bir yerde betimleyen bir belge. Aslında, HABİTAT'ın amacı yerleşmeler ve konut olduğuna göre, dolayısıyla, böyle bir raporun içeriği de, büyük ölçüde, yerleşmelerin nasıl iyi nitelikler kazanacağını ortaya koymak olabilir diye düşünülebilir, olması gerekir diye düşünülebilir; fakat, bunun sınırlarını çizmek her zaman kolay olmuyor; yani, bundan söz ederken, kaçınılmaz olarak, birtakım toplumsal organizasyonlara, işte, yapılara vesaireye de değinmek, onların da nasıl iyi olması gerektiğini ortaya koymak gerekiyor. Dolayısıyla, tekrar ediyorum, bu, hem iyi toplumu hem de onun iyi yerleşmesinin nasıl olacağını bir yerde betimleyen bir belge.

Şimdi, bakıyoruz, bu betimleme çerçevesinde, ortaya konan öncelikli konulara; bunların içerisinde, gerek öncelikle kapsam bakımından, içerik bakımından, düzey bakımından vesaire fazla bir düzenin olduğunu söyleyebilmek mümkün değil; yani, oldukça pragmatik bir -bunu, eleştiri anlamında söylemiyorum, saptama anlamında söylüyorum- yaklaşımla ortaya konulmuş onlar. Örneğin, bunların içinde, işte, bakıyoruz, küreselleşen dünyada ilişkilerin ulus içi ve uluslararası ilişkilerin daha yoğunlaştırılmasından, kentlerin merkezinden çevresine doğru yeşil akslar açılmasına kadar, ondan sonra, gençlere çok yönlü kendilerini geliştirme olanakları sunulmasından, dolmuş olan mezarlıklara, artık, daha fazla ölü defnedilmemesine kadar, böyle, her şeyden bahseden, tekrar ediyorum, pragmatik anlayışla düzenlenmiş, ne gerekiyorsa bu yapılmalıdır anlamında maddelerden oluşan bir belge bu.

Şimdi, her şeye rağmen; yani, bütün bu yapısına rağmen, bu kadar çok şeyden bahseden bir belge; kaçınılmaz olarak, bir geniş kapsamlı toplum projesi olma özelliğini taşıyor.

Peki, o zaman, büyük bir soru geliyor bununla beraber; yani, böyle geniş kapsamlı bir toplum projesini kim uygulayacak, başka bir deyişle, onun öznesi kim? Birleşmiş Milletler konferanslarının temel aktörleri ulus devletler olduğuna göre, böyle bir toplum projesinin ana öznesi de ulus devletler olmalıdır diye düşünülebilir doğal olarak. Burada, tabii, o zaman arkasından gelen tekrar önemli bir soruya cevap vermek gerekiyor; acaba, pazar ekonomisi içinde gelişen çoğulcu yapıda bir toplumda ulus devlet, böyle bir toplum projesini nasıl uygulayabilir; yani, bir tür merkezî bir kurguya dayanan bir toplum projesi

uygulamasının, özellikle bugünkü dünya koşullarında, acaba, uygulanabilirliği nedir; artı, Türkiye gibi büyük modernizme geçiş sorunları yaşayan, bunun çalkantılarını yaşayan bir ülkede, bu sorunun daha da ağırlaştığını, cevaplamasının daha da güçleştiğini unutmadan.

Böyle bir soru, hemen beraberinde şu saptamayı getiriyor bununla ilgili olarak: Ulusal eylem planında, aslında, hangi toplumda uygulanacaksa -sanıyorum, bu bütün ülkelerin geliştirdiği ulusal eylem planlarında var; yani, çıkış noktalarından geliyor; ileride değineceğim- kendi yapılarıyla ilgili sınırlamalar yok; yani, sosyal fizibilite kavramı yok. Bu anlamda, tam anlamıyla normatif bir plan bu; yani, yalnızca birtakım nelerin yapılması gerektiğini peş peşe sıralayan bir plan. Bunu başka biçimde de ifade edebiliriz; rapor, bu haliyle, siyasal içerik olarak içi boş bir rapor. O zaman, bu haliyle -tekrar ediyorum- entelektüel çıkışlı bir iyi niyet belgesi olarak görülebilir bir husus; bütün bunlar, iyi şeyler; ama, bunlara nasıl ulaşılacak, bunların cevapları yok bu raporun içinde.

Şimdi, tabii, şöyle düşünülebilir -herhalde, olacak olan da odur- rapor, genel bir hedefler çerçevesi sunmaktadır. Her siyasal iktidar, bu çerçevenin içini, kendi yaklaşımına uygun bir siyasal içerikle dolduracaktır. O zaman, rapor operasyonellik kazanacaktır, toplumsal yapılarla ilişkileri o zaman kurulacaktır, hedefler o zaman somutlaşacaktır, eylem araçları ve stratejileri o zaman belirlenecektir. Başka bir seçenek kalmıyor; yani, uygulanma aşamasında, atılacak, bir gelecek, bir daha sonraki aşamaya kalıyor bütün bu söylenenler.

Peki, o zaman, tekrar, şöyle bir soru önem taşıyor, onu sormak gerekiyor: Acaba, uzun erimli; çünkü, hep, içinde, çok pratik, birtakım kısa vadede yapılacak şeyler kadar, işte, bilinçlenmeler, yapabilirliği artırmalar vesaire gibi hep uzun sosyal süreçlere bağlı birtakım çözümleri gerektiren boyutlar da var; yani, bir uzun erim boyutu var kaçınılmaz olarak pek çok ögesinde raporun. O zaman, böyle uzun erimli bir toplumsal projede, sürekliliği kim sağlayacak, hangi özne sağlayacak, o nasıl sağlanacak? Bu süreklilik, gerek siyasal iradenin devamı açısından; yani, siyasal istekliliğin, böyle bir raporu uygulamayla ilgili siyasal istekliliğin devamı açısından gerek bu tür hedeflerde çok önem taşıyan dışsallıkların izlenip kontrol edilmesi açısından gerekse organizasyonel çözümlerin sağlanması açısından gerekli olan süreklilik, tekrar ediyorum, hangi özne tarafından

sağlanacak ve nasıl sağlanacak? Bunlar, tabii, görüldüğü gibi, bir toplum projesi söz konusu olduğunda siyasal sorunlar.

Böyle bir toplumsal projenin özellikle iki yumuşak karnı var gibi gözüküyor. Bunlardan bir tanesi, sözünü ettiğim gibi, toplumsal yapılarla ilişkisinin kurulması; diğeri ise, bu hedeflere ulaşma doğrultusunda gerekenleri yapabilmek için zorunlu olan konsensüs sürekliliğinin sağlanması. Bunların ardından, tabii, konunun organizasyonel yanı gelecek; bu, başlı başına bir sorun.

Şimdi, böyle bir toplumsal proje, kaçınılmaz olarak, birtakım önemli kamu politikaları içermeye durumunda. O zaman, yalnızca özel alanın aktörlerine dayanak böyle bir projeyi uygulamaya imkân yok. Demek ki, özel alanın aktörleriyle kamusal alanın aktörleri ve siyasal iktidarla olan ilişkiler çok belirleyici bir önem taşıyor böyle bir projenin uygulanmasında.

Şimdi, buraya kadar söylenenleri şöyle bir tekrarlayarak tekrar sunmak gerekirse, stratejik anlayışın penceresinden bakarak, bu raporun beraberinde getirdiği tabloyu şöyle sunabiliriz: Böyle bir raporun içerdiği toplumsal projenin uygulanması bir sosyo-politik süreç olarak yaşanacaktır ve bu ucu açık bir süreçtir; yani, burada, belirli ölçülerde başarıya ulaşılabilir, ulaşamaz; bu, yaşanılarak görülecek bir olaydır. Peki, bu ucu açıklıkta belirleyici olacak olan nedir; yine, işte, stratejik anlayışın yaklaşımı içerisinde, bir taraftan yapıların içerdiği avantajlar ve fırsatlar ile engeller; diğer taraftan, özneyi oluşturan aktörlerin zayıf ve güçlü yanları, becerileri ve bu iki tarafın karşı karşıya gelmesi.

Burada, şimdi, tekrar ediyorum, büyük sorun, öznenin içerdiği belirsizlik. Bu belirsizliği ulus devletinin bugün gittikçe tartışılır gücünden ve daralan eylem alanından dolayı özel alan aktörlerinin ve bu alandaki bilinçlenmenin, yapabilirliğin geliştirilmesi, bir beraberce yönetim modelinin işletilmesi gibi birtakım çözümler çerçevesinde bu belirsizlik aşılmaya çalışılıyor; ama, tabii, bunlar, hep, kendi içinde önemli tartışılmaya açık sorunlar içeriyor.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkün: Bu sorunlu tablonun; yani, bir sürü sorunlar içeren tablonun kökünde, aslında, böyle kapsamlı hedeflerden oluşan bir toplumsal

projeyi uygulama amacıyla yola çıkma yatıyor; yani, Birleşmiş Milletler konferanslarının bu genel görüntüsü, işte, bütün dünya devletleri tarafından uygulanacak birtakım önemli hedeflerden oluşan eylem planları ortaya çıkıyor. Peki, yani, bunlar, hep, dolayısıyla büyük toplumsal projeler oluyor ve o zaman, bu tür büyük toplumsal projelerin nasıl uygulanacağı, öznesinin belirlenmesi vesaire, beraberinde, hemen, kaçınılmaz bir sorun olarak geliyor.

Tabii, bu tür bir tablo, modernist gelişme, ilerleme anlayışına getirilen bütün eleştirilere açık; yani, o olayın, zaten, ayrı bir yanı.

Peki, Birleşmiş Milletler konferansları başka türlü olabilir mi veyahut da bu konferanslar sonucunda ortaya konan ulusal eylem planlarından vazgeçilmesi mi lazım; hayır, bu da değil; yani, yapılabilecek olan galiba bu; ancak, bunun beraberinde getirdiği çok önemli bir gerçek var; o da, uygulama aşamasında ülkeden ülkeye hangi yapılarla ve hangi aktörlerle karşılaştığına göre, varılan sonuç, kuşkusuz birbirinden çok farklı olma durumunda; ama, bu sonuç da -tekrar ediyorum- ucu açık bir sonuç. O bakımdan, bütün bunların bilincinde olarak böyle bir eylem planının; yani, özellikle hangi güç taşıdığıнын bilincinde olarak böyle bir eylem planının uygulanmasının örgütlenmesi, organize edilmesi, ittifaklarının kurulması, bunun önemli bir siyasal içerik taşıdığıнын bilinmesi, sanıyorum, başarı sağlamamızda bilmemiz gereken, baştan üzerinde tartışmamız gereken olayın önemli bir yanı diye düşünüyorum ve ben, onun için, bildirimde, bu alan içinde şöyle biraz dolaşmak istedim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Polat Sökmen'in bu toplumsal projeye ilgili uygulanabilirliği konusunda kendi ifadesiyle yaptığı kısa gezintiyi birlikte izledik.

Şimdi, Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde oluşturduğumuz grubun çalışmasını değerlendirme olarak Murat Yalçıntan sunacak.

MURAT YALÇINTAN - Teşekkür ederim.

Bölümde, HABİTAT öncesinden başlayan çok geniş tartışmalar oldu. Belki HABİTAT'ın bize ne getirip ne götürdüğünün de en iyi cevabı bu; bize, tartışacak çok çok konu getirdi.

Burada, vaktimiz de çok fazla olmadığı için, öncelikli üzerinde durmak istediğimiz, HABİTAT sürecinde yeni bir şeyler getirdiğine inandığımız konular üzerinde bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Çok çok tartışılan üç kavram vardı; konut hakkı, sürdürülebilirlik ve yerellik üzerine. Aşlında, bunlar hakkında çok farklı söylemler geliştirilmedi Habitat'ta. Konut hakkı, deklarasyona, bir hak olarak geçti; fakat, Amerika Birleşik Devletlerinin yoğun baskılarıyla da, devletler tam bir sorumluluk üstlenmediler konut hakkını uygulanabilir hale getirmek için.

Sürdürülebilirlik konusunda da, deklarasyonda, sürdürülebilir üretim, tüketim, yerleşim, ulaşım modellerinin geliştirilmesi karara bağlandı. Sürdürülebilirliğin, ancak, global ortaklığın sağlanmasıyla gerçekleştirilebileceği üzerinde duruldu. Kaynakların gelecek nesiller için yönetilmesi, ülkelerin ortak; ama, farklı sorumluluklar üstlenmesinin gerektiğinin altı çizildi. Fakat, bu sorumlulukların dağılımının da, ülkelerin yapabilirliklerine bağımlı olduğu deklarasyonun içinde yer aldı; yani, ülkeler, yine, belki çok büyük bir baskı grubu olan çevreci hareketlere rağmen, gelişmiş ülkeler tüketim açısından, az gelişmiş ülkeler de kalkınma açısından sürdürülebilirliği gerekli gördükleri yerlerde uygulamama serbestisine sahip oldu denilebilir.

Yerellik üzerinde de, zaten hepimizin kabul ettiği gibi, temel evrensel ilkelerin uygulanabilirliğinin ancak yerel çözümlerle gerçekleşebileceği üzerinde duruldu.

Daha çok üzerinde konuşmak istediğimiz, kent, kentleşme ve küreselleşmenin getirdiği bazı olgular ve bunlara bağılı belki de hazırlanan bir kurgu. Bu konuda, kent tanımı, HABİTAT acendada yeniden yapıldı. Bu alışageldik kent tanımlarından farklı bir tanım. Tanım, ekonomik, sosyal, kültürel, ruhani ve bilimsel ilerlemeyi sağlayan uygarlık merkezi olarak niteliyor kenti. Bu tanım üstünde, tabii, tartışmalar yapılacaktır. Bu

ilerlemeleri sağlamayan yerleşmelerin hangi statüde değerlendirileceği belki tartışılacaktır. Ancak, tanımın arka planında kalan bir de özelliği var ki, tarım dışı ekonomi, sanayi gibi bizim kenti tanımlamakta çok çok üstünde durduğumuz bazı özelliklerin tanımın dışına itilmesi. Bu da, tabii, kentin, artık, üretimden çıkıp, yavaş yavaş tüketime yönelmeye başlaması olarak değerlendirilebilir. Strateji, belki de tüketim kentini kurmaya yöneliktir. Şu noktada gözden kaçırılmamalıdır tabii; geleceğin salt tüketim kentleri, sadece gelişmiş ülkelerin kentleri olacaktır.

Geliştirilen kent tanımının aslında olması gerekeni yansıttığı söylenebilir; ancak, çok çeşitli ilişkiler ağı içerisinde, biraz sonra, küreselleşmeyle geliştirilen bazı kurgular içinde farklı yerlere de gidebileceğini göreceğiz.

İkinci olarak kentleşme tanımı üstünde durmak istiyorum. Kentleşme tanımı HABİTAT acendada yapılmamıştır; ancak, ulusal raporda, kentleşmeyi, bugüne kadar, biz, Türkiye’de nüfus birikim süreci olarak algılamak, ulusal raporda bir nüfus ve sermaye birikim süreci olarak kentleşme algılanmıştır; fakat, az önce yapılan kent tanımından sonra, kentleşmenin belki de sadece nüfus sermaye birikim süreci olarak alınmasının da yanlış olacağı, olması gerekenin, eğer kent bir uygarlık merkeziyse, nüfus, sermaye ve uygarlığın birikim süreci olması gerektiği üzerinde durduk. Hatta, kent tanımında ilerleme kavramını da ele aldığımızda, demek ki, sadece nüfus, sermaye ve uygarlığın birikiminden değil, bir de gelişmesinden bahsetmek gerekiyor.

Kentleşmeyi yeniden şöyle tanımladık: Nüfus, sermaye ve uygarlığın birikimi ve gelişim süreci.

Küreselleşmeyle birlikte, olguya, yaşanana bağlı bir senaryo oluşuyor. Son yıllarda yarışan kentler modeli üzerinde oldukça sık durulan bir model haline geldi. Yarışan kentler modeli de, aslında, geliştirilen kent tanımıyla içi içe geçen bir model. Sanayi devriminden sonra, gelişme için, sanayi kentleri mekân olarak seçti ve kentli katmanlardan birisi de emek gücü olarak kentin içinde yerini aldı; fakat, bu süreç -fakat değil tabii- kalkınma hareketiyle birlikte o kentli katmanın da sosyo-ekonomik düzeyini artırdı sonuç olarak ve vasıfsız ve ağır işlerde, kent içinde işgücü açığı oluştu.

İkinci adım, bu noktada atıldı. Sanayi yer seçimini, belli alanlarda kent çevresine yaymaya başladı. Vasıfsız ve ağır işlerde çalışmak için de, göç yoluyla, dış ülkelerden göçmenler çağırdı, davet etti ve bu insanlar, ağır ve vasıfsız işlerde çalışmaya başladılar. Tabii, zaman içerisinde yeni sorunlar oluşmaya başladı; toplumsal uyumsuzluk bunlardan birisidir. Yeni gelen kitleler, kentin yaşam biçimine ve kültürüne yeterince uyum sağlayamadılar. Kentte, parçalanmalar, gruplaşmalar oluşmaya başladı. Diğer yandan, kent içerisinde yer alan sanayi, kenti hantallaştırdı, çevre kirliliği önemli bir sorun haline geldi, örgütlü veya cemaat gruplu kitleler her zaman olduğu gibi, kapitalizm için, bir potansiyel tehlikeydi. İşte, üçüncü ve son adım bu yeni dönemde atılıyor. Gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileri yoluyla zaman ve mekân sorunu olmaktan çıkıyor, küreselleşme söylemi içinde kentlere zarar verdiği söylenen ağır ve çevreyi kirleten sanayi, kent dışına değil, artık, ülke dışına atılmaya başlanıyor. Hatta, gelişmiş ülkelerin çizdiği sınırın dışına atılmaya başlanıyor. Tabii, çalışan kitleler de, yine, gelişmiş ülkelerinin sınırının dışındaki kitleler ve çoğunlukla, bunlar, üçüncü dünya ülkeleri.

Gelişmiş ülkeler, bundan sonra, salt tüketim kentlerini kurmayı amaçlıyorlar. Tüketimleri için gereken üretimin de, üçüncü dünya ülkeleri, az gelişmiş ülkeler tarafından yapılmasını amaçlıyorlar. Bu nokta üzerinde durmak istedik; küreselleşmenin bu yönünü de gözler önüne sermek istedik.

Üçüncü olarak üzerinde durmak istediğimiz konu, ortaklık konusu. Ortaklık da, üzerinde oldukça ilginç tartışmalar yapılabilecek bir konu. Asıl anlamda, toplumun tüm kesimlerinin alınan kararları etkileme gücü olarak tanımlanan katılımın yerine, karar üretme sürecine doğrudan etki yapabilme olarak tanımlanabilecek ortaklık geliyor. Ortaklığın aktörleri var; bu aktörler, gördüğümüz gibi, merkezî yönetim, yerel yönetim, profesyoneller, özel sektör, akademisyenler, vakıflar ve sivil toplum kuruluşları.

Ortaklıkla birlikte, tabii, yönetim kavramı akla geliyor. Katılımdan ortaklığa geçiş, yönetimden yönetişime geçişi simgeliyor bir anlamda. Yönetimde, bildiğiniz gibi, ortak bir amacı gerçekleştirmek için geliştirilen merkezî ve hiyerarşik bir yapılanma var. Kaynaklar ve yetkiler merkezdeki öznede toplanıyor ve hiyerarşik kademeler göre sorumluluklarla birlikte dağıtılıyor.

Ortaklığa temel teşkil eden yönetişimde ise, belirli bir amaç doğrultusunda değil; ancak, insan haklarını gözeterek, merkezî olmayan, desantralize; ancak, merkez tarafından yönlendirilen, çok aktörlü ve bu aktörlerin sürekli birbirleriyle iletişiminin kabulüyle sorumlulukların toplumsal gruplara devredildiği ve yetkilerin desantralizasyona uygun dağıldığı ve bu sayede toplumsal grupların yapabilir kılındığı bir yapılanma söz konusu.

Şimdi, tartıştığımız nokta, bu yedi aktörden oluşan ortaklık olgusunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, uygulamaya ne şekilde yansıtacağı, belki bu yedi aktörün uzlaşma noktasının bulunması gibi bir amaç var; ama, uzlaşma noktasının bu yedi aktör açısından bulunup bulunamayacağı tartıştığımız konu.

Bu sorun karşısında, öncelikle, bu aktörlerin, toplum içinde var oluş sebeplerini ele almak gerekiyor ki, merkezî yönetim, bildiğiniz gibi, ülkede belirlenen ortak iyi ve doğruların icra kurulu olarak tanımlanabilir; ancak, temsili demokrasiden kaynaklanan bazı eksiklikler yüzünden, merkezî yönetim, bazen, her zaman ortak iyileri temsil edemiyor. Yerel yönetimler sınırları içerisindeki icradan sorumlu kurumlar. Bunların da temsili demokrasiden kaynaklanan sorunları var; artı, merkezî yönetimle aralarındaki sorunları var. Onun için, yine ortak iyiyi bulmak sorun haline geliyor.

Özel sektör ile profesyoneller genellikle kâr amaçlı çalışan kitleler. Profesyonel uzmanlıklarına göre para karşılığında hizmet satıyorlar. Özel sektör kârlı bulduğu yatırımları gerçekleştiriyor ve toplumsal açıdan istihdam yaratma potansiyeli, sağladığı dışsal faydalar ve bu yolla ülke gayrî safî millî hasılasına katkısıyla, ortalık için çok önemli bir aktör halinde; fakat, profesyoneller ve özel sektörün ortak noktası kâr amacı gütmeleri olduğu için ve bu, onlar için bir aksiyonun ön koşulu olduğu için, toplumsal fayda sağlayabilecek karar alma halindeki tavırları, her zaman net değil.

Vakıflar da kamusal fayda sağlama amacıyla kurulan; fakat, genelde özel sektörün sermayesiyle kurulan kuruluşlar; en azından Türkiye örneğinde böyle. Onun için, bazen, güdümlü olabiliyorlar.

Bu aktörler dışında geriye kalan sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin ise farklı bir yapısı var. Sivil toplum kuruluşları temsil ettikleri grubun ortak idealini, iyisini savunmak

için kurulan bir yapılanma ve bir sivil toplum kuruluşu için kazanımların sınırı yok. Bu kazanımlar, pazarlık konusu yapılamaz. Herhangi bir kazanımdan sonra, ikinci bir kazanım önemlidir. Kuruluş amaçları da, zaten toplum içinde var olan bazı eksikliklerin, yanlışların düzeltilmesidir. Uzlaşma noktasına varmaları güçtür onun için sivil toplum kuruluşlarının; devamlı muhalefet yapmaları gerekir; toplumun muhalefet gücüdür belki; fakat, işte bu muhalefet gücü yok olduğunda, belki de toplumda bazı iyilere ulaşmak zorlaşacaktır.

Akademisyenler de bilimsel doğru peşinde koşarlar. Bilimsel doğrunun da pazarlık payı yoktur. Zaten, akademisyenin de, bunu pazarlık etme hakkı yoktur. Bunun için, bu iki aktör, ortaklık içerisinde farklı bir yapıya sahip.

Şimdi, gördüğümüz matriste bu aktörlerin aralarındaki ilişkileri tartıştık, incelemeye çalıştık. Bu ilişkilerde, ilişkileri olanlar, iyi ilişkilere sahip olanlar, boyalı olan hücreler. Belirsiz ilişkilere sahip olanlar, çarpıyla işaretlenmiş olanlar ve ilişkisi yok olanlar veya çok kötü ilişki içinde olanlar boş kalan hücreler.

Şu anki ortaklık tablosunda görülen, özel sektörün oldukça iyi ilişkiler içerisinde olduğu için, istediğini yaptırabilecek güce sahip olduğu. Merkezî yönetim ve yerel yönetimin de oldukça ortaklık içinde etkin gücü var; fakat, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin etkinliği çok düşük.

Bu sunulan ilişkiler ağı, tabî ki, bugünün gerçeklerine yönelik. Bundan sonrası için daha ideal bir toplum, zaten, HABİTAT acendada yer alan bilgilenme ve bilinçlenme sürecinden sonra ortaklığın oluşması gerçeği var ki, o gerçek de, ikinci matriste yer alıyor. Herkesin birbiriyle iletişim içinde bulunduğu bir ortam söz konusu; fakat, sivil toplum kuruluşları, yapıları gereği, yine muhalefet etmek durumundalar. Zaten, muhalefet etmeyecekleri bir şey olduğunda, sivil toplum kuruluşlarının var oluş nedenleri yok oluyor; yani, sivil toplum kuruluşlarının ortaklık içinde yer almalarına gerek kalmıyor. Onun için, onların varlığı toplum için gerekiyor ve her zaman iyi ilişkiler beklemek de, yanlış belki; uzlaşmayı beklemek yanlış.

Bu, herkesin eşit olduğu, eşit seviyede karar alma sürecine katıldığı ortaklık modelini biraz geliştirmek istedik. Önerdiğimiz ortaklık modelinde, akademisyeni merkezde görüyorsunuz; ama, akademisyen, burada karar üretici değil, sadece danışman niteliğinde merkezde yer alıyor. Merkezî yönetim, profesyoneller, özel sektör ve vakıfların alacağı kararlarda, akademisyen, danışman görevini üstleniyor. Kararda payı olması gereken aktörlerin her biri, karara etki etme gücüne sahip. Karar oluşuyor ve STK (sivil toplum kuruluşları) kararı dıştan etkilemeye çalışıyorlar. Belki savundukları ideallerin, savundukları doğruların devamı için bunun gerektiğini düşündüğümüzden.

Son olarak üzerinde durmak istediğim, HABİTAT acendanın da son paragrafında yer alan toplumsal dayanışma konusu. İyi gündeki güç gösterileriyle oluşan kültürel fanatizm, kültürler arası ortak iyi ve doğruların yerine, farklılıkları, çatışmaları, uyumsuzlukları sıkça dile getirerek, toplumsal gerilimi artırıyor. Kültürler arası ortak iyilere ve doğrulara, ancak, olumlu ve objektif yaklaşımlarla erişebiliriz ve ancak, ortak iyiler ve değerler belirlenebilirse toplumsal hedefler oluşturulabilir ve bu toplumsal hedeflerin gerçekleşme şansı doğabilir. Ortak kültür, kentin çok sesliliğini, renkliliğini silmez; yalnızca, birbirine uyumlu hale getirir. Çoğunluğun asimilasyon politikalarına boyun eğmeden, ortak doğruları ve rasyonaliteyi kullanarak birbirini rahatsız etmeyen, yok da etmeyen kültürlerin kültürüdür ortak kültür. Geçen gün, Stella Ovadia'nın sözleriyle "kamu alanında korku doğurmadığı an, sevinç başlar" demişti; bunu yaşatmak belki ortak kültür.

Bu noktadan sonra plancıya düşen görev, sürekliliği sağlayabilmek için, ortaklıklara yönelik kamu mekânını oluşturmaktır öncelikle; ortak noktaların yerleşmesi ve kalıcı olabilmesi, ancak, bu şekilde mümkün olabilecektir. Plancı, parçalardan oluşan toplamı değil, bütünü yaratmalıdır. İnsanlar da, bu bütün içerisinde, yan yana değil, beraber yaşamalıdır.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Efendim, Sayın Murat Yalçınan'a teşekkür ediyorum.

Henüz Yiğit Bey'den, bir haber gelmedi; ancak, müsaade ederseniz, şöyle bir program değişikliği önereceğim: Şu anda, bu konuşmanın bir parçası olan ve bir mesaj niteliği

taşıyan metni okuması için Sayın Kevser Üstündağ'a söz vereceğim; zira, HABİTAT bağlamında yapılan çalışmalar çerçevesinde, Bölümümüz bünyesinde oluşturduğumuz "KULAÇ"; Kentiçi Ulaşım Platformu hazırlık yaptı. Aslında HABİTAT bünyesinde "ulaşım" çok tartışılmadı ve resmi tartışmalar dışında bunun tartışılması da bir gereklilik oldu. Çeşitli kuruluşlarla işbirliği içinde bu tartışma yapıldı. Burada bir büyük forum oluşturuldu. Ancak bu forumun sonuçlarını deklare etmek olanağı olmadı. Dolayısıyla, şimdi çok kısa olarak, bu metin sunulacak.

Sonra da konuşmanın başında belirttiğim gibi, oturum başkanı olarak Sayın Yiğit Gülöksüz'ün kendi takdirine bıraktığım rahmetli Biltin Toker'in bildirisini, oğlunun sunma olanağı olabilir. Rahmetli Biltin Toker'in hazırladığı; ya da kent dinamikleri enstitüsü diye oluşturduğu çalışma grubunun ortak bildirisi de olabilir; bu bildiri sunulacak.

Aradan sonra saat 13.15'te sanıyorum Yiğit Bey gelmese de, herhalde arkadaşlarla tartışmayı yapmamız gerekecek. Elbette, ulusal raporun hazırlanmasında görev almış olan, ciddi sorunlarla karşılaşmış, ve bunların üstesinden gelmiş bir ekibi başta Yiğit Gülöksüz olmak üzere burada dinlemek çok önemli bir fırsat olacaktır.

Salondan alınacak katkı ile böylece 15.30'da başlaması gereken öğleden sonraki son oturumu, 15-20 dakika gecikmeyle tamamlayabileceğimizi sanıyorum.

Böyle bir öneri, öğle saatini çoktan aşmış olarak sizlere soruyorum; kabul ediliyorsa uygulamaya koyacağım; aksi takdirde, öğle yemeği arası vermeden tekrar arkadaşlarımızı buraya almış olmak gerekecek.

Efendim, önerim kabul ediliyor mu; itiraz yok,kabul ediliyor.

O zaman, çok kısa süre lütfen deklarasyon metnini okumak üzere Sayın Kevser Hanımı davet ediyorum.

KEVSER ÜSTÜNDAĞ - Bugüne kadar gündeme gelmemiş, gözden kaçmış olan kentiçi ulaşım tüketicilerinin; yani, kullanıcıların, toplu ulaşım kullanıcılarının, yayaların, bisikletlilerin, örgütlenme ve bilinçlenme gereksinimlerinden yola çıkılarak bir toplantı yapılmıştı. Burada hedefimiz, ulaşım tüketicilerinin; yani, tüm kullanıcıların, seçilmiş ve

atanmış yöneticileri filo ve hizmet üreticilerini, özetle, ulaşımda, trafikte direkt bağlı olan tüm tarafları bir araya getirmek ve ortak çözüm üretmekti. Burada ortaya konulan ve katılımcılarca kabul edilmiş olan sonuç bildirgesini okuyorum:

“Kentiçi ulaşımda belirlenen mevcut politikalar ve uygulamalar, çoğunluğun yararına çalışmamakta, özellikle asıl desteklenmesi ve korunması gereken yayalar ve toplu taşıma kullanıcıları olan kitleler, kaybeden taraf olmaktadır. Kitlelerin duraklarda ve araçlarda kaybettiği zamanları, çektiği sıkıntıları gözardı edilmekte, giderek güvenlikten yoksun yaya ortamları, bazı çıkar gruplarına, büyük rantlar haline dönüşmektedir. Mevcut yapı ve sorunlar değerlendirilirken, sorunların kaynağına inilememekte ve dolayısıyla, yüzeysel iyileştirmelere gidilerek, çözümlere ulaşılamamaktadır. Kitlelerin kentiçi ulaşımda en doğal hakları olan, adil, ekonomik, çevreye duyarlı, konforlu hızlı ulaşım haklarını savunan ve bunların gerçekleşmesi için uğraş verecek bir örgütleri bulunmamaktadır. Ulaşım kararları ve uygulamaları, kitlelerin görüşleri ve uygulamaları göz önüne alınmadan gerçekleştirilmekte ve bazı çıkar gruplarına yarar sağlamaktadır. Bu yanlış yapının düzeltilmesi için, öncelikle, kentiçi ulaşımda alternatif çözümler geliştirilmesine katkıda bulunacak ve kitlelerin görüş ve gereksinimini yüksek sesle ortaya koyarak kararlarda etkin bir rol oynayacak örgütlemelere, sivil toplum kuruluşlarına gerek duyulmaktadır. Bu amaçla, yayaların, toplu taşıma kullanıcılarının, bisikletlilerin; kısacası, tüm ulaşım tüketicilerinin, tüketici bilinci etrafında örgütlenerek, tüketici haklarını savunmaları gerekmektedir.

Tüketicilerin örgütlenmesine paralel olarak, kentiçi ulaşımdaki tüm tarafların katılacağı, söz sahibi olacağı karar platformlarının oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla yapılan Kentiçi Ulaşımında Alternatif Çözümler (KULAÇ) Platformu, bu aşamada, tüm tarafların, özellikle şimdiye kadar sesini duyuramamış ve haklarını arayamamış kullanıcıların da katıldığı bir tartışma, çözüm geliştirme, karar alma, eylem planı ortaya koyma platformu olarak bir başlangıç sayılmalı ve değerlendirilmelidir.”

BAŞKAN - Çok teşekkür ediyorum.

Şimdi, Rahmetli Biltin Toker'in bildirisini sunmak için oğlunu davet ediyorum.

Efendim, Yiğit Bey'in geldiğini görüyorum. Dolayısıyla yemek arası vermek ve kesintisiz devam etmek, daha iyi olacak.

Buyurun.

TOKER - Teşekkür ederim.

“Biltin Toker’in dört bölümlük, bir kentsel masalı:

Birinci Bölüm

Modernizm

1900-1945

Poco Sostenuto Vivace.

Sevgili çocuklar ve de özellikle sevgili mimarlar ve plancılar; evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, güçlüler güçsüzleri acımasızca ezer iken, bir endüstri devrimi olmuş. 1900’lü yıllara gelindiğinde, toplumlar sarsılıyormuş; dünyanın dört bir yanında, çok sorun varmış. Tüm sorunların nedeni, sömürücülermiş. Bunların tümü, tepeden tırnağa kötülük doluymuş. Tüm kültürleri sömürgeleştirir ve yok ederlermiş. Güney yarım kürenin bütün zenginliklerini kendi yarım kürelerine; yani, kuzeye pompalarlarmış. Öylesi sömürürlermiş ki, paraları ne yapacaklarını bilmez olmuşlar. Kentlerini yıkıp, yeni baştan yapmışlar. Ne ki, kısa bir süre sonra, beklenmeyen gelişmeler olmuş; bir huzursuzluktur almış sömürücüler; çünkü, sömürücüler, kendi kentlerini de sömürürlermiş. O yüzden, kendi toplumlarında, bir toplumsal devrim başlamış. Değişim, her gün biraz daha yaygınlaşıyormuş. Sömürülen kentliler, sömürdükleri için mutsuzmuş. Modernistleri ve modernizmi desteklerlermiş. Modernist resmi, yontuyu, mimariyi ve özellikle politikayı severlermiş. Modernizm, sömürücüler için tehlikeli olmaya başlamış. Sömürücüler, kentleri, kısa bir süre sonra, insanların da sömürülmesine son vereceklerini biliyorlarmış. Sömürücüler, çok da akıllıymış. Modernizmi, sanat, müzik ve mimarlık alanlarına hapsetmişler. Kentliler neye uğradıklarını anlayamamışlar. Önce paniğe kapılmışlar, sonra da, oturup, modernist sanat ve mimarlık yapıtlarına gülmeye başlamışlar. Değişim ve dönüşümden soyutlandıklarının farkında bile değillermiş. Böylece, modernizmin devrimci

yolu tıkanmış olmuş. Kentsel alan, artık, politikayla değil, sanatla ilgilenmeye başlamış. Mimarlar ve plancılar da, gerçekleri algılayamaz olmuşlar. Planlamanın, artık, kentsel dinamiklerin planlaması olduğunu bir türlü anlayamamışlar.

İkinci Bölüm

Sosyal Devlet

1945-1970

Allegro Con Brio.

Aradan iki dünya savaşı geçmiş. Sömürücüler, silah satışından çok para kazanmışlar; ama, sürekli savaşın geçerli bir yöntem olmadığını biliyorlarmış; barışta da çok para kazanmanın yolunu bulmak zorundalarmış; ama, önce, zenginlik yaratmaları gerekiyormuş. Kentlileri tüketici yapmanın tek yolu buymuş; yoksa, onları sömürme olanağı bulamayacaklarmış. Böylece, sosyal devleti yaşama geçirmişler. Kentliler, yeniden mutlu olmuşlar; sömürücüler de mutlulaşmış; çünkü, kentliler, yavaş yavaş birer tüketiciye dönüşüyormuş. Yine de, sömürücülerin içinde bir korku varmış. Sosyalizm, tüm dünyaya yayılıyormuş. Sosyalistlerin hedefi, sömürüyü ortadan kaldırmakmış. Sömürücüler, sosyalizmi durdurmak için, bir savaşı daha göze alamazlarmış. Başardıkları soğuk savaş da, bu geçişi durdurmaya yetmiyormuş. Kentliler, kendilerine yapılan haksızlıkların bilincine varmaya başlamışlar. Kentsel alanlar tüketim cennetleriymiş; ama, yine de, mutsuzluk odaklarıymış. Kentliler gerçeğin içyüzünü öğrenmeden, sömürücülerin bir şeyler yapması gerekiyormuş. Bir şeyler yapılırsa, belki, böylece, kentlilerin, demokratik yollarla iktidara gelmesi engellenmiş olurmuş. Sömürücüler için durum ciddiymiş; ama, umutsuz değilmiş.

Üçüncü Bölüm

Modernizm Sonrası

1970-1995

Tempo di Menuetto

Dünyanın dört bir yanında, kuramcılar, gece gündüz çalışmaya başlamışlar; bir araştırma öbürünü izlemiş. Sorun, kentlilerin dikkati dünyasal sorunlardan nasıl saptırmalı, onlara ölümle kalım arasındaki düşüncelere nasıl daldırmalı, fizik ötesine nasıl taşımalıymış. En sonunda, biri “niçin; modernizm sonrası adlı bir ürün üretmiyoruz; kimine umut verir, kimi de buna sarılır, muhalefet yaptığını sanır; sonuçta, herkes mutlu olur; istediğimiz, sisli, puslu ortamı yaratmış oluruz; kimsecikler farkına varmadan, herkesi bir güzel sömürürüz” demiş. Sömürücüler, bu öneriyi, oybirliği ve coşku içinde kabul etmişler. Kentlilerin çoğu, bu yeni ürünü yutmuş; çünkü, sömürücülerin paketlemesi ve pazarlaması çok usta işiymiş. Öyle ki, mimarlar ve plancılar bile kanmış. Kentlere karşı sorumluluklarını unutup gitmişler. Hâlâ, planlamanın en saf politika olduğunun bilincinde değillermiş. Bu yeni ürüne karşın, sömürücüler, sömürdükleri diyarlarda emperyalistler olarak bilinirlermiş. Sömürücüler, işte, bundan hiç mutlu değilmiş ve hırslarının sonu yokmuş; örgütlenmek isterlermiş; kurumsallaşmak ve bundan böyle sonsuza dek güvende yaşamayı düşlerlermiş. Sömürücülerin yanında gelecek bilimci denilen memurlar çalışmış. Birden bu kurnaz kişilerin aklına bir şey gelmiş; öyle bir şey ki, sömürücüler, buna alkış tutmuş; adı “küreselleşme ve yeni dünya düzeni” imiş. Bu tasarımlar, sömürücülerin dünyayı kendi kişisel çıkarları doğrultusunda yeniden biçimlendirmeleri için bir tezgahmış ve de böylece, tüm insanlığın efendisi olabileceklermiş. Böylesi küresel bir tasarımı nasıl örgütleceklerini ve de nasıl yaşama geçireceklerini düşünmeye başlamışlar; tüm dünya uluslarına bunu nasıl kabul ettireceklerinin hesabını yapmışlar. Sömürücülerin işbirlikçisi çokmuş; çünkü, onların tonla parası varmış; tondan da fazlasına sahiplermiş. Kasaları, cepleri, dolarlarla, marklarla, yenlerle dopdoluymuş. Öyle doluymuş ki, buzdolaplarına bile para koyarlarmış. Özellikle de sömürücülerin çokuluslu şirketleri, hem çok zengin hem de çok güçlüymüş. Onlar, sömürücülerin en kötüsüymüş. Tüm ülkeleri perde arkasından yönetirlermiş. İşte bunlardan birinin yöneticisi, müthiş bir fikri olduğunu söylemiş. “Ürünlerimizi niçin bütün ülkeleri kapsayan bir dev toplantıyla satmıyoruz; hem beyin yıkarız hem ürün satarız; ne güzel değil mi” diye sormuş. Öneri en üst düzeyde kurulmuş ve ağzından puro düşürmeyen üç göbekli yönetici beyefendiye götürülmüş. Bu üç göbekli, yeryüzünün New York’taki plazalarının 99 uncu katından yönetirmiş. Bu en düzey sömürücülerin adı, Bay Habilus, Bay Habitus ve Bay Habitatus

imiş. Bunlar, çizgi romanların tüm kötü adamları bir araya gelse, olabileceklerden daha da kötüymişler. Günde altı kez hamburger yer, kola içer ve ofislerde, gün boyu, korku filmleri izlerlermiş. Aralarında kısa bir görüşmeden sonra hemen bir açıklama yapmışlar. Açıklama, öneriden duydukları mutluluğu yansıtıyormuş. Aynı zamanda, bu toplantının adını da açıklıyorlarmış. Adı, isimlerinin birleşiminden oluşan “HABİTAT” olacakmış. Bu yolla ölümsüzleşeceklerini, sonsuza dek yaşayacaklarını bildiriyorlarmış. Birçok üçüncü dünya ülkesi, HABİTAT’ın onlar için taşıdığı anlamı anlamamış. Bu sırada, mimarlar ve plancılar uykusuzluk çekiyormuş; kafalarına takılanları, düşünüyor da düşünüyorlarmış; ama, yine, sorunlarının yanıtını bulamıyorlarmış.

Dördüncü Bölüm

HABİTAT II

1995

Marcia Funebre- Adagio Assai.

Habilis, Habitus ve Habitatus artık mutluymuş; hiçbir zaman olmadıkları kadar mutluymuşlar. Evrensel bir toplantı düşüncesi, kısa sürede, düşüncelikten çıkmış, yaşama geçmiş. Tüm uluslar, HABİTAT II’de toplanmış. Herkes, elinden geldiğince, katkıda bulunmaya çalışmış. Oysa, aslında, katılımcılar, mahzun figüranlardan başka bir şey değilmiş. Katılımcılar toplanıp toplanıp dağıla dursun, kötü üçlü de, sahnenin arkasından kıkırdayıp duruyormuş; çünkü, aslında her şey, 99 uncu kattaki ofislerinde, hamburger yeyip, kola içip, gün boyu korku filmleri izlerlerken çoktan kararlaştırılmışmış. Olup bitenler, bir formaliteyi yerine getirmek içinmiş; bu mantıksızlık komedisine demokratik bir görünüm vermeye yönelikmiş. Böylece, pazarlamalarına ve ideolojik üçkağıtlarına meşruluk kazandıracaklarmış. Bu arada, mimarların ve plancıların kafası her zamankinden daha da karışıkmiş. İçlerinden biri, Habilis’e “neler oluyor kuzum” diye sormuş. Habilis “Habitus’a sor” demiş. Habitus sorunun yanıtını bilmeme numarası yapmış ve onu sorusunu Habitatus’a yöneltmesini salık vermiş. Habitatus, öbür ikisinden daha akıllıymış; demiş ki: “Gel arkadaşım, sen, bana, neler olduğunu anlat; benim ne düşündüğüm önemli değil, önemli olan senin ne düşündüğün.” Mimarlar ve plancılar altı

köşe olmuşlar ve de uzun; ama, upuzun nutuklar atmaya başlamışlar. Birbirlerine, sorunlarını ve çözümlerini anlatmışlar, anlatmışlar ve de anlatmışlar... Konuşmalarını tam iki hafta boyunca sürdürmüşler. Çok iyi bir terapi olmuş, herkes mutlulaşmış. Habitus, Habitus'a "iyi numaraydı, değil mi" demiş; o da sırtarak kafasını sallamış. Bilgisayarın başında, gelecek 20 yıl boyunca küreselleşme sayesinde kazanacağı paraları hesaplayan Habilis ise kafasını sallayarak onu onaylamış. Kötü üçlü, geleceğe dönük düş ve düşünceler içinde uçarken, içeriye sıradan görünümlü biri dalmış ve "özür dilerim, siz yeni sömürgeciler değil misiniz" diye sormuş. "Kesinlikle hayır" demiş üçlü ve sözlerini kanıtlamak için, hemen, keman, viyola ve viyolonsellerini çıkararak "biz, Schubert çalmakta olan müziksever bir üçlüyüz" sözlerini eklemişler. Yabancı sorusunu yeniden düzenlemiş ve ısrarla sormuş: "Siz yeni emperyalistler değil misiniz yani." "Hayır, hayır, kesenkes değiliz" diyerek soruyu bir kez daha yanıtlamışlar. Sonra, kötü üçlü, bu kez karşı saldırıya geçmiş "peki ya, siz kimsiniz; ne cesaretle içeri dalıp bizleri böylesi konularda sorguluyorsunuz" Yanıt çok yalınmış: "Ben, sıradan biriyim ve de kentlileri temsil ediyorum." Uzun bir sessizlik olmuş, her iki taraf da yerinden kıpırdamamış, kimse tek bir sözcük söylememiş. Kötü üçlü için her şey bitmiş gibiymiş; ama, kötü üçlü çok deneyimliymiş; bu gibi durumlarda bir şey olmayacağını biliyormuş; çünkü, artık, hiçbirinde bir şeyler yapacak derman kalmamış. En sonunda üçlü kendini toparlamış "cehenneme kadar yolun var" diyerek sert çıkmış. Kentlilerin sözcüsü hemen pısmış, bu durumdan kentlilerin yakınmasını dile getiren uzun bir konuşma yapmaya başlamış. Birileri onu susturmaya yeltenmiş "boş ver, bırak konuşsun, katılımcı ve demokrat olmak işte budur" demiş kötü üçlü ve hemen eklemişler: "Aman banda alın ki, resmî belgelere geçsin; böylesi saçmalıklar, kağıtta, her zaman, göze hoş gelir." Ve de Habilis, Habitus ve Habitus, HABİTAT II ve yankıları unutulduktan çok sonrasına dek, mutluluk içinde yaşayıp gitmişler.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine.

Çıkarılacak ders: Sevgili çocuklar ve de özellikle mimarlar ve plancılar; bir an için bile olsa, Habilis, Habitus ve Habitus adlı kötü üçlünün masalının burada bittiğini sanmayın; kesinlikle bitmiyor; çünkü, tarih, sömürücülerin uzun süreçte asla kazanamayacağını

yazıyor. Hiçbir zaman kazanamadılar, hiçbir zaman kazanamayacaklar. Biz kentliler, mimarlar ve plancıların desteğiyle, kent dinamiklerini insanların yararları doğrultusunda yeniden tasarlayacağız, kentlerimizi özgürleştireceğiz. Kentliler ve evren, sonsuza dek barışa, ancak, o zaman kavuşacak.

Sömürücülere gelince; onlar cehennem ateşinde, sonsuza dek, cayır cayır yanacaklar.”

Teşekkürler:

BAŞKAN - Evet, sevgili Biltin Toker'in kendi tavrı, kendi ifade tarzıyla bu gerçekten ilginç bir bildiriye dinledik. Kendisini bir kez daha rahmetle anıyoruz. Toplantıyı 13.30'da tekrar başlamak üzere kapatıyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Bugün sabahleyin, sis nedeniyle gecikmeli başladık. En önemlisi, bu tartışmanın, çok büyük bir görevi üstlenmiş ve de bu görevin özünü ortaya koymuş ve bütünündeki organizasyon sorununu da yüklenmiş kişiler bize kendi yönlerinden ortaya çıkan ürünün, ortaya konan mesainin içinde bir değerlendirme yapma ve bunu bizim dinleme şansını vermiş olacaklar.

Yiğit Bey'in gelişiyile kadro tamamlandı ve şimdi, vakit geçirmeden, biz, bu kadroyu, burada dinleyeceğiz.

Önceden ilan edildiği gibi, bir saatlik süre içerisinde, burada, Sayın Gülöksüz'ün başkanlığında, grubun anlatımını dinledikten sonra, bir saat süre içinde sivil toplum örgütleriyle ilgili ya da başka kesimlerden diğer aktörler diye nitelendirdiğimiz grubun katkılarını alacağız. Bizim için son derece önemli bir platform. Ne yazık ki, sabahleyin gerçek saatinde olamadı; ama, bir şey kaybetmediğimizi sanıyorum, belki daha ısınmış olarak bunu dinleyeceğiz.

Ben, vakit geçirmeden, Sayın Yiğit Gülöksüz'ü ve dolayısıyla, beraberindeki, arkadaşlarını, Sayın İhsan Bilgin, Sayın Evsa Evrengil, Sayın Ali Türel'i davet ediyorum. Gürol Tüzün Bey'i göremedim; mazareti nedeniyle burada değil.

Efendim, buyurun.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Sayın izleyiciler, hepinize, Toplu Konut İdaresi adına ve HABİTAT Danışma Kurulu adına saygılar, sevgiler sunarak başlıyoruz.

Bir saat içerisinde, tempolu bir şekilde, bu konudaki genel çerçeveyi olup biteni ve ne düşünülerek bunlar yapıldı, ne oldu; bunları kısaca belirtmek istiyoruz.

Arkadaşlarımız -hepsini tanıyorsunuz- Habitat'la ilgili bir Ulusal Komite kurmuştuk; bu Ulusal Komitenin danışma kurulu üyesi. Aslında, komite, Profesör İlhan Tekeli'nin başkanlığında altı kişiliktir. Şimdi, üçü burada; bu konuda olup biteni ve ondan sonraki değerlendirmeleri anlatacaklar.

Ben, en sonunda konuşacağım ve bundan sonrasını anlatacağım; yani, böyle bir konferans oldu; işte, her uluslararası konferans gibi, bir konferans daha gelip geçti. Bu konferansı sadece seyredersek, tabii, güzel anılar olarak kalır; ama, fazla bir faydası olmaz; ama, eğer bu bir başlangıçsa, daha doğrusu, hızlandırıcı bir rol oynayacaksa, o zaman, Türkiye için, gerçekten yararlı olur. Bunun için de, tabii, Türk halkının ve dünyadaki halkların hayatına, burada geliştirilen düşüncelerin yansması lazım. Onun için, neler yapabiliriz; en sonunda, ben, böyle bir konuşma yapacağım.

İlk konuşmayı Prof. Ali Türel yapacak ve biliyorsunuz, bu HABİTAT konferansının sonunda, iki tane temel belge, iki ürün çıktı. Bunlardan birisi, İstanbul Deklarasyonu adı altında, kısa ve siyasal mesajlar içeren bir dokümandı ve HABİTAT'ın hemen ertesinde bu yayımlandı. Bizim de, hem bültenimizde yayımlandı hem de üzerinde biraz konuşuldu.

Diğeri, bugünlerde, daha doğrusu, belki Aralık içinde olacak, Birleşmiş Milletlerin şu an toplantı halinde bulunan 51 inci Genel Kurulunda karar halini alacak. Bununla ilgili karar tasarıları müzakere ediliyordu; ama, daha sonuçlanmadı. Karar tasarısı kesinleşir kesinleşmez; yani, karar altına alınır alınmaz da “ HABİTAT Ajandası, HABİTAT Gündemi” adı altındaki bu dokümanı -ki, aşağı yukarı 250 sayfadır- biz, Toplu Konut İdaresi olarak basıp dağıtacağız ve yayımlayacağız.

Bu temel dokümanlar üzerinde bir değerlendirme konuşmasını, Ali Türel yapacak. Prof. Şule Özüekren, ondan sonra, Türkiye’de 22 aylık bir çalışma sonucu ve son toplantısında 250 kadar kuruluş -ki, bunun dörtte üçü sivil toplum kuruluşudur- böyle bir kuruluşla hazırlanmış olan, hem sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte hazırlanmış hem de Hükümetin benimsemesiyle resmî rapor haline gelmiş olan ulusal rapor ve eylem planı üzerinde bir konuşma yapacak. Ama, tabii, bununla sınırlı değil; bu konuda daha geniş bir konuşma olacak.

Tabii, bütün bu işler olurken, bir de, en iyi uygulamalar sergisi açıldı. Daha çok, bu dünyadaki uygulamalarla ilgili bilgileri birbirine aktarmak, dünyadaki tecrübeleri birbirine aktarmak, benzer sorunlarla karşı karşıya olan belediyelerin veya toplulukların veya hükümetlerin, aynı sorunlarla karşı karşıya olup da çözümler üretmiş, bu çözümleri de

sınamış; yani, halkın “tamam, bu bir çözümdür, bizim sorunlarımızı çözüyor” diye düşündüğü uygulamaları, Birleşmiş Milletler derledi topladı 400 kadar; bunlar, İstanbul’da sergilenmiştir. Bunlarla ilgili bir bilgi sistemi kurulmuştur. Bu bilgi sisteminin çalıştırılması, pazarlanması konusuna, biz, New York’ta 10 gün kadar önce talip olduk, “bunu biz yapalım” dedik; ama, başka şekilde de yapılabilir. Her şekilde kullanılabilir bir bilgi olacaktır; yani, böyle bir bilgi sisteminden herkes yararlanabilecektir.

Önümüzdeki bir yıl içinde yapmaya tasarladığımız Ulusal HABİTAT sırasında da, Türkiye için, benzer bir bilgi sistemi oluşturalım diyoruz; yani, Türkiye’de bir sürü uygulama yapılıyor 70 yıldır; bunlardan başarılı olanı var, başarısız olanı var; ama, pekala, sorunları, belirli bir zaman içinde çözümü olan, belki, sonra problem olan; ama, belli bir süre içinde çözümü olan bütün bu önerileri, uygulamaları bir bilgi sistemine oturtmak ve gerçekten, bütün yerel yönetimlerin ve herkesin bilgisine açmak, iyi bir proje.

Bu konuyu da içinde bulunduran bir konuşmayı da, İhsan Bilgin yapacak. Başta söylediğim gibi, ondan sonra, ben konuşma yapacağım; böylece gidecek.

Ben, şimdi, hemen, Ali Türel’e söz veriyorum.

Buyurun efendim.

Süremiz 15’er dakika.

Prof. Dr. ALİ TÜREL (ODTÜ) - Teşekkür ederim.

Ben, HABİTAT acenda konusunda konuşmaya başlamadan, HABİTAT acendaya yansıyan planlama mantığı veya bu konuya bakış mantığı nereden kaynaklanıyor ve dünyada, şu anda, özellikle daha gelişmiş toplumlarda, planların ulaştığı işte, planlamaya hâkim olan yaklaşım, ideoloji ışığında, acaba, HABİTAT acendayı nasıl değerlendiririz sorusuna cevap arayarak başlayacağım.

Daha önce, aslında, bu yönüyle, ben, üç hazırlık komitesi toplantısına ve resmî müzakerelere, resmî heyetin bir elemanı olarak katılmışım; fakat, konuya yaklaşımlar konusunda dünyada geçerli olan yaklaşımlar konusunda paralelliği görüyordum; ama,

birlikte baktığımız zaman, ilginç, birbirini tamamlayan hususları görüyorum; onları şimdi, size sunacağım.

Şimdi, 1980’li yılların başlarında, her şeyden önce, gelişmiş Batı ülkelerinde ekonomik politikalarda önemli değişiklikler oldu. Bu, Thatcher’ın veya Reagan’ın gelmesiyle, işte, Keynesçi politikalardan vazgeçilip, monaterist ekonomik politikalara dönüş diye tanımladığımız bir süreç başladı. Bunun, tabii, önemli göstergeleri, kamu harcamalarının azaltılması, devletin küçültülmesi hedefi içinde tüm ülkeyi kapsayan refah devleti politikasının giderek terk edilmesi ortaya çıktı. Devlet, doğrudan üretici rolünü üstlenmekten, özellikle konut sübvansiyonu gibi roller üstlenmekten giderek kendisini çekmeye başladı ve refah devleti politikaları, ya belirli sorunlu alanlara veya daha çok da, toplumda özürülüler, yaşlılar gibi yardıma en çok gereksinimi olan kesimleri yönelik olarak, onlarla sınırlı hale gelmiştir.

Şimdi, merkezî yönetimler, bir taraftan ekonomiye katkılarını, bu anlamda kamu harcamalarını kısıtlarken, diğer taraftan, bazı yetkilerini veyahut da giderek daha çok yetkilerini, yerel yönetimlere aktarma yoluna gittiler; özellikle Batı ülkelerinde. desantralizasyon diye tanımladığımız bu süreçte, daha önce devletin yüklendiği birçok görevlerin yerel yönetimlere terk edildiğini görüyoruz; ama, bu görev terki yapılırken, kaynaklar da diğer taraftan kısıtlandığı için, yerel yönetimler, daha çok işi daha az kaynakla yapmak sorunuyla karşı karşıya kaldılar. Bu durum, yerel yönetimlerin, yeni yaklaşımlar benimsemelerini, yeni kaynak arayışlarına yönelmelerini ortaya çıkardı.

İşte bu gelişmelerle eşzamanlı olarak 1980’li, 1990’lı yıllara damgasını vuran diğer bir gelişme de, küreselleşme olarak tanımlanan bir dönüşümdür. Liberalleşme ve teknolojik gelişmenin birlikte etkisi altında ortaya çıkan ekonomik değişimler diye tanımlanabilen küreselleşme, özellikle iletişim teknolojisindeki büyük değişimler sonucu, sermaye ve bilginin yüksek akışkanlık kazanması nedeniyle, önceki dönemde ortaya çıkan pek çok özelliği, kentlerin yerleşmeleri, ülkelerin pek çok özelliğini değiştirmiştir. Mekânsal rekabetin ölçeği ve niteliği büyümüş, daha önce avantajlı konumda olan birçok bölge, kent, ülke, avantajsız veya daha çok avantajlı hale gelmeye başlamıştır.

Yeni endüstriyel yapı, enformasyon yoğun endüstriler ve üreticilere dönük servislerde yoğunlaşırken, firmalar, daha esnek ve az hiyerarşik bir yapıya kavuşmuş ve faaliyetlerini, fonksiyonel ve işlevsel olarak ayırabilme olanağına kavuşmuştur; yani, bir yönetim merkezi Londra'da kuran bir firma, eskiden düşey olarak tanımladığımız tek çatı altında yaptığı üretim ilişkisini, üretim sürecini, çeşitli kentlere yayarak, çeşitli ülkelere yayarak sürdürülebilir olanağına kavuşmuştur. Geleneksel fordist endüstrilerden farklı mekânsal özellikleri olan bu yapı, yeni teknolojiler ve bunlarla ilişkili altyapının her bölgeye homojen olarak dağılması sonucunu doğurmuştur. Hem üretim hem altyapı, artık, farklı nitelikte bölgelere dağılıyor. Aynı zamanda, farklı sanayiler, farklı ve çok daha nitelikli altyapı gereksinimine ihtiyaç duyuyor.

1980'li ve 1990'lı yıllarda ortaya çıkan hızlı yapısal değişim ortamında, kent yöneticileri, en çok, şu soruyla karşıya kalmışlardır: Hangi endüstri ve servislerin kendi kentlerinde gelişme şansının olduğunu kestirebilme.

İhracata yönelik üretim yapan, yığılma ekonomilerinden yararlanan ve uygun konumda olan kentlerin daha başarılı oldukları görülmüş ve bu nitelikte sanayi ve özellikle üreticilere dönük servislerin o kentlere çekilmesi konusunda bir yarış başlamıştır.

Artık, kentler için, hangi strateji nispi avantajlarını artıracak yeni yatırımlar çekecektir sorusu veyahut da kentler için geçerli strateji, nispi avantajlarını artıracak yeni yatırımları çekmek olarak tanımlanmıştır. Bu amaçla, kent yönetimleri, kent halkının altyapı sunumundan sorumlu olanların ve iş çevrelerinin katılımıyla stratejik planların geliştirilmesi yolunda örgütlenmelere gitmişler, düzenlemeler gitmişlerdir. Rekabetçi koşullarda başarılı ekonomik gelişmenin koşulu, yeni düzey ve şekillerde, kamu kurumlarıyla özel sektör arasında ortaklıkların, partnershiplerin oluşturulmasını gerektirmiştir. Daha doğrusu, artık, iki düzeyde karar verme sorunu ortaya çıkıyor. Bir tanesi, stratejik olarak kentlerin nispi avantajlı olan hususlarının belirlenmesi; ikincisi, nispi avantajı olan; ancak, bunun için gerekli altyapıya henüz sahip olmayan kentlere bu altyapıları hızla sağlamanın yolları, ancak, bu konuda yeterli kaynaklar, yerel yönetimlerin; hatta, merkezî hükümetlerin elinde o anda bulunmadığı için ve zaman zaman çok hızlı çözümlere gitmek gerektiği için, tarafları bir araya getirerek, hem

stratejik planları yapmakta hem de altyapı sorumluluğunu ve diğer yatırımları... Bu, yalnız altyapı meselesi değil; bu, ulaşım ile ilgili olabilir, kültürel konularla ilgili olabilir; pek çok konuda kenti cazip hale getirebilen, kenti belli bir sanayi, tek kişi anlamında, manufacture anlamında değil; icabında finansman konusunda, üretime dönük servisler konusunda cazip hale getiren tüm olanakları sağlamak olarak tanımlanabilir.

Artık, kent yöneticileri için temel soru, kent halkına hangi servislerin doğrudan sunulacağı, hangilerinin çeşitli sözleşmelerle; özelleştirmeden lisansa kadar değişen bir yelpaze içinde bırakılacağıdır. Artık, kent yöneticileri bir liderlik rolünü, lider rolünü oynamakta ve çok çeşitli servisin sunumunu, değişik aktörlere bırakabilmektedir. Bunun için, artık, doğrudan sunum değil, performans kriterlerinin geliştirilmesi ve gelişmenin performans ölçüsünde izlenmesi önemli hale gelmiştir; dolayısıyla, göstergeler programları, pek çok ülkede, giderek daha çok önem kazanmıştır. Servis sunumunda rol alan aktörler değişik kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve kent yönetiminin diğer önemli bir işlevi olmuştur.

Bu arada, bu konudaki diğer bir önemli gelişme, kentler arasında network'ların, ilişki ağlarının oluşturulması, birbirlerinden en iyi örnekleri izleyerek bir şeyler öğrenebilmeleri, birlikte bir surge yapabilmeleri, altyapı sorununda avantajları birbirlerine aktarmaları şeklinde gelişmeler ortaya çıkmıştır.

Şimdi, bu süreç içinde ayrıca bir diğer gelişme de, çevre konusunda duyarlılık artmış ve çevre koruma akımı toplumda önemli bir role ulaşmıştır.

Şimdi, bu çerçevede içerisinde HABİTAT Acendaya baktığımız zaman, bu temel, ana hususların, HABİTAT Acendada, karşılıklarını, pek çok yerde verebiliyoruz. Şimdi - prensipler konusuna değinmeyeceğim- iki temel hedefi vardı; herkese yeterli konut ve sürdürülebilir kentsel gelişme. Ancak, önemli olarak, ben, şu konuyu inceledim: HABİTAT Konferansında, ülkelerin kabul ettiği taahhütlenmelerdi ve bu taahhütlerin alt başlıkları nasıl düzenlenmişti?

Her ülke, HABİTAT gündemi içerisinde yer alan taahhütler ve uygulama planının hayata geçirilmesinde uluslararası düzeyde kabul edilen insan haklarına saygı göstererek; ancak,

kendi insanların ve kalkınma önceliklerinin sınırları içerisinde halkına inançları, etnik ve kültürel özelliklerini dikkate alarak uygulama yapacaktır ilkesi kabul edilmiş her şeyden önce.

Taahhütler kısmında, birincisi, yukarıya konulan iki hedef, herkese yeterli konut birinci taahhüt olarak ele alınmış ve konut hakkı konusunda, uluslararası dokümanlarda kabul edilen sınırlar içerisinde konut hakkı kabul edilmiş, hükümetlerin halklarının konut edinmeleri ve konutlarıyla ilgili yerleşmeleri iyileştirmek için, yapabilir kılacakları taahhüt ediliyor ve halkın konut durumunu, hakçılık ve sürdürülebilirlik ilkeleri esas alınarak iyileştirilmesi öngörülüyor; yani, burada, yapabilir kılma, konut hakkının hayata geçirilmesinde temel anahtar ilke haline getiriliyor. Ayrıca, hakçılık ve sürdürülebilirlik ilkeleri, iki önemli ilke oluyor.

Şimdi, burada, diğer şeylerde de gördüğümüz gibi, özürülülerin durumu, çok yerde kadının durumu ayrıca vurgulanıyor ve konuta, arsaya, finansmana erişmede ayrımcılığın önlenmesi, yine pek çok ülkede olduğu gibi, önemli bir hedef olarak getiriliyor. Yani, bu konutla ilgili devletlerin yükümlülükleri, son 20 yılda gördüğümüz gibi, artık, doğrudan sunum, doğrudan roller üstlenmekten, yapabilir kılma ve hakçılık ve sürdürülebilirlik ilkelerini hayata geçirme olarak sınırlanmıştır.

Sürdürülebilir insan yerleşmeleri diğer bir taahhüttür; yalnız, sürdürülebilirlik konusunda, Batı literatüründe, henüz tam bir anlaşma yok; yani, sürdürülebilirliğin teknik kriterlerinin neler olacağı konusunda bir anlaşmaya varılmış değil henüz. Bunu, bu taahhütler metnine baktığımız zaman da görüyoruz.

Şimdi, sürdürülebilirliği, kaynakların gelecek nesillerin de kullanabileceği bir şekilde kullanılması diye tanımlıyoruz. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için, yoksullukla mücadele, plancaların, planlı ulaşım, konut, çalışma olanaklarının geliştirilmesi, her yerleşmenin altyapı sorununun çözümlenmesi gibi hedefler ortaya konuluyor. Ayrıca, mesela, sanıyorum bu daha üçüncü dünya ülkelerinin önerdiği bir şey olarak, yeni yatırımların küçük yerleşmelere yönlendirilmesi gibi bir ilke ortaya konuluyor. Aslında, bugün için,

bu, pek çok ülke, bu şekilde; yani, globalizasyon sürecinde, böyle bir ilkeyi çok fazla telaffuz etmiyor.

Yine çoktandır tartışılan bir önemli husus; gelişmiş ülkelerde sürdürülebilirlik ilkesiyle çelişen üretim ve daha önemlisi tüketim kalıplarından vazgeçilmesi; işte, çevreye daha uyumlu ulaşım, kıyıların daha sürdürülebilirlik ilkesiyle uyumlu kullanılması, toprak talebinde tarımın gözetilmesi gibi yaptırım konusu çok açık olmayan bazı temenniler buraya konulmuştur diye yorumluyorum ben.

Yapabilir kılma ve katılım hükümetlerin üçüncü bir taahhüdüdür. Burada önemli husus, ülkesel düzeyden mahalli düzeye kadar her düzeyde insan yerleşmeleri ve konut gelişmesi konusunda görev alan tüm aktörlerin yapabilir kılınması taahhüt ediliyor. Özellikle mahalli liderlik vurgulanıyor; aslında, Batıda da -bahsettiğimiz gibi- şu anda planlamanın ulaştığı aşama açısından, mahalli liderlik tanımının ulaştığı aşama açısından, mahalli liderlik anahtar bir konuma getirilmiştir. Mahalli liderliğin yapabilir kılınması, demokratik yönetimin teşvik edilmesi, kamunun olanaklarının ve kaynaklarının kullanılmasıyla kasabaların, kentlerin ve metropoliten alanların şeffaf, sorumlu, adil, etkili ve etken yönetişiminin; yani, İngilizcesiyle governments'ın sağlanması.

Burada, gerekli alanlarda özel sektörün desteklenmesi. Bu, aslında, bu katılım meselesinde bunu dile getiren grupların katılan aktörlerin içinde özel sektörü özellikle belirttiklerini görüyoruz, biliyoruz. Bundan da bahsedilmiştir.

Halkın ve yerleşmelerin sorunlarının en uygun karşılanacağı düzeyde yetki ve kaynakların desantralizasyonunun sağlanması ilkesi getirilmiş.

Bir önemli ilke, sivil toplum örgütlerinin, mahalli teşkilatların ve diğer tüm hükümet dışı kuruluşların kurulmasının teşvik edilmesi ve bu kuruluşların, yoksulluğun azaltılması ve yerleşmelerde ilkesinin hayata geçirilmesi konusunda, sivil toplum örgütlerinin, mahalli teşkilatların ve diğer tüm hükümet dışı kuruluşların önemli roller üstlenebilecekleri burada vurgulanmıştır. Aslında, sanıyorum, bu, bizim delegasyonun getirdiği bir karar tasarısıyla gündeme girmiştir.

Kadının ve özürülülerin ve gençlerin katılımının sağlanması gibi hedefler belirleniyor.

Ayrıca, burada, bir ek maddeyle, kadın erkek eşitliği özellikle vurgulanmıştır. Özellikle bazı İslam ülkelerinde kadının durumu dikkate alınarak, bu konu, ayrıca vurgulanmıştır.

Finansman konusunda bir diğer ilke, daha doğrusu taahhüt, konut ve yerleşmelerinin finansmanı. Burada dikkati çeken husus şudur: Devletlerin doğrudan finansman sağlamak gibi hiçbir taahhüdü yoktur. Finansmanın piyasa koşulları içerisinde sağlanabileceği; ancak, hükümetlerin, mahalli ölçeklerde finansman sağlamak gibi bazı girişimleri destekleyebilecekleri; yani, bu konuda da, yapılabilir girişimleri destekleyerek yapabilir kılacakları öngörülmüştür. Dolayısıyla, finansman konusunda, daha çok, sorunun, finans piyasası içerisinde çözülmesi öngörülmüştür.

Uluslararası yardımlaşma ve gelişmenin izlenmesi ve değerlendirilmesi; yine biraz önce başta bahsettiğim süreçlerle paralellik gösteriyor. Uluslararası yardımlaşmada, benim altını çizdiğim hususlar, yerel yönetimlerin mahalli ve sivil toplum örgütlerinin, hükümet dışı kuruluşların, başka ülkelerdeki benzer nitelikteki kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi; yani, bu konuda da, networkların uluslararası düzeyde ortaya çıkması.

Zaten, pek çok ülke ve kentler arasında böyle networklar çıkmıştır; ama, bu sivil toplum kuruluşlarını da kapsayan şekilde gelişsin denilmiştir burada. Bu, epey mücadelesi, kavgası olan bir konudur; tartışmaları da ben yakından izlemiştim; pek çok ülkenin, bu konuda önemli çekinceleri vardı. Bu kuruluşların, uluslararası finans ve teknik yardım sağlayan kuruluşlarla doğrudan ilişki kurabilmelerine olanak sağlanması da, diğer önemli bir husustur. Doğrudan belediyelerin, doğrudan bazı sivil toplum kuruluşlarının, Dünya Bankasına veya Avrupa İskân Fonuna veya diğer kuruluşlara giderek kredi ve diğer finans olanakları sağlamaları ilkesi getirilmiş; ama, burada, bu ülkelerin, her ülkenin yasalarının verdiği olanaklar çerçevesinde bunun yapılabileceği belirtilmiştir.

Son olarak, gelişmenin izlenmesi ve değerlendirilmesi. Bahsettiğimiz gibi, government sistemine geçildiğinde, artık, bir izleme, acaba, başta stratejik plan olarak koyduğumuz, stratejik olarak koyduğumuz hedeflere ulaşma yönünde gidiyor muyuz sorusuna cevap bulmak için önemlidir. Bir izleme sisteminin kurulması, özellikle sayısal göstergeler, istatistiksel göstergeler yardımıyla sürekli izleme sisteminin kurulması ve ulaşılan

sonuçların değerlendirilmesi ilkesi getirilmiş. Tabii, burada, yine, çocuklar, kadınlar, özürülüler gibi gruplarla ilgili verilerin ayrıca toplanması ilkesi getirilmiştir.

Ben, sonuç olarak, bu HABİTAT konferansları, bu 180 küsur ülkenin katıldığı bir süreç; fakat, bu, ideolojiden bağımsız bir süreç olarak çıkmıyor. Sonunda, zaten, tartışma, üç grup ülkenin temsilcilerinin sözcülerinin esas olarak ön planda olduğu, diğer ülkelerin buna çok sınırlı olarak katkı sağladığı bir sürece dönüşmüştür. Dolayısıyla, HABİTAT gündeminin yazılma mantığı, şu anda bir taraftan krize giren Keynesçi politikanın sonuçları ışığında ülkelerin ekonomik ve toplumsal organizasyonlarıyla ilgili gelişmeler, diğer taraftan, küreselleşme ortamında, ülkelerin, kentlerin benimsediği stratejiler, bence, HABİTAT gündemine büyük ölçüde yansımıştır. HABİTAT gündeminin temel ideolojisi, bence, bu ideolojidir.

Şu soru bizim rapor için her zaman söyleniyor biliyorsunuz; bu küreselleşme mantığıyla yazılmıştır. Aslında, HABİTAT gündemi, temelli küreselleşme mantığıyla yazılmıştır.

Teşekkür ederim.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Teşekkür ederim.

Ben, çok hızlı bir şekilde, bu ilkelere, başa döneceğim. Arada, konuşma içinde geçti; ama, tasnifli bir şekilde vermek açısından. Üç ilke, üç araç vardı Habitat'ta Bunlardan birincisi yaşanabilirlik. Bu yaşanabilirlik Türk delegasyonunun önerisidir ve aşağı yukarı birbuçuk yıl, değişik yerlerdeki hazırlık toplantılarında; yani, bir anlamda verilen bir mücadele sonucu kabul ettirilebilmiş bir yeni ilkedir. Eğer bu olmasaydı, Rio'nun gölgesinde bir İstanbul konferansı olacaktı.

Yaşanabilirlik ilkesini bir sosyal hareket haline getiren, yaşanabilirlik ilkesinin insan haklarına oturtulmasıdır, insan haklarıyla temellendirilmesidir. İnsan hakları meselesinin Türkiye'deki bugünkü tartışma biçimi, faili meçhul cinayete kurban gitmemek, dayak yememek, işkence görmemek düzeyinde. Oysa, insan haklarını, kentli hakları diye de algılasak; işte, temiz bir havada yaşamak, sağlıklı, şiddetten arınmış sokaklarda, şehirlerde ve evlerde yaşamak, fiziğiyle, kimyasıyla, biyolojisiyle, doğal ilişkileriyle ve sosyal yapısıyla yaşanabilir bir şehirde yaşamak. Bu da, çok temel bir insan hakkıdır. Eğer

bu şekilde somutlarsak, gerçekten yeni şehircilik ilkeleri bulabiliriz; yani, bizim kullanmakta olduğumuz şehircilik ilkelerinin ötesinde, odağında insan olan ve insan hakları olan bir yere gidebilir.

Yaşanabilirlik ilkesinin sürdürülebilir olması, her zaman yaşanabilir olması ise ikinci ilke; sürdürülebilirlik ilkesi. Bu ilkede, Rio'nun sürdürülebilirlik ilkesine de -ki, o, kalkınma meselesiyle ilişkiliydi- yeni boyutlar katmıştır sürdürülebilirlik ilkesi; yani, yaşanabilirliğin sürdürülmesi. Sadece doğal çevrenin sürdürülmesinin ötesinde, doğal hayatın sürdürülmesinin ötesinde, git gide zenginleşecek, gelişecek bir yaşanabilirlik kavramına sürdürülmesi anlamında da zenginleştirilmiştir.

Üçüncüsü, bunların herkes için olmasıdır; yani, eşitlik demeyeyim; ama, eşitliğe götürücü olmasıdır. Bütün bu yaşanabilirlik ve sürdürülebilirliğin herkes için olması ve dünyada herkes için olması; böyle bir üçüncü ilke.

Buna üç araçla ulaşılması düşünülüyor HABİTAT I'den başlayarak. Özellikle, yine, HABİTAT I'in, 1986'da, İstanbul'da olan bir komisyon toplantısı vardır; o toplantıda, ilk defa kelimeler haline gelmiştir. Burada bir çok aktörlü toplum ve dolayısıyla çok aktörlü bir yönetim, çok aktörlülük ve burada, devletin rolünün, artık doğrudan doğruya bir aktör olarak sahnede olmak ve tek aktör olarak sahnede olmak değil; ama, diğer aktörlerin kapasitelerini artırmak, diğer aktörleri HABİTAT terminolojisiyle yapabilir kılmak. Nedir diğer aktörler; işte, yerel inisiyatiflerdir, sivil toplum kuruluşlarıdır, gönüllü kuruluşlardır, yurttaş inisiyatifleridir, her türlü yurttaş girişimidir. Bütün bunların kapasitelerini artırmak, mevzuatla önlerini açmak, insanların önünü açmak; bu, bireye kadar gidiyor. Tabii ki, bireyler daha etkili olmak için gruplaşabilir; ama, birey tek başına bir aktördür. Burada, çok aktörlü bir şey ve devletin buradaki rolü, artık, belki aktör değil, belki rejisöre benzer bir şey veya yardım edici bir role dönüşüyor ve bütün bunların temelinde de, tabii, kentli bağımlılığı diye ifade edilen, insanların kentlerde yerleşmelerde hakları var; ama, görevleri de var, sorumlulukları da var; dolayısıyla, kentli hakları derken, başkalarının da hakları olduğunun bilincinde olmak ve o hakları korumak için de görevleri olduğunun bilincinde olmak. Yani, burada, bu üçüncü nesil, insan haklarına giriyor, dayanışma haklarına giriyor; tıpkı barış gibi, tıpkı çevre hakları gibi, kentli hakları

da, ancak herkes yaparsa sağlanabilen bir şey, bazıları yaparsa sağlanamaz bir şey. Temiz, sağlıklı, terörden, şiddetten arındırılmış bir yerleşmede yaşamak, bir şehirde yaşamak; bu, çok temel bir hak ve ancak, herkesin görevli olması halinde gerçekleştirilecek bir hak.

Şimdi, Prof. Şule Özüekren.

Prof. Dr. ŞULE ÖZÜEKREN (İTÜ) - Ben, değerlendirmemi, eylem planı ve özellikle ulusal raporun hazırlanma sürecinin bundan sonrası için neler düşündüğü konusunda yoğunlaştırmak istiyorum.

Bilindiği gibi, ulusal rapor, Türkiye Ulusal Komitesi tarafından hazırlandı. Bu komite içinde, İlhan Tekeli başkanlığındaki Danışma Kurulu, sekreteryaya işlevini yerine getirerek, bunun yazını işlevini üstlendi. Yiğit Bey'in de belirttiği gibi, raporun oluşumuna 250'yi aşkın kuruluş katkıda bulundu. Bu kuruluşların yarısından çoğu, yazılı görüş bildirdi.

Raporun biçimlenmesi ve katılımın artmasına koşut olarak yapılan katkı da yoğunlaştı. Raporun farklı aşamalarındaki taslaklarının dipnotlarına bakarak, bu yoğunlaşmayı, gerek nitel gerekse nicel olarak görmek mümkün.

Burada önemle belirtilmesi gereken bir konu, raporun hükümete verilen kopyasının değişikliğe uğramadan basılmış olmasıdır. Dolayısıyla, rapor, sonuçta Türkiye Hükümetinin resmî raporu olmasına karşın, farklı kuruluş temsilcilerinin bir araya getirdikleri bir kamusal alanda gerçekleştirilen tartışmalar ışığında hazırlanmıştır.

Rapor bu yönüyle ele alındığında, ülkemiz açısından bir yeniliği ortaya koymaktadır. Bu yenilik, söz konusu katılım sürecinde yer alan, alamayan ya da almayanların bir deneyim kazanmasına yardımcı olmuş, hatta, yardımcı olmaya devam edecek nitelikte görülmektedir.

Katılım sürecinde yer alamama, esas olarak, üst kurumların kendi alt örgütleri arasında iletişimi ve katkıyı sağlayacak bir örgütlenmeye gidememelerinden kaynaklanmıştır. Böyle bir örgütlenmeye gidilememiş olmasının ardında yer alan nedenlerin ayrıca analiz edilmesi gerekir. Bu analiz, hiç kuşkusuz, ülke ölçeğinde değil, kurumlar ölçeğinde yapılmak durumundadır. Daha açık bir deyişle, kurumların, kendi kendilerini şimdi sorgulaması gerekmektedir ve temel anlamda bir katılımın sağlanamaması, ne ölçüde üst

kuruluşların alt örgütleriyle olan ilişkilerinin yapısından ne ölçüde kuruluşların seçtikleri temsilcilerin kişilik özelliklerinden ne ölçüde bu temsilcilerin seçiliş yönteminden ve ne ölçüde bireylerin katılıma olan ilgisizliklerinden kaynaklanmıştır. Bu soruların yanıtlanması, bundan sonra yapılabilecekleri yapma potansiyelini saptanması ve geliştirilmesi için yol gösterici olacaktır.

Sözel katılımın gerçekleştiği alan olan Ulusal Komite toplantılarında, toplumda yerleşik bir katılım kültürünün gelişmemiş olması nedeniyle, zaman zaman sıkıntılı anlar yaşanmıştır. Kimi katılımcılar, toplantının amacı ve kapsamı dışındaki konuları ısrarlı bir şekilde dile getirmeye çalışarak, diğer katılımcıların ilgi göstermesine neden olmuşlardır. Bunun da ötesinde, kimi katılımcılar, İlhan Tekeli'nin deyişiyle, kadı değişmez doğrularını zorla kabul ettirme mücadelesine girmişlerdir.

Bilindiği gibi, bilimsel yaklaşım, gelişmeye açık olmayı gerektirir. Bugün yaşadığımız doğrular, bildiklerimize ve öğretilerimize bağlıdır. Bilimdeki değişmeye öşüt olarak, okudukça, çalıştıkça, araştırdıkça, daha fazla öğrendikçe, bugün söylediğiniz doğruları yarın değiştiririz. Bu bağlamda, ulusal komite toplantılarında, zaman zaman bilimsel düşünceye bağlı olanlar ile değişmez doğrularını dikte ettirmeye çalışanlar arasında bir çatışma ortamı ortaya çıkmıştır. Bundan sonrası için, bu ülkenin geleceği açısından, bu deneyimden çıkarılacak önemli sonuçlar vardır. En azından, bu tür değişmez doğruları olduğuna inananların, katılıma dayanan bir süreçte yer almamaları beklenir. Bı olumsuz katılma biçimi, gerçekte, diğer katılımcıların isteklerini de etkilemiştir; hattı, zaman zaman suskunluğunu bozmayanların var olduğu da gözlenmiştir. Hiç kuşkusuz ortamın zaman zaman sevimsiz hale gelmesi, bazı kişileri suskunluğa iten tek neden değildir. Toplumumuzda yer alan yerleşik bir durum var hepinizin bildiği gibi; herkes, her zaman, toplum önünde konuşmaya istekli değil. Belki de, kuruluşların, bundan sonrası için temsilci seçerken kriterlerini daha iyi bir biçimde belirlemeleri gerekir düşüncesindeyim. Bununla birlikte, bu suskunluğunu bozmayanlar, zaman zaman ortaya çıkan bu olumsuz havaya karşın, kuruluş temsilcilerinin büyük bir bölümü her toplantıda söz alarak, raporun oluşumuna yapıcı katkılarda bulunmuşlardır, eksikliklerini ve hatalarını gidermeye çalışmışlardır.

Hazırlık sürecinde yaşanan bir diğer olumsuzluk, hazırlanan taslak raporların katılımcılara dağıtım hizmetindeki aksaklıklar nedeniyle, bazen zamanında ulaştırılmamış olmasından kaynaklanmıştır. Bu durum, taslak raporu okuyamadan, kurumlarında tartışmadan toplantıya gelen katılımcıların olası katkılarının azalması sonucunu getirmiştir. Bu sürecin kuruluşlara yazılı görüş bildirme olanağı ile kısmen giderildiği düşünülebilir; ancak, yine de, kuruluş temsilcilerinin birbirlerinin düşüncelerini doğrudan öğrenme ve tartışma ve olanağının zayıfladığı söylenebilir.

Ne var ki, hazırlık süreci içinde, taslak raporları, bu zamansal engelin ötesinde de yeterince okumadan tartışıldığı izlenimi ortaya çıkmıştır. Bazı kişiler, raporu kendileri okumadan, ikinci elden bilgilerle tartışmaya, sorgulamaya çalışmışlardır. Hatta, raporda yer alan bazı konuların yer almadığını dahi öne sürenler çıkabilmiştir. Kimileri ise, raporun okuma alışkanlığının oldukça zayıf olduğu bir toplum için gereğinden fazla uzun olduğunu düşünmüşlerdir. Bu bağlamda, hazırlık süreci, katılımın anlamaya çalışarak okuma ve inceleme alışkanlıklarının toplumda kazandırılacağı ölçüde başarılı olacağını göstermiştir.

Rapor, hazırlık sürecinde, özellikle bu ilk olmanın getirdiği deneyimsizliğin yarattığı sorunlara karşın, zamanında tamamlanabilmiştir. Daha da önemlisi, değişime uğramadan resmileşmiş, Türkiye raporu haline gelmiştir.

Raporu katılımcı bir süreçle hazırlanmış olması, şimdi eylem planının yaşama geçirilmesinde yalnızca hükümete değil, hükümet dışı kuruluşlara, yerel yönetimlere, üniversitelere, meslek odalarına ve sivil toplum kuruluşlarına sorumluluklar yüklenektedir. Bir başka deyişle, raporun yaşama geçirilememesi durumunda, bunun sorumlusu yalnızca siyasî alanı kendi ideoloji ve beklentileri doğrultusunda kullanana hükümet temsilcileri değil, bu raporu hazırlama amacıyla bir kamusal alanda bir araya gelen bizler de olacağız. Dolayısıyla Türkiye, ulusal raporuna katkıda bulunma olanağı elde ederken, gerçekte oldukça önemli bir sorumluluğu da üstlenmiş oldu kendisi.

Raporda, bilindiği gibi, ulusal eylem planı, bir durum değerlendirmesini izliyor. Bu durum değerlendirmesi, gerçekte, öncelikli konuların neler olduğu konusuna da ışık tutuyor.

Öncelikli konuların eylem planına dönüştürülmesinde hareket noktası ise, sürdürülebilirlik, hakçalık, kentli bağlılığı, yapabilir kılma ve Türkiye'nin katkısıyla geliştirilen yaşanabilir yerleşme ilkelerine dayandırılıyor. Dolayısıyla öncelikli konuların çözümüne yönelik önerilerin bu ilkeler bağlamında yorumlanması, yaşama geçirilmesi gerekiyor.

Gerçekte öncelikli konuların çözümü, raporda da belirtildiği gibi, var olan yapının değişimini gerektirmekte. Bu bağlamda, raporda, üç farklı alanda yeniden yapılanma talebi dile getirilmektedir. Bunlardan birincisi kaynaklara yönelik yeniden yapılanma. Bununla kastedilen, kentleşmeye ayrılan kaynakların artırılması, bireysel, kamusal kaynak dengesinin yeniden tanımlanması, kaynakların, farklı durumlarda işleyebilecek ve farklı kesimlerce kullanılacak bir çeşitlilikte, esneklikte ve şeffaflıkta olması, imkânların, olanakları en kısıt olan kesimlere ulaşabilmesi.

İkinci bir yeniden yapılanma talebi, denetim ve düzenlemeye, regülasyona yönelik idarî yeniden yapılanma talebi. Merkezî ve yerel yönetim birimlerinin işlevlerinin gerçekçi ve etkin biçimden yeniden tanımlanması ve buna bağlı yerî personel rejimi. Teknokratik, bürokratik bir idarî yapılanmadan, örgütlenmiş bireylerin ve sivil toplum örgütlerinin denetimine açık, etkinliklerini gerçekleştirmesine olanak tanıyan şeffaf ve esnek bir idarî yapıya geçilmesi.

Üçüncüsü ise -belki de, gerçekleştirilmesi en zor olanı- kentin yönetimine katılan aktörlerin var oluşlarına ve davranışlarına yönelik moral yeniden yapılanma. Burada aktörlerin bireysel çıkarları ve gündelik refleksleriyle kentin bütünü ve toplumun erimli çıkarlarını bütünleştirmeye ve eşgüdümüğe yönelik davranışları üretebilecek kanalların oluşturulması, kentin fizikî varlığının nicel değeri ile nitel değeri arasındaki dengenin yeniden tanımlanabileceği bir toplumsal mutabakatın oluşturulması talep ediliyor.

Bu üç yeniden yapılanma talebi, bugün içinde bulunduğumuz, çoğumuzu -ben de dahil olmak üzere- derinden üzen, hatta umutsuzluğa iten koşullar göz önüne alındığında, kısa sürede gerçekleşmesi oldukça güç talepler olarak görülmektedir. Ancak, temsili demokrasinin yetersizliği karşısında umutsuzluğa kapılan bizler, ulusal rapor ile üzerimize

aldığımız bir sorumluluğun gereğini de yerine getirmek durumundayız; en azından, bunun için çalışmak zorundayız. Bu noktada, olumsuz koşulların, kısa sürede ve tümüyle değiştiremeyeceğimizin de bilincinde olarak, yapabileceklerimiz ile yapamayacaklarımızı ayırt etmemiz gerekmektedir.

Raporda yer alan 28 öncelikli konu, çözümlerini diğer toplumsal süreçler ile bağlılık derecelerine göre üç kategoriye ayrıldı. Gerçekte bu üç kategori, Danışma Kurulu tarafından belirlendi, bu konuda, bugüne dek, benim bilebildiğimi, karşıt görüş, geliştirici görüş geliştirilmedi. Raporda yer almasına karşın, bu konuya hiç değinilmedi.

Burada; somut proje, yeterli kaynak kullanımı ve kararlı bir uygulama ile ölçülebilir sonuçları kısa vadede alınabilecek konular. Bu kapsamda 8 konu var.

İkincisi de, kısa vadede ölçülebilir sonuçların ancak pilot uygulamalar ve modeller ölçeğinde kademeli olarak ele alınabileceği konular. Burada da, 11 konu yer alıyor.

Üçüncüsü ise, evrensel sisteme bağımlılık dereceleri ya da toplumu yeniden üretiminde kritik rol oynamaları nedeniyle genel ve köklü dönüşümlere en fazla bağlı olan konular; yani, çözümü en zor olan konular. Burada da 9 konu yer alıyor.

Dediğim gibi, bu sınıflandırmayı Danışma Kurulu yaptı ve bugüne kadar eleştirilmedi. Gerçekte, bu, ulusal düzeyde bir ulusal rapor için yapılan bir sınıflandırmaydı. Şimdiden şunu düşünüyorum: Bugünden sonra yapılması gereken bu konulara yerel düzeyde bakılarak, yerel düzeyde yapılabilecekler ile yapılamayacaklarını -benzer bir mentalite içinde olabilir, farklı bir mentalite içinde olabilir- sıralamak, böylece de, önce neyi yapabiliriz, sonra neyi yapabilirizi belirlemek. Bunu, ulusal düzeyde saptamak mümkün değil; çünkü, raporun mantığı nedeniyle, kaynaklar, zaten, yerel olarak harekete geçirilecek. Yerel kaynakların merkezden bilinmesine olanak yok; üstelik de, biz, bu raporun uygulanmasını, yalnızca merkezden beklemiyoruz.

Bu noktada tartışmamız gereken, tartışmaya başlamamız gereken ikinci bir konu ise, nasıl bir örgütlenme modeli oluşturulması gerekiyor. Bu modelin belirli ilkeleri en azından saptanabilir. Öncelikle mevcut yapıdaki hastalıklı yapıya kapalı olması, o hastalıkları içine taşımaması gerekmekte; esnek olması gerekmekte, sürdürülebilir olması gerekmekte,

eşitlikçi olması gerekmekte ve katılanlara bir statü vermeksizin, paylaşımacı, katılımcı anlayış ihtiyacı verebilmekte.

Böyle olması gerekmekte diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Teşekkür ederim.

Ulusal Komiteyi, biz, kasımın son haftası yahut da aralığın ilk haftası tekrar toplantıya çağıracağız. Bizim oynadığımız rol, tabii, kolaylaştırıcı bir roldür; çünkü, bu toplantı sağlandığı zaman, ulusal komitenin geleceği, nasıl çalışacağı konularında kendisi geliştirebilmelidir kendi kararlarıyla; ama, işte, birinin toplantıya çağırması gerekiyor ve bu toplantıda da, bir kere HABİTAT'ta olup biteni bir gözden geçirilmesi, sonuç, ürünlerin değerlendirilmesi ve daha sonra da, bu toplantılar boyunca konuşulan bir ulusal HABİTAT yapma ve buna giden yolda yerel Habitat'larla buna gitme gibi konuları da gündeme koyacağız; böyle bir tartışma olacak.

Bizim bunun ilk toplantısında da söylediğimiz gibi, bizim karşımızda, şehirleşme, şehir sorunları ve konut sorunları, şehirde yaşam kalitesiyle ilgili sorunlar durdukça, bu cins çalışmaların devam etmesi, dolayısıyla bu cins birlikte çalışma imkânlarının da süreklilik kazanması gerekir; biz, böyle düşünüyoruz; ama, eğer, Ulusal Komite de bu konuda bir karar alırsa, ondan sonra kendisi bu işi alıp götürebilir.

Şimdi, bu arada, biz, iki seneye yakın böyle bir ortak çalışma deneyimi geçirdik. Daha sonra da, İstanbul'da, uluslararası düzeyde bir ortak çalışma deneyimi geçirdik. Aşağı yukarı 20 bin kayıt olmuştur yurtdışından, 23 bin kadar kişiye günlük geçiş verilmiştir Türkiye'den -toplantılara katılmışlardır- ve en yüksek düzeyde de temsil edilmiştir; 171 ülkeden 170'i en az bakan düzeyindedir, işte, 154 tanesi bakan düzeyinde, 13'ü başbakan ve devlet başkanı düzeyinde temsil edilmiştir ve ortalama günde 150 toplantı yapılmıştır. Dolayısıyla, bizim, aşağı yukarı iki yıllık bir deneyimimiz oldu böyle bir çok aktörlü çalışmada. Ben, ona kısaca değinmek istiyorum.

Bunun sonunda benim gördüğüm şudur: Hiç kimse, tam buna hazır değil; böyle bir çalışmaya, çok aktörlü bir şeye hazır değil. Onun için, önümüzdeki dönüm, hakikaten,

buna, her taraf hazırlanmalıdır. Başta devlet. Devlet, ortaklarıyla çalışmaya hazır değil; başlangıçtan itibaren kuşku içindeydi. Mesela, böyle bir resmî rapor... Şimdiye kadar, biliyorsunuz, Türkiye, aşağı yukarı her sene, bir veya birkaç uluslararası toplantıya katılır ve hepsine ulusal raporlar götürülür. İlk defa bir ulusal raporu bulabilirsiniz. Mesela, Rio'ya giden ulusal raporu bulamazsınız, Pekin'e giden kadın raporunu bulamazsınız... Uluslararası da, onlar, üç dört tane bürokrat ile birkaç öğretim üyesinin birlikte hazırladığı bir rapordur; ne yayımlanır ne birlikte hazırlanmıştır. Dolayısıyla bunun bir iyi ilk örnek olmasını diliyoruz; çünkü, bu, açıkça tartışıldı, her şey söylendi; bu da çok iyi bir şey; çünkü, medyada da tartışılması çok daha iyi genişletiyor.

Benim gördüğüm, devlet hazır olmadığı gibi, belediyeler de hazır değil. Belediyeler merkezi yönetime karşı çok aktörlü bir yönetim taraftarı; ama, mesela, sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerinde aynı stratejiyi, aynı şeyi izlemiyorlar, onların bu yöndeki taleplerini karşılamıyorlar.

Bence, sivil toplum kuruluşları da hazır değil, meslek odaları da hazır değil; yani, geçmiş 10 yılları gözden geçirirseniz, genellikle, devletin ne yapması; daha doğrusu ne yapmaması gerektiğini ve özel sektörün de ne yapmaması gerektiğini söyleyen, nadiren devletin ve özel sektörün ne yapması gerektiğini söyleyen kuruluşlardır. Halbuki, şimdi, çok aktörlülükte bir özne olma şeyi var; yani, yükü kendisi yapacak; yani, başkası yapacak, o da, onun iyi ve kötü taraflarını söyleyecek; böyle bir davranış değil... Yani, yük, kamu ve özel sektör tarafından yüklenilmiş, bunun dışında, sivil toplum kuruluşları, bunlar hakkında görüş veriyor. Halbuki, şimdi, bu çok aktörlü yönetim, çok aktörlü bir toplum demek ve burada görev almak demek; bu yükü, sivil toplum kuruluşlarının da yüklenmesi anlamını taşıyor; özne olmak, o da taşıyor. Dolayısıyla yük taşıyacak, sorumluluk alacak, çok aktörlülüğü biraz açmak için bunları söylüyorum; gerçekten, işte, katılım meselesi bu; yoksa, kendisi sorumlu değil, başkaları sorumlu; o katılıyor; ama, sade eleştiri yaparak katılıyor. Çok aktörlülükte, bütün bu kesimler, eşit yük taşıyor; daha doğrusu, hepsi birden bütün yükleri taşıyor ve bunu işbirliği içinde götürmek gerekir.

Buna hiçbirimiz hazır değiliz; ama, eğer "governments" diye ifade edilen "yönetişim" diye ifade edilen bu yeni yönetim biçimine geçeceksek, daha doğrusu, temsili

demokrasiden çoğulcu demokrasiye, katılımcı demokrasiye geçeceksek, bu pratiklere alışmamız lazım. Mesela, sivil toplum kuruluşları, doğrudan doğruya yük almaya, iş yapmaya, özne rolü oynamaya, tıpkı devlet gibi soyunmalıdır ve tabii ki, bunun hazırlığını yapmalıdır. Öte yandan, devlet, tabii, çok önemli bir yapısal değişimi getirmelidir ortaklarıyla birlikte çalışabilmek için. Arada, tabii, belediyelere de düşen önemli bir değişim görevi var.

Teşekkür ederim.

Şimdi, Doç. Dr. İhsan Bilgin'e söz geriyorum.

DOÇ. DR. İHSAN BİLGİN (YTÜ)- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Aramızda yaptığımız işbölümü gereği, ben de, biraz, bu en iyi uygulamalar konusunda sizi bilgilendirmek ve hangi konuları bu süreç içinde öne çıkardığımızı tartışmaya açmak istiyorum; bilgilerinize sunmak ve görüşlerinize sunmak istiyorum.

Bu HABİTAT toplantısının ve HABİTAT toplantısı dolayısıyla yazılan çok sayıda raporun ve yapılan toplantının, yan toplantıların yanı sıra, bir de pratik uygulamaların yer aldığı bir sergi yapılması ve bu uygulamalar aracılığıyla bir ortam oluşturulması da gündeme gelmişti ve biz de, Türkiye kesimi olarak, ulusal komitesi olarak buna katıldık. Katılırken, şöyle bir tartışma oldu aramızda: Neyi öne çıkaracağız, en iyi uygulama nedir, hangi ölçütlere göre gideceğiz?..

Şimdi, dışladığımız, dışlayacağımız birinci ihtimal şuydu: Bir teknik ve biraz da tarih dışı bir performans şartnamesi hazırlamak; yani, bir liste çıkarmak; işte, iyi yerleşme, iyi konut nedir bunları tanımlamak; ondan sonra da, karşılaştığımız çeşitli yerleşmelere bu performans kriterleri açısından bakmak ve onları iyi, kötü, orta derecede notlandırmak, sınıflandırmak olabilirdi. Bunu, doğrusu çok anlamlı bulmadık. Bunun yerine, bir bağlam değerlendirmesi yapmayı doğru bulduk; çünkü, burada, amacımız, bir ödül vermek veyahut da bir derecelendirmenin kriterlerini koymak, bir nitelik kurumu gibi çalışmak değil de, sorumlu bir alandaki bir toplumsal devinim içinde bir tavır alınmasına yardımcı olmaktı.

Şimdi, burada, bu bağlamı nasıl değerlendirebilecektik: Şöyle bir ikili ayırım yaptık bundan sonra da; dedik ki: İstisnai olanı ve biricik olan bu uygulama, en iyi uygulama bağlamının dışına çıkardık; yani, öyle bir örnek olabilir ki, bu bir kerelik yapılmıştır, tekrarlanamaz bir şeydir, biricik bir şeydir. O zaman, bunu, bizim bu en iyi uygulamalar başlığında tartışacağımız, sergileyeceğimiz, konuşacağımız konuların içine girmeyen bir şeydir -tırnak içinde, ne kadar iyi olursa olsun- dedik. Bunun yerine, tekrarlanabilir bir öncü model olma kriterini getirdik. Zaten, bu kriter, Birleşmiş Milletler toplantıları sırasında konulmuş olan kriterler içinde de yer alıyordu. Şimdi, belki başından söylemem gereken bir şey de şuydu: Tıpkı ulusal raporun içeriğinde ve toplantıların içeriğinde de olduğu gibi, bu konuda da, Birleşmiş Milletler, sadece bir isim koymuş ve onun ötesinde, içeriğini fazla tanımlamamıştı; yani, bu toplantının niteliğinde olan bir şey vardı; o da, bir toplantıyı başlatmak veya bir içeriğin sadece başlığını koymak, ondan sonra onun içinin nasıl dolacağını biraz da sürece bırakmak yönündeydi; yani, bir tür, gevşek bir örgütlenme ve toplantı modeli vardı. Bu, şimdi, şu anda konuşmakta olduğum konu için de geçerliydi; ama, bu tekrarlanabilirlik özelliği, bir başka şeye ulaşabilir, kendisi gibi oluşabilecek bir başka örneğe yol açabilirlik özelliği cılız bir şekilde de olsa belirtiliyordu Birleşmiş Milletler metinlerinde.

Şimdi, buradan da hareketle şöyle bir ikili şey olabilir diye düşündük; yani, bu tekrarlanabilir öncü model nasıl olabilir, hangi alanlarda olabilir. Bu konuda da, çok genel olarak, iki alan tanımlaması yaptık. Bunlardan bir tanesi, işlerlik içinde olan kent üretim modelinin veya modellerinin içinde yer alan; fakat, bunların içinde, bunları o sıradan, gündelik birçok uygulaması içinde ayırışan, onların getirdiği bazı sakıncalardan uzaklaşmış, onların taşımadığı bazı nitelikleri taşıyan örnekler olabilirdi. Ne olabilir; çok basitçe, mesela, bir gecekondulu modeli. Türkiye’de, işte, 30-40 senedir, son senelerde, son 10 senedir, artık, bunun dışına çıkıldığı söyleniyor; ama, en azında, 1950’lerden 1980’lerin ortasına kadar gecekondulu üretimi kentlerin üretiminde önemli bir model özelliği göstermiştir.

Şimdi, bunun için de öyle bir gecekondulu bölgesi olabilir ki, tıpkı diğerleri gibi üretilebilir, diğerlerindeki ilişkilere benzer bir şekilde üretilebilir; ama, bunun içinde öyle bazı

performanslar getirir ki, bir diğerk gecekondubölgeleri, bundan, bu özellikleriyle ayrışır. Bu özellikleriyle de, diğerklerine bir öncülük işlevi görebilir, bir yol gösterici, bir aydınlatıcı işlevi görebilir veyahut da bildiğimiz o küçük parsel üzerindeki apartman modelleri. Yine bu model için de üretilebilir; ama, öyle şeyler konulabilir ki, bunların içinde birkaç tanesi, bazıları, öyle bir ayrışabilir ki, o ilişkiler içinde üretilmesine rağmen, o modelin taşıdığı tipik olumsuzlukları veya tipik bazı niteliksizlikleri taşımaz; tam tersine, bunları, yeni niteliklerle ve yeni özelliklerle ikame eder.

Şimdi, birinci şey şuydu; yani, alışılmış modeller içinde farklılaşan uygulamalar olabiliirdi.

İkinci model ise, tam tersine, henüz mevcut olmayan; ama, mevcudiyeti ve yaygınlaşabilmesi artık mümkün hale gelmiş olan; yani, uygulamanın eşiğine gelmiş bazı modellerin ön örnekleri, prototipleri olabiliirdi; bunlar içinde bir en iyi uygulama modeli çıkabiliirdi.

Şimdi, Türkiye'nin özel koşullarına baktığımızda -bunlar, hep, şimdi, sınıflandırmacı bazı şeyler söylüyorum; ama- biraz da yaşadığı bağlama ve tarihsel koşullara bakacak olursak, şunu görüyorduk; yani, bizim en azından tespitimiz buydu. Türkiye ilginç bir kabuk değiştirme dönemini yaşıyordu; yani, aşağı yukarı 30-40 yıldır, yarım yüzyıla yakın bir zamandır yaşanmış olan bir modeller sistemi var, bir kent üretim sistemi var içinde farklı öğelerin ve farklı aktörlerin bulunduğu, bu, kendi kendisini bir şekilde yeniden üretmiş; fakat, bir tıkanma noktasına gelmiş. Artık, kendi kendisini, eski meşru biçimleriyle yeniden üretmiyor. Bugün, gecekondub, artık, bir meşruiyet alanı içinden çıkmış durumda. Nasıl çıkmış; yani, hukuken söylemiyorum bu söylediğimi sadece; zaten, hukuken her zaman meşruiyet alanının dışındaydı; ama, hukuken dışında olsa bile, en azından, insanların vicdanlarında meşruiyet dışı değildi; herkes biliyordu ki, bu gelen insanlara başka bir sunum biçimiyle bir şey sunulamadığı için, bunlar da, kendi bölgelerini yaratıyorlar deniliyordu; fakat, bugün, artık, işte, bütün bu mafya tartışmaları, konuşmaları... Tartışmaları demeyelim; mafyanın, artık günlük dilimize hangi sıklıkta yerleştiğini bir an düşünecek olursak; bunların artık, meşruiyet alanının dışına çıktığını görüyoruz; kendilerini eski biçimleriyle üretmiyorlar. Diğerk küçük üretim modellerinin de benzer tıkanmalar içinde olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, nüfus da arttığına ve

yoğunlaşmaya devam ettiğine göre, Türkiye'nin, artık, yeni bir kent üretim modeli ortaya koyması gerekiyor; kent üretim büyük modeli, büyük sistemi; bunun içinde birçok alt sistemleriyle ortaya koyması gerekiyordu. HABİTAT toplantısının zamanlaması - tesadüfen diyeceğim; çünkü, HABİTAT toplantısının tarihinin Türkiye'deki gelişmelerle doğrudan bir ilişkisi yok; ama- tesadüfen, tam da böyle eşikle, bir kabuk değiştirme eşiğiyle denk gelmiş durumdaydı ve Türkiye'de böyle bir kabuk değiştirmenin bazı işaretlerini veren bir süreç içinde yaşıyordu; fakat, şahsen -yani, bunu çok uzun boylu konuşmadık Danışma Kurulunda; ama- benim umudum, böyle bir süreç içinde HABİTAT'ın, söylem düzeyinde, tartışma düzeyinde bu kabuk değiştirme sürecini hızlandıracağı, onun bazı meşruiyet zeminlerine hazırlayacağı ve insanlar arasındaki, gruplar arasındaki bir yeni modeller zemini oluşturacağı yönündeydi, böyle bir umudum vardı; en azından bunun işaretlerini alırsak diye düşünüyordum; fakat, kişisel gözlemlerim, bütün bu HABİTAT tartışmaları, yazılı ve sözlü ve toplantılar süresince gözlediğim şey bunun tam tersi oldu; çünkü, bunun işareti ne olabildi diye baktığımda, illâ pozitif işaretleri olmaz, illâ bu dediğim şekilde dile getirilmeyebilir; ama, şöyle olabilir: Bunun, açık ve belirtik olmasa bile, örtük işaretleri olabilirdi, ancak, belki okunabilecek, satır aralarından okunabilecek örtük işaretleri olabilirdi. Bu örtük işaretlerinin benim kanaatime göre en önemli, öne çıkan şeyi de şu olabilirdi; insanların, daha ziyade grupların, aktörlerin, kendilerinin o güne kadar üstlenmiş olan işlevlerden de şikâyet eden, o işlevleri de sorgulayan, o işlevlerinin dışında da yeni rol arayışları içine girdikleri bir süreç olabilirdi. Emin olunuz, bu kadar çok HABİTAT toplantısına katıldım çeşitli biçimlerde, konuşmacı olarak, dinleyici olarak, tartışmacı olarak, bu kadar çeşitli medyatik ortamlarda, televizyonundan üç kişilik öğrenci topluluğuna kadar, bir kere bile, bir aktörün çıkıp, kendi o güne kadarki rolü hakkında ciddi bir şekilde düşünülmüş veya kendi kendisinden rahatsız bir tek kelime bile ettiğini duymadım. Herkes, Türkiye'nin artık malum olan, bugüne kadarki kentleşme modelinin yaratmış olduğu sorunların kabahatini karşısındakilerde buluyor; kendisinin dahil olmadığı, kendi dışında durmuş olan bir sistem içinde arıyor. Halbuki, Türkiye'nin kentleşme modelinin ilginç boyutlarından bir tanesi de, bu kentleşmenin modelatörleri ve yüklenicilerinin, çok üst düzeyde yüklenicilerinin olmamasıydı çok da özel bir şekilde. Güney Amerika'daki

ülkelerde olduğu gibi, Brezilya'da veya Arjantin'de olduğu gibi, bir toprak oligarşisi Türkiye'deki kentleşmeyi yönetmedi; küçük bir toprak sahipleri oligarşisi Türkiye'deki kentleşmeyi yönetmedi; küçük küçük yüzlerce aktör yönetti bu şeyi. Dolayısıyla kimse, aslında dışında değildi kentleşmenin; rantların dışında değildi, kaçak yapılaşmanın dışında değildi, rüşvet vermenin dışında değildi, bir kat daha çıkmaya çalışmanın dışında değildi; herkes bundan payını da almıştı, bu uğurda mücadele de etmişti, herkes bunun içindeydi. Bunun artık dışına çıkılabilmesi için... Ahlakçı bir şey de söylemiyorum, ahlakçılıkla ilgili değil; ama, bu, artık, tıkanıdığı için dışına çıkılabilirdi, bunun dışında bir arayışın işareti verilebilirdi; fakat, gördüğüm o ki, herkes, bütün olumsuzlukları kendi dışındaki süreçlere yüklemek durumundaydı. O zaman, doğrusu -şahsî değerlendirmemdir- şu yönde oldu: Türkiye, aslında, böyle bir kabuk değiştirmenin eşiğine gelmiş olmasına rağmen; çünkü, kent eskisi gibi yeniden üretilemiyor, bir başka türlü üretilmesi lazım; yani nesnel bir şey bu, ahlakla filan ilgisi yok, nesnel olarak ortaya çıkmış bir şey; bu eşiğe gelmiş olmasına rağmen nesnel olarak, öznel şartlar veya düşünsel platformda veya vicdani platformda veya kavrayış düzleminde henüz bunun araçlarını üretebilmiş bir aktörler gruplarından oluşmuyor veya bu toplantılardan böyle sonuçlar ortaya çıkmıyor diye bir sonuca vardım.

Ne olabilirdi bu yeni modeller; tıkanmış olan küçük üretim modelleri yerine geçebilecek olan modeller ne olabilirdi: Aslında, tanımadığımız şeyler değil. İki tür model var; bir tanesi imarlı bölgelerin sıhhileştirilmesi ve yenilenmesi gibi bir alan var bildiğimiz gibi; yani, mevcut stokun yenilenmesi; ki, bu da ikiye ayrılabilir kendisi içinde;

Birincisi; malum, gecekondular var; bunların sıhhileştirilmesi yönünde, bunların kentsel hizmetlerinin artırılması yönünde bir kanal olabilirdi.

İkincisi; tarihî bölgelerin, gecekonduların dışında kalan imarlı alanların sıhhileştirilmesi yönünde, artık, küçük küçük ve tek tek girişimler değil, daha toplu girişim, dayanışmaya dayanan, finansa dayanan büyük ölçekli girişimler olabilirdi; ikincisi de, toplu konut alanları uygulamaları olabilirdi örnekleri çok bildiğimiz.

Şimdi, tekrar başa dönecek olursam, Türkiye böyle bir ikili arada kalmışlığı yaşadı bence en iyi uygulamalar meselesi açısından da. Artık işlerlikte olan ve tıkanmış olan modelleri

açısından da bir en iyi uygulama örneği getirme şansı olmadı Türkiye'nin. İkincisi, ufukta görünen, artık eşiğinde olduğumuz yeni uygulamalar açısından da bir prototip model ortaya koyamadı. Bu, böyle modellerin olmadığı anlamına gelmez; birçok başarılı uygulama olduğunu -tabii ki, her başarı kısmidir; bütünsel, her şeyi içermiş bir başarı olamaz; ama- kendi içinde tutarlı olan, başarılı olan örnek olduğunu biliyoruz; fakat, böyle bir bağlam, bir yenilik arayışı içinde bir zemin oluşmadığı için, maalesef, böyle örnekleri sağlıklı tartışma ortamımız da olmadı. Nasıl oldu, tamamen en banal ve düşük zeminde ne oldu; herkes kendi yaptığı uygulamanın en iyi olduğu konusunda bir yarışa girdi. Siz bunlardan bahsediyorsunuz mesela, tipik bir ulusal komite toplantısı, birisi söz alıyor; diyelim ki, bir şirketin sahibi bu "hayır, bizim uygulamamız çok iyiydi, dünyadaki en iyi uygulamayı biz yaptık" diyor veya bu bir kooperatifin teknik danışmanı da olabilir. Yani, buradaki öne çıkma arzusunun gerçek olanla ve oturabileceği bağlamla hiçbir ilgisinin olmağı sonucu çıktı. Bence buradan saf bir ümitsiz sonuca ve bu kabuk değiştirmenin gerçekleşmeyeceği sonucuna varılmaz; sadece, iyi bir fırsat olan HABİTAT sürecinin iyi değerlendirilmediği sonucuna varılır. Zannediyorum ki, bu ortamlar, önümüzdeki yıllarda, şu anda kestiremeyeceğimiz, kestiremediğimiz bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Teşekkür ederim.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Teşekkür ederim.

Ortak çözümler aramak; çünkü, ortak bir mekânı paylaşıyoruz ve çözümler, tabii, herkesin istediği gibi olmaz; ne yazık ki, öyle bir lüks yok; herkesin ortak çözümler araması gerekir. Bu cins davranışlara çok fazla alışkın olduğumuz davranışlara; çünkü, alışılmış olan davranış, devletten beklemek, belediyeden beklemek, yapılmayınca da onlara kızmaktır; ama, başka çok fazla bir şey yapmamaktır. Halbuki, bizim yaşamımız kısa ve çok kıymetli ve devlet memurlarıyla belediye memurlarına kadar bırakılmayacak kadar ciddi bir konu, bırakılmayacak kadar değerli bir konu; onların ellerine teslim edilmeyecek kadar önemli bir konu; yani, yaparsa yapar, yapmazsa yapmaz, yapmazsa ne olacak... Yani, şiddet içinde, çirkinlikler içinde, pislik içinde mi yaşayacağız. Herkese düşen bir görev var.

Şimdi, bu iş, konut ve yerleşmeler diye başladı. Hâlâ da, dünyadaki yansıması, aşağı yukarı bu seviyede devam ediyor. Sadece Türkiye’de, bu daha derinleşmiştir, derinleştirilmeye çalışılmıştır ve sonunda, bir yerleşme ahlakı ve yönetim ahlakı noktasına gelmiştir ve sadece konut ve yerleşmelerle ilgili altyapı sorunları şu bu meselesinden çıkmıştır, bir çoğulcu demokrasi, temsili demokrasinin, hatta, demokrasisine hayran olduğumuz ülkelerde gelip dayandığı noktayı görüyoruz; buradan temsili demokrasinin gelip dayandığı sınır bilindiği için, buradan bir çoğulcu ve katılımcı demokrasiye doğru bir harekete yönelmiştir; yani, bunlar böyle yapalım diye değil; ama, ayrıntılı olarak bu meseleyi incelediğimiz zaman, ister istemez gelip dayandığımız bir noktadır. Yoksa, bu işte, temsili demokrasi yöntemiyle, seçtiğimiz insanlarla, yaşam kalitesi ve çevre kalitesi yükselseydi, yükselirdi; yükselmiyor... Demek ki, onunla olmuyor; o zaman, demek ki, bu aleti mükemmelleştirmek gerekiyor, çeşitlendirmek gerekiyor ve çok sahibi olan bir hale dönüştürmek gerekiyor.

Şimdi, ben, bu noktada, çok daha iyi bir noktada olduğumuzu düşünüyorum; çünkü, ne var elimizde; bir kere, küresel eylem planı var; yani, nedir bu; hükümetlerin hepsinin, 171 hükümetin taahhüt ettiği ve aralıkta, genel kurulda 185 ülkenin imza koyacağı, taahhüt edeceği bir taahhütler sistemi var; yani, bir küresel eylem planı var. Başka ne var; bir ulusal rapor ve ulusal eylem planı var. Ulusal rapor, durumu gözden geçiriyor ve buna dayalı olarak, 38 öncelikle bir ulusal eylem planı öneriliyor. Bu eylem planı, 38 tane öncelik içeriyor; her biri de, her konu için, konunun stratejik önemi, bunun çözüm yolu, bunun izleme yöntemi ve bu çözümde rol alacak aktörleri belirleyerek yapıyor. Tabii ki, mükemmelleştirilebilir, tabii ki geliştirilebilir; ama, elimizde yazılı bir hale getirilmiş ve Türkiye’de de en azından 70 yıllık bir birikimin sonunda ulaşılmış ve çeşitli aktörlerin uzlaşarak ortaya çıkardığı bir metin var. Bunun kıymetini bilelim; çünkü, biz “200 küsur tane kuruluşla bu işi yapacağız” dediğimiz zaman, herkes dedi ki: “Bu, bir kaos olur; bu, bir anarşi yaratır; yazılı bir metin dahi çıkarılamaz.” Yani, 5-10 kişiyle bir rapor yazmaya kalkan herkes, bu zorluğu bilir; ama, yapamaz denen şeyler yapılabiliyor; biraz zahmet etmek gerekiyor, çalışmak gerekiyor; yapılabiliyor. Bunlar da çok ümit verici tarafları;

bütün negatifiklere yahut problemleri görelim; ama, imkânları, fırsatları da görelim. İşte, bu yapılmıştır.

“Efendim, böyle bir rapor hazırlanırsa, bu, Hükümetten nasıl geçecektir” denilmiştir. İşte geçmiştir; Hükümet bunu almış. Beş tane bakanlığı, bu konuda ayrıntılı çalışma yapmak için görevlendirmiş; onlar çalışmaları yapmışlar; ondan sonra da, bunu kabul etmişlerdir; yani, resmî bir kabul prosedürü yok; ama -turnak içinde- benimsemiştir; dolayısıyla, Hükümet eliyle, Birleşmiş Milletlere, Türkiye’nin resmî raporu diye verilmiştir.

Şimdi, demek ki, biz, bir kere, bu eylem planını hemen uygulamaya başlayabiliriz. Bu 38 tane maddeden belki 28 tanesinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir aktör olarak yapılması gerekenler yazılı; işte, diyelim -rakamı tam hatırlamıyorum; ama- 28-30 tane yasada değişiklik. Bunu hemen yapabilir; bir aktör. Biz gittik Parlamento’ya, dedik ki: Siz, bir aktörsünüz, orada bunları taahhüt ettiniz.” Çünkü, bu Ulusal Komitede, parlamento içi komisyonuyla temsil ediliyor ve diğerleriyle yatay ilişkiler içinde ve eşit olarak. “Pekala siz aktör olarak görev yaparsınız” dedik “yaparız” dediler. Toplandılar, basın toplantısı yaptılar; hepsiyle ilgili yasa hazırlığı yapıyorlar veya yapmaları gerekir; ama, tabii ki, izleme komiteleriyle, bunu izlemek gerekir. Nitekim, Bodrum’da ilk yerel HABİTAT yapıldığında, ben, bunları anlattım; yetenek gerekir; çünkü, işte, bu iş böyledir; yani, beklerseniz, oluyorsa iyi; ama, olmuyorsa, tabii ki yetenek gerekir.

Şimdi, demek ki, ilimizde hemen uygulamaya başlanan bir şey; bütün aktörlere düşen görevler var ve her konuda ne yapılacağı konusunda bir şeyler var. Bu, tam sizin aklınıza uymayabilir; ama, bu, üzerinde uzlaşmış, dolayısıyla, çok kuvvetli arkasında kitlelerin olduğu ve meşruiyeti bulunan; çünkü, her kesimin katıldığı bir doküman olarak, bence, hemen uygulamaya başlanabilir.

Başka?.. Ulusal Komiteyi toplayacağız ve diyeceğiz ki: “Eğer, isterseniz, sürekli bir komite olun; bu sorunlar durdukça, siz de çalışmaya devam edin.” İlgilenenler katılsın, ilgisi azalanlar ayrılsın. Tamamen gönüllü ve ilgilenenlerce yürütülen bir çalışma olsun ve bir yıl içinde bir ulusal HABİTAT toplayalım; ona da, yerel HABİTAT’larla gidelim. Dolayısıyla, ulusal raporumuzu yerelleştirelim; çünkü, buna ihtiyaç var. Ulusal rapor,

tabî, ne de olsa, ulusal genellikte bir şeydir; bunun iş programlarına döndürülmesi lazım ve bunu da, oradaki insanlarla birlikte yapmamız lazım. Dolayısıyla burada, yerel Habitat'lar yoluyla, ulusal HABİTAT'a gitmek ve ulusal HABİTAT'ta, efendim, bu çok genel, pekala bunu ayrıntılandırırım, operasyonlar haline, iş programları haline getirelim, operasyonel bir hale getirelim. Sonra da, bu izleyelim; izleme komiteleri kuralım, izleme mekanizmaları kuralım ve izleyelim ve bu işleri yapalım. Dolayısıyla eyleme geçmek isteyen, harekete geçmek isteyen içinde elimde bunlar var, bu mekanizmalar var veya kurulmak üzere olan mekanizmalar var.

Peki, ulusal HABİTAT'lar ne yapacak: Ulusal HABİTAT'lar, iş programları, yerel HABİTAT gündemleri, tıpkı uluslararası bir HABİTAT gündemi gibi, yerel HABİTAT gündemleri yapacak. Bununla ilgili, biz, hemen, bir deney yaptık. Bir yer aldık; Bodrum; 11 köyü ve 11 mahallesiyle birlikte yarımada. Burada, daha önce, birbuçuk sene önce Bodrum geliştirme senaryoları diye bir çalışma yapılmıştır; dolayısıyla, oldukça konular hazırlıklıydı. Burada bir deney yapalım.

Şimdi, Birleşmiş Milletler de bize diyor ki: "Peki, bunları söylüyorsunuz; bunları nasıl yapacağız?" Biz dedi ki: "Yerel Habitat'ların doğrudan doğruya yapılması, zaten, uygulamasıdır; yani, gerçekten, HABİTAT'ın kararlarının ve orada geliştirilen düşüncelerin uygulamasıdır." Ne diyor: "Çünkü; çok aktörlüdür, pekala işler." 24 tane koza var Bodrumda, bunun içinde ortaklar var; işte, belediyesi, şusu busu; bütün ortaklarıyla birlikte 35-36 tane, bodrumun değişik kesimlerini temsil eden, mahallesini, köyünü veya problem merkezli; yani, özürülüleri, tekneçileri, balıkçıları, turizmle uğraşanları -her neyse- toplanıp, bir şey konuşup, bir şey üzerinde uzlaşmak.

Şimdi, burada, bu deneyi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun ikinci komite toplantısına yetiştirmek istedik. Oldukça hızlı bir çalışma dört aşamalı olarak yapıldı; üçü hazırlık toplantısı, bir büyük Bodrum kozası toplantısı ve bunu sonuçları da, Türkçe ve İngilizce yazıldı ve Birleşmiş Milletlere biz bunu götürdük, ikinci komiteye sunuş yaptık; çünkü, onlar "önümüzdeki yaz başlarında toplansak da, bu iş nasıl yapılıyor bir konuşsak" diyordu. Biz, bir şekilde yaptık ve onun üzerinde tartışma ve düşünce geliştirme imkânı var. Onun için, bize, biraz, bundan bahsetmek istiyorum. Şimdi, burada, bu iş nasıl

olacak, nasıl uygulanacak; sadece altyapı için şu yapılsın, bilmem ne için bu yapılsın değil; bunlar zaten yapılmakta olan şeyler ve bunlar, zaten, merkezî yönetimden veya yerel yönetimden beklenen şeyler. Peki, bir yerde yaşayan insanlar ne yapacak? Bence, yeni olan şey bu ve temel olan, temel farklılık burada.

Şimdi, burada, bir iki tanım getirmek gerekiyor. Birisi, bir kere, bir kamu alanı, bir de bir özel alan var. Bu konularda İlhan Tekeli ayrıntılı olarak yazıyor; ben, burada, çok basit olarak anlatmak istiyorum. Kamu alanı, pratikte, çok yakın zamana kadar, sadece devlet tarafından işgal edilmiş bir alandır; yani, kamu alanıyla kamu otoritesi, aslında, üst üste düşmektedir. Bir de, bunun dışında, özel alan vardır.

Şimdi, burada, yeni yaklaşımın getirdiği şey, bir sivil kamu alanının yaratılmasıdır; sivil bir kamu alanının yaratılmasıdır. Sivil kamu alanıyla, sivil otoritenin olduğu siyasî kamu alanı arasında da temel farklılıklar var. Nasıl farklılıklar var: Siyasî kamu alanında, diğer aktörleri dışlayıcı bir tutum vardır. Neden; çünkü, orada, güç, iktidar yoluyla elde edilir. İktidar ise, iktidar mücadelesiyle elde ediliyor; yani, siyasî platformda, siz, başkalarını tepelemek suretiyle kendi gücünüzü oluşturuyorsunuz. Halbuki sivil platformda, güç, uzlaşmayla elde ediliyor; eğer, uzlaşmazsanız, bir gücünüz yok; dolayısıyla, kullanabileceğiniz bir güç yok; hangi güçle, ne yapacaksınız; çok temel bir farklılık. Tabii ki, sivil platformla, sivil kamu alanıyla siyasî kamu alanı etkileşim içinde olacaktır; ama, şu belli ki, birbirinden çok farklı ahlaklara sahiptir; yani, birisinde gücü elde etmek için mücadele etmek zorundasınız. Gerçi, bu mücadelenin sonunda, mesela, gücünüz çok fazla olmayabilir, yüzde 20'lik bir destekle birinci olabilirsiniz; ama, başka türlü orada barınmanıza imkân yoktur. Halbuki, sivil alanda, ne kadar çok uzlaşma sağlarsanız, o kadar büyük bir güce sahipsiniz; çünkü, o kadar büyük bir kitleyi, yanınıza, arkanıza almış olursunuz.

Şimdi, burada, Bodrum'da kozalar olsun. Koza lafı da çok iyi bir laf. Bu, aslında, İstanbul'da çıkan bir laftır. Kokus, İngilizceden; mesela, kadınlar için, gençler için böyle gruplar vardı; biraz sesi ona benziyor; ama, çok da iyi icat edilmiş bir kelime koza; çünkü, o, üretilen bir şey ve yararlı bir şey; dolayısıyla, ancak içindekiler çalışırsa var olan, içindekiler çalışmazsa, olmayan bir şey. Burada, kozada, mesela, başkan yok,

kolaylaştırıcı var. Kolaylaştırıcılık, biraz, hamallık demek; yani, işi yüklenmek ve götürmeye çalışmak demek. Dikey hiyerarşik ilişki yok, yatay hiyerarşik ilişki var. Yatay ilişkiler içinde herkesin eşit olduğu bir ortam. Oylama yok, uzlaşma var. Orası bir çatışma alanı değil. Peki, çatışmayı gerektiren bir neden olursa, ne olacak; ayrı bir koza kurulabilir; çünkü, insanların, orada, uzlaşarak, bir toplu tüketimi sağlamak gibi bir niyetleri var. Bir toplu tüketim, bir sokağın, bir mahallenin, bir şehrin yaşanılır olması konusunda bir araya gelmişler veya bir sorunu çözmek; mesela, özürlü vatandaşlar, Bodrum'un her yerine ulaşmak istiyorlar; bazı yerleri ulaşamaz; her yerine ulaşmak istiyorlar. Böyle bir hedefleri var ve bunun için bir kozaları var. Her şeyde, her laf açıldığında "biz, oraya nasıl gideceğiz" diyorlar. Bence, çok iyi; çünkü, problemle karşı karşıya bir grup; hiç kimse, hiçbir memur, hiçbir profesyonel, bir özürlü kadar bir şehrin yerine ulaşıp ulaşılmama meselesini dert edinemez, mücadele edemez, düşünemez, tasarlayamaz, aklına gelmez. Onun için, bunun temel felsefesi, bir sorunla karşı karşıya olan insanların bununla ilgili, bunu kavramada en fazla avantaja sahip oldukları, bununla ilgili bir mücadele yürütmek gerekiyorsa, bunun için en büyük mücadeleyi verebilecek grup olması gibi şeyler önemli. Şimdi, dolayısıyla, bu kozalar var; 24 tane koza oluştu.

Sonra, bu kozaların bazıları, yerel, mekânsal, mahalle kozası, sokak kozası, köy kozası veya bunların çeşitli işbirlikleri halinde gönüllü katılımlarıyla daha büyük birimler halinde kozalar. Mesela, nihayet, hepsinin birden bulunduğu, bir Bodrum kozası var.

Peki, bir de ortaklar var. Kim bu ortaklar; daha önce belirli bir forma ulaşmış olan yapılar. Mesela, Mimarlar Odası, orada, bir ortak; çünkü, bir yasası var, kendine göre bir hiyerarşik ilişkisi var, kendine göre bir yasal düzenlemesi var. Aynı şekilde, belediye böyle bir kuruluş ve kaymakamlık da böyle bir kuruluş. Bütün bunlar ortak; ama, bu büyük koza içinde, ortaklar ve kozalar bir arada. Dolayısıyla, burada, gerçekten, tabii, ilginç deneyim yaşanıyor ve bunlarda, anlattığım kadar çok keyifli ve tatlı olmayabilir ileride; yani, tartışmalar olacak, uzlaşmaz çelişkiler olacak. Mesela, Bodrum'da 36 konulu bir iş programı hazırladılar; bir tanesini koza çözemedi. Ne yaptı; içlerinden bütün kozalardan birer kişi seçtiler ve "bunu çalışın da gelin" dediler. O da şuydu: Turizmciler, koylarda, koyun içinde tarla balıkçılığı olmasın istiyor; tarla balıkçıları da, orası için "orasi

bizim tarlamız, kamuya ait bir alan; biz, burada balık yetiştiririz” diyorlar. Onlar da, işte “yatlar gelemiyor, su kirleniyor” diyorlar; neyse, uzlaşamaz bir şey; ama, şunu uzlaştılar: Toplantı sonucunda, tekrar bir kozaya gelip ikinci gün dediler ki: “Bu konuda bilgimiz yetersiz, gördük bunu.” “Kirlenir” deniliyor; karşı taraf da diyor ki: “Derinlik bilmek kaç metreyi geçerse, kirlenmez; organiktir, balıklar bunu yer bitirir.” Dolayısıyla, burada bir bilgi eksikliği ortaya çıktı. Bir tartışma yıllardır sürüyor ve görülüyor ki, bilgi bazı yetersiz. Bu vesileyle, herkes konuştuğunu zaman bu çıkıyor. Sonunda, para verip bir araştırma yaptıracaktılar; onun sonuçlarına göre bir çözüm bulmaya çalışacaklar. Sonuçta uzlaşabilirler veya uzlaşamazlar. Şöyle şeyler yok; mutlaka uzlaşalım diye de bir şey yok; ama, karşılıklı iletişim içinde ve bilgiye dayalı görüş. Hani, Uğur Mumcu’nun dediği gibi “bilgi olmadan fikir olmaz” ama, Türkiye’de, birçok konuda, fikirlerin altına baktığımız zaman, bilgi yok. Klişe, bir kanaat. Onun için, insanlar birbirinden kopuk, ayrı, düşman, bir arada oturma imkânları bile yok. Ama, bunlar olabiliyor ve işte, bizim Ulusal Komitede oldu. Hiçbir şekilde aynı salonda olması mümkün olmayan, aynı lokantada olmasına imkân olmayan cinsten insanlar bir arada oldular; hatta, bazen, uzlaştılar. Uzlaşmaları da hemen gerekli değil, her şeyde uzlaşmaz; ama, uzlaşılacak şeyler vardır. Hiç olmazsa, bu fırsatları kaçırmamak gerekir.

Bunun sonunda ne yaptık; bu düşüncelerin söylenmesinin ötesinde, bu büyük kozada, herkes, sadece düşüncesini söylemedi; çünkü, o, herhangi bir toplantı olurdu. Her toplantıda, şu şunu yapsın, bu bunu yapsın, şöyle yapılsın diye konuşulurdu. Koza da “peki, sen ne yapacaksın” yani, herkes, kendisini... Mesela, çıktılar, dediler ki: “Her grup, konuşmasında, her öneri getiren, kendi taahhüdünü de söylemek zorunda.” Mesela, dediler ki: “Belediyenin TANSAS diye bir binası var orada; bunu, kültür ve sanat merkezi yapalım; çünkü, işte, tiyatrocular geliyor, yer bulunamıyor.” Belediye kalktı, taahhüt etti ve oradaki insanlara, bunu önerenlere dedi ki: “Pekala, ben, bunu vereyim; siz ne yapacaksınız.” Dediler ki: “İşte, biz de, parasını toplayacağız, bunun işini görüşeceğiz.” Bu da bir taahhüt; verilen sözler; bir aleniyet, açıkça, herkesin önünde verilen sözler. Bunlar son derece önemli ve dolayısıyla, her aktör, başka türlü temin edilemiyorsa, kendisinin mutlaka yapması gereken bir şey. Bence, son derece önemli;

çünkü, bizim sadece Ankara'dan yahut İstanbul'dan belirlenen, profesyonel değerlerle belirlediğimiz şeylere sığmayacak kadar çeşitli hayatlar, yaşamlar var ve şimdi, tabii, bu yaşamlar da çeşitleniyor, zenginleşiyor. Dolayısıyla, bir tek düzelikten bunu kurtarmak için, her yerde insanların kendilerinin problemlerini tanımlaması, tarif etmesi; sonra, ona, oradaki imkânlar, kendi imkânları çerçevesinde çözümler üretmesi, bu çözümlerin çeşitliliğini düşünün. İşte, en iyi uygulamalar çalışmasını sürekli hale getirebilirsek, her yıl, bu tecrübelerin arttığını düşünün. Bir problem, o probleme elli çeşit çözüm değişik yerlerde, değişik kültür kuşakları, değişik iklim kuşaklarında, değişik imkânların bulunduğu yerlerde böyle çözümler.

Tabii, bunun bir koşulu, hakikaten özgür insanların olmasıdır; yani, şu sistem nasıl çalışır. Yani, şöyle özgür insan dediğimiz; biz, genel olarak konuları tarif etmek, kişileri gruplamak, tasnif etmek; yani, her konuyu düşünmek yerine, böyle, kategorilerle meseleyi çözen bir yapıdan, hakikaten, bir birey olarak, hepsine bakarak dikkatle ve herkesi dinleyerek; çünkü, kozaların başarılı çalışması ve tabii ki, kozaların birlikte başarılı çalışabilmesi, insanların her türlü önyargıyı kenara bırakarak karşılıklı bilgi alışverişi ve iletişim içinde ve mutlaka ortak bir çözüm arama zihni, tavrıyla olaya yaklaşması sonucudur; çünkü, işte, ancak, uzlaşma böyle sağlanabilir ve uzlaşma sağlandığı zaman, bir güç oluşturuyor ve o güçle bazı şeyleri yaptırma olanağı var. Bunun zamanla siyasî kamu alanını da etkilemesi, dolayısıyla, temsili demokrasiden çoğulcu demokrasiye geçen yolların açılması da beklenebilir.

Kısaca, şöyle bitiriyorum: Biz, konut ve yerleşme diye başladığımız bu iş, gidip, bir yönetim, bir çoğulcu demokrasi biçimine oturdu. Bence de, gayet iyi oldu; çünkü, önünde sonunda, işte, çok aktörlülük, problemle karşı karşıya olanların problemi tarif etmeleri, ona çözüm aramada katkıda bulunması gibi düşünceleri de kattığınız zaman ulaşacağı nokta, tabii ki, orası.

O zaman, ben de konuşmamı, bu şekilde bitirmiş oluyorum. Bir tur konuştuk; zannediyorum, şimdi, sorular kısmına geçeceğiz. Verilen saati biraz -15-20 dakika- aştık galiba. Yarım saatle sınırlasak işin gidişine bağlı olarak.

İsterseniz, şimdi, soruları alalım.

SORU - Bugün öğleden sonra dinlediklerimiz arasında, çok büyük bir bütünlük izlememekteyiz. Şöyle ki: Çok da yazık; çünkü, toplantı geç başladığı için, sabahki toplantılara katılanlarla, öğleden sonraki toplantıya katılanlar arasında bir farklılık var. Daha ziyade öğleden sonraki toplantılarda konuşan arkadaşlarımız, başta Başkanının da yapmış olduğu açıklamalar, HABİTAT II'nin yasal ve idarî açıdan ne şekilde örgütlendiği, ne şekilde ele alındığını, bize, çok doğru olarak açıklıyor. Şu anda bir şey belirtmek isterim; HABİTAT II toplantısı, beklentilerin dışında, yabancı delegelerin ve katılımcıların da ifade ettikleri gibi, çok büyük bir başarıyla... Başarı stratejik olmayabilir o anlamda; ama, hiç olmazsa, lojistik olarak çok başarılı bir örnek verildi ve bu, zannedersem, bu ölçüde, Türkiye'de, ilk olarak yapıldı ve bu da çok geç ele alınmasına rağmen, bu neticeye varılması, herkesi şaşırttı ve bundan dolayı da, kendimi mutlu hissediyorum.

Buna mukabil, bütün arzulara rağmen, bu katılım dediğimiz şey, bizim bugünkü yaşadığımız idarî ve siyasî ortam içerisinde çok başarılı bir katılım fırsatı yaratıldığını zannetmiyorum. Bu da, bu yükümlülüğü yüklenenlerden gelmeyip, doğrudan doğruya, bizim demokratik sistemin işlememesinden kaynaklanan bir şey. Biraz evvel de Başkanın açıkladığı gibi, yerel yönetimler, merkezî yönetime karşı kendi müstakil çalışmalarını korumakla beraber, kendi çalışmalarına, hiçbir şekilde, sivil kuruluşların katılımını, kolaylıkla kabul etmiyorlar. Halbuki, HABİTAT II'nin bugünkü getirmiş olduğu en büyük yenilik, Birleşmiş Milletler ve sınırları içerisinde, bugüne kadar, ilk olarak sivil toplum kuruluşlarının ortak olarak katılmasıydı. Halbuki, bugün sabah yapılan konuşmalarda, evvela bu küreleşmenin aleyhinde bir sürü arkadaşlarımızın görüşlerini dinledik; aynı zamanda, küreleşmenin olumsuz taraflarını da önerileri getiren toplumlara yükledik; yani, netice itibariyle, kendimizi hiçbir şekilde suçlu hissetmeden, hep, bize getirilen önerileri, kendi aleyhimize bir silah olarak kabul ederek, kendimize düşen bir görev yokmuş gibi kabul ediyoruz. Bu bakımdan, sabah yapılan konuşmalara ve bu arada, bir de parodi dinledik -maalesef, kaybetmiş olduğumuz bir arkadaşımız tarafından hazırlanan bir parodi- Birleşmiş Milletlerin, HABİTAT II toplantısı nedeniyle öngördüğü

amaçları, hedefleri, gerek sürdürülebilir yaşam, gerek konut hakları gibi konuların, doğrudan doğruya sömürücü toplumların üçüncü dünya ülkelerine şu veya bir şekilde istismar etmek için ortaya sürdükleri bir araç olarak. İstismar etmek, tek taraflı istismar olmaz; bir istismar eden vardır, bir de istismar edilen vardır. Eğer, biz, bundan rahatsız oluyorsak, istismar edilmeme yolunu kendimiz bulmamız lazım; çünkü, bu gelişmiş memleketler de, kendi aralarında istismar ortamını yaratmaya çalışıyorlar.

Yalnız, şunu da belirtmek isterim: Mimar Sinan Üniversitesi çatısı altında yapılmakta olan çalışmalar var bir süreden beri ve bu çalışmaların ışığı altında da, hem HABİTAT II Genel Sekreterliğine veya Birleşmiş Milletlerin Genel Sekreterliğine bir öneride bulunduk; bu, ne dereceye kadar ütöpiktir, ne dereceye kadar gerçektir, hangi süreç içerisinde gerçekleşir bilmiyorum. Eğer, gerçekten bir ortaklık söz konusu ise, evvela, Birleşmiş Milletler, kendi bünyesi içerisinde bu ortaklığı gerçekleştirmesi lazım ki, millî komitelere bunun aktarılması gerekir; yani, kısacası, resmî toplantılarda delegeler yoluyla milletlerin temsil edilmesi yanından, ortak olarak kabul edilen kuruluşların da, delegeler yanında yer almasını önerdik. Bunun da, biraz sonra, belki, bir nüshasını size takdir ederiz.

Bunun yanında ve bunun dışında, yerel olarak ve ülkemiz çapında sivil toplum kuruluşları yasal esaslara dayanmadığı sürece; yani, bugün sabahleyin iddia edildiği gibi, hem akademisyenler hem sivil toplum kuruluşları, ancak, istişari rollerini müdafaa ettikleri veyahut da kabullendikleri takdirde, ortaklaşa çalışmalar yapılmayacaktır. Dolayısıyla benim bütün temennim, HABİTAT II'nin bize getirdiği kendi ülkemiz açısından en büyük özelliği, gerçekten bütün güçlerin aynı yasal haklarla ve gerçek ortak olarak bir arada çalışmasının ortamını hazırlamaktır.

Teşekkür ederim.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Teşekkür ederim.

Buyurun.

KENAN GÖÇER (Kent Dinamikleri Enstitüsü) - Ben, konuşmama başlamadan önce, kısa bir açıklamada bulunayım.

Belki, ülkemizde gerçekleştirilen HABİTAT ve bunun tüm Danışma Kurulu olsun ve tüm Danışma Kuruluyla birlikte, ekiplerinin dışarıda satılan kitapları olsun, doğrusu, böylesi bir araştırma ve bilgi birikimiyle aynı ülkede yaşamak gurur verici bir olay; ama, belki de, bu HABİTAT raporu, bütün raporların içerisinde, hem Türkiye açısından hem de diğer ülkelerle karşılaştırma açısından en katılımcı da olabilir, en demokratik olanı da olabilir; ama, yine de, dönüp dolanıp, sabah Polat Hoca'nın söylediği noktaya geliyoruz ki, bir süre sonra, iyi niyet mektubundan öteye gidemeyecektir; bunu da, şimdi vereceğim bir iki örnekle açıklamak istiyorum.

Birincisi şu: Aslında bu raporu okumadan da, sadece hedefler okunulduğunda, kendi içerisindeki çelişkileri tamamen ortaya koyuyor. Örneğin, globalleşme, sürdürülebilirlik, herkese bir konut ve aynı zamanda, Toplu Konut İdaresinin konut politikasını da ortaya koyduğumuzda, o kadar çok büyük çelişkiler ortada ki.

Birincisi şu: Eğer, herkese bir konut ilkesi HABİTAT 1930'larda yapılmış olsaydı, son derece anlamlı olabilirdi; çünkü, 1930'ların krizi, bizzat devletin katalizör olarak, girişimciler ve tüketiciler arasında bizzat katalizör olarak kendini ortaya koymuştur. Bu noktada, herkese bir konut, son derece rasyonel, son derece anlamlı bir karar olabilir; ama, 1970'lere geldiğimizde, 1920'ler 20 nci Yüzyılın başlarıysa, artık, bu yüzyıl, miyadını, 1970'lerde bitirmiştir; belki de geç başlamıştır; ama, 21 inci Yüzyılda belki bu özelliğinden dolayı, 1970'lerde başlamıştır diyebiliriz; ama, bu noktaya geldiğimizde, artık, 1930'ların krizinin çözüm nedeni, bizzat 1970'lerin krizinin nedeni olmuştur ki, metalaşamayan eğitim, ulaşım, sağlık ve başta konut, bizzat fordizmin krizidir ki, bu noktada, devlet işlevini ortadan kaldırıyor ve konut sorunu, temel işlevini ortadan kaldırıyor; yani, konutun bir sürü parametreleri vardır, ama, bunun içerisinde en önemli parametre olan barınma parametresinin yerini bir yatırım parametresi gündeme geliyor ki, bugünkü toplukonut idaresinin politikası da aynen budur.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Toplu Konut İdaresinin politikası nedir; affedersiniz?...

KENAN GÖÇER - Ha, ona geleceğim.

Şimdi, bu noktada, Türkiye'nin izlediği politika ise, dünyadaki kutuplaşmanın ikisinin de çok dışında, tamamen kendine özgü bir konut politikası olmuştur 1980'lere kadarki süre içerisinde. Ne Doğu blokunda olduğu gibi, bizzat girişimcilerin ya da konut üreticilerin bütün işlevini devlet yüklenmiştir ne de Batı Blokunda olduğu gibi, girişimcilik yerine, girişimciliğin altyapısını ve bunun içerisinde en önemlilerinden bir tanesini, konut sorununu devlet işlenmiştir; fakat, Türkiye'de, bu, tamamen serbest olarak bırakılmıştır. İhsan Hoca'nın dediği gibi, tamamen spontane gelişen, ne toprak oligarşisinin olduğu ne de güçlü bir üst organizasyonun olduğu bir olay söz konusu değildir. Bu gecekondular olgusu, aslında, kendi içerisinde korkunç bir dinamizm belirtiyordur ki, ben, 19 uncu Yüzyılla, özellikle 20 nci Yüzyılla karşılaştırdığımızda, konut sorununu, bütün dünyada, sanayileşmenin getirdiği problemler açısından en ucuz atlatan ülke olduğumuz iddia ediyorum. Hatta, Şehir Plancıları Odasının ilk bildirimlerde çok güzel bir şeyi vardı; bu, gecekondulardan öğreneceğimiz çok şey var. Ben, gerçekten, buna inanıyorum; konuyla bağlantısını kılmak açısından söylüyorum. Bir kere, çağdaş mimarların yaşadığı sorunlar olayı yaşanmamıştır; yabancılaşma olgusu...

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Çok affedersiniz, siz, bir tebliğ vermek niyetindeyseniz...

KENAN GÖÇER - Hayır... Hayır... Şu noktaya getireceğim:

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - ...bunları daha tasnifli, derli toplu anlatın; mesela, ben, anlamıyorum; onun için, lütfen, benim anlayabileceğim şekilde formüle eder misiniz. Eleştiriye eleştiri, soruysa soru; ama, anlaşılır bir şekilde. Bütün konulara açık, her türlü üretim süreçleri üzerinde düşünceleri anlatacaksanız... Çünkü, cevap vermek zorunda olduğum için, not almaya çalışıyorum.

KENAN GÖÇER - O zaman, şu şekilde söyleyeyim: Birincisi, bugün, konut sorununu çözmek amacıyla, bir HABİTAT organizasyonu gerçekleştiriliyor. HABİTAT organizasyonu gerçekleşirken en önemli hedeflerinden bir tanesi, herkese bir konut.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Öyle bir şey yok.

KENAN GÖÇER - Hedeflerinin içerisinde herkese bir konut diye bir şey yok mu?

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Hayır, hayır... Konut hakkı diye bir şey var.

KENAN GÖÇER - Hayır, sizin Danışma Kurulunuzun, ilk konuşan beyefendinin söylediği, herkese bir konut ilkesi, sürekli söylenen bir sözdü.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Hayır, herkese bir konut diye bir şey yok; herkesin barınma hakkı vardır, herkesin konut hakkı vardır.

KENAN GÖÇER - Herkesin barınma hakkı vardır; ama, Toplu Konut İdaresi, bugün, ürettiği konutları açık artırmayla satarak, İstanbul'da kentsel rantı daha da fazla artırarak, insanların, bizzat herkesin konut alma hakkını ortadan kaldıracabilecek bir politika izlemiştir; yani, sonuçta böyle bir durum söz konusu.

Sonra, HABİTAT süreci içerisinde yaşanan bir başka çelişkiye değinmek istiyorum. Örneğin, HABİTAT'ın yaşandığı gün içerisindeydi; sivil toplum örgütlerinin katılımı, merkezî devletin katılımı, bu olayda, bildiğimiz gibi, ülkemizde gerçekleştiriliyor. Tam da o sırada, İstanbul'un kuzeyinde, tam ormanlık alan içerisinde ve imar planlarına aykırı olarak, bir vakıfa bir üniversitenin açılış durumu söz konusu ve bunu Cumhurbaşkanı yapıyor. Şimdi, Cumhurbaşkanı, bir taraftan HABİTAT'ın Türkiye yapılmasının girişiminde bulunuyor; diğer taraftan da, HABİTAT'ın olma sürecinde, bir ormanlık alana, tamamen HABİTAT'ın en önemli ilkesiyle, sürdürülebilirlikle, yaşanabilirlikle çelişkili bir karar alınıyor. O sırada, bir sivil toplum örgütünün girişimini ben size söyleyeyim ve Türkiye'de en takdir edilen sivil toplum örgütlerinden bir tanesi; her gün televizyona çıkıp, Türkiye'nin çölleşmesinden bahseden bir sivil toplum örgütü, bu vâkıf tarafından finanse edildiği için, olayı desteklemiştir. Yani, işte size HABİTAT yapılıyor, işte Cumhurbaşkanı, işte size yaşanılabilirlik, sürdürülebilirlik, işte, sivil toplum örgütü.

Sorumu da açıklamış oldum; teşekkür ederim.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Çok teşekkür ederim.

Not aldım, cevap vereceğim.

SORU - ben, konuşmaların sabahki oturumuyla birlikte şu sonuca geldim: Şehir ve bölge planlaması ve kent planlaması bir bilim dalıdır Türkiye’de ve bilimsel sonuçlar üretir. Halbuki şehir planları, bu bilim dalından bağımsız bir şekilde üretilmektedir; yani, bir bilim dalının bilimsel olarak çıkması gereken sonuçlar üzerinde durulmuyor; şehir plan kararları bilimsel sonuçlara dayanmadan, herkes tarafından fikir üretilebilecek biçimde ele alınıyor. Sizin de konuşmanızda belirttiğiniz gibi, kozalar arası ilişkiler içerisinde yapılan tartışmalarda bilgisizliğin rol oynadığı ve bilimin, bilginin ön plana çıkması gerektiğini belirttiniz. O halde, burada, bu bilim kuruluşunun çatısı altında yapılan tartışmada, şehir ve bölge planlama bölümlerinin bilimsel karar üretebilme alanının genişletilmesi ve bunun sivil toplum örgütleri tarafından ve diğer kurumlar tarafından daha çok paylaşılar hale getirilmesi gereği ortaya çıkıyor.

Sabahki bir sonuç bildirgesinde, üniversiteler danışmanlık görevi alsın sonucuna varılmış. Bana göre, danışmanlık da sadece olayları analiz etmeden, incelemeye girmeden, yüzeysel bir fikir üretmektir. Sadece fikir üretilerek global stratejiler, tabii ki, konulabilir; ama, olayların esasına girmeden, her olay kendi içerisinde analiz edilmeden, bilimsel tarafları tartışılmadan, sizin söylediğiniz gibi kozalar içerisinde, farklı gruplar içerisinde bilimselliği tartışılarak ortaya çıkarılmadan alınacak sonuçlarda, kent planlamasında hiçbir zaman sonuca varamayacağımızı düşünüyorum ve bu konunun, bu toplantının sonucu olarak vurgulanmasında yarar gördüğümü bildiriyorum.

Teşekkür ediyorum.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Teşekkür ederim.

SORU - Sormak istediğimi iki tane soru var: Bunlardan birisi, izleme komitelerinden bahsedildi. İzleme komitelerinin oluşumu hakkında biraz daha açıklayıcı bilgi verir misiniz? Çünkü, sivil toplum kuruluşlarına önemli roller tanınmaktadır. Önemli roller tanınan böyle bir ortamda, izleme komiteleri nasıl oluşacaktır ve ne düşünüyorsunuz. Burada izleme komitelerinin oluşmasında kamunun kolaylaştırıcı ne gibi rolü olacaktır.

Bir diğer sorunsa, yine sivil toplum kuruluşlarının bir rol değişimi söz konusu; bundan bahsettiniz. Bu değişen rolleri içinde, tabii, siyasal otoritelere ve kamu yönetimine önemli

görevler düşmektedir. Bugün için en önemli görevi, bunların yapabilir kılınmasıdır. Bu konuda yeni adımlar atıldı mı HABİTAT'tan bu yana; atılması düşünülen adımlar varsa, nelerdir. Bunu somuta indirerseniz, sevinirim.

Teşekkür ederim.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Teşekkür ederim.

Şu anda başka soru yok. İsterseniz, bu kadar kısmın üzerinde bir konuşalım; yine, soru olursa, alırız.

Ben, bir şeyler söyleyeceğim; ondan sonra, konuşmak isteyen arkadaşlarımız, lütfen, bu konuda bir şeyler söylesinler.

Şimdi, sondan başlayarak; çünkü, onu en iyi şekilde hatırlıyoruz.

Sivil toplum kuruluşlarının bir rol değişimi... Aslında, birinci ve ikinci sorularımızı belki birlikte cevaplamak lazım.

Bu izleme komiteleri, aslında, yerel HABİTAT'lar; yani, hem kendi çevresiyle ilgili düşünceleri paylaşıyor o çevrede bulunan değişik gruplarla ve sonunda, uzlaşma sonucu, bir iş programı ortaya çıkıyor. Peki, bu iş programının ortaya çıkarılmasından sonra yapılacak nedir; burada, iş programındaki işlerin gerçekleştirilmesidir. Herkese düşen roller var; işte, belediye şöyle yapacak, merkezi yönetimde şu iş takip edilecek veya oradaki insanlar toplanacaklar, para toplayacaklar, bu işi yaptıracaklar veya şehir içinde çocuk oyun alanları. Mesela, çocuk kozası var Bodrum'da; onlar, hep "şunu istiyoruz, bunu istiyoruz" diyorlar. Biz dedik ki: "Çocuklar, çocuk alanı mı istiyorsunuz; gidin şehri dolaşın -tabii, Bodrum, onların yapabileceği büyüklükte- ne kadar oynamak istediğiniz yer varsa, bunları tespit edin; yanınıza da bir şehir plancısı var orada, gençlik kozasında, onu alın, haritaya işaret ettirin; ondan sonra, gelin bakalım. Gidin ortağımız belediyeye, bakalım, bunlardan hangisi olabilir. Mülkiyet durumu nedir, bunlara bakacaksınız; çünkü, problem doğuracak olan onlar, talep onlarda."

Bunu, bir önceki soruyla da ilişkilendireyim. Burada bilimsellik şöyle bir şey: Bir talep var, bir talep grubu var. Bu talebi gerçekleştirmek, talebi karşılamak, bizim görevimiz.

Bunu, bilim yoluyla yaparız, pratik yoluyla yaparız; hepsiyle yaparız; ama, tabii ki, bir talep grubu var; neticede, onun kullanıcısı onlar. Onları ihmal eden hiçbir bilimsel çalışma olamaz; yani, o aktöre, sen çalışma olamaz. Bilimsel yöntem çalışmaları olabilir soyut düzeyde; ama, tabii ki, bu, bir uygulama meselesidir; insanların yaşamıyla, yaşamlarının düzenlenmesiyle ve yaşadıkları yerin düzenlenmesiyle ilgili bir uygulama mesleğidir; bu, aynı zamanda da, bir meslektir ve tabii ki, burada, müşteri diyelim kaba tabirle, talep grubu var. Bunun ihtiyacını karşılamak için, biz, bir mesleğe sahibiz. Bu, onlara teslim olmak demek değil. Ne biliyorsak, bilim dediğimiz dünya birikimini bir kenara koyup, onların her istediğini yapmak demek değil; ama, onu müzakere etmek, işte, o dünya birikiminden o insanları yararlandırmak; ama, tabii ki, onların kendi yaşam çevreleri ve yaşam süreleri, kendi ve çocuklarının yaşayacağı çevrenin düzenlenmesinde onlara bu rolü oynatmak.

Şimdi, ben, bu konuda, yapabilir kılma nasıl olacak: Benim Hükümete bir önerim var; diyorum ki: Bir fon oluşturalım; çünkü, kapasite artırmak birkaç türlü olabilir. Bir, mevzuatla bunların önünü açarsınız -şu anda tanımsız.- mevzuatla haklar verirsiniz. Ne bileyim; belediye meclisine belirli oranda katılma hakkı da verirsiniz veya bütün kararlarda, bir şekilde, belirli bir oranda, belki oy hakkı değil; ama, söz hakkı verirsiniz. Yani, bunlar yapılabilir; mesela, Birleşmiş Milletler yaptı daha önceki soruyla ilgili olarak. Birleşmiş Milletler, ilk soruyla ilgili olarak, ilk defa İstanbul toplantısına gelirken, büyükşehir belediye başkanlarına söz hakkı verdi Genel Kurulda. Oy hakkı vermeye imkân yok; çünkü, devletlerarası bir kuruluş; ama, bu hazırlık toplantıları sırasındaki tartışmalarda, bizim de katıldığımız ve bizim de söylediğimiz şuydu: Bazı şehirler var ki, bazı ülkelerden büyük ve aslına bakarsanız, sayısı da az değil; Avrupa'yı bile düşünürseniz, birçok şehir, yedi sekiz tane Avrupa ülkesinden büyük bugün. Peki, bunları dışta bırakan olur mu; olmaz. Bu karar alındı; belki, daha sonra oy hakkı da tanınacak. Daha doğrusu, bu arada, başka gelişmeler de oluyor; mesela, İstanbul'da, biliyorsunuz, 50 tane forum vardı, bu forumlardan bir tanesi, yerel yönetimler, kentler forumuydu. Kentler forumunda vardıkları sonuç; bu Birleşmiş Milletler ölmüştür, bunlar, ülkeler, kendi tarihî problemleri nedeniyle bir türlü uzlaşamıyorlar, sorunlara yaklaşamıyorlar;

halbuki, kentler arasında böyle bir şey yok; o yüzden, bir dünya kentler birliği kuralım Birleşmiş Milletler gibi. Bununla ilgili görevlendirmeyi bile yaptılar. San Diego Belediye Başkanını da başkan seçtiler. Şimdi, ütopya gibi görünüyor; ama, iş beliriyor; yani, Birleşmiş Milletler, işte, gruplar, paktlar, düşmanlıklar vesaire. Halbuki, kentler arasında böyle bir şey yok, kentler bunu yapabilir; bunu böyle götürüyorlar; dolayısıyla, burada, sivil toplum kuruluşları var. Tabii, bu değişme yapılırken, diyelim, sivil toplum kuruluşu kurulmuş, gönüllü kuruluş kurulmuş; bunlar arasında eşitsizlikler var. Nişantaşı derneği ile yahut oradaki sivil toplum kuruluşuyla, Diyarbakır çevre gönüllüleri aynı imkanlara sahip değil; ama, aynı yaşam haklarına sahipler. Peki, burada, ne olacak; burada, işlerini başarabilmeleri için, yetişebilmek için, küçük küçük zaferlere ihtiyaç var; çünkü, ilgi öyle toplanır ve öyle devam eder. Hiçbir şey yapmadan, belirli bir organizasyon, uzun süre ayakta kalamaz. İşlevini yerine getirdiği zaman, gelişir, büyür veya canlılığını korur. Dolayısıyla, bununla ilgili bir fonda; mesela, belediyelere aktarılan her paranın ve belediyelerce yapılacak, merkezî yönetim tarafından finanse edilecek her projeye, koşul olarak, sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklık konulabilir ve bu da, mesela, Dünya Bankasının üçüncü en yüksek adamı tarafından, İstanbul konferansında açıklandı; dediler ki: Biz, şehirlerle ilgili olarak kaynağımızı üç katına çıkarıyoruz; 5 yıl içinde 15 milyar dolarlık kredi vereceğiz ve bunda da, desantralizasyon ve katılım şartlarını arayacağız. Hatta, merkezî yönetimlerle değil, belediyelerle çalışacağız ve belediyelerde de, NGO'ların ve CBO'ların katılım koşulunu koyacağız. Biz, Türkiye'de de aynı şeyi yapabiliriz; diyebiliriz ki: Biz, bu fonları kullanırken, siz, oradaki sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çalışacaksınız. Tabii, işte, bu alışkanlıklar durup dururken olmuyor; biraz baştan kolaylaştırıcı rolleri de oynamak gerekiyor.

Şimdi "bu raporda bazı çelişkiler var" deniliyor. Olabilir; çünkü, bu kadar çok sayıda kuruluş bir araya gelmiş ve aslında, ilk defa böyle bir şey oluyor. Belki, ileride, bu pratik sürdürüldükçe; yani, mesela, Türkiye'nin her önemli sorununu böyle konuştuğumuz; mesela, Anayasayı böyle çalışmalarla, toplumun her kesiminin görüşlerini alarak hazırlanmaya soyunsak, iki sene sürse -birçok ülkede olduğu gibi- Türkiye'nin her önemli sorununu, toplumun her kesimini temsil eden bu kuruluşlarla konuşmaya çalışsak; sonunda, bu

pratikler, çoğulcu demokrasi pratikleri, bize mesafe aldırır, çelişkiler azalabilir. Şimdi, olabilir... Doğrusunu isterseniz, bu çelişki, hem büyük bir katılım hem iç tutarlılığı yüksek bir rapor oluşturma amacını da gayet tabî taşıyorduk. Hatta, bunun için, işte, Danışma Kurulu adı altında altı kişilik bir mutfak oluşturduk ve bu mutfak, çok ağır bir iş yaptı; her sefer, 1 500-2 00 sayfalık 60-70 tane raporu okumak ve ondan sonra, bunlar arasındaki tekrarları bakmak, çelişkileri uzlaşabilir hale getirmek; bir sonraki toplantıdan önce basılı olarak göndermek ve sonra, ondan sonraki toplantıda bu çelişkileri bir uzlaşmaya çevirmeye çalışmak; tabî ki, uzlaşıyor, uzlaşıyor, devam ediyor; ama, her altı toplantının arasında olanlar bunlardır.

Bütün bunlara rağmen, çelişkili gibi görünen şeyler olabilir. Ben, doğrusunu isterseniz, tam o görüşe katılmıyorum; ama, tabî ki, siz okumuş, öyle anlamışsanız, buna söyleyecek bir şeyim yok.

Demin, arada söylediğim gibi, herkese bir konut diye bir şey yok; konut hakkını tanımak var. Bizim Anayasamızın 57 nci maddesinde, zaten, konut hakkı tanınmaktadır; dünyada da, 58 ülkede, konut hakkı, anayasalarla tanınmıştır. Bu, baştan Nairobi toplantısında, özellikle ikinci hazırlık toplantısında Amerika'nın bir çıkışıyla gündeme geldi ve problemliler olarak İstanbul'a kadar geldi. Orada, buna, bunlar, kendilerince haklı nedenlerle karşı çıktılar; çünkü, oradaki hak, hukukî bir haktır; yani, orada bir morges sistemi var, herkes, evini, bu morges sistemiyle elde ediyor. Eğer, konut hakkı diye bir şey olursa ve Amerika da buna imzayı atarsa, herkes, mahkemelerde dava açıp, bütün bunlardan kurtulabilir; morges sistemi çökebilir. Tabî, mahkemeye gidince, mahkeme karar alınca, ciddi bir şey. Bizde, tabî, böyle şeyler yok; dolayısıyla, diğer taraftan da, tabî, 77'ler, Çin, biz de Türkiye olarak -zaten, 'Anayasamızda var- yüklendik. Sonra, İstanbul öncesi bir komite toplantısı yapıldı ve orada bir uzlaşma sağlandı. Bu uzlaşma, büyük ölçüde, bizim Anayasadakine benzer bir uzlaşmadır; yani, bunlar, devletin görevidir; herkesin konut hakkı vardır ve herkesin konut hakkını sağlama görevi de devletindir; devlet, imkânlar ölçüsünde bunu sağlar. Kuzey Avrupa ülkelerinin bu konuya yaklaşımı, konut hakkını mülkiyet hakkı olarak ifade etmektir. Doğrusu, biz, buna karşı çıktık; çünkü, herkesin bir konuta, tapulu bir mülke sahip olması diye algılamaya gerek

yok; herkese oturabileceği bir konut, ödeyebileceği bir kira düzeyinde veya satın alabileceği bir konut olabilir ve kendi tercihi konut almak olmayabilir de; yani, bunu mülkiyet olarak koymak, fazladan zorluk çıkarmaktır. Dolayısıyla, konut hakkının yorumu, hâlâ, böyle; toplantılarda, her konuşmacı başka şekilde yorumluyor; ama, sonunda, bunun hukukî anlamda; yani, bu hükümet buna imza koymuştur, ver bakalım konutu diye mahkemeye gitme imkânı şu anda yok bu İstanbul Konferansı sonrasındaki dokümanlarda da; fakat, herkesin konut hakkı var; devletler, hükümetler, bu konuda ellerinden geleni yapmalıdır; her türlü mevzuatı açmalıdır, her türlü imkânı kullanmalıdır, uluslararası finans merkezleri de, bunu finanse etmek için kolları sıvamalıdır düzeyinde, değil mi? Bilmiyorum, büyük ölçüde, bu konuda, daha çok şey söyleyebilirim.

Şimdi, bu arada, Toplu Konut İdaresinin bir uygulaması söz konusu edildi. Kısaca bilgi vereyim: Toplu Konut İdaresi 1 milyon 14 bin kişiye konut kredisi vermiştir 12 yıldır ve 902 bin konut tamamlanmış, vatandaşlar evine girmiştir, ne yapmışsa, yapmıştır. Aradaki fark kadar olan bütün konutlar, şu anda kredilendirilmektedir; bir.

İki; 34 bin tane, doğrudan, Halkalı, Eryaman, İzmir, Diyarbakır, Şırnak, Hakkari, buralarda konut yapmıştır ve bunları, karı koca asgarî ücret alan bir ailenin alabileceği fiyatlara satmıştır; 1,5-2 milyon lira aylık taksitlerle Halkalı'da konut edinildiğini, herhalde, biliyorsunuz. Yani, ucuza mal etmiştir; yani, Bayındırlık Bakanlığının sosyal konutlarının yüzde 40 altına mal etmiştir, maliyetine satmıştır ve yüzde 65'ini 12 yıla kadar kredilendirerek satmıştır.

Belediyelerle birlikte 27 bin konut yapmıştır; ayrıca, yeni bir yönetmelikle, 36 belediyeyle bir başka 27 bin konut da, şu anda inşa halindedir. Dolayısıyla, burada, Ataköy'e gelince; Ataköy Emlak Bankası tarafından yapılmış. Toplu Konut Fonundan, Emlak Bankasının bilançosunu düzeltmek için bir para aktarılmış; bunun karşılığı olarak, mal olarak da, 1 000 tane Ataköy konutu gösterilmiş. Ataköy konutu için iki türlü davranış yapılabilirdi. Bir, onu sosyal konut gibi satmak. Daha önce, 2 bin konutu öyle satmıştı Emlak Bankası; yani, 10 yıl vadeli, yüzde 60'ı kredili olarak. Bu, şunu sağlamak demektir: Hemen ertesi gün 3 milyar lira farkla birine devredebilirsiniz konutu. Nitekim, bunlar olmuştur. Bunlar, lüks konut; çünkü, yeri iyi. Biz ne yaptık; biz, bunları, açık artırmayla sattık. Değerine

satmak demek; değerine sattık. Peki, bu parayı ne yaptık; son satışı söyleyeyim: 154 konut sattım; aynı günde 640 milyar lirayı aldım -alanlar da sevinçten ağlayarak alıyorlar-gittim, Diyarbakır'da, 2 050 konuta başladım. Bir günde alınan 640 milyar lira, iki senede ödenen 2 trilyona eşit ve işte, oradaki 2 050 konut, 154 konut karşılığı yapılmıştır. Diğerlerini ne yaptık; Halkalı'da 3 bin konut yaptık, Ankara'da 7 200 konut yaptık; 3 bin konut da ondan önce yaptık; 11 bin konut yaptık. Bize para filan bütçeden gelmiyor; biz, işte bunlardan para kazanıyoruz. Şimdi, bunun tersini yapsaydık, bu aradaki spekülâtif kâr, oradaki emlakçıların olacaktı; ama, şimdi, açık artırmayla, herkesin gözü önünde, hiç kimse gık demedi.

İki türlü satış yaptık; bir, sosyal konut satıyoruz, maliyetine ve kredili ve tabîî, talep, 10 misli, 20 misli olduğu için, çıkartıyoruz, bütün talebi alıyoruz, Millî Piyangoya kura çektiyoruz; kimse bir şey söylemiyor.

İki, eğer, bir mal, piyasa içinde satılabilir bir durumdaysa, çapraz finansman denilen sistemi kullanıyoruz, bunu, bu değer fiyatına satıyoruz; onunla, bir konut yerine, 10 tane konut yapıyoruz, geçip gidiyoruz; yani, yaptığımız şey budur. Dolayısıyla, söylediğiniz şey, bizim genel konut üretme politikamızın içinde, sadece o parçaya bakarsanız, böyle yanılgılar olabilir; ama, tümüne bakarsanız, onun içinde bir anlamı olduğunu düşünüyorum.

Sivil toplum kuruluşlarından bir tanesinin şöyle veya böyle yapması, sivil toplum kuruluşlarının öne çıkarılmasını, bence engellemez. Biz, sivil bir toplum olmalıyız; yani, niçin biz idare edilelim, niçin, kendi kendimizi idare etmeyelim. Bence, bütün yüzeysel gözlemlerin tersine göstergelerine rağmen, Türkiye, kendi kendisini idare edebilecek bir erişkinlik seviyesindedir; yani, uzun yıllar bu olmuştur; çok uzun bir zaman, kendi kendisini idare etmiştir; yerel olarak tabîî. Geriye doğru bakarsanız, daha desantralize bir yapı vardır; daha sonra, daha merkezî bir yapı oluştu.

Bence, bu olabilir. Bunda, insanların birtakım ihtiyaçları arasında, kimlikli ve onurlu olmak da var; yani, kendi idaresini başkalarına bırakmak; yani, düşünün, bir yer, bir ilçe ve buradaki insanlarla ilgili her kararı, Ankara'da bir şube müdürü veriyor. Bakın, ben,

merkezî yönetimde 35 yıldır çalışan bir bürokratım. Merkezî yönetim demek, şube müdürü demektir; ondan sonrası, paraf üzerinden işlem yapılır. Herkes birbirini parafını atarak imza atar yahut paraf atar ve bir problemle karşı karşıya. Bir yer; oradaki fırsatları, Ankara'daki adamın görmesine imkân yoktur ve oradaki özellikleri, oradaki hakikaten sahip çıkılması gereken şeyleri, uzaktakiler göremez ve oradaki problemleri tarif de başkadır.

Peki, konut problemi diyoruz. Konut problemi, tek bir tanımı olan bir şey mi; her yerde farklıdır, her yerde konut farklıdır, her yerde, konuttan anlaşılan şey farklıdır. İşte, biz, bu kez, bu cins işleri sivil bir toplum olarak ele alma alışkanlığında olmadığımız için, Ankara'daki tip projelerle hâlâ yürütüyoruz. Bundan, herhalde, herkes şikayetçidir; yani, tek düze. Halbuki, bu ülke çeşitli, zengin, çeşitliliği var. Bunları ortaya çıkarmak ve bunları mekâna yansıtmak, ülkeyi büyütür, zenginleştirir; çünkü, her yerde farklı bir şey; hepsini toplayarak gezersiniz, değişik mekân ihtiyaçları, değişik şeyler.

Neyse, uzatmayayım; ama, bir, beş, on, elli tane sivil toplum kuruluşu kötü bir şey yapmazsa, tabii, işte, elli tane namussuz çıktı, insanlardan ümit kesmek gibi bir şey. Dolayısıyla, bence, buna inanmaya devam edelim, bunları işletmeye çalışalım. Bunların kolay olduğunu kimse söylemiyor; tabii ki, zor; çünkü, kendi kendimizi idare etmeye daha alışmamışız; ama, bunlar, buluş çağındaki çocuklar gibi; ama, kaç yaşına kadar onun için karar vermeye devam edebilirsiniz. Bırakın, yanlışlarını yapsınlar ve doğru karar vermeyi öğrensinler; bunun başka çaresi yoktur. Zaten, buna hayır dersenez, demokratik bir rejime nasıl evet diyeceksiniz.

Benim söyleyeceklerim bu kadar. Belki atlamışım; ama, burada kesiyorum.

PROF. ALİ TÜREL - Şimdi, bu bizim ulusal rapor konusunda, özellikle siyasal yapılarla ilişki kurmak ve konsensüs sürekliliğini sağlamak şeklinde, sabah, Sayın Polat Sökmen'in eleştirileri oldu. Aslında, bu konuda bazı sorular da bugün öğleden sonra eklendi.

Aslında, bizim yaşadığımız ulusal rapor hazırlanma deneyimi, bugüne kadar dünyada pek örneği olan bir deneyim değil. Bir defa, katılım, daha önce bahsettiğim gibi, kent

düzeyinde, kentlerin stratejik planlarını belirlemek, altyapı koordinasyonlarını sağlamak vesaire gibi veya planlama sürecine temsili demokrasinin yeterli olmadığı, şumullü rasyonel planın yeterli olmadığı durumlarda, gerek hedef belirleme gerek karar süreçlerinde katılmak gibi daha dar anlamli uygulamaları vardı; ama, ilk defa, çok geniş bir alanda, çok geniş kitlelerin, kuruluşların katılımıyla, bir ulusal rapor hazırlama deneyimi yaşandı.

Türkiye’de, siyasal partiler, hiçbir hükümet, tek başına siyasî güç olarak -benim izlediğim- bu rapor hazırlamaya o anlamda katılmadı; daha çok, bürokratlar düzeyinde katıldı; ama, raporu hazırlamaya başladığımızdan bugüne kadar, üç değişik hükümet iktidara geldi ve bugün, üçüncü ve çok farklı bir hükümetin işbaşında olduğu bir siyasî süreci yaşıyoruz. Şimdi, belki, bunun, raporun ve ulusal eylem planının uygulanması açısından belirli avantajları da olabilir; zira, doküman, özü itibariyle, daha teknik nitelikte bir doküman olabilir; bu, bir eleştiri olarak sabah getirildi; ama, hiçbir siyasî partiyle doğrudan ilişkilendirilemeyecek bir doküman olması, bizim gibi siyasî el değiştirmelerin çok hızlı olduğu ülkede, inanın, bu raporun uygulanması açısından belirli avantajların sahibidir.

Şimdi, bu katılım meselesi, burada, bence, en önemli işlevlerinden bir tanesi, bu hedeflerin, ulusal eylem planında ortaya konulan projelerin, hedeflerin, amaçların, uygulanması konusunda hem girişimde bulunmak hem de bunun izleyicisi olmak, bunların hayata geçirilmesini izlemek, denetlemek, baskı oluşturmak. Dolayısıyla, yani, hazırlanış şekliyle, bizim ülkede, maalesef, belki, avantaj olarak da düşünebilir; siyasî partilerin doğrudan içinde olmadıkları bir katılım süreci yaşadı; ama, mesela, İsveç’teki durumu biliyoruz; her partiden oluşan 35 parlamenter, bu ulusal komiteye katılıyor, ulusal eylem planı ve rapor parlamentoda onaylandıktan sonra konferansa sunuluyor. Bizde böyle bir süreç yaşamadık; ama, belki daha teknik bir doküman olarak çıktı; fakat, her partinin, her hükümetin kendi programına da çok ters düşmeyen, çok geniş katılımı hazırladığı için arkasında belirli demokratik sürecin olduğu bir dokümanı hayata geçirme konusunda kolaylayıcı bir dokümandır diye düşünüyorum.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ - Peki, bize verilen zamanı 9 dakika geçtik. Sayın Çubuk da geldiler; çünkü, bundan sonra da bir program var. Onun için, izin verirsiniz, ben, burada kapatıyorum.

Bu arada, komite Danışma Kurulu üyelerimizden burada olmayan Prof. İlhan Tekeli, Dr. Nejat Erder ve Toplu Konut İdaresi Başkan Yardımcısı Evsa Evrengil'e de, çalışmaları için, burada bulunan arkadaşlarımızla birlikte onları da hatırlayarak, onlara da teşekkür ediyorum.

Dikkatleriniz ve sabrınız için, teşekkür ediyorum.

9. Bölüm

Kent, Kültür, Toplumsal Uyum ve Demokrasi Panel Sonuçlarının Genel Değerlendirilmesi

Oturum Başkanı: Prof.Dr.Mehmet Çubuk

Toplumsal Uyum İçin Sosyal Arayışlar

Toplumsal Uyum İçin Kültürel Arayışlar

Kent ve Demokrasi Arayışları

PROF. DR. MEHMET ÇUBUK - Ne yazık ki, engelleri dolayısıyla, bu son oturuma önceki oturum başkanları katılamıyorlar. Ancak, o oturumlara raportörlük yapan arkadaşlarımız, oturum başkanlarının yerine kendi oturum tartışma sonuçlarını kısaca size sunacaklar. Sonra, ben, bir genel değerlendirme yapmaya çalışacağım. Kongre konusunu seçerken neyi hedeflediğimizi, neyi amaçladığımızı ve sonuçta nereye geldiğimizi ortaya koyacağım. Çıkan malzeme nedir? Bunu dana geliştirmeden önce, ortaya çıkan bu malzemeyi, çok genel hatlarıyla sunmaya çalışacağım.

Panel oturumlarındaki sırayı takip ederek, sosyal arayışlarla ilgili panelin ortaya koyduğu malzemeyi sunmak üzere, sözü, Sayın Nuran Yavuz'a veriyorum. Sonra, kültürel arayışlar ve sonra da kent ve demokrasi arayışları için sunuş yapılacaktır.

Buyurun.

NURAN YAVUZ - İlk gün yapılan "Toplumsal Uyum İçin Sosyal Arayışlar Paneli" ni, Ayşe Öncü, moderatör olarak örgütledi ve katıldı.

Bu panel, küreselleşme sürecinin topluma yansımaları ve bunun sonucundaki temel iki kavram üzerine kuruldu. Bunların birincisi, polarizasyon; yani, kutuplaşma, ikincisi ise, parçalanmaydı. Kutuplaşma, iktisadî değişme sonucu, küresel ve yerel güçlerin karşıtlığı biçiminde konuldu; parçalanma ise, devletin geri çekilmesi sonucu, kent düzeyindeki kültürel bölünmeler olarak tanımlandı; yani, panelin tümü, bu iki kavram çevresinde oluşturuldu.

İlk söz alan konuşmacı Dr. Asu Aksoy "Küreselleşme ve İstanbul'da Eşitsiz Gelişme" başlığı altında yakın tarihte yapmış olduğu bir istihdam araştırmasından yola çıkarak, iktisadî bağlamda kutuplaşma üzerinde durdu. Kısacık, küreselleşmenin mantığını, hızlı ve eşnek sermayenin, rekabet ve ucuz emek arayışı küresel çapta olarak tanımladıktan sonra, sermayeyi bir coğrafyadan çekince, orada, sanayisizleşmeye ve çoraklaşmaya yol açtığını, yeni geldiği yerde ise, orada bulunan eşitsiz koşulları daha da maksimize ettiğini belirtti ve küreselleşmeyi, ilerleyici ideolojinin ilmî jargonu olarak tanımladı.

İstanbul'a -bu çalışma İstanbul örneğinde yapıldığı için- küresel sermayeyi cezbetmek için kullanılan dinamiklerin yerel dinamikler olduğunu ve genellikle yerel sermayenin yabancı

sermayeyle ortaklık kurarak sermayeyi cezbetmeye çalıştığını söyledi ve yerel sermayenin özelliklerini de, tekelci sermaye yapısı ve bununla organik olarak bağlanmış olan yaygın küçük üreticiler topluluğu olarak tanımladı.

Bu tekelleşmiş yapının stratejisi ise, küçük üreticiyi sıkıştırmak ve üretimi kent dışına taşıyarak, merkezi, sanaysiz bırakmak olarak tanımladı. Küçük işletmeler, kadın ve çocuk çalıştırıyorlar. Bu araştırmaya göre ve kadın ve çocuk işçi oranı, 1980'lerle 1990 arasında çok büyük bir artış gösteriyor. Buna karşılık, üretim şehrin dışına kayıyor; üretimin en çok yoğunlaştığı sektör imalat sektörü ve kadın çocuk emeğiyle kent dışında imalat yapılıyor.

Kâr getirici alanlara bir kayış var. İlginç bir nokta; bankacılık ve finansmanda istihdam artışı, kesinlikle çok düşük; buna karşılık, gayrimenkul ve perakende ticaret; yani, emlakçılık ve bakkallık olarak tabir edilen istihdam kollarında artış var, tekstil patlaması var. Bunun bir kısmı ihracat amaçlı; ama, dediğim gibi, bunların çoğunu, taşeronların hâkim olduğu İstanbul dışındaki küçük atölyelerde kadın ve 12-14 yaş arası çocuk işçiler tarafından yapıyor.

Sonuç olarak, Dr. Asu Aksoy, iki İstanbul'un oluştuğunu, bunun küçük beyaz yakalıları grubundan kararları alan ve daha doğrusu, küresel merkezlerden alınan kararları uygulayan ve aralarında büyük bir rekabet olan küçük bir beyaz yakalı grupta, giderek içe kapanmakta olan, çok büyük düşük ücretli bir çoğunluktan oluştuğunu söyledi.

İkinci konuşmacı Stella Ovardia, bu kez ikinci kavram olan bölünmeler, kültürel bölünmeleri azınlıklar açısından inceledi ve azınlıkları da, Yahudilik örneğinde inceledi. Kendisinin bir psikiyatrist kimliğiyle konuştuğunu belirttikten sonra, mekânda var olma tiplerine, gözükmek ve saklanmak veya göstermek ve gizlenmek ikilisi içinde tanımladı.

Mahremi kamu alanında sergilenmesine, yine Yahudilik bağlamında; ama, buna bir diğer örnek olarak kadın olmayı da gösterebiliriz dedi; susmak ve korkmaya yol açtığını söyledi. Adorna'dan ödünç aldığı bir deyimle, en büyük dileğim de, içinde, korkusuzca, farklı olabileceğimiz bir toplumda yaşamak olacağını söyledi. Verdiği çeşitli örneklerden

sonra, azınlıkların taleplerini, özellikle korkmadan yaşayabilmek, ifade özgürlüğüne sahip olmak ve geçmişlerinin, tarihlerinin, mekâna yansıtılması olarak tanımladı.

Ruşen Çakır, konuyu bir kutuplaşma bağlamında ele aldı ve İslamcı insan biçimlerinin şehirle ilişkilerini görüştü. Ruşen Çakır'a göre, 1980 sonralarından itibaren kutuplaşma, özellikle medya tarafından desteklendi ve gündelik hayata yansıtıldı. Ruşen Çakır'a göre, bu, ideolojik ve yanıltıcı bir şeydi ve yakın zamanlarda ise, artık, gündelik yaşamda, İslamî referanslardan yola çıkılmadığını söyledi; kutuplaşmanın, giderek, sınıfsal ve ekonomik bir tarafa kaydığını belirtti ve buna örnek olarak, bir leyk emekçiyle leyk işverenin aynı mekânları paylaşmadığını, paralı İslam'la fakir İslamın farklı yerlerde yaşadıklarına dikkati çekti. Getolaşma olarak tanımladığı, mesela Alevî getolarının, iyimserlik bağları üzerinden artikile olduğunu söyledi. İslamî kesim, noratik değildir, çok cemaatlidir; kutuplaşma, İslamın politizasyonu ile başlamıştır. Artık, İslam, sistemin bir parçası haline geldiğinden, bir yumuşama eğilimi söz konusudur dedi. Örnek olarak, türbanı gösterdi; türbanın militanlık simgesi için, artık, her yerde, herkes tarafından kullanılır olduğunu ve kendi içinde bir değişim süreci yaşadığını söyledi. Özetle, İslamlar görünür oldu, şimdi, kutuplaşma ve tüketim kalıplarına kayıyor dedi.

Meral Özbek, yine bir parçalanma örneği yahut kültürel farklılaşma örneği olarak şehre göç ve kültürü konuştu. Bunu, Kürt göçü örneğinde sergiledi. HABİTAT bağlamında yapılan bir projede, Kürt göçünün, özellikle Kürt göçmenlere kendi dillerinde, İslama göçmüş olan Kürtlere, yapılan görüşmeler ve video çekimleriyle gerçekleştirilen bir araştırmaya dayandırdı.

İki soru sordu; biri, nasıl bir göç?.. Bunun, zorla yaptırılmış, kitlesel, siyasî bir göç olduğunu söyledi. Çok global rakamlar olmakla birlikte, yaklaşık 3 milyon kişinin 3 bin kadar köyden, doğudan şehirlere gittiğini söyledi. Nereye gittikleri sayısal olarak belli olmayan bu göçü, irade dışı, şok deneyim, ani, eşyasız, zor bir yolculukla bir göç olarak tanımladı ve bunun, sosyo-ekonomik bir göçten farklı olduğunu söyledi.

Geldikleri yerde, göçmenlerin, dışlanma, aşağılanma ve korku duyması, sosyal korku ile karşı karşıya kaldıklarını söyledi; muhtaç olma haline düştüklerini, misafirlik geleneğinin

bittiğini ve bundan çok rahatsız olduklarını söyledi. İstanbul varoşlarını, artık, görünmez bir tekstil atölyesi olarak tanımladı ve Asu Aksoy'un bulgularını kanıtlar bir biçimde, kadın çocuğun küçük işletmelerde çalıştığını, o da teyit etti.

İkinci sorusu, talepleri ne göçmenlerin? Göçmenlerin temel talepleri, geri dönmek, savaşın bitmesi, insan ve hayvan her türlü canlıya saygı, Kürt diline ve kimliğine hakkının tanınması, yasal hakların uluslararası güvenceye alınması, kendilerine devletten tazminat ödenmesi ve kayıpların bulunmasıydı; yani, çok özetle, siyasî bir çözüm ve ortaya çıkma, ortada kamusal bir açıklıkla bunları tartışma talebiydi bekledikleri Meral Özbek'in Kürt göçmenlerle yaptığı araştırma sonucuna göre.

Ünsal Oskay, bütün bu konuşmaları toplayıcı bir şekilde başladığı konuşmasında, Amerikalı Çinlilere ilişkin bir örnek gösterip, Amerikalıların, özellikle kesin olarak yerleşmeye gelen Çinlilere nasıl davrandıklarından yola çıkarak, homojenleştirme kavramı üzerinde durdu. O da, Adorna'dan aldığı bir tanımla, kamusal alandaki ritüellerde homojenleştirmeyi gidermek için, yapay negativiteler kuruluyor, farklılaştırılmaya gidiyor dedi. Dolayısıyla, bu farklılaştırmanın yapay olduğunu ve aslında, temel meselenin toplumdaki homojenleşme olduğunu söyledi.

Bir de, iki ayrımı vardı; emansipasyon ve liberasyon. Kişiye tanınan liberasyon hakkının, sistemi aksatmadığı sürece, örneğin, hafta sonları yahut çalışma saatleri dışında istediği gibi kullanma hakkı olduğunu; emansipasyon sisteminden tümüyle kurtulmak anlamına geldiğini söyledi. Metropol ülkelerde çok rafine sistemlerin ve çok verim yüksek, efficient sistemlerin geçerli olduğunu, bizim gibi üçüncü dünya ülkelerinin ise, kıyının köşenin Yahudisi olarak tanımladı.

Metropol merkezlerdeki kutsal değerleri, pazar, değişim değeri, eşitsizlik ilişkileri ve büyüklük efficiency olarak tanımladı; ideal yaşam biçimi ise, Amerikan kültürüdür dedi.

Son bir özet cümlesi olarak, bu iki temel kavram üzerine -bu iki temel kavramı tekrar edeyim; kutuplaşma ve parçalanma- globalleşmede özellikle İstanbul'a yansıyan, belki de, tipleri, modları konuşuldu; yani, bir çözümden çok, mevcut olan bulguların sergilenmesi biçiminde sonuçlandı.

BAŞKAN - Çok teşekkür ederim.

İkinci panel, kültürel arayışlarla ilgiliydi. Şu anda, Sibel, o hazırlığı sizlere sunacak.

SİBEL DEMİRTAŞ (MSÜ) - İkinci panel “Toplumsal Uyum İçin Kültürel Arayışlar” adı altında gerçekleşti.

Dört konuşmacı vardı: Feride Çiçek, Aykut Köksal, Hande Süer, Hilmi Yavuz. Doğan Kuban moderatörlük yaptı ve açılış konuşmasında da, kendi ifadesiyle, biraz kışkırtıcı bir tavırla başladı.

Birinci panelde bir konunun farklı boyutları incelenirken, bu panelde de, temel olarak kent ve kültürel yapı kavramları konuşmacılar tarafından farklı farklı ortaya konuldu ve oldukça, neredeyse birbirleriyle çelişen ya da çelişen demeyeyim çatışan fikirler vardı bu panelde.

Doğan Kuban, temel olarak ortak bir kent tanımı olmadığından, dolayısıyla, ortak bir yargı geliştirmenin de zorluğundan başladı. Fiziksel çelişkiler, politik, etnik, dinî yapılar ve zamanla yığılmış kent kavramlarının kent söylemini belirlediğini belirtti. Bu yüzden de, bizim kültür tanımımız, hangi kentin kültürünü belirleyecek, hangi kentin kültürünü kapsamlı diye bir soru attı ortaya. Biz, bu kültür tanımını, bir istek ya da beklentiyle mi yaklaşıyoruz diye sordu ve kent Kuban için, bir anlamda, eşitleme ya da politizasyon ortamı ve belki de yan yana gelen bu parçalar bu kültürü oluşturuyor; dolayısıyla da, tanımı yapılabilecek ortak bir kültür yok; daha doğrusu, ortak bir kent kültürü yok.

21 inci Yüzyıl, Kuban için, karanlık bir yüzyıl. Giderek pasifist davranan halklarıyla bağınazlık ve umutsuzluk aşıl原因an politikacılar, bir yandan zenginleşen kentler ve artan şiddet. Ümit kesme ve kızgınlık, bu şiddeti artıran etkenler ya da bu şiddete giden yol. Bunlar 21 inci Yüzyıl tablosu olarak çizdiği şeyler.

Türkiye’ye döndüğünde, tabloyu belirleyen üç temel neden saydı. Yetersiz demokrasi, kente göç ve sanayileşme.

Türkiye'nin aydının cumhuriyet başındaki egemenliğini yitirmesi ve kırsal kültürün egemenliğinin başlaması belirleyici ve önemliydi Kuban için ve zaten, bütün konuşmasını da o eksen üzerine oturturdu. Özellikle de, köylü kültürü değil, kırsal kültür diye belirttiği bu ayırımı koydu ve artan nüfusun oluşturduğu baskı, göç ve yağma mekanizması, bu süreçte ortaya çıkan ve kentsel rantı bölüşen, dağıtan ve denetleyen ve üretmeyen bir yastık sınıfının varlığından bahsetti ve bu tablonun, özellikle Türkiye'de politik bir manzara sergilediğini vurguladı ve sonuç olarak da, bu kaos ortamında, belki umutsuz bir şekilde, planlama, artık, önemini ve prestijini yitirmiştir dedi, karar verme mekanizmalarında, artık, kentte dünü olmayan, sadece bugünü olan bir kırsal kültür egemendir. Belki tek umutlu söylediği şey kapanış cümlesi olarak, tek çözüm rasyonel düşüncenin yeniden egemenliği ve insana yatırım yapmaktır dedi.

Doğan Bey'den sonra konuşan Aykut Köksal, bu kadar umutsuz değil; umutsuz olmadığı gibi, onun kültür tanımı ve kent tanımı da oldukça farklı. O, İstanbul örneğinden yola çıkarak konuştu ve İstanbul'da, kırsal ya da kentsel, iyi ya da kötü, güzel ya da çirkin diye nitelenecek ya da yargılanacak bir kültür değil, kendini üreten bir kültür yapısı olduğundan söz etti ve bu kültürü oluşturanların büyük bir kısmının da, Doğan Kuban'ın söylediği gibi, kırsal kültürün temsilcileri değil, yeni kentliler olduğunu söyledi. Çok farklı iki tanım vardı.

Bunun planlama ile kentsel yapı içerisinde bakıldığında da ortaya çıktığını söyledi. Kentin dışarıdan müdahaleyle değiştirilemez bir yapı olduğunu, oysa, modernizmin ve planlamanın bu dışarıdan müdahaleyi yaptığını belirtti ve bunun için de, planlama ve planın umutsuz olduğunu söyledi. Aykut Köksal da, bu anlamda Doğan Hoca'ya katılıyordu, planlama ve plan hususunda; ama, onun yeni kentlilere ilişkin ya da yeni kentli diye tanımladığı kişilere ya da gruplara ilişkin umutları vardı. O noktada, yeni kentli ile aydın elitin kenti anlamlandırmasının birbirinden farklı olduğunu belirtti ve yeni kentlinin, kenti, kendi anlamlarıyla yeniden anlamlandırıldığını belirtti ve buna da örnek olarak, Ayasofya Camiini verdi. Ayasofya'nın cumhuriyetle beraber müze haline dönüştürülmesi, bir anlamda, yaşamdan koparılmasıydı. Oysa, şimdi, yeni kentlinin bunun

yeniden camiye dönüştürme talebi, kente yeni anlamlarını kazandırma çabasının bir ifadesiydi.

Bu noktada, bir aydın olarak o bir sonuca ulaştı ve bu tip isteklerin karşısında durmanın yanlış olduğunu ve bu dinamikleri ve anlamlandırma çabasını okuyabilmenin önemli olduğunu söyledi. Burada da, anlayabilme değil, okuyabilme diye de özellikle belirtti.

Feride Çiçekoğlu, sis yüzünden dün oldukça geç geldi -2 saat- ve o da, işte, çok küçük bir konuşma yaptı ve özetle, kendi pratiğinden yola çıkarak, İstanbul'un akılcı örgütlenmeyi beceremeyen bir toplumu barındıran ve işlemeyen bir kent olduğunu söyledi.

Sonraki konuşmacımız Hande Hanımdı. Hande Hanım, tabii ki, bir plancı olarak planlama konusunda umutlu; belki, o masada, umutlu olan tek kişiydi herhalde Hande Hanım. Kent aydınlanmayı getiren bir yer, demokratikleşmeyi destekleyen ve sergileyen bir yer; dolayısıyla, dışlanmışlık ya da dışlamak antidemokratik bu anlamda Hande Hanım için. Dolayısıyla, kentleşme değil, kentleşme onun da özellikle üzerinde durduğu kavram ve yeni kentli, bu noktada savunulmalı.

1980'lerin ortasından başlayan ve belli dönemlerde yinelenen, belli periyotlarla yeniledikleri bir araştırma var İTÜ grubunun. Göçle gelen yeni kentlinin geçmişe göre çok daha rasyonel davrandığı ve kente daha çok ve çabuk uyum sağladığı ortaya çıkmış bu yaptıkları araştırmalarda. Onları bazı rakamlara dayandırdı; ama, onlar uzun, vermeyeyim burada. Yalnız, o araştırmadan çıkan sonuç, daha doğrusu çıkardıkları sonuç, geçmişe oranla çok daha hızlı uyum sağladıklarını ifade ediyor ve bunların özellikle de bir sosyal çevre edinmek için kente gelme nedeninin de, artık, yeni kentli için bir neden haline gelmesi; yani, bunun da anketlere girmiş olması, Hande Hanım için, oldukça umut verici bir gelişme.

Diğer yandan da, planlamanın temeli olan kamu yararı kavramının, pratikte ortadan kalkması onu ilgilendiriyor. Yeni kentli için de, kentli için de, kaygı verici olduğunu söylüyor; kıyılarda, parklarda, caddelerde, meydanlarda; yani, kamu alanlarında, antidemokratik bir uygulama olduğundan bahsediyor; hatta, baskı olduğundan

bahsediyor; dolayısıyla da, plancının görevinin, kentliyle yeni kentliyi bütünleştirmek, daha doğrusu, onların bütünleşebileceği bir alan yaratmak. Bu alan da, kamu alanı, kamu mekânı olduğu için, özellikle bu mekanların üzerinde durmakta.

Son konuşmacı Hilmi Yavuz'du. Hilmi Yavuz, temel olarak, toplumsal uyum için farklılaşma ve özerkleşmeden bahsetti ve farklılaşma ve özerkleşmenin birlikteliğinden ve bunun paradoks olmadığından bahsetti. Dillere benzetti kentleri ve toplumsal uyumun, çoğuldaki tekilin peşine düşmek olduğunu söyledi ve farklılaşmanın, aidiyet ve kimlikler özeninde ortaya çıktığından bahsetti. Bunun eylemde ve sözde karşılıklı bir anlaşmayı gerektirdiğini, iletişim ve uyumla karşılıklı bir ortak yaşam dünyası kurmayı gerektirdiğinden bahsetti ve bunun da, geleneksel değil, modern toplumu gerektirdiğini söyledi; çünkü, geleneksel toplumda, aidiyetlerin ve kimliklerin olmadığından bahsetti. Temel olarak da, Habermas'ın communicative rasyonalite kavramını getirdi; yani, iletişimsel rasyonalite. Yalnız, bu kavramı da, özellikle bilimsel rasyonaliteden ayırdı ve pozitivistten de ayırdı net olarak; çünkü, pozitivistin, rasyonaliteden yalnızca bilimsel rasyonaliteyi anladığını söyledi. Oysa, iletişimsel rasyonalitede, mikro rasyonaliteler söz konusu. Bu, bir anlamda, kent yönetiminin sivilleşmesi, özerklik ve hemşehricilik rasyonalitelerini işaret ediyor. Bunun yolunun da, sivil toplum kuruluşlarından geçtiğini belirtti; yani, kimlikler ve karşılıkların, kendilerini koruyarak bir bütün oluşturmalarından ve bunun tek yerinin de kent olduğundan bahsetti Hilmi Yavuz.

BAŞKAN - Çok teşekkür ediyorum.

Buyurun Sayın İştar Hanım.

DR. İŐTAR GÖZAYDIN - Son konuşmacı olarak, benimki, özetin özeti olmak zorunda sanıyorum.

"Kent ve Demokrasi Arayışları Paneli" nde moderatör olarak Cengiz Bektaş, katılımcı olarak da Prof. Dr. Niyazi Öktem, Doç. Dr. İhsan Bilgin, İşhak Alaton ve Çatalca Belediye Başkanı Fırat Aykut katıldılar.

Paneli açan moderatör Cengiz Bektaş, önemli olanın çevreyi yaşanılır hale getirmek olduğunu, kentin insanı yarattığını, böyle bir panelde çıkış noktasının bugünkü kentin

tanımını yapmak olduğunu belirtti ve bu çerçevedeki kavramları, özgürlük, çoğulculuk, mozaik, bir arada yaşamak ve demokrasi olarak sıraladı.

İlk sözü olan Prof. Dr. Niyazi Öktem, kentleşmenin uygarlığın göstergesi, demokrasinin de uygarlığın oluşum vasıtası olduğunu belirterek, bu alanda tarihsel süreç üzerinde durdu; sonuç olarak, önemli olanın, kentleşmede felsefe ve düşüncenin ön planda tutulması gerektiğini ileri sürdü.

İkinci konuşmacı Doç. Dr. İhsan Bilgin, kentte güç ilişkilerinin önemini vurguladı, modern toplumun bütün ayrıcalıkları şeklen ortadan kaldırdığını ve hukukî eşitliğin, salt soyut bir eşitlik sağladığını belirtti. Somut eşitliğin ise mevcut olmadığını, modern toplum çelişkileri çerçevesinde ve kentte her türlü imkanın mevcut olduğunu, bunlara çok yaklaşılabildiğini; ancak, her zaman bunlara ulaşılır olmadığını ifade etti. Tezinin iyice uç bir noktaya ulaştırılması halinde -kendi sözleriyle- aslında, hiçbir kentin demokrasiyle yürütülmediğini ileri sürülebileceğini ortaya koydu.

Üçüncü konuşmacı sanayici İshak Alaton, demokraside özel sektörün rolü ve önemini vurguladı. Türkiye’de özel sektörün engellendiğini ileri sürerek, bu bağlamda gayri safi millî hâsıla ile refah ve demokrasi bağlantılarını ortaya koymuş oldu.

Panelin sonuncu konuşmacısı Çatalca Belediye Başkanı Fırat Aykut, siyaset ve kent ilişkisini vurguladı ve siyasetin salt yöneticilere bırakılmaması, halkın katılımcı olmasını, tepkilerini ifade etmesinin gerektiğini belirtti. Siyasî katılımı engelleyen düzenlemeleri eleştirdi, katılımın önemi üzerinde durdu; sindirilmiş kişilerden oluşan bir kentte yaşanabileceklerin sürpriz olmayacağını, yönetimin hoşuna gitmeyecek şeyleri yüzüne söyleyememek yüzünden aksaklıkların ortaya çıktığını ifade etti. Yurttaşların, tek tek değil, örgütlü olmasının şart olduğunu, ceberut devletten bir anlamda kurtuluşun, hemşehrilerin sorunlarını güler yüzle çözmeye çalışan yerel yönetimler vasıtasıyla aşılabileceğini ifade etti.

...sorunlu grupların yığılması ile yoksullaşma, ekonomik araçlar ve çevre kalitesi arasında bağlantı bir başka şekilde ortaya çıkar; mevcut ilişkiler aileleri giderek yoksullaştırır; yaşam olanaklarından uzaklaştırır. Sınırlı olan eğitim, öğretim, sağlık ve kültür hizmetlerini giderek yetersizleştirir; konut sorununu çözümsüzleştirir. En önemlisi büyük kitlelerin sosyal güvence sisteminden yoksun ya da uzak kalmaları sonucunu doğurur.

Aslında bu tür saptamalar bir tür toplumsal dışlanma olgusunu da gündeme getirmektedir ve bu olgu çok boyutlu karakterlerde, metropollerde, İstanbul'da ve diğer büyük kentlerde ortaya çıkmaktadır. Aşılması ise, esas olarak parçalanmışlığın, patlamaya hazırlayıcı koşulların ortadan kaldırılmasına bağlı kalmaktadır. Özellikle Avrupa'da, Avrupa ülkeleri bütününde 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu olgu, kavramsal olarak gelişmiş olmakla beraber hâlâ daha büyük bir belirsizlik göstermektedir. Topluma ait bir paradigma gibi gösterilen ve sosyal düzende bir tanıma ifadesi olan bu olgu çerçevesinde iş pazarının çözülmesi, sosyal bağların zayıflaması ve nüfusun marjinalleştirilmesi riskleri ortaya çıkmaktadır.

Bu durum ülkemiz büyük kentlerinde de özellikle nüfusu 10 milyonu aşan İstanbul metropolünde ülke koşullarına özgü biçimde yaşanmaktadır. Nüfusunun büyük kısmının yaşadığı bu statüde yerleşmede bütünleşme içinde sosyal uyum sağlanamayışının ardında yukarıda sözü edilen sorunlar yatmaktadır.

Toplumun giderek büyük bir yabancılaşma sürecine girdiği, her türlü spekülasyona açık kaldığı ve bölünme noktasına geldiği kesitte bugün büyük kentlerimizde toplumsal bağların çözülmüşlüğüne ifadesini, toplumsal ve bireysel eylem düzeyinde görmek olasıdır. Gelişen politik ve ekonomik koşullar, hiç kurulamamış sosyal bağların oluşturulmasında son derece olumsuz rol oynamaktadır. Toplumumuzda, toplumsal ölçekteki sıkıntıların bireylere yansıyan kötü sonuçları ibret veren bir durum sergilemektedir.

Kentlerimizde toplumsal uyum getirecek ciddi kentsel politikalar üretilmemiştir. Hızla gelişen kentlerde kaçak, plansız gelişme ve yerleşmelerin kente bütünleştirilmesini sağlayacak ne yasal hukukî ve nede malî araçlar bulunmamaktadır. Oysa kentin

4. TÜRKİYE ŞEHİRCİLİK KONGRESİ

KENT, KÜLTÜR VE TOPLUMSAL UYUM

BİR DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR ÜZERİNE*

Kongredeki tartışma konusu kentsel toplumsal uyum olarak saptanmıştır. Fakat aynı zamanda bu uyumun sağlanmasında önemli temel araçlar olarak da kültürel, sosyal ve demokratik arayışların tartışılması hedeflenmiştir. Sonuçların kentsel bağlamda değerlendirilerek, planlamanın, plancının rolünün ve keza payının ne olduğunun belirlenmesi kongrenin amacını oluşturmuştur. Anahtar kavram olarak da toplumsal uyum sunulmuştur. TOPLUMSAL UYUM - TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME - TOPLUMSAL DAYANIŞMA (cohésion sociale) bazı anlam farklılıklarına karşın, ortak çizgide birer kavram olarak alınmıştır. Toplumsal uyumun sağlanmasında kamu politikaları ve kamusal eylemler, kamu gücü olarak değerlendirilmiştir. Sosyal, kültürel arayışlar ve demokrasi (arayışları) temel araçlar olarak kabul edilmiştir. Kent, kültür ve toplumsal uyum arasındaki ilişkiler ise dünyada gelişen yeni kavramları, yaklaşımları öne çıkartmıştır. Kongre düzenleme grubu (Dünya Şehircilik Günü Daimi Komitesi - TMMOB Şehir Plancıları Odası ve Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü) kentte sosyal uyumun sağlanmasında şehirciye düşen görevin tanımlanması ve belirlenmesini hedeflemiştir. Sonuçlar açısından belirlenen hedefte gelinen nokta tartışılır olmakla birlikte önemli değişimler ve belirlemeler yapılmıştır. Bu sayede önemli bir birikim elde edilmiştir.

Toplumsal uyumun sağlanmasında, kent ve kültür bağlamında toplumsal sorunların ciddi analiz edilmesi, karmaşıklığın giderilmesi ve toplumlardaki bölünmüşlüğü, parçalanmışlığın nedenlerinin bulunması gereği doğmuştur. Çünkü dünyada ve ülkemizde çeşitli etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan bölünmeler, parçalanmalar özellikle büyük kentsel yerleşmelerde, metropollerde, birçok olumsuzluğa neden olmaktadır. Kentler büyüdükçe, nüfus sayısı arttıkça, insan ilişkileri olumsuzluklar sergilemekte ve dolayısıyla organize yaşam açısından büyük sorunlar oluşturmaktadır. Bunlar trafikle, tıkanma ve kirlenmelerle, insanların konut-işyeri ilişkilerindeki ekonomik kayıpla, sosyal grupların ayrışması ve nüfusun marjinalleşmesi, dolayısıyla dışlanma vb. ile ilgili sorunlardır. Ülkemiz de yaşadığı gibi, bu sorunların hemen hemen tamamı bir ülkesel kentleşme politikasının olmayışına ve kentleşmenin ülke ölçeğinden başlayıp kentlere kadar inen hiyerarşi ve bütünleşme içinde ele alınmamasına bağlanabilir. Keza hep tekrarlandığı gibi, kentlerin kendi sorunları ile başbaşa bırakılmışlığının sonucu olarak da görülmesi gerekmektedir.

Bütün bunlar ülkeye özgü bir şehircilik sisteminin olmayışından kaynaklanmaktadır. Düzensiz ve plansız yerleşmeler olarak kendi kendine ortaya çıkan yerleşmelerin neden olduğu sorunlardır. Elbette sorun aynı zamanda ülkesel kalkınma ile yakından ilgilidir. Kalkınmanın ussal bir mekan organizasyonu içinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Gelirin dengeli dağılamaması, eğitime ve insan kaynaklarının değerlendirilmesine yeterince pay

* Değerlendirme Prof. Dr. Mehmet Çubuk tarafından yapılmıştır.

ayrılmaması (Eğitimin payı devlet bütçesinin % 8'idir.), yoksulluğu giderecek çözümlerin ortaya konamaması (Türkiye nüfusunun % 8'i yoksuldur, bu oran büyük kentlerde % 30'a yaklaşımaktadır. Örneğin İstanbul'da % 20-25 arasında; Diyarbakır'da % 30-35 arasındadır) bu gerekliliği desteklemektedir. Ülke genelinde oluşturulan altı yoksulluk bölgesinde kişi başına gelirin 700 ile 5000 dolar arasında değişmesi de gelir dağılımının dengesizliğinin bir göstergesidir.

Dolayısıyla bir düzensizlik içinde kent çevrelerinde nüfusun marjinalleşmesi, sosyal grupların ayrışması doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Marjinalleşme, metropollerin hemen tümünde ortaya çıkan üniversal bir sorun gibidir. Beraberinde sosyal kopukluk, sosyal bağlarda çözülme ya da sosyal bağ kurulmasına ilişkin engeller oluşturmaktadır. Kuşkusuz bu sonuçlar, göç olgusunun ardından ya çıkılan yerde, yani göçün başladığı yerde, ya da varılan yerde biçimlenmektedir. Dolayısıyla genelde metropolleri ilgilendiren göç olayı ile birlikte ortaya çıkan marjinalizasyon ve onun ortaya koyduğu sosyal mekansal dışlanma söz konusudur. O halde ülkede kendi kendini yaratan kentler, banliyöler olarak niteleyebileceğiniz büyük kent çevrelerindeki bu spontane ya da informal yaşam çevreleri ve bununla ilgili olarak kendini gösteren marjinalize ve spontane şehircilik sektörü üzerine eğililmesi gereken son derece önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Acilen çözüm bekleyen bu marjinalize ve spontane şehircilik sektörünün disipline edilmesi ve bilimsel çözüme kavuşturulması gereklidir. Bu çözüm, sektörün ortaya çıkış nedenlerinin yok edilmesinden, yani göç ve ona ilişkin sorunların ulusal ölçekte planlama ve politikalarla çözümlenmesinden başlayarak, bu yerleşmelerin iyileştirilmesi, mekansal, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan kentle bütünleştirilmesine kadar uzanmaktadır. Özellikle kentle bütünleşmenin sağlanabilmesi için yeni yerel politikaların, yeni uygulama araçlarının ve yeni mekanizmaların yaratılması gerekmektedir.

Aslında toplumsal uyum konusu, bugünkü konjonktürde birçok ülkede ele alınmakta, tartışılmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, Avrupa Konseyi'nde ve nihayet Habitat II gündeminde de konu önemini korumuştur ve korumaktadır. Elbette ki toplumsal farklılıklar ve ülke gerçekleri sonuçları ve çözüm arayışlarını etkileyecektir. Bu kongre vasıtasıyla da, Türkiye'de tartışma platformu açılmış, çeşitli çevrelerin katılımı ve yaklaşımıyla "informal çevreler" in; plansız, düzensiz, kaçak yerleşmelerin kentle bütünleşebilmeleri için çözüm yollarının araştırılması süreci başlatılmıştır.

"Toplumsal uyum" üzerine uluslararası söylemleri zenginleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır. Günümüzde düşünme sürecinin dünya ölçeğinde boyut kazanması da dikkat çekicidir. Bugün dünyada yurttaşlık üzerine bir felsefe bütünü aranmakta ve bütünleşme politikaları yapılmaya, geliştirilmeye çalışılmaktadır. Yurttaşlık ve bütünleşme arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. İnsanlara, insan topluluklarına, ortak yaşam birimlerine verilen haklarla ilgili gelişmeler gözlenmektedir. Toplumlarda yurttaşlık düzeyinde kişi haklarının eşitliği üzerine kurulmuş bir bütünleşme peşinden gidilmektedir. Bütünleşmenin toplumdaki dinamik ve tedrici gelişme sürecinin bir sonucu olduğunun idrakine varılmaktadır. Ne zaman gelmiş olursa olsun, kökeni ve kültür mesafesi ne olursa olsun, kent toprakları üzerinde yaşayanlar arasında haklar ve eşitlik açısından farklılık olmaması gerekmektedir. Bugün bu hususlar tartışılmaktadır. Bu esas olarak kişisel hakların eşitliği demektir. Oysa

bazı toplumlarda azınlık ya da çoğunluk egemenliği üzerine dayanan kavramlar hala geçerliliklerini korumaktadır. Kongrede yapılan tartışmalarla ortaya konan hususlar; saptamalar, gözlemler ve önermeler verilebilir. Saptamalar ve gözlemler aynı zamanda hastalığa tam koymak olarak da nitelenebilir.

Bugünkü Türkiye’de kaçak yapılaşma, kaçak kentleşmenin (!) henüz hemşehrilik düzeyinde olduğu ve toplumumuzda herkesin yaşamının aynı tüketim kalıplarınca yönlendirildiğine ilişkin gözlem ilginçtir. Buna göre henüz kentlerimizin ve insanlarımızın, batı örneklerinde olduğu gibi, kutuplaşmanın taşıyıcısı olmadığı da kanıtlanmıştır.

Kaçak yapılaşmanın ülkenin kaderi haline geldiği ya da getirildiği çeşitli çevrelerce birçok kez belirtilmiştir. Ülkemiz kentlerinde giderek yeni bölünmeler ve parçalanmışlıkların ortaya çıkmaya başladığı ve hatta bazı yönleriyle keskinleşmeye başladığı da gözlenmektedir. Bir başka saptama ise toplumsal uyum için “farklılaşma” ve “özerkleşme”nin son derece önemli olduğudur. Ne kadar çok özerkleşme olursa, eylemde ve söylemde o kadar uyum ve bütünleşme olacağı söylenmektedir. Tartışmalarda kentlerin “farklılıklar” üzerine kurulması önerilmiştir. Bu farklılaşmayı da, “aidiyet” ve “kimlik” getirebilecektir. O nedenle toplumsal uyumda “aidiyet” ve “kimlik”in büyük önem kazandığı görülmektedir. Kimlikleşmeyi yok etmeden bütünleşme sağlanmalıdır. Bu en azından kentsel bütünleşme olgusunun yaratılmasına bağlıdır. Bunun içinse insanın eğitilmesi gerekmektedir. Göç olgusu ise toplumlarda farklılaşmanın oluşumunu engelleyen en önemli etkenlerden birisidir. Saptamalar gösteriyor ki, büyük kentlerimizdeki marjinal kesim, kimliğini, geçmişini kaybetmeden, geldiği yere ait eşya, hava, arkadaş özlemi içinde bulunmaktadır. Ancak ne yazık ki bugün kimliklerden çok, tüketim kalıbının önde olduğu da gözlenmektedir. Bu çerçevede toplumsal uyum, söylemde ve eylemde karşılıklı anlaşma anlamına gelmektedir. Keza bu ortak ve anlaşılabilir yaşam demektir ve bir usallık üzerine oturmaktadır. Toplumsal uyum daha geniş anlamda insanların birbirini anlayabildiği yaşamı dünyasındaki “uyum” demektir. Diğer yandan toplumsal uyumu bir modern proje olarak düşünmek olasıdır. Bu şekilde de modern toplumlarda görülen ve fakat geleneksel toplum için söz konusu olmayan (gerek de olmayan) bir projedir. Toplumsal uyumu bu projedeki herşeyin birbirleriyle iletişim içinde olmasının bir sonucudur.

Bugün İstanbul Metropoliten kent örneğinde de görüldüğü gibi kültür değişmekte ve anlamsızlaşmaktadır. Kuramsal kent kültüründen çok, yaklaşımla ilgili kültürden söz edilmelidir. Ülkemiz metropollerindeki kent kültürü, kırsal kültürün egemen hale geldiği bir kültür olarak belirmektedir.

Kent - kültür ilişkileri bağlamında kongrede yapılan tartışmalar ve sunulan bildirilerden çıkan (özellikle Türkiye ve İstanbul örneğinde) önemli mesajlar olmuştur. Buna göre;

1. Kentin kültür yaşamında temel sorunu, politikanın kırsal kültürün elinde olmasıdır.

2. Kentsel mekan, kültürel anlamda sosyal ilişkilerin üretilmesinde ve ifade edilmesinde ağırlıklı bir rol oynar.

3. Ülkede ve kentlerde, kent kültürü için çıkış yolu insana ulaşarak, insana yatırım yaparak bulunabilir.

4. Türkiye’de büyük kentlerde, özellikle İstanbul örneğinde gözlemlendiği gibi kendini üreten bir kültür söz konusudur. Batılı normlarda okunamayan bu kültür, kırdan gelip kente yerleşenlerin ürettiği kültürdür.

5. Kentleşme bağlamında, sanayileşme ve buradan doğan farklılıkların oluşturduğu yeni kutuplaşma ve nüfus baskısı kültürle birleşerek, sonuçta ekonomik olgu olarak rantıye, yağmacı bir sınıf yaratmıştır.

6. Bugün kırsal kültürün etkisi altındaki kent kültürü; kentin geçmişten devraldığı belleği kaldırmanın karşısında bir tutum olarak yeniden anlamlandırılmaktadır.

7. Büyük metropoliten kentlerde kent kültürü homojen değildir. Farklı kültürler bulunmaktadır. Bu farklı kültürlerin nasıl bir arada tutulacağı önemlidir. Acaba her kültürü tanımak mı, yoksa birbirleriyle ilişkilendirerek başka bir kültür yaratmak mı doğrudur. Bunun çözümünde önemli olan, farklı kültürleri birleştirecek mekanlar yaratılmasıdır. Alt kültürlerin oluşturduğu gettolar yoğun göç alan kentlerde olabilir.

8. Büyük kentlerde yeni nüfus oluşmaktadır. Dolayısıyla soruna çözüm aramada kırsal kültürün gücü iyice anlaşılmalıdır.

9. Kentlerde hangi kültürün egemen olduğu belli değildir. Bütün bunlar kentleşmemiş insanlarla çevrili kentlerimizde önemli sorunlar yaratmaktadır. Bu koşullar bizi sosyal patlama noktasına getirmektedir.

Tartışma platformunda kentsel demokrasiye ilişkin saptamalar, gözlem ve öneriler de (sınırlı da olsa) ortaya çıkmıştır.

Demokrasinin oluşumu için kültür ve uygarlık esas koşuldur. Daha iyi yaşam koşullarının sağlanması, paylaşılması demokrasidir. Kentin demokrasinin beşiği olabilmesi bazı koşullara bağlıdır. Demokrasi - üretim ilişkisi yaşamın üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Üretim ve demokrasi buluşturulmadan ve yaşama biçimi belirlenmeden demokrasi olamaz. Kent ve demokrasi birbirini tamamlamaktadır. Kente yeni düşünceleri taşımak için, politikanın engelsiz yaygınlaştırılması ilgili yasakların kaldırılması gerekmektedir. Kamu alanında gözükmeyen yasak olmadığı bir mekan, köksüzleştirmenin olmadığı bir kent, kısacası içinde korkusuzca mutlu olunabilecek bir kent ve kent toplumu özlemi çekilmektedir. Bu, sonuçta bizi demokratik kentlerin yaratılmasına götürmektedir.

Sonuç yerine:

Kongredeki tartışmalar göstermiştir ki, Türk toplumu yaşanan küreselleşme sürecine girmiştir. Kentlerimizde küreselleşme süreci içinde kutuplaşma kendi gündemini oluşturmaktadır. Bu gelişmeler nasıl bir küreselleşme olacağı sorunsalını ortaya koymaktadır.

Böylece içe dönük küreselleşme ve dışa dönük küreselleşmenin koşullarının oluşturulması gerekmektedir.

Dünyadaki gelişmeler ve küreselleşme, kente ve kent toplumuna yeni bir bakış getirmektedir. Dolayısıyla 21. yy kentlerini yeni planlama stratejileri beklemektedir. Bu stratejilerin ortaya koyacağı hedef ise, bütünleşmiş kentsel düzenlemeler olacaktır.

Bugün sık sık kullandığımız demokrasi, halkın katılımı, toplumsal işbirliği (kamusal - özel) gibi kavramlar, sosyal olarak dengeli kentlerin gelişmesini öngörmektedir. İşte bu bağlamda toplumsal uyum çağdaş kentin en hassas sorunu olarak belirmektedir. Bunun sağlanması da, sosyal dinamikler, arazi dinamikleri ve kentsel yönetim dinamikleri ile olası görülmektedir. Toplumsal uyum da, planlı ve plansız gelişmelerin mutlak bütünleşmelerini ve uyumlaştırılmalarını zorunlu kılmaktadır.

Dünyadaki gelişmeler ve uluslararası planlama yönelişi bizde de planlama anlayışının yeni arayışlar içinde olmasını gerektirmektedir. Uluslararası gelişmelerin ulusala yansması kaçınılmazdır. Bugün Türkiye’de plan yapma ve üretmenin rahatsızlıkları bulunmaktadır. Özellikle rant plancılığının önüne geçilmelidir. Bütçe açıklarını kapatma eylemi içinde, devlete ait toprakların ranta peşkeş çekilmesi önlenmelidir.

Durum tartışmaların ortaya koyduğu gibi ise, kentlerimizde henüz akılcı bir örgütlenme yoktur. Dolayısıyla tartışılacak konu kenti daha iyi işlemesi olmalıdır. Fakat böyle bir örgütlenme yeni yasal koşulların ve statülerin yaratılmasına bağlıdır. Bu görev elbetteki hükümetlere düşmektedir. Ancak bugünkü siyasi yapının bu iradeyi göstereceği kuşkuludur. Ne yazık ki bugün ülkemizde siyasete toplum taşeron olarak yaklaşmaktadır. Yeni düşünceleri meclise taşıyacak, yeni tip siyasetçilerin ve siyaset biçiminin yaratılması gerekmektedir. Görevin tamamlanmasında plancının rolü de net olarak belirlenmektedir. Herşeyden önce demokratik katılımın sağlanması gereklidir. Bu şekilde egzersizler yapılmalı, yerel ortak gruplarla ilgili arabulucu eylemler için platformlar yaratılmalıdır. Halkın olayın içinde ve birlikte olması, insanlar arası diyalog için çaba sarfedilmesi, plancılardan insandan uzak değil, yakın mesafede olmaları gerekmektedir.

- . Türkiye'de 2. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 6-7-8 Kasım 1978 İstanbul, "Türkiye'de Metropolitan Alan Planlama Deneyim ve Sorunları", M.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını - 2, 1985 İstanbul
- . Türkiye'de 3. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 7-8-9 Kasım 1979 İstanbul, "Türkiye'de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yayını - 1, 1985 İstanbul
- . Türkiye'de 4. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 29-30 Aralık 1980 İstanbul, "Ülke Ölçeğinde Planlama ve Düzenleme Sorunları", M.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını - 1, 1984 İstanbul
- . Türkiye'de 5. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu Kasım 1981 Ankara, "1. Türkiye Şehircilik Kongresi" ODTÜ Mimarlık Fakültesi Matbaası, 1982 Ankara
- . Türkiye'de 6. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 4-5-6 Kasım 1982 İzmir, "Türkiye'de Yerleşmeler ve Konut Sorunu", Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, 1982 İzmir
- . Türkiye'de 7. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 6-7-8 Aralık 1983 Trabzon, "Ülke Kıyılarının Korunması-Planlaması ve Düzenleme Sorunları", K.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Matbaası, 1983 Trabzon
- . Türkiye'de 8. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu Kasım 1984 Adana, "Sanayide Yer Seçimi - Turizm Yerleşmeleri Tarım Topraklarının Ülkesel Arazi Kullanımı İçinde Değerlendirilmesi", Çukurova Üniversitesi Matbaası, 1984 Adana
- . Türkiye'de 9. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 6-7-8 Kasım 1985 Eskişehir, "Kentleşme - Sanayileşme Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları" Anadolu Üniversitesi Matbaası, 1985 Eskişehir
- . Türkiye'de 10. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 6-7-8 Kasım 1986 İstanbul, "Türkiye'de İmar Hareketlerinde Yeni Dönem, 2. Türkiye Şehircilik Kongresi" Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 1987 Ankara
- . Türkiye'de 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 6-7-8 Kasım 1987 Edirne, "Tarihi Kentlerde Planlama / Düzenleme Sorunları", Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 1989 Ankara
- . Türkiye'de 12. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 16-17-18 Kasım 1988 Ankara, "Şehircilik, Hukuk ve Yönetim İlişkileri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Basın Yayın Yüksekokulu Matbaası, 1988 Ankara
- . Türkiye'de 13. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 6-7-8 Kasım 1989 İstanbul, "Şehircilik - Planlama Eğitimi" Yıldız Üniversitesi Matbaası, 1991 İstanbul
- . Türkiye'de 14. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 6-7-8 Kasım 1990 İstanbul, "Planlamaya Katılım", M.S.Ü. Matbaası, 1993 İstanbul
- . Türkiye'de 15. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 6-7-8 Kasım 1991
- . İzmir "Türkiye'de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirilmesi, 3. Türkiye Şehircilik Kongresi", D.E.Ü. Matbaası, 1991 İzmir
- . M.S.Ü. Dünya Şehircilik Günü Daimi Komitesi, 1978-1991 Yılları Arasında Yapılan Dünya Şehircilik Günleri Kongre, Kolokiyum - Panel Sonuçlarının Değerlendirilmesi, Şehirciliğimizi Sorgulama Denemesi ve Öneriler, M.S.Ü. Matbaası, 1991 İstanbul
- . Türkiye'de 16. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 3-8 Kasım 1992 İstanbul, "İstanbul'un Kentsel Gelişme Sorunları ve Avrupa Metropoleri" (2 cilt) Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 1994 Ankara
- . Türkiye'de 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 6-8 Kasım 1993 Bursa, "Kent ve Çevre: Planlamaya Ekolojik Yaklaşım" ve 5. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 12-13 Mayıs 1994 İstanbul, "Kentsel Tasarım ve Ekoloji, Tasarıma Ekolojik Yaklaşım" Birlikte Baskı, M.S.Ü. Matbaası, 1995 İstanbul
- . Türkiye'de 18. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 7-8-9 Kasım 1994 Ankara, "Şehircilik Mesleğiyle İlgili Görevler, Yetkiler ve Nitelikler" Sunuş ve Sonuç Bildirileri M.S.Ü. Matbaası 1995 - İstanbul
- . Türkiye'de 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 7-8-9 Kasım 1995 Alanya, "Sürdürülebilir Turizm: Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım" 1996 - Alanya

